

ZBORNİK RADOVA

SPORT I RAZVOJ SPORT ZA SVE

**BANJA LUKA
2020**

ZBORNİK RADOVA

SPORT I RAZVOJ - SPORT ZA SVE

**ZBORNİK RADOVA
SPORT I RAZVOJ - SPORT ZA SVE**

Izdavači:

Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci
Poslovni i pravni fakultet Univerzitet "Union Nikola Tesla", Beograd
Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska,
socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka
Udruženje Sport za sve, Banja Luka
Univerzitet modernih znanosti CKM Mostar
Visoka škola Union u Mostaru
Defendologija centar Nikšić-Centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka
istraživanja Crne Gore

Za izdavača:

Prof. dr Braco Kovačević
Prof. dr Milija Bogavac
Prof. dr Duško Vejnović
Prof. dr Vladimir Stojanović
mr Slavko Milić

Glavni i odgovorni urednici:

Prof. dr Braco Kovačević
Prof. dr Mihajlo Mijanović
Prof. dr Duško Vejnović
Prof. dr Vladimir Stojanović
dr Mario Karadža
Boris Trivanović, dipl. pravnik MA

NAUČNI ODBOR:

Prof. dr Duško Vejnović, Prof. dr Vladimir Stojanović,
prof. dr Želimir Kešetović (Beograd, Republika Srbija),
prof. dr Mirko Gojić (Zagreb, Republika Hrvatska), Akademik prof. dr Miodrag Simović,
prof. dr Zoran Milošević (Beograd, Republika Srbija), prof. dr Nedžad Bašić,
emiritus prof. dr Larry French (New York, USA), prof. dr Zoran Govedar

Recenzentski odbor:

Prof. dr Vaso Bojanić, prof. dr Ostoja Barašin, doc. dr Dragan Radišić, prof.dr Vladimir
Stojanović, prof. dr Duško Vejnović, prof. dr Jagoda Petrović, doc. dr Boris Spasojević,
doc. dr Darko Paspalj, doc. dr Milan Gužvica, dr Borislav Bojić, prof. dr Dijana Grahovac,
doc. dr Mario Karadža, doc. dr Siniša Đukić, doc. dr Goran Maksimović, dr Stevan Dakić,
dr Predrag Obrenović, dr Igor Prerad, doc.dr Biljana Bepaljko, dr Dragiša Jurišić,
dr Tanja Milešević, dr Dragan Bašić

Lektor:

mr Tatjana Ponorac

Štampa:

Grafopapir d.o.o. Banja Luka

Za štampariju:

Petar Vukelić, dipl. graf. inž.

Tiraž: 300

ZBORNIK RADOVA

SPORT I RAZVOJ

SPORT ZA SVE

BANJA LUKA

2020

SADRŽAJ

Проф. др Михајло Мијановић СПОРТ И ПОРОК	11
Академик проф. др Ненад Вуњак, доц. др Милан Радаковић, мр Тамара Антонијевић, мр Петра Стојановић МЕНАџМЕНТ И МЕНАѢЕРИ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА СПОРТА	27
Akademik prof. dr Ivan Cvitković POSTAJE LI PROFESIONALNI NOGOMET „SVJETOVNOM RELIGIJOM“?	45
Akademik prof. dr. sc. Slavo Kukić SPORT KAO INSTRUMENT POLITIKE	61
Prof. dr Braco Kovačević, Dušanka Slijepčević GLOBALIZACIJA, KONZUMERIZAM I SPORT	77
Akademik prof. dr Rade Biočanin, mr Dražen Sarjanović, ms Muamer Muraspahić PROTEINI U ISHRANI SPORTISTA I ADOLOSCENATA KROZ BIO-HEMIJSKO UPRAVLJANJE ORGANIZMOM	105
Prof. dr Vladimir Stojanović, prof. dr Duško Vejnović, doc. dr Boris Spasojević EKONOMSKI ASPEKTI RAZVOJA SPORTA	133
Проф. др Остоја Барашин СПОРТ ИЗВАН СПОРТСКИХ ТЕРЕНА	151
Prof. dr Duško Vejnović, dr Aleksandar Radulović, Vedrana Đurđević DRUŠTVENO-EKONOMSKI ASPEKTI RAZVOJA SPORTA	169
Dr Borislav Bojić SPECIFIČNOSTI SPORTA U BOSNI I HERCEGOVINI - politički, pravni i ekonomski aspekti	191
Prof. dr Vesna Đurić ETIKA U FOTOGRAFIЈAMA SPORTSKOG NOVINARSTVA	211
Dr Stevan Dakić, dr Predrag Obrenović STRATEGIЈE PREVENCIЈE NEGATIVNIH DRUŠTVENIH POЈAVA U PREDTAKMIČARSKIM OBLICIMA SPORTSKE PRAKSE	225
Prof. dr Grahovac Dijana, dr Bojić Borislav FINANSIRANJE SPORTA- KOMPATIVNI PREGLED EU i BiH	239
Prof. dr Jagoda Petrović NAVIЈAČKE GRUPE U SVJETLU TEORIЈE POTKULTURE I PRAKSE SOCIЈALNOG RADA	255
Доц. др Драган Радишић ЗНАЧАЈ СПОРТА ЗА СВЕ - С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА НАВИЈАЧКО НАСИЉЕ	267

Доц. др Недељка Дедовић, Елвис Зукановић МА, Александар Дедовић, МА, Владимир Скоропад, МА, Санела Климента, МА КУЛТУРА И МЕНАЏМЕНТ У СПОРТУ - СПОРТСКОЈ ОРГАНИЗАЦИЈИ	283
Проф. др Бисерка Кошарац СПОРТ КАО ДЕО КУЛТУРНЕ ПОТРОШЊЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ	299
Mr Slavko Milić, prof. dr Duško Vejnović, Dmtar Čičković, МА, prof. dr Vladimir Stojanović, Vedrana Đurđević РАЗВОЈ И SPECIFIČNOSTI SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA	307
Prof. dr Rašid Hadžić, Jovica Petković, Marko Đukić, Elvira Nikšić, Omer Spirtović МОТОРИЧКЕ СПОСОБНОСТИ ИСПИТАНИКА У PREDIKCIJI УСПJEŠNOSTI VOĐENJA ЛОРТЕ У КОШАРЦИ	321
Doc. dr Biljana Bespaljko ЕКОНОМСКИ ЗНАЧАЈ SPORTSKOG MENADŽMENTA	331
Др sci. Марио Караџа, проф. др Владимир Стојановић, проф. др Душко Вејновић, мр Мирко Миличевић ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ СПОРТА	347
Prof. dr Milija Bogavac, prof. dr Duško Vejnović, dr sci. Mario Karadža СПОРТ И КЛАСИФИКАЦИЈА СПОРТА	359
Борис Тривановић, мастер правник, Дарко Бањац, мастер правник ПРАВНИ АСПЕКТИ СПОРТА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ И БИХ	387
Ведрана Ђурђевић ПОСЛОВНА КОМУНИКАЦИЈА У СПОРТУ	413
Проф. др Небојша Шврака СТАВОВИ ФУДБАЛЕРА И ФУДБАЛСКИХ СТРУЧЊАКА О ПРИВАТИЗАЦИЈИ ФУДБАЛА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	421
Dr Momčilo Šavija СПОРТ И CIVILNO DRUŠTVO	429
Александар Дедовић, МА, Елвис Зукановић, МА, Дмитар Чичковић, МА доц. др Недељка Дедовић, Владимир Скоропад, МА ЕТИКА И СПОРТ-ЕКОНОМИЈА И ОДГОВОРНОСТ	437
Dr sc. Sandi Dizdarević ЗНАЧАЈ KRIMINALISTIČKO OBAVJEŠTAJNOG I ANALITIČKOG RADA U SPREČAVANJU NASILJA U SPORTU	449
Mr Žarko Čačić УТИЦАЈ MORFOLOŠKIH KARAKTERISTIKA NA ЕКСПЛОЗИВНУ SNAGU МЛАДИН КОШАРКАША	463
RECENZIJE	481

ПРЕДГОВОР

СПОРТ И РАЗВОЈ - СПОРТ ЗА СВЕ...

Јубилеј-20 година постојања и успјешног рада Удружења наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци

Пред вама, нама је Зборник радова **Спорт и развој - Спорт за све** који је резултат одржаног међународног научног скупа на тему **Развој спорта у Републици Српској и Босни и Херцеговини**. Организатор скупа је научно-истраживачко Удружење наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци, поводом обиљежавања Јубилеја 20 (двадесет) година успјешног рада и развоја, а у сарадњи са партнерима из институција спорта, научних и образовних институција и невладиних организација. У Зборнику су различитим мултидисциплинарним приступима, између осталог, **обрађене теме као што су:** Спорт и порок, Менаџмент и менаџери у функцији развоја спорта, Постаје ли професионални ногомет свјетовном религијом, Спорт као инструмент политике, Глобализација, конзумеризам и спорт, Протеини у исхрани спортиста и адолесцената кроз биохемијско управљање организмом, Економски аспекти развоја спорта, Спорт изван спортских терена, Друштвено-економски аспекти развоја спорта, Специфичности спорта у БиХ, Етика у фотографијама спортског новинарства, Стратегије превенције негативних друштвених појава у предтакмичарским облицима спортске праксе, Финансирање спорта-компаративни преглед у Европској унији и Босни и Херцеговини, Навијачке групе у свијетлу теорије поткултуре и праксе социјалног рада, Значај спорта за све са нагласком на навијачко насиље, Култура и менаџмент у спорту и спортској организацији, Моторичка способност испитаника у предикцији успјешности вођења лопте у кошарци, Развој и специфичности спорта и физичког васпитања, Економски значај спортског менаџмента, Друштвени аспекти спорта, Спорт и

класификација спорта, Правни аспекти спорта у Републици Српској и Босни и Херцеговини, Пословна комуникација у спорту, Ставови фудбалера и фудбалских стручњака о приватизацији фудбала у Републици Српској, Спорт и цивилно друштво, Етика и спорт-економија и одговорност, Значај криминалистичко обавјештајног и аналитичког рада у спречавању насиља у спорту и Утицај морфолошких карактеристика на експлозивну снагу младих кошаркаша.

Партнерска сарадња више научно-истраживачких организација и друштвених субјеката из различитих држава у организовању овог међународног научног скупа показала је нови квалитет у стручном и научном изучавању спорта као веома важног друштвеног феномена. Развој спорта све више постаје приоритет јавних политика. Владајуће структуре уз помоћ различитих државних и приватних агенција, су све више укључене у координацију и управљање спортским системима. Посебно треба нагласити да систем врхунског спорта водећих нација постаје све хомогенији и да су више него икада прије они базирани око једног модела развоја врхунског спорта, са незнатним варијацијама. Спорт је израз одређених друштвених односа...

Ово је један од континуираних научних скупова који организује Удружење наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци. Претходне године научни скуп је био посвећен Високом образовању у Републици Српској-„Болоњској реформи,“ а овај Развоју спорта у Републици Српској и БиХ- „Спорту за све“ и то у знак и обиљежавање **Јубилеја 20 година постојања и успјешног рада Удружења наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци.** Број писаних саопштења надмашује број саопштења на претходном скупу. **Аутори наведених наслова су академици, универзитетски професори, професори из струке који раде и стварају у оквиру друштвених, природних, антрополошких и спортских наука.** На мање страница у једном повезу више научних имена, научних чињеница, мудрих мисли порука и препорука ријетко се може наћи. **Радови су аутентични, специфични по стилистици, интересантни по тематици и разноврсни по проблематици.** Без изузетка читалачку пажњу заслужују сви. Зависно од интереса и укуса сигурни смо да ће се неки читати више пута. Текстови су препознатљиви по завидној академској ерудицији, утемељени на богатој емпирији и научној методологији.

Од почетка до краја осјећа се сигурно научно перо струке и науке. Генерално сваки рад је поема за себе.

Планирани скуп непланирано је одложен **појавом планетарне Пандемије. Показало се да је научна мисао јача од Пандемије, што најбоље потврђује овај Зборник радова.** Каква подударност, можда и случајност, највећа спортска приредба на планети су Олимпијске игре (*32. љетње олимпијске игре*) које датирају од давне 1896. Први свјетски рат спријечио је одржавање 6. олимпијских игара 1916. Након четири године настављају се олимпијски циклуси све до 1940. Поново олимпијски пламен гасе исти протагонисти рата, овог пута чак два циклуса, ријеч је о 12. и 13. олимпијским играма. Коначно 1948. успоставља се олимпијски ритам тј. циклуси и трају у континуитету све до 2020. Овог пута кривци нису свјетски ратови већ свјетска Пандемија. Највећи видовњаци нису предвиђали да ће олимпијски пламен стопирати Пандемија. Невјероватно али истинито најјаче војне силе свијета нису успјеле покорити и освојити Планету за четири године, а природна сила под псеудонимом Пандемија без испаленог метка успјела је за непуна четири мјесеца. Ово истичемо како би показали како је природа јача од технике коју је створио човјек уз помоћ науке. **Врхунски резултати у спорту дефинитивно су немогући без учешћа науке.** Оно што је потврдила емпиријска наука, постоји нешто непознато што спречава да су предвиђања у спорту могућа али са већом или мањом грешком. Науке које се баве стварањем и предвиђањем спортских резултата успјеле су смањити грешку, али са жаљењем грешка је присутна, већа је од нуле, и тако ће остати без обзира на напредак науке. Једноставна парадигма су једнојајчани близанци; исти пол, родитељи, одрастање, одијевање, исхрана, учитељи, тренери и све остало исто, али резултати у спорту, школи итд. су различити. Закључак је да смо сви слични истовремено и различити, чак и једнојајчани близанци. Вриједи правило да напретка ни у чему, па ни у спорту нема без науке. Истина, **наука је моћна, али природа је моћнија**, то најбоље знају истински научници, због чега се са посебним пиететом односе према природи и природним законима.

Спорт је дневна тема малих и великих, сиромашних и богатих, младих и старих, навијача и играча, политичара и научника. За мале и сиромашне битно је да има хљеба и игара, за велике и богате на првом

мјесту је новац, на другом поново новац тј. профит. Од Античког доба кад се појавио новац до данас ништа се није промијенило, сиротињи игара, а богатим пара. Свемоћна Пандемија пресудила је да до даљег нема олимпијаде. Сиромашни тугују, рађе би без хљеба него без игара, богати још више тугују, плачу купају се у сопственим сузама. „Богати више жале за олимпијадом него за преминулим од Короне.“ Није ни чудо што богати плачу, изненада у трену пропаде енормно очекивани профит. Из незаситних уста испаде златна погача.

Радови у овом Зборнику посредно и непосредно, латентно и манифестно освјетљавају сложену проблематику спорта. Спортот посебно професионалним спортом са свог становишта баве се; политичари, економисти, здравствени радници, социолози, психолози, физичари, метафизичари, професори спорта итд. Позиција-вриједност универзитета на међународним скалама зависи од индивидуалних и колективних научних постигнућа студената и професора, али и од резултата у спорту и науке о спорту. **Намјера организатора овог скупа је унапређење спорта на свим нивоима и афирмација Универзитета преко спорта.**

Упућујемо посебну захвалност свим Ауторима овог Зборника који стручном и научном визијом путем академског пера **значајно донираше „Науку о спорту у доба Короне вируса“.**

Главни и одговорни уредници

Проф. др Михајло Мијановић¹

СПОРТ И ПОРОК

Поговор

Изражавам посебну захвалност Предсједнику удружења универзитетских професора Бања Луке Проф. др Душку Вејновићу. Уважени професоре хвала Вам што сте нас окупили на теми Спорта. Засигурно без Ваше идеје, енергије, знања и хтења до овог скупа не би дошло. Шкрт сам на похвалама и жесток у критикама, сасвим искрено ово је за похвалу. Професоре у име бројних којима је спорт у срцу и души искрено Хвала !

Проф.др Михајло (Мијан) Мијановић

Кључне ријечи: спорт и порок

SPORT AND VICE

Afterword

I express special gratitude to President of association of teachers and associates of University in Banja Luka Prof. Dr Dusko Vejnovic. Esteemed professor thank you for gathering us on topic of sport. For sure without your idea, energy, knowledge and willfulness this gathering would not happen. I'm stingy on praises and fierce in critiques, quite frankly this is for praise. Professor in the name of numerous to whom sport is in hearth and soul sincerely Thank you!

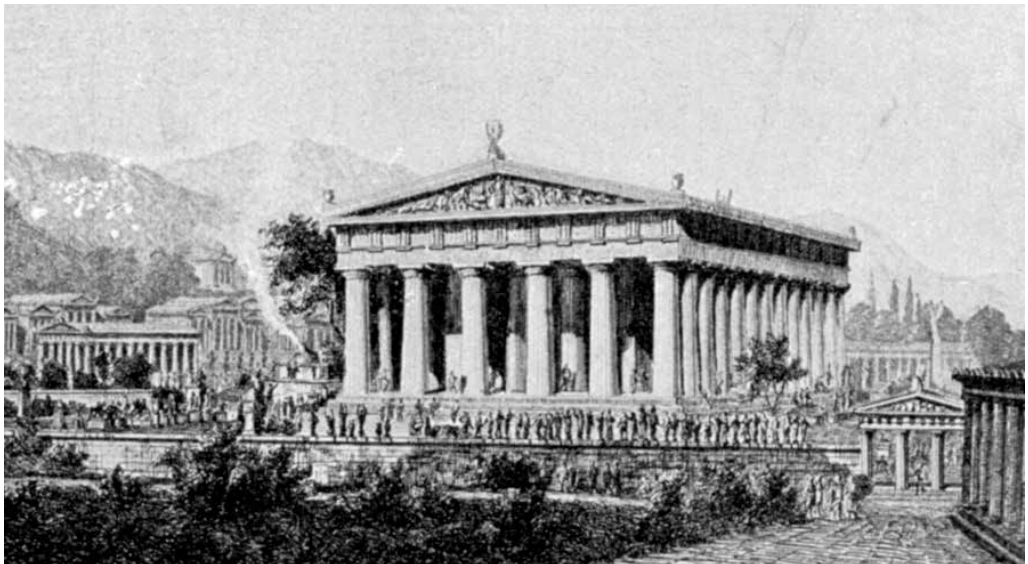
Prof. dr Mihajlo(Mujan) Mijanović

¹ пензионисани редовни професор Универзитета у Бањој Луци,
контакт: mihajlo.mijanovic@gmail.com

Почело је у античкој Грчкој

Програм научног скупа „Развој спорта у Републици Српској и Босни и Херцеговини је широко и свеобухватно постављен тако да инспирише и мотивише све који су непосредно и посредно везани за спорт. То су свакако спортски и медицински радници, психолози, социолози, информатичари, кобернетичари и бројни други. Прва и задња реченица овог свеобухватног програма ме је посебно инспирисала и мотивисала да овај рад насловим „Спорт и порок“ Давно некад у прошлом вијеку социолог Крешимир Петровића рече... *“Спорт сам по себи није ни добар ни лош, спорт је онакав како га други употребљавају и злоупотребљавају“*...

Једном реченица пуно речено. У свим законима и статутима о спорту широм свијета стоји парола односно паролe., спорт је загарантован свим узрастима, свим расама, нацијама, и половима. Само дјелимично то је тачно. Да, спорт јесте загарантован али није доступан, спорт је доступан само неким. У данашње вријеме и на овим просторима спорт је привилегија и доступан малом броју имућних који могу да плате и спортом се баве. Слично је и са школовањем у класичном смислу ријечи. Истина, права истина је да смо далеко од тога.

Зевсов храм у Олимпији

Спорт, образовање, култура, здравствена заштита и остале заштите, системски боље, неупоредиво боље биле су постављене у прошлом вијеку. Разлога има и нема али то је тако. О узроцима други пут и на другу тему. Узроци су битни, помака нема ни у чему па ни у спорту док се темељито не открију узроци. Дјелотворна терапија је немогућа без сазнања узрока. Поједностављено узимати лијекове и давати терапију против било које болести је неефикасно често и контрапродуктивно ако се не утврде узроци болести. Занемаривање, запостављање, одбацивање долазећих генерација се брзо умножава и одражава на општу културу, васпитање и образовање. Позитиван и негативан утицаји спорта на младе преко ноћи се препознаје, што су млађи ефекат је бржи и јачи. Појмови култура, васпитање и образовање су традиционални, општепознати и општеприхваћени. Предмет који се односи на спорт у школи се именује као: физичка култура, физичко васпитање, физичко образовање, кратко ради се о спорту посредством кога се изграђује или разграђује спортска култура, васпитање и образовање.

Стручне и научне публикације на тему спорта постоје, нису ни мале ни велике, кореспондирају са општом културом и образовањем, а условљене су средствима која се одвајају за науку о спорту. Евидентна је ентропија квази стручњака и квази информација о спорту, мисли се на званичне публикације и друштвене мреже. Доминирају запаљиви наслови зачињени полуистинама и неистинама. По правилу резултати су научно верификовани и потписани од стране „ауторитета“ са неизоставним префиксом (*сци. мр. др*). Како не вјеровати кад је ријеч о магистарским и докторским радовима, заснованим на савременој методологији и технологији, напредној статистици и релевантној литератури. По уходаном клишеу неизоставно пише узорак је репрезентативан, мјерење и тестирање је проведено беспрекорно уз примјену савремене опреме и апаратуре, све урађено у научно-истраживачком институту. Истина је да нема ништа од тога. Доминира фиктивни узорка као примарни носилац информација, савремени мјерни инструменти и научни институти углавном постоји само на папиру. Реално постоји обимна статистика, урађена на фиктивним подацима. На самом крају на свим свјетским језицима истакнута је бројна импозантна и релевантна литературе. Попис и обим литературе

је већи од обима рада. У исцрпној библиографији једино је изостављен Аутор од кога је брутално преписан рад. Све скупа доводи у сумњу и мали број оних који су истраживање провели темељито, коректно и поштено.

Традиционалне неспорне вриједности спорта, посебно спорта за младе могу се употријебити и злоупотријебити. Посредством спорта млади се могу правилно усмјерити, васпитати, образовати, социјализовати, подићи општи ниво менталног и физичког здравља, бити користан себи, породици и друштву. Пракса је показала да је то могуће и да то истински функционише у државама које имају регулисан систем спорта на државном нивоу, односно разрађене подсистеме који се односи на; породицу, омладину, васпитање, образовања, здравство, спорт и културу.

Спорта је било и прије настанка најстаријих држава. Игра је биолошки својствена не само човјеку већ и вишим животињским врстама. Што је живо биће биолошки млађе, потреба за кретањем, игром, надметањем такмичењем је већа. Најљепше игре су спонтане дјечије игре. Дјеца се најбоље забављају играју кад се одрасли не петљају. Правила у игри коју договоре актери тј. дјеца су оригинална, иновативна, емотивна, духовита, креативна, судија није потребан, правила су јасна и поштују се до краја. Задовољство је посматрати како се дјеца играју и како се међусобно спонтано посвађају и помире. Посебно је интересантно и загонетно како дјеца уважавају и поштују шта каже неформални вођа. Интуитивна игра присутна је у животињском царству. Неодољиво је посматрати и дивити се како у игри уживају мачићи, јарића, кучићи, мечићи, лавићи итд. Слично као дјеца и они игру доживљавају душом и тијелом. Спонтана игра на посебан начин оплемењује душу, развија карактерне, интелектуалне и тјелесне способности. Одрастањем спонтана игра се трансформише боље рећи деформише, губи атрибут спонтаности, правила и прописи борба за постоље из темеља мијења основне вриједности игре. Дјеца врло брзо схватају и прихватају да није битно учествовати, битно је побиједити. Та велика лаж да је битно учествовати потврђује свакодневна реалност. Важно је побиједити, довело је до физичких обрачуна на терену и публици. Физички обрачуни навијача далеко су бруталнија од туче играча. Обрачуни навијача из спортске арене сели

се на улицу и кафану, а завршавају се како кад, понекад и смрћу.

Пороци, страсти, хедонизам, комплекси, егоцентричност, борба за престижом и недостижним побједничким постољем супституисана је борбом личних и породичних љубимаца. Ако Ја не могу побиједити никога и никад у било чему може Мој коњ, пас, бик, ован у крајњем може мој петао. Побједа је побједа, постоље је постоље, још боље ако је са псом и коњем, у крајњем може и са петлом. Нека се чује, види и зна ко сам Ја. Посебно је цијењен фараон лорд принц, власник побједничког коња. С обзиром да су награде енормне у игри су кладионице и велики новац тако да „хумани“ власници изреда и одавно допингују своје љубимце, коње, псе, волове и овнове па и петлове. Није битно учествовати, битно је побиједити.

Од када се зна за спорт, спорт има посебну личну и колективну, непосредну и посредну вриједност и улогу. Спорт је средство афирмације малих и великих, сиромашних и богатих, више великих и богатих него малих и сиромашних. Записи, цртежи слике и легенде о организованом, планираном, програмираном такмичењу по строгим правилима датирају од Античког доба. Прве Олимпијске игре одржане су у Античкој Грчкој 776. п.н.е. Спорт тад и дуга након тога био је привилегија и посебна част само фараона „богова“, властеле, истакнутих ратника, атлета и високе елите. Како би потврдили и унаприједили свој статус, лично су узимали учешће у боксу, рвању, мачевању, атлетици, коњичком двопрегу итд. Угледни ратници властелини славу су стицали у ратовима, а потврђивали је наступом на олимпијадама. Посебно цијењени спортови били су: *мачевање, бокс, рвање и атлетика*. Многи су главу сачували у ратовима, а изгубили мачујући и боксујући у аренама олимпијских стадиона. Такмичило се по строгим олимпијским правилима, такмичари су били наги као од мајке рођени. С обзиром да је приступ женама био забрањен, многе су се прерушавале у мушкарце како би присуствовале надметањима. Према легенди прву Античку Олимпијаду основао и организовао је „бог“ *Зевс* у част прославе личне побједе за власт над оцем *Кроном*. По другима то је учинио *Херакло*. У сваком случају то се није могло дести без властеле „богова“ фараона, царева и краљева. Слично је и данас, „богови“, царице, краљице, принчеви, највећи великодостојници и финансијски моћници по правилу отварају и затварају игре, прописују правила, одређују судије и проглашавају

побједнике. *Платон* је био страствени посјетилац и непосредни учесник олимпијских игара. Према легенди био је двоструки побједник у боксу и рвању. Римски цар *Нерон* учествовао је на Олимпијади у трци „*коња двопрега*“, испао је из двоколице и није завршио трку, али суга судије тако угруваног донијели на побједничко постоље, ставили лаворов вијенац око врата и прогласили га побједником. За узврат „*побједник*“ *Нерон* их је обилато наградио, између осталог и ослободио свих пореза. У раздобљу три миленија суштински мало шта се промијенило. Синтагма „*важно је учествовати*“ замјењена је суровом истином „*важно је побиједити*“. Интересантно тад и сад главне олимпијске дисциплине су остале исте: *атлетика, гимнастика, пливање и бокс*. *Кубертенова* максима важно је учествовати је мртво слово на папиру, данас као никад прије памти се само побједник.

Императив побједне уништио је духовне, моралне и остале прокламоване вриједности спорта. На сцени је допинг као главни порок и зло. Допинга није ништа ново, допинга је било у доба Античких и пост античких олимпијада. Допинг је изговор, маска, димна завјеса, како би се масама лакше управљало и по сопственом нахођењу јачих додјељивала незаслужена признања, медаље и велике новчане награде. Допинг јесте порок, али не главни и једини, иза завјесе се дешавају далеко озбиљније, опасније, не хуманије комбинације и махинације. На први поглед спорт у Античко доба изгледа суров, бруталан, нечасан и нехуман. Каква је разлика између бокса тад и борбе у кавезу сад? Како објаснити највећу медијску посвећеност, крцате арене и дворане кад се одржавају мечеви у рингу и кавезу. Декларативно напредовала је хуманост, демократија и равноправност полова у поређењу са Античким олимпијадама. Како знамо и видимо дамама је дозвољен приступ на сва борилишта, љепши пол масовно посјећују спортске приредбе, даме су посебно присутне на боксерским и ултима-фај мечевима, по правилу сједе у првим редовима и страственије навијају од мушкараца. Посебно одабране, грациозним ходом најављују нову рунду и не само то и оне су ставиле рукавице на песнице, храбро ушле у ринг и кавез. Мора се признати даме се боре срчано, храбро као и мушкарци, поштују правила боље од мушкараца. За разлику од мушкараца још се није десило да је нека дама у жару побједне одгризла ухо или нос противници. У Античко доба ударци испод појаса, грижење

носа и ушију било је строго забрањено, био је то презир, велика срамота и доживотна дисквалификација. Данас све то замјењује новчана казна.

Појам „фер-плеј“ је парола у коју мало ко вјерује, част и наклон изузетним попут *Ђоковића*. Интерес и новац су заједнички именитељ, професионални спорт претворио се у антиспорт. Основна начела и истинске вриједности спорта су погажена и понижена. Побједа и медаља по сваку цијену је циљ, како и не био кад се појединци и екипе након пораза не смију вратити кући. Ништа ново, данас професионални тимови стоје иза једног спортисте, у колективним спортовима фудбалу и кошарци раде велики штабови. Лобисти, менаџери, скаути и остала бументела разрађују шеме како онеспособити и неутралисати противника. Побједа *Нерона* је часна у поређењу са актуелним дешавањима у спорту. На очиглед свјетске јавности и дате заклетве пред олимпијским пламеном и заставом пливачу *Милораду Чавићу* на Олимпијади 2008. у Кини брутално је отета побиједа. Ријеч је о пливању и финалној трци на 100 м дисциплина делфин. Најсавременији мјерни инструменти и видео записи неупитно потврђују да је Чавић прије Фелпса стигао до циља. Свјетски моћници доносе одлуку и проглашавају Фелпса побједником. Сличан сценарио урађен је *Ивани Шпановић* на свјетском првенство у Лондону 2017. Поново атлетика, краљица спортова, дисциплина скок у даљ. Залет, скок, судије подижу бијелу заставицу, исправан скок, дужина скока за златну медаљу. Судије својим дуплим аршином и оштрим оком пронађоше непостојећи отисак у пијеску, измјерише, премјерише више пута и констатоваше да је дужина скока довољна тек за четврто мјесто. У оба случаја приговори су одбачени.

Олимпијски пламен, лаворов вијенац, медаља, заставе, химне и други ритуали су митске вриједности, датирају од Античких Грка и данас се поштују. Укупан број медаља је врло битан, али посебно се цијене освојене медаље у атлетици, гимнастици, пливању и борилачким спортовима. Незванично нација није спортска ако није препознатљива у атлетици, гимнастици и пливању. Након стогодишње емпирије, професионални спорт детерминишу три апроксимативна фактора исплетена и преплетена доста великим бројем варијабли које мање више корелирају. Варијабле су прилично нестабилне и временом се под познатим и непознатим околностима преливају се једног на други фактор.

1. *Фактор, врхунски спорт* је у функцији државе био јесте и остаће. Довољно је истаћи да се побједнику интонира химна, државна застава побједника диже се више од осталих, док побједник за то вријеме стоји на постољу вишем од осталих и прима признање и одликовање. Уз најаву фанфара интонира се химна побједника, арена се диже на ноге, катарза побједника и нације пропраћена је пјесмом и сузама радости. Тако треба, нека свијет види ко је ко. На крају олимпијаде медаље се пребројавају, сабирају, класификују, изводи се велика статистика, а примарни циљ је показати моћ државе.

2. *Фактор врхунски спорт* је велики финансијски интерес државе домаћина, држава учесника, али и самих спортиста, тренера, менаџера, разних трговаца великих и малих компанија, произвођача спортске опреме, кладионица и коцкарница, дилера дрогом. Ресторани, кафићи и ноћни клубови раде пуном паром. Велики је избор јела и пића, посебно је богат и разноврсан еротски програм, понуда и конкуренција је велика али и зарада.

3. *Фактор је* у супротности са основним начелом спорта тј. да је спорт примарно у функцији доброг менталног и физичког здравља, да се путем спорта подиже, унапређује и одржава здравље и опште благостање. Реалност је следећа, врхунски спорт је у негативној корелацији са физичким и менталним здрављем. Искази врхунских спортиста свде се на следеће., попио бих отров само да побиједим.

Уређене и финансијски моћне државама, воде рачуна о бившим шампионима, изградили су специјалне стационаре, болнице и рехабилитационе центре за прихват, опоравак и лијечење бивших спортиста. Статистика и аналитика показује да врхунски спортисти свјесно и несвјесно улажу и залажу лично здравље зарад постизања врхунског резултата. Бројни који су интензивно и екстензивно тренирали, истовремено неконтролисано и обилато конзумирали разна стимулативна средства све зарад рекорда, убрзо након престанка физички и психички су се изобличили. Публика их је брзо заборавила, а породица одбацила. Јучерашње атлете, хероји и амбасадори нације, утјеху траже у запуштеним кафићима и јефтним пићима, препричавају дане славе. Одбачени од свих, показују старе фотографије на којима не препознају сами себе.

Легенда атлетике *Грифит Цојнер* и данас држи невјероватан свјетски и олимпијски рекорд на 100 и 200 м са резултатима 10,49 и 24,34 сек. Преминула је у 38. години живота.

Дугачак је списак познатих шампиона који су скончали на сличан начин, или су још живи а рађе би да нису. Далеко је више оних који су упропастили живот и здравље, новац нису зарадили, школу су запоставили, нису формирали породицу, ако јесу углавном су је растурили и никад се нису попели на побједничко постоље. Оно што је лоше, често и трагично да се до врхунских резултата тешко може без порока. Има случајева гдје то није баш тако, али то није правило, то су случајеви и своде се на статистичку грешку.

Од спорта за све до спорта за имућне

Култура, образовања и васпитања су у међусобној интеракцији, скупа чине личност са наслеђеним манама и врлинама. Наведена три фактора су посебно битна у формирању личности из простог разлога што се на њих и уз помоћ њих може дјеловати, посебно и ефикасно у доба одрастања. Емпирија и наука је потврдила да су ефекти већи и бржи уколико је личност млађа. Појам ефикасности односи се на трансформацију личности у позитивном смјеру са најмањим улагањем породице и појединца.

Спорт је недељив од образовања и васпитања, скупа чине културу односно спортску културу. Постигнуће проблеми и препреке до успјеха у спорта се непогрешиво пресликавају и одражавају на општу културу. У циљу боље јасноће и краткоће на примјеру спорта од вртића па надаље биће образложено који су круцијални проблеми и препреке на путу до успјеха.

Живимо на простору и времену гдје је углавном све приватизовано и има своју цијену на тржишту и друштву. Прошла су времена односно нису дошла да је вртић бесплатан. За многе вртић је немогућ из више разлога. Дјецу у вртић могу да шаљу родитељи који могу да плате. По правилу незапослени имају више дјеце, не помишљају да дјецу шаљу у вртић. Спорт за све је парола у низу бројних које не држе воду. Дакле социјална диференцијација, раслојавање и трауме започињу у раном дјетињству не у вртићу већ поред вртића. Одрастањем разлике се повећавају геометријском прогресијом. Поласком у школу пристижу

нови издаци веће финансијске обавезе, намет на родитеље постаје неиздржив, борба да се састави крај са крајем. Кома је до спорта, спорт постаје луксуз. Спортске организације које су некад финансиране и подупиране од Државе више не постоје. Отворени су приватни клубови, теретане, трим сале, базени, сауне, хипербаричне коморе, ординације за подмлађивање и уљепшавање, тениски терени, скијалишта и клизалишта и стотину овоземаљских чуда, човјек да се разболи, поготово ако нема пара, боље да не зна да све то скупа постоји. Оно што је остало за кокузе су борилачки спортови, мада и тамо чланарина није мала.

Од спорта за све дошли смо до спорта за имућне. Ово је сурова реалност која је довела до негативне селекције. Спорт се не бави ко има вољу и таленат већ ко може да плати. Фаза гдје се почињу препознавати истински таленти Систем их не преузима, а родитељи их даље нису у могућности финансијски пратити. Коначан исход је одустајање. Родитељи који се одреде за даљу подршку почну да продају што имају и посуђују што не могу да врате.

Епилог је углавном тужан, школа се запоставила, спортских резултата нема, остали су дугови, нестали су другови, породица се распада. Реалнији је добитак на лоту и рулету него да у постојећем Систему постанете неко и нешто у спорту. Ипак деси се, некоме се деси да добије на лоту и рулети или успије у спорту попут Ђоковића.

Ко преживи бродолом тј. направи резултат постане славан. Тек тада се деси „*милосрђе*“, као гљиве после кише јављају се донатори „*људи добре воље*“ који се нуде и представљају да су за успјех заслужнији од самих родитеља. Ништа ново, тако је и прије било не само у спорту већ и у свеукупном животу.

Систем није створио *Теслу* и *Лулина*, система их је отјерао, прецизније утекли су од система како би постали што су постали. У спорту нема тако драстичних судбина и путева, али сличних има и то баш на овом простору. Ријеч је о спортистима који су више познати и признати у Београду, Загребу, Њемачкој и Америци него у Бања Луци.

Актуелни амбасадор у Америци *Бојан Вујић* у вихору рата самохран и малољетан нашао се у Београду, био је вишегодишњи првак Југославије у тенису. Неупућени, односно добро упућени питају ко је тај, откуд сад он. Ријеч је о бившем тенисеру који је познатији и

признатији у Америци него у Бања Луци. Од када је постао амбасадор у Америци постао је познат и у родној Бања Луци.

Сличних примјера има пуно који су никли из ничега, а стигли до златних олимпијских одличја. Којом случајности ријеч је дјечацима који су одрасли на бањалучком асфалту. Уз дужно извињење осталим, помињем само оне које лично знам; *Каралић, Арсланагић, Рађеновић, Јосиповић* итд. Златни олимпијци све бољи од бољега, одрасли су у бившем Систему који није био за сваку похвалу, данас су заборављени, запостављени, скрајнути у ћошак од спортске и укупне јавности. Начела МОК-а јасно кажу да челна мјеста у националним олимпијским комитетима припадају олимпијским шампионима ако их има. Како знамо још их има и још су ментално и физички живи и здрави. Колико је познато због допинга и других порока златне медаље им нису одузете. Питамо се што их нема на мјесту које им припада у МОК-у и ОК БиХ? Можда неће у што се сумња. Сумње нема да већ четврт вијека у столицама ОК БиХ сједе, дрмају, владају и управљају анонимуси које ни у породици нису најбољи спортисти.

Новца има само за неке

Тешко је очекивати резултате у образовању, науци, умјетности, спорту, здравству, култури у систему без система. Прави индикатор како систем функционише су институције посвећене најмлађим и најстаријим. Одговор је познат новца за вртиће, образовање, науку, здравство, аматерски спорта, културу и пензије нема, док су на сцени казани и јавне кухиње.

На сцени су професионални спортови *кошарка* и *фудбала*. Поуздано се зна да један просјечан НБА кошаркаш у једној сезони кошта више него високообразована васпитачица у вртићу за 40 година рада. Тешко је дати ваљан одговор на ово питање. Још теже је убиједити јавност да је образовање и спорт гарантован свима, те да млади остану, сачекају уз чврсто обећање биће боље.

Индикатора да новца има су скупи џипови који коштају више од добро опремљеног вртића. Власници скувих аутомобила нису ријеткост и нису сав новац уложили да би показали моћ и престиж на улици. Капиталне вриједности нису на улици, капиталне вриједности су на дистанци и ван ока јавности. Ово је 21. вијек, комуникације са

свијетом нису препрека. Добрих модела и система има у ближем окружењу, примјер Словеније, задњих година на добром путу је и Србија. Системи којима треба тежити су Финска и Норвешка. Илузија је да ће се у догледно вријеме у науци појавити *Тесла*, *Пупин*, *Бошковић*, *Миланковић* или у спорту *Ђоковић*. Они су најбољи примјер да нису продукт система, они су утекли од Система.

Вријеме је да *псеудо систем* коначно уступи мјесто *реално одрживом систему*, како би ријетко виђени потенцијали у спорту, науци и умјетности могли остварити свој сан без печалбе.

Нема идеалних, универзалних и трајних система у било чему па ни у спорту, образовању и науци. Невоља је што су превазиђени и потрошени системи замијењени „новим“ и горим. У образовању то је *Болоњски систем*. У науци је ентропија псеудо научника који са позиције челника угушише, потопише и отјераше истински научни потенцијал.

Други плаћају боље, није лоше ни овдје !

У спорту је немогуће бити члан било какве секције почев од вртића ако нема подршке породице. Систем у спорту није ни бољи ни гори од осталих система и трендова. Правило је да спортиста који до 16. године не оде у иностранство сматра се пропалим, а уложени новац баченим. Пуно је разлога због чега је то тако. Није случај већ појава како изузетно талентовани спортисти од 16 година сједе на клупи и немају прилику да уђе на терен 10 минута, чак ни на пријатељској утакмици, зато што на том мјесту игра неки 35-то годишњак који за сезону кошта више од цијеле јуниорске екипе заједно са тренером.

Појам репрезентативности у спорту и статистици као науци се битно разликује. Статистичка репрезентативност по *Гас-Лапласу* подразумијева аритметичку средину у чијем се распону једне стандардне девијације налази више од 68% случајева укупне популације. Репрезентативни у спорту су они који се налазе изнад треће стандардне девијације, а таквих је 0,5%. Извођење закључака да се ради о истој ствари је анахроно. Наведени примјер не вриједи у стабилним, добрим и здравим системима попут Финске, Норвешке, Словенији...

Да ствар буде мало јаснија, у наведеним државама нема неписмених, а спорт је специфична писменост, тако да дјеца са поласком у први разред знају да пливају, добро владају гимнастиком и општом моториком, подразумијева се и атлетиком. Дакле укупна спортска писменост је у високој позитивној корелацији са врхунским спортским достигнућима. Реалност на овим просторима је супротна, наиме постоји висока негативна корелација између спортске писмености најмлађих са врхунским спортским резултатима. Најбољи примјери су спортски резултати и постигнућа *Ђоковића, Чавића, Шпановићеве* итд. Неупућени изводе закључак да је ријеч о спортој нацији у тенису, пливању и атлетици. Истина је да више од 70% омладине не зна пливати. Огроман број је оних који никада нису нити ће научили пливати. Извјестан број кандидата на факултету Спорта на пријемном испиту су непливачи. Није тешко и грешно закључити да велики број академски образованих не посједују наведено знање. Стари Хелени пуно су држали до образовања, култа тијела и спорта. Чувена Платонова изрека гласи; (*човјек који не зна читати, писати и пливати је неписмен*).

И ми волимо спорт !

Значај спорта за младе и старе дефинисао је *Хипократ* препоручујући четири лијека. Први лијек је *лијепа ријеч*. Други лијек је *вјежба*. Трећи лијек је *медикамент*. Четврти лијек је *хирургија*. Стотину лијекова не могу замијенити *вјежбу*. Након сложених и тешких хирушких захвата савремена медицина неизоставно практикује *вјежбу*. Хипократ је крајње једноставан, изгледа да уопште није био ни генијалан.

Данашња цивилизација и енормна АТ технологија озбиљно је потиснула *вјежбу* тј. спорт у други план. Закључак је да они који имају новца немају времена, а они који имају времена немају новца. Синтагма

да је спорт у функцији доброг менталног и физичког здравља у добро организованим државама и системи није парола, већ тема свих тема. Масовни спорт за богате и сиромашне, младе и старе требао би бити у корелацији са врхунским спортским достигнућима, заправо то јесте тако у земљама са добрим образовним системом, пристојним стандардом и високом културом.

Примарни задатак предшколског и школског васпитно образовног процеса је систематско и перманентно праћење *постуралног* статуса и *психо-моторичких* способности адолесцената. Педагози, наставници спорта и здравствени радници се преплићу и надмећу у компетенцијама ко је надлежан да установи тјелесне деформитете дјеце, почев од равних стопала до разних девијација на кичменом стубу, тораксу и глави. Неизоставно ту су бројни подаци мјере и димензије о ухрањености и потхрањености, тежини и висини. Дијагнозе су често опречне, субјективне и необјективне. Објективно је да све остаје на констатацији и мало шта се подузима и преузима на утврђивању узрока поремећеног *постуралног статуса* и још мање на корекцији евидентних деформација.

Ако изостане јака синергија, педагога спорта, здравствених радника, психолога и родитеља, стање се погоршава и врло брзо негативно одражава на ментално здравље, односно на психофизичко здравље адолесцента. Стандарди који су давно прављени су вјероватно превазиђени, тако да је немогуће изводити ваљане закључке шта је добро, а шта лоше, шта је деформитет, а шта није, ко је потхрањен, а ко ухрањен, ко је моторички способан а ко неспособан, ко је ментално јак а ко лабилан. Одсуство сталног праћења, мјерења, вредновања ревидирања и прилагођавање система реалном стању, могућностима и животним потребама адолесцената доводи до конфузије, анархије, система без система.

Умјесто закључка

Порок и врлина су на супротном полу. Нема малог дјетета са пороком, као ни одраслог човјека без порока. Тамо гдје нема системског рјешења спорта за све, посебно спорта за младе, неизбјежни су погубни пороци за младе и старе.

Спорт од вртића до факултета није лични и породични проблем, то је озбиљан друштвени проблем. Пороке лако стичемо, а са великом муком се одричемо. Од Античког до данашњег доба, спорт је најбољи индикатор укупног дешавања у друштву и стања у држави. Спорт је прва и задња брана против порока!

*„По врлинама нас памте пријатељи,
а непријатељи по пороцима“*
Јован Дучић

Академик проф. др Ненад Вуњак¹

Доц. др Милан Радаковић²

Мр Тамара Антонијевић³

Мр Петра Стојановић⁴

МЕНАЏМЕНТ И МЕНАЏЕРИ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА СПОРТА

Апстракт

Менаџмент и менаџери у функцији развоја спорта је дефинисани проблем у овом раду. Свакако сложен проблем који треба утемељено, методски и практично одговорно рјешавати. Менаџмент, менаџери и лидери посебни су темати спортских тема и дилема у овом раду. Коришћењем СВОТ анализе у спорту постављају се питања и добијају се одговори који генеришу одређене информације ради проналажења одговарајућих конкурентских предности и квалитетних рјешења.

У последње време све више је присутан у пракси спортских организација концепт стратегијског менаџмента који се односи на избор стратегије, јасне визије и мисије у вези планирања, организовања, избора кадрова, руковођења и пословне контроле. Најчешће се као „алат“ стратегијског менаџмента користи: (а) Пест анализа и (б) СВОТ анализа. Спортски менаџмент се као вештина и искуство талентованих менаџера први пут појављују настанком професионалних спортских организација. Менаџмент у спорту обухвата: (а) планирање, (б) организовање, (в) кадровање, (г) руковођење, (д) контролисање.

1 Академија наука и умјетности Републике Српске, Бања Лука, Факултет пословне економије, Бијељина, Универзитет Источно Сарајево, контакт: vupjakn@gmail.com

2 Факултет за спорт, Универзитет Унион Никола Тесла, Београд

3 Економски факултет у Суботици, Универзитет у Новом Саду

4 Пољопривредна школа, Бијељина

У пракси су присутна три нивоа менаџмента: (а) top management (највиши ниво), (б) middle management (средњи функционални ниво), (в) first level management (најнижи-први ниво менаџмента).

Професија менаџера у спорту усмерена је на обављање активности које су везане за менаџмент и одговорност за усмеравање напора ка остваривању циљева спортске организације. Спортски менаџери треба да владају следећим пословним вештинама: (а) вештином доношења одлуке, (б) лидерском вештином, (в) техничком вештином, (г) интерперсоналном вештином, (д) комуникационом вештином. Добри менаџери у спорту треба да имају знање из спортске науке, спортске обуке, опреме и тактике спорта и методологије дотичног спорта.

Лидери као посебан тип менаџера заузимају највише место у хијерархијској организацији, тако да њихов посао спада у најкреативније послове у смислу позиционирања спортске организације. Савремени лидер треба да има вештине у вези: (а) мотивације, (б) делегирања овлашћења, (в) комуникације, (г) координације и (д) решавања конфликта. Према одређеним анализама основне карактеристике лидера су: (а) лидер се рађа, а не ствара, (б) лидер је харизматична особа, (в) лидер је по правилу на врху менаџерске пирамиде, (г) лидер контролише и управља са сарадницима. Лидер је истовремено и менаџер, али сваки менаџер не може да буде лидер ако му недостају вештине и способности.

Кључне ријечи: менаџмент, менаџери, лидери, спорт

Academician prof. Nenad Vunjak, PhD⁵

Doc. Milan Radakovic, PhD⁶

Tamara Antonijevic, MSc⁷

Petra Stojanovic, MA⁸

Abstract

Management and managers in function of development of sport is defined problem in this paper. Certainly a complex problem that needs to be dealt with reasonably, methodically and practically in a responsible way. Management, managers, and leaders are special topics of sports topics and dilemmas in this paper. Using SVOT analysis in sports, questions are asked and answers are generated that generate specific information to find appropriate competitive advantages and quality solutions. Recently, the concept of strategic management, which refers to the choice of strategy, clear vision and mission regarding planning, organizing, selection of personnel, management and business control, has been increasingly present in the practice of sports organizations. Most commonly used as a "tool" of strategic management: (a) Pest analysis and (b) SVOT analysis. Sports management, as a skill and experience of talented managers, is the first to emerge with the emergence of professional sports organizations. Management in sports includes: (a) planning, (b) organizing, (v) staffing, (g) leadership, (d) controlling. In practice, there are three levels of management: (a) top management, (b) middle management, (v) first level management. The profession of a manager in sports is directed to the performance of activities related to management and responsibility for directing efforts towards the achievement of the goals of the sports organization. Sports managers should master the following business skills: (a) decision-making skills, (b) leadership skills, (v) technical skills, (g) interpersonal skills, (d) communication skills. Good sports managers should have knowledge

5 Faculty of Business Economics, Bijeljina, East Sarajevo University

6 Faculty of Sport, Union University Nikola Tesla, Belgrade

7 Faculty of Economics in Subotica, University of Novi Sad

8 Agricultural School, Bijeljina

of sports science, sports training, sports equipment and tactics and the methodology of the sport concerned. Leaders, as a special type of manager, occupy the highest place in the hierarchical organization, so that their job is among the most creative jobs in terms of positioning a sports organization. The modern leader should have skills in: (a) motivation, (b) delegation of authority, (v) communication, (g) coordination and (d) conflict resolution. According to some analyzes, the basic characteristics of a leader are: (a) the leader is born, not created, (b) the leader is a charismatic person, (v) the leader is usually at the top of the manager's pyramid, (g) the leader controls and manages associates. A leader is a manager at the same time, but not every manager can be a leader if they lack the skills and abilities.

Keywords: management, managers, leaders, sport

УВОД

Савремене теорије менаџмента и менаџера приказују да се менаџмент треба посматрати као процес доношења одлука које су усмерене на остваривања пројектованих циљева. То значи да менаџмент треба да представља процес постизања жељених резултата кроз ефикасно коришћење људских и материјалних ресурса.⁹ За менаџере се може рећи да користе своје вештине у доношењу одлука са сврхом да комуницирају, утичу и воде друге активисте према постизању пројектованих циљева. С обзиром да у теорији постоји већи број дефиниција везаних за тумачење менаџмента може се извести закључак, да менаџмент представља процес који садржи у себи низ повезаних и континуисаних активности, које су усмерене на: (а) остваривање пројектованих циљева, (б) коришћење ресурса, (в) професионалне вештине и комуникације. За менаџмент се може рећи да представља динамичан процес које се свакодневно мења и

9 Bedein A.G. & Glueck W.F.: Management, The Dryden Press, Chicago, 1983

усавршава односно прилагођава променама у савременом свету. Према неким ауторима менаџмент се дефинише као: (а) процес, (б) наука или вештина, (в) професија, (г) каријера или занимање.

У последње време све више је присутан у пракси спортских организација концепт стратегијског менаџмента који се односи на избор стратегије (краткорочне, средњорочне и другорочне) са јасном визијом и мисијом у вези планирања, организовања, избора кадрова, руковођења и контроле пословних и спортских активности. Управљање и руковођење у стратегијском менаџменту не може бити успешно без планирања које има за циљ да дефинише дугорочне циљеве и стратегије развоја спортских организација као и да обезбеди све потребне ресурсе за њихово успешно реализовање у односу на спољашње уже и шире окружење. Досадашње анализе примене стратегијског менаџмента у спорту показују на специфичности и одређена ограничења, која се односе на недостатак креативности на различитим нивоима организовања. Специфичности у спорту односе се и на усаглашавање стретегејских дугорочних циљева и оперативних одлука, где у одређеним случајевима једна или друга преовлађују тако да је скоро немогуће у целини применити „круте“ принципе стратегијског менаџмента.

Као „алат“ стратегијског менаџмента најчешће се користи: (а) Пест анализа и (б) СВОТ анализа. Пест анализа представља фактор макро окружења као компонента стратешког менаџмента. Анализа се највише користи ради лакшег и ближег разумевања: раста и пада спортског тржишта, спортског тржишног потенцијала, будућег правца развоја спортске организације. Ова анализа обухвата: политичке факторе, економске факторе, социо-културолошке факторе и техничке факторе. Политички фактори у спорту могу се односити на аспекте државне интервенције у појединим спортским гранама и клубовима. Економски фактори у спорту могу се односити на начин финансирања клубова, трансфер учесника у спорту и сл. Социо-културолошки фактори у спорту могу се односити на старосну популацију учесника у спорту и фаворизовања културолошких фактора појединих националних заједница и сл. Технички фактори у спорту могу се односити на опремљеност објеката и техничке услове спортског такмичења.

СВОТ анализа представља метод структуралног планирања која обухвата четири елемента: (а) снагу, (б) слабост, (в) могућности, (г) претњу. Коришћењем СВОТ анализе у спорту постављају се питања и добијају се одговори који генеришу одређене информације ради проналажења одговарајућих конкурентских предности. У спортским организацијама се ова анализа користи као инструмент у идентификацији позитивних и негативних фактора у спортским организацијама и окружењу. Преко ове анализе се ствара могућност креирања успешног плана и пословања спортске организације. Кроз снагу и слабост се у спортској организацији анализирају: људски фактори, унутрашње предности и слабости организације клуба, физички ресурси и искуство клуба из претходног временског периода. Кроз могућности и претње се у спортској организацији анализирају: утицај политичких и економских фактора, постојећи и нови извори финансирања и сл.

1. МЕНАЏМЕНТ У СПОРТУ

За спортски менаџмент се може рећи да се као вештина и искуство талентованих менаџера појавило са настанком првих професионалних спортских организација. Овај термин први пут се појављује 1957. године, када је власник бејзбол клуба (Los Angeles Dogers) упутио писмо професору др Клифорду Браунелу на Колумбија Универзитету тражећи личност са особинама спортског менаџера. Спортски менаџмент се у науци појављује са развојем професионализације спорта и његовог прилагођавања тржишној (услужној) економији.¹⁰

Менаџмент у спорту у пракси се дефинише као концепт управљања спортским организацијама, који се односи на: планирање и организовање, управљање, контролу, финансирање, вођење и праћење спортске организације. Менаџмент у спорту представља скуп знања и вештина потребних за развој и постизање планираних циљева у спортским организацијама. Менаџмент у спорту треба да обухвати пет основних карактеристика које се односе на:

¹⁰ Томић М.: Спортски менаџмент, Дата статус, Београд, 2007.

- (а) планирање у спорту,
- (б) организовање у спорту,
- (в) кадровање у спорту,
- (г) руковођење у спорту,
- (д) контролисање у спорту.

Планирање у спорту усмерено је на развој свих спортских субјеката ради реализације пројектованих планова. Процес планирања полази од предвиђања, визије и циљева спортских организација. Предвиђања у спортским организацијама односи се на:¹¹

- 1) Предвиђање правца развоја спортских организација у ширем окружењу,
- 2) Предвиђање појаве нових технологија и техника, примене научних знања и вештина у спортским организацијама,
- 3) Предвиђање општих друштвених кретања и позиционирања укупног спортског система у оквиру државне политике,
- 4) Предвиђење развоја појединачних спортских грана, организације у оквиру система спортског такмичења.

Визија развоја спортских организација треба да се односе на временски период од 5 до 10 година. Визијом треба предвидети којим путем ће се развијати дотична спортска организација и како ће остварити пројектовани циљ.

Организовање у спорту треба да обухвати читав низ активности у склопу дефинисања задатака, компетенција, овлашћења, правила и норми понашања. Да би се у целини реализовали дефинисани планови у претходној фази, неопходно је осмислити и поставити добру организациону структуру спортске организације. Организовање рада у спортској организацији представља једну од најважнијих активности у оквиру спортског менаџмента. Зато организовање треба да обухвати продуктивну поделу рада, које се односи на груписање активности по

11 Нешић М.: Основе менаџмента у спорту, Паневропски Универзитет, Бања Лука, 2008.

мањим спортским организационим целинама. Неопходно је нагласити да мање спортске организационе целине треба да буду повезане са другим деловима спортске организације (интегрисане у јединствену целину). Практични примери показују да је досадашња организациона структура спортских организација дефинисана њиховим статутом који је боље или лошије пројектован.

Кадрови у спорту обухватају људске ресурсе, односно оспособљеност стално или повремено запослених у спортским организацијама. Фаза организовања у спорту у директној је зависности са стручном обученошћу кадрова у спорту. Да би кадрови у спортским организацијама били адекватно распоређени на одређене радне задатке, неопходно је да „врховни“ менаџмент познаје њихово знање, вештине, стручност и способност. Успешно вођење кадровске политике у спортским организацијама подразумевају улагање у обуку кадрова преко разних облика семинара и практичних спортских курсева. Управљање људским ресурсима у спортским организацијама подразумева да се кадрови стручно прате, правилно оцењује њихов рад, адекватно награђују и мотивишу за постизање још бољих спортских резултата. За савремене организоване спортске организације је карактеристично да воде у континуитету кадровску политику која се односи на: (а) избор и планирање кадрова, (б) развој и усавршавање кадрова, (в) образовање кадрова, (г) трансфер кадрова, и (д) реалну мотивацију кадрова ради остваривања постављених спортских циљева.

Руковођење у спорту представља процес усмерених активности и понашања кадрова ради постизања спортских резултата и реализације пројектованих циљева. Погрешно је појам менаџмента изједначити са појмом руковођења, с обзиром да је појам менаџмента шири и да се односи на људске и материјалне ресурсе. Појам руковођења у спорту треба посматрати искључиво преко људских ресурса (спортиста) и на стручни рад са њима. За разлику од спортских руководилаца, спортски менаџери обављају поред спортских активности и друге пословне активности у спортским организацијама. Ефикасност спортске организације не треба да се само огледа у постизању спортских резултата, већ и на обезбеђењу материјалних средстава неопходних за

постизање спортских резултата. За добре спортске менаџере се каже, да читавим низом мотивационих активности и комуникација са запоселнима, у складу са својим овлашћењима, функцијама и ауторитетом утичу на запослене (спортисте, тренере, волонтере, административне раднике) да заједничким радом остваре пројектоване спортске циљеве.

Контролисање у спорту односи се на упоређивање и мерење спортских и пословних резултата. Контрола се пре свега односи на проверу пословних књига. Спортске организације су у обавези да у складу са начином сопственог организовања, тренажним процесима и спортским активностима уредно и по прописима воде пословне књиге. Финансијска контрола се односи на контролу финансијског пословања (биланс стања, биланс успеха, новчане токове, благајна и сл.) и уредне рачуноводствене евиденције.¹²

С обзиром да су у току године присутни различити извори финансирања (донације, трансфери спортиста, буџетски извори, извори финансирања по основу маркетинг активности) неопходно је спроводити месечне, кварталне и годишње контролне активности. Кључни фактори у процесу исправног пословања су обучени менаџери који познају Закон о спорту, Закон о рачуноводству и Закон о финансијском пословању.

Између спортске организације и спортских менаџера присутна је узајамна веза, тако да спортски менаџери имају задатак да обликују организацију, а организација да унапређује и усавршава спортске менаџере. Овај узајамни однос посебно је специфичан у спорту, јер често може да прерасте у конфликт због различитих циљева и мотива припадника спортске организације. У оквиру спортске организације активно је присутан велики број менаџера који се баве: финансијама, маркетингом, администрацијом, спортским објектима, другим позадинским пословима, а само мали број кадрова је директно везан за спорт (тренинг и такмичење). Међутим, сви они се налазе на истом спортском задатку усмереном ка остварењу пројектованог спортског циља.

12 Вуњак Н.: Финансијски менаџмент, Пролетер Бечеј, Економски факултет у Суботици, 2016

У пракси су присутна три нивоа менаџмента:

- (а) top management (највиши „врховни“ ниво),
- (б) middle management (средњи функционални ниво),
- (в) first level management (најнижи-први ниво менаџмента).¹³

У зависности од величине спортске организације присутни су поједини или сви напред наведени облици менаџмента. За топ менаџмент је карактеристично да представља највиши ниво управљања спортском организацијом и да обухвата релативно мању групу људи који се баве стратешким одлукама, дефинисањем циљева спортске организације и начином њиховог остварења. Middle management представља средњи ниво спортског менаџмента и веза је између највишег и најнижег спортског менаџмента. Овај ниво менаџмента је координатор свих активности и одговоран је за успостављање позитивне и ефикасне комуникације на нивоу спортске организације. Ови менаџери су у пракси надређени оперативним менаџерима (најнижем нивоу) и одговорни су топ менаџерима. First level management представља најнижи оперативни ниво менаџмента. Они су у директној вези са извршиоцима и носиоцима пословних задатака у спортској организацији. Овај ниво менаџмента врши контролу над запосленима и представља везу између најнижег и највишег нивоа менаџера и осталих нивоа менаџмента. Њихов основни задатак је да се оствари ефикасна (економична) и ефективна (профитабилна) спортска организација. Полазећи од специфичности спортских организација (као и спорта уопште посматрано), менаџери најнижег нивоа често имају у фазама спортског процеса овлашћења да доносе коначне одлуке, које су на нивоу највишег нивоа менаџера и које су од посебног значаја за целу спортску организацију. Због тога се често и постављају питања: да ли је тај ниво менаџмента довољно обучен да може успешно да планира, организује, управља људским ресурсима и да контролише пословање спортске организације.

¹³ Радаковић М.: Модели управљања у успешним фудбалским клубовима (докторска дисертација), Едуконс Универзитет, Нови Сад, 2015

2. МЕНАѢЕРИ У СПОРТУ

Професија менаѢера у спорту усмерена је на обављања активности које су везане за менаѢмент и које су као такве одговорне за организовање и усмеравање напора ка остваривању циљева спортске организације. За менаѢера у спорту је карактеристично да осмишљава и реализује већи број активности, да селектира и делегира послове и одређује ко ће за њих бити одговоран. МенаѢер у спорту управља кадровима и у том управљању има одговарајући ауторитет, затим и одговорност у зависности од тога коју функцију обавља. Основни задатак сваког спортског менаѢера је да ефикасно координира радом и активностима у спортској организацији. Да би спортски менаѢер успешно реализовао своје задатке и постигао спортске успехе, неопходно је да плански и тимски реализује пословне активности. Спортски менаѢери су одговорни поред спортских циљева и за финансијско пословање спортске организације (приходе и расходе), инвестирање у играче (спортисте), тренере и остале активности.

За менаѢерски посао у спорту може се рећи да спада у групу послова који су крајем 20.-ог века забележили највећи напредак и развој у релативно кратком времену и постали најцењенија и најтраженија професија. У развијеним државама менаѢерски посао постаје елитистички посао јер ствара углед и престиж у друштву. Исто тако посао спортског менаѢера представља посао високог степена одговорности и захтева много енергије, времена и знања. Међутим, посао спортског менаѢера у развијеним спортским гранама доноси менаѢеру бројне предности: од високог статуса, моћи, положаја, новца, осећаја високе припадности, дружења, награда, путовања, па до осталих привилегија у друштву.

Анализом послова које обављају спортски менаѢери у различитим спортским гранама показује се да њих карактерише: извршавање планираних задатака, стручна и комуникациона способност и знање менаѢерског руковођења и управљања спортским организацијама. Примери из праксе показују да се спортски менаѢери најчешће баве пословима¹⁴:

14 Шурбетовић Ј.: МенаѢмент у спорту. Дата статус, Београд, 2014

- (а) планирања и организовања,
- (б) пословима међуљудских односа (кадровања и руковођења),
- (в) управљања финансијским ресурсима и економиком спортских објеката,
- (г) менаџментом догађаја и маркетинг послова.¹⁵

За спортског менаџера је карактеристично да влада следећим пословним вештинама:

- 1) Вештином доношења одлука,
- 2) Лидерском вештином,
- 3) Техничком вештином,
- 4) Интерперсоналном вештином,
- 5) Комуникационом вештином.

Вештине доношења одлука и решавања проблема представљају стални задатак у свакој спортској организацији. С обзиром да менаџер доноси већи број одлука свакога дана, он треба да мисли брзо и да поседује изваредне вештине логичког и критичког размишљања. Исто тако, у критичним ситуацијама менаџер треба да зна како да остане смирен да би донео најбољу одлуку. Сваки добар спортски менаџер треба да поседује лидерске вештине. За лидера је карактеристично да представља менаџера који може да мотивише, води чланове свог тима и пружа им праве ресурсе да би се остварили пројектовани циљеви. Менаџер лидерског типа треба да препозна снагу и слабост чланова свог тима и да им у складу са тим карактеристикама додели задатке. Добар лидер је онај менаџер који подржава чланове тима да делују независно, уколико је то неопходно у спортској организацији. Само менаџер који има све лидерске вештине може бити успешан.

С обзиром да је све више у пословању спортских организација присутна информациона технологија, добар менаџер поред основних вештина управљања треба да има и знање о рачунарима и другим техничким вештинама. Менаџери треба да овладају информатичким

15 Пелевић Б.: Менаџмент спортских догађаја, Задужбина Андрејевић, Београд, 2012

„алатима“ да би могли да прате организационе ресурсе и да успешно воде спортске организације ка пројектованом циљу. Интерперсонална вештина се односи на рад менаџера са људима различитог темперамента и квалификација. Често се каже да добар менаџер треба да буде друштвена особа. Такав менаџер треба да зна: шта то мотивише чланове његовог тима, како би они остварили врхунске резултате. Менаџер треба да поседује интерперсоналне вештине да би изградио добре односе са својим члановима тима и на тај начин спречио појаву лоше атмосфере и односа између чланова тима.

За доброг менаџера је важно да поседује добре комуникационе вештине. Менаџер који зна да успостави добру комуникацију може свом тиму јасно и ефикасно да објасни своју визију, мисију и стратегију спортске организације. Примери из праксе показују да су добре комуникационе вештине од пресудног значаја за ефикасно функционисање тима и помажу у процесу доношења одлука. Спортски менаџер треба да буде и добар комуникатор и добар слушалац, да би поштовао ставове свог тима. Добре комуникационе вештине могу да помогну менаџеру да изгради дуготрајне односе са члановима тима и да добије њихово поверење. Менаџер у спорту треба да има значајну улогу у окружењу, што значи да наступа као известилац пред јавношћу и као арбитар при доношењу одлуке у вези преговарања и алокације ресурса.

Главни задатак менаџера у спорту односи се на:

- (а) планирање,
- (б) организовање,
- (в) контролу,
- (г) руковођење дневним радним активностима у спортској организацији.

Улога менаџера у спорту јесте: да овлада кључним вештинама и знањем, да реализује све потребне активности и да зна све карактеристике дотичног спорта. Добри менаџери у спорту треба да имају знање из спортске науке, спортске обуке, опреме и тактике спорта, као и методологије дотичног спорта. Чињеница је, да само обучен и изграђен спортски менаџер може да оствари жељени успех спортске организације.

3. ЛИДЕРИ У СПОРТУ

Лидери као посебан тип менаџера заузимају највише место у хијерархијској организацији, тако да њихов посао спада у најкреативније послове у смислу позиционирања спортске организације. С обзиром да су лидери највиши ауторитет у спортској организацији, они руководе кадровима и њиховим активностима у смеру остваривања пројектованих циљева саме организације. Њихова улога није ограничена само на спортску организацију, већ и на шире друштвено окружење. Од лидера зависи атмосфера, ефикасност између спортске организације. Примери из праксе показују да је лидерска позиција присутна на свим нивоима спортске организације. Лидери могу бити играчи, тренери, чланови управе спортске организације и сл. Ауторитет код лидера се не добија, већ се стиче добрим радом, добром информисаности, добрим пословним везама и личним примером при реализацији својих менаџерских послова (планирања, организовања, руковођења и контролисања).

Савремени лидер у спорту треба да има следеће способности и вештине:¹⁶

- 1) Мотивацију, делегирање овлашћења,
- 2) Комуникацију,
- 3) Координацију,
- 4) Решавање конфликта.

Једна група аутора је при анализи основних карактеристика лидера дошла до следећих закључака:¹⁷

- 1) Лидерство је ретка стручност,
- 2) Лидер се рађа, а не ствара,
- 3) Лидер је харизматична особа,
- 4) Лидер је по правилу на врху менаџерске пирамиде,
- 5) Лидер контролише и управља са сарадницима.

16 Шурбатовић Ј.: Менаџмент у спорту, Дата статус, Београд, 2014

17 Bennis W. & Nanus B.: Leaders, Harper and Row Publisher, New York, 1985

Аутори посебно истичу да је лидер истовремено и менаџер, при чему сваки менаџер не мора да буде лидер. Неко може бити лидер и без посебног ауторитета који произилази из функције коју обавља, јер је неформално изабран од саме групе на основу својих способности, вештина и успешности обављања послова. Има и случајева да неки менаџери немају по функцији коју обављају ауторитет и харизму да буду лидери. Обично такве менаџере околина тешко прихвата за лидере, а то потврђује чињеница да положај и функција нису довољну да би неко био лидер, јер недостају вештине и способности дотичног менаџера.

ЗАКЉУЧАК

Менаџери у спорту у свом раду полазе од основних менаџерских принципа. У будућности ће посебно место у спортским организацијама припадати менаџерским тимовима (групи стручњака) који ће знати ефикасно да управљају. Чињеница је, да добро организован тимски рад вођен изабраним менаџерима (лидерског карактера) допринеће побољшању спортског рада, смањењу сукоба унутар спортске организације, побољшању мотивације и задовољства и ефикаснијег пословања на спортском тржишту. У последњих неколико година изградња успешних тимова менаџмента у спортским организацијама има велику примену и пружа успешне резултате. Да би се успешно реализовао поступак формирања тимског рада, неопходно је задовољити услове као што су: јасно дефинисани заједнички циљеви, отвореност и изграђени ставови, сарадња и решавање конфликта, постојање процедура и одговарајућих смерница, индивидуални развој и добри односи унутар тимског рада спортске организације.

Савремени спорт је постао високо комерцијализована делатност чију основу чине врхунски спортски резултати, за које је неопходно обезбедити адекватне материјалне и нематеријалне ресурсе. У спортским организацијама ресурси су најчешће заступљени у следећим облицима, као: (а) функционални ресурси (људски и физички), (б) логистички ресурси (информације и подаци) и, (в) материјални ресурси (финансијска средства и сл.). Посебно место у спортској организацији припада финансијском менаџменту који се бави питањима обезбеђења и ефикасног улагања финансијских средстава, која се налазе на располагању спортске организације. Да би финансијски менаџмент

сврсисходно користио новчана средства у циљу остваривања циљева спортске организације неопходно је од стране менаџмента предузети активности у вези: (а) израде буџета (финансијског плана), (б) прибављања средстава, (в) унутрашње контроле, (г) вредновања реализације финансијских средстава и слично.

ЛИТЕРАТУРА

- 1) Bedein A.G. & Glueck W.F.: Management, The Dryden Press, Chicago, 1983
- 2) Bennis W. & Nanus B.: Leaders, Harper and Row Publisher, New York, 1985
- 3) Коковић Д.: Спорт и медији, Факултет за услужни бизнис, Нови Сад, 2004
- 4) Максимовић Н., Рајић А.: Спортски менаџмент, Факултет спорта и физичког васпитања, Нови Сад, 2012
- 5) Нешић М., Лолић В.: Основе менаџмента у спорту, Паневропски Универзитет, Бања Лука, 2008.
- 6) Нешић М.: Основе менаџмента у спорту, Паневропски Универзитет, Бања Лука, 2008.
- 7) Пелевић Б.: Менаџмент спортских догађаја, Факултет за спорт и туризам, Нови Сад, 2012
- 8) Перић Д.: Статистика примењена у спорту и физичком васпитању, Факултет за спорт и физичко васпитање, Београд, 2003
- 9) Радаковић М.: Модели управљања у успешним фудбалским клубовима (докторска дисертација), Едуконс Универзитет, Нови Сад, 2015
- 10) Шурбетовић Ј.: Менаџмент у спорту. Дата статус, Београд, 2014
- 11) Томић М.: Спортски менаџмент, Дата статус, Београд, 2007.
- 12) Вуњак Н.: Финансијски менаџмент, Пролетер Бечеј, Економски факултет у Суботици, 2016
- 13) Вуњак Н, Радовић М., Витомир Ј., Штубо С.: Корпоративне финансије, ИРЦ-Центар за економска истраживања Суботица, Висока школа модерног бизниса, Београд, 2019
- 14) Закон о спорту: Службени гласник Р. Србије 24/2011, 99/2011

У последње време све више је присутан у пракси спортских организација концепт стратегијског менаџмента који се односи на избор стратегије, јасне визије и мисије у вези планирања, организовања, избора кадрова, руковођења и пословне контроле. Најчешће се као „алат“ стратегијског менаџмента користи: (а) Пест анализа и (б) СВОТ анализа. Спортски менаџмент се као вештина и искуство талентованих менаџера први пут појављују настанком професионалних спортских организација. Менаџмент у спорту обухвата: (а) планирање, (б) организовање, (в) кадрованање, (г) руковођење, (д) контролисање. У пракси су присутна три нивоа менаџмента: (а) top management (највиши ниво), (б) middle management (средњи функционални ниво), (в) first level management (најнижи-први ниво менаџмента).

Професија менаџера у спорту усмерена је на обављање активности које су везане за менаџмент и одговорност за усмеравање напора ка остваривању циљева спортске организације. Спортски менаџери треба да владају следећим пословним вештинама: (а) вештином доношења одлуке, (б) лидерском вештином, (в) техничком вештином, (г) интерперсоналном вештином, (д) комуникационом вештином. Добри менаџери у спорту треба да имају знање из спортске науке, спортске обуке, опреме и тактике спорта и методологије дотичног спорта.

Лидери као посебан тип менаџера заузимају највише место у хијерархијској организацији, тако да њихов посао спада у најкреативније послове у смислу позиционирања спортске организације. Савремени лидер треба да има вештине у вези: (а) мотивације, (б) делегирања овлашћења, (в) комуникације, (г) координације и (д) решавања конфликта. Према одређеним анализама основне карактеристике лидера су: (а) лидер се рађа, а не ствара, (б) лидер је харизматична особа, (в) лидер је по правилу на врху менаџерске пирамиде, (г) лидер контролише и управља са сарадницима. Лидер је истовремено и менаџер, али сваки менаџер не може да буде лидер ако му недостају вештине и способности.

Akademik prof. dr Ivan Cvitković¹

POSTAJE LI PROFESIONALNI NOGOMET „SVJETOVNOM RELIGIJOM“?

Nogomet je vrsta religije.
Alexander Cferin, predsjednik UFF-e.

Sažetak

U uvodu je riječ o povezanosti igre i religijskog u povijesti čovječanstva, simboličkoj ulozi sporta, što sve stvara mogućnost za razvoj sporta, osobito nogometa, u „svjetovnu religiju“. Što je „svjetovna religija“? Kako na to pitanje odgovaraju neki sociolozi poput G. Davie, E. Gentilea, S. Vrcana, T. Eagletona. U tekstu pokušavamo navesti sociološke indikatore sličnosti i razlika između „tradicionalnih religija“ i „svjetovne religije“.

U nastavku smo pokušali navesti neke empirijske sličnosti između nogometa i religije: pozivanje igrača na boga prilikom ulaska na nogometni teren; vjeronaučne olimpijade; prelasci iz kluba u klub postaju heretičko ponašanje; vrijeme odigravanja utakmica je „sveto vrijeme“; podizanje „nogometnog kaleža“; „ljubljeni idoli“ se stječu u obiteljskom nasljeđu kao i religija, i sl.

Nakon toga, u radu se osvrćemo na religijske elemente u nogometu (religijski karakter nogometa). Organiziranje igara u ulozi slavlja vjerskih blagdana. Religijske geste među igračima i navijačima timova. Igrači postaju svjetovni bogovi. Odlazak igrača na hodočasnička mjesta, sujevjerje u nogometu.

¹ Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo

Na kraju se osvrćemo na ekstremizam povezan s religijom i ekstremizam povezan s nogometom.

Ključne riječi: igra, nogomet, navijači, stadion, religija, „svjetovna religija“.

Academician Prof. Ivan Cvitković, PhD²

IS PROFESSIONAL FOOTBAL BECOMING A “WORLDY RELIGION”

Football is a kind of religion.

Alexander Cferin, president of UFF

Summary

In introduction it's about connection of game and religion in history of man kind, symbolic role of sport, which creates possibility for sport development, especially football into “worldly religion”. What is “worldly religion”? How do sociologists like G. Davies, E. Gentilea, S. Vrcana, T. Eagleton answer that question. In text we're trying to list sociological indicators of likeness and differences between “traditional religions” and “worldly religion”.

In continuation we've tried to list some empirical similarities between football and religion: calling on God by players when entering the football fields; religions Olympics; transfers from one club to another

² Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina Sarajevo

becomes heretical behavior; time of playing games is “sacred time”; raising the “football cup”; “loved idols” are being inherited in family inheritance same as religion etc.

After that in our work we look back at religious elements in football (religious character of football). Organizing games in the role of celebrations of religious holidays. Religious gestures between players and the fans of the teams. Players become worldly Gods. Visits of pilgrimages by players, superstition in football.

In the end we take a look at the extremism connected to religion and extremism connected to football.

Keywords: game, football, fans, stadium, religion, “worldly religion”.

UVOD

Ideja igre (kao aktivnost jedne ili više osoba koja služi za zabavu i razonodu) je univerzalna, nalazimo je u svim kulturama. Kako je religija sastavni dio kulture u mnogih naroda i ideja igre se, na ovaj ili onaj način, povezala s njom. Mogli bismo reći da su sport i religija, u povijesti, imali značajan utjecaj jednih na druge. Igrama je čovjek htio umilostiviti bogove. Naprimjer, da padne kiša. Sjetimo se dodola, običaja u nekim dijelovima Južne Europe o kojima za sušnih mjeseci (obično kolovoz), skupina djevojaka ide od kuće do kuće, polijevajući se vodom i pjevajući pjesme („Mi idemo preko polja, a oblaci preko neba ...“) kojima pokušavaju izazvati kišu.

Osobito je ples kao igra bio povezan s religijskim tradicijama (i prilikom plesa, kao i u nogometu, imamo izvođače i gledatelje). U mnogim afroazijskim religijama on je i danas, ako ne sastavni, ono prateći dio obreda.³ Na povezanost igre i religijskog podsjećaju nas i antičke Olimpijske igre koje su izvorno bile organizirane u korist boga Zeusa. I u staroameričkim religijama nalazimo povezanost igre i religijskog. Recimo, Apači su igrali igru „skrivene lopte“ (Buffalo cipela). Formirali bi dvije momčadi, dva tima, i cijelu noć bi oni tražili „skrivenu loptu“. No, ostavimo se prošlosti, vratimo se u današnjost.

³ Sljedbenici animizma vjerovali su da ljudska bića mogu komunicirati plesom. (Harari, 2019)

U napetostima svakodnevnice ljudi traže zabavu radi opuštanja i bijega od „ozbiljnih pitanja“. Zato je najpogodnije „slobodno“ vrijeme koje mnogi koriste za odlazak na utakmice. Od druge polovine XX stoljeća, dobrim dijelom zahvaljujući medijima, popularnost sporta (osobito nogometa) je porasla. Porasla je i posvećenost koju navijači pokazuju prema svojim klubovima. To ih može dovesti i do stresa nakon poraza voljenog tima. Recimo, mnogi navijači teško mogu zaspati kad njihovi ljubimci, koji igraju utakmicu u kasnim večernjim TV terminima, dožive poraz.

Sport ima funkciju simboličke interakcije, razvija osjećanja patriotizma i ponosa zbog sportskog uspjeha nacionalnih timova (tenis, nogomet, košarka, boks, rukomet ...). Neki smatraju da pojam „zajednica“ znači okupljanje ljudi. A ljudi se okupljaju na stadionima, u sportskim dvoranama, i tako tvore zajednicu (makar i „zamišljenu“ - jer se rijetki među njima poznaju).

Nogomet je kod mnogih ne samo popularniji od religije, već on sam postaje religijom. Nogometna liga prvaka, dijelom zahvaljujući i medijima (najviše TV) postala je jedna vrsta „svjetovne religije“. I ne samo liga prvaka, postaje li profesionalni nogomet uopće univerzalnom „svjetovnom religijom“? Klupski menadžeri brinu o sponzorstvu, prodaji godišnjih ulaznica, tako i od „bilanca prave religiju“ (Galimberti, 2018).

Sportu i igrama ne mogu odoljeti ni religijske vođe. Nekada smo Papu Ivana Pavla II. vidjeli na skijanju, a sadašnji papa Franjo (Argentinac) je ljubitelj argentinskog nogometa.

Jedan igrač, ili tim, može biti bolji samo ako je drugi lošiji. Upravo na toj činjenici stvaraju se, kako ćemo vidjeti, pretpostavke za povezanost igre i religijskog.

Sekularizacija je stvorila društvene uvjete za razvoj „svjetovnih religija“. U *Sociologiji obreda* (2014) pisao sam ponešto i o obredima u „svjetovnoj religiji“, dotičući se, usput, i nogometa. U ovom radu više o tome.

POJAM „SVJETOVNA RELIGIJA“

Što podrazumijevamo pod „svjetovnom religijom“? Je li ona „zamjenska religija“ o kojoj piše Davie (2007)? Emilo Gentile (Đentile, 2009: 77) smatra da ona nastaje kad se sakralnost sa religijskih arhietipa prenosi u građansku i političku dimenziju. Ona institucionalno ne postoji da bi joj se

(ne)pripadalo. Po mnogim teoretičarima upitno je možemo li to i nazivati religijom? Riječ je o „obredima“ i ponašanjima koja se ne odnose na religiju, nisu posljedica religijskih učenja, ali na neki način jesu, ili bi mogli biti, religijski.

Teško je navesti sociološke indikatore sličnosti i razlike između „tradicionalnih religija“ (kršćanstva, islama ...) i „svjetovne religije“. No, pokušajmo:

- a) U religijama imamo vjerovanje u Nadnaravno (bar kad je riječ o tzv. semitskim religijama, dominirajućim u Europi). U „svjetovnoj religiji“, umjesto Nadnaravnog, imamo vjerovanje u naravno („bogovi“ su novac, nacija, u našem slučaju igrači idoli). Uostalom u teoriji o religijama susrećemo se i sa religijama koje nemaju ideju Boga (Nadnaravnog). Možda je po tome najpoznatija budistička religija. Zato je Dalaj lama i rekao da su budisti – ateisti. Dakle, u „svjetovnoj religiji“ nema Natprirodnog (bog je na zemlji). Uostalom i Erih From (2000) se pitao, je li religioznost neminovno vezana s pojmom teizma i odgovara – Nije. Dakle, nema Boga, ali ima mnogo igrača obožavanih kao bogove. Navijači i simpatizeri Maradone osnovali su čak i Crkvu u njegovu čast (u gradu Rosario, Argentina, 1998. godine). Ljubitelji ove Crkve godine računaju od Maradoninog rođenja (od 1960. godine). Imaju i svojih Deset zapovijedi: 1. Lopta se ne smije umrljati, 2. Volite nogomet nad svim stvarima, 3. Izjavljujte svoju bezuvjetnu ljubav prema nogometu, 4. Branite boje domovine, 5. Propovijedajte riječima Diega Maradone po cijelome svijetu, 6. Moli se u hramovima u kojima je propovijedao, 7. Ne izgovarajte ime Diego u ime jednog kluba, 8. Slijedite učenja Crkve Maradona, 9. Neka vam je Diego drugo ime i ime vaše djece, 10. Ne budite opušteni i ne dopustite da vam kornjača pobjegne.⁴ Na „liturgiji“ u Maradoninoj crkvi svi nose dres s brojem 10 (kakav je nosio i Diego). Za nogomet bismo mogli reći da je višebožačka „svjetovna“ religija jer u njemu ima više „bogova“. Jedni odlaze (s krajem karijere), drugi dolaze.
- b) U tzv. semitskim religijama (i ne samo u njima) susrećemo se s pojmom *sveto*. Svaka stvar može biti sveta – dovoljno je da ljudi prihvaćaju definiciju po kojoj je ona različita od druge slične. Ako je križ ili krst za katolika i pravoslavnog sveti simbol, nije li to za igrača grb kluba kojeg

4 Izvor: <https://tamarasfootballmosaic.word/press.com/2013/08/05/football-as-a-religion?>

ima na dresu i kojeg (kad postigne pogodak) ljubi kao što katolik ljubi križ ili pravoslavni cjeliva krst, ikonu nekog sveca ... Sveto, ako je suditi prema E. Durkheimu, ima funkciju jačanja kohezije i solidarnosti. Istu ulogu ima „sveti nogomet“ (u Europi) ili „sveta košarka“ (u SAD). Tako nogomet (a i košarka) preuzima društvenu ulogu „koja je prije pripadala velikim vjerskim svečanostima“ (Vrcan, 2003: 35). Nogometna igrališta i sportske arene postaju „sveta mjesta“ kao što i „tradicionalne religije“ imaju svoja „sveta mjesta“.

- c) Religije našeg okruženja, i mnoge druge, imaju razvijen sustav vjerovanje, pa prema tom kriteriju, ono što nazivamo „svjetovnom religijom“ ne bi moglo biti religija jer nema takvog sustava vjerovanja. A imaju li ga mnoge religije koje i danas susrećemo u Africi, Aziji, Latinskoj Americi, pa ih ipak, nazivamo religijama?
- d) Kao što nacije i tzv. semitske religije imaju simbole koji su u ulozi jačanja kohezije i identiteta, tako i nogometni (i drugi) klubovi imaju svoje simbole (otisnute na dresovima). Prema tom indikatoru nogomet bi se mogao smatrati religijom. Pitanje je da li omladina, u zemljama zahvaćenim procesom sekularizacije, više drži do simbola križa, ili simbola „Nike“ – simbola sportske odjeće koja oduševljava suvremenu mladež.
- e) Religije objedinjuju sljedbenike u zajednicu (Crkvu i sl.). Zar nogometni klubovi ne okupljaju sljedbenike u neku „zamišljenu“ zajednicu kao što to čine i religije? Kao što neke religijske zajednice (naprimjer Islamska zajednica) imaju članske karte za svoje pripadnike, tako i klubovi imaju članske karte za svoje obožavatelje.
- f) Religije imaju svoje religijske vođe. I klubovi imaju svoje vođe, njihovi navijači također. Eto još jedne sličnosti između religije i nogometa kao „svjetovne religije“. Religija ima vjernike, ovdje su to navijači; ima hramove, ovdje su to stadioni. I „svjetovna religija“ ima svoja „sveta mjesta“ (stadione, sportske arene).

Nisu znanstvenici, inovatori uzori mladima, već vrhunski nogometaši, rukometaši, košarkaši ... „Stoji tvrdnja da nogomet poprima oblik moderne svjetovne religije te preuzima neke društvene funkcije religije: spominju se nogometne procesije, horovi, rituali, navijačke molitve i litanije, kolektivni emocionalni zanos, nogometna zaklinjanja i proklinjanja, svetkovine,

nogometni sveci, heretici i bezbožnici itd. No posrijedi je pojava koja je daleko više pseudoreligija i nadomjestak religije (*Ersatz-religija*), te je zapravo kič religija“, smatrao je S. Vrcan (2003: 36).

Zanimljivo je mišljenje i T. Eagletona koji smatra da je „suvremena verzija religije sport. Sport je opijum za narod, sa svojim svetim ikonama, tradicijama koje se štiju, simboličnim solidarnostima, liturgijskim skupovima i panteonom heroja. On je i kultura za narod, u oba glavna značenja te riječi: kao zajednički oblik života, ali i kao prilika da se izlaže ili cijeni vrsta umjetništva iz koje je masa građana inače uglavnom isključena.“ (Eagleton, 2015: 57-58)

SLIČNOSTI IZMEĐU NOGOMETA I RELIGIJE

Ako je Karl Marks religiju opisao kao „opijum naroda“, tu njegovu formulu je francuski sociolog Jean Marie Brohm (Brom) primijenio na suvremeni sport kao „opijum naroda“ (ne samo zbog upotrebe droge u njemu). Sve je nekako počelo devedesetih godina prošlog stoljeća kada bi se nogometaši, ponajviše oni porijeklom iz Brazila ili Afrike, prekrstili prije ulaska na teren. Danas je to opći trend među nogometašima. Naravno, svaki čovjek, pa i nogometaš, ima pravo na (ne)vjerovanje. Ali, osobno vjerovanje ne čini religiju (Milton, Yinger). O religiji govorimo samo ako se neko religijsko uvjerenje, učenje i obredi dijele s grupom (postane javnim). I tu nastaje problem. Znamo li razlikovati ono što je privatno, osobno, od onoga što je javno? Vjera nekog igrača (bez obzira koja i kakva) je nešto privatno, osobno. Stadion je javni prostor u kojem ponekad deseci tisuća navijača (kao u tzv. ligama petice) prisustvuju sportskom događanju. Mnogi među njima imaju također svoju vjeru (bez obzira koju i kakvu) kao nešto osobno, privatno. Uz to im se priključuju stotine tisuća (možda i više milijuna) gledatelja pored TV ekrana koji također imaju svoju vjeru. Igrač koji se pri ulasku u igru (ili nakon što postigne zgoditak) križa/krsti, ili prouči kratku molitvu (u sociologiji religije molitvu smatramo kao ljudsku komunikaciju s bogom), unosi svoju osobnu vjeru u javni prostor (stadion i TV ekran) čime ona postaje religija, nešto što više nije osobna, privatna stvar. Koji je igračev motiv za takav postupak? Zazivanje „svoga“ Boga da mu pomogne pobijediti protivnika, kao što ratnici zazivlju Boga da pobjede protivnika

uz ratni poklič „Bog s nama!“ („Allahu ekber“), sad se pretvara u sportski poklič: „Bog sa mnom!“. Je li takvo ponašanje spada u fair play? O tome bi mogli razmišljati oni koji vode nogometne federacije (Svjetsku, europsku, nacionalnu ...). Fair play je moralno načelo u nogometu kao što su moralne zapovijesti u „tradicionalnim religijama“ (Deset zapovijedi i sl.).

Ti igrači me podsjećaju na „političke igrače“ u regiji. Šefovi/ce država u regiji trebali bi biti predsjednici/ce svih građana dotične države (a ne samo onih jedne, svoje, konfesije). Među građanima ima pripadnika različitih religija i konfesija, indiferentnih, agnostika, ateista. A njihovi se predsjednici (do jučer Grabar - Kitarović, danas Vučić, Dodik, Čović, Izetbegović ...) na javnim mjestima, u funkciji koji obnašaju, krste, križaju, uče suru ... Njihova vjera (kao i vjera igrača) je njihova osobna, privatna stvar, a funkcija koju obnašaju je javna stvar. Među šefovima država i vlada na Zapadu većina su vjernici, ima tu i djece pastora, ali oni poštuju sekularnost države i njenu odvojenost od Crkve. Svoju vjeru zadržavaju za sebe. Tko je mogao vidjeti na TV A. Merkel (inače kćerku protestantskog pastora), ili Makrona i da ne nabrajam, da se krste pred nekim spomenikom, ljube ruku Papi tijekom audijencije i sl. A šefovi država i vlada iz regije ponašaju se kao ministri: sa svijećom u ruci krste se, križaju ...

Prisutnost i iskazivanje religioznog izvan privatnog, na stadionima, moglo bi se smatrati ne samo kao degradiranje privatnosti, već i narušavanje prava na privatnost drugih. Podsjećam, nogomet „je sport koji određuje identitet nacije, potiče integraciju i socijalizaciju između različitih članova iste zajednice i traži dobrobit za ljude“ (Reblin, 2014:143). Nogomet u mnogim zemljama oblikuje njihov kulturni identitet (poput Brazila).

Još je Durkheim pisao da grupa razmišlja, osjeća i djeluje drugačije nego što bi to činili njezini članovi pojedinačno. To se moglo vidjeti na stadionima. Pojedinaac kao da prestaje biti pojedinac, počinje da razmišlja, osjeća i djeluje kao i drugi navijači (zviždi, aplaudira, pjeva, uzvikuje kojekakve poruke igračima, osobito protivničkim). Mnogi od njih bi se postidjeli svog ponašanja kad bi skrivena kamera snimila ono što rade dok traje utakmica.

Pojam religija etimološki dolazi iz pojma religare što bi značilo okupljati, povezivati. A nogomet (kao i neki drugi sportovi) okuplja, povezuje navijače – igra ulogu religije (svjetovne). Svjedočimo

organizaciji vjeronaučnih olimpijada. Tako se sportska terminologija unosi u vjeronaučne dvorane.

Onaj tko pređe u drugi klub je izdajnik (kao što je izdajnik i onaj tko je prešao u drugu religiju). Svjedočimo li da kada istaknuti sportaš, poput nogometaša Ronalda ili Grizmana, pređu u novi klub prati ih sve ono što prati proces prelaska iz jedne religije u drugu (bojkot navijača ranijeg kluba koji su ga do jučer obožavali i slično). Čim dodirne loptu na terenu ranijeg kluba navijači mu zvižde, upućuju ružne poruke. Jučer su mu aplaudirali, danas ga vrijeđaju. Bezbolnije će navijači podnijeti ako njihov miljenik promijeni religiju, vjersku pripadnost, nego promjenu klupske pripadnosti.

Vrijeme odigravanja utakmice (i TV prijenosa iste) je za navijače „sveto vrijeme“. Svjedočimo vremenu u kojem se više odlazi na stadione nego u crkvu/džamiju.⁵ Recimo, u Engleskoj više ljudi tjedno odlazi na nogometne utakmice nego u crkvu. Bilo bi ih, vjerojatno, i više da stadioni imaju veći kapacitet. Neki autori tvrde da je na Zapadu popularnost sportskih događanja dovela do pada posjete crkvi (nedjeljna „misa“ je na stadionu). Mada su neki nogometni klubovi (naprimjer u Engleskoj) nastali iz crkvenih organizacija.

Ponekad nam povorke navijača, koje se kreću prema nogometnim stadionima, izgledaju kao karnevalske: kape, šalovi, majice s likovima njihovih ljubimaca, navijački rekviziti (trube, zvona, transparenti ...).

Većina nogometaša vodi porijeklo iz nižih socijalnih slojeva, a tamo su duboko ukorijenjeni i religijski i nacionalni identiteti. I to bi mogla biti jedna od sličnosti između nogometa i religije. Socijalna baza im je ista.

Svake četvrte godine najbolji nogometaši svijeta bore se za „nogometni kalež“ (pehar). Kapetan pobjedničke ekipe ga podiže kao što svećenik za vrijeme mise podiže kalež.

Kao što se religija u početku nasljeđuje u obitelj, tako se nasljeđuje i „ljubljeni“ klub. Roditelji vode djecu na utakmice kluba za kojeg navijaju, kupuju im dresove svojih obožavanih igrača, učlanjuju ih u prijatelje kluba.⁶ Ljudi, u pravilu, navijaju za reprezentaciju države u kojoj žive, ili u kojoj su rođeni.

5 Gdje postoji crkva ili džamija koja može primiti devedeset tisuća ljudi, kao što ih primi stadion Barcelone?

6 Kada mi se rodila unuka, zet mi je poslao njenu fotografiju, a u ruku joj je stavio člansku kartu FK „Željezničara“ s njenim imenom i prezimenom.

Pjevanjem klupske himne, gledatelji se pretvaraju u pjevački zbor. Nije li pjevanje bilo jedan od prvih oblika vjerskog komuniciranja. Istu ulogu ima navijačko pjevanje himne na početku utakmice, kao oblik komunikacije između navijača i igrača. Kao što je pjevanje dio bogoslužja u nekim religijama, tako je ono i dio navijanja na stadionima (uz pljeskanje i upotrebu navijačkih rekvizita). Sve u svrhu „emocionalnog buđenja“ igrača.

U mnogim religijskim tradicijama (osobito u afričkim i azijskim) koriste se bubnjevi kao obredno sredstvo. Na utakmicama, vođe navijačkih skupina isto tako koriste bubanj kao sredstvo motivacije navijača.

Na kraju, i igračima, „nacionalnim junacima“ se, kao i bogovima podižu kipovi - biste (Ronaldu u njegovom rodnom mjestu u Portugalu, Ibrahimoviću u Švedskoj ...)

Religijski elementi u nogometu (religijski karakter nogometa)

Kao što vjernici svake nedjelje, u određeno vrijeme, odlaze u crkvu, tako će milijuni obožavatelja igre Barcelone (ili nekog drugog kluba iz tzv. lige petice) svake nedjelje/subote, u određeno vrijeme, sjesti ispred TV ekrana kako bi gledali igru svoga tima. Ima li razlike između njih i starih, bolesnih koji nedjeljom na TV gledaju prijenos mise iz neke crkve? „Mase ljudi koji odlaze na fudbalske stadione da bi gledali grupu muškaraca kako trče za loptom. Idoli. Ikone, oni su postali ikone, slične onima koje možemo videti u crkvama, obožavaju ih tinejdžeri u svojim sobama, domaćice, pa čak i industrijski magnati koji poznatima zavide, iako i oni sami poseduju ogromnu moć“, piše Paulo Coelho u romanu *Pobednik je sam* (Koeljo, 2009: 99).

Često se razne igre organiziraju u ulozi slavljenja vjerskih blagdana: malonogometni i šahovski turniri za Božić, Uskrs/Vaskrs, Bajram, Novu godinu ...

Prateći putem TV ekrana velika sportska događanja (svjetsko i europsko prvenstvo u nogometu, ligu prvaka, „lige petice“) često svjedočimo religijskim gestama i kod igrača (bez ekstremizma) i kod navijača (često s ekstremnim porukama). Kamere vjerno zabilježe, kao važan detalj, kad se nogometaš prekrsti ili izvede neki drugi kraći religijski ritual pri ulasku na

teren (kao da to nisu mogli uraditi u svlačionici). To su privatni rituali igrača pred meč.

Igrači se pretvaraju u bogove. Messija se proglašava za „Mesiju“. Sjetimo se kako je i papa Franjo (inače Argentinac) imao potrebu da javno kaže: „Messi jest možda najbolji, ali on nije bog“. Na tribinama se ističu veliki posteriji s likom obožavanog igrača.

Sportaši se odlučuju na hodočašća u sveta mjesta (kod nas u Međugorje) u nadi da će dobiti nadahnuće u svojim sportskim borbama. Tamo odlaze i neki poznati nogometni treneri da bi zatražili podršku svom klubu (neki talijanski, a i treneri iz regije, vole otići u Međugorje).

Pojedini klubovi koriste razne načine kako bi igračima ulili duhovnu snagu prije utakmice, zaštitili ih od suparničkih duhova (u Africi) i utjecali na rezultat. Tako se uvode dužnosti klupskog duhovnika ili magičara u afričkim religijama. Neki klubovi engleske Premiership lige uveli su posebne sportske kapelane, kao što i vojska ima vojne kapelane (imame, duhovnike ...). Oni daju igračima duhovnu potporu. I sami igrači, prije važnih utakmica, posjećuju crkvu (ili neki drugi hram), tražeći Božju naklonost. Nogometaši na tijelu tetoviraju križ, lik Isusa, likove svetaca ... U takmičenju sumo hrvača u Japanu ima i elemenata religije. Tijekom velikih natjecanja borci borave u hramovima, a ženama je, zbog religijske tradicije, zabranjen pristup ringu.

Sport prati i sujevjerje (pljućkanje kad protivnički igrač izvodi jedanaesterac kako bi ga promašio; nose se kopačke određene boje jer se vjeruje da donose sreću ...).

Vrhunski sportaši (poput N. Đokovića, D. Bodiroke ...) doniraju novac za izgradnju i obnovu hramova. Neki od njih dobivaju i ordene od Crkve (napr. Orden sv. Save). I to povezuje sport s religijom. Da ne govorimo o praksi nekih igrača da poste pred Božić, Uskrs, ili tijekom ramazana. Kad su kritičari progovorili o tome hoće li ramazanski post utjecati na formu nogometaša Muhameda Salaha i Sadio Manea, trener Liverpoola Jürgen Klopp (i sam vjernik) je uzvratilo: „Postoji nešto više nego što je nogomet. To je privatna stvar, islam je prelijepa religija“. Dao je za pravo na izboru njegovih igrača da poste.

Mnogi brazilski nogometaši ispod dresa nose majicu s natpisom: „Isus te voli!“. Inače, dresovi imaju komunikativnu funkciju. Boje dresa su često ono što na stadionu dijeli navijače jedne od drugih. Oni koji nose iste klupske dresove okupljaju se na jednoj tribini, ostali na drugima. Dres nosi poruku

„ja sam jedan od vas“. Nošenje istih dresova razvija osjećaj „zajedništva“. Ali, dres može biti povod za ulični napad huligana iz protivničkog tabora, prije početka utakmice, na protivničke navijače (samo zbog toga jer nose dresove rivala).

Kao što je prije tridesetak godina bilo nezamislivo da vas na ormariću u hotelskoj sobi dočeka Biblija ili Kur'an sa naznakom strane kible, tako je bilo nezamislivo da nogometaš (ili neki drugi sportaš) na put nosi svoje „svete knjige“. Danas je situacija sasvim drugačija. Manje se, u slobodno vrijeme, prije utakmice, čitaju romani, više Kur'an i Biblija.

Na nogometnim terenima mogu se zapaziti i znaci blasfemije. Nije li blasfemično isticati transparent „Isus i Marija Hajdukova armija“, pitao se S. Vrcan (2003)?

Kao što se okolo mjesta hodočašća kupuju kipići Djevice Marije (Međugorje), tako se i na fudbalskom hodočasničkom mjestu (oko stadiona) kupuju dresovi nogometnih idola, nogometnih heroja (Messija, RONALDA, DIBALE ...), šalovi sa amblemima kluba, i sl.

Kao što religija okuplja ljude različitog političkog opredjeljenja, svjetonazora, tako i nogomet okuplja ljude različitih religijskih pripadnosti. Ali, nogomet može i marginalizirati nogometaše zbog njihove drugačije vjerske pripadnosti, poput nogometaša koptskih kršćana u Egiptu. I nije to ništa novo. Recimo, židovi su bili isključeni iz reprezentacije Austrije nakon Anschlusa. Statut Glasgow Rangersa je, sve do osamdesetih godina prošlog stoljeća, izričito branio angažiranje igrača katolika (Vrcan, 2003: 54). U Atletiku iz Bilbaoa mogu i danas igrati samo igrači baskijske nacionalnosti (u novije vrijeme i oni koji su rođeni u Baskiji).

Podsjetimo se na još jedan religijski element u nogometu: pozdravom himni na međunarodnim nogometnim utakmicama iskazuje se „svetost himne“. Svi stoje u stavu mirno i pjevaju tekst himne kao što to čine vjernici u crkvama pjevajući obredne pjesme.

Ekstremizam povezan s religijom i ekstremizam povezan s nogometom

Nitko danas neće negirati postojanje strasti i ekstremizma koji nastaju oko sporta. Zar Honduras i Salvador nisu zbog nogometne utakmice (1969. godine) započeli rat (smatra se da je taj rat odnio oko tri tisuće

života)? Na području ex. Jugoslavije ratno nasilje preneseno je na sportske terene.⁷ Tamo se nastavlja ratovanjem zastavama, „patriotskim pjesmama“, sloganima, transparentima ... U moderno vrijeme stadion je „zamijenio crkvu kao utočište delikvenata“, piše Claudio Magris u knjizi *Al' povijesti nije kraj*. „Pravedno je i potrebno kazniti nasilje pljačkaša i terorista, ali je potrebno još strože kazniti onoga koji čini zlodjela u ime svoga nogometnoga kluba, s otežavajućim okolnostima“, nastavlja Magris (2016: 213). O povezivanju hrvatske ekstremne desnice i sporta pisao je svojevremeno Srđan Vrcan u svojoj knjizi *Nogomet – Politika – Nasilje*.

Kao što se nasilje vezuje uz religije, tako se ono vezuje i uz nogomet. Netko će reći da religija nije izvorno nasilna. Odgovorio bih – kako koja. Od izvora dva putića vode: jedan u mir i toleranciju, drugi u nasilje. Budizam ima osnovnu etičku poruku nenasilja (ahimsa) pa vidimo koliko su budisti izazivali nasilja u Aziji krajem XX. i početkom XXI. stoljeća. Ni nogomet nije izvorno nasilan, ali se nasilje pojavljuje kao prateća pojava uz njega. Stadioni i sportske arene pretvaraju se u mjesta iskazivanja šovinizma, nasilja i mržnje.⁸

Kao što neki Crkvu povezuju s pedofilijom, islam s terorizmom, tako neki nogomet povezuju s nasiljem (među navijačima) i rasizmom. Sportske igre i stadioni postali su mjesta na kojima pripadnici ekstremne desnice izražavaju svoj rasizam⁹, nacionalizam i vjersku mržnju (uzvikivanje uvredljivih izraza, isticanje transparenta uvredljivog sadržaja, pjevanje pjesama uvredljivog sadržaja za pripadnike druge nacije i religije, itd.). Navijački ekstremisti na stadionima izgovaraju slogane (ili ističu ispisan tekst na transparentu) poput „Ubij Srbina!“, „Srbe na vrbe!“, „Nož žica, Srebrenica!“ Tu je i skandiranje „cigani“, „ustaše“, „četnici“ protiv protivničkog

7 „... navijači sve više demonstriraju osećanja nacionalne pripadnosti, kao što, s druge strane, najviše agresivnosti pokazuju prema ekipama i navijačima iz drugih nacionalnih sredina.“ (Čolović, 1997: 248)

8 „Mržnja je, da kažemo, teško naslijeđe još teže prošlosti koja je tokom vremena postala temelj balkanskih nacionalnih identiteta.“ (Basara, 2017: 427)

9 „Ko bi ikada rekao da će crni ili žuti pigment kože, ili različita iskošenost očiju, postati izgovor za rasnu diskriminaciju? Pa ipak, biti crn ili žut u društvu belih, kao i biti Jevrej u nedavnoj prošlosti ili biti musliman danas, rađa sumnju i podozrenje. Ne bismo li radije pomislili da te somatske ili religiozne razlike nisu samo plod slučajnog fizičkog ili kulturnog razvoja, već nešto što stavlja na probu našu sposobnost da sebe poimamo kao ljude sposobne da poštuju razlike, podstaknuti onom radoznalošću koju deca imaju na pretek, ali koja često nedostaje odraslima, koji više vole da budu 'među svojima' nego s drugima?“ (Galimberti, 2018)

tima i njegovih navijača. To je samo dno ljudskosti, i ur fašizam (U. Eco).

Tragično je da navijačke grupe sebi daju za pravo da su oni pravi branitelji hrvatstva (katoličanstva), srpstva (pravoslavlja), bošnjaštva (islama). Otud se ne treba čuditi što navijače često pokreće nacionalna i vjerska mržnja prema igračima i navijačima protivničkog tima.

ZAKLJUČAK

I dok je za Alexandera Cferina, predsjednika UFF-e, nogomet vrsta religije, za J. Hararija nije. „Profesionalni fudbal nije religija, jer uprkos njegovim mnogim pravilima i često bizarnim ritualima, svi znaju da su ga ljudska bića sama izmislila i da FIF-a može u svakom trenutku da poveća dimenzije gola ili da ukine pravila ofsajda“, piše J. Harari (2019: 275). Da, nogomet su izmislila ljudska bića, a zar nisu i religiju? Drugo, Harari nam ne objašnjava kako to da je „preovlađujuća religija našeg doba liberalizam“ (2019: 505), a da „profesionalni nogomet“ nije religija.

Je li profesionalni nogomet postao religija, „svjetovna“, „zamjenska“, „kič“ religija ili idolatrija? Uz svo uvažavanje sličnosti između nogometa i religije, koje smo iznosili u tekstu, ipak možemo zaključiti da nije riječ o nogometu kao klasičnoj religiji. Više je riječ o obredima idolatrije u nogometu.

LITERATURA

- Basara, Svetislav (2017). *Pušači crvenog bana*. Laguna. Beograd.
- Cvitković, Ivan (2014). *Sociologija obreda*. Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH. Sarajevo.
- Čolović, Ivan (1997). *Politika simbola*. Radio B92. Beograd.
- Davie, Grace (2007). *The Sociology of Religion*. Sage. London.
- Đentile, Emilio (2009). *Religija politike. XX vek*. Beograd.
- Eagleton, Terry (2015). *Kultura i smrt Boga*. Naklada Ljevak. Zagreb.
- From, Erih (2000). *Bićete kao bogovi*. Clio. Beograd.
- Galimberti, Umberto (2018). *Mitovi našeg vremena*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. Novi Sad.
- Harari, Juval (2019). *Sapiens: kratka historija čovečanstva*. Laguna. Beograd.
- Koeljo, Paulo (2009). *Pobednik je sam*. Paideia. Beograd.
- Magris, Claudio (2016). *Al' povijesti nije kraj*. Fraktura. Zagreb.
- Milović, Boris (2018). *Vjera i sport – odnosi i perspektive*. U: Crkva u svijetu 53 (2018)3. Split
- Reblin Iuri Andreas (2014). *Nogomet u Brazilu*. U: Conciliu, Rijeka-Sarajevo, god. I, br. 4/2014:143.
- Vrcan, Srđan (2003). *Nogomet – Politika – Nasilje*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.

Akademik prof. dr. sc. Slavo Kukić¹

SPORT KAO INSTRUMENT POLITIKE

Sažetak

Sušтина politike je u instrumentalizaciji svega za njezine vlastite interese. Sport je jedna od sfera ljudskog života koja je na posebnom udaru. U prilog tome svjedoči masa situacija i slučajeva u svim dijelovima svijeta – i u svim političkim sistemima. Istina, ignorirati se ne smije ni suprotan smjer djelovanja, utjecaj sporta na politiku. I u jednom i u drugom smjeru, dakako, taj utjecaj može imati i pozitivan i negativan predznak – pri čemu je ovaj potonji, posebice što se instrumentalizacije sporta od strane politike tiče, puno učestaliji. Jedan od vidova toga utjecaja je i korištenje sporta u funkciji nacionalizma – i kao ideologije i kao faktora koji opterećuje svakodnevni život čovjeka i zajednice. U radu su, uostalom, eksploatirana različita iskustva iz zemalja nastalih disolucijom SFRJ kako bi se tu tvrdnju i potkrijepilo, ali i upozorava na ulogu koju u poticanju nacionalističke svijesti mogu odigrati mediji i njihovi poslenici, oni u sferi sporta prije svega.

Ključne riječi: sport, politika, nacionalizam.

Academician prof. dr Slavo Kukić

SPORT AS INSTRUMENT OF POLITICS

Abstract

Essence of politics is in instrumentalization of everything for its own interests. Sport is one of the spheres of human life that is on special impact. In support to this we're witnessing mass of situations and cases in all parts of the world – and in all politic systems. To be honest, it must not be

¹ Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo

ignored opposite direction of impact, impact of sport on politics. And in both directions of course that impact and have positive and negative connotation – which second one is, especially in terms of instrumentalization of sport by politics is far more common. One of the forms of that influence is the use of sport in function of nationalism – and as ideology and as factor that burdens everyday life of man and community. In work anyways are exploited different experiences from countries created by dissolution of SFRJ in order to substantiate that claim but also warning of the role that media and it's employees especially those in sphere of sports might have in encouraging nationalist consciousness.

Keywords: sports, politics, nationalism

Uvodne napomene

Sport je, kako ga odredi *Georges Magnane*, „aktivnost u slobodno vrijeme čija je dominantna fizičko jačanje igrom i radom istovremeno, a odvija se kroz natjecanja, obuhvaćena je pravilima i specifičnim instrumentima s mogućnošću preobrazbe u profesionalnu aktivnost“ (Magnane, 1964.).

Pođe li se od ovakvog određenja, sport nije moguće promatrati u samo jednoj ravni – onoj koja se odnosi isključivo na njegovu natjecateljsku manifestaciju. Sasvim suprotno, pored natjecateljskog sporta fenomen sporta uključuje i druge aktivnosti – nastavu tjelesne i zdravstvene kulture, sportsku rekreaciju, ali i kineziterapiju i sport osoba s invaliditetom.

Razumije se, o sportu se ne može govoriti isključivo iz perspektive aktivnosti koja karakterizira suvremeno društvo. Naprotiv, u pitanju je aktivnost koja je stara koliko i čovjek kao biće zajednice. I u svim fazama historijskog razvoja je imao vrlo važnu ulogu u životu i čovjeka i ljudskog društva.

Promatra li ga se kao sociološki fenomen, sport je zanimljiv zbog uloge koju ima u životu ljudi neovisno o njihovoj dobi, spolu, rasi, socijalnom statusu, drugim posebnostima. Analitički su intrigantna i pitanja vezana za identitete, supkulture i odnose u sportu, pitanja ponašanja sportaša,

trenera, navijača, svih koji su na neki način uključeni u sportska događanja. Zanimljivo je, na koncu, ne smije ni uloga sporta u društvenim promjenama, način na koji se sportski uspjesi koriste u medijima, u istupima političara i slično (Perasović i Bartoluci, 2007). Sve to, dakako, tjera sociološku profesiju na traganja za odgovorima na pitanja odnosa između sporta i društva. Jer, pojašnjava *Bartoluci*, sociološka konstrukcija sporta može biti vrlo snažan instrument promoviranja vjerovanja i ideja, a time i moćno oruđe u rukama političara u promociji ideologija za koje se sami zalažu (*Bartoluci*, 2013).

U uvjetima eksplozije njegove popularnosti, koju se ima zahvaliti suvremenim medijima, Internetu i društvenim mrežama posebice, sport kao sredstvo promocije vlastitih interesa eksploatiraju mnogi. Čine to financijski moćnici, utjecajne političke grupe i pojedinci, predstavljajući vlastite interese interesima mnogih – velikih društvenih grupa, naroda, društva, nerijetko i čitava čovječanstva. Drugim riječima, sport se koristi kao instrument masovne manipulacije. I upravo ta njegova dimenzija je u žiži interesa ovog rada.

1. Sport u funkciji politike

Politika i sport, vrhunski prije svega, su odavno međusobno isprepleteni. Zapravo, zaviri li se u povijest sporta, gotovo da i nema vremena kada sport i politika nisu bili isprepleteni. I utjecaji su uvijek bili obostrani – i s pozitivnim i s negativnim predznakom dakako. Ne jednom se, naime, pokazala moć sporta da uspostavi komunikaciju između različitih politika i ideoloških svjetonazora², da istakne zajedničke interese ljudi koji pripadaju različitim nacijama, potakne razumijevanje među kulturama i eliminira

2 Prisjetimo se, uostalom, tzv. „ping-pong diplomacije“, susreta između kineskih i američkih stolnotenisača 1971. godine, koji su rezultirali i približavanjem stajališta međusobno potpuno oprečnih političkih i ideoloških svjetova i otvorili vrata normalizaciji odnosa između dviju zemalja. Prisjetimo se, potom, uspješne „kriketske diplomacije“ između Indije i Pakistana 2011. godine, poziva indijskog premijera njegovu pakistanskom kolegi da zajedno pogledaju polufinale svjetskog kupa u kriketu u koje su se plasirali timovi njihovih zemalja u vrijeme kada su odnosi između dvije zemlje bili vrlo zaoštrani. Prisjetimo se, na koncu, multietničkih nogometnih utakmica pod pokroviteljstvom UNPROFOR-a između timova zaraćenih strana potkraj rata u BiH.

korištenje nacionalnih stereotipa,³ smanji jaz između bogatih i siromašnih itd. (Coakley, 2009:450-451).

No, mnogo učestaliji su slučajevi da se sport koristi kao instrument politike s negativnim predznakom, i to na različitim razinama – od sportskih događaja u mikrozajednici do svjetskih prvenstava i olimpijskih igara. Podsjetimo se, uostalom, a često se apostrofiraju kao primjer uplitanja politike u sport, na Olimpijske igre u Berlinu 1936. godine, na kojima je Hitler čestitao prvim dobitnicima olimpijskih medalja – Fincu i dvojici Nijemaca. Međutim, samo koji sat poslije je, zbog rasne diskriminacije koju je sam promovirao, odbio to učiniti i s dvojicom Afroamerikanaca. Zbog upozorenja, pak, svjetskog Olimpijskog odbora kako to neće tolerirati, do okončanja Igara je izostala njegova čestitka i svim ostalim olimpijskim pobjednicima, neovisno o rasi i boji kože. Pozadina sveg tog događanja je, međutim, namjera Hitlera da iskoristi sport za dokazivanje svoje teze o superiornosti „arijevske rase“. Na njegovu žalost, taj mit, kojeg je ljubomorno gradio, poljuljan je dominacijom crnih atletičara iz SAD. (Bartoluci, 2013:35).

Na različite načine, međutim, sport je kao sredstvo svjetske politike korišten i nakon Drugog svjetskog rata. Možda je najslikovitiji primjer iz 1980. godine kada je, zbog pritiska kojeg su izvršile SAD, 65 država bojkotiralo Olimpijske igre u Moskvi. A razlog je bio u sferi politike, u neudovoljavanju američkom zahtjevu da se Rusi povuku iz Afganistana. No, nije trebalo puno da im se i revanšira. Samo četiri godine kasnije Olimpijske igre u Los Angelesu je bojkotirao SSSR, a s njim se solidariziralo još četrnaest nacionalnih olimpijskih komiteta.

Naravno, primjeri korištenja sporta kao instrumenta politike su mnogo učestaliji na razini pojedinačnih društava. Jer, na toj razini je njegova instrumentalizacija još očiglednija – u jačanju nacionalnog ponosa, proizvođenju osjećaja lojalnosti naciji, naglašavanju njezine važnosti, stvaranju privida zadovoljstva, posebice u uvjetima naraslog nezadovoljstva

3 Karakterističan primjer ovakvog učinka sporta dogodio se na Zimskim olimpijskim igrama u Pjongčangu u veljači 2018. godine. Sportaši Sjeverne i Južne Koreje, koje sedam desetljeća žive u stanju ratne pripravnosti, stupali su pod istom zastavom na otvaranju i zatvaranju Igara, a formirana je i zajednička ženska reprezentacija u hokeju na ledu (Dvije Koreje pod jednom zastavom: Olimpijske igre ih privremeno pomirile, Slobodna Dalmacija, 7. veljače 2018. <https://slobodnadalmacija.hr/sport/ostalo/clanak/id/530231/dvije-koreje-pod-jednom-zastavom-olimpijskeigre-ih-privremeno-pomirile> (preuzeto, 29.02.2020.).

stanjem društva itd. Koristi ga se i za samopromociju i isticanje vlastite superiornosti, za jačanje duha nacije, osvojena odličja postaju znak moći i prevlasti. (Hobsbawm, 1993.). Jezik sporta je pogodan i za poticanje strasti, za „uspostavljanje, održavanje i apsolutizaciju društvenog razlikovanja i suprotstavljanja po ključu: ‘naš-njihov’, ‘domaći-tuđi’, ‘prijatelj-neprijatelj’“ i slično (Vrcan, 1990., 123). Na koncu, eksploatira ga se i kao snažno kohezivno sredstvo državne politike, političari ga, predstavljajući se prijateljima i zaljubljenicima u sport i sportaše, koriste kako bi lakše vladali zajednicom u kojoj se, služeći se i sportom kao instrumentom, nastoje nametnuti kao vođe ili već stečenu poziciju vođe dodatno učvrstiti.⁴

U toj, još više u funkciji pozitivnih poruka vlasti prema biračima koriste se i sportaši kao simboli, neka vrsta političkih ikona kako bi se mase mobilizirale u različitim situacijama i s različitim ciljevima – s ciljem pobjede na izborima, pozitivnog rezultata na različitim referendumima, u funkciji nacionalne identifikacije⁵, ratne propagande i slično (Ristić Dedić, 2013.). Kako drugačije, uostalom, objasniti imenovanje svjetski prepoznatljive skijašice na mjesto državne tajnice Središnjeg državnog ureda za sport u Hrvatskoj⁶, neovisno o tome što se, i u njezinu i u masi drugih, njoj sličnih slučajeva, radi o osobi kojoj nedostaju stručne i ine kompetencije za obavljanje odgovornih poslova u sferi političkog odlučivanja?

Stavi li se, pak, pod analitičku lupu korištenje sporta kao instrumenta politike u zemljama, nastalim disolucijom bivše jugoslavenske države, izrečeni sudovi, pored već apostrofiranoga, imaju i nekih specifičnosti.

4 Prisetimo se, među inim, a sličnih situacija je u izobilju, zahvale koju u prosincu 2018. godine predsjednik KK Partizan, inače poslanik SNS-a u parlamentu Srbije, iskaza prema prvom čovjeku te zemlje uz obrazloženje da pomaže njegov tim jer, pojašnjava, „zna koliko Partizan znači Srbiji“ i da ga je, valjda zbog ljubavi prema Partizanu, zvao i „posle poraza od Cedevite, bilo mu je žao što smo izgubili.“ (<https://www.srbijadanas.com/sport/kosarka/mijailovic-vucic-pomaze-partizanu-iz-dva-razloga-2018-12-27>, objavljeno 27.12.2018., preuzeto 29.02.2020.). Ili zahvale predsjednika Atletskog saveza Srbije iz ožujka 2017. godine „Imamo sreću, što je na čelu države čovek koji razume atletiku, podržava atletiku i bez čije podrške ne bi uspjeli u ovome. Ovu priliku koristim da se zahvalim Aleksandru Vučiću, jer za vreme njegove vlade, mi smo uspjeli da izgradimo 10 stadiona, dvije dvorane...“ (<https://www.telegraf.rs/sport/2655966-atletika-kao-ponos-srbije-jevrosimovic-postali-smo-atletiska-sila-gradice-se-novi-stadion-ivanine-granice-niko-ne-moze-da-nasluti>, objavljeno 08.03. 2017, preuzeto 29.02.2020.)

5 Zar u toj funkciji nije i poruka predsjednika Hrvatske Franje Tuđmana da je „sport nastavak rata drugim sredstvima“ (prema Ristić, Politika i sport - gde je granica?).

6 U pitanju je Janica Kostelić, osvajačica velikog broja zlatnih medalja na svjetskim prvenstvima i olimpijskim igrama.

Kako bi se dobili politički bodovi kod neupućena svijeta, u bukvalno svim zemljama bivše Jugoslavije se bilježi „prisustvo sportaša na velikim političkim manifestacijama različitog tipa – predizbornim reklamnim spotovima, velikim konvencijama političkih stranaka, pozivanja na referendum, javnom iskazivanju podrške određenom političkom kandidatu, pa i otvorenog širenja mržnje prema susjednim državama i narodima.“ (Ristić, 2013.)

Time se, dakako, zloupotreba sporta za potrebe politike i ne iscrpljuje. Naprotiv. Prisjetimo se, primjerice, promjene imena zagrebačkog Dinama u Croatiu koja je izvršena usprkos izostanku potpore navijača ovog kluba. Iako ni danas nije potpuno jasno kakav se cilj njome htjelo postići, vjerojatnom se nameće mogućnost da se njome željelo napraviti „otklon od komunističkog naslijeđa prethodne države i klubova s istim imenom širom nekadašnjeg Varšavskoga pakta.“ (Ristić, 2013.). Prisjetimo se, potom, radi li se o Hrvatskoj, zloupotrebe sporta za potrebe vlastite političke promocije, a s ciljem održanja na najisturenijoj državnoj funkciji, donedavne predsjednice ove zemlje.⁷ Na koncu, u Hrvatskoj se svako malo postavi pitanje čije su medalje njezinih sportaša koji su ih stjecali pod drugim zastavama. Čijih je, primjerice, pet olimpijskih medalja Jasne Šekarić, najbolje svjetske streljačice XX. stoljeća, koje je ova sportašica osvojila pod pet različitih zastava? Ili, kome pripada srebrna medalja koju je u biatlonu, a pod slovenskom zastavom na Olimpijskim igrama u Pjongčangu 2018. godine, osvojio Hrvat Jakov Fak?⁸

No, zloupotreba sporta u političke svrhe nije samo hrvatski specifikum. Ništa manje, drugim riječima, ona nije izražena i u Srbiji, u kojoj se, sport koristi kao sredstvo stjecanja političkih bodova – od vremena Miloševića⁹ do danas. Jer, kako je već apostrofirano, i aktualni srbijanski

7 U pitanju su, prije svega, navijačke „strasti“ Kolinde Grabar Kitarović na svjetskom nogometnom prvenstvu 2018. godine u Rusiji, ali i korištenje drugih sportova s ciljem vlastite promocije.

8 No, ni u Hrvatskoj ni drugdje se sličan tip pitanja ne postavlja ako pod Hrvatskom zastavom medalje osvoje stranci koji su uzeli hrvatsko državljanstvo – primjerice, „dizač utega Nikolaj Pešalov iz Bugarske, rukometaši Iztok Puc iz Slovenije, Irfan Smajlagić i Zlatko Saračević iz BiH, odbojkašice iz Rusije Irina Kirilova, Elena Čebukina i druge, nogometni reprezentativac Eduardo da Silva iz Brazila, ili pak karate reprezentativac Enver Idrizi, koji je osvojio prvo odličje za Hrvatsku, točno na datum njezina međunarodnog priznanja.“ (Sport i politika: Čije su medalje naših olimpijskih slavljenika?, <https://www.zagreb.info/sport/sport-politika-cije-medalje-nasih-olimpijskih-slavljenika/174116/>, objavljeno 18.02.2018, preuzeto 01.03.2020.).

9 Karakterističan je, recimo, pokušaj Miloševića da prikupi političke poene koristeći srebrnu

predsjednik rado zloupotrebljava sport kako bi izgradio mit o sebi.¹⁰

Korištenje sporta u političke svrhe je vrlo izraženo i u Makedoniji, zbog problema s kojima se u vezi s vlastitim identitetom i imenom države morala nositi možda i više nego u drugim zemljama s prostora bivše Jugoslavije. Na evropskom prvenstvu u rukometu, primjerice, 2012. godine, na beogradskim ulicama su makedonski navijači, vjerojatno po naputcima nekih političkih partija (VMRO-DPMNE), bili obučeni „po uzoru na antičku makedonsku falangu, kao i s majicama na kojima su prikazane mape velike Makedonije koja obuhvaća Pirinsku, Vardarsku i Egejsku Makedoniju i proteže se od Preševa u Srbiji na sjeveru čak do Egejskog mora na jugu“, a s ciljem da se ovu zemlju „predstavi kao historijskog nasljednika antičke Makedonije, da naglasi velikomakedonske pretenzije na regiju“ (Ristić, 2013.).

Kao pitanje identiteta i nacionalnog izjašnjavanja sport se, možda i više nego drugdje, koristi u Crnoj Gori nakon stjecanja statusa suverene države 2006. godine – i to se događa i na unutarnjem i na međunarodnom planu. Rivalitet, primjerice, između dvaju najjačih crnogorskih vaterpolo klubova se u značajnoj mjeri temelji baš na potrebi manifestacije nacionalnog identiteta.¹¹ S druge strane, vaterpolo reprezentacija te zemlje je, u dobroj mjeri i ženska rukometna reprezentacija, vladajućoj političkoj klasi

medalju srbijanskih odbojkaša na Olimpijskim igrama u Sidneju 2000. godine. Ili utrkivanje srbijanskih političara tko će se slikati sa srbijanskom teniskom zvijezdom Novakom Đokovićem, u čemu je najdalje otišao bivši predsjednik te države koji čak i sahranu djeda tog sportaša koristi za jeftine političke poene u predizbornoj kampanji. (Ristić, 2013.).

10 Prisjetimo se, među inim, nogometne utakmice Albanija-Srbija, koju je predsjednik Srbije iskoristio kako bi iskazao brigu za svakog Srbina i na svakom mjestu (Vučić: Nesvakidašnja politizacija sporta, <http://www.brzevijesti.ba/clanak/31573/vucic-nesvakidasnja-politizacija-sporta>, objavljeno 08.10.2015., preuzeto 29.02.2020.). Prisjetimo se, potom, zahvala koje je predsjednik Olimpijskog komiteta Srbije uputio predsjedniku Srbije za uspjehe srpskih sportaša u 2019. godini. (Maljković: Sportski uspjesi nisu slučajni, hvala predsedniku i Vladi, <https://sport.blic.rs/ostali-sportovi/bozidar-maljkovic-olimpijski-komitet-svecanost-aleksandar-vucic/mkexqhv>, objavljeno 29.12.2019., preuzeto 29.02.2020.). Prisjetimo se, na koncu – iako se time priča o korištenju sporta ne iscrpljuje – Vučićevih izjava u vezi s novcem kojeg država ulaže u dva vodeća nogometna kluba Srbije, Crvenu zvezdu i Partizan (“Dobili su brdo para!”, Vučić najavio da će Mali saopštiti koliko je država pomogla Zvezdi i Partizanu, <https://sport.blic.rs/fudbal/domaci-fudbal/aleksandar-vucic-zvezda-partizan-novac-pare-koliko-su-novca-dobili-partizan-i-zvezda/7w1p5z4>, objavljeno 20.10.2019., preuzeto 29.02.2020.).

11 Primorac iz Kotora, naime, kotira kao sinonim crnogorskog, a Jadran iz Herceg Novog kao simbol srpskog identiteta (jer u Kotoru žive pretežito Crnogorci a u Herceg Novom su većinski Srbi)

instrument i promocije države – i utoliko se sportaše „koji ne žele nastupati za Crnu Goru i odluče da svoju reprezentativnu karijeru nastave u srpskim selekcijama, u Crnoj Gori karakterizira izdajnicima“ (Ristić, 2013.)¹².

Na koncu, sport je medij preko kojega se, u slučaju Bosne i Hercegovine, dosta zorno zrcali emotivni odnos prema državi. Izvjesno je, naime, da za državne selekcije BiH u različitim sportovima masovno navijaju Bošnjaci, i da je bitno manji udio Srba i Hrvata, državljana BiH, koji imaju isti takav odnos prema reprezentaciji vlastite zemlje. Da, naprotiv, relativno najznačajniji dio njih navija za reprezentativne vrste Srbije, odnosno Hrvatske, čak i u situacijama ako se radi o utakmicama između neke od njih i reprezentativne selekcije BiH.

Zašto? Gdje je uzrok takvom odnosu? U činjenici da Srbi, oni iz Republike Srpske prije svega, svojom matičnom državom ne smatraju Bosnu i Hercegovinu nego Srbiju – a identičan odnos imaju i Hrvati sa šireg prostora Hercegovine, iz zapadne Hercegovine posebice, u odnosu na Hrvatsku. Ta vrsta osjećaja se, onda, po logici stvari prelijeva i na teren sporta.

Naravno, pitanje je što je razlog tome – različitom odnosu prema vlastitoj zemlji? Opet krajnje pojednostavljeno, u sistemu vrijednosti kojeg svojim sunarodnicima importiraju etnonacionalne političke filozofije – i koji je tijekom vremena postao sistem vrijednosti kojeg vlastitim počinju smatrati i obični ljudi, pripadnici različitih nacionalnih grupacija. Kod jednih se, još konkretnije, on zrcali u formi odnosa prema vlastitoj zemlji, kod drugih kao odnos prema nametnutom im stanju.

2. Sport kao instrument nacionalizma

Nacionalizam je jedna od rak-rana suvremenih postjugoslavenskih društava – mnogi detalji upućuju na zaključak, posebice bosanskohercegovačkoga. Naravno, forme njegova ispoljavanja su vrlo

¹² Naravno, takav tretman stran nije ni drugim postjugoslavenskim državama. Najnoviji primjer mladog nogometaša Ilije Ivića, Srbina rođenog na Kosovu, koji je prihvatio poziv da zaigra za reprezentaciju Kosova, u prilog tome najzornije svjedoči jer mu je zbog „nacionalne izdaje“, koliko preko noći, majka (po nekim informacijama, i otac i majka) ostala bez posla. Nešto slično, harangu i pljuvanje, prije Ivića proživljavati je morao i igrač zagrebačkog Dinama Bojan Knežević nakon najave da bi mogao zaigrati za Srbiju.

raznolike – od onih koje u podtekstu imaju domoljublje, patriotizam, do onih koje se odnose na rast nacije, stvaranje nacije-države, pitanje identiteta, etničkoga prije svega i slično. No, on se u ekstremnim varijantama svoje manifestacije nerijetko pretače u pitanje rase i rasizma, jezika, političkog opredjeljenja, zakona, etničkog konflikta, manjina pa i genocida (Hutchinson&Smith 1994: 3).

Naša pažnja u konkretnom slučaju, dakako, nije usmjerena na nacionalizam kao inačicu za patriotizam, nego na stanje duha koje se manifestira u šovinizmu, uvjerenju o superiornosti u odnosu na druge, ali i mržnji prema nepripadnicima vlastitog naroda – i koje se, u pravilu napaja negativnim stereotipima prema svima ostalima, izvorima opasnosti za opstojnost vlastitog naroda od kojih je jedina zaštita homogenizacija oko zamišljenog centra okupljanja, najčešće oko jedne partije i jednog vođe.

Ta i takva ideja se, dakako, materijalizira u svim sferama života i rada – i u pravilu je kočnica idejama humanizma. Jedno od područja preko kojih se, agresivnije nego drugdje, ideologija nacionalizma materijalizira je, nema dvojbi, sport, vrhunski posebice. U zemljama postjugoslavenskog prostora se to zorno i pokazuje – bilo da se radi o sportskim natjecanjima njihovih reprezentativnih i klupskih timova na međunarodnim sportskim priredbama, evropskim i svjetskim prvenstvima i olimpijskim igrama, bilo da se radi o takmičenjima s drugim nacionalnim i timskim ekipama unutar pojedinih postjugoslavenskih država, bilo da se radi o nastupima sportaša iz tih zemalja u reprezentativnim i klupskim ekipama izvan prostora bivše zajedničke države.

U svim tim situacijama i slučajevima, naime, moguće je prepoznati istu, u biti banalnu reprodukciju osjećaja pripadanja naciji kroz sport i sportska natjecanja. Ona su, još konkretnije, fantastičan poligon za ekspresiju nacionalnih osjećaja, i to ekspresiju koja slijedi logiku konfrontacije s drugim nacijama, pri čemu se također događa reprodukcija nacionalnog identiteta kroz hijerarhizaciju i sportsko nadmetanje (Hobsbawm, 1993.).

Promatraju li se, uostalom, susreti nacionalnih, državnih reprezentacija ili pojedinaca (ako se radi o individualnim sportovima) na međunarodnim takmičenjima, oni sobom, uz ostalo, nose i obvezan folklor – prepoznatljive dresove, ambleme, religijska obilježja koja simbolično čine

konstrukt nacije, himne, ruku na srcu tijekom njihova intoniranja i slično.¹³ Što to znači? Pojednostavljeno, da su se sportaši prisiljeni prikazivati nositeljima nacionalnog identiteta i, u okolnostima ogromne medijske i općenito javne pažnje, isticati svoju neraskidivu povezanost s nacijom.¹⁴

Nažalost, nacionalizam ima i puno grublje forme vlastitog iskazivanja, na bivšim jugoslavenskim prostorima posebice. Prisjetimo se, uostalom, posljednjeg Svjetskog prvenstva u nogometu, održanog u Rusiji 2018. godine. I kazni koje je zbog nacionalističkog divljanja navijača na utakmicama Srbije – protiv Kostarike, Švicarske i Brazila – FIFA bila prisiljena izreći Nogometnom savezu Srbije.¹⁵ Prisjetimo se, potom, a dogodilo se na istoj smotri svjetskog nogometa, u utakmici između Švicarske i Srbije, provocirajućih postupaka dvojice švicarskih reprezentativaca, po nacionalnosti Albanaca – a radilo se o pokazivanju rukama dvoglavog orla (koji se nalazi na zastavi Albanije) nakon postignutog gola.¹⁶ Prisjetimo se na koncu, proslave srebrene medalje hrvatske reprezentacije nakon povratka iz Rusije. Proslave kojoj je pečat dao pjevač (Marko Perković Thompson) čije poruke se smatraju dijelom neoustaškog kolorita i neoustaške ideologije – koji, među inim, pljuje po antifašističkoj borbi hrvatskog naroda u Drugom svjetskom ratu – i zbog kojih su mu zabranjeni nastupi širom Evrope.

Naravno situacija sa sličnim porukama ne nedostaje i na svim ostalim takmičenjima, domaćim i međunarodnim. Dosta slikoviti primjeri takvih situacija su, recimo, oni iz Beograda i Zagreba iz kolovoza 2019. godine. Prisjetimo se rashodovanog tenka na platou ispred Marakane, dan

13 Neka iskustva, uostalom, upozoravaju koliko se značenje pridaje samom pjevanju himne na sportskim natjecanjima kao imperativu koji svjedoči o nacionalnoj duši natjecatelja. Srpski nogometni reprezentativac Adem Ljajić je, primjerice, je zbog nepjevanja nacionalne himne Srbije 2013. godine izbačen iz reprezentacije te zemlje. (<http://www.index.hr/sport/clanak/ljajic-postarom-jedini-nije-pjevao-himnu-srbije-uportugalu/810465.aspx>).

14 Vrlo teško je, primjerice, i zamisliti nogometaše hrvatske reprezentacije da se prilikom ulaska na teren ne križaju, jer je to dio poželjnog katoličkog identiteta koji bitno simbolizira hrvatstvo.

15 U pitanju su, kako je u obrazloženjima navođeno, kazne isticanja uvredljivih zastava i transparenata s političkim porukama (u slučaju utakmice protiv Kostarike), zbog diskriminatornih natpisa i poruka, zapravo dukserica s likom Ratka Mladića na grupi srbijanskih navijača (u slučaju utakmice protiv Švicarske), te zbog transparenata s političkim i uvredljivim tekstom (u slučaju utakmice protiv Brazila).

16 Iako se te geste pokušavalo tumačiti izrazom nacionalne pripadnosti, u konkretnoj situaciji one su najmanje bile to, a puno više nacionalistička provokacija upućena na račun Srbije, njezinih nogometaša i navijača.

uoči susreta Crvene zvezde i Young Boysa – koji je predstavljen kao da je bio u Vukovaru i koji je bio u okruženju murala kape Ratka Mladića i uz transparente Delije Vukovar. Prisjetimo se, potom, a događalo se u isto vrijeme – i kao odgovor na tenk u Beogradu – utakmice između Dinama i Rosenborga, uoči koje su navijači Dinama, Bad Blue Boysi, pred stadion u Maksimiru doveli traktor kao odgovor na Zvezdin tenk. A poruka je, dakako, podsjećanje na kolone srpskog stanovništva koje je uoči i tijekom Oluje traktorima bježalo pred smrću.

Naravno, formom nacionalizma se, posebice radi li se o prostoru bivše Jugoslavije, može smatrati i medijsko prisvajanje sportskih uspjeha. Možda najslikovitije to ocrtava iskustvo Evropskoga prvenstva u košarci iz 2017. godine, na kojemu je trijumfirala reprezentacija Slovenije. Zanimljivo je, međutim, kako su taj uspjeh – za koji su najzaslužniji košarkaši koji su po svojim roditeljima, ili barem jednom od njih, etnički Srbi¹⁷ – prpratili neki srbijanski mediji. U njima se¹⁸, među inim, moglo pročitati da je zbog tih košarkaša pobjeda Slovenije zapravo pobjeda Srbije, ali i naslovi izvještaja koji su po sebi više nego indikativni.¹⁹

Time se, doduše, ne iscrpljuje čitav arsenal medijske prakse koja pothranjuje nacionalizam u sferi sporta. Dapače, nastupi sportskih komentatora su nerijetko nabijeni retorikom koja u svom podtekstu ima nacionalizam ili već postojeći nacionalizam dodatno ohrabruje. I te vrste retorike je pun prostor bivše jugoslavenske države. Zar toj vrsti retorike, primjerice, ne pripadaju podsjećanja kako se za „nacionalni dres treba boriti do zadnje kapi krvi“ – ili, da ne nabrajamo, praksa ukazivanja na silni patriotizam sportaša svoje zemlje i slično?

17 Radi se o slovensim reprezentativcima Goranu Dragiću i Luki Dončiću.

18 U takvom pristupu su se posebice isticali tabloidi poput Telegrafa, Blica, Kurira i Alo.

19 S finalne utakmice Slovenija-Srbija, primjerice, tabloid Alo izvještava u tekstu [Udariće Srbin na Srbina](#), Sport Blic u tekstovima KRV NIJE VODA Dragićeva tri prsta za pravu veru u podvig te [SRBI KOVAČI TUĐE MEDALJE Lako je Slovencima kad su im glavni ljudi iz zemlje košarke](#), Kurir u tekstu Srbi vladaju Evropom, pri čemu je kao povod tome poslužila činjenica da su se u prvoj petorci prvenstva pored reprezentativca Srbije Bogdana Bogdanovića našla i dvojica Slovenaca – Dončić i Dragić, itd.

ZAKLJUČNE NAPOMENE

Sport se ne može reducirati na forma ljudskog ispoljavanja koja karakterizira isključivo suvremeno društvo. Naprotiv, on prati čovjeka kroz čitavu njegovu historiju i manifestira se samo u formi natjecateljskog i profesionalnog sporta nego i u drugim oblicima ispoljavanja. I oduvijek je imao vrlo važnu ulogu u životu i čovjeka i ljudskog društva.

To je, među inim, razlog zašto je on u sferi interesa svih, politike posebice. Zapravo, politika i sport, vrhunski naročito, su međusobno snažno isprepleteni. I to nije nešto što njihovu vezu određuje danas. Jer gotovo da i nema vremena kada isprepletenost između ovih dviju sfera ljudskog djelovanja, manje ili više izražena, nije postojala. Usput, predznak međusobnog utjecaja između njih može biti i pozitivan i negativan – uz dodatak, doduše, da je ovaj drugi, posebice radi li se o ambicijama koje u odnosu na sport iskazuje politika, puno učestaliji. I da se on može pratiti na različitim razinama – od sportskih događaja u mikrozajednici do svjetskih prvenstava i olimpijskih igara. U prilog tome, uostalom, svjedoče različita iskustva iz povijesti olimpijskih igara – od onih koje je 1936. godine u Njemačkoj svojim prisustvom opečatio Hitler do najnovijih. U prilog tome, međutim, svjedoče i različita iskustva u zemljama nastalim disolucijom SFRJ, od kojih su neka kao dokaz korištena i u ovom radu.

Nažalost, sport se vrlo često eksploatira i u funkciji raspirivanja nacionalizma kao stanja duha koje se, kako je u radu i naglašeno, manifestira u šovinizmu, uvjerenju o superiornosti u odnosu na druge, ali i mržnji prema nepripadnicima vlastitog naroda – i koje se, u pravilu napaja negativnim stereotipima prema svima ostalima. To, istina, nije pošast samo postjugoslavenskih prostora nego ju se može registrirati u različitim dijelovima svijeta. No, postjugoslavenski prostori su korišteni kako bi se na konkretnim primjerima potkrepljivali sudovi o nacionalizmu u sportu, i u vezi sa sportom dakako, kao jednoj od kočnica humanijeg i svijeta jednakih ljudi i zajednica.

LITERATURA:

1. Bartoluci, S. (2013), *Uloga vrhunskog sporta u oblikovanju nacionalnog identiteta u Republici Hrvatskoj: Usporedba devedesetih i dvijetisućetih.* (Doktorska disertacija, Filozofski fakultet) Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilište u Zagrebu
2. Billig, Michael (1995), *Banal Nationalism.* London: Sage Publications.
3. Brentin, Dario (2014.), *Now You See Who Is a Friend and Who an Enemy“: Sport as an Etnopolitical Identity Tool in Postsocialist Croatia.* U *Sudosteurupa* vol. 62, no.2. 2014.
4. Coakley, J. (2009), *Sports in Society: Issues and Controversies.* New York: McGraw – Hill.
5. Hobsbawm, E. J. (1993), *Nacije i nacionalizam,* Zagreb: Novi liber.
6. Hutchinson, John i Smith, Anthony D.(1994.), *Nationalism.* New York: Oxford University Press.
7. Magnane G. (1964.), *Sociologie du sport,* Pariz: Gallimard.
8. Perasović, B., Bartoluci, S. (2007). *Sociologija sporta u hrvatskom kontekstu.* *Sociologija i prostor*, 175 (1), 105 -120.
9. Ristić Dedić, Z. (2013), *Istraživačko učenje kao sredstvo i cilj prirodnoznanstvenog obrazovanja: Metodike u suvremenom odgojno-obrazovnom sustavu,* Zagreb: Akademija odgojno-obrazovnih znanosti Hrvatske.
10. Smith, A. D. (1991). *National Identity.* London: Penguin Books.
11. Vrcan, S. (1990). *Sport i nasilje danas u nas i druge studije iz sociologije sporta.* Zagreb: Naprijed.

URL izvori

"Dobili su brdo para!", Vučić najavio da će Mali saopštiti koliko je država pomogla Zvezdi i Partizanu, <https://sport.blic.rs/fudbal/domaci-fudbal/aleksandar-vucic-zvezda-partizan-novac-pare-koliko-su-novca-dobili-partizan-i-zvezda/7w1p5z4>, objavljeno 20.10.2019. (preuzeto 29.02.2020.)

Dvije Koreje pod jednom zastavom: Olimpijske igre ih privremeno pomirile, Slobodna Dalmacija, <https://slobodnadalmacija.hr/sport/ostalo/clanak/id/530231/dvije-koreje-pod-jednom-zastavom-olimpijskeigre-ih-privremeno-pomirile>, objavljeno 07.02. 2018. (preuzeto, 29.02.2020.).

Dvije Koreje pod jednom zastavom: Olimpijske igre ih privremeno pomirile, Slobodna Dalmacija, <https://slobodnadalmacija.hr/sport/ostalo/clanak/id/530231/dvije-koreje-pod-jednom-zastavom-olimpijskeigre-ih-privremeno-pomirile> objavljeno 07.02.2018. (preuzeto, 29.02.2020.).

Hrvatski biatlonac bacio Sloveniju u trans; Fak gađao bez promašaja, <https://www.tportal.hr/sport/clanak/hrvatski-biatlonac-bacio-sloveniju-u-trans-gadao-20-od-20-20180215>, objavljeno 15.02.2018 (preuzeto 01.03.2020.)

Imamo sreće što je na čelu države čovek koji razume značaj atletike za razvoj srpskog sporta: Jevrosimović o rezultatima, planovima i pomoći premijera i Vlade, <https://www.telegraf.rs/sport/2655966-atletika-kao-ponos-srbije-jevrosimovic-postali-smo-atletska-sila-gradice-se-novi-stadion-ivanine-granice-niko-ne-moze-da-nasluti>, objavljeno 08.03.2017. (preuzeto 03.03.2020.)

Jakupović, Reuf, Na margini Mundijala: Politička zloupotreba sporta, <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/teme/na-margini-mundijala-politicka-zloupotreba-sporta-3811884>., objavljeno 04.08.2018. (preuzeto, 2.3.2020.)

Ljajić po starom: Jedini nije pjevao himnu Srbije u Portugalu, <http://www.index.hr/sport/clanak/ljajic-po-starom-jedini-nije-pjevao-himnu-srbije-uportugalu/810465.aspx>, objavljeno 30.03.2015. (preuzeto 03.03.2020.)

Maljković: Sportski uspjesi nisu slučajni, hvala predsedniku i Vladi, <https://sport.blic.rs/ostali-sportovi/bozidar-maljkovic-olimpijski-komitet-svecanost-aleksandar-vucic/mkexqhv> , objavljeno 29.12.2019. (preuzeto 29.02.2020.)

Medijsko prisvajanje sportskih uspjeha kao vid nacionalizma, <https://www.media.ba/bs/mediametar/medijsko-prisvajanje-sportskih-uspjeha-kao-vid-nacionalizma>, objavljeno 10. 10. 2017 (preuzeto 03.03.2020.)

MIJAILOVIĆ: Vučić pomaže Partizanu iz dva razloga, <https://www.srbijadanas.com/sport/kosarka/mijailovic-vucic-pomaze-partizanu-iz-dva-razloga-2018-12-27>, objavljeno 27.12.2018 (preuzeto, 03.03.2020.)

Nakon što je postao prvi Srbin koji će zaigrati za Kosovo roditelji mu ostali bez posla, stižu prijetnje..., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/kako-je-dijete-postalo-juda-nakon-sto-je-postao-prvi-srbin-koji-ce-zaigrati-za-kosovo-roditelji-mu-ostali-bez-posla-stizu-prijetnje/10022548/>, objavljeno 27.02.2020. (preuzeto 01.03.2020.)

Ristić, Ivan (2013), *Politika i sport - gde je granica?*, <http://ivanristicfpn.blogspot.com/2013/05/normal-0-false-false-false-en-us-x-none.html>, objavljeno, objavljeno 20. 05. 2013.(preuzeto 24.02.2020.)

Sport i politika: Čije su medalje naših olimpijskih slavljenika?, <https://www.zagreb.info/sport/sport-politika-cije-medalje-nasih-olimpijskih-slavljenika/174116/>, objavljeno 18.02.2018. (preuzeto 01.03.2020.)

Sport ili politika: Zvezda postavila tenk, Dinamo doveo traktor, a Armada organizirala prosvjed, <https://www.portalnovosti.com/sport-ili-politika-zvezda-postavila-tenk-bbb-doveli-traktor-a-armada-organizirala-prosvjed>, objavljeno 27.08. 2019. (preuzeto 03.03.2020.)

Vučić: Nesvakidašnja politizacija sporta, <http://www.brzevijesti.ba/clanak/31573/vucic-nesvakidasnja-politizacija-sporta>, objavljeno 08.10.2015., (preuzeto 29.02.2020.)

Prof. dr Braco Kovačević¹
Dušanka Slijepčević²

GLOBALIZACIJA, KONZUMERIZAM I SPORT

Apstrakt: *Cilj rada je naučno objašnjenje, kroz sociološke teorije (teoriju globalizacije i konfliktnu teoriju), uticaja globalizacije i njenih ishodišnih efekata, društvenih tvorevina (konzumerizam) na sport u potrošačkom društvu. Otuda su sociološki aspekti odnosno teorijska stajališta o uticaju globalizacije i konzumerizma na sport u potrošačkom društvu predmet istraživanja, kako bi se provjerila hipoteza da transnacionalne kapitalističke klase globalno vrše višestruke uticaje, kako u domaćim tako i u međunarodnim transnacionalnim sferama, kroz ekonomsku kontrolu radnih procesa, političku kontrolu upravljačkih procesa i kulturnu kontrolu društvenih obrazaca (društvene svijesti) kroz konzumerizam, u korist slobodne trgovine, neoliberalnih ekonomskih i socijalnih politika i, u konačnici, profita. Metodološki oslonac istraživanja čine opšte naučne metode: analiza, sinteza, indukcija i dedukcija, od istraživačkih tehnika upotrijebljena je studija slučaja ustanove sporta, a korištena je i uporedna metoda. Istraživanje za rezultat ima potvrđenu istraživačku hipotezu odnosno dodatna saznanja o globalnom kapitalizmu neoliberalnog tipa i njegovim institucijama i mehanizmima kontrole koje/koji obezbjeđuju da se i savremeni sport vrednuje prema zakonima tržišta odnosno da funkcioniše pod uslovima kapitalističke globalizacije.*

Ključne riječi: *globalizacija, konzumerizam, neoliberalizam, potrošačko društvo, sport*

1 Redovni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci;
korespondencija: braco.kov@hotmail.com

2 Master sociologije; asistent u nastavi Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci;
korespondencija: dusanka.slijepcevic@fpn.unibl.org

Zahvaljujem se uvažanim profesorima, Dušku Vejnoviću i Bracu Kovačeviću, na pozivu na naučni skup odnosno saradnji u izradi naučnog rada. Nemalo je zadovoljstvo, na naučno-stručnom planu, sarađivati sa intelektualcima.

GLOBALIZATION, CONSUMERISM AND SPORTS

Abstract: *The aim of the paper is a scientific explanation, through sociological theories (globalization theory and conflict theory), of the impact of globalization and its initial effects, social creations (consumerism) on sports in a consumer society. Hence, sociological aspects, or theoretical points of view, on the impact of globalization and consumerism on sports in a consumer society are the subject of research to test the hypothesis that transnational capitalist classes exert multiple influences globally, both domestically and internationally, across transnational spheres, through economic control of work processes, political control of governing processes, and cultural control of social patterns (social consciousness) through consumerism, in favor of free trade, neoliberal economic and social policies and, ultimately, profit. The methodological basis of the research is the general scientific methods: analysis, synthesis, induction and deduction, and a case study of a sports institution was used as a research technique. The resulting research has a validated research hypothesis, that is, additional knowledge about global neoliberal-type capitalism and its institutions and control mechanisms that ensure that contemporary sport is valued according to the laws of the market, or that it operates under conditions of capitalist globalization.*

Keywords: *globalization, consumerism, neoliberalism, consumer society, sports*

Uvod

Kada bi se kreirala lista od pedeset najčešće korištenih riječi u svijetu, vjerovatno bi se među njima našle i riječi: *globalizacija i sport*. Naravno, za to postoje i određeni razlozi. Globalizacija i sport su značajne društvene pojave, koje se nalaze u međusobnoj vezi: razvoj globalizacije potpomaže razvoj sporta baš kao što, s druge strane posmatrano, i razvoj sporta potpomaže razvoj globalizacije. U tom pogledu poseban značaj imaju globalizacijsko širenje ideje *potrošačkog društva i konzumerizma*.

Dvadeseti vijek je istoriju sporta obilježio planetarnim razvojem svih oblika fizičke kulture, usljed čega je došlo do pojave: savremenog sportskog pokreta, novih sportskih grana, većeg broja sportskih klubova, saveza čak i na međunarodnom nivou, osnivanja ustanova za školovanje

stručnih kadrova u sportu, zastupljenosti fizičkog vaspitanja i sporta u školama i na univerzitetima, razvoja radničkog i rekreativnog sporta i sl., dok su globalna sportska takmičenja, poput modernih Olimpijskih igara (više vidjeti u: McFarland, 2004: 111 – 115), univerzijada, te svjetskih takmičenja u određenoj sportskoj grani, svojim razvojem dovela do pojave *profesionalizma i komercijalizacije sporta* (Šiljak, 2007: 130).

„Iako se čini da je idealizovana verzija sporta dobro ukorijenjena, ipak postoji bojazan da je suština sporta neprestano ugrožena u svijetu u kojem se čini da su pobjeda i finansijski dobitak više cijenjeni nego pošteno igranje iz ljubavi prema igri. Iako su komercijalizam i profesionalizam izrazito uticali na sport, uticaj različitih tehnologija često se smatra odgovornim za odbacivanje duha sporta i potkopavanje njegovih filozofskih osnova. Ove strepnje izaziva ‘tehnofobija’, koja više vrednuje ‘prirodne’ proizvode nego uzorke koje su napravili ljudi (Barilan i Weintraub 2001), a pojačana je mitologijom o sportu kao čisto prirodnom poduhvatu“ (Magdalinski, 2009: 15).

O pojavi profesionalizma i komercijalizacije sporta moguće je zaključivati na osnovu istraživanja konzumerizma i sporta, kao opštih globalizacijskih fenomena u uzajamnom odnosu, odnosno na osnovu novih saznanja i kritičkog razumijevanja nedovoljno istražene veze potrošačke kulture (konzumerizma) i globalnog sporta.

Međudnos globalne sportske i potrošačke kulture oblikuju ključni društveni procesi, velikih razmjera, odnosno transnacionalnog karaktera, utičući, podstičući i potpomažući svjetski sport, potrošačku kulturu, baš kao i druge sfere društvenog života. To su procesi: *globalizacije, komodifikacije, sekjuritizacije, medijalizacije i postmodernizacije* (Giulianotti & Numerato, 2017: 4 – 5), karakterističnih uticaja na modelovanje sporta u globalnom društvu:

- *globalizacija* – kroz transnacionalne veze i jačanje svijesti o svijetu kao jedinstvenom odnosno cjelini (Robertson, 1992);
- *komodifikacija* – kroz pretvaranje ljudi, usluga, ideja i objekata u „robu“ s potencijalnim ili stvarnim tržišnim vrijednostima (Walsh i Giulianotti, 2007);

- *sekjuritizacija* – kroz nadzor i socijalnu kontrolu različitih populacija i društvenih prostora, najčešće putem naprednih tehnologija (Giulianotti i Klauser, 2009);
- *medijatzacija* – kroz registrovanje sve veće prevalencije i uticaja masovnih medija (Boyle i Haynes, 2009);
- *postmodernizacija* – kroz problematične društvene promjene, poput zamućenja granica i kategorija (npr. između klasa, polova, etničkih grupa) i sve većeg društvenog uticaja virtuelnog, medijatzovanog svijeta i e-sporta (Jenny i sur., 2017; Witkowski, 2012).

Glavni procesi obezbjeđuju vodeće sportske lige u svijetu, koje se igraju na vrlo sekjuritizovanim stadionima, ali i specifičan životni stil, koji se prikazuje globalno, na mrežama satelitske televizije, i plasira na tržište novom potrošaču srednje klase.

Dva su dodatna procesa – *refleksivizacija* i *politizacija*. *Refleksivizacija* ukazuje na više refleksivnog i kritičkog angažmana publike oko globalnog sporta i potrošačke kulture (Numerato, 2015, 2018). *Politizacija*, zauzvrat, uključuje publiku i znači prelazak na političke akcije, proteste i kampanje o određenim pitanjima unutar globalnog sporta ili potrošačke kulture (prema: Harvey et al., 2009; Scherer i Jackson, 2008; Wilson, 2007 u: Giulianotti & Numerato, 2017: 4 – 5).

Ovih pet velikih i dva dodatna procesa obezbjeđuju temeljne strukture kroz koje se globalni potrošački sport odvija, a to su strukture potrošačkog društva.

Sociološki određeno, *potrošačko društvo* je totalitet društvenih procesa, pojava, odnosa i tvorevina, nastajalih u periodu od 1920-ih i 1930-ih godina do danas, a za vrijeme kojeg je potrošnja transformisana iz diskretne aktivnosti i privilegije bogatih i srednjeg sloja (Schor, 1999) u masovnu pojavu, potrošačku kulturu kojom se materijalnim stvarima zadovoljavaju potrebe svih nivoa (fiziološke, emocionalne, društvene i duhovne) (prema: Durning, 1992 u: Slijepčević, 2019). Baumanovski rečeno, to je “društvo koje ocenjuje i sudi o svojim članovima uglavnom po njihovim kapacitetima i postupanjem u vezi sa potrošnjom” (prema: Bauman, 2009:102. u: Slijepčević, 2019).

Otuda je dominantna organizaciona aktivnost društva *potrošnja*, kao

društveni proces upotrebe, korištenja, trošenja prirodnih i proizvedenih materijalnih dobara i usluga u svrhu zadovoljavanja potreba zajednica, društvenih grupa i pojedinaca odnosno društva uopšte.

Dok je potrošnja aktivnost, čin, *konzumerizam* se javlja kao način života, kulturno-izražajna forma odnosno manifestacija specifičnih karakteristika, implikacija i posljedica tog čina (prema: Žakman-Ban & Špehar Fiškuš, 2016: 40 u: Slijepčević, 2019). U pitanju je “set ponašanja, stavova i vrijednosti, povezan sa konzumacijom materijalnih dobara” (prema: Singh, 2011: 62. U: Slijepčević, 2019), produkt razvoja kapitalizma i njegova fundamentalna ideologija, nastala kao reakcija na početni impuls – globalizaciju.

Još od kada je, kao termin, ušlo u upotrebu nakon Drugog svjetskog rata, naročito kad je kapitalističko društvo započelo fazu visoke masovne potrošnje, potrošačko društvo se izgrađivalo na osnovama potrošačke kulture, koja se razvila odbacivanjem asketskog načina života, unutar protestantske kapitalističke etike, u korist materijalističkog hedonizma (prema: Čolić, 2008: 955 u: Čolić, 2013; prema Štojs u: Čolić, 2013: 152. u: Slijepčević, 2019). Tako je konzumerizam postao preovlađujući način života koji mobiliše i perpetuira kapitalizam, a tako i aktivnosti pojedinaca u toj društveno-ekonomskoj formaciji, ali koji nema moć da obezbijedi osjećaj ispunjenosti i istinsku sreću posjednicima materijalnih dobara (prema: Malpas, 2005: 122. U: Slijepčević, 2019).

Svi dosadašnji, kapitalistički načini akumulacije, *fordizam* i *postfordizam*, nalazili su oslonac u konzumerizmu zarad podsticanja potrošnje (prema: Migone, 2004. U: Slijepčević, 2019) u cilju dugoročnog monopolizovanja iste od strane najbogatijih, unutar određenih naroda, nacija ali i na međunarodnom nivou, gdje posebno dolazi do izražaja uticaj multinacionalnih korporacija.

Zbog višestruko problematičnog djelovanja korporacija u trci za profitom, *konzumerizam* se dovodi u vezu sa procesom *globalizacije*, pri čemu se najčešće kritikuje. Kritike konzumerizma se tako odnose na kritiku djelovanja multinacionalnih korporacija zbog uništavanja lokalnih resursa i kultura u cilju stvaranja tržišta za vlastite proizvode i širenja homogene zapadne, obično američke, kulture (prema: Steger, 2003: 71. U: Slijepčević, 2019). Američki politikolog, Benjamin Barber, prepoznao je opasnost

kulturnog imperijalizma u vidu "McWorld"-a, potrošačkog kapitalizma, koji ubrzano mijenja svjetske raznolike populacije u jednolično tržište, i koji predstavlja proizvod površne američke popularne kulture, skovane u 1950-im i 1960-im, vođene ekspanzionističkim komercijalnim interesima stvaranja zajedničkih ukusa oko zajedničkih motoa, reklamnih slogana, zvijezda, pjesama, robnih marki, džinglova i zaštitnih znakova (prema Steger, 2003: 71-72. U: Slijepčević, 2019).

Razvoj postmodernog oblika konzumerizma predviđa se na osnovu manipulacije, zadovoljenja individualnih i društvenih potreba i habituacije (prema: Stearns, 2001, 2006. U: Slijepčević, 2019).

Globalizacija i sport

Entoni Gidens (Anthony Giddens) je u pravu sa stavom da "živimo u svetu u kojem se transformiše skoro svaki aspekt onoga što činimo" i da "upadamo u jedan globalni poredak koji niko u potpunosti ne razume, ali čije posledice osećamo svi" (Gidens, 2005a: 33).

Ako je svijet u koji ulazimo svijet globalizacije, a jeste, onda se možemo složiti sa Gidensom da zaista ne znamo gdje to idemo. Ovaj svijet nam je pobjegao, to je "odbjegli svijet", budući da su novoformiranom „globalnom kosmpolitskom društvu“, kao nikad prije, immanentne rizične okolnosti i dubinske podjele (Gidens, 2006).

I Zigmunt Bauman (Zygmunt Bauman) ističe da je za sve nas „globalizacija svijeta neopisiva sudbina, nepovratan proces“, te da je to „i proces koji na sve nas utiče“; zato smo uistinu svi globalizovani, i „dobitnici“ i „gubitnici“ „trke“ s globalizacijom (Bauman, 2005: 1).

Ono što zasigurno znamo jeste da je svijet globalizacije naša realnost i da utiče na sva područja individualnog i društvenog života pa, prema tome, i na sport, kao i sve ono što je relevantno oko sporta i u sportu. Širenje neoliberalnog kapitalizma i neoliberalne globalizacije istovremeno znači i širenje sporta na globalnom području. Razloge ove pojave treba tražiti kako u modernom *konzumerizmu*, tako i u profitu, koji se pritom stvara na globalnom i lokalnom nivou.

Kao značajna savremena pojava, *globalizacija* se određuje manje

ili više različito, ali i slično, i to kao: prostorno i vremensko smanjivanje, koje je povezano s mogućnošću ubrzane komunikacije, razmjene znanja i kulture, proces prevladavanja historijski nastalih granica, proces intenziviranja društvenih veza svijeta, tako što veoma udaljena mjesta bivaju povezana, a događaji u jednom mjestu mogu biti uzrokom ili posljedicom događaja u drugom mjestu, te kao kvantitativno i kvalitativno intenziviranje prekograničnih transakcija i istovremeno njihovo prostorno proširivanje. Kada je u pitanju sport, ali i druge djelatnosti i društvena područja (proizvodnja, trgovina, kultura, saobraćaj, ekologija), vidimo da je globalizovani svijet međusobno povezan. Ova povezanost svakako je i posljedica razvoja savremenog kapitalizma, koji je neoliberalno orijentisan.

Noam Čomski (Noam Chomsky) ističe da je „najjednostavnija definicija“ neoliberalizma, zapravo, parola „neka tržište upravlja svime“. Neoliberali ne smatraju državu relevantnom društvenom institucijom, sem u slučaju da bude tehnički servis tržišta. Uloga države se efektuira u tome da se „bavi formiranjem politike“ koja bi bila „podrška tržišnim aktivnostima“. Neoliberalni moto je: „ograničimo prava, smanjimo i uništimo socijalno osiguranje, smanjimo propisani minimum zdravstvene zaštite – pustimo da sve to reguliše tržište“. Ali, „to ne vredi za bogate“ za koje „je država jaka i važna i spremna da uskoči čim se nađe u nevolji, da ih izvuče iz finansijskog škripca. Uzmimo Regana, on je bio ikona neoliberalizma, slobodnog tržišta i slično. Najveći protekcionistički predsednik u posleratnoj američkoj istoriji. Udvostručio je protekcionističke barijere pokušavajući da zaštiti nesposobni menadžment Sjedinjenih Država od superiorne japanske proizvodnje. Finansijski je potpomogao banke umesto da ih pusti da same plate ceh. Štaviše, država je za vreme Reganovog razdoblja ojačala u odnosu na ekonomiju – i to je ta ikona neoliberalizma... No to vredi samo za bogate – dok za siromašne i dalje vrede tržišni principi: ne očekujte nikakvu pomoć od države, država je problem a ne rešenje itd. To je neoliberalizam u svojoj suštini“ (Čomski, 2017: 94-96).

Neoliberalizam je ideologija, doktrina i teorija koja je nastala u interesu bogatih i moćnih država i korporacija. U neprestalnom nastojanju da provode eksploataciju, bogati iznova pronalaze mehanizme i načine kako da to efikasno učine. Imaju ogromnu ekonomsku, finansijsku, političku, a

po potrebi i vojnu moć pomoću koje utiču na oblikovanje globalne i lokalne stvarnosti, u skladu sa sopstvenim interesima.

S obzirom da proklamuju tržišni fundamentalizam, kao način organizacije društva, neoliberalizam se suprotstavlja državi sem u slučaju da država stvori i očuva institucionalni okvir neophodan tržištu. Država mora da garantuje kvalitet i integritet novca, da uspostavi one vojne, odbrambene, policijske i pravosudne strukture i funkcije, neophodne za osiguranje prava privatne svojine i da garantuje (pa i silom ako je neophodno) odgovarajuće funkcionisanje tržišta. Država treba ukloniti sve „barijere takvom slobodnom kretanju (kao što su carine, politika kaznenih poreza, planiranje i kontrola zaštite životne sredine ili druge lokalne smetnje) [...] osim u onim oblastima koje su presudne za `nacionalni interes`, kako god on bio definisan“. Na taj način se državni suverenitet nad tokovima roba i kapitala „predaje globalnom tržištu“. Ono što je simptomatično jeste to da se međunarodna konkurencija „shvata kao zdrava s obzirom na to da poboljšava efikasnost i produktivnost, snižava cene i time kontroliše inflatorne tendencije“. U tom pogledu će, smatra se, „države zajednički stremiti i pregovarati o snižavanju barijera slobodnom kretanju kapitala preko granica i otvaranju tržišta (kako za robe tako i za kapital) za globalnu razmenu“. Ali, „da li se to može primeniti i na radnu snagu kao robu ili ne, predstavlja kontroverzno pitanje“. Bez obzira na to, moćne kapitalističke države „moraju sarađivati da bi snizile barijere za razmenu“. Osim toga, „međunarodni aranžmani među državama, koji garantuju primenu zakona i slobodnu trgovinu, kao što je onaj inkorporisan u sporazumima Svetske trgovinske organizacije, od kritične su važnosti za unapređenje neoliberalnog projekta na globalnoj sceni“. Sve je podređeno tržištu i zato su neoliberali „sumnjičavi prema demokratiji“ jer upravljanje prema zakonima većine shvataju kao „pretnju po prava pojedinaca i ustavne slobode.“ Demokratija je za liberale „luksuz, jedino ostvarljiv u uslovima relativnog materijalnog bogatstva u sprezi sa snažnim prisustvom srednje klase, kojima bi se garantovala politička stabilnost. Otuda neoliberali teže da favorizuju upravljanje preko eksperata i elita. Postoji snažna sklonost za upravljanjem po izvršnim nalogima i pravosudnoj odluci, a ne putem demokratskog i parlamentarnog odlučivanja. Neoliberali su skloni da izoluju ključne institucije, kao što su centralna banka, od demokratskih pritisaka. Imajući u vidu da se neoliberalna teorija koncentriše na primenu zakona i strogu interpretaciju ustavnosti, sledi da se sporovi i suprostavljanja moraju

izgladiti putem sudova. Rešenja i pravna pomoć za bilo koji problem mora tražiti pojedinac kroz pravni sistem“ (Harvi, 2012: 91-92).

Namećući tržište kao osnovni instrument organizacije društvenih odnosa, neoliberalizam nameće i mjere kojima uspostavlja kontrolu nad društvima i njihovim oblicima organizovanja. Te mjere su: liberalizacija, deregulacija, privatizacija i fiskalna ograničavanja. Ove mjere neoliberalnog kapitalizma nameću moćne finansijske i druge institucije, koje uslovljavaju nacionalne države i ekonomije, dajući im kredite pod uslovom da prihvate zahtjeve.

Za neoliberalizam se ističe da predstavlja „politički paket“, odnosno „Vašingtonski konsenzus“ nametanja programa i mjera *strukturnog prilagođavanja*.

Uz pomoć ovog paketa mjera, neoliberalizam oslobađa tržište od državnog uticaja i suprotstavlja se državnom upravljanju privredom, državnim ograničavanjima u međudržavnim i međunarodnim kretanjima robe, novca, kapitala i usluga, a takođe, se suprotstavlja i ograničavanju međunarodnog kretanja radne snage. Ali, s druge strane posmatrano, program mjera „strukturnog prilagođavanja“ predstavlja „*oruđe ponovne kolonizacije*“. To je program preko kojeg moćne države i njihove, takođe, moćne finansijske, trgovinske i druge institucije, usmjeravaju resurse, proizvodnju, trgovinu i druga područja društvenog života u pravcu koji obezbjeđuje kontrolu nad državama, narodima i njihovim ekonomijama (Klark, 2003).

Mjerama deregulacije neoliberalizam se suprotstavlja državnoj kontroli cijena, zarada i kursa inostranih valuta; mjerama privatizacije – transformiše državnu svojinu nad sredstvima za proizvodnju i usluge „u privatni sektor“, a mjerama fiskalnih ograničavanja – provodi kontrolu državnih troškova s ciljem ograničavanja troškova javnog sektora.

Posebnu ulogu u širenju neoliberalne globalizacije pa, prema tome, i neoliberalne globalizacije sporta, imaju - *transnacionalne korporacije*.

Njihova ekspanzija posljednjih nekoliko decenija se ne bi mogla razumjeti bez razvoja saobraćaja i telekomunikacionih tehnologija. Zahvaljujući ovim pretpostavkama, kao i liberalizaciji društvenih i političkih odnosa od pada Berlinskog zida (1991), transnacionalno djelovanje korporacija počelo se intenzivnije odvijati na svim područjima društvenog

života, *ekonomskom* – zato što imaju veliku ulogu u širenju globalne ekonomije, *političkom* – jer šire određene ideološke i političke koncepte i ideje, *kulturnom* – zato što šire određenu kulturu, posebno masovnu kulturu i njenu ideologiju konzumerizma (npr. na području kinematografije, sporta).

Djelovanje transnacionalnih korporacija se temelji na pravilima korporativnog ponašanja, kao što su:

- *imperativ profita* – profit je motiv, mjerilo i cilj kome korporacije teže; „stoji iznad dobrobiti zajednice, zdravlja radnika, zdravlja stanovništva, mira, zaštite sredine ili državne bezbednosti“;
- *imperativ rasta* - „korporacije žive ili umiru u zavisnosti od toga da li mogu neprekidno da rastu“; imperativ rasta „podstiče težnje korporacije da pronade i iskoristi oskudne rusurse u dalekim dijelovima svijeta“;
- *hijerarhija* - korporacije imaju piramidalnu, organizacionu strukturu moći;
- *konkurencija i agresivnost* - korporacije se međusobno takmiče, a taj sistem nameću i svojim zaposlenima;
- *amoralnost* - korporacije su impersonalne, nemaju osjećanja i vrijednosne ciljeve, uspješno skrivajući to i nastojeći da svoje djelovanje prikažu kao “humano”;
- *brojivost, linearnost i segmentacija* - korporacije zahtijevaju da se subjektivne informacije prevedu u objektivnu formu, odnosno u brojeve; subjektivna ili duhovna vrijednost šuma se ne može kvantitativno izraziti i ne ulazi u kategoriju vrijednosti šuma – one se vrednuju samo kao “metri drvene građe”;
- *dehumanizacija* – postupci objektiviziranja čine da ljudi u korporativnom sistemu postoje kao brojke;
- *eksploatacija* – korporacije ostvaruju profit prema formuli: profit je jednak razlici između iznosa plaćenog radniku i ekonomske vrijednosti njegovog rada, i razlike između iznosa plaćenog za sirovine i konačne prodajne cijene; dok radnici zarađuju plate, vlasnici kapitala imaju dodatnu dobit od radnikovog rada;
- *efemernost i pokretljivost* - korporacije postoje izvan vremena i prostora, zakonske su tvorevine samo na papiru, „nadživljuju“ svoje

tvorce; nemaju obavezu prema mjestu, zaposlenima ili susjedima; bez morala i obaveza, mogu se premjestiti na neko drugo mjesto;

- *nesklad sa prirodom* - mada osobe zaposlene u korporacijama mogu da vole prirodu, korporacije se miješaju u prirodu, eksploatišući je radi proizvodnje roba i profita;
- *homogenizacija* – iako se često čuje retorika koja pledira na raznolikosti u izboru, ipak, korporacije nastoje da svi žive na identičan način, prihvatajući ideologiju konzumerizma i konformizam, kao način života neprestane kupovine standardizovanih proizvoda (Mander, 2003: 315-323).

U nastavku će biti analizirane neke od ovih karakteristika, i to na primjeru sportskih transnacionalnih korporacija.

Imperativ profita: Nekada se isključivo govorilo da sport ima vaspitno - obrazovnu funkciju odnosno da se uloga sporta odnosi na oplemenjivanje duha i tijela, promovisanje mira, itd. Međutim, u modernom globalizovanom poretku, koji se reflektuje i na sport, tržište je „novo monoteističko božanstvo“ (Fuzaro, 2013: 16). Ono određuje način organizovanja i djelovanja sporta. Profit je jedini motiv organizovanja sporta, a sportska industrija je ogromni komercijalni prostor profitabilnosti i zarade.

Imperativ rasta: Kao i druge korporacije, tako i sportske imaju tendenciju rasta, jer im omogućava opstanak na sportskom tržištu. Nadnacionalnim sportskim udruženjima u interesu je da se sport globalizuje i da se u njega inkorporira što više nacionalnih udruženja. Na taj način se ne samo sport globalizuje, nego se globalizuje i komercijalizuje industrija sporta (trenera, sportista, konsultanata, sudija, sportske opreme, sportske infrastrukture, itd).

Hijerarhija: Kao što korporacije imaju birokratski utemeljenu organizaciju, tako i transnacionalne sportske korporacije svoje djelovanje temelje na istim principima organizacije i djelovanja. Na njihovom vrhu se nalazi elita. Lesli Skler (Leslie Sklair) ističe da neoliberalnu ekonomiju održava kapital i transnacionalna kapitalistička klasa, kao globalna elita, koju čine: oni koji posjeduju i kontrolišu ključne transnacionalne korporacije i njihove lokalne partnere (korporativna elita), globalizovane birokrate i političari (državna elita), globalizovani profesionalci (tehnička elita), i trgovci i mediji (konzumeristička elita). Ideologija ove klase se

produkuje oko interesa kapitalističke globalizacije i njihovo djelovanje je determinisano uslovima koje kapitalistička globalizacija nameće (Skler, 2003; Skler, 2011). Naravno, ni područje sporta nije isključeno od postojanja uticaja transnacionalne kapitalističke klase.

Konkurencija i agresivnost: Iako zagovaraju neoliberalni koncept slobodnog tržišta i konkurencije, ipak se transnacionalne korporacije, pa i one koje se nalaze u sportu, protekcionističkim mjerama suprotstavljaju bilo kakvoj konkurenciji, koja bi ugrozila njihovu monopolsku poziciju (u posljednje vrijeme vidljivo na primjeru košarke, tenisa, pa i fudbala). Bez obzira što neoliberali ističu značaj slobodne konkurencije na tržištu, ipak se na tržištu stvaraju ogromni i moćni oligopoli, koji otklanjaju konkurenciju tako što jednu po jednu granu svjetske proizvodnje stavljaju pod svoju kontrolu. Tako je i sa sportom, na čijem se području stvaraju transnacionalne korporacije, koje monopolišući guše konkurenciju, kontrolišući sport na globalnom nivou. Tako se, u skladu sa neoliberalnim konceptom slobodnog tržišta, i na sportskom području ostvaruje još jedan oblik državne desuverenizacije - globalni kapital je moćniji od nacionalnih država. To se sasvim jasno vidi na primjerima organizovanja evropskih i svjetskih sportskih događaja, a Olimpijskih igara posebno. Osnivač modernih Olimpijskih igara, Pjer de Kuberten (Pierre de Frédy, Baron de Coubertin), insistirao je na deregulaciji, kako bi se realizovao globalistički projekat sportskog tržišta (Simonović, 1994).

Amoralnost i dehumanizacija: Da korporacije nisu amoralne, ne bi se događalo da favorizuju sportove koji su izuzetno agresivni i nasilni, i koji ugrožavaju zdravlje i život sportista. Profit je, ipak, značajniji od čovjeka.

Homogenizacija: Korporacije standardizuju svoje proizvode, tako što razvijaju masovnu proizvodnju roba i usluga, kako bi racionalizovale svoje djelatnosti i ostvarile veći profit. Ovu pojavu, na tragu Veberovog (Max Weber) shvatanja „racionalizacije“, Ricer (George Ritzer) naziva „mekdonaldizacijom“, koja uključuje brzinu, efikasnost, kalkulabilnost, kontrolu, kako bi uspješnost i racionalnost djelovanja bile bolje (Ritzer, 1999).

I na primjeru nadnacionalnih sportskih organizacija se vidi kako se homogenizuju i standardizuju normativni obrasci ponašanja i djelovanja. Pored komercijalnog aspekta djelovanja, nadnacionalne organizacije sporta

imaju i ideološku ulogu, jer širenjem masovne kulture i konzumerizma, zapravo, potpomažu širenje neoliberalne kapitalističke ekonomije. Gramši bi rekao da se i preko preovlađujućeg razumijevanja sporta širi i učvršćuje kulturna hegemonija, kao ideologija o superiornosti neoliberalne ekonomije, utemeljene na konceptu slobodnog tržišta i deregulacije.

„Ozbiljnija kritički intonirana teorijska promišljanja sporta javljaju se i pre Drugog svetskog rata, ali tek postajanjem sporta oruđem u hladnoratovskom obračunu između blokova i njegovom komercijalizacijom on dobija onu ‘punoću’ i značaj koji će postati sve veći izazov za sociološku i filozofsku misao. Do pravog proboja sociološki i filozofski utemeljene kritike sporta došlo je nakon studentskog pokreta iz 1968, koji je otvorio vrata za frontalni (pre svega duhovni) obračun s kapitalizmom i sportom kao njegovom ideologijom. Radikalizovanje kritike sporta odvija se uporedo sa razvojem ‘potrošačkog društva’, odnosno, sa postajanjem kapitalizma totalitarnim poretком destrukcije. Kritika sporta postaje kritika kapitalizma“ (Simonović, 2014: 7).

Konzumerizam, manipulacija i neoliberalna globalizacija (sporta)

Posmatranjem kroz prizmu *ekonomske* (marksističke, konfliktne) *teorije o transnacionalnom kapitalizmu* (Ricer, 2009: 420), L. Skler svojevremeno utvrđuje da transnacionalna kapitalistička klasa (Sklair, 2000; Sklair, 2002; Sklair, 2019), sprovodi kulturno-ideološku kontrolu nad ljudima širom svijeta u njihovom svakodnevnom životu, preko *potrošačke frakcije* (trgovci i izvršni organi velikih medija), preciznije – kulture i ideologije potrošnje (konzumerizma), kako bi se sredstvima poput medija i hiper-marketinga reklamirala i prodavala raznovrsna potrošna roba i tako, manipulacijom, stvarala atmosfera potrošačke „groznice“ zarad sticanja profita reklamnih i medijskih korporacija.

Svojim prvim elementom – *manipulacijom*, postmoderni oblik konzumerizma ukazuje da se njegova reprezentacija odvija uz pomoć *socijalizacije* odnosno u skladu s činjenicom da rađanje i odrastanje u

potrošačkom društvenom ambijentu dovodi do prihvatanja istog za objektivnu realnost (društvenu zbilju), koja nam se javlja kao prinudna, društvena činjenica. Manipulacija se sprovodi s namjerom navođenja na željene pomisli, uvjerenja, vrijednosti i osjećaje, uz svjesno zloupotrebljavanje podataka, širenje laži, sužavanje mogućnosti i tome slično. Sprovodi se tako što se konzumerizam prihvata kao normalna pojava od strane ljudi koji se rađaju u potrošačkom društvu i uz konzumerizam odrastaju. S obzirom na to da konzumerizam opslužuje ljudske potrebe, njegovo postojanje dobija na značaju, zbog čega se razvija propaganda usmjerena na zadovoljavanje potreba i razvijanje želja, kao motivatora kupovanja i trošenja i održanja konzumerizma. Konzumerizam stvara psihološku zavisnost, omogućujući osjećaj slobode i individualne ekspresije, te pripadnosti globalnoj zajednici potrošača, a otuda i specifičnom tipu identiteta u skladu s kojim se kupuju i proizvodi koji se ne preferiraju, ali koje diktiraju modni trendovi (prema Stearns, 2006: 154 prema: Stažić u: Čolić, 2013: 172. U: Slijepčević, 2019).

Izvor konzumerizma (prema: Wisalo, 1999. U: Slijepčević, 2019) i manipulacije koja se njime postiže, počiva u nesigurnosti ljudi u sebe, zbog čega kupuju i konzumiraju da bi se riješili ovog osjećaja i postali nova osoba, zahvaljujući nabavci proizvoda koji podržavaju njihovu sliku o sebi, ali ipak ne doprinose zadovoljavanju dubljih potreba. Stalno trošenje i nagomilavanje daje samo kratkoročno ispunjenje, jer se ljudi pod uticajem konzumerizma nikad ne osjećaju potpuno zadovoljnima. Razlog tome je preokupiranost ličnim prije nego zajedničkim, komunitarnim interesom, s obzirom da je na cijeni individualna sreća, koja se izjednačava sa akumulacijom roba i korišćenjem usluga (prema: Goodwin, Ackerman & Kiron, 1997, Goodwin et al, 2008. U: Slijepčević, 2019).

“Konzumerizam je bio idealan način kako ljudima dati iluziju kontrole vlastitih života, dok korporativne elite rukovode društvom i njegovim razvojem’ (prema: Hromadžić, 2008: 11. U: Slijepčević, 2019). Konzumerizam je, sudeći po svemu, ideologija manipulacije pojedincima i njihovog podređivanja upravljačkoj snazi kapitalizma i zakona tržišta, orijentisanih ka novcu, višku vrijednosti odnosno profitu.

Manipulacija se ostvaruje različitim instrumentima. U *ekonomskoj sferi*, manipulacija potrošačima se vrši *reklamom* u cilju uticanja na ljude, da bi izgradili vezu sa proizvodima i brendovima, te mijenjanja uvjerenja

ljudi o proizvodima od nekadašnjih negativnih ili indiferentnih u pozitivna. U *postfordizmu* marketinški stručnjaci stvaraju brendove odnosno osobene karakteristike, prema kojima se proizvod prepoznaje i koje isti prodaju. Proizvodi imaju reklamu kojom, prije nego budu kupljeni, dolaze do potrošača, neizostavno manipulišući potrebama i željama ljudi neposredno pred odlazak na prodajno mjesto. U *političkoj sferi*, manipulacija se odvija putem *propagande* nad *biračima*, tako što se radi na sistematskom širenju simbola određene društvene (a najčešće političke grupe, recimo potrošačkog pokreta), kako bi se bez upotrebe fizičke prinude širi društveni slojevi naveli da vjeruju, misle, čine i žele (nepresušni izvor konzumerizma) ono što toj grupi odgovara, uz iluzorno vjerovanje da se radi o slobodi izbora odnosno samostalnog donošenja odluka, u ovom slučaju, u vezi kupovine i trošenja. U *pedagoškoj sferi* se manipulacija odvija *indoktrinacijom* učenika, studenata, čime se šire svjetonazori vladajuće klase, kako bi se isti obrazovanjem usvojili od strane mladih, kao njihovi vlastiti, čime se smanjuje mogućnost nastanka potrebe za promjenom društvenog stanja. U oblasti slobodnog vremena (dokolica, privatna, porodična sfera), manipuliše se ukusima i porivima, putem industrije zabave. Tako se integrisanje u konzumerističke prakse svodi na kreiranje potrošačkog mentaliteta i identiteta zadovoljnih kupaca. Tokom slobodnog vremena se nastoji uticati na psihu pojedinca, kako bi se iniciralo prokonzumeristički orijentisano ponašanje. Industrijom se zabave porivi i ukusi širokih društvenih slojeva eksploatišu, a ne kultivišu, a konzumerizam i njegove vrijednosti promovišu, „mentalnim inputima“ (prema: Docwra, 2009. U: Slijepčević, 2019) u svijest ljudi.

Konzumerizam i sport

Odnos konzumerizma i sporta opsežan je i dugotrajan, s obzirom na kontinuitet postojanja njihove povezanosti još od historijskog nastanka i razvoja procesa globalizacije. Odnos je sagledan kroz prizmu višefaznog Robertsonovog modela globalizacije, iz 1992. godine, zahvaljujući istraživanju pomenute teme od strane autora Đulijanotija i Numerata (slijedi prema: Giulianotti & Numerato, 2017: 2 - 4).

Globalna potrošačka kultura i sport 1.0. Faza oslikava odnos potrošačke kulture odnosno konzumerizma i sporta u periodu svjetskog

uspona konzumiranja, od kraja 19. vijeka do sredine 1940-ih. U ovom periodu postojale su olimpijske discipline. Industrijalizacija urbanih središta i masovna potrošačka kultura, u obliku mode, bioskopa, muzike, plesa, automobila i popularnih medija, doprinijeli su zanimanju za idealizovane potrošačke životne stilove. Povezanost sporta sa potrošačkom kulturom bila je uglavnom na elitnom nivou, što je omogućilo profesionalizaciju sporta.

Globalna potrošačka kultura i sport 2.0. Ova je bila integrativna i ekspanzionistička faza u većini kapitalističkih razvijenih nacija, tokom perioda Hladnog rata (od kasnih četrdesetih do kasnih osamdesetih). Muški profesionalni sport postao je dio fordističke industrije zabave, povezujući se sa popularnom kulturom (naročito modom i muzikom), koja je doprinijela nastanku i usponu sportskih „zvijezda“. Sportska dešavanja su bila praćena u masovnim medijima, posebno na televiziji, pa su tako sportski događaji sve više postajali konstruisani kao potrošačka iskustva i globalna roba, čija su komercijalna uporišta bile korporacije poput *Adidas-a*, *Reebok-a* i *Nike-a*. Sve je to doprinijelo da sport, kao fizička aktivnost i stil života, postane duboko ugrađen u identitet potrošača u kasnom kapitalizmu, posebno kroz fitnes industriju i brendirane alternativne sportove. Razvoj medija, deregulacija i globalizacija, krajem 1980-ih, obezbijedili su osnove za velike komercijalne transformacije globalnog sporta u sljedećoj fazi.

Globalna potrošačka kultura i sport 3.0. Konačno, pokazala se trajna transnacionalna hiperkomodifikacija sporta kroz faze od početka devedesetih godina, kako je veza između globalnog sporta i potrošačke kulture stekla veći stepen intenziteta i složenosti. Ključni aspekti globalizacije sportske ekonomije uključuju: veća tržišta za transnacionalne sportove i elitne sportiste; globalne lance proizvodnje i potrošnje sportske robe (opreme); komercijalna partnerstva između elitnih sportskih „brendova“ (klubova, liga, federacija, sportista) i transnacionalnih korporacija; rast vrijednosti od televizijskih ugovora za vrhunski sport; i, u širem smislu, brzo rastuće prihode vrhunskih liga, klubova i sportista. Globalna potrošnja sporta postaje malo otvorenija za žene, etničke manjine i stanovništvo izvan globalnog sjevera (za više o povezanosti sporta i socijalne isključenosti vidjeti: (Collins, 2002)). Ekonomske, socijalne i političke podjele su se

pojačale između različitih liga, klubova, sportista i sportskih zajednica. Istovremeno, alternativni sportovi i e-sport su se razvili i komercijalno su uključeni u postojeću globalnu sportsku industriju. U međuvremenu, ubrzani razvoj i globalizacija u Aziji, Latinskoj Americi i Africi otvorili su neke mogućnosti za stvaranje komercijalizovanih sportskih turnira izvan globalnog sjevera (npr. Brazil 2014. i Katar 2022. finale Svjetskog kupa, kriket indijske Premijer lige).

Evidentno je da se značenje sporta proširilo u odnosu na kulturu potrošača. U fazi 1.0 sport je bio čvršće povezan s nizom kodifikovanih, takmičarskih i korporativnih disciplina. Tamo gdje je imao širu primjenu, u Britaniji i većini kolonija, „sport“ je bio povezan sa starim zabavama, poput lova na lisice i pucanja, koje su bile povezane s višom klasom (Huggins, 2008). U fazama 2.0, a posebno 3.0, proširena značenja sporta više su povezana sa širim nizom fizičkih praksi i kulture koje su u bliskoj vezi sa kulturom potrošača, poput fitnes industrije i „alternativnih“ sportova (npr.: surfanje, snowboarding i skateboarding), koji se gomilaju od 1970-ih i koje su beskompromisno komercijalizovali svjetski modni brendovi poput *Quicksilver*, *Billabong*, *Rip Curl* i *Hollister* (Crawford 2004; Horne 2006; Stranger 2017; Wheaton & Beal, 2003). Komercijalizaciju je istovremeno pratilo i uključivanje takozvanih X-igara u olimpijski pokret i industriju (Thorpe i Wheaton, 2011).

Od 1970-ih, fitnes i zdravstveni klubovi bili su tipični primjeri sportskih potrošačkih tržišta na kojima su potrošači mogli izraziti svoj identitet i stil života, kroz komodifikovane prakse i odnose (Smith Maguire, 2001); mješavina tržišnih odnosa, komercijalizovanih disciplina i društvenih odnosa, ključni su za način na koji potrošačka kultura oblikuje stavove i ponašanje u fitnes i zdravstvenim klubovima (Sassatelli, 2010), iako ova ponašanja i stavovi nisu ograničeni samo na teretane; komodifikacijom je sport transformisan u standardizovani proizvod (Harvey and St-Germain, 1998), a ta standardizacija je vidljiva u komercijalizaciji sportskog životnog stila, koji je postao dostupniji kako bi poslužio što većem broju potrošača (Beal & Smith, 2010; Celsi, Rose, & Leigh, 1993; Edwards & Corte, 2010, Salome, 2012) (Van der Roest, 2016: 363 – 364, za više vidjeti: Crawford, 2004: 77 – 89).

Svakodnevni život, potrošnja i sport

Uzevši u obzir određenje konzumerizma kao totalne društvene pojave, sveprožimajuće „ideologije koja nadilazi ekonomsku sferu i prodire u sva područja društvene zbilje, osobito u kulturu, postajući tako sam temelj cjelokupnoga života suvremenih društava“ (prema: Stažić u Čolić, 2013: 170. U: Slijepčević, 2019), neminovna je povezanost iste i sporta, kao jednog od područja društvenog života i aktivnosti od višestrukog uticaja na svim društvenim nivoima (od pojedinaca do organizacija i ustanova), o čemu govori i podatak da se smatra značajnom, „petom industrijom svijeta“, odmah nakon naftne, vojne, farmaceutske i industrije savremene informaciono-komunikacione tehnologije (prema Pavlović, 2007. U: Šolaja, 2014). Moćte industrije najbolje odražavaju procesi kompeticije, marketinga i reklamiranja, kao i prilagođena infrastruktura potrošačkog društva, koju čine brojne sportske hale i kladionice. “Komodifikacija i ideološka manipulacija u sportu surađuju i stvaraju mase koje se identificiraju sa plasiranim poželjnim i nepoželjnim značenjima.” (Sušan, 2015:20).

Slobodno vrijeme je jedan od izvora “mentalnih inputa”. Najistaknutiji primjer slobodne aktivnosti koja podržava konzumerizam je sport, iako se nerijetko „ne doživljava kao sociološki problem od sličnog značaja kao što su problemi povezani sa ‘ozbiljnim’ poslovima ekonomskog, političkog i društvenog života ili čak sa aspektima slobodnog vremena kao što je ‘umjetnost’...vrijednost sporta kao dokoličarske aktivnosti čak ima tendenciju opadanja jer se smatra fizičkom, u suštini, i jer se navodno ne bavi višim ‘mentalnim’ i ‘estetskim’ funkcijama“ (prema: Dunning, 2001: 11).

Igra uopšte je prožeta konzumerizmom. “Igru, koja također reproducira sistem, ne možemo povezati sa sportom koji, čini se, funkcionira poput ideološkog aparata države. I dok se igra poput rada kojeg elaborira Lasch (1986: 83) nekad povezivala s moralnom obvezom i zadovoljstvom, danas se sport povezuje s kapitalističkom potrošnjom. Sport već dugo nije nositelj nevinosti koju sadrži igra” (Sušan, 2015: 21). A na koji način se sport povezuje sa potrošnjom odnosno potrošačkim kapitalizmom?

Vrši se pritisak na djecu, ne samo na odrasle, da imaju najnovije čizme, najnoviju verziju stripa svog omiljenog tima. Klubovi su svjesni komercijalne vrijednosti odanosti ljudi svom timu. Jedan od najmističnijih aspekata

ovog slučaja je kada navijači kupuju ažuriranu verziju trake tima, koja se ne razlikuje od prethodne, osim u pogledu toga da se sponzor, prikazan na prednjoj strani, promijenio. Tako najbolji pokazatelj snage konzumerizma postaju ljudi koji su spremni potrošiti novac na reklamiranje vaše kompanije za vas. Na višem nivou, fudbal je postao zaokupljen konzumerizmom i pohlepom. Vrhunski igrači mogu zaraditi više od 100.000 funti sedmično, stvarajući modele za djecu koji se ne temelje na izvrsnosti u sportu koji vole već na što većoj zaradi i postizanju određenog, lagodnog načina života; ista se stvar događa u mnogim drugim sportovima, uključujući ragbi, kriket i tenis (prema: Docwra, 2009: 11 – 12 U: Slijepčević, 2019).

Pored sve popularnije i učestalije prakse sportskih klubova – mijenjanja dizajna opreme i marketinga – neizostavno treba spomenuti i aktivnost brendiranja imena kluba ili pojedinaca u cilju stvaranja identiteta sportskih „zvijezda“, koje snagom svog uticaja i sugestivne moći doprinose lakšoj distribuciji i usvajanju marketinških poruka, a otuda i konzumaciji plasiranih proizvoda od strane širokih društvenih slojeva, koji počinju ne samo da se s istima identifikuju već i postaju duboko involvirani u svijet sporta i sportskih događaja (prema: Šolaja, 2001; Crawford, 2004; Šolaja, 2014). To je najbolje vidljivo na primjeru kako Nike koristi sport i brendiranje sportista (Jarvie & Maguire, 2002: 232), još od kad je potpisan ugovor sa M. Džordanom 1980-ih, i 1990-ih snimljen film Svemirski basket (Spase Jam). Sportske „zvijezde“ su robna marka, dakle, brend koji prodaje robu.

Hljeba i igara na sreću

Potrošnja se najčešće posmatra u kontekstu užitka, opšteg hedonizma zbog kojeg se praktikuje „kao razonoda“ (prema: Lipovetski, 2008. U: Slijepčević, 2019), te se doživljava kao igra, zbog sličnih efekata obje aktivnosti i pružanja mogućnosti bijega od svakodnevice. Otuda su konzumerizam i igre, danas naročito popularne igre na sreću, usko povezani i međuslovljeni fenomeni. To je vidljivo na primjeru masovne zastupljenosti sportskih kladionica, kockarnica i učestalosti odlazaka u iste, te konzumiranja sadržaja te industrije zabave koji promovišu sticanje brze i lake zarade u slobodno vrijeme. Da li sponzorstva kladionica loše utiču na sport i društvo!?

Naime, poznato je da kompanije zadužene za organizaciju igara na sreću svoj posao djelimično baziraju na sportskim rezultatima, ali kroz svoju ponudu one povratno afirmišu sport i povećavaju interesovanje za sportske događaje, što direktno promovise razvoj sporta. Kompanije koje se bave organizacijom igara na sreću često su sponzori renomiranih sportskih klubova, ali i znatnim donacijama pomažu razvoj baznog i neprofitnog sporta (R.V.B., 2013, danas.rs).

S druge strane, brendovima za kockanje i njihovim kampanjama veliku pomoć obezbjeđuju poznata imena iz svijeta sporta, najčešće sportske zvijezde, koje se, kroz milione dolara vrijedne ugovore o sponzorstvu, angažuju za promociju konkretnih proizvoda ili usluga, s obzirom na značaj njihovog uspjeha i uticaja među obožavaocima širom svijeta. Tako se, kao neka od zaštitnih lica onlajn kockarnica, spominju: Zlatan Ibrahimović, Neymar, Kristijano Ronaldo, Majk Tajson, Husein Bolt itd. Uzevši u obzir i neizostavne transfere, kako sociološke ekspertize procjenjuju, to za rezultat ima pretvaranje sporta u područje biznisa i servilnost logici profita, po kojoj je kapitalizam i programiran, ali i pretvaranje sporta i u izvorište socijalnih devijacija, usljed promovisanja poroka kockanja.

S ovim problemima najčešće se susreću zemlje u procesu tranzicije ka kapitalizmu, sa nezavidnim životnim standardom, usljed kojeg sportske kladionice i doživljavaju ekspanziju, jer se građani okreću igrama na sreću, u nadi da će ostvariti neku dodatnu zaradu zbog nedovoljnih primanja, a što sve produkuje dodatno trošenje i stvaranje zavisnosti o takvim vidovima aktivnosti.

Dragan Koković, sociolog sporta, upozorava da je problem što sport dozvoljava klađenje na sve i svašta, što se stvorila neraskidiva veza između sporta i industrije klađenja (R.V.B., 2013, danas.rs). "Praćenje rezultata je uzdignuto do te mere da se sada prati fudbal u nižerazrednim ligama i zemljama za koje smo jedva znali da postoje. Prati se zdravstveni bilten igrača, ekonomska situacija u zemljama, pa čak i porodičan život fudbalera kako bi se saznalo u kakvom raspoloženju izlaze na teren" (prema Koković u: danas.rs).

Zbog sprege sporta i industrije klađenja dovodi se u pitanje legalnost čak i najvećih utakmica. "Najdrastičniji primer je nošenje reklame kladionice na dresu. Neko će reći da klubovi treba od nečeg da žive, ali će se svako

zapatiti da li je recimo Real Madrid imao korist i potrebu da odigra neki sumnjivi rezultat zarad kladionice Bwin, čiji su logo nosili na dresu. Zato me čudi zbog čega FIFA i UEFA nisu zabranile da kladionice pomažu klubove skupocenim ugovorima. S druge strane, tu su tradicionalne „dojave“ u kojima se postavlja pitanje da li učestvuju poznavaoци prilika u klubu ili možda sami akteri” (prema: Koković u: danas.rs).

Kolika je zastupljenost sportskih kladionica i aktivnosti klađenja u svakodnevnom životu čovjeka, prema riječima prof. Kokovića, najbolje potvrđuje činjenica da se formirao poseban potkulturalni jezik među kladioničarima, pa su riječi i izrazi poput: “fiksevi”, “prelazi”, “mostovi”, “iz keca u dvojku”, zahvaljujući i uticaju reklama kojima se prenose, ušli u svakodnevnu upotrebu čak i u ne-sportskim prilikama.

Zaključak

Izloženi diskursi nekih predstavnika određenih teorija globalizacije ukazuju na: kontinuirano značajan i neporeciv uticaj procesa globalizacije na ekspanziju i disperziju organizacionih oblika društvenog života, i njima pripadajuće društvene svijesti tj. kulturnih obrazaca (ustaljenih načina društvenog djelovanja), širom svijeta, ali i na neizostavne mogućnosti manifestovanja raznolikih rizika i konflikata u vezi s tim ustanovama (poput sporta) i društvenom moći, koja im se pripisuje. Tako, posmatrano iz perspektive konfliktne (marksističke) teorije o ekonomskim dimenzijama globalizacije, transnacionalne korporacije, preko transnacionalne kapitalističke klase, šire konzumerističke kulturno-ideološke obrasce zarad funkcionalnosti kapitalističkog proizvodnog sistema (globalnog kapitalizma) odnosno aktuelnih svjetskih, društvenih tokova (sportskih, takođe).

Međuzavisnost globalne sportske i potrošačke kulture oblikuju ključni društveni procesi transnacionalnog karaktera: globalizacija, komodifikacija, sekjuritizacija, medijatizacija, postmodernizacija, refleksivizacija i politizacija, obezbjeđujući temeljne strukture kroz koje se globalni potrošački sport odvija – strukture potrošačkog društva. Dok je potrošnja dominantna organizaciona aktivnost potrošačkog društva, dotle je konzumerizam dominantni način života, kao odraz te aktivnosti, te produkt

razvoja kapitalizma i njegova fundamentalna ideologija, nastala kao reakcija na početni impuls – globalizaciju. Otuda se konzumerizam vremenom potvrdio kao oslonac i fordizma i postfordizma, kapitalističkih načina akumulacije, zarad podsticanja i monopolizovanja potrošnje od strane najbogatijih među narodima, nacijama, ali i na međunarodnom nivou djelovanja multinacionalnih korporacija.

Globalizacija i nastanak globalnog društva savremene su tendencije i neoliberalnog kapitalizma, čija ekspanzija, podstaknuta neoliberalizmom i konzumerizmom odnosno hiperpotrošnjom, širom svijeta označava i globalno širenje sporta. Neoliberalizam je ideologija i mehanizam protežiranja i očuvanja interesa bogatih i moćnih država i transnacionalnih korporacija (plutokratije), kroz eksploataciju subordinisanih društvenih slojeva i orkestriranje globalnih i lokalnih društvenih tokova, na temelju ekonomske, finansijske, političke i vojne moći i željenih interesa. Zahvaljujući razvoju saobraćaja i informaciono-komunikacionih tehnologija, te liberalizaciji društvenih i političkih odnosa od pada Berlinskog zida (1991), transnacionalno djelovanje korporacija intenzivirano je u svim aspektima društvenog života: ekonomskom (širenje globalne ekonomije), političkom (širenje političkih koncepata i ideja), kulturnom (širenje masovne odnosno potrošačke kulture, konzumerizma), a u skladu sa pravilima korporativnog ponašanja tj. imperativom profita i rasta, konkurencije i agresivnosti, amoralnosti, hijerarhije, brojivosti, linearnosti i segmentacije, dehumanizacije, eksploatacije, efemernosti i pokretljivosti, neskladom sa prirodom i homogenizacijom.

Usljed uticaja kapitalističke globalizacije i njenih efekata, kakva je društvena tvorevina konzumerizam, sport je transformisan na način da se u savremenim okolnostima njegova validacija vrši prema zakonima tržišta (kroz dohotke, medijska prava i sl.), s obzirom na proces „mekdonaldizacije“ savremenog sporta odnosno njegovu podvrgnutost principima efikasnosti, mjerljivosti tj. isplativnosti i predvidljivosti. Stoga je sport vremenom poprimio karakter robe, a istaknuti sportisti karakter brenda tj. robne marke, pri čemu bivaju vrednovani u zavisnosti od stepena medijske atraktivnosti, uzevši u obzir da su upravo mediji jedna od konzumerističkih elita.

U skladu s istorijskom činjenicom da se od 1980-ih godina, od uspona procesa reklamiranja i brendiranja (markiranja), više ne proizvode konkretni

proizvodi već isključivo marke, identitet, jasnim biva što je proizvodnja roba za uspješne korporacije samo usputna faza njihovog poslovnog djelovanja koju je moguće obaviti u ugovornim pogonima nekih drugih zemalja, pretežno s jeftinom radnom snagom. Kompanije finansiraju timove, sportske dvorane i događaje, koji posljedično dobijaju njihova imena u odnosu na nekadašnju praksu davanja naziva po zaslužnim istorijskim ličnostima, a kompanije takođe, u skladu s vlastitim interesima, određuju dizajn dresova, raspored događaja i, ono što je najvažnije, medijsku praćenost istih.

Sve to govori o nesumnjivoj moći takozvane „pete industrije svijeta“, čije su najvjerodostojnije manifestacije sportske hale i kladionice, kao neizostavan dio infrastrukture potrošačkog društva i rezultat procesa tržišne kompeticije, reklamiranja i brendiranja. O tome koliko je sport postao biznis-područje, servilno logici profita, ali i područje upliva amoralnih uticaja, svjedoči i činjenica o povezanosti industrije sporta sa industrijom klađenja odnosno o involviranosti u socijalno-patološko promovisanje poroka kockanja, preko basnoslovnih, sponzoriranih ugovora sa sportskim zvijezdama, u cilju njihovog angažovanja u promociji proizvoda i usluga kompanija (brendova) za kockanje. U poređenju s tom svjetskom praksom, postoji sličan problem slobodnog vremena i svakodnevnog života zemalja u procesu postsocijalističke tranzicije ka konzumerističkom kapitalizmu, u kojima sportske kladionice i igre na sreću postaju dodatni izvor prihoda i stimulans konzumerizma, te bolesti ovisnosti o poroku kockanja. To su posljedice ideološke manipulacije konzumerizmom u sportu, vidljive na fenomenu psihologije masa, kao konzumenata plasiranih robnih marki i performativnih identiteta, pod opsjenom kontrole vlastitih života nasuprot realnoj kontroli društva od strane korporativnih elita. Otuda se kristališe manipulativni karakter konzumerizma, kao ustanove potrošačkog društva u funkciji konzumerističkog kapitalizma, orijentisanog ka zakonima tržišta i njegovim vrijednostima – novcu i profitu (višku vrijednosti).

Istorijski posmatrano (iz konfliktne perspektive), sport je nesumnjivo bio obilježen društvenom stratifikacijom, ukoliko se uzme u obzir da je u antičkoj Grčkoj zauzimao visok društveni položaj sve do nastanka potrošačkog društva, koje je označilo pojavu masovne kulture, koja je doprinijela omasovljenju sporta, pa tako i gubitku njegovog privilegovanog statusa od ranije. Bez obzira na to, društvena stratifikacija je u sportu i dalje višestruko zastupljena, pa se tako manifestuje kroz hijerarhiju sportova, na

osnovu moći, bogatstva, ali i unutar sportova, usljed podjele na amatere i profesionalce, zatim na osnovu ekonomske stratifikacije – bolje i lošije plaćene sportove odnosno sportiste, te kroz polnu stratifikaciju odnosno razliku između “muških” i “ženskih” sportova.

Iz ugla konfliktnih teorija naglašava se i ostali spektar značenja sporta u različitim društvima, a ne samo njegovi pozitivni efekti na društvo, budući da je sport nerijetko u službi društvenih grupa, pozicioniranih na vrhu stratifikacijske društvene ljestvice, omogućujući tako superiornost višeg društvenog statusa, pa tako i bogatijih, moćnijih i uglednijih sportista i sportova odnosno ljudi koji ekonomsku moć u sportu zloupotrebjavaju u korist vlastitih interesa. Profesionalni sport je „opijum za narod“ jer, proizvodeći lažnu svijest, subverzira potencijalnu društvenu revoluciju, skreće pažnju sa realnog i problematičnog društvenog stanja, predstavlja sredstvo represije i eksploatacije od strane ideoloških državnih aparata.

S obzirom na prethodno rečeno, ograničenja ovoga rada se odnose na izostanak funkcionalne analize uticaja globalizacije i konzumerizma na sport odnosno na nedostatak razmatranja doprinosa (funkcija) potrošačkog sporta povezanosti i integraciji društvenih grupa tj. stabilnosti i napretku društva, kroz uticaje na socijalizaciju mladih i njihovo uklapanje u potrošačko društvo, ali i kroz obezbjeđivanje filtriranja akumuliranih frustracija i njima izazvanih anksioznosti zarad poboljšanja psiho-fizičkog zdravlja i kvaliteta života pojedinaca i društva. Takođe se u radu društvena stratifikacija na temelju moći i ugleda ne razmatra kao neizbježna i društveno neophodna zarad funkcionisanja društva i njegovih segmenata, pa se tako i u domenu sporta odnosno klubova previđa činjenica da je potrebno obavljati konkretno definisane uloge (igrač, trener i sl.) i shodno njima nositi različit stepen moći i odgovornosti u procesu donošenja odluka.

LITERATURA

1. Bauman, Z. (2005). *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
2. Bauman, Z. (2009). *Fluidni život*. (S. Božović, N. Mrdak, prev.). Novi Sad: Mediterran Publishing.
3. Boljević, N. (2019). Sportisti i reklamiranje kladionica: Kad se sport pretvori u klađenje. <https://portalanalitika.me/clanak/346170/sportisti-i-reklamiranje-kladionica-kad-se-sport-pretvori-u-biznis>, Portal Analitika. [25.01.2020.]
4. Collins, F. M. (2002). *Sport and Social Exclusion*. London and New York: Routledge: Taylor and Francis Group.
5. Crawford, G. (2004). *Consuming Sport: Fans, sport and culture*. London and New York: Routledge: Taylor and Francis Group.
6. Čolić, S. (2013). *Potrošačka kultura i konzumerizam*. Zagreb: Biblioteka Centra za kulturne studije – Knjiga prva, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
7. Čomski, N. (2017). *Rekvijem za američki san: deset principa koncentracije bogatstva i moći*, Novi Sad: Akademska knjiga.
8. Docwra, R. (2009). *The Problem With Consumerism*. Brighton: Life².
9. Dunning, E. (2001). *Sport matters. Sociological studies of sport, violence and civilization*. London and New York: Routledge: Taylor and Francis Group.
10. Durning, A. (1992). *How much is enough?* NY: W.W. Norton.
11. Fuzaro, D. (2013). „Evropa ne postoji“, Pečat, Beograd, br. 285.
12. Gidens, E. (2005). *Odbegli svet: kako globalizacija preoblikuje naše živote*, Beograd: Stubovi kulture.
13. Gidens, E. (2006). *Odbegli svet*. Beograd: Stubovi kulture.
14. Giulianotti, R. & Numerato, D. (2017). Global sport and consumer culture: An introduction. *Journal of Consumer Culture*, 18 (2), pp.229-240. <https://pdfs.semanticscholar.org/32a9/c710e2f908db7dc0c56a68e3361a6ac62e26.pdf>, [31.01.2020.]

15. Goodwin, N. R., Ackerman, F. & Kiron, D. (1997). *The Consumer Society*. Washington, D.C: Island Press.
16. Goodwin, N., Nelson, J. A., Ackerman, F., Weisskopf, T. (2008). *Consumption and Consumer Society*. Medford, MA: Global Development and Environment Institute, Tufts University.
17. Harvi, D. (2012). *Kratka istorija neoliberalizma*. Novi Sad: Mediterran.
18. Hromadžić, H. (2008). *Konzumerizam: Potreba, životni stil, ideologija*. Zagreb: Naklada Jasenski i Turk. <https://hrcak.srce.hr/7071>.
19. Igra nikad ne prestaje: Sportsko kladenje u Hrvatskoj. <http://www.transwork.eu/arhiva/Igra-nikad-ne-prestaje-1.pdf> [25.01.2020.]
20. Jarvie, G. & Maguire, J. (1994). *Sport and Leisure in Social Thought*. London & New York. Routledge: Taylor & Francis Group.
21. Jarvie, G. & Maguire, J. (2002). *Sport and leisure in social thought*. London and New York: Routledge: Taylor and Francis Group.
22. Klark, T. (2003). „Mehanizmi vladavine korporacija“, u: Globalizacija – argumenti protiv (Priredili: Džeri Mander i Edvard Goldsmit), Beograd: CLIO”.
23. Lipovetsky, G. (2008). *Paradoksalna sreća: Ogled o hiperpotrošačkom društvu*. Zagreb: Antibarbarus.
24. Magdalinski, T. (2009). *Sport, Technology and the Body: The nature of performance*. London & New York. Routledge: Taylor & Francis Group.
25. Malpas, S. (2005). *The Postmodern*. New York: Routledge.
26. Mander, Dž. (2003). „Pravila korporacijskog ponašanja“, u: Globalizacija – argumenti protiv (Priredili: Dž. Mander i E. Goldsmit), Beograd: CLIO.
27. McFarland, A. M. (August, 2004). *Creating a National Passion: Football, Nationalism, and Mass Consumerism in Modern Spain*. (Dissertation). The University of Texas at Austin.
28. Migone, A. (2004). *Hedonistic Consumerism: From Want-Satisfaction to WhimSatisfaction*. Canada: Centre for Global Political Economy.
29. R.V.B. (2013). Tiketi između strasti i bolesti. danas.rs. <https://www.danas.rs/sport/tiketi-izmedju-strasti-i-bolesti/> [25.01.2020.]
30. Ricer, Dž. (2009). *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*. (prev. S. Skiba i D. Pavlović). 2. promenjeno i dopunjeno izd. Beograd: Glasnik.

31. Ritzer, G. (1999). *Mekdonaldizacija društva: istraživanje mijenjajućeg karaktera suvremenog društvenog života*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
32. Simonović, Lj. (1994). *Olimpijska podvala*, Beograd.
33. Simonović, Lj. (2014). *Sport, kapitalizam, destrukcija*. Beograd.
34. Sklair, I. (2000). *The Transnational Capitalist Class and the Discourse of Globalization*. Cambridge Review of International Affairs. <https://www.globalpolicy.org/globalization/defining-globalization/27656-the-transnational-capitalist-class-and-the-discourse-of-globalization.html> [19.03.2020.]
35. Sklair, L. (2002). *Globalization. Capitalism and its alternatives*. Oxford [etc.]: Oxford UP. p. 35-58.
36. Sklair, L. (2019). *World revolution or socialism, community by community, in the Anthropocene?*. *Globalizations*. 16:7, 1012-1019, DOI: 10.1080/14747731.2019.1651532; [21.03.2020.]
37. Skler, L. (2003). „*Rivalska shvatanja globalizacije*“, u: *Globalizacija – mit ili stvarnost: sociološka hrestomatija*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
38. Skler, L. (2011). *Zapadne vlade obraćaju pažnju na „ljudska prava“ tek kada se promene ekonomski uslovi*; Na sajtu: <https://www.diplomatija.com/2506/news/prof-dr-lesli-skler-zapadne-vlade-obraćaju-pažnju-na-ljudska-prava-tek-kada-se-promene-ekonomski-uslovi/> Očitano: 20.02.2020.
39. Slijepčević, D. (2019). *Konzumerizam kao totalna društvena pojava*. Master rad. Banja Luka: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci.
40. Stearns, P. N. (2001). *Consumerism in World History: The global transformation of desire*. London & New York: Routledge, Taylor and Francis Group.
41. Stearns, P.N. (2006). *Consumerism in World History*. New York: Routledge.
42. Steger, M. B. (2003). *Globalizacija*. (G. Lonco). Sarajevo: Šahinpašić.
43. Sušanj, M. (2015). *Sport kao nepresušan izvor (nepoželjnog sjećanja. Analiza mikro-zajednice uz povijesno-teoretski pristup*. Diplomski rad. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri%3A98/datastream/PDF/view> [25.01.2020.]

44. Šiljak, V. (2007). *Istorija sporta*. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu Univerziteta "Braća Karić".
45. Šolaja, M. (2014). *Sport u tranzicionim društvima – Nestanak uloge i gubitak rezultata*. SportLogia 2014, 10(1), 1–10
46. Van der Roest, Jan-Willem (2016). *Consumerism in sport organizations: conceptualizing and constructing a research scale*, European Journal for Sport and Society, 2016 VOL. 13, NO. 4, 362-384.
47. Wisalo, P. P. (1999). *Spiritual materialism and the sacraments of consumerism: A view from Thailand*. Seeds of Peace, 14(3), 2451.
48. Žakman-Ban, V. & Špehar Fiškuš, K. (2016). *Konzumerizam – društveni fenomen i nova ovisnost*. HUMXI (2016.) 16, 39 – 65.

Akademik prof. dr Rade Biočanin¹

Mr Dražen Sarjanović²

Ms Muamer Muraspahić³

PROTEINI U ISHRANI SPORTISTA I ADOLOSCENATA KROZ BIO-HEMIJSKO UPRAVLJANJE ORGANIZMOM

Rezime: *Sportska ishrana predstavlja spoj nauke o hrani, ljudske ishrane, fiziologije, metabolizma i sporta, i trebalo bi da ima čvrstu potporu u svim tim oblastima. Proteini su nezamenljivi sastojci u ishrani sportista. Njihova uloga je veoma važna kako za rezultate tako i za pravilno funkcionisanje organizma. Oni su izgrađeni od amino-kiselina i u organizmu učestvuju u izgradnji tkiva, hormona, enzima... Osnovna jedinjenja koja čine amonokiseline-esencijalne i neesencijalne. Esencijalne amino-kiseline se ne sintetišu u organizmu te se moraju unositi hranom, jer učestvuju u izgradnji neophodnih sastojaka za ljudski organizam (20 amino-kiselina od kojih je osam esencijalno). Jedno od čestih pitanja je: šta uzeti od suplemenata za poboljšanje performansi i viši nivo energije? Na prvom mestu bi istakli da treba uzeti u obzir cilj i aktivnost o kojoj je reč - suplementacija za jednog bodibildera i trkača maratonca ne može biti ista. Drugo, treba slušati svoje telo i ako konstantno osećate umor, to je signal koji Vaš organizam šalje da Vam je potreban odmor i ne treba ga ignorisati. Treće, sa suplementima koji imaju stimulatívno dejstvo treba biti umeren i ne preterivati sa dozama. U svakom slučaju, u pitanju su suplementi koji su provereni i nisu opasni za zdravlje, ali ukoliko se pretera sa njima mogu imati neželjena dejstva. Mnogi vežbači posežu za energetske napicima. Ovi napici sadrže uglavnom veće količine kofeina i taurina, ali i često veliku količinu šećera. Obično deluju brzo i „naglo“, ali vas drže budnim i donekle*

1 FIMEK Univerziteta Privredna akademija, Novi Sad, Srbija, kontakt: rb.biocanin@gmail.com

2 Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik, BiH

3 Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik, BiH

moгу poboljšati performanse. Ako konzumirate energetske napitke, budite umereni i obratite pažnju na sadržaj šećera. Ukoliko ste na dijeti imaćete samo bespotreban dodatni broj kalorija. Ugljeni hidrati i masti se smatraju glavnim izvorom enegrije za fizičko vežbanje, a unos je veoma bitan u ovakvim slučajevima..Tema ovog koautorskog rada je proteini u ishrani dece, koja se bave aktivno sportom. Predstavićemo rezultate ranijih i sadašnjih istraživanja o unosu proteina u ishrani dece sportista mlađeg školskog uzrasta i adolescenata.

Ključne reči: *sport, mladi sportisti, adolescenti, ishrana, protein, biohemija, ekologija čoveka*

PROTEINS IN THE FOOD OF SPORTSMEN AND ADOLESCENTS THROUGH BIO-CHEMICAL ORGANISM MANAGEMENT

Summary: *Sports nutrition is a combination of food science, human nutrition, physiology, metabolism and sport. The proteins are indispensable ingredients in the diet of athletes. Their role is very important in order for the results and for the proper functioning of the body. They are composed of amino acids in the body part in the construction of tissue, hormones, enzymes... Basic compounds, which consists of amino acids in non-essential and nonessential. Essential amino acids are not synthesized in the ogranizmu and have to be taken in with food, because of better, part of the necessary ingredients for the human body (20 amino acids, of which eight essential). One of the most common questions is: what is taken from the supplements for improved performance and a higher level of energy? On the first point i would highlight the need to take into account the objective of the activity concerned - supplements for bodybuilders and a marathon runner can not be the same. Secondly, we should listen to your body and if you are constantly feeling tired, it's a signal that your body sends you need a break and should not be ignored. Third, with supplements that have a stimulating effect should be moderate and not overdo it with the doses. In any case, these are supplements that have been tested and are not hazardous to health, but if you overdo it with them can have side effects. Many practitioners reach for energy drinks. These drinks usually contain large amounts of caffeine and taurine, but also often a large amount*

of sugar. Usually act quickly and “abruptly”, or keep you awake and to some extent may improve performance. If you consume energy drinks, be moderate and pay attention to the sugar content. If you are on a diet, you will have only an unnecessary extra calories. Carbohydrates and fats are considered the main source of enegrije for physical exercise, and intake is very important in these slučajevima.. Tema of this paper is co-authored protein in the diet of children, who are actively involved in sports. We will present the results of previous and current research on the protein intake in the diet of children athletes younger school children and adolescents.

Keywords: *sport, young athletes, adolescents, nutrition, protein, biochemistry, ecology of man*

Uvod

Pravilna ishrana ima najbolje dejstvo na organizam sportista. Da bi postigli što bolje sportske rezultate ili doveli svoje telo u vrhunsku formu, sportisti često posežu za dodacima ishrani (suplementi) i specijalnom sportskom hranom. Nekada su delovi sekunde ti koji razlikuju jednog sportistu od drugog, pa otuda i potreba da se pojača sposobnost i izdržljivost za vreme takmičenja i treninga.

Suplementi za sportiste nisu jeftini, ali osobe koje se odluče da ih uzimaju trebaju da uzimaju proverene proizvode sa potrebnim deklaracijama i sertifikatima. Samo takvi proizvodi pouzdano sadrže sve ono što je navedeno na deklaraciji. Ovakva opreznost je zaista potrebna jer postoji ogromno crno tržište suplemenata koji su često, nekvalitetni i nisu prošli potrebne kontrole.

Zbog povećane fizičke aktivnosti, u odnosu na prosečnog čoveka, mladim sportistima su potrebni dodaci ishrani kako bi uneli u organizam sve potrebne nutrijente neophodne za očuvanje zdravlja i kontinuirani napredak. Proteini su primarni sadržaj anabolika, koji i imaju znatno veću biološku vrednost od svih drugih hranidbenih izvora i najbogatiji su izvor aminokiselina razgranatog lanca (leucina, izoleucina i valina). Pored toga što direktno oksidiraju u mišićima (posebno leucin) za vreme vežbanja i postaju izvor metaboličke energije, ovi proteini povoljno utiču na imuni sistem.

Proteini su nezamenljivi sastojci u ishrani ljudi, a posebno značajni za potrebe dece, omladine i odraslih, koji se aktivno bave sportom. Sagledavanje uloge i značaja proteina je važna, kako za rezultate u sportu, tako i za pravilno funkcionisanje organizma. Oni su izgradjeni od amino-kiselina i u organizmu učestvuju u izgradnji tkiva, hormona, enzima... Osnovna jedinjenja koja čine amonokiseline su: ugljenik, kiseonik, vodonik i azot.

Neposredni izvori energije za vreme anaerobnih vežbi su adenzin trifosfat (ATP) i kreatin fosfat. Polovinom napornog treninga, oko 80% ATP-a stvara se razlaganjem kreatin fosfata. Dalji naponi će dovesti do potpunog gubitka ATP-a i kreatin fosfata, što će izazvati acidozu-gomilanje mlečne kiseline, zamora i bola u mišićima. Ni ATP, ni kreatin se ne mogu direktno nadoknaditi, jer su njihovi molekuli preveliki, pa ih organizam prvo razdvaja da bi ih zatim apsorbovao. Prednost kreatin monohidrata je što ćelije mišića mogu da ga koriste direktno kao pomoć pri oporavku.

Aminokiseline imaju za cilj da spreče razlaganje proteina tokom visokointenzivnih treninga. Telo koristi aminokiseline razgranatog lanca kao indirektan izvor energije, tako što ih, glukoneogenezom u jetri, pretvara u glukozu. Leucin, takođe, doprinosi stvaranju ili aktiviranju hormona rasta, somatomedina i insulina. To dovodi do neposrednog anaboličkog i antikataboličkog uticaja na mišiće. Zbog svega toga, važno je uzimati dodatne količine BCAA pre i posle treninga.

Amino-kiseline se dele na esencijalne i neesencijalne. Esencijalne amino-kiseline se ne sintetišu u organizmu te se moraju unositi hranom, jer učestvuju u izgradnji neophodnih sastojaka za ljudski organizam. Za ljudski organizam je bitno 20 amino-kiselina od kojih je osam esencijalne

Glutamin i alfa-ketoglutarat (AKG) je važan dodatak za održavanje potrebnog nivoa glutamina. On koristi magnezijum za funkciju ATP-a kao moćnog antikatabolika. AKG obavlja i funkciju detoksikacije mišića od ostatka amonijaka posle napornog treninga. Glutamin sprečava katabolizam mišića usled delovanja kortizola, pa kao i kreatin povećava volumen mišićnih stanica podstičući anabolizam

Antioksidanti (Vitamin C, E, betakaroten, glutation, lipoinna kiselina, selen, Koenzim Q10). Činjenica je da prekomerni naponi dovode i do oštećenja imuno - sistema organizma, što obično izaziva bakterijske i virusne infekcije. Oni sportisti koji uzimaju nedozvoljena sredstva (anaboličke ste-

roide) dalje pogoršavaju stanje, jer steroidi direktno ometaju funkciju anti-tumornog i antimikrobnog imuno sistema. Antioksidansi sprečavaju raspad imuno sistema i pomažu jetri da se oslobodi od štetnih materija.

Povećani fizički napori i nenormalan metabolizam kiseonika (nekoliko puta veći) dovodi do porasta nivoa slobodnih radikala u krvi. Radikali u normalnim količinama štite organizam od bakterija, ali u većim količinama ugrožavaju i "dobre" ćelije. Naše telo stvara mnogo antioksidanata, ali to je nedovoljno da se izbori sa svim slobodnim radikalima, tako da ih treba dodatno unositi.

Od svih mineral magnezijum je možda najvažniji za sportiste, jer je bez njega nemoguća stabilnost i funkcija ATP-a. istraživanja su pokazala da dodatak od 500mg magnezijuma dnevno, znatno povećava snagu sportiste, elastičnost mišića i ubrzava oporavak mišićnog sistema. Magnezijum deluje direktno na neuromišićni spoj (neuromišićnu ploču), a potpomaže iskorišćavanje lipida, proteina i ugljenih hidrata. Neophodan je u stanjima umora i napora, nervoze i napetosti.

Ugljeni hidrati i masti se smatraju glavnim izvorom energije za fizičko vežbanje. Smatra se da je energetska uloga proteina izraženija kod dugotrajnog i napornog vežbanja. To se može odnositi na maratonske trke i plivanje u napornijim disciplinama. Unos ugljenih hidrata je veoma bitan u ovakvim slučajevima. Potrebno je popuniti glikogenske depoe, kako bi se proteini sačuvali, dok aminokiseline (leucin, valin, izoleucin) imaju najznačajniju ulogu u metaboličkom smislu tokom intezivnog fizičkog naprezanja.

Slika 1. Osnovne komponente i raznovrsnost hrane za sportiste

Proteini životinjskog porekla sadrže skoro sve esencijalne amino-kiseline te smetaju visokokvalitetnim proteinima. Meso, riba, jaja, mleko i mlečni proizvodi su namirnice sa najvećom količinom proteina. Prilikom konzumacije ovih namirnica treba voditi računa o količini masti u hranljivom proizvodu. Dobra kombinacija namirnica biljnog porekla može u priličnoj meri zadovoljiti organizam, ali je svakako deficitarnija esencijalnim amino-kiselinama.

Proteini kao suplementi se nalaze u mlečnoj surutki, od krava, koza i ovaca. Oni su najvredniji proteini koje možemo da unesemo u organizam. Koristi koje donose su brojne i raznolike. Proteini su osnovne gradivne materije svakog tkiva u organizmu. Bez proteina nema funkcionisanja nervnog sistema, nema imuniteta, dakle, nema života.

Proteini surutke imaju najveću biološku raspoloživost (najefikasnije dolaze do delova organizma gde su potrebni). Aminokiselinski sastav proteina surutke je najvredniji u smislu da sadrže najviše amino kiselina razgranatog lanca, kao i sve esencijalne amino-kiseline.

Nijedna grupa jedinjenja nema tako važnu i raznovrsnu ulogu u organizmu kao proteini: strukturnu - katalitičku - zaštitnu - transportnu - energetska - naslednu. Bez proteina život ne bi bio moguć.

Glavna uloga proteina u organizmu je gradivna, a učestvovanjem u izgradnji tela obezbeđuju ovijanje velikog broja funkcija u organizmu:

- učestvuju u izgradnji tkiva, antitela, hormona, enzima,
- učestvuju u održavanju acido-bazne ravnoteže,
- imaju i transportnu ulogu - grade hemoglobin koji prenosi kiseonik,

Potrebe za proteinima zavise od godina, pola, fizičke aktivnosti, pre svega. Odrasle zdrave osobe koje se ne bave sportom bi trebalo da unose od 10-15% od ukupnog energetskeg unosa, što odgovara 0.8^{-1} g/kg telesne mase. S obzirom da sportisti troše više energije, logičnije da će im i potrebe za proteinima biti veće. Potrebe pojedinih kategorija stanovništva za proteinima (g/kg telesne mase):

- odrasli, neaktivni 0.8
- rekreativci, odrasli 1-1.5
- sportisti, takmičari 1.2-1.8
- adolescenti, sportisti 1.6-1.8
- izgradnja mišićne mase, odrasli 1.4-1.8

Postavlja se pitanje koja je starosna granica za uzimanje suplemenata? Na većini preparata stoji napomena – nije za mlađe od 18 godina. Svakako, postoje određene grupe preparata koje nisu preporučljive mlađim osobama, ali čak ni tu 18 nije precizna granica. Bez obzira na njihovu važnost ni sa proteinima ne treba preterivati, a ne retko se dešava da sportisti preteruju sa ovim unosom u ishrani. To može negativno delovati na zdravlje i kvalitet života, jer je krajnji produkt razgradnje NH_3 , koji je toksičan u velikim količinama.

Ishrana – broj 1. Ne treba navikavati mlade da se isključivo oslone na suplemente i da ne moraju da jedu salatu ako piju vitaminsko-mineralni kompleks. Navike se stiču od malena, u okviru porodice, a ishrana je jako važna. Sportska ishrana mora da obuhvati svih 7 (sedam) osnovnih elemenata: ugljene hidrate (prevashodno složene), proteine (sa što manje masnoća), masti (nezasićene, tj. zdrave), vitamine, minerale, vlakna i vodu. Ukoliko je ishrana loša, a trening jakog intenziteta – opasnost po zdravlje kuca na vrata. To je momenat kada posebno treba da obratite pažnju.

Čak i da je ishrana izuzetno kvalitetna, sve pohvale, ali pitanje je i dalje koliko ona može da podmiri potrebe mladog organizma koji je u razvoju i koji se neprestano troši na treningu, iz dana u dan. Kvalitet današnje hrane je pod znakom pitanja, zagađenost okoline u kojoj živimo je evidentna, a sam trening stresira telo i ukoliko ne dođe do dobrog i brzog oporavka organizma nije u stanju balansa.

Populacija	Procena za maksimalne potrebe proteina za muškarce (g/kg/dan)
Neaktivni pojedinci	0,8-1,0
Rekreativci	0,8-1,0
Sportisti sa ozbiljnim treninzima: rane faze treniranja	1,5-1,7
Sportisti sa ozbiljnim treninzima: sa uvedenim programom treniranja	1,0-1,2
„Endurance“ sportisti	1,2-1,6
Sportisti adolescenti	1,5-2,0
Žene sportisti	15% manje nego muškarci

Podaci: Lemon 200; Tarnopolsky 2006.

Tabela 1. Smernice/preporuke za unos proteina za mlade sportiste

Učešće dece i adolescenata⁴ u organizovanom sportu pokazuje uzlaznu tendenciju u mnogim zemljama sveta. U Evropi zastupljenost mladih, uzrasta 6-16 godina u sportu kreće se u rasponu od 53-98%, u zavisnosti od zemlje. U našoj zemlji je 55% učenika, uzrasta 13,6 godina, uključeno u neku sportsku aktivnost.

Pravilna ishrana je sigurno jedna od glavnih komponenti rasta i sazrevanja, ali i uspeha u sportu. Učestalije povređivanje i oboljevanje sportista se, pored ostalog, može povezati sa energetske i nutritivnim deficitima. Vrlo često je ograničen broj istraživanja na uzorku dece i adolescenata uključenih u organizovane sportske aktivnosti. Istraživanja ove populacione grupe moraju da zadovolje etičke zahteve i isključuju agresivne metode.

Dakle, šta bi mogli da uzimaju mladi sportisti za ishranu, koji još nisu napunili tih 18 godina?

Vitaminsko-mineralni kompleksi, antioksidanti i biljni ekstrakti: dopuna ishrane u vidu kompleksa svih važnih vitamina i minerala, dopuna u vidu antioksidanata koji sprečavaju oštećenja u organizmu, nastala pod uticajem slobodnih radikala u organizmu, biljni ekstrakti koji će ojačati imunitet i koje retko unosimo hranom;

Suplementi za oporavak: protein surutke, odličan šejk bogat važnim aminokiselinama koji će oporaviti mišiće posle treninga, neuporedivno kvalitetniji od milk šejka iz poslastičarnice, a možda čak i jednako ukusan. U sastavu – surutka, dakle ništa štetno. Aminokiseline poput Bcaa, glutamina – u dodatnoj količini takođe mogu pospešiti oporavak;

Izotonični napici: sa pravilno izbalansiranom količinom šećera i elektrolita – vraćaju nivo šećera u krvi u normalu, na ovim visokim temperaturama su od neprocenjive važnosti. Osim što znojenjem gubimo vodu, gubimo i važne minerale koje je neophodno nadoknaditi, inače može doći do dehidracije i ozbiljnih problema.

Proteinske i energetske čokoladice, gelovi: barovi bogati kvalitetnim ugljenim hidratima, elektroliti... naravno sve zavisi od specifičnosti sporta. Ali ove čokoladice imaju mnogostruko bolji sastav od klasične čokoladice bogate prostim šećerom.

4 Doba adolescencije može biti veoma zbujujuće za roditelje. Dijete prolazi kroz različite promene i faze razvoja koje se stalno smenjuju, pa roditelji često ne mogu razumeti ili teško prihvataju da ono što je važno prošle godine, više nije prihvatljiva metoda odgoja.

Cilj rada je da se na osnovu raspoložive literature, ranijih i sadašnjih istraživanja objasni uloga i značaj proteina u ishrani mladih sportista, kao i njihovoj potrošnji energije.

Proteini/belančevine jesu makromolekularni organiski spojevi koloidnih svojstava, čija je osnovna molekularna struktura izgrađena iz ostataka aminokiselina koje su međusobno vezane peptidskim vezom. Proteini su "osnovni element" našeg organizma. Glavni sastavni deo proteina su aminokiseline, njih 20 koje se nalaze u telesnim proteinima u značajnim količinama. Gotovo tri četvrtine čvrste materije tela otpada na proteine, strukturne proteine, enzime, nukleoproteine, proteine koji transportuju kiseonik, mišićne proteine koji prouzrokuju kontrakcije, kao i mnoge druge tipove proteina koje vrše specifične funkcije u ćeliji i van nje u čitavom organizmu.

U živoj prirodi proteini ili belančevine obavljaju brojne i raznovrsne funkcije koje ne samo što su najuže povezane s održavanjem života već u krajnjoj liniji predstavljaju i život sam. Oni su:

- 1) Glavni građevni element žive protoplazme u stanicama i međustaničnog tkiva,
- 2) Sastavni su deo molekula svih enzima,
- 3) Izgrađuju mnoge hormone,
- 4) Izgrađuju antitela,
- 5) Učestvuju u izgradnji staničnih jezgra i najuže su povezani s naslednim faktorima (genima),
- 6) Nosioци su toksičnog delovanja bakterija i drugih nekih prirodnih otrova
- 7) Održavaju koloidno – osmotski pritisak u stanicama i telesnim tečnostima, a preko njega regulišu i izmenu vode u organizmu,
- 8) Sudeluju u održavanju acido – bazne ravnoteže,
- 9) Vršu i druge specijalne zadatke – prenose kiseonik u krvi (hemoglobin), transformišu energiju u mišićima.

Hormon rasta (HGH) ili somatotropin je peptidni hormon ("lanac amino-kiselina"), koji luči prednji režanj hipofize (adenohipofiza). On stimuliše rast organizma, a ima ulogu i u regulaciji brojnih metaboličkih procesa. Sastoji se od 191 amino-kiseline. Sekretija somatotropina iz hipofize se nalazi pod kontrolom hormona hipotalamusa. Somatostatin,

jedan od hormona hipotalamusa, inhibiše („blokira“) stvaranje hormona rasta.

Hormon rasta se ne oslobađa kontinuirano, već „u vidu pulseva“. Dolazi do naglog skoka, zatim pada sekrecije ovog hormona u kratkim vremenskim intervalima. Najintenzivnije se luči u prvim satima spavanja. Ovaj hormon je i hormon stresa, tako da se u slučaju stresa, povrede, bola, hladnoće, gladovanja, itd. takođe luče „veće koncentracije“ ovog hormona. Pojedine amino-kiseline (arginin, ornitin, glutamine), koje se unose ishranom stimulišu lučenje hormona rasta, kao i hrana bogata vitaminom B6, cinkom i magnezijumom.

Slika 4. Glavni faktori koji utiču na visinu mladih sportista

2. Materijal i metode rada

Za prikazivanje teme smo koristili brojnu domaču i stranu literature (udžbenici, časopisi, zbornici, izveštaji svetskih humanih organizacija i dr. publikacije), ali, primetili smo, mali broj naučnika se bavi detaljnije ovom tematikom. Mogli smo primetiti da učešće mladih u sportu pokazuje uzlazni trend. Postoji jaka interakcija između ishrane, rasta/razvoja i postizanja uspeha u sportu. Pojedini aspekti fiziologije fizičkog rada kod dece uzrasta 7-12 godina, i dalje nisu dovoljno razjašnjeni.

Rast je veoma složen proces koji se odvija pod uticajem brojnih genetskih činilaca i niza faktora iz okoline. Optimalni rast deteta je jedan od najpouzdanijih pokazatelja dobrog zdravstvenog stanja, odgovarajuće ishrane i povoljnog psihoemocionalnog okruženja. Celokupni rast od rođenja do kraja adolescencije može se podeliti u tri faze koje se nadovezuju jedna na drugu, sa različitim činiocima koji utiču na brzinu rasta:

1) Period odojčeta-rast je najbrži u prva tri meseca posle rođenja. Od rođenja do kraja prve godine brzina rasta i prirasta u težini se progresivno i veoma brzo smanjuje;

2) Detinjstvo - posle treće godine do početka puberteta brzina rasta uglavnom je ujednačena i kod većine dece iznosi 5- 7,5cm godišnje, dok je prirast u telesnoj težini 2-3kg godišnje. Telesna visina zdrave dece trajno sledi određenu krivu („kanal rastenja“). Postoje blage sezonske varijacije u brzini rastenja: nešto sporiji rast u periodu jesen-zima, a nešto brži u periodu proleće-letu. Presudnu ulogu u održavanju normalnog rastenja do početka puberteta imaju hormoni: hormon rasta i tiroksin/hormon štitaste žlezde. Ishrana je i dalje važan činilac: poremećaji ishrane zbog bolesti (celijakija), gubitka apetita ili siromaštva mogu prouzrokovati zaostajanje u rastu;

3) Pubertet -neposredno pred početak puberteta prosečne visine i težine dečaka i devojčica su skoro jednake. Nagli porast brzine rasta kod devojčica nastupa već u vreme pojave prvih sekundarnih seksualnih odlika, obično oko 11.godine i traje do menarhe (prve menstruacije). Iako dečaci ulaze u pubertet samo 6-8 meseci kasnije, porast brzine rasta kod njih nastupa kasnije, oko 13.godine i duže traje, što dovodi do razlike u visini između odraslih muškaraca i žena. Ubrzo posle sticanja polne zrelosti i spajanja epifiza (zona rasta) dugih kostiju raste se završava.

Normalne telesne proporcije su različite u različitim uzrastima. Glava kod novorođenčeta čini $\frac{1}{4}$ njegove dužine, a kod odrasle osobe $\frac{1}{8}$. Odnos između gornjeg segmenta (glava, vrat i trup) i donjeg (noge) kod novorođenčeta iznosi 1,7, u uzrastu od tri godine 1,3, u uzrastu od 10 godina 1. Kako rastu ekstremiteti raspon rukuse povećava; kod odraslih je za 1-3cm veći od telesne visine.

Procenu potreba dece za makro/mikronutrientima otežava fiziološka varijabilnost rasta tokom puberteta. Ipak, može se ukazati na opšte potrebe ove populacione grupe:

1) rehidracija, radi očuvanja optimalne funkcije kardiovaskularnog sistema, zasniva se na principima koji se primenjuju kod odraslih;

2) zadovoljenje potreba za energijom i makronutrientima; dnevne energetske potrebe, u uzrastu od 9-13 godina iznose 1400-3000 Kcal, u zavisnosti od pola, stadijuma puberteta i fizičkih zahteva; preporučeni unos proteina je 1,5-2,2 g/kg TM, unos ugljenih hidrata treba da je iznad 50% dnevnih energetskih potreba, a unos esencijalnih masnih kiselina treba da je u skladu sa preporukama;

3) optimalan unos mikronutrientata obezbeđuje se zadovoljenjem energetskih potreba i primenom balansirane dijeta. Najčešći deficiti minerala, kod mladih sportista odnose se na gvožđe i kalcijum. Suplementacija vitaminsko-mineralnim preparatima nije pokazala benefcijalne efekte na rast i fizičko dostignuće.

Činioci koji utiču na rast dece i omladine:

a) Genetski činioci -nasledni činioci, uključujući i etničku pripadnost, uslovljavaju velike razlike u visini zdrave dece istog uzrasta i pola, a takođe i velike razlike početka polnog sazrevanja. Uticaj genetskih faktora postaje dominantan posle druge godine života; od tog uzrasta prati se pozitivna korelacija između visine deteta i srednje visine roditelja. Zdravo dete od treće/četvrte godine do puberteta sledi određenu krivu rasteanja koja je u skladu sa visinom roditelja. Visina je urođena osobina na koju utiču brojni faktori, tako da nije lako da se predvidi genetski potencijal za svaku osobu. Ipak, postoji jaka statistička korelacija između visine roditelja i visine njihove dece- genetski potencijal za rast.

Ciljna visina je očekivana visina koju će osoba dostići po završetku rasta. Izračunava se na osnovu pola deteta i visine roditelja.

$$\text{Dečaci} = \frac{\text{majčina visina(cm)} + \text{očeva visina(cm)} + 6,5}{2}$$

$$\text{Devojčice} = \frac{\text{majčina visina(cm)} + \text{očeva visina(cm)} - 6,5}{2}$$

b) Ishrana rast zavisi od dostupnosti nutritivnih materija neophodnih za energetske i gradivne potrebe. Naročito je značajan unos proteina, posebno esencijalnih masnih kiselina, a za rast su neophodni i vitamini

(posebno A i D) i neki mikronutrijenti. Negativni uticaj nedovoljne ili neodgovarajuće ishrane posebno je izražen u periodima brzog rasta, odnosno tokom prenatalnog rasteња i u periodu odojčeta.

c) Hormoni endokrinih žlezda - na rasteње utiču i hormoni endokrinih žlezda. Neposredni uticaj na rast tkiva imaju hormon rasta, tiroksin, insulin, kortizol i polni hormoni, dok su brojni drugi hormoni važni za obezbeđivanje energije i metaboličke ravnoteže. Ključnu ulogu u održavanju normalne brzine rasta tokom celog detinjstva i puberteta ima hormon rasta, a u pubertetu i polni hormoni. Danas su poznati i brojni tkivni faktori rasta.

d) Hronične bolesti - deca sa hroničnim bolestima niža su od svojih vršnjaka (bubrežne bolesti, bolesti srca, organa za varenje, krvi, metabolizma, imunodeficijencije, autoimmune i mnoge druge). Oštećenje rasta zavisi od dužine trajanja bolesti, vremena pojave i od prirode oboljenja.

e) Sezonske varijacije - za proces rasteња tipična je neujednačenost u brzini rasta, a uticaj godišnjih doba može se zapaziti kod 30% dece. Najveća brzina rasta u visinu zapaža se u proleće, a u težioni u jesenjem i zimskom periodu. Zato je potrebno da interval između dva merenja bude najmanje šest meseci, a optimalno je godinu dana, da bi se izbegle sezonske varijacije.

Na rast deteta utiče i niz uzajamno povezanih faktora sredine u kojoj dete živi, higijenske i psihosocijalne prilike, kao i učestalost oboljevanja deteta. Bitan je i sekularni trend ubrzanja rasta i razvoja. U mnogim zemljama, i u našoj, od sredine prošlog veka uočeno je da postoji stalni trend povećanja visine stanovništva za 1cm za 10 godina. Najveći broj naučnika smatra da se radi o povoljnim uslovima sredine- ishrana, vakcinacija, primena preventivnih mera i dr. Takođe postoji i sekularni trend sve ranijeg početka puberteta.

Uprkos brojnim saznanjima savremene nauke, postoje brojne praznine u poznavanju međusobnog uticaja genetskih, nutritivnih i endokrinih faktora. Još uvek nema objašnjenja za relativno velike razlike u visini zdrave dece istog uzrasta i pola, kao i odraslih osoba. Na to pitanje najviše odgovora bi trebalo da pruže naučnici, koji se bave biohemijskim naukama i ekologijom čoveka.

3. Energetika mišićne kontrakcije kod mladih

Dobro je poznato da energiju dobijamo utroškom ugljenih hidrata i masti u metabolizmu. Kada govorimo o mladim sportistima glavne razlike, koje se uočavaju, kada se porede mladi i odrasli, tokom dugotrajnog fizičkog rada su:

- 1) niži sadržaj glikogena u mišićima kod dece, što vodi u raniji utrošak ovog polisaharida;
- 2) potencijalno veća utilizacija masti kod mladih sportista.

Vrednosti glikogena u mišićima su 50- 60% niže kod dece nego što je to kod odraslih. Količine se povećavaju tokom maturacije, tako da su one u starijih dečaka slične vrednostima sedenternih muškaraca.

S druge strane, produkcija glikogena u jetri i njegovo iskorišćavanje u CNS variraju u zavisnosti od uzrasta. Povećane potrebe mozga za glukozom (4 mg/kg/min) u detinjstvu, prati i veća produkcija glikogena u jetri (6 mg/kg/min). Ovo je jedno od tumačenja bržeg utroška glikogena koji se sreće kod dece.

Deca sportisti uzrasta 7-10 i 12-15 godina, bez obzira da li treniraju manje ili više, imaju manju sposobnost refosforilacije ATP u anaerobnom metabolizmu tokom vežbanja visokog intenziteta, u odnosu na odrasle. Smatra se da je kod dece smanjena glikolitička sposobnost usled smanjene aktivnosti enzima laktat-dehidrogenaze i fosforuktokinaze. Drugačiji obrazac regrutovanja određenih tipova mišićnih vlakana tokom kontrakcije mišića kod dece je drugo objašnjenje ove pojave.

Razlika između dece i odraslih u aktivnosti enzima glikolize u mišićima nestaje tokom adolescencije, tako da je ona vrlo mala, već u uzrastu od 13-15 godina. S druge strane, kod dece je prisutna veća sposobnost za oksidaciju piruvata, što bi ukazivalo na veće učešće aerobnog obezbeđenja energije iz ugljenih hidrata (UH). Nema razlike u vrednostima ATP i kreatinfosfata (KF) u mišićima dece i odraslih. Stoga, kod dece nije smanjen kapacitet za vežbanje, čije trajanje ne prelazi 10-15 sekundi. Tako sportovi koji su predstavljeni kratkim deonicama trčanja, plivanja, skokova, šutiranja ili udaraca bivaju od dece lako prihvaćeni. Preadolescenti zbog prethodno

navedenog imaju teškoća da održe visoki intenzitet treninga koji traje preko 15 sekundi do 1-2 minuta.

Oporavak dece i adolescenata odvija se brže nego kod odraslih, jer su niže koncentracije laktata i vodonikovih jona u krvi, nakon intervalnog treninga visokog intenziteta. Značajan je podatak da je maksimalan nivo laktata u krvi u direktnoj vezi sa porastom volumena testisa kod dečaka tokom puberteta i nivoom testosterona u pljuvački. Opšta je saglasnost da su deca i adolescenti dobro adaptirani za dugotrajno fizičko vežbanje.

4. Zadovoljenje energetske potrebe kod sportista

Individualne energetske potrebe čoveka Svetska zdravstvena organizacija definiše kao onu količinu energetskog unosa hranom koji je uravnotežen sa rashodom energije a obezbeđuje optimalnu telesnu masu, telesni sastav i potrebni nivo fizičke aktivnosti; istovremeno je usaglašen sa dobrim zdravljem a omogućuje ekonomski neophodnu i socijalno potrebnu aktivnost. Kod dece, trudnica ili dojilja energetske potrebe uključuju i energiju potrebnu za rast ili sekreciju mleka.

Energetski rashod je određen energijom neophodnom za odvijanje svih funkcija organizma u bazalnim uslovima, postprandijalnom termogenezom i energijom potrebnom za fizičku aktivnost.

Određivanje ukupnih energetske potrebe odraslih ljudi vrši se umnožavanjem izračunate vrednosti energije potrebne za bazalni metabolizam sa izračunatom vrednosti za prosečni ukupni nivo dnevne fizičke aktivnosti (PAL).

$$E = BM \times PAL$$

Kolike su Vaše dnevne energetske potrebe?

Bazalni metabolizam predstavlja energiju, neophodnu za odvijanje svih životnih funkcija organizma u stanju potpunog mirovanja. Energija potrebna za BM predstavlja najveći deo dnevno potrebne energije (oko 60%). Metabolizam varira u odnosu na pol, životno doba, veličinu mase tela, telesni sastav, termoregulaciju, zdravstveno stanje organizma i dr. U praksi se izračunava prema formulama za izračunavanje energije potrebne za BM, koje su prilagođene polu i uzrastu.

Uzrast (godine)	Muškarci (kcal/24h)	Žene (kcal/24h)
0 - 3	60.9 x TM - 54	61.0 x TM - 51
3 - 10	22.7 x TM + 495	22.5 x TM + 499
10 - 18	17.5 x TM + 651	12.2 x TM + 746
18 - 30	15.3 x TM + 679	14.7 x TM + 496
30 - 60	11.6 x TM + 879	8.7 x TM + 829
> 60	13.5 x TM + 487	10.5 x TM + 596

Tabela 2. Tabela za izračunavanje energije potrebne za BM

Postprandijalna termogeneza ili metabolički odgovor na unos hrane predstavlja potrošnju energije potrebnu za unos, varenje, apsorpciju i transport pojedinih sastojaka hrane kroz crevnu sluzokožu. Pri raznovrsnoj ishrani postprandijalna termogeneza učestvuje sa 5-10% u energetske potrošnji i najviša je za proteine, zatim za ugljene hidrate i masti.

Kod većine ljudi energija potrebna za mišićni rad tj. za fizičku aktivnost, učestvuje u ukupnom energetske rashodu sa 20-40%. U osoba sa malim stepenom fizičke aktivnosti na poslu i u slobodno vreme od ukupnog energetske rashoda na aktivnost otpada svega 15%-25%.

Neprofesionalne aktivnosti <i>Lake</i>	Umerene		Profesionalne aktivnosti <i>[Umereno teške</i>	
	M	Ž	M	Ž
Neaktivni	1,4	1,4	1,6	1,5
Umereno aktivni	1,5	1,5	1,7	1,6
Veoma aktivni	1,6	1,6	1,8	1,7

Tabela 3. Izračunate vrednosti koeficijena za ukupni nivo fizičkih aktivnosti (PAL)

Najčešće se energetske potrebe organizma kao i energetska vrednost hrane izražavaju u kilokalorijama (Kcal). Jedna kilokalorija predstavlja količinu toplote koja je potrebna da se litar vode zagreje od 15 na 16°C. Gram ugljenih hidrata i proteina daje 4 Kcal dok 1 g masti 9 Kcal.

Individualne energetske potrebe čoveka WHO definiše kao onu količinu energetske unosa hranom koji je uravnotežen sa rashodom energije, a obezbeđuje optimalnu telesnu masu, telesni sastav i potrebni nivo fizičke aktivnosti; istovremeno je usaglašen sa dobrim zdravljem a

omogućuje ekonomski neophodnu i socijalnu potrebnu aktivnost.

Kod dece, trudnica i dojilja energetske potrebe uključuju i energiju potrebnu za rast ili sekreciju mleka.

Preporuke za dnevni energetske unos zavise od pola, vrste rada, starosti, fizičkog stanja. Preporuke se odnose pre svega na standardnog muškarca i standardnu ženu od 25 godina. Ukoliko se telesna masa i starost razlikuju od standardne vrši se korekcija.

Pod standardnim muškarcem se podrazumeva zdrav čovek od 25 godina težak približno 65 kg. Pod standardnom ženom se podrazumeva zdrava žena od 25 godina teška približno 55 kg.

Ukoliko osoba odstupa od standardnih godina vrši se korekcija. Za osobe do 40 godina potrošnja se smatra kao i za standardne muškarce i žene.

- od 40 – 50 god se oduzima 5%
- od 50 – 60 god se oduzima 5%
- od 60- 70 i više god se oduzima 10%

Vrsta rada	Kcal dnevno (muškarac)	Kcal dnevno (žena)
Lak rad	2700	2000
Srednje težak rad	3000	2200
Težak rad	3500	2600
Veoma težak rad	4000	3000

Tabela 4. Preporuke u odnosu na fizičke aktivnosti

Pod lakim radom se podrazumeva rad u sedecem položaju gde su pretežno opterećeni mišići ruku (krojači, vozači motornih vozila, muzičari, zdravstveni radnici, studenti koji se ne bave fizičkom aktivnošću, administrativni radnici, programeri itd).

Pod srednje teškim radom se podrazumevaju poslovi u stojećem

položaju sa većim naprežanjem mišića ruku (konobari, kuvari, letačko osoblje, limari, tapetari itd)

Pod teškim radom se podrazumevaju poslovi koji se obavljaju stojeći gde se pored mišića ruku uključuju znatnije i mišići trupa (poslovi dge se nosi teret do 50 kg, ronionci, plivači, poljoprivredni radovi itd)

Pod vrlo teškim radom se podrazumevaju poslovi pri hodanju i stajanju sa intenzivnim učestvovanjem mišića čitavog trupa (rudari, teški fizički poslovi, sportovi koji uključuju veće mišićne grupe itd)

Primer računanja dnevne potrošnje kalorija

Izračunati dnevnu energetska potrošnju za osobu muškog pola koji radi veoma težak rad, čija je starost 45 god., a masa 80 kg.

Prvo korekcija na masu u odnosu na standardnog muškarca. $4000:65 = 62$ – standardni muškarac/Kg TM. Zatim tu vrednost množimo sa kilogramima osobe $62 \times 80 = 4960$ Kcal. Zatim korekcija na godine -5% odnosno – 248 kcal. Ukupno: 4712 Kcal.

Korekcija se vrši i u odnosu na spoljnu temperaturu. Svako povećanje temperature iznad 10° prosečne godišnje zahteva i smanjenje energetske unosa za 5%, dok smanjenje temperature za 10° zahteva povećanje za 5%.

Energetske potrebe se mogu računati i sabiranjem bazalnog metabolizma, postprandijalne termogeneze i energije potrošene na rad. Bazalni metabolizam predstavlja energiju neophodnu za odvijanje svih životnih funkcija organizma u stanju potpunog mirovanja. Energija potrebna za BM predstavlja najveći deo dnevno potrebne energije (oko 60%). Bazalni metabolizam varira u odnosu na pol, životno doba, veličinu mase tela, telesnog sastava, termoregulacije, zdravstvenog stanja organizma i dr.

Postprandijalna termogeneza ili metabolički odgovor na unos hrane predstavlja potrošnju energije potrebnu za unos, varenje, apsorpciju i transport pojedinih sastojaka hrane kroz crevnu sluzokožu. Pri raznovrsnoj ishrani postprandijalna termogeneza učestvuje sa 5-10% u energetske potrošnji i najviša je za proteine, zatim za ugljene hidrate i masti.

Povećane energetske potrebe, tokom puberteta i adolescencije, uslovljene su ubrzanim rastom i razvojem. Sportski treninzi u zavisnosti od karakteristika (intenzitet, dužina trajanja, učestalost, tip vežbanja i dr.)

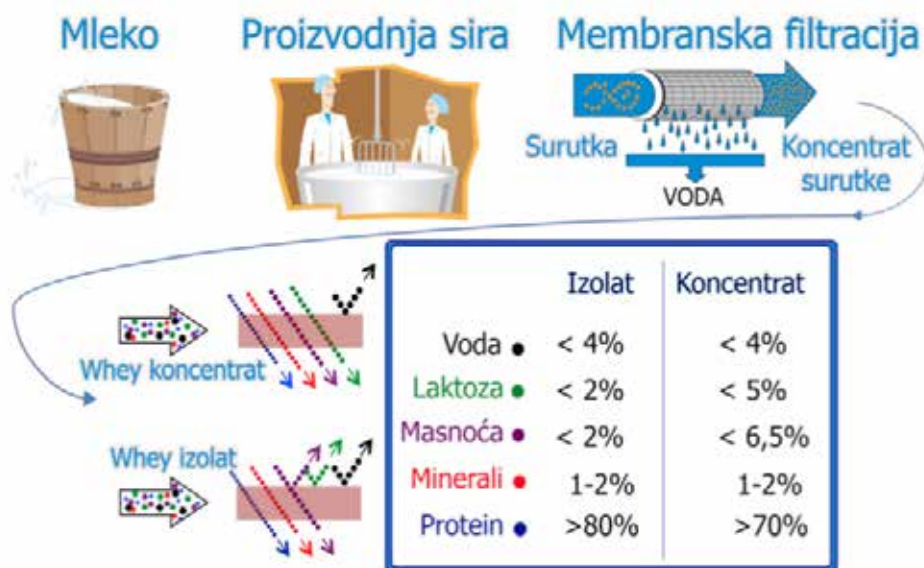
dodatno povećavaju energetske zahteve. Bilo je više istraživanja u kojima je naročito kod mladih sportistkinja, posebno u estetskim sportovima (sportska i ritmička gimnastika, umetničko klizanje i sl.) zabeležen nezadovoljavajući energetske unos tokom dužeg vremenskog perioda.

Negativan energetske balans u ovim okolnostima bio je praćen kašnjenjem puberteta, zaostajanjem u rastu, smanjenim vrednostima koštane gustine, povećanim rizikom od povređivanja, usporenim oporavkom, kasnijom pojavom menarhe, menstrualnim disregularnostima, kao i drugim znacima nutritivnih deficita. Kod mladih sportistkinja u postpubertetu dugotrajno energetske iscrpljivanje može biti praćeno oligomenoreom, izostankom ovulacija, sekundarnim amenoreama i redukcijom dužine lutealne faze ciklusa. Redovno se u ovakvim slučajevima beleže izrazito niske vrednosti telesnih masti i veliki psihofizički stres.

U borilačkim sportovima (boks, karate, rvanje) postoji kategorizacija prema telesnoj masi, kada sportisti imaju potrebu za brzom redukcijom telesne mase. Tada se često pribegava rigoroznim hipoenergetskim dijetama, praćenim jakim treninzima. U tim periodima se osim energetske, mogu utvrditi i različiti deficiti esencijalnih nutrienata (esencijalne aminokiseline, kalcijum, gvožđe, cink, antioksidativni vitamini).

Rezultati istraživanja na mladim rvačima, koji u takmičarskom periodu rapidno smanjuju svoju TM, pokazuju da je nedovoljan energetske unos, praćen malim unosom proteina ($0,9 \text{ g kg}^{-1}\text{dan}^{-1}$), što sve zajedno smanjuje mišićnu masu, a u direktnoj je vezi sa smanjenjem snage i sile mišića. Navedena dijetna odstupanja tokom takmičarske sezone, prati i alteracija u funkciji osovine hipotalamus-hipofiza-testisi i osovine hormon rasta-insulinu sličan faktor rasta 1.

„*Catch up*“ rasta se vrlo često beleži kao fiziološki odgovor na energetske iscrpljivanje u obe navedene grupe sportova. Tada se u periodima van takmičenja, poboljšava kvalitet ishrane, a organizam mladih sportista kompenzuje nastali deficit. U većini slučajeva beleži se nadoknada izgubljenog i dostizanje, ili čak premašivanje prognozirane.

Slika 5. Protein surutke (whey) deluje uvek aktivno kod sportista

5. Rezultati i diskusija istraživanja

Sportska ishrana predstavlja ravnopravni spoj nauke o hrani, ljudske ishrane, fiziologije, metabolizma i sportskih aktivnosti. Sadašnji stav o ishrani sportista i fizički aktivnih lica korisno je izučavati s tri stanovišta, jer oni čine osnovu nutricionističkih potreba. Ti faktori su: fiziološki zahtevi treniranja i takmičenja (osnovne potrebe za energijom i različitim nutrijentima), način života sportiste (izbor hrane, obrazac ishrane, odabir sportske hrane i suplemenata) i kultura sporta (navike u ishrani, stavovi prema ishrani i verovanje u ishranu).

Značaj optimalnog unosa proteina kod sportista tokom puberteta i adolescencije je višestruk. Osim opšte podrške rastu, unos aminokiselina važan je za razvoj mišićne mase i celokupne bezmasne telesne komponente. Opšte pravilo, po kome će se aminokiseline iskoristiti na najbolji način u organizmu, zadovoljenjem energetske potrebe, u ovom slučaju je od primarnog značaja. Smatra se da se preporuke za unos proteina, koje se odnose na odrasle sportiste, a iznose 12-15% dnevnog energetskog unosa, mogu prime niti kod dece i adolescenata.

Prihvaćena je zakonitost da će povećani energetska zahtevi izazvani fizičkim treninzima, usloviti povećanje energetskeg unosa, a očuvani balans makronutrientata, značice i srazmerno povećanje unosa proteina. Podaci iz literature govore da u raznim sportovima kod mladih sportista bivaju zadovoljene potrebe za optimalnim unosom proteina. Zabeležen je najveći unos proteina kod hokejaša $2,2 \pm 0,5$ g $\text{kg}^{-1}\text{dan}^{-1}$ ($12,5 \pm 0,5$ god.), dok je najniži iznosio $0,96 \pm 0,6$ g $\text{kg}^{-1}\text{dan}^{-1}$, kod rvača ($16,0 \pm 1,9$ god.), u sezoni kada je sprovedena redukcija TM od 3,5%.

Prilikom određivanja potreba za proteinima kod dece mnogi fiziolozi i nutricionisti preporučuju da taj unos bude za sportove izdržljivosti $1,2-1,6$ $\text{kg}^{-1}\text{dan}^{-1}$, a u sportovima snage $1,2-1,7$ g kg^{-1} dan^{-1} . Pitanja koja sigurno ostaju otvorena odnose se na sportove i faze u trenažnom procesu kada postoje izuzetno veliki energetska zahtevi, uslovljeni treningom i/ili kada treba sprovesti restrikciju energetskeg unosa, da bi se redukovale telesne masti ili postigla takmičarska TM. Sigurno da treba proučiti situacije kada se poklapaju teški sportski treninzi sa adolescentnim zamahom rasta. Preporuka je da unos proteina tada ne bude manji od $1,5$ g $\text{kg}^{-1}\text{dan}^{-1}$.

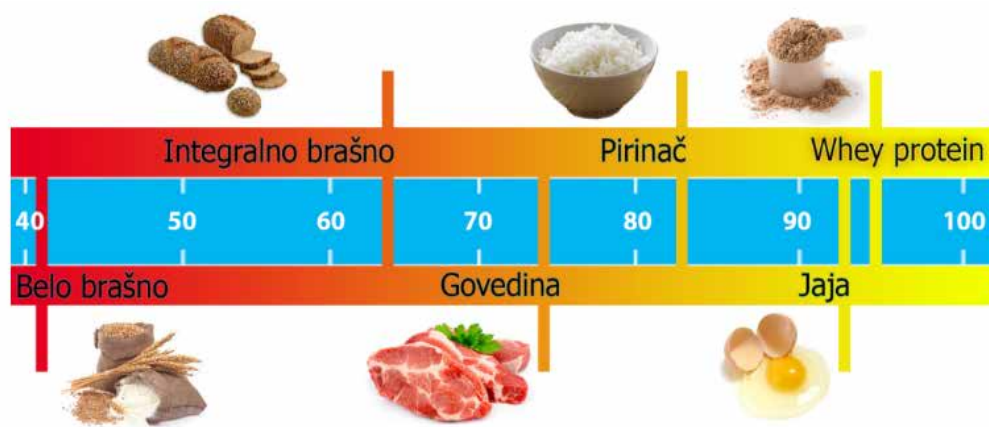
Pol, uzrast	TM (kg)	Energetske potrebe (kcal/dan)	Proteini 12-15% (g $\text{kg}^{-1}\text{dan}^{-1}$)
Devojčica, 9 god.	29	1390	1,44-1,78
Adolescent, 18 god.	67,2	3804	1,7-2,12

Tabela 5. Unos proteina (g $\text{kg}^{-1}\text{dan}^{-1}$) dece i adolescenata, računato kao 12-15% dnevnog energetskeg unosa

Dva ili više proteina koji su međusobno "slabi" ili "relativno dobri" zajedno mogu imati dobru biološku vrednost jer se međusobno dopunjuju u sadržaju aminokiselina. Biološka vrednost proteina se meri procentom iskorišćenja u organizmu, a posledica je sadržaja esencijalnih aminokiselina. Postoji fiziološki maksimum unosa protein, preko kojeg oni truju organizam intermedijarnim produktima svog metabolizma.

Biološka vrednost je najčešća mera za određivanje kvaliteta proteina. Ako je njegova vrednost 100, to znači da je 100% tog proteina absorbovano

u organizmu bez gubitaka. Na slici ispod je pregled nekih od najbitnijih namirnica i njihova prosečna biološka vrednost proteina.

Slika 6. Najbitnije namirnice za sportiste i njihova biološka vrednost protein

Protein surutke je sigurno najpoznatiji suplement kada je u pitanju izgradnja mišića i toga smo svi svesni. Ono što većina ne zna je da pomaže ne samo one koji žele jače bicepse, već i one koji žele manje obime. Naša biohemijska istraživanja su pokazala da proteini utiču na smanjenje masnih naslaga, tako što blokiraju njihovo skupljanje u organizmu. Whey protein je mlečni protein, a unos mlečnih proizvoda je poznato da ima pozitivne efekte kod mršavljenja. Otprilike pola svog efekta mlečni proizvodi pripisuju na samo par nutrijenata – aminokiselina razgranatog lanca – leucin i ACE inhibicioni peptid. Obe ove komponente nalaze se u surutkinom proteinu.

Protein surutke se najbrže razlaže od svih proteinskih preparata. Amino kiselinski sastav se razlaže čim se nađe u organizmu i absorbuje se u krvotoku. Krv prenosi ove aminokiseline do mišićnog tkiva i pokreće proces dalje izgradnje mišića. Konzumiranjem posle treninga on pospešuje protok krvi ka podlakticama, ovo pospešuje dopremanje nutrijenata potrebnih za izgradnju mišića i osnažuje oporavak nakon treninga. U poređenju sa proteinskim napitkom sa kazeinom, koji pospešuje izgradnju proteina sa 30%, whey proteini pospešuju izgradnju novih proteina u organizmu za 70%. Normalan unos je od 0,8 – 1,2 g proteina po 1 kg telesne mase sportista. To bi bilo oko 80 g dnevno za osobu od 80 kg. Međutim, kod fizički aktivnih osoba i onih koji bi da povećaju mišićnu masu ovaj odnos se povećava.

Slika 7. Sistematski pregled i kontrola zdravlja sportista

Zaključak

Glavna uloga pravilne ishrane jeste da sportiste snabde energijom i nutrijentima koji su potrebni za trening i brzi oporavak između treninga. Osim toga, sportisti treba da budu dobrog zdravlja kako bi dostigli i održali optimalne fizičke sposobnosti. Korist od takvog načina ishrane najuočljivija je na sportskim takmičenjima, pripremama i treninzima, kada se posebnom strategijom ishrane postiže da sportisti daju najbolje od sebe, ali i da uticajem na određene faktore odlože premor.

Osnovni makronutrijenti koje svakodnevno unosimo kroz namirnice su ugljeni hidrati, proteini, masti, vlakna, vitamini i minerali. U ovom koautorskom radu akcenat je dat na proteinima. Glavna uloga proteina u telu jeste obnavljanje i izgradnja telesnih tkiva posebno mišića, ligamenata i tetiva. Proteini su takođe bitni, jer učestvuju u stvaranju hormona, enzima i antitela, a predstavljaju i izvor energije pri dugotrajnim naporima.

Neki suplementi nisu dozvoljeni i svrstavaju se u doping sredstva (anabolički steroidi, efedrin). Doping kontrole Međunarodnog olimpijskog komiteta su rigorozne. Kvalitetna ishrana je ta koja omogućava dobre sportske rezultate, smanjuje mogućnost povreda i održava dobro zdravlje za vreme i nakon bavljenja sportom.

Suprotno opštem uverenju proteini nisu primarni izvor energije tokom treninga, osim u slučaju kada se ne konzumira dovoljno kalorija iz ugljenih hidrata (ali i u tom slučaju masti preuzimaju sekundarni udeo a proteini su tek na trećem mestu). Pri redukovanoj ishrani, gde dnevni kalorijski unos ne zadovoljava energetske potrebe organizma proteini se razlažu i koriste kao izvor energije, umesto da se koriste za izgradnju tkiva i mišića.

Zadovoljenje nutritivnih potreba dece jedan je od osnovnih preduslova ostvarivanja genetske predispozicije za rast i razvoj tokom adolescencije. Energetika mišićne kontrakcije, fiziološke i anatomske karakteristike organizma dece i odgovor na težak fizički rad, imaju svoje osobenosti, koje još uvek nisu dovoljno proučene.

Osnovne preporuke za unos makronutrienata, kod mladih sportista, ne razlikuju se značajno od onih koje postoje za odrasle. Posebno se ističe značaj zadovoljenja potreba za proteinima, gvožđem i kalcijumom u periodu adolescentnog zamaha rasta. Nadoknada tečnosti i elektrolita tokom dugotrajnih aktivnosti, sprečiće nastanak komplikacija toplotnog stresa.

Teški sportski treninzi koji započinju u prepubertetu, kao i oni koji zahtevaju određenu telesnu masu/kompoziciju nose rizik od energetske/nutritivnih deficita i inhibicije rasta. Ishrana mladih sportista treba da bude osmišljena na osnovu rezultata rasta i polnog razvoja mladih sportista, uz istovremenu procenu zahteva treninga.

Ishrana sportista treba da bude prilagođena godinama, polu, vrsti treninga, odnosno sporta kojim se bavi. I profesionalni sportisti i rekreativci su svesni blagodeti treninga na psihofizičko zdravlje. Zdrav način života sportista podrazumeva zdravu ishranu, dovoljno tečnosti i odmora nakon napornih treninga. Potrebno je izbegavati prazne kalorije poput belog brašna, masne hrane i šećera. Izbegavati alkohol i pušenje. Ishrana treba da sadrži dosta proteina, važnih za izgradnju mišićne mase i imunitet. Nekada je potrebno dodatno unositi proteine, ali najbolje neka to budu esencijalne amino kiseline(iz proteina surutke i sojinog proteina).

Iako se hranite zdravo i ispravno - stres, fizička aktivnost, pušenje ili oralna kontracepcija značajno povećavaju potrebe organizma za određenim nutrijentima. Tri preporuke - lekar, trener i prodavac-savetodavac.

Literatura

1. Antić N., Erić M. Sports nutrition principles in training, *Med Čas (Krag) / Med J (Krag)* 2015; 49(2): 54-58.
2. Artur C. Guyton M.D. John E. Hall Ph.D. (1999) *Medicinska fiziologija*, Beograd.
3. Aucoturier J., Baker J. S., Duche, P. (2008). Fat and carbohydrate metabolism during submaximal exercise in child ren. *Sports Med*, 38(3).
4. Benjamin U. J. (2007). The female adolescent athlete: specific concerns. *Pediatric annals*, 36(11).
5. Biočanin R. *Humana ekologija*, Farmaceutsko-zdravstveni fakultet u Travniku, Travnik, 2014.
6. Biočanin R. Stevanović G. *Ekologija čoveka*, FIMEK Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, Novi Sad, 2019.
7. Biočanin R. *Biohemija*, FIMEK, Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, Novi Sad, 2018.
8. Biočanin R. *Sigurnost proizvoda*, Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik, 2019.
9. Boisseau N., Delamarche, P. (2000). Metabolic and hormonal responses to exercise in children and adolescents. *Sports Med*, 30(6).
10. Milanović I., Radisavljević, S. (2008). *Sportsko angažovanje učenika osnovnih škola u Srbiji. Fizička kultura*, Makedonija.
11. Fialair, E., Lac, G. (2002). Nutritional status and the body composition of juvenile elite female gymnasts. *J Sports Med Physical Fit*, 42(1).
12. Grupa autora (1995). *Pedijatrija, udžbenik za studente medicine*, Beograd.
13. Đorđević M. Nikić, (2009). *Nutritivne potrebe mladih sportista*, *Fizička kultura*, Beograd.
14. Horswill C. A. (1990). Changes in the protein nutritional status of adolescent wrestlers. *MedSci Sports Exerc*, 22(5), 599-604.

15. Lutovac M., Biočanin R. Ugrožavanje i zaštita životne sredine, Univerzitet "UNION" u Beogradu, Beograd, 2015
16. Maksimović R. Klinička biohemija, Farmaceutsko-zdravstveni fakultet u Travniku, 2018.
17. Ugarković D. Sportska medicina. II izd. Beograd: Evropski centar za mir i razvoj (ECPD) Univerziteta za mir Ujedinjenih nacija, 2002.

Prof. dr Vladimir Stojanović, redovni profesor¹

Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor²

Doc. dr Boris Spasojević³

EKONOMSKI ASPEKTI RAZVOJA SPORTA

Apstrakt

Sa ekonomskog aspekta, industrija sporta, kroz zakonitosti procesa proizvodnje, razmene, raspodele i potrošnje u strukturalnom i funkcionalnom smislu, predstavlja područje plasmana kapitala, njegove relativno brze reprodukcije i oplodnje, prostor biznisa i visokih zarada te se industrija sporta direktno manifestira na rast i razvoj ekonomije nacionalnih privreda.

Ekonomski aspekti tržišta sporta i njihove važnosti u nacionalnim ekonomijama donose odgovore na pitanje vlastite konkurentnosti na nacionalnom i globalnom tržištu. Sport ima značajan i sve veći uticaj na evropsku privredu i nacionalnu ekonomiju. Opšte je poznato da se održivi ekonomski razvoj i održiva ekonomska politika treba zasniva se na visokim stopama rasta, većem izvozu, većim investicijama koje treba rezultirati relativno visokim bruto domaćim proizvodom odnosno relativno visokim BDP-om po stanovniku. Stoga se nameće pitanje, može li i kako sport doprineti ovakvom održivom razvoju i kolika je važnost sporta u nacionalnim ekonomijama.

Danas se sport pojavljuje kao važna komponenta društveno-ekonomskog razvoja zemlje. Imajući u vidu sveukupnu poziciju i ulogu tržišta sporta u savremenom društvu i njegovu uključenost i integraciju u sve ekonomske,

1 Poslovni i Pravni Fakultet "UNION – NIKOLA TESLA" Univerzitet u Beogradu, maestros@gmail.com

2 Fakultet bezbjednosnih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci i glavni i odgovorni urednik časopisa Defendologija, kontakt: profesordusko@gmail.com

3 Ugostiteljsko-trgovinsko-turistička škola Banja Luka, direktor, kontakt: ugostiteljskaskola@yahoo.com

privredne i političke odnose, jasno je koliku važnost u širim društvenim razmerima ima sport za nacionalnu ekonomiju i zbog čega se države sve više usredsređuju na sport kao privrednu aktivnost. Sport je delatnost koja daje jak potsticaj globalnom privrednom razvoju i delatnost koja sve više postaje značajan izvor prihoda i ekonomskog rasta zemlje. S ekonomskog aspekta, kroz zakonitosti procesa proizvodnje, razmene, raspodele i potrošnje u strukturalnom i funkcionalnom smislu, sport predstavlja područje plasmana kapitala, relativno brze reprodukcije i oplodnje, prostor biznisa i visokih zarada.

Ključne reči: *sport, ekonomija, tržište sporta, biznis, privredni rast, nacionalna ekonomija.*

ECONOMIC ASPECTS OF SPORTS DEVELOPMENT

Abstract

From the economic point of view, the sport industry, through the regularities of the process of production, exchange, distribution and consumption in structural and functional terms, represents the area of capital placement, its relatively fast reproduction and fertilization, the area of business and high earnings, and the sport industry directly manifests itself in growth and development economies of national economies.

The economic aspects of the sports market and their importance in national economies provide answers to the question of their own competitiveness in the national and global markets. Sport has a significant and growing impact on the European economy and national economy. It is widely known that sustainable economic development and sustainable economic policy should be based on high growth rates, higher exports, higher investments, which should result in relatively high gross domestic product or relatively high GDP per capita. The question therefore arises whether and how sport can contribute to such sustainable development and the importance of sport in national economies.

Today, sport is emerging as an important component of the socio-

economic development of the country. Considering the overall position and role of the sports market in contemporary society and its involvement and integration in all economic, economic and political relations, it is clear how important sport is to the national economy at wider social levels and why countries are increasingly focusing on sport as economic activity. Sport is an activity that gives a strong impetus to global economic development and an activity that is increasingly becoming a significant source of income and economic growth for the country. From the economic point of view, through the legality of the process of production, exchange, distribution and consumption in structural and functional terms, sport is an area of capital placement, relatively fast reproduction and fertilization, a space of business and high earnings.

Keywords: *sport, economy, sports market, business, economic growth, national economy.*

UVOD

Krajem devetnestog veka sport kao ekonomski sektor doživljava totalnu afirmaciju, interakcije biznisa i sporta. Ekonomski razvoj kao što su prava prenosa, kupovina, sponzorstvo, organizovanje velikih sportskih događaja, mobiliziranje društva za odmor, sportski turizam, sport i uticaj na zdravlje, javno privatna saradnja u izgradnji sportske infrastrukture itd., imaju za poslasticu razvoj sportskog sektora sa velikim ekonomskim efektima, znatno većim od delokruga same sportske scene. Sport je stoga realni potencijal koji doprinosi realizaciji prioriteta Evropske unije, kao što je Lisabon strategija (Kesner-Škreb, 2007.). Kao dodatni argument za osiguranje odgovarajućeg mesta za sport istaknuta je važnost sporta doprinosu razvoju privrednog sektora.

Sport predstavlja radnointenzivnu industriju rasta, što znači da će rast u sportskom sektoru verovatno dovesti do dodatnog zapošljavanja, odnosno smanjivanju nezaposlenosti. Sport time doprinosi ispunjavanju ciljeva Evrope 2020 (Eurostat, 2018.). U pregovorima o budućem programu EU za obrazovanje, osposobljavanja, mladih i sporta "Erasmus za sve" sport ima veliki značaj. (EC, EACEA, 2019.)

Bela knjiga o sportu (COM, 2007/0391 final) prepoznaje važnost posebnih programi i fondova EU za potporu aktivnosti u području sporta. Tu se naglašava da strukturni fondovi mogu podržati ulaganja u skladu sa prioritetima, kako bi iskoristile vrednost sporta kao alat za lokalni i regionalni razvoj, urbane regeneracije, ruralni razvoj, zaposlenost, otvaranje radnih mesta i integracije na tržište rada.

Sport je važan ekonomski faktor (Aggarwal, Arpil,(2014.) za veliki broj zemalja a naročito za razvijene zemlje. Kao industrija preseka, sportska industrija predstavlja oko 2,2 posto ukupnih ekonomskih performansi. Sport doprinosi socijalnoj koheziji, integraciji i zdravlju. A istovremeno osigurava stvaranje vrednosti, zaposlenost i potrošnju.

Posmatrano sa ekonomskog stanovišta, kroz zakonitosti procesa proizvodnje, razmene, raspodele i potrošnje u strukturalnom i funkcionalnom smislu, sport predstavlja područje plasmana kapitala, njegove relativno brze reprodukcije i oplodnje, prostor biznisa i visokih zarada. Sa kulturnim i ekonomskim razvojem društva, javljaju se nove i različite potrebe, kao i potrebe za upražnjavanjem sportskih proizvoda te se otvara veoma širok ekonomski manevarski prostor za stvaranje profita i njegovu akumulaciju.

U savremenom društvu, sport je postao jedna od najznačajnijih društvenih delatnosti, motivisana ekonomskim razlozima i mogućnostima brze oplodnje i uvećanja kapitala. Motivisane zaradom i profitom, gotovo sve proizvodne grane i preduzeća grade mostove saradnje i kooperacije sa područjem sporta. U prostoru vrhunskog profesionalizma, kao relativno novoj privrednoj grani, interes za angažman kapitala imaju mnoga privatna i društvena preduzeća, moćne multinacionalne kompanije, privredni giganti, bankarske i finansijske institucije, televizijske kompanije itd.

Sport, kao društveni i ekonomski fenomen pomaže u postizanju strateških ciljeva EU: prenosi koncepte mira, tolerancije, zdravlja, uzajamnog razumijevanja i obrazovanja u skladu sa sportskim idealom. (EC 2014. Str.142.)

Sport je važan ekonomski faktor za veliki broj zemalja a naročito za razvijene zemlje. Kao industrija preseka, sportska industrija predstavlja oko 2,2 posto ukupnih ekonomskih performansi. Sport doprinosi socijalnoj koheziji, integraciji i zdravlju. A istovremeno osigurava stvaranje vrednosti, zaposlenost i potrošnju.

1. UDEO SPORTA U BRUTO DODATNOJ VREDNOSTI (BDV)

Bruto dodatna vrednost (BDV), često skraćena na samo “dodanu vrednost”, jedna je od glavnih mera za obuhvat privrednih aktivnosti. Važno je napomenuti da ako se dodaju porezi na proizvode i oduzmu odgovarajuće subvencije, izračunava se bruto domaći proizvod (BDP). “Udeo onoga što je opšte poznato kao organizovani sportski sektor (sportski klubovi, javni sportski objekti, organizatori sportskih događaja) odražava se u statističkoj definiciji.

Udeo dodatne vrednosti za statističku definiciju je 0,28%. Samim tim pravi udeo sporta u smislu proizvodnje i prihoda otprilike je šest puta viši nego što je navedeno u službenim statistikama. U apsolutnom iznosu to iznosi 28,16 milijardi eura (za statističku definiciju), 112,8 milijardi eura (za usku definiciju) ili 173,86 milijardi eura (za široku definiciju).

Direktni (izravni) učinci sporta, u kombinaciji s njegovim multiplikatorskim učincima, dodaju do 2,98% (294,36 milijardi eura) ukupne bruto dodatne vrednosti u Europskoj uniji.” (SpEA, 2015., str. 18).

Tabela 1. Bruto dodatna vrednost sporta u zemljama EU-27, u milionima eura i udelima u EU BDV

	Statistička	Uska	Široka
Direktno	28,16	112,18	173,86
Direktno + Indirektno	48,77	186,21	294,360
Direktno	0,28%	1,13%	1,76%
Direktno + Indirektno	0,49%	1,88%	2,98%
Multiplikator	1,73	1,66	1,69

Izvor: SpEA, 2012., str.78.

Tabela sažima učinke BDV-a prema rezultatima Studije SpEA 2012. godine na 27 zemalja članica EU. Ovisno o primenjenoj definiciji, udeo dodatne vrednosti za sport u Europskoj uniji iznosi 1,13% za usku definiciju i 1,76% za široku definiciju sporta. Najveća dodatna vrednost u sportu pronađena je u sektoru Rekreativne, kulturne i sportske usluge. Na drugom

mestu su usluge obrazovanja, te na trećem usluge hotela i restorana – što je vidljivo iz prikaza 1. koji naglašava prvih deset sektora dodane vrednosti u EU u širokoj definiciji sporta.

1. Prikaz 1. Rang tabela: Učinci 10 glavnih sektora koji doprinose BDVu na nivou EU

Rang	Evropska Unija	BDV
1.	Rekreacija, kultura i sportske usluge	52718.62
2.	Usluge obrazovanja	22220.54
3.	Usluge hotela i restorana	17427.68
4.	Usluge zdravstvenog i socijalnog rada	8896.62
5.	Usluge trgovina na malo, osim motornih vozila i motorcikala, usluge	7556.14
6.	Usluge trgovina na malo i provizije	5613.82
7.	Kopneni prevoz, prevoz cevovodima	3959.91
8.	Poštanske i telekomunikacijske usluge	3922.42
9.	Štampanje i snimanje	3417.85
10.	Nameštaj drugih industrijskih proizvoda	3369.07

Izvor: SpEA, 2012.,str:77. Bruto dodana vrednost (deset najvećih sektora) u milionima eura

Prosečna dodatna statistička definicija bruto vrednosti pokazuje široku podelu između visokog dohotka zapadnih država članica i nižih prihoda istočnih država Europe. U apsolutnom iznosu, vrednost bruto dodatna vrednost po stanovniku u istočnim zemljama članicama je 5 Eura do 10 Eura po glavi stanovnika za ovaj deo sportske industrije, dok je u državama s višim prihodima taj iznos oko 50 eura do 100 eura po glavi stanovnika. Naravno, za očekivati je da bogatije zemlje troše više na sport nego siromašnije zemlje.

U osnovi: udeo bruto dodatne vrednosti sporta niža je u niskim primanjima država članica EU u odnosu na visoki dohodak država. Na preseku elastičnosti nacionalnog dohotka, elastičnost sportova je 1,14, što znači da, ako se nacionalni dohodak poveća za 1%, bruto dodatna vrednost povezana sa sportskim sektorom raste za 1,14%.

1.1. Ekonomski značaj sporta u smislu bruto domaćeg proizvoda (BDP-a)

Bruto domaći proizvod (BDP) je uobičajena mera za proizvodnju unutar prirednog sektora i jedan je od glavnih pokazatelja uspešnosti ekonomije. Usko je povezana s BDV-om, ali dodaje poreze umanjene za subvencije na proizvode. "Napominjemo da BDV sadrži "ostale poreze na proizvodnju", koji se razlikuju od "poreza na proizvode" sadržanih u BDP-u. Stoga je BDV isključivo vezan uz proizvodnju, dok BDP takođe obuhvata poreze i subvencije na poluproizvode i na konačnu upotrebu.

U tabeli 2 prikazani su top-10 sportskih sektora (od 42) u smislu BDP-a. "CPA" je kategorizacija roba i usluga koje se koriste u sustavu nacionalnih računa (SNA). BDP određene kategorije prikazan je u milijunima eura, kao i udeo ukupnog BDP-a EU.

Tabela 2: Doprinos BDP-a u top 10 sportskih sektora

Rang	CPA	Roba i usluge	BDP u mil. eura	Udeo ukupnog BDP-a
1.	P	Educijske usluge sportskog obrazovanja	51,24	0,39%
2.	R93-1	Sportske usluge	43,07	0,33%
3.	O	Usluge javne uprave; usluge obaveznog socijalnog osiguranja	32,24	0,24%
4.	I	Usluge smeštaja i ishrane	23,22	0,18%
5.	G47	Usluge trgovina na malo, osim motornih vozila i motorcikala	19,87	0,15%
6.	G46	Usluge trgovine na veliko, osim motornih vozila i motorcikala	16,35	0,12%
7.	F	Građevine i građevinski radovi	9,93	0,08%
8.	R90-92	Kreativne, umetničke, zabavne, knjižničke, arhivske, muzejske i druge kulturne usluge; usluge kockanja i klađenja	9,49	0,07%
9.	Q86	Zdravstvene usluge	8,23	0,06%
10.	H49	Usluge kopnenog prevoza i prevozne usluge putem cevovoda	6,645	0,05%

Izvor: SpEA, 2018

Tabela nam pokazuje da usluge sportskog obrazovanja doprinose nešto više od 51 milijardi eura ili 0,39% BDP-a EU-a, gotovo jednako kao i celokupno šumarstvo i proizvodi od drva, osim nameštaja (55 milijardi eura). „Sportske usluge“, drugi po veličini sektor, jedini je najveći sektor u sportu obuhvata radove na sportskim objektima, sportske klubove, fitnes i druge sportske usluge (npr. Sportsku promociju ili sportiste). Stvarajući više od 43 milijarde BDP-a ili 0,33% ukupnog BDP-a EU, očigledno je da premašuje ukupni sektor usluga štampanja i snimanja, za BDP- 37,8 milijardi eura. Usluge javne uprave i odbrane povezane sa sportom; usluge obveznog socijalnog osiguranja “doprinose još 32,2 milijarde eura BDP-u, što odgovara 0,24% ukupnog BDP-a. Samo ova tri najveća sektora stvaraju 0,96% ukupnog BDP-a EU-a. Sportski turizam je barem delimično odgovoran za usluge smeštaja i ishrane, maloprodaje i veleprodaje, kao i za usluge kopnenog prevoza. „Građevine i građevinski radovi“ su ulaganja u sportsku infrastrukturu, kao što su stadioni ili bazeni. Veliki sportski događaji mogu povećati važnost ovog sektora, kao što je bio slučaj u Ujedinjenom Kraljevstvu pre Olimpijskih letnih igara 2012. Sportski savez sa sektorom R90-92 uglavnom dolazi iz „kockarskih usluga i usluga klađenja“ iako postoje mnogi muzeji posvećeni sportu i druge kulturne institucije. „Usluge zdravlja ljudi“ su dvostruke, uključujući tretman sportskih ozleda i sporta kao tretmana.(SpEA, 2018). Proizvodnja roba i usluga vezanih za sport nije samo raspodeljena različito među sektorima, nego i među državama članicama. Vrednosti su navedene u tabeli 3.

Tabela 3 : BDP vezan uz sport u državama članicama EU

Država članica	BDP – U milionima eura	Udeo BDP-a u sportu %
AT – Austrija	13,066	4,12%
BE - Belgija	4,494	1,16%
BG - Bugarska	338	0,80%
CY - Kipar	361	1,85%
CZ - Češka	2,025	1,27%
DE - Nemačka	104,707	3,90%
DK - Danska	3,973	1,56%

EE - Estonija	159	0,88%
%EL - Grčka	1,784	0,93%
ES% - Španija	14,984	1,44%
FI - F%inska	3,264	1,63%
FR - Fra%ncuska	39,923	1,91%
HR - Hrvat%ska	676	1,54%
HU - Mađarsk%a	1,252	1,26%
IE - Irska%	1,804	1,03%
IT - Italija%	21,217	1,32%
LT - Litva%	383	0,85%
LU - Luksem%burg	630	1,43%
LV - Letonija%	142	0,64%
MT - Malta%	129	1,81%
NI - Nizozemska	7,973	1,24%
PL - Poljska	8,952	2,30%
PT - Portugal	1,879	1,12%
RO - Rumunija	1,389	1,04%
SE - Švedska	5,949	1,41%
SL - Slovenija	609	1,69%
SK - Slovačka	956	1,31%
UK - Ujedinjeno Kraljevstvo	36,750	2,18%

Izvor: SpEA, 2018.

Na prvi pogled se može videti da se udeli uveliko razlikuju od 0,6 (Letonija) do 4,12% (Austrija) što je nešto više od faktora 5,1. Takve su varijacije, međutim, normalne. Na primjer, BDP udeo ukupne poljoprivrede (sport plus ne-sport) kreće se od 0,34% u Luksemburgu do 4,84% u Rumuniji.

1.2. Ekonomski značaj sporta u smislu zapošljavanja

Drugi vrlo važan pokazatelj privredne aktivnosti je zaposlenost. Učinci zapošljavanja su izračunati po glavi stanovnika, jer su u podacima sa punim radnim vremenom ekvivalenti nepotpuni. Top-10 sektora sportskog

zapošljavanja prikazano je u Tabeli 4. Najsnažniji sektori su „obrazovne usluge“ s više od 1,1 milijon zaposlenih. Samo one čine više od 0,5% ukupne zaposlenosti u EU.

Drugi najveći sektor su „sportske usluge“ sa oko 749.000 zaposlenih. Treće, a time i dva reda više nego u rangiranju BDP-a, su maloprodajne usluge sa više od 586.000 zaposlenih osoba. Razlog tome što je maloprodaja jedan od onih sektora koji generiše puno radnih mesta za određenu vrednost BDP-a. Ta prva tri sektora osiguravaju zapošljavanje za gotovo 2,45 miliona osoba ili 1,17% ukupne zaposlenosti u EU. „Usluge smještaja i ishrane“ zadržavaju četvrto mesto s 585.900 zaposlenih - samo nekoliko stotina manje od trgovine na malo. Javna uprava u sportu zapošljava 503.000 osoba. Preostali sektori, veleprodaja, kreativna umetnost, kulturne usluge, kockanje i klađenje, građevinarstvo, ljudsko zdravlje i tekstil iskazuju manje od pola milijona zaposlenih. (SpEA, 2018.)

Tabela 4: Doprinos 10 sportskih sektora u zapošljavanju

Rang	CPA	Roba i usluge	Zaposlenost	Udeo ukupne zaposlenosti
1.	P	Edukacija usluge (sportskog obrazovanja)	1,110,882	0,53%
2.	R93-1	Sportske usluge	749,291	0,36%
3.	G47	Usluge trgovine na malo, osim motornih vozila i motorcikala	586.516	0,28%
4.	I	Usluge smeštaja i ishrane	585,892	0,28%
5.	O	Usluge javne uprave i odbrane; usluge obaveznog socijalnog osiguranja	503,059	0,24%
6.	G46	Usluge trgovine na veliko, osim motornih vozila i motorcikala	345,683	0,17%
7.	R90-92	Kreativne, umetničke, zabavne, knjižničke, muzejske i druge kulturne usluge	240,952	0,12%
8.	F	Građevine i građevinski radovi	179,414	0,09%
9.	Q86	Zdravstvene usluge	143,666	0,07%
10.	C13-15	Tekstil, odeća, koža i srodni proizvodi	124,104	0,06%

Izvor SpEa, 2018.

Po podacima Eurostata u 2012. godini u državama članicama zabeleženo je ukupno 208,55 miliona zaposlenih. Od toga se 5,67 miliona može pripisati sportu, što je udeo od 2,72%. Drugim rečima, jedan od 37 zaposlenih radi u fabrici ili ustanovi koja je poslovno povezana sa sportom. Statistička definicija sporta pokazuje veću zaposlenost nego u svim ostalim kategorijama zajedno.

Trgovina na malo (maloprodajni servisi), druga po veličini kategorija, zapošljava više osoba nego u svim manjim kategorijama zajedno. Iz tabele br. 5 koja sledi, iščitava se da je najveća vrednost zaposlenosti u državama članicama zabeležena u Nemačkoj sa 1,76 milijona osoba (1.761.369) , a sledi je Velika Britanija sa 1,06 miliona zaposlenih i Francuska sa više od 582.000 osoba. Udeo zapošljavanja u sportu od ukupne zaposlenosti kreće se od 1,22% u Rumuniji do 5,63% u Austriji. Tako je faktor varijacije oko 4,6, nešto manje nego za BDP.

Tabela 5: Zapošljavanje u sportu u državama članicama EU

Država članica	Zapošljavanje po glavama stanovnika	Udeo zapošljavanja u sportu %
AT - Austrija	226,129	5.63%
BE - Belgija	71,440	1.59%
BG - Bugarska	44,756	1.55%
CY - Kipar	7,813	2.08%
CZ - Češka	84,803	1.76%
DE - Nemačka	1,761,369	4.60%
DK - Danska	64,082	2.45%
EE - Estonija	13,656	2.31%
EL - Grčka	47,486	1.31%
ES - Španija	661,839	1.50%
FI - Finska	50,634	2.09%
FR - Francuska	582,709	2.29%
HR - Hrvatska	27,908	1.83%
HU - Mađarska	75,771	2.00%
IE - Irska	30,008	1.68%
IT - Italija	389,120	1.76%
LT - Litva	20,043	1.62%
LU - Luksemburg	4,336	1.89%
LV - Letonija	12,611	1.48%
MT - Malta	3,306	1.98%
NI - Nizozemska	150,687	2.04%
PL - Poljska	332,939	2.17%
PT - Portugal	59,330	1.39%
RO - Rumunija	100,279	1.22%
SE - Švedska	109,191	2.43%
SL - Slovenija	21,916	2.43%
SK - Slovačka	47,095	2.03%
UK - Ujedinjeno Kraljevstvo	1,064,939	3.75%

Izvor: Eurostat, 2012

Često korišćeni pokazatelji ekonomske važnosti sportskih sektora su indirektni multiplikatori. Oni pokazuju koliko je ukupnog outputa potrebno proizvesti kako bi se zadovoljila jedna jedinica jednake potražnje. Primera radi, s multiplikatorom od 2,09, potrebno je generisati ukupno 2,09 miliona eura proizvodnje u celoj privredi, za milion eura proizvodnje u sektoru A01 „proizvodi poljoprivrede“ koji će se proizvoditi. Što je ekonomski rast veći međusobno povezan i što je manje proizvoda koji se uvoze, veći je multiplikator. Sledom toga, velike ekonomije 20 imaju koristi jer mogu samostalno proizvesti više robe i usluga. Na primer, Kipar ima prosečni multiplikator od 1,51, dok je prosek u Nemačkoj jednak 1,74. U slučaju EU-a, indirektni množitelj je više ravnoman, dosežući 1,94.

Prosečni multiplikator roba i usluga vezanih uz sport jednak je 1,95, što je neznatno više od prosečnog 1,93 nesportskog sektora. (SpEa 2018). Daljnja analiza multiplikatora otkriva one sektore koji šalju nesrazmerno visoke potsticaje ostatku privrednih proizvođača i stoga se mogu smatrati ključnim sektorima.

2. SEKTORSKI POTENCIJAL RASTA

2.1. Sportski događaji

Vlasti pojedinih država odavno su prepoznale političku i privrednu moć velikih sportskih manifestacija te su im pristupale kao svojevrsnom promotivnom i ekonomskom alatu, koji im je omogućavao jačanje imidža u svijetu i dodatnu zaradu. Posljednjih godina države i gradovi na organizovanju sportskih događaja zasnivaju svoje razvojne i imidž strategije. Razlog takvome ponašanju leži u činjenici što veliki sportski događaji privlače posetioce iz celog sveta i veliku globalnu medijsku zastupljenost, a redovito se ubrajaju i među najgledanije televizijske događaje u svijetu. Iz studija koju je naručila Evropska komisija, Opšta uprava za obrazovanje i kulturu 2014.-2017 (ECOM , 2014.) može se jasno sagledati doprinos sporta privrednom rastu i zapošljavanju u EU putem definicije u Vilniusu koja je postala factor standard. Putem sportskih računa satelita, komunikacijom istraživača SSAs / IOTs, razmatra se niz važnih pitanja koja doprinose izgradnji nacionalne svesti o sportu kao izvoru BDP-a i zapošljavanja pri čemu se mora naglasiti sportski događaj i sportski mega događaj kao važan oblik doprinosa koji

doseže velike razmere na rast nacionalnog i regionalnog privrednog razvoja (obnova / izgradnja). Zato su ekonomski aspekti sportskih događaja i prognoza privrednog utjecaja sporta zajednička briga kreatora politike (nacionalnih tela i istraživača) u prikupljanju podataka (primer, prihodi najveći u istoriji i od olimpijskih igara u Londonu, 2012). Olimpijske igre jedna su od najučinkovitijih marketinških platformi u svetu, a s obzirom na potencijalni učinak od nekoliko milijardi gledaoca, nije ni čudo da su mamac za sponzore i proizvođače programa. Samo prava prenosa i top-sponsorstva u poslednjem su olimpijskom ciklusu (Vancouver i London) već osigurala više od pet milijardi dolara, a prihodi od ostalih sponzora, karata i licencija da ne spominjemo. Prava na prenose i sponsorstva Olimpijskih igara sklapaju se na cikluse od četiri godine. Od 2009. do 2012. prihodi od prava na prijenos igara iznose gotovo četiri milijarde dolara a prihodi iz tzv. top-programa sponzora iznose 957 milijuna dolara.

Grafikon 2. Prihodi od TOP sponzora i od prava prijenosa

Prihodi od TOP sponzora u milijunima dolara	Prihodi od prava prijenosa u milijunima dolara
1993.-1996. 279	1993.-1996. 1251
1997.-2000. 579	1997.-2000. 1845
2001.-2004. 663	2001.-2004. 2232
2005.-2008. 866	2005.-2008. 2670
2009.-2012. 957	2009.-2012. 3914

Izvor: IOC Poslovni dnevnik /marketing&mediji 25.7.2012. (prilagodba-izrada autora rada)

Vidljivo iz grafikona 2 za olimpijski ciklus od 2009. do 2012. prihodi od prava na prijenos igara iznose gotovo četiri milijarde dolara - što je povećanje od gotovo 50%. U top-programu našle su se najveće svetske kompanije koje se jedine imaju pravo koristiti olimpijskim obilježjima u komercijalne svrhe, a u njemu sudeluje jedanaest korporacija. U četverogodišnjem ciklusu od 2009. do 2012. Olimpijadu sponzoriraju Visa, Samsung, P&G, Coca-Cola,

Acer, Atos, Dow, GE, McDonalds, Omega i Panasonic. Za primer se navode prenosi u brojkama: 5600 sati prenosa u 200 regija, 4,8 milijardi potencijalnih gledaoca, 13.000 TV profesionalaca, 230 sati 3D programa (Žujo M., 2012.) Organizovanje velikih sportskih događajima donosi ekonomske odnosno financijske učinke na zemlju domaćina, koji se ogledaju ne samo tokom i nakon, nego i uoči njihovog održavanja. Ispitivanja su utvrdila da su stope rasta BDP-a u zemljama koje su razdoblju od 1952. do 2000. godine organizovale olimpijske igre bile više za 1,5%. Bilo da se posmatra godišnjim brojkama ili četverogodišnjim ciklusima, sportsko tržište cveta.

Slika 3. Rast sportskog tržišta četverogodišnjim kontinuitetom

Izvor: A.T. Kearney analysis: <https://www.atkearney.com/communications-media-technology/article->

Svake četiri godine su letnje i zimske olimpijske igre, Svetsko prvenstvo, UEFA Europsko prvenstvo, Lige prvaka su u proljeće, Wimbledon tenis leti. Uzimajući u obzir prihode od sportske opreme i licenciranih proizvoda, zdravlje i fitness klubova i drugih aktivnosti ne-događaja, kao i događaje, sportsko tržište generiše 600 milijardi \$ na 700 milijardi \$, ili otprilike 1 posto svetskog BDP-a. Tržište za sportske opreme licenciranih proizvoda, što uključuje sportsku odeću, opremu i obuču, vredi 310 milijardi \$; tržište sportskih klubova, uključujući i fitness klubove, yoga klase, osobni trening i slično, vrijedi 105 milijardi \$. Ostali sportski prihodi, koji uključuju izgradnju infrastrukture, hrane i pića, te sivih područja kao što su kladionice,

vredi između 100 milijardi \$ i 200 milijardi \$. Severna Amerika dominira u ukupnoj sportskoj potrošnji, što čini 266 milijarde \$, u odnosu na 204 milijarde \$ za Europu. Sportsko tržište će nastaviti rasti. Prognozirani rast od 90,9 milijarde \$ do 2017., što je porast od 15 milijardi \$ između 2013. i 2017. godine. EU "Misija za rast" usmerena na sportsku industriju trebala bi biti organizovana u svakom većem sportskom događaju.

ZAKLJUČAK

Razmatrajući aspekte tržišta sporta i važnosti u nacionalnim ekonomijama zasnovane na aspektima sporta ekonomskom razvoju. Najvažnije činjenice i implikacije politike koje treba izvući iz rezultata ovih istraživanja, su :

- Sport je privredni sektor od temeljne važnosti i predstavlja „udeo u nacionalnim privredama koji je uporediv s udelom poljoprivrede, šumarstva i ribarstva zajedno.
- Sport predstavlja radno intenzivnu industriju koja dovodi do dodatnog zapošljavanja, s udelom tako može pridoneti ispunjavanju ciljeva daljeg razvoja. (pametna, održiva, uključiva razvoj)
- Sport ima specijalizovane prednosti rasta: "sportski proizvodi" i usluge mogu se naći u mnogim drugim sektorima. To znači da sport može pomoći u određenim sektorima razvoja, zavisno od karakteristikama sportske ponude i potražnje u određenoj zemlji.
- Sport ima ekonomska obeležja luksuznog dobra, s dohodovnom elastičnošću iznad 1. To znači da će proizvodnja i usluge u sportu rasti brže u zemljama nižim primanjima nego u zemljama s višim primanjima.
- Sport ima jasnu obrazovnu socijalnu i zdravstvenu ulogu. Te prednosti proizlaze ne samo iz koristi od bavljenja sportom za svoje zdravlje, već i stoga toga što, kroz sudelovanje u sportskim klubovima, ljudi često sudeluju u volonterskim aktivnostima koje su pozitivne za njihovu zajednicu.
- Sport ima doprinos nacionalnom identitetu. Postoje mnogi primeri relativno jedinstvenih nacionalnih sportova (tradicionalni sportovi) koji doprinose nacionalnom identitetu.

- Sport je kao kontinuum motoričke i telesne aktivnosti vezan za širok raspon politika, proizvoda i usluga koji se tiču različitih vrednosnih lanaca i uticaja na njih. Ukupno gledajući, sportski sektor čini 2% globalnog BDP-a EU-a, dok ukupna zaposlenost koju stvaraju sportske aktivnosti iznosi 7,3 milijona, što odgovara 3,5% ukupnog zapošljavanja u EU-u.
- Sport je poluga za inovacije, industrijsku konkurentnost i zapošljavanje. Sportska industrija je čvrsto povezana s drugim područjima proizvodnje: inkluzivni ili sportski turizam, tehnologija, zdravlje, okoliš, promet, integracija, građevinarstvo i infrastruktura područja su u kojima sport izravno ili neizravno doprinosi stvaranju dodane vrijednosti.

Na osnovu svega navedenog u radu Stoga donosi se zaključak da sport nije marginalna delatnost, nego prioritetno područje u pogledu ulaganja. Uloga sporta u privredama i savremenom društvu donosi znatne prednosti za lokalne i regionalne vlasti u pogledu: sektora na koje sport utiče, što stvara značajan učinak poluge; konkurentnosti, privlačnosti i kvalitete života tamo gde su aktivnosti i događanja bitna i učestala; zaposlenosti i integracije kao snažnog sredstva prenošenja zajedničkih vrednosti, u većini slučajeva, jasnije izražene na lokalnom i globalnom nivou.

Literatura:

1. .Aggarwal, Arpit (2014.) Importance of Sports for Economy. [Online] Dostupno na: <https://www.linkedin.com/pulse/20141125180125-161464176-importance-of-sports-foreconomy/> (pristupljeno 18.01.2020.)
2. COM(2007/0391 final).Bijela knjiga o sportu (White Paper - White Paper on Sport) [Online] Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?> (pristupljeno 12.01.2020.)
3. EC (2014.) Study on Sports Organisers' Rights in the EU, FinalReport. ASSER institute. [Online] Dostupno na http://ec.europa.eu/assets/eac/sport/news/2014/docs/study-sor2014-final-report-gccompatible_en.pdf), str 142.) (pristupljeno 18.01.2020.)

4. EC, EACEA, (2019) ERASMUS+: SPORT [Online] Dostupno na: <https://eacea.ec.europa.eu/erasmus-plus/actions/sport/collaborative-partnerships/en>. (pristupljeno 13.01.2020.)
5. Eurostat (2018) Smarter, greener, more inclusive? Indicators to support the Europe 2020 strategy. <https://ec.europa.eu/>(pristupljeno 18.01.2020.) (pristupljeno 119.01.2020.)
6. EC, EO (Europski odbor) .Službeni list Europske unije (2018/C 461/06) Mišljenje Europskog odbora regija – Uključivanje sporta u program EU-a za razdoblje nakon 2020. (pristupljeno 27.01.2020.)
7. Kesner-Škreb, M (2007.) Lisabonska strategija. Financijska teorija i praksa 31 (4),str. 441-443. (pristupljeno 27.01.2020.)
8. Sloane, Peter (2006) .Rottenberg and the Economics of Sport after 50 Years: An Evaluation, University of Wales, Swansea; Institute for the Study of Labor.[Online] Dostupno na: <https://www.researchgate.net>. (pristupljeno 18.01.2020.)
9. SpEA, SIRC et al. (2012): Study on the Contribution of Sport to Economic Growth and Employment in the EU. [Online] Dostupno na: <http://ec.europa.eu>. (pristupljeno 19.01.2020.)
10. SpEA (2015) Kleissner, Anna, Grohall, Günther: Research for culture committee - the economic dimension of sport study [Online] Dostupno na: <http://www.europarl.europa.eu>. (pristupljeno 18.01.2020.)
11. SpEA, SIRC, EC (2018): Study on the Economic Impact of Sport through Sport Satellite Accounts. [Online] Dostupno na: <https://publications.europa.eu>. (pristupljeno 13.01.2020.)
12. Štakić, Đ. (2008): *Sociologija sporta*, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja Univerziteta u Beogradu, Beograd,

Проф. др Остоја Барашин¹

СПОРТ ИЗВАН СПОРТСКИХ ТЕРЕНА

Апстракт:

Познато је да свака медаља има двије стране. Тако је и у спорту, код виших мотива, као што су племенитост, радост при учешћу, поштовање противника, издржљивост и умјереност у напорима, долазе и нижи мотиви као што су славољубље и похлепа, непоштене борбе, постизање резултата по сваку цијену. И не само да долазе, него се стиче утисак да су ови нижи мотиви данас у спорту заузели маха и избили у први план. Захтјев који се среће на свим такмичењима – Брже, више, јаче–тјера такмичаре једино на спортска достигнућа с чиме се запоставља сам човјек, његова људскост, а самим тим тешко се могу избјећи и преваре, разне врсте допинга, дроге, потплаћивање, с којим се великој опасности излаже тјелесно и духовно здравље спортиста. Брже, више, јаче многи замјењују с оним “по сваку цијену” и тако су вриједности спорта озбиљно угрожене јер се не бирају средства на путу славе и успјеха.

Кључне ријечи: спорт, етика у спорту, насиље, допинг,

Abstract:

It is well-known that every medal has two sides. The same goes for sports. Higher motives such as nobility, joy in participation, respect for opponents, endurance and moderation in efforts, are followed by lower

¹ Универзитет ПИМ Бања Лука

motives such as ambition and greed, dishonest struggles, achieving results at all costs. In addition, there is an impression that these lower motives in sports today have become widespread and have come to the fore. The requirement encountered in all competitions - Faster, more, stronger - drives competitors only to sports achievements, neglecting that way the human and humanity as such, thus making it difficult to avoid fraud, various types of doping, drugs, underpayment, with which both physical and spiritual health of athletes is at great risk. "Faster, more, stronger" is replaced by many with "at any cost" and thus the values of sports are seriously jeopardized because one follows the path of glory and success by any means necessary.

Keywords: sport, ethics in sport, violence, doping

УВОД

Сложена друштвено-економска, психолошка и еколошка ситуација у свијету поставља нове захтјеве различитим секторима јавног живота, укључујући и спорт.² Прије свега треба имати у виду да је и данас евидентан проблем подстицања разних врста физичке културе и спорта међу различитим популацијама. Неспорно је да систематска спортска активност и вјежбе на различите начине побољшавају општу отпорност организма према модерним учинцима различитих врста. Тај проблем је посебно изражен међу младима због све присутнијег нарушавања здравља, што погодује ширењу различитих болести, које се негативно одражавају на економску, интелектуалну и социјалну стабилност друштва, како у садашњости тако и у будућности. У том смислу, промоција здравог начина живота и спорта заузима посебно мјесто у процесу развоја савременог масовног спорта.

Историја људског друштва обиљежена је као период у ком

2 "Спорт је сложена, јавна друштвена дјелатност којој се у свим развијеним земљама свијета поклања велика пажња. Разлог за такав однос је његов изузетно велики утјецај на све сегменте живота савременог човјека. Најчешће се у први план истиче позитивно дјеловање спорта на психофизичко здравље, али му се веома често приписују и атрибути пропагандног, финансијског и политичког средства." Стратегија развоја спорта у БиХ, јули, 2010.

је дјетињство представљало најактивнији дио људског живота. Нажалост, данас су дјеца све више заокупљена компјутером, смарт телефонима, телевизијом, као и другим стварима које искључују неопходне активности за њихов квалитетан психофизички развој, али и људске популације уопште. Спорт, поред очувања здравља, стварања радних и обрамбених способности има и значајну друштвену улогу. Та улога је првенствено усмјерена на васпитно образовне вриједности јер је врло значајан утицај спорта на формирање личности. Он дјецу пружа могућност да развију своје хумане квалитете и промовише истинске људске вриједности. Васпитање за љубав, живот и заједништво онемогућава егоистично затварање у себе и представља снажну препреку ширењу наркоманије, алкохолизма, криминала као и дручних друштвено штетних појава који су у данашње вријеме све већа пријетња здравом друштву.

1. Одређење спорта и други сродни појмови

“Спорт је дио наслеђа сваког мушкарца и сваке жене и ништа не може надокнадити његов недостатак.”

- Пјер де Кубертен³

Спорт је један од важних чиниоца здравља људске популације, а игра и спорт представљају саставни дио живота људи различите старосне доби и социјалног положаја. Уопштено посматрано, спорт представља опште добро и један је од најизразитијих облика људске креативности. Изражена потреба да се кроз спорт истакну људске способности, жеља и задовољство у ширењу граница могућности човјека, спонтаност и интерес за драму што се одвија у спортском такмичењу, дају спорту посебну драж, али и значај, што је изузетно важно за дјецу и младе.

³ Pierre de Coubertin (1863-1937), француски педагог и историчар, утемељивач модерних олимпијских игара.

“Постоје многобројне дефиниције спорта, најчешће противрјечне и парадоксалне. Томе нарочито доприноси неодређени појам ‘спортска игра’ и тврдње да је спорт игра. Једна група истраживача истиче да је спорт борба са самим собом, другим човјеком и природним препрекама (силама природе). Други, наглашавају да је спорт васпитна друштвена институција прожета игром, а чији је циљ физичка и духовна изградња личности. Трећи, спорт посматрају као рационалну дјелатност, свеукупност достигнућа у одређеном подручју друштвеног живота” (Коковић, 2000:21).

Много је начина на које се може изрећи шта је то спорт, а један од таквих је онај што стоји у Прогласу спортиста изречен у Риму 1984.: *“Спорт је радост живљења, жеља самоизрицања у слободи, напрезање са савршеним самоостваривањем кроз слободно залагање; то је сусрет и одмјеравање с другима, однос према природи и друштвеној средини. Спорт је чинилац људског дозријевања, моралног и друштвеног васпитања; поспјешује и људске односе и даје важан допринос уљуђеном животу. По својој свеобухватности уздиже се на међународни ниво као средство братства и мира.”*

Основно обиљежје спорта је такмичење и нема спорта без такмичења. Спортиста се може такмичити с временом, мјерним јединицама, савладавањем тежине, природним и атмосферским препрекама и у правилу са противницима. “Човјек у спорту неминовно постаје хомо метрум; мјерљивост резултата је, уз агон, једно од темељних обиљежа спорта, али и друштвеност, посебно наглашена у екипним спортовима. Вриједност сваког спортског такмичења мјери се достигнутим резултатима, надмшивањем олимпијских или свјетскох рекорда. Трка за већом даљином и висином, тежим теговима и краћим временом постала је апсолутни циљ за себе” (Коковић, 2000:24). Ниво постигнутих резултата лимитира подршку институција и спонзора, а спорт претвара у професију која постаје начин стицања профита.

Основна особина рекреације је разонода и забава, а примарни циљ није побједа него подизање и одржавање способности организма, тјелесне и менталне снаге. Када су дјеца у питању, треба разликовати игру, физичко васпитање у школи и бављење школским спортом, од укључивања у тренинг врхунског спорта. Но, увод у неку конкретну

спортску активност за малу дјецу ипак треба бити прилагођен њиховом узрасту, физичким могућностима и жељи за игром кроз коју они највише уче и усавршавају своје вјештине.

2. Значај спорта и етика у спорту, све даље од спорта

Спорт врши све већи утицај на главна подручја људског дјеловања, укључујући политичку, економску и културну арену. Његово присуство може, такође, да се осјети у области образовања и здравља. Спорт је прожео већину друштвених институција, породица, школа, локалних заједница и предузећа, а такође, укоријенио се и у свим мејнстрим медијима, чиме је постао једна од најзначајнијих друштвених појава. Културни значај спорта одражава културни интегритет друштва. Морални аспект спорта је непрекидно изложено јавном интересовању и вредновању. Јавност доживљава спорт као сферу фер-плеја и центра моралног интегритета. Као дио културе једног друштва, спорт одражава, штити и унапређује и промовише вриједности и етику које чланови тог друштва прихватају, односно очекују. Осим етичке вриједности, спорт представља ослонац очувања здравља становништва.

Дјецу привлачи спорт због забаве, игре и доброг тренера, а одбија их пobjеда као императив, притисак амбициозних родитеља, честе озледе, недовољан напредак, досада и исмијавање. По правилу, дјеца би требала почети врхунски такмичарски тренинг у касној животној фази, али, нажалост, савремена пракса показује да почетак специјализације и бављења појединим спортовима почиње све ранији што на дјецу негативно дјелује. Због тога дјеца све теже могу поднијети снажан притисак тренера и нереално амбициозних родитеља ради постизања врхунских резултата. Овакво стање намеће потребу раздвајања и разумијевања суштине спорта као рекреације од спорта као занимање.

“За нека друштва је карактеристично прекомјерно вјеровање у спорт и његове функције, док је за друга спорт нешто секундарно и маргинално. Претјерано вјеровање у спорт доводи до његове митологизације, јер се на спорт гледа као на неку нову врсту религије

која треба да омогући остварење водећих идеала. Штавише, спорт се данас, у кризним временима почиње посматрати као спасоносна формула за друштвену проходност (покретљивост). Уствари, спорт је само слика и израз одређеног друштва, он репродукује (обнавља) друштво у сажатом облику. Спорт је здрав када је и друштво здраво и квари се заједно са кризом друштва". (Коковић, 2000:62).

Под утицајем општих друштвених вриједности у којим доминира жеља за резултатом и компетитивношћу, васпитна димензија спорта је све мање присутна. Умјесто стицања знања, вјештина, подизања способности и усвајања моралних вриједности, на првом мјесту међу циљевима спортских активности све чешће се потенцира постизање високих резултата и успјеха. Из тих разлога потребно је већу пажњу усмјерити, управо, васпитним аспектима рада с дјецом у спорту. Спорт није могуће дефинисати кроз игру, физичко вјежбање или васпитну дјелатност, сматра Коковић, јер ако се покуша одредити на овај начин онда је то просто фиксирање неких његових квалитета који су емпиријски очигледни, али не и његове основне карактеристике.

Спорт је славље које спаја људе и пружа им прилику за повезивање. Церемоније отварања и затварања Олимпијских игара на најдиректнији начин имплицирају идеју да је спорт много више од пуког супротстављања и сукобљавања између појединаца и нација. Он окупља различите нације на једном мјесту, гдје се људи срећу, међусобно одмјеравају, и на тај начин упознају и уче прихватити међусобне разлике.

Са претварањем спорта у спектакл и публика све више добија на значају. Због масовности и честог насилничког понашања навијање постаје све актуелнија и важнија појава како са друштвеног, тако и са научног становишта. Навијање може имати два значења. Прво, оно представља исказивање привржености одећеном клубу, која се може манифестовати, осим кроз радовање и еуфорију, и кроз разочарање, очај, па и кроз бијес. С друге стране, навијање карактеришу и пристрасност, ирационални карактер и ирационална страст. Из ових карактеристика управо и произилази феномен навијачких група. У њиховом средишту се налазе најоданији, најфанатичнији и

најупућенији навијачи. Насупрот њима налази се тзв. “хладни” тип навијача и посматрача спортских догађаја.

Не треба судити спорту, већ ономе што од њега људи чине или желе учинити. Важно је да они који су на различитим нивоима укључени у спорт, од учесника до високих функционера, имају то на уму ако желимо да спортска игралишта и даље буду мјесто спајања, мјесто комуникације међу појединцима и групама на потпуно супротним странама у погледу културе, политике и религије. То мора бити мјесто на којем ти појединци постижу оно што политичарима ријетко полази за руком, а то је одређени облик хуманизма.

Спорт је кроз свој еволутивни развој, који је пратио развој људског друштва, од првобитног значења игре, забаве и разоноде, временом попримио и друга обиљежја, те постао важна друштвена делатност. Тим путем се остварују значајне социјалне и економске димензије појединца и друштва у цјелини. Спорт је важан друштвени феномен на свим нивоима савременог друштва, остварујући велики утицај на кључна подручја друштвеног живота: утиче на међунационалне односе, пословни живот, друштвени статус, модне трендове, етичке вриједности, начин живота људи. Спорт данас има могућност да буде главни друштвени чиниоц који се може одупријети инвазији јефтине културе и лоших навика.

Савремена схватања спорта стоје на становишту да је он врло значајна јавна дјелатност, једна од најшире прихваћених и праћених, усмјерена на самог човјека, али и на друштво у цјелини, која има далеко дубљи смисао од постизања спортских резултата. По таквом схватању спорт представља један флексибилни појам који више говори о ономе ко га употребљава него о појави о којој је реч. Спортисти у спорту виде бескомпромисну борбу за побједу или за рекорд, док је то за тренере својеврсни начин живота. Посјетиоци спортских такмичења спорт описују као драму, неизвесност исхода борбе између противника, док социолози и социјални психолози спорт виде као средство задовољавања потреба у спортској борби, могућност да се испоље агресивни нагони, да се утроши вишак енергије и негативних емоција. Он представља реакцију на немогућност да се задовоље неке друге, универзалније потребе. Спорт задовољава потребу за компензацијом,

јер учествујући као пасивни гледалац, човјек тражи заборав и бијег од свакодневних животних проблема. Поистовјећујући се са успјешним спортистима, појединац ствара илузију да је присутан и можда чак и значајан. Настојећи да се везивањем за звијезде масовне културе издигне изнад своје безначајности. Армија идолопоклоника још више потврђује своју безначајност, јер масовно обожавање и подражавање идола не може да му донесе очекивани престиж, већ суштински, може само још више да му обезвриједи индивидуалност.

Спортски спектакл је увијек био прилика за исказивање свих људских осјећања. У ствари, спортски спектакл је друштвена појава која омогућава производњу и пражњење осјећања преко масе. Заједнички интерес масе је спектакл. Утицај спортског спектакла произилази из стања међуљудских односа. Дивљење, које се исказује према спортистима шампионима, прави од људи праве фанатике. Спорт је постао дио и подручје одређеног идеолошког система, или "материјално оваплоћење идеолошких пракси", својеврстан ритуал народа. Он има улогу "прочишћења", нарочито на подручју задржавања и пражњења агресивности и представља институцију која игра улогу чепа и одушка". (Коковић, 2005:384). Данас се за спорт кроз праћење и навијање занима скоро половина човечанства. Међу њима има припадника оба пола, људи различитих старости, свих нивоа образовања, различитог нивоа културе, различитих вјерских и политичких убјеђења. Одговор на питање зашто је спорт данас толико популаран захтијева анализу многобројних функција које он данас остварује и потреба које задовољава.⁴ Спорт је постао оличење успјешне експанзије и продора универзалног тржишта, одсликава и ствара конструисане обрасце идентитета. Ако је традиционални модел спорта указивао на национални идентитет, посмодерни спорт је постао извор потрошачког стила али и артикулација новог културног идентитета.

4 Првих 10 дана Свјетског првенства 2018 у Русији било је више ТВ гледаоца него 2014. године за цијело првенство у Бразилу. Ово је већ највећи спортски догађај који је "Акамаи", мрежа за пренос видео садржаја утакмица, икад испоручио у смислу укупног промета. У ствари, у року од само 10 дана првенства, укупни промет надмашио је свих 64 утакмице Свјетског купа у Бразилу 2014. године. До краја другог круга, "Акамаи" је испоручио више од два пута промета који је испоручио 2014. године.

(<https://www.cnbc.com/2018/07/14/world-cup-2018-breaks-viewing-records-across-streaming-platforms-as-so.html>)

3. Игра са спортом: допинг, насиље, криминал, политичка (зло) употреба, расизам, наркоманија...

Када промишљамо и повежемо појмове етика и спорт, прецизније, етика у спорту или етичност данашњег спорта, најчешће мислимо о негативним аспектима спорта. Свједоци смо бројних неетичних елемената везаних за спорт, као што су: допинг, мито и корупција, “продане” утакмице и прије него што се одиграју, куповина и продаја играча чији су вртоглави износи трансфера достигли и по неколико милионна евра, доминација појединих спортова и истовремено недовољно улагање у оне мање атрактивне, мање профитабилне, вријећање по различитим основама међу којима су најистакнутији национална, полна, вјерска, расна и др. Ријеч “допинг” се први пут појављује 1889. године у енглеском ријечнику и означава мјешавину опијума и наркотика која се давала тркачким коњима. Антидопинг контрола анаболичких стероида почиње од 1976. године. Ове супстанце повећавају снагу, али доносе низ негативних посљедица: агресивност, насиље, ноћне море, болести леукемије, канцера јетре, атрофије тестиса, ћелавост, кардио-васкуларне сметње. Црна статистика упозорава да је до 50. година живота умрло 45 Совјетских освајача Олимпијских медаља, 14 из САД, 12 из Западне Немачке итд. У послједњих 100 година спорта могу се јасно уочити два периода у развоју допинга. У првом периоду, до шездесетих година прошлог вијека, користе се класична стимулативна средства (метедрин, первитин, хашиш и марихуана, кофеин, амфетамин, роникол). Највише их користе бициклисти и атлетичари, а око двадесет спортиста умире од последица допинга око 1960. године. У другој фази развоја допинга користе се најчешће анаболитички стероиди и хормонске супстанце. Основни разлог су професионализам у спорту и притисак држава на спортисте да постигну боље резултате без обзира на средства и посљедице⁵.

5 Свјетска антидопиншка агенција (WADA) је казнила спортисте из Русије те је питање постало државно, не само спортско. Тадашњи премијер Дмитриј Медведев је поручио како је немогуће игорисати овакву одлуку Свјетске анти-допинг агенције која се тиче руских спорсита. “Нећу сада спроводити детаљну анализу, али недавно сам у једном интервјуу рекао да је у конкретном случају очигледно да и на руској страни постоје проблеми с

Бициклистима и атлетичарима се придружују појединци у тенису, фудбалу, боксу, дизању тегова, до данас практично у свим спортовима. Убједљиву превагу имају појединачни спортови, као и спортови снаге и издржљивости. Спортискиње користе мушке хормоне тестостероне, спортисти амфетамин, а од 1964. године и анаболитичке стероиде.

Најопштији социолошки услови за појаву допинга су: идеологија "успјешне" и надмоћне нације-народа, што оправдава сва средства у складу са постављеним циљем, патернализам политике и економије над врхунским спортом који својим захтевима "тјерају" спортисте на недозвољена средства (често се декларативно боре против допинга, а лицемерно га прикривају када се открије, друштвени притисци, захтјеви и очекивања, везани за успјехе неке уже заједнице, изопачен системи вриједности и репресија, што збуњује људе у одређивању њиховог понашања и на крају, благонаклон однос средстава за информисање, а самим тим и јавног мњења, према резултатима допинг контрола, односно одсуство јавне осуде допинга. За социологију спортског морала велики значај имају морална криза свијета у цјелини који се огледа у пуцању чврстих моралних сегмената друштва пред етиком потрошње и хедонизма, чврстоћа примјене моралних спортских норми фер-плеја у спортским односима и различито оцјењивање и вредновање основних моралних принципа (једнакости, праведности, хуманизма и др.) у појединим спортским срединама.

Спорт је суочен са сталним пријетњама и изазовима попут комерцијалног притиска⁶, искоришћавања младих играча, допинга, расизма, насиља, корупције и прања новца, који су се појавили у готово свим друштвима. "Спорт поприма ефекте спектакла; то је "сентиментална масовна производња". Насиље и агресија који се јављају као пратилац спорта рефлексивна су одређених друштвених

допингом и то се не може порећи", рекао је Медведев, а пренио ТАС. Руски државник није желио да умањи значај актуелног скандала те је нагласио да спортисти те државе очигледно имају велики проблем са допингом, као и да одлука WADA не може бити игнорисана већ схваћена потпуно озбиљно. Преузето са: <https://sport.blic.rs/ostali-sportovi/dmitrij-medvedev-doping-skandal-vada-rusada/98dh7n2> дана: 07.02.2020.

6 "Капиталистичка производња продире до најприватнијих сфера, остварујући уз помоћ капитализма трансформацију читавог друштва у гигантско тржиште. Корпоративне институције су, преобразиле сва средства забаве и спорт у производни процес ради увећања капитала"-Х. Бреверман (Прузето из Коковић, 2005:386).

околности. Спорт је данас постао глобални феномен којег је готово немогуће избјећи. Без обзира на очигледне разлике између богатих земаља и земаља у развоју, као и на њихове културолошке разлике, као и разлике у начину коришћења слободног времена гради се све више спортских објеката, а свакодневни телевизијски преноси спортских догађаја остављају утисак да се од спорта не може побјећи. Једном рјечју, спорт је постао универзални феномен. Неки теоретичари спорта истичу да је корјен самог спорта управо у насиљу, у древним ритуалима или ратовима. „Телевизија и даље много времена посвећује разговорима и програмима с темама као што су “Спорт? То је рат!” или “Спорт као супституција за рат”. Довољно је напоменути да се насиље и оно што ће постати „спорт“ од давних времена доводе у везу – премда је посљедњи настао као низ одређених тјелесних активности.

Античке игре (коринтске, исламске, немејске и олимпијске) у одређеној су мјери нудиле предах од сукоба. Оне уистину јесу представљале замјену или алтернативни облик ратовања, облик потврђивања надмоћи града-државе над ривалима. Тјелесне су активности као што је *pancratium* (хрвање грчко-римским стилем) биле изразито насилне и понекад су резултирале смрћу бораца. Узиман је и допинг, премда се у већој мјери односио на религиозна и народна вјеровања, него на низ производа (углавном синтетичких, али и биолошких) који су данас у употреби.“ (Бодин, Робен & Хеас, 2007:11). У поређењу са старом Грчком, спорт данас има другачију димензију и своју сврху. Ако су античке игре у својој основи имале припрему или замјену за рат, спорт у двадесетпрвом вијеку је почео одражавати нове вриједности и циљеве, као што су образовање, хедонизам, потреба за надметањем и спектаклом, професионална и социјална интеграција као и потреба за припадношћу или друштвена кохезија. Насиље у спорту се не може посматрати изоловано изван контекста насиља у друштву уопште. “Спорт се може посматрати као облик културе и субкултуре. Фудбал је, на примјер, увијек заузимао важно мјесто у култури радничке класе, нарочито у Енглеској; фудбалски вандализам се може посматрати као дио ове поткултуре.” (Кокловић, 2000: 142)

„Спортско екипни живот у групама професионалних играча уз

организовање навијачких група може бити погодан за испољавање агресивног понашања појединаца. Друштвене организације везане за спортска такмичења (управе клубова као и стручно-теренски тимови) иако се не појављују јавно или се рјеђе појављују, могу бити главни инспиратори агресивног понашања спортиста, па чак, непосредно и посредно, агресивног понашања публике, посебно дијела организованих навијача који чине 'језгра навијачке публике'. Спортисти и спортска публика, посебно страствени навијачи, постају непосредни инструменти агресивног понашања и дјеловања спортских организација (управе клубова и тренера), а и инструменти посредовања моћних друштвених организација са нивоа глобалне структуре друштва." (Божовић, 2007: 102) Насиље у професионалном масовном спорту карактеристика је свих савремених друштава. Његови инспиратори су, прије свега, моћне друштвене (економске и политичке) организације, а посебно спортске организације.

Када је ријеч о насиљу у спорту, може се говорити о насиљу гледалаца, насиљу на терену (насилнички поступци током игре, међусобни вербални или физички сукоби играча), насиљу родитеља и/или тренера над дјецом спортистима, насиљу над спортским судијама, насиљу над спортским новинарима итд. Међутим, оно што посебно забрињава је такозвано тихо насиље, у условима када спорт постаје профитабилни бизнис у свијету и постаје снажан инструмент политичке манипулације, нарочито великих економских сила. Треба имати у виду да сви субјекти насиља у једном тренутку могу бити актери, а у другом жртве насиља. Те улоге се мењају у зависности од контекста, ситуационих утицаја, фактора личности, дешавања на терену и ван њега, тока сваког конкретног спортског процеса, итд. Мада је проблем насиља у спорту одавно у жижи интересовања најшире свјетске јавности као и стручњака у спорту, прије свега социолога, филозофа, педагога, психолога итд., наши медији, политичари, стручна и научна јавност, тек деведесетих година двадесетог вијека, почињу озбиљније да се баве све видљивијом „тамном страном спорта“. Чињеница је да насиље у спорту није везано само за хулиганизам спортских навијача, већ и бројне друге, суптилније, мање видљиве, али не и мање озбиљне облике насиља који скоро легитмно егзистирају у

спортским срединама. У прилог томе је и чињеница да наше друштво не санкционише у довољној мјери насилна понашања у спорту и око њега, чиме оно, свјесно или не, помаже или стимулише његов даљи развој.

Иако се хулиганство приписује, углавном, савременом фудбалу, насиље се догађало и на различитим такмичењима и у античко доба, као што се и данас догађа на многим спортским догађајима. „Неспорна је чињеница да насилно понашање спортских навијача није ништа ново. Тиме, као што смо раније назначили, не покушавамо смјестити модерни спорт у континуум који сеже до античких игара; једноставно желимо истакнути да је и у другим историјском периодима, на другим мјестима и везано уз другачија такмичења долазило до одређених облика колективног понашања који имају много сличности с модерним хулиганством. Штавише, понекад су, као одговор на такве инциденте, имплементирани и одређене мјере контроле које дјелују изненађујуће модерно: груба успостава реда, удаљавање појединаца из гледалишта, забрана уношења одређених предмета. Без дубљег улажења у историографију, поучно је размотрити примјере из историје који показују понављајући образац односа гледаоца према спектаклу или такмичења и насиља које притом може настати.“ (Бодин и други, 2007: 21).

Када посматрамо обрасце насиља треба имати на уму да су се они мијењали у складу са друштвеним промјенама. Прва фаза обухвата раздобље од касних 50-тих до раних 60-тих година 20. вијека, када су новинари и истраживачи, већином социолози, идентификовали пораст насиља не само изван него и унутар фудбалских стадиона. Ти облици насиља били су наизглед другачији од онога што се раније догађало. Примјећен је помак од „ригуалног, дионизијског насиља“, везаног уз логику игре и антагонизма које она побуђује, до „промишљеног насиља“. Од почетка 20. вијека до 60-тих година, насилни инциденти су настајали због перцепције гледалаца када је у питању суђења игре (до одређене мјере увијек пристране) те уопштеног спортског ривалства. Они су се углавном изражавали шовинизмом, бијесом или спонтаним изгредништвом, као обиљежјима културе типичне фудбалске публике, махом припадника радничке класе. Новонастали облици сукоба,

међутим, наглашавали су и друштвене и културне подјеле. Од тога тренутка па надаље, хулиганство се почело дефинисати као насиље које је извршено свјесно, на организован, структуриран и осмишљен начин, заправо, не толико различито од организованог криминала.

Појава веома специфична за наше просторе која се испреплиће с хулиганизмом је национализам, тако да се сам појам насиља додатно усложњава и компликује. На спортским теренима у БиХ када се играју утакмице унутар лиге изузетно је изражена национална свијест или национализам. Негативне појаве које владају спортом данас у свијету, као што су национализам и расизам, чине погодно тло за манипулације разних врста у спорту и на спортским догађајима. Коријени национализма и расизма налазе се прије свега у друштвено-економским и друштвено-политичким односима. Резултати у спорту су дио националне самопотврде, што је била и премиса првим Олимписким играма где је циљ био да учествују све нације у свим спортовима. Мора се рећи да национализам и расизам у спорту егзистира и то се, нажалост, прихвата као реалност. Оно што је непихватљиво, је манипулација национализмом и расизмом у спорту и на спортским дешавањима, што је негативна појава, ван сваке сумње.

Сврха спорта је да уједињује и зближава људе и нације, и то је његова племенита мисија, нажалост свједоци смо да неки моћници (било са аспеката политике или бизниса) желе да ту његову примарну мисију, ставе у други план, а као примарно му намећу негативну улогу и функцију да преко њега шире мржњу, национализам, расизам итд. Појава национализма и расизма у спорту на спортским догађајима, нити је случајна, нити је одвојена од опште стратегије владања. Национализам и расизам, посредно или непосредно, активно или "затварањем очију", се стимулишу, а то понекад раде и сама друштва. То је један од најразличнијих видова каналисања свијести маса, један од најперфиднијих облика корумпирања људи, разбијања њихове активистичке, критичке свијести, то је један од најмрачнијих начина искривљивања историје, покушај обрачуна са свим оним за шта се човјек већ изборио.

Национална свијест је окарактерисана са три групе ставова. Прву чине ставови који се односе на суверенитет и ауторитет властите

нације, другу ставови који се тичу институција карактеристичних за одређену нацију, и трећу, ставови у вези са посебношћу и специјаним особинама нације. Међутим, велики је проблем што навијачке групе не истичу национална обиљежја на примјеран начин, него напротив, то чине на један веома агресиван и ван законске регулативе, карактеристичан начин. Испољавање таквог понашања угрожава околину у којој се група налази у датом моменту тако да то прераста у проблем широких размјера. Хулиганизам је проблем свременог доба и постојаће све док се не промијене друштвени услови у којима спорт дјелује, као и док се не афирмишу дрге вриједности које нису спорт. Политичари већ дуго сматрају национални спорт као праксу, која може ујединити заједницу јединственом националном идејом, испуњеном неком врстом идеологије, жељом људи да успију, да побиједе. Може ли спорт без политике (и обрнуто) је вечито питање на које свакодневни живот увек даје негативан одговор. Упркос силној жељи да се политика не мијеша у спорт, мора се констатовати да су ове појаве тијесно повезане. Данас није могуће у потпуности одвојити политику од спорта, будући да политика управља државом, а спорт је подсистем цијелокупног државног система. Циљ модерних хуманих друштава је да спортски резултати буду посљедица свјесног и слободног масовног бављења спортом у најширим друштвеним круговима. О вези спорта и политике свједоче и догађаји који су претходили распаду бивше СФРЈ, а одиграли су се на спортским теренима, попут утакмице у Згребу између “Црвене Звезде” и “Динама”. Био је то својеврстан окидач за већ припремљен терен политичких дешавања, а епилог свега је рат и деструкција једне државе са трагичним посљедицама. Сукоби између навијача, па између публице и полиције, а на крају између играча и полиције вероватно је био добро изрежиран сценарио који је имао јасну поруку и снажну импресију на грађане који су догађај пратили на телевизији. Емоције које су имале различите ефекте на припаднике српског или хрватског народа биле су довољно импресивне да прерасту у масовне сукобе. Овакви догађаји су примјери чисте манипулације навијачима и спортистима од стране политике и увијек представљају озбиљну пријетњу миру и елементарним слободама људи.

Очигледна је привлачност спорта за политику⁷. Спортске страсти се преносе у подручје политике, додатно се разбукутавају, и тако постају политички употребљиве и инструментализоване. Раније се говорило да спорт зближава нације и народе, а данас спортски терени постају мјеста за изражавање националних нетрпељивости⁸. У античкој

7 Понашање председнице Хрватске Колинде Грабар Китаровић на Свјетском првенству у фудбалу изазвало је велику пажњу медија и много негативних али и позитивних коментара у региону и свијету, а на све критике одговара да су државници данас ти који треба да креирају модеран протокол.

“Добила сам више од седамдесет захтева за интервјуе из цијелог свијета. Морам да кажем да то нисам очекивала и да би било лицемјерно да тврдим да ми због тога није драго”, рекла је у интервјуу за ХРТ хрватска председница и додала како данашњи политичари морају да се модернизују, да буду у тренду, јер људи желе да виде њихове мане и врлине, људске слабости. На то што су многи осуђивали њен улазак у свлачионицу репрезентације ХР последице утакмице, хрватска председница је рекла да је то било једино мјесто гдје је могла да види играче и да је то био једини начин да им она као председница честита.

“Имам утисак да људи у свијету желе баш то, да им покажемо наше слабости. Вјерујем да се строги протокол односи на амбасадоре. А државници су ти који креирају модеран протокол. Не постоје ограничења осим једног, а то је - не увриједити домаћина ни на који начин. Осим тога, мислим да нам је, посебно на утакмици, дозвољено да се понашамо као људи”, рекла је Колинда Грабар Китаровић. Реакције на све то су биле различите, било је ту и лажних вијести, рекла је председница Хрватске, али је, све у свему, како оцјењује, све било позитивно. “Одбијам тврдње да сам украла шоу репрезентативцима, јер да није било њих, не би било ни прилике да ја изађем на терен. На крају, они су били и мало тужни, а ја сам уз помоћ Путина и Макрона, покушала да им мало подигнем расположење”, категорична је Колинда. (Извор: Танјуг 26.07.2018 22:11).

8 Цијела Хрватска је славила величанствен успјех фудбалске репрезентације која је на Мундијалу у Русији освојила друго мјесто. Заиста није претјерано рећи како се цијела Хрватска ујединила у подршку своје фудбалске репрезентације. Једнако тако се то јединство потврдило и у спектакуларном слављу којим се обиљежио повратак репрезентативца, а које је преправило комплетну Хрватску.

Као главни катализатор тих охрабрујућих позитивних процеса посебно се истицала кључна улога новог селектора репрезентације, Златка Далића. А онда је, као разарајућа бомба, међу њих пао Марко Перковић Томпсон. “Политика се поново вратила међу нас и то на најгори могући начин. Све досадашње изјаве селектора Далића и наших изванредних ногометаша, њихова искрена зачуђеност реакцијама дијела јавности чињеницом како су баш они који су ујединили цијелу Хрватску спектакуларним спортским успјехом, чином позивања Тхомпсона у свој аутобус као и објављивањем својих фотографија с Тхомпсоном и неким својим порукама на друштвеним мрежама, али и својим даљњим инсистирањем на Тхомпсону као “нашој химни”, вјеројатно ненамјерно, поново међу грађане Хрватске убацили, односно посадили врло опасно сјеме наших међусобних раздора - што, нажалост, зорно свједочи и о недостатку елементарне социјалне интелигенције код дијела тих људи.” Пише у свом коментару хрватски портал Lupiga.com /<https://www.lupiga.com/vijesti/svjetska-sramota-je-bio-potreban-marko-perkovic-thompson/>

Није се та критика задржала само у њемачким, швајцарским и аустријским медијима, већ је отишла много даље. Тако се Chicago Tribune чуди томе што је “екстремни десничар

Грчкој су заустављани ратови како би се олимпијска такмичења несметано одвијала, док данас имамо случајеве да се спортски обрачуни настављају правим ратом између држава. Изражена жеља за уздизањем нације може поништити елементе играчког у спорту и довести до „загађења“ игре. Национализам је свеопшта појава у спорту који може постати неисцрпан извор непријатељства и насиља.

Закључак:

Морал друштва је основ културе и опште слободе, а морал човека је гарант личног интегритета индивидуа као друштвених бића. Морал је вриједност која се стиче узајамним поштовањем људи у друштву где доминирају узорци, а не принуде. Адекватно спортско морално понашање, као задатак државе, школе, средстава информисања, породице, клубова и савеза, укратко, свих релевантних друштвених чинилаца, створиће потребну моралну свијест у спорту, подстицаће моралне идеале и вриједносне судове. Како је спорт скуп индивидуалних и(ли) групних подвига и пораза, морална иницијатива и храброст тренера је посебно битна. Док се у публици морални принципи поштују или крше спонтано, развојем догађаја на терену, клубови и тренери морају чврсто да бране морални кодекс понашања. Основни спортски морални принципи су: праведност и једнакост. Оне су претпоставка такмичења, али не и спортског живота актера ван њега, што не искључује да се спортисти и ван спортских терена одликују марљивошћу, солидарношћу, праведношћу, поштењем, скромношћу и сл.

Марко Перковић Тхомпсон” судјеловао у службеном дијелу славља. Велики шпански дневни спортски лист GOL пише “о полемичном судјеловању у слављу поводом повратка хрватских ногометаша” пјевача којег се “веже за пронацистички (усташки) режим“. GOL пише: “Контроверзни хрватски ултранационалистички пјевач, оптужен за симпатије према пронацистичком усташком режиму, био је у Загребу у понедељак, за вријеме прославе освојеног другог мјеста на Мундијалу, у аутобусу скупа с играчима хрватске ногометне селекције”. Исти дневник с чуђењем спомиње фотографију Ивана Ракитића с Тхомпсоном, коју је објавио на свом Инстаграм профилу, уз коментар - “СТИГАО ЈЕ КРАЉ. Један једини, ИДЕМО!!! Хрватска.”

Литература:

1. Vodin D.,Robene L.,Heas S. (2007.), *Спорт и насиље у Европи*,Књига Трговина, Загреб,
2. Драган Коковић, (2005.), *Пукотине културе*, Прометеј, Нови Сад,
3. Драган Коковић, (2008.) *Наличје такмичења*, Прометеј Нови Сад,
4. Драган Коковић, (2000.), *Социологија спорта, Спортска академија Београд*,
5. Драган Коковић, (2004.), *Спорт и медији*, Факултет за услужни бизнис, Пријепоље,
6. Душко Вејновић, (2006.) *Социологија спорта, Факултет физичког васпитања и спорта*,
7. Павловић П. Вејновић Д. (2014.) *Теорија и социологија спорта-Хрестоматија*,Дефендологија центар, Бања Лука
8. Срђан Врцан, *Поново о спору и политици*, Погледи, 3(1984).
9. Срђан Врцан, (1982.), *Спорт и политику*, Трећи програм радио Загреба,
10. Џон Лок, (1967), *Мисли о васпитању*, Завод за издавање уџбеника СР Србије,.
11. Стратегија развоја спорта у РС, 2012.-2016. година
12. Стратегија развоја спорта у БиХ, јули 2010.

Интернет линкови:

1. <https://www.lupiga.com/vijesti/svjetska-sramota-kome-je-bio-potreban-marko-perkovic-thompson/>
2. (<https://www.cnbc.com/2018/07/14/world-cup-2018-breaks-viewing-records-across-streaming-platforms-as-so.html>)
3. https://idrottsforum.org/pertho_nicholson-hoye091007/

prof. dr Duško Vejnović¹
dr Aleksandar Radulović²
Vedrana Đurđević³

DRUŠTVENO-EKONOMSKI ASPEKTI RAZVOJA SPORTA

Apstrakt: Predmet izrade ovog rada je ne samo pojašnjenje samog pojma sport, već prikaz uzajamnog uticaja sporta na cjelokupno okruženje čovjeka, odnosno sociologije sporta koja se krije u svemu navedenom.

Cilj rada je prikazivanje i ukazivanje ne samo na važnost i nužnost postojanja i upražnjavanja bilo kakvih sportskih aktivnosti sa ciljem poboljšanja zdravstveno-fizičkog stanja pojedinca, već i na povezanost sporta sa kompletnim čovjekovim okruženjem.

Iako nekad nije bilo tako, danas je povezanost sporta sa drugim sferama življenja i postojanja toliko uska, da se ne može sa sigurnošću reći da li okruženje utiče na razvoj sporta, ili sport utiče na okruženje. Taj uticaj je toliko razgranat i dubok da prodiere čak i u sfere politike i religije.

Kompleksnost sporta najčešće se razmatra unutar okvira društva, spektakla i konzumerizma. Česti su pristupi koji govore o korisnosti sportskih aktivnosti u kontekstu zdravstvenih, edukativnih, rekreativnih i društvenih djelatnosti. Ni humanističke nauke nisu ostale nijeme na provokativnost teme sporta poput nasilja u sportu, doppinga, nacionalistilčkih ekstremizama i medijskog tretiranja velikih sportskih utakmica ili takmičenja. Duhovni aspekti sporta primjer su zanemarenog područja u istraživanjima fenomena sporta.

Ključne riječi: Sport, zdravlje, politika, okruženje, takmičenje.

1 Redovni profesor na Univerzitetu u Banjoj Luci, predsjednik Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci, glavni i odgovorni urednik časopisa Defendologija

2 Opština Prokuplje, Republika Srbija

3 Evropski defendologija centar, Banja Luka, kontakt: vedrana343@gmail.com

Abstract: *The subject of this paper is not only an explanation of the term sport itself, but a representation of the mutual influence of sport on the whole environment of man, that is, the sociology of sport, which is hidden in all of the above.*

The aim of the paper is to show and point out not only the importance and necessity of existence and exercise of any sports activities with the aim of improving the health and physical condition of the individual, but also the connection of sports with the complete human environment.

Although this was not the case, today the connection between sport and other spheres of life and existence is so tight that it cannot be said with certainty whether the environment influences the development of sport, or whether sport influences the environment. This influence is so widespread and deep that it penetrates even the spheres of politics and religion.

The complexity of sport is most often considered within the framework of society, spectacle and consumerism. There are frequent approaches that speak to the usefulness of sports activities in the context of health, educational, recreational and social activities. The humanities have also remained silent on the provocative nature of sports such as sports violence, doping, nationalist extremism and media treatment of major sporting games or competitions. The spiritual aspects of sport are an example of a neglected area in research into the phenomenon of sport.

Keywords: *Sport, health, politics, environment, competition.*

1. UVOD

Društveni aspekti sporta se vežu za sociologiju. Sociologija se tiče našeg sopstvenog života i ponašanja, a proučavati sebe je najstroženiji i najteži pokušaj koji možemo napraviti.⁴ Sociologija se, dakle, bavi društvom u cijelini, no istovremeno i pojedincem u okviru tog društva. Shodno tome, postoje i različite sociologije, poput sociologije privrede, sociologije prava,

⁴ Giddens E., Sociologija, Ekonomski fakultet, Beograd, 2001, str. 23.

sociologije grada, sociologije tijela⁵, i slično, što dovodi do toga da postoje i različita gledišta sociologije. Iz različitih gledišta može se formulirati definicija: *sociologija je najopštija društvena nauka čiji je predmet društvo u svom totalitetu*. Definicija sadrži četiri osnovne odredbe sociologije kao nauke – da je: a) društvena nauka (po predmetu), b) opšta nauka (po opštosti), c) teorijska nauka (po metodi) i d) fundamentalna nauka (po temeljnosti).⁶

Na toj osnovi i iz tog korpusa nauka, izdvaja se i nalazi svoje mjesto još jedna posebna sociologija – sociologija sporta, koja se, takođe, odnosi na jednu posebnu oblast društva, jedno posebno značajno područje društvenog života, koje nazivamo sport.⁷

Današnje vrijeme puno je različitih sportskih aktivnosti i dešavanja, što na lokalnom što na globalnom nivou, i u tim aktivnostima učestvuju manje više svi, a ako se svi ti učesnici podijele na osnovu njihovog nivoa učestvovanja u sportskim aktivnostima (npr. rekreativce, amatere, profesionalce, takmičare, trenere, sudije, gledaoce, i slično), ustanoviće se zaista jako veliki broj ljudi koji su na ovaj ili onaj način uključeni u neku sportsku aktivnost. Zapravo, sportske aktivnosti su postale dio svakodnevnog života, i to na više različitih načina. Recimo, prije možda 30-tak ili više godina, bavljenje nekom sportskom aktivnošću radi postizanja boljeg fizičkog i zdravstvenog stanja nije bilo uobičajeno kod većeg broja ljudi. Sportskim aktivnostima bavili su se oni koji su imali sklonosti za tako nešto, pa su se stoga uključivali u određena sportska udruženja, odnosno klubove, nastojeći ostvariti određene sportske rezultate. Tek kasnije, počeo se povećavati i broj onih koji su počeli da se bave sportom, radi sebe samih, odnosno radi poboljšanja fizičkog, ali i zdravstvenog stanja. Drugi momenat

5 Sociologija tijela definiše se kao posebna sociološka disciplina ili grana sociologije koja istražuje načine na koje ljudska tijela podliježu različitim društvenim uticajima, odnosno u pitanju je grana sociologije koja proučava uticaj društvene sredine na tijela. Kao primjer, mogu se navesti manekenke od kojih se do prije nekih 10-tak godina zahtjevalo da svojom građom i težinom budu maltene na granici anoreksičnosti, dok sada se mogu primjetiti ne samo manekenke koje zbog bavljenja sportom izgledaju veoma zdravo i jako, već su se na sceni pojavile manekenke koje nose i reklamiraju odjeću za krupnije osobe. Drugi primjer, mogle bi biti tetovaže. Nekada, tetovaže su nosili samo vojnici, ali i kriminalci. Danas se tetovaže smatraju ukrasom tijela, te se mnogi (čak i žene) odlučuju da posjete salone koje se bave ovim vidom uljepšavanja tijela.

6 Pantelić-Vujančić S., Čukanović-Karavidić M., Sociologija, Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment, Banjaluka, 2014, str. 12.

7 Štakić, Đ., Sociologija sporta, Univerzitet u Beogradu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, 2018, str. 5.

u kojem se veoma prepoznaje prisutnost sporta u životu ljudi je – razgovor o sportu. Danas teško da prođe jedan dan, a da se nisu prokomentarisali neki ljepši golovi u fudbalskom meču odigranom dan ranije između Partizana i Crvene Zvezde, ili novi uspjesi Novaka Đokovića.

Očito, sport je danas postao maltene neodvojiv od svakodnevnog života i svih njegovih aspekata, i poslovnog i privatnog. U prilog ovome ide svakako činjenica da je svakim održavanjem Olimpijskih igara (u daljem tekstu: OI), broj gledalaca sve veći, kao i činjenica, u skladu s tim, da svaki sljedeći organizator OI ulaže sve više i više sredstava kako bi zadovoljio želje i potrebe ne samo sportista koji dolaze radi takmičenja, već i svih gledaoca širom svijeta.

Slika 1: Jedno od idejnih rješenja loga OI 2020⁸

⁸ <https://www.bbc.com/news/world-asia-34125046>

U izvještaju finansijskog nadzornog odbora Japana navedeno je da je organizacija do sada koštala skoro 25 milijardi dolara i da bi troškovi po okončanju priprema mogli biti još veći. Kada je 2013. odlučeno da će Japan biti domaćin Olimpijskih igara predviđeno je da će organizacija zemlju koštati 7,3 milijarde dolara. U zajedničkoj izjavi, predsjednik Komiteta organizacije Olimpijskih igara Yoshiro Mori i gradonačelnik Tokija Yuriko Koike ranije su izjavili da će za organizaciju Olimpijskih igara biti izdvojen budžet između 13 i 15 milijardi dolara. Komisija koja prati troškove organizacije Olimpijskih igara upozorila je da bi troškovi, ukoliko se ne preduzmu potrebne mjere, mogli dostići i 30 milijardi dolara.⁹

2. RAZLIČITI ASPEKTI SPORTA

Istorijski posmatrano, prvi radovi, koji govore o sociologiji sporta kao posebnoj naučnoj disciplini, javili su se u prvim decenijama dvadesetog vijeka. Tačnije, najstarijim radovima u tom smislu smatraju se publikacija H. Steinitzer-a pod nazivom „Sport und Kultur“, objavljen 1910. godine, zatim rad A. Fendrich „Der Sport, der Mensch und der Sports Mensch“, objavljen 1914. godine. Međutim, prvo naučno fundiranim djelom, koje je usmjereno na obradu društvene supstance sporta sa njegovim kulturnim, socijalnim i humanističkim dimenzijama, može se smatrati rad A. Risse-a „Sociologie des Sport“, objavljenim 1921. godine. Risse, se takođe, uzima i kao pretječa cijele grupe kasnijih teoretičara i istraživača, čiji predmet je, prije svega, problematika sporta kao fenomena igre, estetskog doživljaja, zabave, u velikoj mjeri izdvojenih iz konteksta socijalno-ekonomskih i društveno-istorijskih uslova datog društva.¹⁰

Sociologija sporta bavi se proučavanjem odnosa društva i sporta, njihovog međuođnosa. Ona ukazuje na međuzavisnost između razvoja sporta i razvoja određenih područja društvenog života, određenih pojava u kulturi i civilizaciji.

9 <https://sport1.oslobodjenje.ba/ostali-sportovi/znate-li-koliko-ce-organizacija-olimpijskih-igara-kostati-japan/133675>

10 Štakić, Đ., Sociologija sporta, Univerzitet u Beogradu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, 2018, str. 43-44.

Sport iz samog svog osnivanja, kao i druge institucije, fomirao je svoj identitet i definisao je svoje sopstvene granice. Iz mnogih teoretskih pristupa, koji su važni za sport kao društveni fenomen mogu se potencirati sljedeći aspekti iz sociološke tačke gledanja:

- Pedagoški aspekt, misli da je sport utemeljen u tradiciji filološko-pedagoških spisa XIX vijeka. Sport se posmatra kao temelj obrazovanja i vaspitanja, dobija oreol magijskog i kulturnog instrumenta. Pedagogija fizičke kulture i pedagogija sporta razmatraju sport kao vaspitni činilac, težnju mladih ljudi da se samousavršavaju kroz sport, ali i kao stvaranje kolektivnog duha putem sporta i takmičenja.
- Politički aspekt, znači da se sport, između ostalog, posmatra kao sredstvo politike. On je, naime, sve više u službi određene ideologije i državnih interesa, a političke strukture nekada presudno utiču na karakter i uobličavanje sporta. Sociologiju sporta zanimaju oba pomenuta aspekta (ekonomski i politički), ali i druge srodne discipline (ekonomika sporta, sociologija politike i prava) u svoj obim i sadržaj uključuju pomenuta pitanja. Politikološki pristup, analizira sport kao odnos društvene moći i uticaj političkih struktura i vlasti.
- Ekonomski aspekt, koji važne odnose u sportu tretira kao sopstvene i smatra da je sport bitno determiniran sa odnosima ekonomske sfere.
- Moralni i humani aspekti, su utoliko značajniji ukoliko se više ugrožavaju i gube moralne vrijednosti. Moral u sportu, pitanje humanizma, biće veoma važno za dalji razvoj sporta: to treba posmatrati kroz prizmu humanističkog morala.
- Pravni aspekt, sporta postaje sve aktuelniji. Nerješena pitanja vrhunskih sportista, priroda profesionalnih odnosa u sportu, profesionalni ugovor i prelazak igrača iz kluba u klub, stvarni položaj vrhunskih sportista i profesionalaca - samo su neka od pitanja na koja je potrebno dati odgovor. Pitanje sporta posmatra se u funkciji svestranog obrazovanja i širenja kulture, kao opšte garancije napretka.
- Istorijski aspekt, se odnosi na porijeklo i nastanak sporta, problem sporta u ranijim epohama. Ova orijentacija ima izvjesne rezerve prema pokušajima da se teorija izgrađuje samo na univerzalnim tvrdnjama, da se pojave tretiraju izvan vremena i prostora. Sport je ograničen određenom istorijskom epohom, društvenim sistemom,

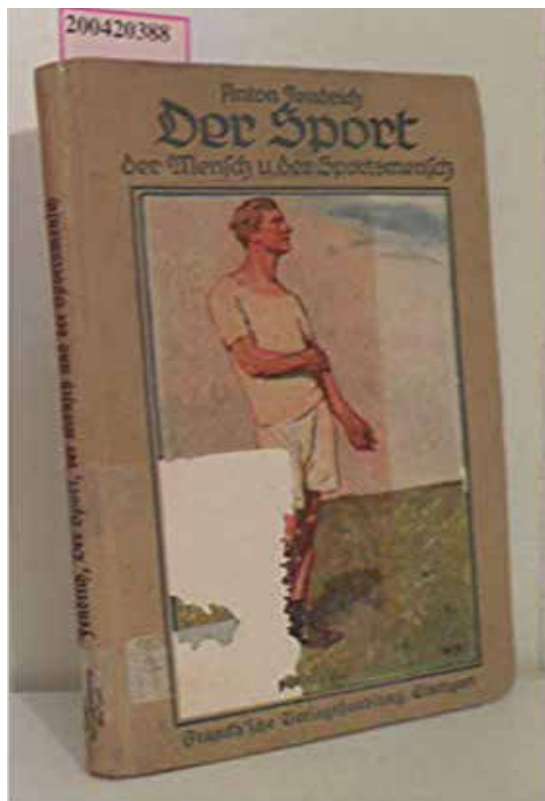
tipom kulture, aktuelnim događajem itd. Nastanak, razvoj, promjena su pojmovi i kategorije koji najčešće predstavljaju polaznu osnovu u analizi sporta.

- Estetski aspekt sporta značajan je u onoj mjeri u kojoj sport predstavlja umjetničko djelo, izvor estetskih osjećanja i doživljaja. Estetski sadržaj, forme estetičke aktivnosti, nisu predmet razmatranja sociologije sporta, već estetike sporta. Postoje ozbiljni pokušaji da se zasnuje i konstituiše ova disciplina. Danas je naročito aktuelna estetika spektakla, kao neka vrsta “kostimizirane” predstave.
- Tehnički aspekt odnosi se na sredstva koja se koriste u sportu, a koja predstavljaju produžetak ljudskih čula i moći. Sport je znao da iskoristi moderne “padavine” tehnike u spektakularne svrhe. Biološki aspekt odnosi se na fiziološke procese koji se dešavaju u organizmu sportiste; naročito dobija na značaju u vremenu zloupotrebe sporta.
- Medicinski aspekt sporta odnosi se na zdravstveno stanje sportista, sport kao normalnu ili patološku pojavu, na preventivu u sportu itd. Mogli bi se navesti i drugi aspekti sporta, ali njegova cjelina bi i dalje izmicala.
- Sociološki aspekt, u potesnom rezonu (svih prethodno navedenih aspekata, koji imaju socijalnu dimenziju) analizira ih kao socijalne funkcije sporta, odnose u društveno-sportske grupe kao i u samim sportom u cijelini.¹¹

Sociologija sporta treba, u vezi sa tim, da istražuje i određene zakonitosti na osnovu kojih se sport, u svim njegovim aspektima, sve više utemeljuje i integriše u društvu, kao jedna od primarnih oblasti društvene aktivnosti i društvenih odnosa u skladu sa opštim progresom materijalnog i društvenog bića i individue, društvenih interesnih grupa i društva u cijelini. Kako se on utemeljuje, pod dejstvom određenih relevantnih činilaca, ekonomske, socijalne, kulturne, političke i druge prirode, on postaje sve više aktuelni, svakodnevni sadržaj aktivnosti, preokupacija i ambicija individua i društvenih grupa, ali i određeni interes društva, nacija i država? Koje sve odnose treba on da njeguje i promovise da bi se ostvarila određena komunikacija sa društvom i njegovim dijelovima? Kakvi su sve rezultati

11 <http://savremenisport.com/teorija-sporta/naucni-i-teorijski-pristup-sportu/3/146/socioloski-aspekti-sporta>

tih odnosa i komunikacija sa društvom i njegovim dijelovima? Kakvi su sve rezultati tih odnosa i komunikacija sa užim i širim okruženjem i kulturnim ambijentom, na individualnom ličnom planu, u pozicijama društvenih grupa i u njihovim međusobnim odnosima? Koji su to elementi naprednog, razvojnog i progresivnog, a šta je ono što kao prateća pojava ometa društveni razvitak? Koji su to osnovni zakoni uzajamne uslovljenosti sporta i društva? Kako on može biti iskorišten i kao privredni i razvojni resurs i kao faktor podizanja kulturnog nivoa određenih sredina i kao potencijal humanizacije i demokratizacije društvenih odnosa, i u drugim aspektima? Da li on može biti instrumentalizovan, podređen interesima vladajućih političkih struktura i kao sredstvo ograničavanja i manipulacije demokratijom?¹²

Slika 2: Rad autora Antona Fendricha¹³

¹² Štakić, Đ., Sociologija sporta, Univerzitet u Beogradu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, 2018, str. 53-54.

¹³ <https://www.amazon.de/Sport-Mensch-Sportsmanisch-Anton-Fendrich/dp/B0028QS02Y>

Sociologija sporta ima i zadatak da neprekidno, dalje, razvija naučne metode i društvena naučna saznanja o ogromnom značaju sporta za savremeno društvo, da istražuje relevantne odnose, njihovu prirodu, kao i cijeli sistem aktivnosti u ovom području, načine kako se ti odnosi i aktivnosti suprotstavljaju i afirmišu, kako se međusobno prepliću i regulišu.¹⁴

Jednostavnije rečeno, sociologija sporta trebala bi da odgovori na neka od sljedećih pitanja:

- Zašto je sport (postao) uticajan?
- Kakve ličnosti stvara sport?
- Da li eventualno povećanje uticaja sporta ima veze sa razvojem društva uopšte, sa razvojem tehnologije?
- Postoji li veza između sporta i drugih vidova kulture? Kakva veza?
- Koliki značaj sport ima u (savremenom) društvu?
- U odnosu na ranije, tradicionalno shvatanje sporta, čini se da je potrebno reći šta se podrazumijeva pod savremenim sportom: u pitanju je jedan elastični epitet koji više govori o onome ko ga upotrebljava, nego o pojavi o kojoj je riječ. Zato bi uvijek trebalo razgraničiti o kojoj vrsti sporta se govori, šta se podrazumijeva pod sportom itd. Smatramo da je neophodno izvršiti određenu redefiniciju nekih ciljeva sporta, i čak jedno semantičko prestrukturiranje pojma „sport“:
- Sport je beskompromisna borba za pobjedu, za rekord – govore sportisti dodajući pri tom da je to, konačno, borba za čast zemlje koja se predstavlja.
- Sport nije samo takmičenje nego i sistematska priprema (trening), svojevrsni način života podređen dostignućima sporta – reći će trener.
- Sport – to je publika koja iščekuje dramu, neizvjesnost ishoda borbe između suparnika – mišljenje je posjetilaca sportskih takmičenja.
- Sport je sredstvo zadovoljavanja potreba u sportskoj borbi, mogućnost da se realizuju i ispolje agresivni instinkti, da se ispusti višak energije i negativnih emocija – reći će sociolozi i socijalni psiholozi.¹⁵

14 Štakić, Đ., Sociologija sporta, Univerzitet u Beogradu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, 2018, str. 53-54.

15 Koković, D., Sociologija sporta, Sportska akademija, Beograd, 2004, str. 13.

- Sve navedene definicije pojma *sport* su tačne i precizne, izrečene iz određenog ugla gledanja, što govori, takođe, da je sport, bavljenje sportskim aktivnostima bitno svima zapravo, prožima (bar dijelom) živote svih ljudi i upliće se u sve sfere života.
- Sociologija sporta pokušava da nađe odgovor na pitanja konteksta i društvene uslovljenosti sporta. Njen razvoj nije prosta posljedica razvoja savremene sociologije, njenog rasprostiranja na sve novije i novije pojave. Taj razvoj nije, kako neki misle, izraz mode u odnosu na druga sociološka istraživanja. Sociologija sporta je odgovor na najrealnije potrebe sportskog pokreta, neposredni rezultat tih potreba; ona ukazuje na usku zavisnost između razvoja sporta i razvoja određenih oblasti društvenog života, određenih pojava kulture i civilizacije.¹⁶
- Odnosi između društva i područja sporta veoma su raznovrsni, uzajamni, promjenljivi – pogotovo u dinamičnom vremenu, kako zbog promjena u društvu, u društvenom sistemu, tako i zbog promjena i kretanja u samom sportu, te su zbog toga veoma složeni. Sport, njegov društveni status i položaj, ostvarivanje njegove uloge, mogućnosti razvoja, veoma zavise kako od materijalne razvijenosti društva, tako i od konkretnog ekonomskog sistema i njegovih mehanizama, od političkih odluka, od pravnog sistema, od ideoloških shvatanja i kulturnog ambijenta. S druge strane, od različitih faktora unutar samog sporta zavisi mjera ostvarivanja njegove uloge u društvu, onoga što on, u svim aspektima ispoljavanja, daje društvu kao svoj doprinos njegovom razvoju.¹⁷
- Sport, kao pojava, svakako okuplja ogroman broj ljudi, veoma je mali broj onih koji se u bar u nekom segmentu svog života ne susreću sa njim.
- Ali, sport danas, odnosno današnji sport, nije više „onaj stari, dobri“ sport kao što je to nekada bio kada nije bio prožet ideologijom ili politikom, agresijom i nasiljem. U njega su danas prodrila neka druga iskustva nošena duhom industrijalizma, birokratizma i komercijalizma, militarizma i imperijalizma, dominacije i

¹⁶ Ibidem, str. 11.

¹⁷ Štakić, Đ., Sociologija sporta, Univerzitet u Beogradu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, 2018, str. 69.

manipulacije. Nekada su se sportom bavili ljudi iz ljubavi i zadovoljstva: sport ih je oplemenjivao, nadahnjivao i ispunjavao filantropijom, dobrotom, plemenitošću i pažljivošću. Danas je sport nešto drugo, jer je romantično doba ustupilo mjesto nekom drugom i čudnom vremenu u kojem više nije važno učestvovati već pobijediti, u kojem su ljudi opterećeni imperativom pobjede po svaku cijenu, a i korištenjem svih mogućih sredstava, moderni sport ima svoju logiku, etiku i estetiku.¹⁸

- Sport je danas postao maltene fenomen na globalnom nivou, postao je način života mnogih, ne samo zabava, dakle, već profesija. Značaj sporta jasan je svima, čak i poslovnim ljudima, političarima, i to ne samo iz aspekta njihovog fizičkog angažovanja sa ciljem poboljšanja spostvenog zdravlja i izgleda, već i iz poslovnog. Naime, velika količina novca je u opticaju u svijetu, u različitim kompanijama, no i u sportskim klubovima, takođe.

3. PROFITABILNA DIMENZIJA SPORTA

Danas romantičarski zvuči slogan da je novac nešto nedostojno i prljavo, što razara zdravo i plemenito tkivo sporta. Ranije se željelo predstaviti da su svijet novca i svijet sporta sušte suprotnosti. Kraj XX vijeka označio je definitivno združivanje sporta i novca koji su počeli da bratime nemogućnosti. Država, lokalna društva i sportski pokret, na dobrovoljnoj osnovi preuzimaju rukovođenje sportom; s druge strane, trgovci proizvode i prodaju sportske rekvizite, čija je ekonomska vrijednost još uvijek niska. Danas je sport postao zlatni kavez biznisa... Na djelu je logika profita u svom čistom obliku koja postaje osnov regulisanja odnosa u sportu. Nastupilo je vrijeme specijalista koji se profesionalno bave pravljenjem para u sportu. Sport tako postaje veoma unosan posao, koji pojedincima, klubovima i firmama donosi ogromnu dobit.¹⁹

18 Vejnović D., Sociologija sporta, Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Banja Luka, 2006, str. 83.

19 Ibidem, str. 84-85.

U pet najboljih liga Evrope postoje čak četiri kluba čija potencijalna vrijednost iznosi više od milijardu dolara, pokazalo je nedavno istraživanje Instituta za nogometnu statistiku (CIES²⁰). Uz pomoć posebnih algoritama CIES je odredio koliko bi igrači klubova liga petice potencijalno mogli vrijediti na tržištu, te su na osnovu toga procijenili i vrijednost klubova. Na vrhu ove liste nalazi se Manchester City, kao potencijalno najskuplji klub, a njegova vrijednost procijenjena je na 1.196 milijardi eura. Zanimljivo je i da u njihovim redovima igraju čak tri igrača čija procijenjena vrijednost iznosi više od 100 miliona eura: Kevin de Bruyne (najskuplji sa 144.5 miliona), Leroy Sane i Raheem Sterling. Iza njih, na drugoj poziciji nalazi se Tottenham koji je procijenjen na 1.173 milijarde eura, dok je treća Barcelona sa procijenjenom vrijednošću od 1.13 milijardi eura. Kada je riječ o Barceloni posebno je zanimljiva činjenica da je, pri procjeni vrijednosti igrača, veća vrijednost Luisa Suareza od Lionela Messija, i to za cijelih 16.7 miliona eura. Više od milijardu eura vrijedi još i Chelsea, s procijenjenom vrijednošću od 1.44 milijarde eura, a top 5 potencijalno najskupljih klubova zatvara Manchester United sa 919 miliona eura procijenjene vrijednosti. Aktuelni evropski prvak Real Madrid (903 miliona eura) je na šestom mjestu, a ispred PSG-a (864 miliona eura), koji ima potencijalno najvrijednijeg igrača Evrope Neymara (218 miliona eura). Na sedmo mjesto smjestio se Liverpool (901 miliona eura), a top 10 zatvaraju Atletico Madrid s 800 miliona eura i Juventus 743 miliona eura. Potencijalno najjeftiniji klub sa ove liste je francuski Amiens koji se nalazi na 98. poziciji i čija procijenjena vrijednost iznosi svega 20 miliona eura.²¹

Sport je postao posao, i to veoma unosan, u koji se žele uključiti svi, na bilo koji način. Čak i političari. Primjera radi, nekad je u fudbalskom klubu „Partizan“ bilo samo cca 30 % političara uključeno u proces odlučivanja, dok je 2013. godine taj broj porastao na čak 60-70 %. Nenad Bjeković²² smatra da bi privatizacijom bili riješeni problemi Partizana, ali pod uslovom da većina političara ode iz kluba.²³

20 <http://www.football-observatory.com/>

21 <https://www.radiosarajevo.ba/sport/nogomet/cak-cetiri-kluba-u-europi-vrijede-vise-od-milijardu-eura-manchester-city-na-vrhu/280666>

22 Proslavljeni fudbaler, funkcioner FK Partizana, a od 2018. godine potpredsjednik Fudbalskog saveza Srbije.

23 <https://www.mozzartsport.com/fudbal/vesti/koliko-kosta-partizan/199790>

Primijećeno je da priliv novca u sportu povećava nejednakost između velikih i malih klubova, između sportista bogatih i siromašnih zemalja, umanjujući na taj način ono što uobičajeno zovemo veličanstvena nezavisnost sporta. Priliv kapitala u sport ima neosporan uticaj na sportskoj berzi. Primjetno je da su u porastu nacionalni sportovi (misli se na sportove u kojima zemlja smatra da će imati šanse da učestvuje na svjetskim takmičenjima i eventualno osvoji neku medalju). Biraju se, dakle, oni sportovi koji su profitabilni, medijski efektni i korisni.²⁴ Finansijski momenat je svakako veliki pokretač svugdje, pa i u (profesionalnom) sportu, jer kada se ostvari uspjeh u sportu, tada je lako doći i do para.

Ko se još sjeća Ane Kurnjikove (rus. Анна Сергеевна Кўрникова), primjera radi? Iako je 1997. godine već sa 16 godina igrala polufinale Wimbledonu, pokazalo se da joj je to bio i najveći uspjeh u teniskoj karijeri koju je završila samo 5 godina kasnije. Mnogi je se više sjećaju iz muzičkog spota pjesme „Escape“ koji je 2002. godine uradio poznati pjevač Enrique Iglesias. Smatrali su je jednom od najljepših teniserki svih vremena, snimila je bezbroj reklama i učestvovala u kampanjama najvećih svjetskih brendova. Od reklama je zaradila deset puta više para nego od tenisa. Procjenjeno je da je od sponzorskih ugovora zaradila oko 70 miliona evra.²⁵ Naravno, ovo sad ne znači da se više i bolje i lakše zarađuje van sporta nego u njemu. Istina je dosta kompleksnija, no ono što se želi reći je da kad se jednom otvore vrata uspjeha (i slave), tada novac maltene pristiže sam. Zarade su čini se svake godine sve veće, što su na vrijeme uvidjele mnoge kompanije, te ih se stoga danas često viđa i kao sponzore određenih takmičenja. Sponzorisanjem obezbijediće dio sredstava za organizaciju određenog događaja, a zauzvrat dobiće određeni vid reklame tokom trajanja događaja što će uticati na povećanje prodaje proizvoda/usluga kojom se ta kompanija bavi. Međutim, svaki vid, odnosno nivo sponzorisanja jednog događaja nije i ne može biti isti, jer nije isto imati obezbijeđen plakat recimo na ulazu u jednu od sala u sklopu sportske dvorane, ili imati prikazivanje video klipa (reklame) tokom svake pauze igranja, što u konačnom znači da se i svaki taj različiti nivo sponzorisanja drugačije deklarirše, odnosno različito košta. Primjera

24 Vejnović D., Sociologija sporta, Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Banja Luka, 2006, str. 86.

25 <https://www.kurir.rs/sport/tenis/1643441/foto-secate-li-se-ane-kurnjikove-pogledajte-kako-danas-izgleda-jedna-od-najlepsih-teniserki>

radi, klubovi danas ne žive samo od samih sportskih događaja na kojima učestvuju, već i od prodaje prava na tv prenos, reklama, transfera boljih sportista i sponzorisanja. Sponzorisanja, ne doniranja. Iako mnogi misle da su u pitanju sinonimi, u pitanju su posve različite stvari, jer za razliku od sponzorisanja, donatorstvo je davanje bez povratnog nagrađivanja, odnosno povratne usluge, bez traženja koristi od tog čina.

U oblasti sporta, sponzori često sami, nezavisno od sportskih menadžera preuzimaju menadžment, ulažu i plasiraju sredstva na sopstveni rizik, uvjereni da će im se dio uloženog kapitala pretvoriti u vidu profita. Organizuju se promotivne kampanje, bez obzira da li su u pitanju pojedinačni sportisti ili ekipe, uz neizbježnu saradnju sa tzv. kompanijama koje su prosto kupile sport. Televizija je na taj način postala globalni stadion savremenog sporta.²⁶ Očito, sport se pretvorio u posao, u očima mnogih.

4. SPORT KAO PROFESIJA

Sport je postao ne samo spektaklom, igrom ili zabavom nego profesijom i strukom. Rekli smo da pojedincima donosi veliku dobit, prvenstveno se misli na aktere u njemu, ali tu dobit ostvaruju i posrednici. Ali to sve ostvaruju zahvaljujući igračima kao glavnim akterima.²⁷ Američki bokser Flojd Mejveder sa 285 miliona dolara godišnje zarade, najplaćeniji je sportista svijeta, prema istraživanju uglednog magazina Forbs. Mejveder je četvrti put u prethodnih sedam godina prvi po tom parametru zahvaljujući najskupljoj borbi u istoriji boksa protiv Irca Konora Mekgregora (275 miliona). Daleko iza njega je fudbaler Barselone Lionel Mesi sa 111 miliona dolara, što je za tri miliona više od kolege iz Real Madrida Kristijana Ronalda i čovjeka koji je prošle godine bio najplaćeniji. Top 10 redom čine još MMA borac Mekgregor sa 99 miliona, fudbaler Pari Sen Žermena Nejmar da Silva (90), košarkaš Klivlenda Lebron Džejms (85,5), švajcarski teniser Rodžer Federer (77,2), košarkaš Golden Stejta Stef Kari (76,9), kvoterbek Atlante Met Rajan (67,3) i još jedan kvoterbek Met Staford iz Detroita (59,5). Na

26 Vejnović D., Sociologija sporta, Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Banja Luka, 2006, str. 87.

27 Ibidem, str. 93.

listi među 100 je i najbolji srpski teniser Novak Đoković sa 23,5 miliona na 86. mjestu, prije svega zbog sponzorskih ugovora u iznosu od 22 miliona.²⁸

Slika 3: Novak Đoković²⁹

Međutim, u sport se ne upliće samo ekonomija, odnosno velike svjetske kompanije ili pojedinci koji različitim ulaganjima žele da povećaju svoje prihode. Sport je postao i globalna politička scena, takođe, indirektno naravno. Objašnjenje je dosta jednostavno, pa čak i logično. Naime, gledajući na često ogromna finansijska sredstva koja se u jednu državu slivaju tokom održavanja, između ostalog, Olimpijskih igara. Naravno da će se u organizaciju događaja uključiti i sam vrh države, kako bi se sve učinilo kako bi se država u kojoj se OI dešavaju prikazala kao dobar domaćin, odnosno danas sutra poželjna država za strane investicije.

28 <https://sport.blic.rs/ostali-sportovi/najbogatiji-sportisti-planete-medju-njima-i-novak-bokseri-ubedljivo-vode-a-evo-gde-je/ypw85xb>

29 www.timesnownews.com/sports/tennis/

Zbog svega toga, ne iznenađuje činjenica da se prilikom ceremonija otvaranja i zatvaranja većih sportskih takmičenja, u publici mogu vidjeti viši funkcioneri državnog aparata. A da li je to baš tako? Da li održavanje Olimpijskih igara zaista donosi zaradu? Možda je to bilo ranije, ali novija istraživanja ne pokazuju da je to još uvijek slučaj.

Slika 4: Srpski olimpijci u Riu 2016. godine³⁰

Za Igre 2024. godine prijavili su se Los Angeles, Pariz, Budimpešta, Hamburg i Rim. Budimpešta je odustala nakon što je tamošnji politički pokret Momentum skupio 266.000 potpisa za raspisivanje referenduma na kojem bi građani odlučivali o kandidaturi. Gradsko vijeće nije ni pričekalo da se čuje volja naroda nego je ubrzo donijelo odluku o formalnom povlačenju iz trke. U Hamburgu je do referenduma došlo, a 51.6 posto građana izjasnilo se protiv organizacije Olimpijskih igara. Rimu su se šanse istopile u trenutku kad je gradonačelničku funkciju preuzela Virginia Raggi, koja je shvatila da u proračunu nema novca za luksuzne egzibicije. Iako je čelnik Italijanskog olimpijskog odbora Giovanni Malago tvrdio da je njezina

³⁰ www.atastars.rs/vesti-sportovi/olimpizam

odluka “neodgovorna” i da ankete pokazuju kako Rimljani žele OI u svojem gradu, projekt je zaustavljen, a MOO-u je dostavljeno pismo sa sljedećom rečenicom: “Organizacijski odbor Rim 2024. godine prestao je s radom”. Krivulja interesa za organizaciju pravilno se spušta od 2004. godine. Nakon famoznih Igara u Atini, čije je geslo bilo “Dobrodošli kući”, Grčka je počela tonuti u ekonomsku krizu. Grčke poreske obveznike događaj je koštao oko devet milijardi eura, u što nisu ubrojana infrastrukturna ulaganja poput metroa ili novi aerodromi. Uzbuđena i mobilizovana zbog povratka modernog olimpizma u svoju kolijevku, Grčka je sedam godina gradila, obnavljala i zaduživala se, ali do početka Igara svejedno nije uspjela izgraditi sve objekte. Lokalno stanovništvo tada se šalilo da je i Akropola jedan od nedovršenih objekata, ali šala im je prisjela čim je cirkus otišao iz grada.

Grci su očekivali da će zarada od turizma pokriti velik dio ulaganja, ali su uskoro shvatili da su im ostale velike rate kredita, neiskoristivi objekti (tzv. bijeli slonovi) i uspomene od kojih nema bogzna kakve koristi. Amerikanac Andrew Zimbalist, autor knjige “Rio 2016: olimpijski mitovi i surove stvarnosti”, podsjeća da za organizaciju Olimpijskih igara morate imati 35 različitih borilišta i Olimpijsko selo koje košta između milijardu i tri milijarde dolara, zavisno od kvalitete komfora. Još milijardu dolara treba uložiti u prostore za televizijsku produkciju i press centar, a posebna priča je organizacija službenog prijevoza između svih tih lokacija. Gradnja nove infrastrukture sama po sebi ne bi bila problematična kad bi gradovi znali šta sa njom nakon Igara. Zimbalist procjenjuje da održavanje velikih stadiona godišnje košta najmanje 30 miliona dolara. Rio de Janeiro i Atina najbolji su primjer kako se ušminkana zdanja preko noći pretvaraju u betonske mastodonte. Objekti propadaju, prokišnjavaju ili su puni smeća. Jer šta će Brazilu, zemlji nogometa, košarke i odbojke, stadion za vodene sportove kapaciteta 15.000 gledaoca?³¹

Prilikom planiranja organizacije nekog iole većeg događaja, mora se u obzir uzeti mnogo toga, te napraviti analizu (dugoročne) isplativosti. Međutim, koliki god proračun bio, treba se, takođe, imati na umu da dio tog konačnog računa i rate za kredit koji se vjerovatno uzeo od Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) ili neke druge institucije, zapravo plaćaju poreski

31 <https://www.jutarnji.hr/biznis/financije-i-trzista/je-li-moguće-zaraditi-na-olimpijskim-igramama-zasto-su-bogati-gradovi-poput-hamburga-stockholma-i-toronta-rekli-ne-najvecem-sportskom-dogadaju/7084755/>

obveznici, stanovnici države u kojoj se sportski događaj odvija.

U sport se miješa i religija, doduše na nešto drugačiji način i iz drugačijih razloga. Dana 7. februara 2018. godine, papa Franjo je uputio apel sportistima i organizatorima 23. zimskih olimpijskih igara u Južnoj Koreji rekavši: "Pozdravljam Međunarodni olimpijski odbor, sportiste koji sudjeluju na igrama u Pyeongchangu, vlasti i narod Korejskog poluostrva. Sve pratim molitvom i obećavam da će Sveta Stolica podržati svaku korisnu inicijativu u prilog mira i susreta među narodima. Neka te Olimpijske igre budu sjajna proslava prijateljstva i sporta! Neka vas Bog blagoslovi i čuva vas!"³²

Usput, zanimljivo je za primjetiti da nije zabilježeno obraćanje patrijarha Kirila povodom otvaranja nekih OI, ili bilo kakvo uplitanje pravoslavnih religijskih institucija u sportska dešavanja. O ovom, i različitim drugim uticajima na sport, moglo bi se još govoriti... Ali, vratimo se sportu i sportistima, jer od njih sve počinje. Kakve ljude stvara sport? Utiče li sport na čovjeka i njegove (moralne) vrijednosti? Sport kao društvena djelatnost, pojava i sistem društvenih odnosa, nužno zahtijeva za sebe sistem normi ponašanja sa kojima će urediti svoje odnose i omogućiti nesmetanu aktivnost vježbanja i takmičenja. Norme u sportu, tzv. pravila, kao skup normi sadrže u sebi sva tri oblika normi i to običajne (u neformalnim oblicima komunikacije), pravne (tehnički propisi o načinu takmičenja, vježbanja u organizacijama i sl., sa preciznim dispozicijama i sankcijama), i moralne (u međuljudskim odnosima, prije svega na takmičenjima, u kojima dominiraju poštovanje ličnosti, jednakost, pravičnost i dostojanstvo). Iz naprijed navedenog se vidi da sport ima svoj specifičan moral izveden iz opšteg morala, a koji je nastao iz intenzivnog razvoja sporta kao opšte društvene pojave. Sportski moral se može definisati kao skup specifičnih normi i pravila ponašanja prilikom vježbanja i takmičenja kojima se obezbjeđuje realizacija ličnih i društvenih potreba u oblasti sporta.³³

Sportiste karakterišu crte ličnosti: odlučnost, samokontrola, izdržljivost, hrabrost, introvertnost, praktičnost, emocionalna stabilnost, autonomnost i individualnost. Ove crte pogoduju stvaranju pravog moralnog

32 http://hr.radiovaticana.va/news/2018/02/07/apel_pape_franje_za_zimske_olimpijske_igre_u_pyeongchangu/1362267

33 Vejnović D., Sociologija sporta, Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Banja Luka, 2006, str. 101-102.

lika sportiste, ako su povezane sa moralnim vrijednostima: skromnost, poštenje, upornost, kolektivnost, agresivnost (borbenost) i odgovornost.³⁴

Sve prethodno navedeno dovelo je i do pojave formiranja fenomena sportskih idola, što nije neobična pojava, jer ljudi vole da se poistovjećuju sa uspješnim ljudima koji ih istovremeno i motivišu da se pokrenu i barem pokušaju da učine nešto dobro sami za sebe. Naravno, rijetko čiji početak je bio lak, većina sportista dugo vremena se žrtvovala maltene i odricala redovnih i "običnim ljudima" normalnih stvari, ali upravo kao rezultat tog truda, rada i odricanja, desio se i uspjeh kojem se mnogi dive i poštuju. Model imitacije počiva na socijalno-kognitivnoj teoriji ličnosti, na procesima učenja, kognitivnim procesima, socijalnim uticajima i interaktivnom dejstvu na specifično ponašanje u specifičnoj situaciji.³⁵

Dakle, sport utiče na skoro sve sfere života, i na sve ljude koji dolaze na bilo koji način u kontakt sa njim, a to je upravo ono što izučava sociologija sporta.

5. ZAKLJUČAK

Kada se govori o sportu, nemoguće je zaobići društvene aspekte, odnosno zanemariti sociološku komponentu. O pojmu sociologije prisutna su različita gledišta od terminoloških nesuglasica, do različitog definisanja predmeta ove nauke. Nastojanja da se izvrši sinteza svih znanja o društvu, različito se realizuju u sociologiji i zbog dvojnog začetka ove nauke: građanskog i marksističkog smjera. Takođe, stepen opštosti u određivanju predmeta sociologije različito je postavljen, od gledišta po kojima se sociologija bavi društvom u cjelini, do onih gledišta po kojima su predmet sociologije pojedini aspekti društvenog života ili, pak, pojedine društvene pojave. Iz različitih gledišta može se formulisati definicija: sociologija je najopštija društvena nauka čiji je predmet društvo u svom totalitetu.³⁶

34 Krsmanović, V., Sociologija sporta, Fakultet za menadžment u sportu, Beograd. 2006, str. 427.

35 Dugalić, S., Značaj sporta i ponašanja sportista za formiranje stavova ljudi, SPORT - Nauka i Praksa, Visoka sportska i zdravstvena škola, Beograd, Vol. 6, № 1&2, 2016, str. 7.

36 Pantelić-Vujanić S., Čukanović-Karavidić M., Sociologija, Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment, Banjaluka, 2014, str. 12.

Razvojem društva, razvijala se i sociologija istovremeno, te je vremenom širila polja svog djelovanja. Tragajući za odgovorima na pitanja i u okviru sporta, kreirala se posebna disciplina, sociologija sporta kao teorijska i empirijska naučna disciplina koja proučava sport kao socijalno-kulturnu pojavu, njegovu strukturu i elemente značajne za njegovo funkcionisanje u društvenom sistemu i u zadovoljavanju humanističkih potreba ljudi. Sport se prožima kroz sve aktivnosti čovjekovog rada i djelovanja, i svojim aktivnostima dotiče sve ljude, direktno i indirektno, jer ne postoji osoba na svijetu koja je „isključena“, odnosno izolovana od sportskih dešavanja, bez obzira da li se osoba bavila, bavi ili nije nekim sportom.

U današnje savremeno doba postao je sport je postao neizostavni sadržaj društvenog života u smislu da se sve osobe brinu o svojoj profesionalnoj karijeri i intenzivno rade na njoj, istovremeno paze na sebe u pogledu zaštite i očuvanja zdravlja i opšteg stanja tijela i organizma. Na primjer, prije 20, 30 godina, u teretanama su trenirali mahom samo ljudi koji su se bavili bodibildingom i takmičili se, dolazili su trenirati i drugi sportisti sa ciljem povećanja svoje snage i izdržljivosti kako bi npr. mogli lakše da izdrže trku na 100 m. Danas, je situacija sasvim drugačija. U teretanama sada treniraju svi. Zašto je to tako? Odgovor je zapravo vrlo jednostavan. Razvojem društva, razvijala se i svijest čovjeka. Čovjek koji želi uspjeh na profesionalnom planu svog života, trudi se da taj uspjeh prati i njegov lični, fizički i zdravstveni.

LITERATURA I IZVORI:

1. Dugalić, S., *Značaj sporta i ponašanja sportista za formiranje stavova ljudi*, SPORT - Nauka i Praksa, Visoka sportska i zdravstvena škola, Beograd, Vol. 6, № 1&2, 2016, str. 5-22.
2. Giddens E., *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2001.
3. Koković, D., *Sociologija sporta*, Sportska akademija, Beograd, 2004.
4. Krsmanović, V., *Sociologija sporta*, Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, 2006.
5. Pantelić-Vujančić S., Čukanović-Karavidić M., *Sociologija*, Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment, Banjaluka, 2014.
6. Štakić, Đ., *Sociologija sporta*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, 2018.
7. Vejnović D., *Sociologija sporta*, Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Banja Luka, 2006.
8. Zbornik radova 12. Međunarodna naučna konferencija „Obrazovanje u sportu“, Fakultet za menadžment u sportu, Alfa BK Univerzitet, Beograd, 2017.
9. http://hr.radiovaticana.va/news/2018/02/07/apel_pape_franje_za_zimske_olimpijske_igre_u_pyeongchangu/1362267, pristupljeno 17.3.2019.
10. <http://savremenisport.com/teorija-sporta/naucni-i-teorijski-pristup-sportu/3/146/socioloski-aspekti-sporta>, pristupljeno 13.3.2019.
11. <http://savremenisport.com/teorija-sporta/osnove-sporta/1/43/obrazovanje-u-sportu>, pristupljeno 18.3.2019.
12. <http://sportske.ba/iznenadio-odgovorom-sta-falcao-planira-raditi>
13. [nakon-fudbalske-karijere/](http://sportske.ba/nakon-fudbalske-karijere/), pristupljeno 19.3.2019.
14. <http://www.trafika.ba/drustvenost-ljudska-potreba-kljucna-za-kvalitetan-zivot/>, pristupljeno 12.3.2019.
15. <https://mojinfo.ba/djeca-se-sve-manje-igraju-igara-koje-razvijaju-njihove-sposobnosti/>, pristupljeno 16.3.2019.
16. <https://sport.blic.rs/ostali-sportovi/najbogatiji-sportisti-planete-medju-njima-i-novak-bokseri-ubedljivo-vode-a-evo-gde-je-ypw85xb>, pristupljeno 17.3.2019.
17. <https://sport1.oslobodjenje.ba/ostali-sportovi/znete-li-koliko-ce->

- organizacija-olimpijskih-igara-kostati-japan/133675, pristupljeno 11.3.2019.
18. <https://www.jutarnji.hr/biznis/financije-i-trzista/je-li-moguce-zaraditi-na-olimpijskim-igrama-zasto-su-bogati-gradovi-poput-hamburga-stockholma-i-toronta-rekli-ne-najvecem-sportskom-dogadaju/7084755/>, pristupljeno 17.3.2019.
 19. <https://www.kurir.rs/sport/tenis/1643441/foto-secate-li-se-ane-kurnjikove-pogledajte-kako-danas-izgleda-jedna-od-najlepsih-teniserki>, pristupljeno 17.3.2019.
 20. <https://www.lepotaizdravlje.rs/lepota/nisa-saveljic-zavrsetak-sportske-karijere-je-veliki-sok-za-organizam/>, pristupljeno 19.3.2019.
 21. <https://www.mozzartsport.com/fudbal/vesti/koliko-kosta-partizan/199790>, pristupljeno 17.3.2019.
 22. <https://www.radiosarajevo.ba/sport/nogomet/cak-cetiri-kluba-u-europi-vrijede-vise-od-milijardu-eura-manchester-city-na-vrhu/280666>, pristupljeno 16.3.2019.
 23. <https://www.svetnauke.org/15790-sport-kao-drustveni-fenomen>, pristupljeno 11.3.2019.

Dr Borislav Bojić¹

SPECIFIČNOSTI SPORTA U BOSNI I HERCEGOVINI - politički, pravni i ekonomski aspekti

Apstrakt:

Postojanje sporta kao samostalnog društvenog fenomena u razvojnom procesu društva dovelo je do njegove potpune integracije u svakodnevnom životu gotovo svih oblika društvenog organizovanja. Različite faze u procesu razvijanja fizičke kulture kao Riseova klasifikacija tri dimenzije sporta (humanistička, antropološka i kulturološka) pokazuju kolika je uzajamna povezanost društva i sporta, odnosno, koliko je društvo uticalo na razvoj sporta i, možda još važnije, koliko je sport uticao i utiče na razvoj društva. Uzimajući sve u obzir postavlja se logično pitanje gdje je današnji sport u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj, da li je i u kojoj mjeri konkurentan sportu u ostatku Evrope i koje su njegove osnovne karakteristike.

Abstract:

The action of sport as an independent social phenomenon in the development of the process of society has led to its complete integration in the daily life of almost all forms of social organization. Different stages in the process of physical culture development as Rise's classification of the three dimensions of sport (humanistic, anthropological and cultural) showed how much use of society and sport, that is, how much did society influence the development of sport and perhaps more importantly, how much sport influenced and used on the development of society. Taking all this into account, the logical question is where is today's sport in Bosnia and Herzegovina and Republika Srpska, whether and where it is a competitive sport in the rest of Europe and which has basic characteristics.

1 Evropski defendologija centar, Banja Luka, kontakt: borislav.bojic@gmail.com

UVOD

Sport nije više samo igra, ne odnosi se samo na čovjekovo slobodno vrijeme i ne dotiče samo sferu rekreacije. Moderni sport je djelatnost, uslužna i proizvodna, prisutna u gotovo svakom dijelu civilizovanog svijeta. To je jedna od najzanimljivijih i najrasprostranjenijih ljudskih djelatnosti. Proces planiranja u modernom sportu je neminovnost, a kada su u pitanju razvoj istog, različite vrste strategija nam omogućavaju da pomoću interdisciplinarnog pristupa dođemo do optimalnog rezultata od kojeg će najviše koristi imati krajnji konzumenti – sportisti.

Vrhunski rezultat je posljedica višegodišnjeg sistematskog pristupa i ulaganja u sport. Svaka zemlja koja želi da se nađe na mapi osvajača medalja na najvećim sportskim takmičenjima mora biti spremna da uloži, ne samo finansijska sredstva, već i u edukaciju i potpunu podršku sveukupnom sistemu sporta. Sport je odavno globalna ljudska aktivnost kojom se bave ljudi različitih životnih dobi. Načini i ciljevi bavljenja sportom su različiti. Uticaj današnjeg sporta je i na individuu i na društvo, upravo je on pokretač mnogih društvenih aktivnosti nastalih ličnom transformacijom čovjeka kroz različite oblike upražnjavanja sporta. Razvoj sporta je bio vrlo dinamičan. Sada je on veliki izazov za sportiste, trenere i naučnike i predmet je proučavanja različitih stručnih i naučnih institucija. Ugled pojedine zemlje ili naroda danas se ogleda i u uspješnosti njegovih sportista. Sport je arena za takmičenje između država ali i značajan diplomatski faktor u svjetskoj politici. Postoje različite definicije sporta i one su evoluirale zajedno sa predmetom svoga interesovanja. Magglingenska deklaracija iz 2003. godine definiše sport kao potrebu i pravo svakog čovjeka i idealno sredstvo za učenje nužnih životnih vještina².

Mladi ljudi mogu, baveći se sportom, naučiti kako se odnositi prema pobjedi i porazu, kako biti timski igrač, odnosno biti dio grupe koja teži ostvarenju zajedničkog cilja, kako se poštuju pravila i protivnik, spoznati da se radom dolazi do rezultata te upoznati sebe i svoje mogućnosti.

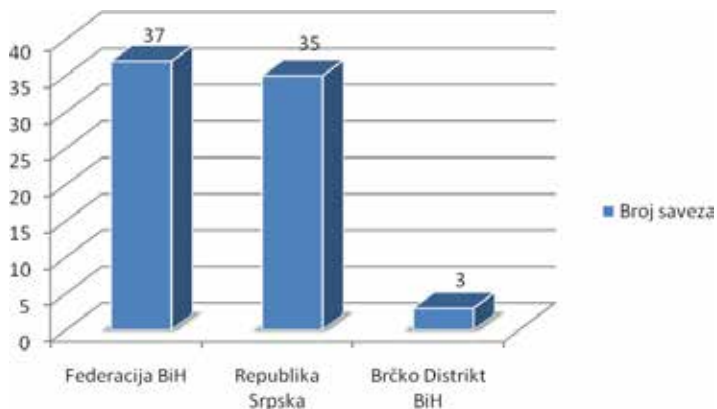
Sport omogućava komunikaciju među ljudima, bez obzira na njihov obrazovno, generacijsko, polno ili statusno određenje. Time izravno

2 Ogi, A. (2003). The value of sport for development and peace. In S. Puhak and K. Kristić (ur.), „Making sport attractive for all“, Proceeding Book of 16th European Sport Conference, Dubrovnik. Zagreb: Ministry of Science, Education and Sport, 3-13.

obogaćuje socijalna iskustva i interakciju pojedinaca, a posredno utiče i na aktuelna društvena događanja i oblikovanje društvene svijesti. Sport se dijeli na vrhunski ili selektivni te masovni (**sport za sve**) ili neselektivni. U zavisnosti od kvalitete, broja učesnika te populaciji kojoj je namijenjen postoji nekoliko vrsta sporta: vrhunski, profesionalni, amaterski, školski, rekreacijski, sport za sve i sport lica sa posebnim potrebama³. Sport je danas masovna pojava u mnogim evropskim zemljama, gdje ga smatraju bitnim područjem afirmacije država i naroda kao i faktorom kvalitete života, zdravlja i radne sposobnosti svojih građana, što na kraju snažno utiče na status i međunarodni položaj države u cjelini. Vlade pojedinih zemalja učestvuju u organizovanju i finansiranju sportskih aktivnosti svojih građana, te vode računa o tome koliko i kako se djeca, mladi i odrasli bave sportom. Strateškim dokumentima određuju ciljeve i smjernice razvoja svih vrsta sporta u svojim zemljama. Specifičnosti razvoja sporta u Bosni i Hercegovini odražavaju sve specifičnosti dejtonske zajednice Bosne i Hercegovine.

1.SPORT U BOSNI I HERCEGOVINI

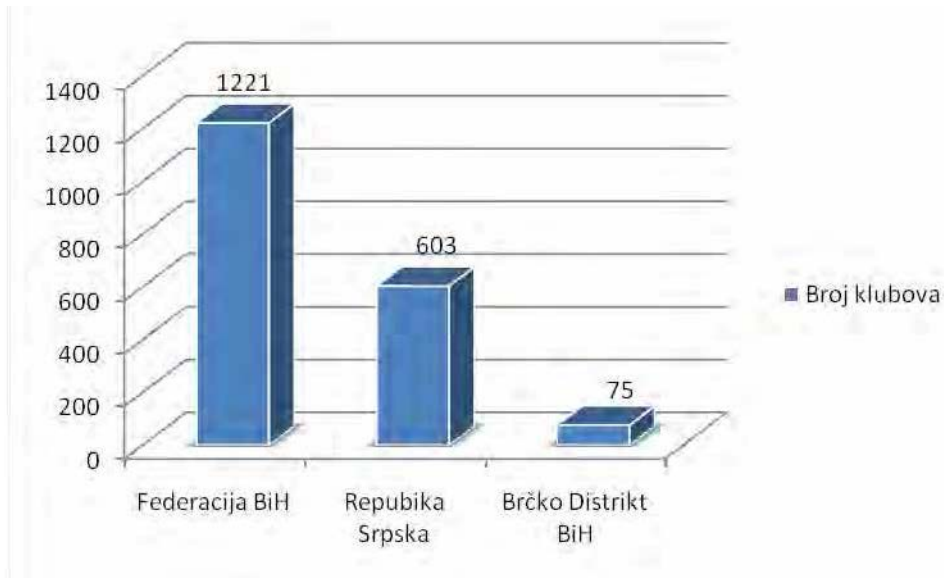
Na osnovu podataka entitetskih i kantonalnih ministarstava nadležnih za sport, kao i Brčko Distrikta BiH, sačinjena je analiza stanja sporta u BiH i ista je prikazana kroz sljedeće grafikone⁴:

Grafikon 1: Broj sportskih saveza u entitetima i Brčko Distriktu BiH

3 Milanović, D. (2013). Teorija treninga Kineziologija sporta. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 33-38.

4 Strategija razvoja sporta u Bosni i Hercegovini 2010 – 2014. Sarajevo: Ministarstvo civilnih poslova BiH, 12-13.

Grafikon 2: Broj sportskih klubova u entitima i Brčko Distriktu BiH

Strategija razvoja sporta Republike Srpske za period 2008-2012 godine je strateški dokument koji je definisao osnovna polazišta razvoja sporta u Republici Srpskoj. Ovom Strategijom su obuhvaćene oblasti kao što su oblast zakonodavstva, oblast školskog sporta, oblast finansija, oblast sistema organizacije i oblast za osnivanje Republičkog instituta za sport. Uzevši u obzir komparaciju prve godine primjene ove Strategije i prethodnih godina, primijećena je evidentna razlika u organizaciji sporta u Republici Srpskoj, ali i povećan broj usaglašenih i novoregistriranih sportskih organizacija, odnosno klubova. Također, evidentan je napredak u domenu stručnog usavršavanja i osposobljavanja sportskih stručnjaka i stručnjaka u sportu što bi u narednom periodu trebalo doprinijeti boljem i bržem razvoju sporta. Jedan od najvidljivijih napredaka u sportu, a tiče se i ove Strategije, je zaokružen sistem organizacije Malih olimpijskih igara Republike Srpske, gdje kroz ovo takmičenje učestvuje oko 90 000 učenika i učenica, što ovo takmičenje čini najmasovnijim u Bosni i Hercegovini.

Nadležno ministarstvo za oblast sporta na nivou BiH je Ministarstvo civilnih poslova BiH, unutar kojeg je od 01.01.2009. godine formiran zaseban Sektor za sport. Nadležnosti Sektora za sport precizirane su članom

60. Zakona o sportu u BiH. Ministarstvo ima koordinirajuću ulogu u oblasti sporta i saraduje sa drugim nadležnim ministarstvima za sport (entitetska i kantonalna, te Brčko Distrikt BiH). OK BiH je nevladino sportsko udruženje koje obavlja aktivnosti u skladu sa odredbama Olimpijske povelje, Etičkog kodeksa MOK-a, Antidoping kodeksa olimpijskog pokreta, Zajedničke izjave iz Lozane, Zakona o udruženjima i fondacijama BiH i Zakona o sportu BiH. OK BiH, u skladu sa Statutom i propisima Međunarodnog olimpijskog komiteta, donosi svoj program aktivnosti. OK BiH je servis svima koji rade na unapređenju i razvoju sporta.

1.1. Evaluacija stanja u sportskim savezima na nivou BiH

Prema istraživanjima iz 2008. godine koja su vršena od strane profesora i studenata Fakulteta sporta i tjelesnog odgoja Univerziteta u Sarajevu, Odsjeka za sportski menadžment, te neposrednim uvidom i iskustvom u saradnji Ministarstvom civilnih poslova BiH i saveza gorući problem u sportskim savezima na nivou BiH je nedostatak finansijskih sredstava, koji ujedno otežava njihov rad. Budžeti saveza su segment koji u najvećoj mjeri određuje ciljeve saveza i pravce njihovog djelovanja. Ukupni prihodi saveza ocjenjeni su kao izuzetno skromni, uglavnom nedovoljni za pokretanje većeg broja aktivnosti vezanih za takmičenja i učestvovanja na njima. Kako se dalo zaključiti kroz istraživanja studenata koji su sagledali situaciju u 14 sportskih saveza na nivou BiH (Atletski savez, Savez aeroklubova, Boćarski savez, Bokserski savez, Savez dizača tegova, Džudo savez, Karate savez, Savez klizačkih sportova, Kuglaški savez, Planinarski savez, Plesni sportski savez, Rukometni savez, Stonoteniski savez i Šahovska unija), neznatni prihodi se ostvaruju od državnog i entitetskih ministarstava nadležnih za sport, dok malo veća finansijska sredstva pojedinim, odnosno savezima najpopularnijih sportova, uglavnom pristižu od sponzora. Savezi se inače finansiraju iz sljedećih izvora: podrškom izvršnih vlasti u BiH, sponzorstvima, приходima od marketinga, приходima od obrazovanja stručnih kadrova i sportista, kotizacija, članarina i takse članova saveza, klubova, sudija, trenera, sportista i ostalih službenih lica, te ostalim приходima. Osim evidentnih finansijskih poteškoća uočeno je i izuzetno loše poslovanje saveza u smislu slabe organizacije rada, lošeg vođenja administracije, finansijske nediscipline, odnosno neadekvatnih troškova i prihoda usmjerenih na pogrešnu stranu. Iz svega toga proizilazi slabo

organizovanje takmičenja, loša promocija saveza u javnosti, nedostatak značajnijih sponzora, zanemarivi rezultati. Poseban problem predstavlja dinamika uplate već odobrenih sredstava, koja nije usklađena sa potrebama saveza, što često dovodi u pitanje realizaciju pojedinih programskih zadataka, odnosno nastup pojedinaca i ekipa na međunarodnim takmičenjima.

U istraživanju je spomenuta slaba organizacija i komunikacija unutar pojedinih saveza. Presentacija saveza na Internetu, odnosno web stranice saveza su izuzetno loše osmišljenje ili uopće ne postoje, mediji ne propagiraju dovoljno pojedine „male“ sportove, što je dodatna otežavajuća okolnost za promociju rada određenih saveza u javnosti. Evidentan je i nedostatak vizije zaposlenih u savezima, te je prisutno rašireno mišljenje u javnosti da su pojedinci tu radi ličnog interesa, a ne radi unapređenja sporta. Da bi savez mogao postizati značajne rezultate njegovi rukovodioci moraju imati jasnu viziju i plan za ostvarenje te vizije. Kao loša pojava uočen je nedostatak mladih obrazovanih kadrova u savezima, koji imaju jasne ciljeve i definisan put razvoja sporta u BiH. Primijećeno je da se pojedini savezi još uvijek vode zastarjelim metodama rada jer osobe koje su na rukovodećim pozicijama ne znaju mnogo o menadžmentu ljudskih resursa. Poznato je da je u svijetu praksa potpuno drugačija i da se u rukovodstvima saveza na čelnim mjestima nalaze poznati sportisti i osvajači olimpijskih, svjetskih i evropskih odličja. U sportskim savezima na nivou BiH većinom nema vrhunskih sportista, a njihovo angažovanje nailazi na otpor onih koji su već godinama na rukovodećim pozicijama. Statistički podaci u istraživanju studenata i profesora pokazuju da od ukupno 14 mjesta predsjednika saveza njih čak 11 nisu bili sportisti, a kada je riječ o generalnim sekretarima od njih 14, devetorica se nikada nisu bavili sportom. Uz ove podatke uočeno je da su na rukovodećim mjestima u svih 14 saveza isključivo muškarci.

Kroz analiziranje poslovanja navedenih 14 saveza došlo se do zaključka da većina saveza nema kancelarije niti profesionalno uposlenu osoblje. Ipak, i pored svih navedenih nedostataka i problema sa kojima se savezi susreću, zabilježen je pomak u nekim segmentima njihovog rada. Savezi su uspjeli održati reprezentativne timove na okupu, koliko su u mogućnosti pronalaze načine za prikupljanje sredstava za odlaske sportista, pojedinaca i timova, na velika takmičenja, što im je i glavni cilj. Članstvo

saveza u OK BiH otvorilo je brojne mogućnosti za međunarodnu saradnju, edukaciju kadrova, realizaciju zajedničkih projekata te donekle finansijsku podršku u realizaciji ciljeva, što je velika prednost za saveze. Također, potrebno je iznaći mogućnosti da se sportisti sa rezultatima kao i vrhunski sportisti uključe u rad saveza i u njihova upravljačka tijela, pogotovo oni sportisti koji budu obuhvaćeni kategorizacijom. Posebno treba obratiti pažnju na mlade kadrove te osigurati njihovo angažovanje u radu saveza. Savezi se ne bi trebali oslanjati isključivo na budžetska sredstva nego bi trebali razviti i jaku marketinšku kampanju kako bi privukli što veći broj sponzora što bi na kraju dovelo do većeg broja izvora finansiranja. Potrebno je uskladiti organizacionu strukturu u skladu sa Zakonom o sportu u BiH, te organizovati službe za marketing koje bi uposlile nove kadrove, a što bi bilo u skladu sa evropskim standardima. Savezi bi trebali raditi na popularizaciji i promociji sportova, te bi time mogli ostvariti dodatne prihode od marketinga, sponzorstva, prodaje ulaznica i suvenira. U skladu sa evropskim standardima, ukoliko im finansijska situacija bude dozvoljavala, savezi bi trebali osnovati i službe za odnose s javnošću koje bi radile na daljnjoj promociji i popularizaciji sportova, a sve u cilju pridobijanja pažnje velikih sponzora i namicanja većih finansijskih sredstava.

2. PRAVNI AKTI U SPORTU U BiH

2.1. Međunarodna zasnovanost i obaveze BiH prema međunarodnim aktima iz oblasti sporta

Sport u BiH zasniva se na principima i standardima koji su utvrđeni u Evropskoj povelji o sportu, Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Konvenciji UN-a o pravima djeteta, Međunarodnoj konvenciji protiv dopinga u sportu, Evropskoj konvenciji o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, Olimpijskoj povelji, Paraolimpijskoj povelji, pravilima međunarodnih sportskih asocijacija, Evropskom kodeksu o sportskoj etici, Deklaraciji o sportu, toleranciji i fer-pleju, te Izjavi iz Lozane o organizovanju sporta u BiH.

2.1.1. Međunarodna konvencija protiv dopinga u sportu

U vezi sa navedenim, obaveze BiH, u skladu sa Međunarodnom konvencijom protiv dopinga u sportu su: prihvatiti odgovarajuće mjere na nacionalnim i međunarodnim nivoima koje su u skladu sa načelima Kodeksa, poticati sve oblike međunarodne saradnje čija je svrha zaštita sportista i sportskog morala te razmjenjivati rezultate istraživanja, njegovati međunarodnu saradnju između država stranaka i vodećih organizacija u borbi protiv dopinga u sportu, naročito sa Svjetskom antidoping agencijom.

Države potpisnice ove Konvencije preuzimaju na sebe mnoge obaveze koje za njih proizilaze iz ove Konvencije, a neke od osnovnih obaveza država stranaka su: osiguravanje primjene sadašnje Konvencije kroz unutrašnju koordinaciju, usvajanje mjera za ograničavanje dostupnosti zabranjenih tvari i metoda kako bi ograničile njihovu upotrebu u sportu od strane sportaša, osim ako se njihovo korištenje ne zasniva na izuzetku u terapijske svrhe (to uključuje mjere prema sportistima protiv nezakonitog trgovanja i u tu svrhu mjere za nadzor proizvodnje, opticaja, uvoza, distribucije i prodaje), poticanje mjerodavnih tijela na usvajanje mjera za sprečavanje i ograničavanje korišćenja i posjedovanja zabranjenih tvari i metoda u sportu od strane sportista, osim ako se njihovo korištenje ne temelji na izuzetku u terapijske svrhe, poduzimanje mjera ili poticanje sportskih organizacija i organizacija za borbu protiv dopinga na usvajanje mjera, uključujući sankcije i kazne, koje su usmjerene prema pomoćnom osoblju sportiste, kada prekrši propise o zabrani korištenja dopinga ili počinu neki drugi doping prekršaj u sportu, poticanje proizvođača i distributera dodataka prehrani da uspostave najbolje načine prodaje i distribucije dodataka prehrani, uključujući informacije o njihovim analitičkim sastojcima i garanciji kvaliteta i sl. Osim navedenog, države stranke, gdje je to primjereno: obavezuju se da će pomagati sportskim udruženjima i organizacijama za borbu protiv dopinga koje se nalaze unutar njihove nadležnosti, da dobiju dozvolu za pristup laboratorijama koje su ovlaštene za obavljanje doping kontrole, a u svrhu kontrolne analize dopinga, obavezuju se potpomagati važan zadatak Svjetske antidoping agencije u sklopu međunarodne borbe protiv korištenja dopinga, osiguravaju finansiranje nacionalnih programa testiranja u svim sportovima, unutar svojih vlastitih budžeta, ili potpomažu sportske organizacije i organizacije za borbu protiv dopinga u finansiranju

doping kontrola bilo direktnim subvencijama i novčanim sredstvima, ili priznavanjem troškova takvih kontrola prilikom određivanja ukupnih subvencija ili novčanih sredstava što se dodjeljuju tim organizacijama, poduzimaju mjere obustavljanja sportske finansijske podrške sportistima pojedincima ili pomoćnom osoblju sportiste, koji su bili suspendirani zbog kršenja propisa o zabrani korištenja dopinga, tokom razdoblja njihove suspenzije, obustavljaju sve finansijske ili druge, sa sportom povezane pomoći od strane svih sportskih udruženja ili organizacija za borbu protiv dopinga, koje nisu usklađene sa Kodeksom ili s primjenjivim propisima koji su prihvaćeni u skladu sa Kodeksom itd. Države članke obavezuju se, unutar svojih mogućnosti, poticati i promicati istraživanja u saradnji sa sportskim i drugim odnosnim organizacijama o sprečavanju i metodama otkrivanja, o biheviorističkim i socijalnim aspektima, te o zdravstvenim posljedicama korištenja dopinga, načinima i sredstvima za osmišljavanje naučno utemeljenih fizioloških i psiholoških programa stručnog osposobljavanja, koji će poštovati integritet osobe, te korištenju svih novih supstanci i metoda što proizlaze iz naučnog razvoja. Predsjedništvo BiH je 11.02.2009. godine donijelo Odluku o ratifikaciji Međunarodne konvencije protiv dopinga u sportu i ista je objavljena u "Službenom glasniku BiH – Međunarodni ugovori", broj 2/09 26.3.2009. godine. Instrument o ratifikaciji uručen je Uredu generalnog direktora UNESCO-a 22.4.2009. godine.

Pored gore nabrojanih, postoji još mnogo obaveza koje države potpisnice preuzimaju na sebe usvajanjem pomenute Konvencije, ali ovdje je bitno naglasiti da BiH postepeno ispunjava ranije obaveze, uzimajući u obzir činjenicu da je osnovana Agencija za antidoping kontrolu koja je, između ostalog, odgovorna za primjenu konvencija, kodeksa WADA i pravila Međunarodnog olimpijskog komiteta, Međunarodnog paraolimpijskog komiteta i međunarodnih sportskih saveza.

2.1.2. Evropski sporazum o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama

Kada govorimo o Evropskom sporazumu o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, posebno na fudbalskim utakmicama, koji je ratificiran 29.12.1994. godine, a stupio na snagu

1.2.1995. godine neke od obaveza BiH jesu:

- sa namjerom da se spriječi i kontroliše nasilje i nedolično ponašanje gledalaca na fudbalskim utakmicama, obavezuju se države potpisnice, u okviru svojih ustavnih odredbi, da preduzmu odgovarajuće mjere za provođenje odredbi ovog sporazuma;
- države potpisnice su dužne da primjene odredbe ovog sporazuma na ostale sportove i sportske priredbe za koje postoji bojazan od nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca prema prilikama na specifične zahtjeve tih sportova i sportskih priredbi;
- države potpisnice su dužne da usklade politiku i mjere svojih državnih službi i drugih državnih agencija protiv nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca prema prilikama kroz osnivanje koordinacionih tijela;
- da se postaraju da se adekvatna sredstva za održavanje javnog reda primjene kao odgovor na izbijanje nasilja i nedoličnog ponašanja, kako u neposrednoj blizini stadiona, tako i unutar njega i tranzitnim putem koji koriste gledaoci;
- da olakšaju usku saradnju i razmjenu odgovarajućih informacija između policijskih snaga na raznim lokacijama koje su uključene ili će vjerovatno biti uključene;
- da primjene ili, ako je potrebno, da usvoje zakon kojim se predviđa da krivci za prekršaj koji se odnosi na nasilje ili nedolično ponašanje gledalaca budu odgovarajuće kažnjeni ili, zavisno od slučaja, da im se propišu odgovarajuće administrativne mjere.

Strane ovog sporazuma preuzimaju na sebe obavezu da podstiču pouzdanu organizaciju i primjereno ponašanje klubova navijača i da angažuju redare iz svojih redova da pruže pomoć u vođenju i informiranju gledalaca na utakmicama i da prate grupe navijača koje odlaze na gostujuće utakmice, zatim strane ovog sporazuma su obavezne da podstiču saradnju, onoliko koliko je to zakonski moguće, turističkih organizacija od mjesta polaska, sa klubovima, organiziranim grupama navijača i putničkim agencijama, kako bi spriječile potencijalne izazivače nereda od odlaska na utakmice, a također strane ovog sporazuma su obavezne da se postaraju, tamo gdje je to neophodno, uvođenjem odgovarajućeg zakona koji obuhvata kazne zbog

nepridržavanja zakona ili bilo kojim drugim odgovarajućim sredstvima, kada postoji bojazan od izbijanja nasilja ili nedoličnog ponašanja gledalaca, da sportske organizacije i klubovi zajedno sa, kada je uputno, vlasnicima stadiona i državnim organima, u skladu sa obavezama definisanim u domaćem zakonu, preduzmu praktične mjere na i u okviru stadiona da spriječe ili kontrolišu takvo nasilje ili nedolično ponašanje.

Član 58. Zakona o sportu u BiH definisao je da će se posebnim zakonom utvrditi način i mjere za sprečavanje i suzbijanje nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca na sportskim priredbama.

Republika Srpska je donijela Zakon o sprečavanju nasilja na sportskim priredbama u kojem su ugrađene obaveze iz Evropskog sporazuma o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, posebno na fudbalskim utakmicama.

2.1.3. Evropska povelja o sportu

Evropskom poveljom o sportu, članom 4. stav (2) definisano je da će države potpisnice preduzeti odgovarajuće mjere da se svim građanima omogući bavljenje sportom, a iskoristiće se i dodatne mjere kako bi se posebno mladima koji iskazuju sposobnost ili osobama koje su hendikepirane, omogućilo da se stvarno koriste tim mogućnostima.

Treba preduzeti odgovarajuće mjere da se razviju fizičke sposobnosti mladih, da im se omogući sticanje osnovnih sportskih i fizičkih sposobnosti, te da se unaprijedi sportska aktivnost, naročito:

- garantujući svim učenicima korištenje sportskih programa, rekreativnih aktivnosti i fizičkog vaspitanja, nužnih ustanova te vremena i prostora predviđenog u tu svrhu;
- garantujući formiranje stručnog osoblja za sve škole;
- nudeći mogućnost da se poslije obaveznog školovanja nastave baviti sportom;
- potičući stvaranje odgovarajućih veza među školama i drugim obrazovnim ustanovama, školskim i mjesnim sportskim klubovima;

- olakšavajući i potičući pristup sportskim ustanovama za školarce i pripadnike mjesnih kolektiva;
- potičući razmjenu mišljenja među roditeljima, nastavnicima, trenerima i voditeljima, što bi trebalo uticati na mlade da se bave sportom, čineći sve to da sportsku etiku usvoje svi učenici počevši od osnovne škole.

Pomenutom poveljom takođe je definisano da je nužno: unaprijediti sportske djelatnosti kroz osiguranje odgovarajućih ustanova, različitih programa te stručnih instruktora, voditelja ili animatora, te posebnu pažnju posvetiti sljedećim aktivnostima:

- otkrivanju i praćenju darovitih;
- stavljanju na raspolaganje odgovarajuće ustanove;
- pružanju pomoći i podrške sportistima u saradnji sa medicinskim i sportskim naukama;
- unapređenju treniranja na naučnim temeljima;
- formiranju trenera i osoba odgovornih za struku, pomaganju klubova da osiguraju odgovarajuće strukture i takmičarsko tržište.

Poveljom je regulisano i pitanje podrške vrhunskom profesionalnom sportu, unapređenje i daljnje obrazovanje lica koja učestvuju u sportu, načelo trajnog razvoja sporta, informisanje i istraživanje u sportu, finansiranje, te nacionalna i internacionalna saradnja. Ovdje se, naravno, postavlja pitanje u kojoj mjeri je BiH odgovorila na preuzete obaveze u vezi sa primjenom Evropske povelje o sportu. Zakonom o sportu u BiH omogućeno je svim građanima bavljenje sportom pod istim uslovima putem sportskih klubova, udruženja sportskih rekreacija i sl.

Fizičko vaspitanje i obrazovanje se u različitim oblicima odvija u predškolskim, osnovnim i srednjoškolskim ustanovama. Iako se izdvajaju značajna sredstva za sport, na svim nivoima administrativnog organizovanja u BiH, očigledno je da ona nisu dovoljna za značajnije unapređenje sportske djelatnosti, a posebno nisu dovoljna za pružanje pomoći i podrške sportistima i klubovima, u mjeri u kojoj bi to bilo potrebno.

Olimpijskom i Paraolimpijskom poveljom, u najvećoj mjeri se regulišu

pitanja koja se odnose na: njihovu ulogu, organe, organizaciju olimpijskih odnosno paraolimpijskih igara, simbole, zastave, geslo, znakove, himnu, olimpijski plamen-baklju, etičku komisiju, postupke itd.

2.1.4. Ostali međunarodni akti

Deklaracija o antidopingu u sportu – Odluka o ratifikaciji Deklaracije o antidopingu u sportu objavljena je u “Službenom glasniku BiH - Međunarodni sporazumi” broj 2/05 26.1.2005. godine.

Dodatni protokol na Konvenciju protiv dopinga, Varšava 12.09.2002. godine – Predsjedništvo BiH donijelo je 14.4.2004. godine Odluku o ratifikaciji Dodatnog protokola Međunarodne konvencije protiv dopinga u sportu. Instrument o ratifikaciji Dodatnog protokola upućen je Stalnom predstavništvu pri Vijeću Evrope radi prosljeđivanja Generalnom sekretaru Vijeća Evrope kao depozitaru iste u januaru 2009. godine.

Prošireni parcijalni ugovor o sportu (EPAS) – BiH jedna je od sedamnaest zemalja suosnivača Ugovora koji je osnovan rezolucijom Kabineta ministara Vijeća Evrope 11.5.2007. godine na 117. sjednici.

Sporazum o saradnji u oblasti obrazovanja, kulture i sporta između Savjeta ministara BiH i Vlade Republike Italije, objavljen u “Službenom glasniku BiH – Međunarodni ugovori” broj 2/08.

Ugovor između Savjeta ministara BiH i Vlade Republike Hrvatske o kulturnoj, prosvjetnoj i sportskoj saradnji, potpisan 18.12.2002. godine, ratificiran 19.12.2002. godine (“Službeni glasnik BiH” broj 16/03).

2.2. Zakon o sportu u BiH

Zakon o sportu u BiH objavljen je u “Službenom glasniku BiH” broj 27/08 od 01.04.2008.godine. Danom stupanja na snagu ovog Zakona prestaje da važi Zakon o fizičkoj kulturi Bosne i Hercegovine („Službeni list SRBiH“, broj 24/91) te time i Zavod za fizičku kulturu BiH, a imovina Zavoda prelazi u svojinu Bosne i Hercegovine⁵. Iz tog razloga možemo reći da

⁵ Zakon o sportu BiH, član 72.

BiH nema dugogodišnju tradiciju zakonskog uređenja u oblasti sporta, bar kada govorimo o državnom nivou. Do donošenja državnog Zakona o sportu, oblast sporta bila je uređena entitetskim zakonima o sportu, odnosno u RS Zakonom o sportu⁶, dok u FBiH nije donesen i usvojen Zakon o sportu, što ističemo kao sistemski nedostatak, već je ova oblast regulisana zakonima o sportu kantona.

Zbog različitosti uređenja u oblasti sporta, na raznim nivoima administrativnog organizovanja u BiH, možemo reći da je dugo vremena vladao nepovoljan ambijent za funkcionisanje i rad sportskih klubova i brojnih sportskih organizacija.

Donošenjem Zakona o sportu na državnom nivou, stvoreni su uslovi za sistemsko rješavanje pitanja sporta na nivou BiH.

2.2.1. Savjet za sport

Zakonom o sportu u BiH predviđeno je formiranje Savjeta za sport BiH, kao najvišeg savjetodavnog tijela Ministarstva civilnih poslova BiH, koje se brine za razvoj i kvalitet sporta u BiH. Savjet za sport BiH formirano je Odlukom Savjeta ministara BiH koja je objavljena u "Službenom glasniku BiH", broj 40/09.

2.2.2. Agencija za antidoping kontrolu

Zakonom je predviđeno i formiranje Agencije za antidoping kontrolu, koja je neophodna za učešće bosanskohercegovačkih sportista na međunarodnim sportskim takmičenjima. Naime, osnivanjem ove Agencije otpočelo je testiranje bosanskohercegovačkih sportista na doping i uvođenje reda u ovoj oblasti. Osim toga, osnivanjem Agencije za antidoping BiH je mogla početi ispunjavati svoje obaveze koje je preuzela ratifikacijom Međunarodne konvencije protiv dopinga u sportu, u protivnom sportisti ne bi mogli učestvovati na međunarodnim takmičenjima.

Odlukom Savjeta ministara BiH objavljenom u "Službenom glasniku BiH", broj 52/08 određen je početak rada i sjedište Agencije za antidoping

⁶ Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 4/02, 66/03, 73/08 i 102/08

kontrolu. Osim toga, također Odlukom Savjeta ministara BiH koja je objavljena u "Službenom glasniku BiH", broj 27/09, imenovan je i direktor Agencije za antidoping kontrolu. Osim navedenog, osnovana je i Komisija za antidoping pri Olimpijskom komitetu BiH. Ono što je bitno napomenuti jeste da BiH nema laboratorije za antidoping kontrolu i zbog toga mora saradivati sa susjednim regionalnim centrima. S tim u vezi, potrebno je poduzeti određene korake i planirati finansijska sredstva u budžetu BiH ili na neki drugi način pokušati osigurati sredstva za uspostavu laboratorija za antidoping kontrolu u našoj zemlji.

3. STRATEGIJA RAZVOJA SPORTA U BiH

Strategija razvoja sporta u BiH je donešena za period 2010 – 2014. godinu i zamišljeno je da se donosi svake četiri godine, što nije urađeno za period 2015-2019. godine. Strategija razvoja sporta u BiH (u daljnjem tekstu: Strategija) omogućava svim sportskim subjektima u Bosni i Hercegovini da usvoje nove pristupe i metode u organizaciji svojih aktivnosti. Strategija daje projekciju strateškog pravca u sportu BiH i podržava razvijanje sličnih strategija i provedbenih planova na entitetskim, kantonalnim i općinskim nivoima u cilju ispunjenja zajedničke misije i vizije. Strategija razvoja sporta u BiH doprinosi ostvarivanju javnog interesa i ciljeva u sportu BiH, a njom se uređuju ključna pitanja vezana za organizaciju i funkcionisanje sporta u BiH. Strategija razvoja sporta je dio tekuće reforme u sportu. Ona se bavi ključnim slabostima u postojećem sistemu sporta i očekuje se da će pomoći nadležnim entitetskim i kantonalnim ministarstvima, ali i cjelokupnoj sportskoj zajednici da ostvare potrebna poboljšanja u reformi. Strategija se oslanja na prakse iz drugih zemalja, kao i iskustva u sportskom sistemu u BiH. Na njenu izradu uticalo je nekoliko faktora, među kojima su analize postojećeg stanja, međunarodni standardi i domaće zakonodavstvo, te prakse iz drugih zemalja prilagođene uspješnim pristupima i metodama u BiH. Tokom izrade Strategije uvažena su osnovna načela domaćeg zakonodavstva s posebnim osvrtom na Zakon o sportu u BiH, kao i entitetskim propisima koji regulišu oblast sporta. U Strategiji su uzeti u obzir i međunarodni standardi, kao i iskustvo i znanje o sportu drugih evropskih i svjetskih zemalja uključujući Veliku Britaniju, Njemačku, Francusku, Kanadu, Australiju, Sloveniju,

Hrvatsku i Srbiju. Iskustva iz ovih zemalja su utjelovljena u ovu Strategiju i modificirana kako bi odgovarala okolnostima i specifičnostima u BiH.

4. NOMENKLATURA SPORTSKIH GRANA I GRANA SPORTA U BIH

Nomenklaturom sportskih grana i grana sporta u BiH (u daljem tekstu: Nomenklatura) utvrđuje se način organizovanja sporta i organizacije sportskih saveza u BiH.

Pojedini izrazi u ovoj Nomenkulturi imaju sljedeće značenje:

- 1) Sportska grana je kategorija sportske aktivnosti sa jasno definisanim pravilima i sistemom takmičenja.
- 2) Grana sporta je podkategorija sportske grane sa manjim ili većim odstupanjima od pravila i sistema takmičenja.
- 3) Sportski savez je udruženje formirano u skladu sa članovima 22. i 73. Zakona o sportu.
- 4) Međunarodna sportska federacija je međunarodno udruženje koje okuplja, koordiniše i upravlja radom, te definiše pravila i sistem takmičenja nacionalnih sportskih saveza u određenoj sportskoj grani.
- 5) Međunarodni olimpijski komitet (International Olympic Committee) je međunarodna nevladina neprofitabilna organizacija koja je začetnik olimpijskog pokreta i okuplja nacionalne olimpijske komitete.
- 6) Generalna asocijacija internacionalnih sportskih federacija (General Association of International Sports Federations) okuplja međunarodne olimpijske i neolimpijske sportske federacije i asocijacije sa ciljem promovisanja, unapređenja i popularizacije sporta u svijetu.

Period važenja nomenklature:

- 1) Nomenklatura se donosi na period od četiri godine.

- 2) Sportske grane i grane sporta koje nisu obuhvaćene ovom nomenklaturom, biće uzete u razmatranje na zahtjev ovlaštenog predstavnika nove sportske grane ili grane sporta.

Razvoj sporta sve više postaje prioritet javne politike. Vlasti, uz pomoć različitih državnih agencija, su sve više uključene u koordinaciju i upravljanje sportskim sistemom. Treba istaći da sistemi vrhunskog sporta vodećih nacija postaju sve homogeniji i da su više nego ikada prije oni bazirani oko jednog modela razvoja vrhunskog sporta, sa neznatnim varijacijama.

ZAKLJUČAK

Sport u BiH zasniva se na principima i standardima koji su utvrđeni u Evropskoj povelji o sportu, Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Konvenciji UN-a o pravima djeteta, Međunarodnoj konvenciji protiv dopinga u sportu, Evropskoj konvenciji o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, Olimpijskoj povelji, Paraolimpijskoj povelji, pravilima međunarodnih sportskih asocijacija, Evropskom kodeksu o sportskoj etici, Deklaraciji o sportu, toleranciji i fer-pleju, te Izjavi iz Lozane o organizovanju sporta u BiH.

Njegova organizacija odgovara administrativnom uređenju zemlje. Nadležno ministarstvo je Ministarstvo civilnih poslova BiH, dok je krovna sportska organizacija Olimpijski komitet Bosne i Hercegovine. Da bi se uspjelo u realizaciji strateških ciljeva, determinisane su ključne odrednice kroz koje bi se valjano tretirali sadržaji Strategije razvoja sporta u BiH koju predviđa Zakon o sportu BiH (Osnovna polazišta i pravci razvoja; Sadržaj i obim sportskih djelatnosti koji se finansiraju iz budžeta BiH; Razvojni i stručni zadaci u sportu i upravljanje sportom; Okvirni kriteriji za vrednovanje programa i njihovog finansiranja u sportu).

Sistem sporta u Republici Srpskoj uređen je u skladu sa utvrđenim međunarodnim pravilima i standardima uz određena odstupanja uslovljena specifičnim prilikama razvoja sporta u Republici Srpskoj. Osnovna načela organizovanja sporta na nivou BiH utvrđena su u međunarodno priznatoj Izjavi iz Lozane 1999. godine, Zakonom o sportu BiH iz 2008. godine i Zakonom o sportu Republike Srpske iz 2002. godine. Prema tome, sport u BiH je organizovan na decentralizovan način sa utvrđenim

pravima i nadležnostima BiH, entiteta, Brčko Distrikta BiH i drugih nivoa administrativnog organizovanja (Službeni glasnik BiH, 2008). Iako je sport na nivou BiH organizovan na decentralizovan način, Vlada Republike Srpske (2012) ističe brojna odstupanja od načela iz Lozane i stalno prisutnu tendenciju centralizacije što se pravda interesom države radi jedinstvenog ostvarivanja i predstavljanja u međunarodnim odnosima. Ovakve pojave ne nailaze na adekvatne reakcije iz sportskih organizacija Republike Srpske uslijed čega dolaze u podređen položaj i krnje vlastitu autonomnost. Sistem organizovanja sporta u Republici Srpskoj je u nadležnosti Ministarstva za porodicu, omladinu i sport Vlade Republike Srpske iako se taj način organizovanja i upravljanja sportom razlikuje od onoga što su preporuke Međunarodnog olimpijskog komiteta i što stoji u Olimpijskoj povelji. Ono što smo mogli zaključiti kada je vrhunski sport u Republici Srpskoj u pitanju je da se najveći problemi nalaze u mehanizmima finansijske podrške za sport, podršci koju sportisti imaju nakon završetka karijere, te u nedovoljnom broju trenera i procesu njihove edukacije. Problem edukacije trenera nije samo problem u Republici Srpskoj ali su zemlje u okruženju uspostavile jako dobre oblike za njihovu edukaciju tako da bi bilo dovoljno pronaći primjer dobre prakse koji je moguće realizovati kod nas i konačno početi raditi na rješavanju problema edukacije kvalitetnog trenerskog kadra. Kao veliki nedostatak navodi se i objektivan deficit sportskih objekata u Republici Srpskoj, kao i sve veća potreba za njima. Rješavanje ovog problema traži velika izdvajanja materijalnih sredstava kako od budžeta Republike Srpske preko lokalnih zajednica pa sve do privatnih inicijativa.

Ono što je pozitivna strana u vrhunskom sportu u Republici Srpskoj jeste učešće sportista na međunarodnim takmičenjima i učešće stanovništva u sportu. Ovo su aspekti u kojima se Republika najviše približila razvijenim i uspješnim sportskim zemljama.

Sport u Republici Srpskoj se suočava sa velikim brojem prepreka i problema u svom razvoju i donosiocima odluka u vezi sa sportom kao i stručnjacima u sportu i sportskim radnicima predstoji veliki rad i zalaganje kako bi rezultati sportista iz Republike Srpske bili barem donekle konkurentni na najznačajnijim sportskim takmičenjima.

Vrhunski sport na nivou BiH danas ima neosporno vrlo veliku društvenu

popularnost. Događaji kao što su olimpijske igre ili svjetsko prvenstvo u fudbalu bilježe ogromnu gledanost. Sportisti u pojedinim sportovima počinju enormno zarađivati. Vrhunski sport u BiH, kao i ostale forme sporta, nalazi se na prekretnici, kako organizacionog usavršavanja tako i sistemskog oblikovanja. Sport, a naročito vrhunski, susreće se sa velikim brojem problema koji direktno utiču ne samo na njegov budući razvoj već i na održavanje dostignutog nivoa razvoja. Problemi koji opterećuju vrhunski sport u BiH su različiti i pripadaju kako unutrašnjim faktorima, među kojima prije svih treba izdvojiti neadekvatnost prostornih i materijalno-tehničkih uslova za trening kojim se gradi vrhunski sportski rezultat, tako i opštim stanjem u sportskim savezima na nivou BiH i klubovima. Također, neophodno je izvršiti edukaciju lica koja vode sportske organizacije i saveze, u pogledu informatičke pismenosti i edukacije izrade planskih programa koji se baziraju na principu aplikacionih formi, odnosno projekata koji se upućuju prema raznim izvorima sufinansiranja u zemlji, regionu i šire.

Prijedlog realizacije za bolje sprovođenje Strategije razvoja sporta u BiH je slijedeći: Insistirati na reorganizaciji postojećih sportskih saveza na nivou BiH, Vršiti kontrolu utrošenih budžetskih sredstava i insistirati na primjeni kaznenih mjera za nepoštovanje ovih odredbi i Vršiti stručno usavršavanje lica zaduženih za administraciju u sportskim savezima na nivou BiH, kako bi isti dobili potrebno znanje za izradu realnih, tačnih i opisnih programa, odnosno projekata za finansiranje. Također, neophodno je izvršiti edukaciju lica koja vode sportske organizacije i saveze, u pogledu informatičke pismenosti i edukacije izrade planskih programa koji se baziraju na principu aplikacionih formi, odnosno projekata koji se upućuju prema raznim izvorima sufinansiranja u zemlji, regionu i šire.

Nadležni entitetski, kantonalni i opštinski organi, na osnovu okvirnog plana sprovedbe koji čini integralni dio Strategije razvoja sporta u BiH, razvijaju vlastite planove rada, u kojima se daje pregled predloženih aktivnosti, kao i osoba odgovornih za date aktivnosti. Tijelo odgovorno za sprovođenje Strategije razvoja sporta u BiH trebalo bi imati zadatak da razmatra ove pojedinačne planove radi detekcije svih potencijalnih problema oko sprovođenja Strategije, kako bi zaživjela opštepoznata ideja i cilj ... „sport za sve.“

LITERATURA

1. Službeni glasnik BiH. (2008). *Strategija razvoja sporta u Bosni i Hercegovini, BosnHercegovini*, Sarajevo.
2. Službeni glasnik Republike Srpske 4/02. (2002a). Zakon o sportu, Banja Luka.
3. Vlada Republike Srpske. (2008). *Strategija razvoja sporta u Republici Srpskoj (2008-2012.godina)*. Banja Luka.
4. Vlada Republike Srpske. (2012). *Strategija razvoja sporta u Republici Srpskoj za period 2012-2016.godina*. Banja Luka.
5. Ogi, A.(2003). The value of sport for development and peace. In S. Puhak and K. Kristić (ur.), „Making sport attractive for all“, Proceeding Book of 16th European Sport Conference, Dubrovnik. Zagreb: Ministry of Science, Education and Sport.
6. Milanović, D. (2013). *Teorija treninga Kineziologija sporta*, Zagreb, Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
7. Zakon o sportu BiH.

Prof. dr Vesna Đurić¹

ETIKA U FOTOGRAFIJAMA SPORTSKOG NOVINARSTVA

Apstrakt: Fotografija ima važnu ulogu u prenošenju informacija, kreiranju javnog mnjenja, kulture i društvene klime jednog naroda. Od njenog nastanka uvijek je bila predmet interesovanja recipijenata i neizbježan pratilac svih događaja. Fotoreporteri su konstantno suočeni sa etičkom dilemom: Da li treba sve snimljene sadržaje emitovati? Fotografija u sportskom novinarstvu kao i sportsko novinarstvo suočava se sa izazovima modernog doba čiji konzumenti očekuju plasiranje svih informacija: od rezultata i uspjeha do tragedija, nesreća i nasilja koji su pratioci sportskih dešavanja.

Cilj ovog rada je da se ukaže na svu veću prisutnost fotografija u sportu koje su u protivrječju sa etičkim principima. Novinari zbog tiraža i gledanosti pribjegavaju senzacionalističkom izvještavanju koje inkorporira i takvu vrstu fotografija, često zanemarujući mogućnost diskretnijeg prikaza događaja. Činjenica je da i novinari i fotorepoteri izvještavaju i o nesrećama ali moraju biti svjesni da svojim pristupom ne smiju povećavati ni zloupotrebljavati patnju unesrećenih i njihovih porodica.

Ključne riječi: *sportska fotografija, novinarstvo, fotoreporter, etika, profesionalizam.*

Vesna Djuric²

ETICS IN PHOTOGRAPHS OF SPORT JOURNALISM

Abstract: Photography has an important role in transferring information's, creating of public opinion, culture and social climate of a nation. From it's beginnings it's beet subject of interests of recipients and inevitable follower of all events. Photo reporters are constantly facing ethical dilemma: Should

1 Fakultet političkih nauka Banja Luka, kontakt: profvesna@yahoo.com

2 Faculty of political science Banja Luka

all recorded materials be emitted? Photography in sport journalism and sport journalism itself is facing challenges of modern age whose consumers expect showing of all information's: from results and success to tragedies, accidents and violence which are followers of sport events.

Goal of this paper is to point at growing presence of photography's in sport that contradict ethical principles. Reporters for sales and viewership are using sensationalistic reporting that incorporates that kinds of photos, often disregarding possibility of a more discrete reporting of event. The fact is that reporters and photo reporters are reporting about accidents but they need to be aware that by their access they should not increase or abuse suffering of afflicted and their families.

Keywords: sport photography, journalism, photo reporter, ethics, professionalism

UVOD

Opunomoćenik četvrte sile ili zagriženi cenzor, optužen da je čas pas čuvar a čas kućni ljubimac – *watchdog i pet dog* – u isto vrijeme i vulgarizator i stvaralac, previše blizak mandarinima ili zarobljenik dominantnih ideja, novinar svoj odraz vidi u komadićima razbijenog ogledala. Sam treba da odluči da li će izabrati pristup čiji je jedini cilj medijski uspijeh ili pristup koji veću brigu obraća utisku kakav na gledaoce ostavlja riječ i slika.

Fransis Bal

Masovni mediji su u posljednjem vijeku doprinijeli radikalnim promjenama u svim društvenim segmentima: ekonomiji, politici, kulturi, sportu i omogućili informaciji da postane izvor moći. U zavisnosti od pristupa obrađeni događaji se mogu posmatrati sa pozitivnog i negativnog aspekta a poremećeni balans ova dva pojma je evidentan. Pozitivnost se ogleda u afirmativnosti komunikacije koja treba težiti povjerenju i zajedništvu a

negativnost skriva selektivno plasiranje istine, sve veću prisutnost nasilja, sukoba i smrti. Sport je duboko inkorporiran u sve pore društva i predmet je svakodnevnog novinarskog izvještavanja. U medijima se nasilju pridaje veća pažnja nego sporskim rezultatima. „Nasilje je napad u kojem se povređuju osobe, ugrožava njihov život ili oštećuju stvari. Nasilje postaje jedan od najvažnijih sredstava za ostvarenje „strategije pobjede“. U širem smislu, ono podrazumijeva, pored tjelesnog nasilja i izazivanje protivnika. Na činjenici da vođa igre protivničkog tima ima „slabe živce“ nerijetko se gradi čitava strategija, jer „obezglaviti“ protivnika znači i razbiti njegovu igru što predstavlja siguran put do pobjede“ (Vejnović, 2014: 98). Mediji kao izvor informacija i zabave recipijentima nude sve aktuelne detalje kojim povećavaju rejting i izvještavaju spektakularno i senzacionalistički da bi bili konkurentni. Sport i mediji su u partnerskim odnosima: praćenjem sportskih izvještaja mediji dopiru do javnosti, a sport zahvaljujući medijima postaje sve popularniji i izvor zarade.

Sredstva javnog informisanja recipijentima prezentuju sve sadržaje sa terena: i informativne i zabavne ali i sportske situacije koje su napete, dinamične, pune preokreta i tako popularizuju nasilničko ponašanje čak i kada imaju ograđujući stav. Nasilje postaje stil ponašanja mlade populacije i obrazac kolektivnog ponašanja i zbog toga su sportski novinari i fotoreporteru u konstantnoj etičkoj dilemi: Da li objaviti sve zabilježene sadržaje? „Nije slučajno sport nazvan mostom među narodima. Zbog toga je i odgovornost sportskog novinara veoma delikatna: njegovi natpisi, a pre svega izveštaji, treba pozitivno da utiču na formiranje svijesti, moralni lik mladića i djevojaka, da izazovu u njima čista, plemenita osjećanja, ljubav prema ljudima svih boja i rasa“ (Slavković, 1934). Profesionalno i odgovorno novinarstvo podrazumijeva plasiranje novih, istinitih, aktuelnih važnih, zanimljivih i provjerenih sadržaja koji isključuju nepotpunost, jednostranost, netičnost i pristrasnost reportera.

Na svom profesionalnom putu novinari su izloženi profesionalnim izazovima: s jedne strane obavezi plasiranja autentičnih sadržaja sa terena koji podrazumjevaju istinite i provjerene činjenice a s druge strane izbjegavanje senzacionalističkog i manipulativnog prikaza. „Istinsko moralno rasuđivanje je u teoriji apsolutne istine ideal kojim bi svi medijski radnici trebalo da teže. U praksi, primena tog principa često zavisi od okolnosti i uloge moralnog agenta. Iako direktne neistine retko mogu biti opravdane,

to koliko istine je dobro za dušu javnosti zavisi od naših očekivanja“(Dej, 2004:105). Na snovu prezentovanih sadržaja recipijenti formiraju mišljenje i donose zaključke i zbog toga mediji moraju biti odgovorni prema javnosti i poštovati etičke principe. Cilj novinarskog rada je privući i zadržati pažnju, zainteresovati čitaoce, slušaoce i gledaoce koji pored pisane informacije posebno u prikazu sportskih dešavanja očekuju i fotografije.

Fotografija, kao hronika jednog događaja, nerjetko je bila oruđe manipulacije i zloupotrebe koja nastaju zbog nepoštovanja etičnosti. Novinarski standardi etičkog i moralnog izvještavanja limitirani su političkim i ekonomskim pritiscima, vlasničkim odnosima i uređivačkom politikom medija. Odgovornost nije samo na novinarima nego i fotoreporterima, snimateljima i medijskim kućama.

U nastavku rada će biti analizirane fotografije objavljene u medijima sa akcentom na aktivnosti novinara, medijskih organizacija i ne/odgovornosti ovih aktera informacionog lanca prema javnosti. Predmet analize su neetičke fotografije u sportskim izvještajima na kojima autori akcentiraju bol, patnju, smrt i senzacionalističku obradu. Studije slučaja su pokazale da nisu uvažena etička načela prikaza manje potresnih detalja povrijeđenih osoba.

Sportsko novinarstvo i fotografija

U dostupnim istorijskim izvorima nalazimo zapise koji svjedoče da je antička i rimska javnost pratila olimpijade kao i gladijatorske “igre”. Ova takmičenja u to vrijeme nisu nosila “etiketu” sportskih događaja ali je evidentno da su gledaoci bili zainteresovani. Sa razvojem štampe i pojavom prvih novina objavljivane su i informacije o sportskim dešavanjima. “Veliki rimski govornik, Marko Tulije Ciceron se požalio na svog izvjestitelja jer ga je ovaj obavještavao uglavnom o kolskim trkama i drugim utakmicama, a mnogo manje o političkim zbivanjima” (Vasilj, prema Miljanić 2014: 18). Izvještaji o sportskim događajima objavljivani su na stranicama prvih štampanih medija u XVII vijeku i prvim novinama 1876. godine. Pronalaskom telegrafa (1937.), telefona (1876.) i pojavom fotografije početkom XIX vijeka unaprijeđeno je sportsko novinarstvo.

Razvoj fotografije počeo je izumom zatamnjene komore nazvane kamera opskura (camera obscura) zahvaljujući kojoj se mogla precrtati

okrenuta tačkasta slika prirode ulaskom svjetlosti kroz mali otvor ali se nije mogla trajno sačuvati. Francuz Žoze Nisefor Nieps (Joseph Nicéphore Niepce) i slikar Luis Žak –Mande Dager (Louis- Jacques-Mande Daguerre) su 1825. godine uspjeli sačuvati pozitiv fotografije. U isto vrijeme engleski hemičar Vilijam Foks Talbot (William Henry Fox Talbot) pronašao je tehniku kalotipije ili izrade slika na papiru. Skoro dvije decenije kasnije 1844. godine Džordž Istman (George Eastman) je uveo umjesto papira fotografski film. Fotografi Edvard Muibridga (Edvard Muidbridge) iz Engleske i Etien Jules Marai (Etienne Jules Maray) iz Francuske usavršili su metodu vizuelne naracije. Muibridge je kreirao pokretne slike i eksperimentisao od 1883-1888. godine snimajući kretanje životinja i ljudi. Nakon Prvog svjetskog rata amerikanci su favorizovali sport, a takmičare tretirali kao nacionalne idole. Početkom XX vijeka, 1934. godine uveden je minijturni fotoaparatus i veštačka rasvjeta, a godinu dana kasnije fotografi snimaju u boji. Fotografija se afirmiše i postaje dostupna masama tek u kombinaciji sa štampom. Prva fotografija objavljena je 1897. godine u njujorškim dnevnim novinama Tibjun (Tribun).

Informaciju u sportskom novinarstvu posmatramo kao jedinstvo teksta i fotografije jer su recipijenti uvijek bili zainteresovani za sportska dešavanja i vizuelizaciju. Ono što javnost vidi stvara specifičan osjećaj prisutnosti na mjestu dešavanja. "Francuz Jules Beau smatra se prvim fotografom koji se specijalizovao za snimanje sporta i distribuciju rada novinara. Bio je fotograf „The People's sport“, a posebno ga je privukla nova pariška ludost „velecopide“, koja je ubrzo postala takmičarski sport. Njihovi albumi su ispunjeni muškarcima i ženama na biciklima sličnim ovim fotografijama Marshalla „Major“ Tailora, Afroamerikanca koji je osvojio svjetsko prvenstvo na biciklističkim stazama 1899. godine i koji je osvajao mnoge svjetske rekorde u biciklizmu“.³

Foto-novinarstvo postaje značajno tek sa pojavom američkog časopisa Lajf (Life) 1936. koji je zainteresovane slikama informisao o svim važnim svjetskim događajima.⁴ „Želja da fotografija ne bude dokument nekog događaja, nego i težnja da fotograf postane izvještač fotografijom, pokrenula je na različitim mjestima u svijetu nekoliko fotografa da počnu promišljati na isti način. Fotograf ulazi u epicentar zbivanja i postaje aktivni učesnik nekog

3 <https://brooklynmuseum.tumblr.com>

4 Prema istorijskim podacima prvi broj lista Life izašao je u 435.000 primjeraka i isti dan je rasprodat.

događaja, a ne samo pasivni posmatrač. Osnovna ideja potekla je od Roberta Kape (Robert Capa).⁵ Pojavom radija, televizije i satelita sportski izvještaji postaju najpopularniji vid zabave javnosti a industrija sporta unosan biznis.

Fotografija je zapis stvarnosti slikom i svjedok trenutka. Približava događaj recipijentu, stvara osjećaj prisutnosti u vremenu i prostoru. Sport "živi" od slike/fotografije i koja ima veliku *reproduktivnu* vrijednost, *neposrednu čitljivost* (direktno javnosti saopštava informaciju), *informativnost* (dodatna informacija uz tekst) i *aktuelnost*. Javnost vjeruje fotografiji i zabilježiti neponovljivi trenutak stvarnosti veliki je profesionalni izazov. Sportska dešavanja su napeta, dinamična, puna preokreta. Kada se radi o osjetljivim temama (izvještajima o tragedijama i nesrećama) zbog uticaja na recipijente, fotoreporter mora biti oprezan i obratiti pažnju na detalje. Uznemirujuće fotografije emotivno djeluju na unesrećene i njihove porodice i gledajući one proživljavaju tu nesreću ponovo i taj se efekat zove sekundarna viktimizacija (nasilje). Fotoreporter mora poštovati pravila snimanja, savjesno, taktično i s poštovanjem obaviti radni zadatak. Etičku dilemu objavljivana ili neobjavljivanja snimljenog materijala riješava autor, urednik i kolegij medijske kuće. Autor ima mogućnost odabira ili selekcije slika i prikaza manje dramatične detalje u cilju smanjenja patnji žrtve.

Etika i zakoni

Osnovni cilj etike je obezbjeđivanje istinite, blagovremene i potpune informacije. Etika kao nauka o moralu procjenjuje šta je ispravno i utvrđuje standarde profesionalnog ponašanja i prakse. Do pojave modernog foto-novinarstva tridesetih godina dvadesetog vijeka fotografi i urednici su u nedostatku profesionalnih etičkih kodeksa radili u skladu sa običajima.

Do promjene dolazi usvajanjem prvog etičkog kodeksa koji je uveo etička pravila u foto-novinarstvu 1923. godine. „Kodeks promoviše i nalaže pristojnost, odgovornost, nepristrasnost, iskrenost, nezavisnost, slobodu štampe i fer-plej, tj. principi od čijeg uvažavanja i primjene foto reporterima nema veće dužnosti“ (Kinkaid, 1936:226). U Americi je 1946. godine osnovano Nacionalno udruženje novinskih fotografa (National Press Photographers Asociation: NPPA kojim je uređen status foto-reportera

⁵ Fotografski blog, <http://blogkrasnodar.wordpress.com/2009/11/16/magnum-ili-kako-je-stvoreno-fotografsko-novinarstvo>

i zabranjuje manipulaciju fotografija, a 1991.godine usvajaju novi Etički kodeks u digitalnoj obradi slike (Digital Manipulation Code of Ethics) ističući strogu zabranu mijenjanja sadržaja fotografija.

Na prostoru bivše SFRJ fotografi i foto-reporteri su se kao i novinari rukovodili novinarskim kodeksima koji se endemično tretirali fotožurnalizam ili koristili prevode svjetskih kodeksa.⁶ Jednoobraznih smjernica za rad u foto novinarstvu je malo i one nisu uvijek aplikativne. Vodilja u radu bosanskohercegovačkih novinara i fotoreportera su etički kodeksi svjetskih⁷ i domaćih udruženja: Kodeks za štampu i online medije BiH, Udruženje BiH fotografa i fotoreportera te Zakon o zaštiti od klevete.

U Zakonu o zaštiti od klevete se navodi da sredstva informisanja imaju veoma značajnu ulogu u demokratskom procesu kao javni posmatrači i snabdjevači javnosti informacijama. "Pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen, i ne primjenjuje se samo za izražavanje koja se smatraju korisnim ili neuvredljivim nego, takođe, i za ona koja mogu uvrijediti, šokirati ili uznemiriti. Izražavanje znači bilo kakvu izjavu, naročito uključujući: svaki usmeni, pisani, audio, vizualni ili elektronski material, bez obzira na sadržaj, formu ili način iznošenja ili prenošenja".⁸ Zakon predviđa odgovornost za klevetu autora, urednika ili izdavača koji nanose štetu fizičkom ili pravnom licu.

Kodeks za štampu i online medije BiH⁹ usklađen jer sa evropskim standardima novinarske prakse i njegova implementacija podrazumjeva da će novinari, fotoreporteri i urednici raditi u skladu sa opšteusvojenim društvenim standardima i poštovanju etike. "Novinari i njihove publikacije imaju obavezu prema javnosti održati visoke etičke standarde u bilo kojem trenutku i pod bilo kojim okolnostima".¹⁰ U Kodeksu je istaknuto da se novinari i fotoreporteri ne smiju uplitati u nečiji privatni život, osim ako takva uplitanja nisu u interesu javnosti. Praćenje sadržaja o ličnim tragedijama treba obraditi obzirno, a pogođena lica trebaju se tretirati

6 Međunarodna nevladina fondacija World Pres Foto Fondacije (World Press Photo Foundation) osnovana je 1995. Godine u Amsterdamu. Fondacija svake godine bira najbolju novinarsku fotografiju.

7 Sportski novinari djeluju u skladu sa etičkim kodeksom međunarodnog udruženja sportskih novinara (AIPS) usvojen 2014. godine.

8 Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske, SL.RS. 28/94

9 <https://www.vzs.ba/>

10 Kodeks za štampu i online medije u BiH, član 1.

diskretno i sa saosjećanjem. “Kada novinari, zarone u nečiji privatni život, svoje odluke a objave često neprijatne detalje pravdaju, “pravom naroda da zna”. Problem s takvim opravdanjem jeste taj što ono ne odgovara na pitanje šta to narod ima pravo da zna, i prije svega, zašto narod ima pravo na ovakvu vrstu informacije” (Dej, 2004: 21). U svom radu fotoreporter uvažavaju “zlatno pravilo (golden rule) prema kojem ne smijemo činiti drugima što ne bismo htjeli da oni čine nama. Etičke dileme su često prisutne u radu. Profesionalni fotoreporter će snimiti sav dostupan materijal na terenu bez obzira na prizor ili situaciju, a da li će objaviti fotografiju ili ne odlučuje urednički kolegijum, vođen etičkim načelima. Zakonom je dozvoljeno snimati nesreće na javnom mjestu ali fotoreporter mora biti što diskretniji, smireniji i svojom prisutnošću ne smije povećavati niti omalovažavati patnju unesrećenih. U cilju promocije i zaštite profesije krajem 2018. godine u Sarajevu je osnovano udruženje BH fotografi sa zadatkom unaprijeđenja razvoja fotografije, zaštite autorskih prava i edukacije. U nastavku slijede primjeri neetičnih sportskih fotografija.

Primjer 1: Povreda Mejsona Kartrajta

„Na fotografiji je bokser Mejson Kartrajt koji je ove povrede zadobio nakon nokauta na meču za titulu evropskog prvaka u valter kategoriji”.¹¹

¹¹ Izvor fotografije: <http://aktuelno.net/vesti/sport/TESKE-BATINE-Poznati-bokser-pokazao-JEZIVE-POVREDE-nakon-nokauta-UZNEMIRUJUCI-SNIMAK/c/3561987> 04.03.2019, 10:37

Primjer 2: Povreda Terrija Butchera

“Engleski fudbaler Terry Butcher povredio je glavu, uz obilno krvarenje na utakmici Svjetskog prvenstva 1990. godine protiv Švedske”.¹²

Primjer 3: Smrt Patrika Ekenga

“Fudbaler Dinama iz Bukurešta Patrik Ekeng preminuo je pošto je tokom utakmice sa Vitorulom doživio srčani udar. Ekeng je odmah prebačen u jednu od bolnica u Bukureštu, gde su se lekari sat vremena borili za njegov život. Ipak, naponi lekara nisu urodili plodom, a srce 26-godišnjeg kamerunskog veziste nije izdržalo”.¹³

¹² <https://www.express.co.uk/sport/football/985132/England-vs-Sweden-1989-World-Cup-qualifier-Captain-Blood-Terry-Butcher>

¹³ Izvor: <http://informer.rs/sport/fudbal/267619/video-tragedija-rumuniji-fudbaler-umro-posledica-srcanog-udara> (preuzeto 04.03.2019, 10:30)

Primjer 4: Povreda Nevena Subotića

“Neven Subotić je dobio jak udarac koljenom u glavu od saigrača, golmana Stefana Rufijea, u skok duelu. Subotić je pao krvave glave i bez svijesti. Ležao je u lokvi krvi. Bila je to scena od koje se ledi krv u žilama”.¹⁴

Primjer 5: Povreda Domagoja Vide

“U okršaju između kijevskog Dinama i Jang Bojsa u Ligi Evrope, hrvatski fudbaler Domagoj Vida je bio u centru pažnje. On je u vazdušnom duelu sa Mumijem Ngamaleuom dobio udarac u glavu. Krv je potekla poprilično, a

¹⁴ Izvor: <https://informer.rs/sport/fudbal/411238/subotic-tek-iduce-godine-terenu-sent-etjen-zeli-rizikuje> (preuzeto 04.03.2019, 10:48)

fotografije su obišle svijet, i pored toga, defanzivac je nastavio da igra nakon medicinske intervencije”.¹⁵

Primjer 6: Povreda Darija Skuderija

“ U utakmici Borusije i Dortmundu Dario Skuderi je slomio nogu i sa terena je hitno prebačen u bolnicu. Ostaje pitanje kako će se Skuderi oporaviti i kako će to uticati na dalji tok karijere ovog mladog fudbalera Borusije”.¹⁶

Analizirane fotografije u ovom radu su objavili svi vodeći svjetski mediji. U plasiranim sadržajima dominira senzacionalistički pristup sa istaknutim detaljima krvi, lomova i strašnih povreda koje ističu patnju i bol sportista. Fotografi/fotoreporteri su snimili povrede igrača iz svih uglova svjesni da ti kadrovi izazivaju medijsku pažnju i interes recipijenata i time prekršili etički kodeks o poštovanju prava osoba učesnika u događaju. Zanemarujući etiku, fotoreporter može izazvati negativne reakcije sudionika koji nerijetko i fizički nasrću na novinare i fotoreportere.

15 <https://www.tportal.hr/sport/clanak/krvava-ozljeda-domagoja-vide-sokirala-gledatelje-u-kijevu-foto-20171020>

16 Izvor: https://www.espreso.rs/data/images/2016/09/15/13/78441_clipboard01_ls.jpg

ZAKLJUČAK

Fotoreporter i urednici moraju stalno imati na umu interes etike i etičkog izvještavanja. Medijski radnici imaju posebnu odgovornost prema recipijentima za pošten pristup i istinito obavještavanje kao moralnu obavezu. Profesionalizam podrazumijeva snimanje svih dostupnih sadržaja ali ne i emitovanje svih detalja koji mogu uznemiriti javnost, povećati patnju i bol povrijeđenih ili njihovih porodica i pospješiti širenje nasilja. U cilju zaštite profesionalnog integriteta novinarstva, redakcije i urednički sastanci moraju biti mjesta na kojima će se raspravljati o etičkim pitanjima u fotografiji. Uvažavajući etičko izvještavanje fotoreporter i urednici trebaju odlučiti šta će biti objavljeno a sankcionisati svaku neodgovornost kako individualnu tako i kolektivnu. "Etika informisanja još uvijek je oštećena zbog toga što nije pouzdano i sa dovoljnom izvjesnošću priznata u zemljama sa liberalnom tradicijom koje pokazuju prirodnu sklonost ka tome da pojedinačnoj odgovornosti daju prednost nad svim ostalim odgovornostima" (Korni 1999:189). U medijskim kućama je neophodno: uskladiti domaće sa svjetskim standardima, doraditi etičke kodekse i ostale dokumente u pravcu preciznog objašnjenja, promovisati etičke i umjetničke standarde, edukovati fotoreportere, i omogućiti kvalitetnije obrazovanje.

LITERATURA

1. Bal, F.: (1997): Moć medija, Beograd: Clio.
2. Dej, L.A., (2004): Etika u medijima, primjeri i kontroverze, Beograd: Medija centar.
3. Duško Vejnović, D., (2014): Nasilje i sport, Banjaluka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja.
4. James C. Kinkaid, J., C., (1936): Press photography, Boston: American Photographic Publishing
5. Koković, D., (2001): Sociologija sporta, Beograd: Sportska akademija
6. Korni, D., (1999): Etika informisanja, Beograd: Clio.
7. Malović, S., Ricchiardi, S., Vilović, G., (1998): Etika novinarstva, Zagreb: Izvori.

8. Malović, S., (2003): Novine, Zagreb: Sveučilišna knjižara.
9. Nikšić, S., Davičo, A. (2004): Etika novinarstva, priručnik za profesionalne novinare, Beograd: CPM.
10. Vasilj, Miroslav, V., (2014): Sportsko novinarstvo, Zagreb: Synopsis.
11. Vels, L., (2006): Fotografija: Kritički uvod, Beograd: Clio.
12. Zuber, V., (2005): De/monopolizacija medija u Republici Srpskoj, Banjaluka: Besjeda.
13. Zakon o javnom informisanju Republike Srpske, SL.RS. 10/97.

Online izvori:

-<http://www.mediabistro.com>

-<http://annelisaevanscmp.wordpress.com>

-<https://brooklynmuseum.tumblr.com>

-Fotografski blog, [http://blogkrasnodar.wordpress.com/2009/11/16/magnum-ili-kako-je-](http://blogkrasnodar.wordpress.com/2009/11/16/magnum-ili-kako-je-stvoreno-fotografsko-novinarstvovoynmuseum.tumblr.com)

[stvoreno-fotografsko-novinarstvovoynmuseum.tumblr.com](http://blogkrasnodar.wordpress.com/2009/11/16/magnum-ili-kako-je-stvoreno-fotografsko-novinarstvovoynmuseum.tumblr.com)

-Izvor fotografije: [http://aktuelno.net/vesti/sport/TESKE-BATINE-](http://aktuelno.net/vesti/sport/TESKE-BATINE-Poznati-bokser-pokazao-JEZIVE-POVREDE-nakon-nokauta-UZNEMIRUJUCI-SNIMAK/c/3561987)

[Poznati-bokser-pokazao-](http://aktuelno.net/vesti/sport/TESKE-BATINE-Poznati-bokser-pokazao-JEZIVE-POVREDE-nakon-nokauta-UZNEMIRUJUCI-SNIMAK/c/3561987)

[JEZIVE-POVREDE-nakon-nokauta-UZNEMIRUJUCI-SNIMAK/c/3561987](http://aktuelno.net/vesti/sport/TESKE-BATINE-Poznati-bokser-pokazao-JEZIVE-POVREDE-nakon-nokauta-UZNEMIRUJUCI-SNIMAK/c/3561987)
04.03.2019, 10:37

-[https://www.express.co.uk/sport/football/985132/England-vs-Sweden-1989-World-Cup-](https://www.express.co.uk/sport/football/985132/England-vs-Sweden-1989-World-Cup-qualifier-Captain-Blood-Terry-Butcher)

[qualifier-Captain-Blood-Terry-Butcher](https://www.express.co.uk/sport/football/985132/England-vs-Sweden-1989-World-Cup-qualifier-Captain-Blood-Terry-Butcher)

-Izvor: [http://informer.rs/sport/fudbal/267619/video-tragedija-](http://informer.rs/sport/fudbal/267619/video-tragedija-rumuniji-fudbaler-umro-posledica-srcanog-udara)
[rumuniji-fudbaler-umro-posledica-srcanog-udara](http://informer.rs/sport/fudbal/267619/video-tragedija-rumuniji-fudbaler-umro-posledica-srcanog-udara) (preuzeto 04.03.2019,
10:30)

-Izvor: [https://informer.rs/sport/fudbal/411238/subotic-tek-iduce-](https://informer.rs/sport/fudbal/411238/subotic-tek-iduce-godine-terenu-sent-etjen-zeli-rizikuje)
[godine-terenu-sent-etjen-zeli-rizikuje](https://informer.rs/sport/fudbal/411238/subotic-tek-iduce-godine-terenu-sent-etjen-zeli-rizikuje) (preuzeto 04.03.2019, 10:48)

-[https://www.tportal.hr/sport/clanak/krvava-ozljeda-domagoja-vide-](https://www.tportal.hr/sport/clanak/krvava-ozljeda-domagoja-vide-sokirala-gledatelje-u-kijevu-foto-20171020)
[sokirala-gledatelje-u-kijevu-foto-20171020](https://www.tportal.hr/sport/clanak/krvava-ozljeda-domagoja-vide-sokirala-gledatelje-u-kijevu-foto-20171020)

-Izvor: [https://www.espreso.rs/data/images/2016/09/15/13/78441_](https://www.espreso.rs/data/images/2016/09/15/13/78441_clipboard01_ls.jpg)
[clipboard01_ls.jpg](https://www.espreso.rs/data/images/2016/09/15/13/78441_clipboard01_ls.jpg)

Dr Stevan Dakić¹

Dr Predrag Obrenović²

STRATEGIJE PREVENCIJE NEGATIVNIH DRUŠTVENIH POJAVA U PREDTAKMIČARSKIM OBLICIMA SPORTSKE PRAKSE

Apstrakt: *Za eliminisanje negativnih pojava u jednom društvu potreban je sveopšti društveni konsenzus u razvijanju i sprovođenju strategija za njihovo iskorjenjivanje. Pojava negativnih društvenih pojava, po mišljenju autora ovog rada, vrlo negativno utiče na razvoj djece i mladih osoba u periodu razvoja gdje su im mnogi uspješni sportisti uzor. Zbog toga, u radu se govori o strategiji prevencije negativnih društvenih pojava u predtakmičarskim oblicima sportske prakse. Najznačajnije poluge za eliminisanje negativnih pojava u sportu su treneri. Zato smo u radu, poseban fokus dat je na mjesto i ulogu sportskih trenera u provođenju prevencije negativnih društvenih pojava kod mladih u svim oblicima predtakmičarske sportske prakse.*

Ključne riječi: *sport, prevencija, negativne društvene pojave.*

1 Evropski defendologija centar Banja Luka, kontakt: dakicstevan@yahoo.com

2 Oružane snage Bosne i Hercegovine, Sarajevo, kontakt: predragobrenovic@yahoo.com

PhD Stevan Dakić

PhD Predrag Obrenović

**STRATEGIES FOR THE PREVENTION OF NEGATIVE SOCIAL PHENOMENA
IN PRE-COMPETITIVE FORMS OF SPORTS PRACTICE**

***Abstract:** The elimination of negative phenomena in a society requires a universal social consensus in developing and implementing strategies to eradicate them. The occurrence of negative social phenomena, in the opinion of the authors of this paper, has a very negative impact on the development of children and young people in the developmental period, where many successful spotter role models. Therefore, the paper discusses the strategy of prevention of negative social phenomena in pre-competitive forms of sports practice. The most important levers for eliminating negative phenomena in the spot are coaches. That is why we are in the work, a special focus is placed on the place and role of sports coaches in the implementation of prevention of negative social phenomena in young people in all forms of pre-competitive sports practice.*

***Keywords:** sport, prevention, negative social phenomena.*

UVOD

Efikasnost u borbi protiv negativnih društvenih pojava podrazumijeva opšti društveni konsenzus u razvoju i usavršavanju strategija i programa prevencije, kako bismo uspjeli otkloniti devijantne pojave, odnosno, kako djeca i mlade osobe kojima su sportisti uzori, ne bi uzimali te negativne osobine i obrasce ponašanja i prihvatili ih kao nešto što je normalno u sportu, kao i u njihovim životima. Društvo bi trebalo preduzeti brojne mjere, počev od razvitka svijesti kod onih na koje to najviše utiče, samo je pitanje odabira adekvatnog načina i metoda koji vodi ka uspjehu. Kao jedan od problema koji će se teško iskorijeniti, zbog sve većeg gledanja na sport kao na mašineriju za proizvodnju novca, odnosno kao na biznis,

mnogi treneri, ali i roditelji u svojoj djeci vide potencijalne izvore zarade, robote za pravljenje novca i sl. Takvi obrasci i stilovi ponašanja nisu dobri za odrastanje djeteta, koje na taj način gubi djetinjstvo, gubi priliku da ostvari svoje želje i mladalačke snove, a ne želje starijih i drugih koji mu ih nameću.

Jedna od najvažnijih stvari ovih strategija treba biti usmjerena protiv instrumentalizacije sporta od strane roditelja, odnosno treba nastojati djeci dati priliku da treniraju sport po sopstvenoj želji i uz nastojanju da se njihovo tijelo razvija u pravom smjeru. Ako djeca pokažu sama želju za nekim sportom, pa su pored toga još i talenti, onda je tek tada potrebno vršiti usmjerenje prema profesionalnijem ophođenju. U svakom slučaju kada je u pitanju sportsko usmjerenje djece onda je zdravlje najvažniji prioritet, pa tek nakon toga mogu biti usmjerenja i ka finansijskom elementu bavljenja tim sportom.

Drugi smjer strategija treba biti borba protiv nesportskog ponašanja kroz adekvatnu propisanu kaznenu politiku i propisane kazne od strane sportskih organizacija za takve vidove ponašanja, ali po pravilu to ne bi trebalo da važi za sve uzraste sportista. Na primjer na vaspitanje djece sportista prvenstveno utiču roditelji i ono što vide u svim vrstama javnih medija (TV, filmovi, društvene mreže, internet i dr).

Ubjedljivo najčešće kazne koje treneri primjenjuju su različiti oblici dodatnih, napornih fizičkih vježbi: sklekovi, „kamikaze“, dodatno trčanje, krugovi, čučnjevi, te drastičniji oblici kažnjavanja u vidu izbacivanja sa treninga ili iz igre. Ovo su možda malo i rigoroznije mjere, na koje treba uticati i modifikovati ih, odnosno inovirati.

Sportske organizacije u cilju prevencije negativnih društvenih pojava u predtakmičarskim oblicima sportske prakse preduzimaju niz kazni, provode veću kontrolu i disciplinu kroz sljedeće aktivnosti:

- Veće obezbjeđenje na utakmicama,
- Veća i kompleksnija disciplina u klubu,
- U klubu se preduzimaju mjere da vlada disciplina i da nema nasilja među igračima,
- Zabrana bavljenja sportom nosiocima nediscipline i nesportskog

ponašanja,

- Trener u principu mora da bude strožiji prema onima igračima koji se bave nasiljem,
- Treba kažnjavati trenere i igrače ako učestvuju u takvim situacijama,
- Neposredan rad sa djecom i mladima u sportu treba da uvaži uzrasne i sredinske specifičnosti. Prema brojnim istraživanjima dobar dio mladih prihvata tvrdnje koje izražavaju tolerantan stav prema nasilju. Tolerantniji stav prema nasilju ispoljili su sportisti u odnosu na sportistkinje, stariji sportisti/kinje, kao i oni sa dužim stažom u klubu.
- Potrebno je pokrenuti više medijskih akcija koje će biti usmjerene na promovisanje vaspitnih potencijala sporta i smanjenje svih vidova nedoličnog i agresivnog ponašanja na sportskim terenima i tribinama. Korisno je da u medijske kampanje budu uključene poznate ličnosti iz svijeta sporta, koje djeci i mladima predstavljaju primjer za ugled. Nužno je da svi mediji, sportski novinari, reporteri i snimatelji usvoje drugačiji pristup predstavljanju sportskih događaja i incidenata nasilja na njima. Nasilje se ne smije glorifikovati i propagirati stalnim prikazivanjem i pridavanjem posebne pažnje njegovim akterima.
- Unaprijediti saradnju svih društvenih aktera sa organizacijama civilnog društva kao i njihovu međusobnu saradnju kako bi se obezbijedio kontinuitet i zajednički rad na prevenciji nasilja u sportu i afirmaciji vaspitnih vrijednosti sporta.
- Mediji treba više pažnje da posvete dječijem i omladinskom sportu, odnosno u okviru sportskih ili obrazovnih redakcija treba napraviti seriju specijalizovanih emisija čiji je cilj popularizacija sporta, isticanje važnosti razvijanja sportskih programa koji su usklađeni sa potrebama i motivima djece, sa njihovim psihofizičkim sposobnostima, koji su zabavni, koji se realizuju u bezbjednoj sredini i koje vode odrasli kvalifikovani stručnjaci primarno vođeni interesima djece i principima njihovog svestranog psihofizičkog zdravlja i razvoja.
- Kazne za prekršioce pravila igre, za sve vidove ispoljenog nesportskog, neprimjerenog, nasilnog ponašanja moraju biti znatno pooštrene.

Na taj način će opažena šteta ili „cijena“ agresivnog kršenja nekog pravila nadvisiti procijenjenu i očekivanu korist.

- Da bi pooštravanje kaznenih mjera imalo efekta, mora se obezbijediti njihova dosljedna primjena. Nije dovoljno samo donijeti jasna pravila i propise, a u praksi ih potpuno zaobilaziti, selektivno ili samo sporadično primjenjivati. Nadležne stručne i upravljačke institucije (posebno sudijske organizacije i udruženja, klupske uprave, treneri, itd.) moraju obezbijediti dosljednu primjenu pravila i propisa, kao i sankcije za njihovo nesprovođenje.

1. KODEKS PONAŠANJA SPORTISTA

Trenutno u savremenoj teoriji, kao i u mnogim drugim slučajevima, ne postoji definisan jedinstven, sveobuhvatan kodeks ponašanja. Zbog toga, većina autora ima u nijansama sličan ili istovjetan tretman kodeksa ponašanja sportista na sportskim terenima i borilištima, ali i izvan njih.

Tako prema Jozefsonu (Josephsona) kodeks ponašanja sportista bi načelno trebao da obuhvati sljedeće:³

- Sve sportiste, trenere, sudije, roditelje i gledaoce treba tretirati dostojanstveno i sa uvažavanjem. Sa njima treba komunicirati učtivo i sa poštovanjem, koristeći prikladan rječnik i ton. Ne treba se rugati ili drugim gestovima ponižavati druge sportiste prilikom proslavljanja svojih pobjeda,
- Ne treba provocirati protivnike, sudije, navijače. Na svakom treningu i takmičenju ponašati se sportski, poštujući fer-plej i na taj način podsticati to isto kod saigrača, trenera, sudija, roditelja,
- Prema svim osobama treba se ponašati fer, bez obzira na njihov pol, rasu, porijeklo, religiju,
- Neću koristiti, pribavljati i dozvoljavati upotrebu duvana ili alkoholnih pića, rekreativnih droga, niti doping-sredstava za ostvarenje boljih rezultata,

3 M. Josephsona, Moral u akciji, Josephsonov institut za moral, 2002.

- Saradivaću sa medicinskim osobljem koje se brine o mom zdravlju,
- Na svaki trening, takmičenje ili sastanak dolaziti na vrijeme, a kašnjenje ili izostanak igrača biće opravdani jedino u slučaju bolesti, povrede, školskih ili radnih obaveza,
- Nastojati biti što bolji sportista, tako što je potrebno aktivno trenirati, pravilno se hraniti, slušati svoje trenere i od njih učiti...

2. KODEKS PONAŠANJA TRENERA

Većina autora ima u nijansama sličan ili istovjetan tretman kodeksa ponašanja trenera na sportskim terenima i borilištima, ali i izvan njih.

Prema Jozefsonu (Josephsona) kodeks ponašanja trenera bi načelno trebao da obuhvati sljedeće⁴:

- Uvijek treba biti svjestan da ima mogućnost velikog uticaja na vaspitanje mladih sportista,
- Nikada ne treba zaboraviti da se mladi ljudi bave sportom zbog zadovoljstva, ljubavi i učenja,
- Trener se treba truditi da daje primjer najvišeg etičkog i moralnog ponašanja,
- Aktivno učestvovati u prevenciji zloupotrebe droga, alkohola i duvana,
- Dobro proučiti i ovladati pravilima takmičenja i isto prenijeti sportistima koje trenira.
- Svojim primjerom i uticajem podsticati sportsko ponašanje prisutnih gledalaca,
- Ne smije podržavati vrijeđanje protivnika od strane gledalaca, niti komentarisati njihovo ponašanje.
- Uvažavati i podržavati korektno suđenje, a igrače i gledaoce ne podsticati protiv sudija.

4 Isto,

- Prije i poslije svake utakmice pozdraviti se sa trenerom protivničke ekipe.
- Poštovati dostojanstvo svojih sportista i ne smije ih na bilo koji način (verbalno, fizički) zlostavljati ili uznemiravati.
- Ne smije tražiti u Klubu ili školi posebne privilegije za učenike-sportiste koje trenira.
- Nastojati da svaki kontakt sa mladim sportistima bude usmjeren na pravilno učenje i razvoj njihovih sportskih vještina, a da vrijeme koje provedu sa trenerom za njih bude pozitivno iskustvo, izbjegavaću favorizovanje pojedinih sportista.

3. OSNOVNE I OPŠTEPOZITIVNE OSOBINE TRENERA

Trener je jedna od ključnih ličnosti za prevencije negativnih društvenih pojava u predtakmičarskim oblicima sportske prakse, jer kao vaspitač, uzor i primjer može imati presudnu preventivnu ulogu.

Ključ dugoročnog uspjeha trenera je u njegovim karakternim osobinama, te su stoga veoma važni faktori koji karakterišu uspješnog trenera. Kao što nema recepta za uspjeh, tako nema ni prototipa uspješnog trenera, posebno kada se uzme u obzir činjenica da potiču iz različitih psiho-socijalnih sredina, da su se razvili mnogi različiti tipovi trenera, koji se kategorizuju i upoređuju na osnovu specifičnih osobina. Naša je želja odrediti osobine koje karakteriziraju uspješnog trenera, one koje momčad prihvata i one crte karaktera koje negativno djeluju na saradnju trenera i igrača.⁵ "Dobar" trener (trener koji garantuje povećanu vjerovatnoću uspjeha) je stručan, uspostavlja i održava dobar odnos s igračima i upravom. On je kao muzičar koji svira instrument s tipkama jednake važnosti. Dobar izvođač zna kada i kako treba koristiti tipke kako bi postigao najbolji zvuk iz zadane partiture.⁶

5 L. Mocasi, Profil uspješnog trenera, http://www.uhrt.hr/?wpfb_dl=16. Preuzeto sa sajta 12.02.2020. godine u 18:25 časova

6 Isto,

Lajoš Mokasi je došao do značajnih istraživačkih rezultata prema sljedećim elementima⁷:

a) **Način izražavanja i njegova kvaliteta vrlo su važni:**

- razumljiv, razuman govor pridobija simpatiju igrača, simpatičan glas, prihvatljiva visina zvuka i razvijena kultura razgovora (47%),
- jasna, uopšteno razumljiva poruka, otvoren i individualan stil govora, dobra komunikativna sposobnost (44%).

b) **Za određeni sport specifične stručne osobine:**

- zanimljiv i raznovrstan trening (46%),
- stručnost, uopšteno, dobra reputacija trenera (38%),
- sposobnost motivacije (osoba zrači snagom volje, harizmatična osoba).

c) **Osobine u međuljudskim odnosima:**

- odgovornost, povjerljivost, ujednačenost,
- pozitivno razmišljanje, širenje optimizma,
- razumijevanje mlađih generacija (poznavanje prikladnih psiholoških i pedagoških metoda),
- sposobnost uspostavljanja kontakta s mlađim sportistima i staranje o njima,
- trener je uopšteno zainteresovana osoba, sprječavanje „sukoba generacija“.

d) **Najvažniji faktori u odnosu trener-sportista u vrijeme treninga:**

- ophođenje s igračima mora biti kao sa sebi ravnima,
- moraju se uzeti u obzir mišljenja i primjedbe igrača i uklopiti ih u zajednički rad,
- atmosfera treninga mora biti pozitivna, stimulišuća i vesela, ali ipak poslovna i otvorena za prigovore, bez prevelikog (nepotrebnog) duševnog ili fizičkog preopterećenja (stresa).

⁷ Isto,

Lajoš Mokasi naglašava da negativne i nepoželjne osobine trenera svakako treba izbjegavati, a kao takve naveo je sljedeće:⁸

a) Negativne osobine trenera su:

- trener je strah i trepet, igrači ga se boje. Zbog toga se karakter igrača može deformisati i lako je moguće da igrači pogrešno igraju u stresnim situacijama,
- nepodobna govorna sposobnost (stil i ton govora), slaba ili nepostojeća sposobnost komunikacije,
- disharmonija, ne njegovana pojava (izgled) trenera
- trener ima uzornu funkciju.

b) Negativni stručni elementi trenera:

- loše organizovan trening, bez dinamike i prožet dosadnim dijelovima,
- monoton rad na treningu, nedostatak raznovrsnosti, često ponavljanje vježbi i predvidljiv redoslijed treninga,
- nedostatak stručnog znanja,
- stvaranje razlike među igračima u radu na treningu.

c) Osobine koje treba izbjegavati u međuljudskim odnosima:

- nestrpljivost, nemir, pretjerana nervoza,
- neodgovornost, nepovjerljivost, kašnjenje,
- neravnopravan odnos prema igračima,
- anemično ponašanje, velika sputanost,
- ne prihvaćanje vlastitih pogrešaka - trener sve zna najbolje,
- nedosljednost na poslu - trener ima ljubimce i tako pomaže stvaranju grupica unutar momčadi,
- ruganje igračima ili nekom trećem (s igračima ili bez njih),
- potcjenjivanje sposobnosti nekih igrača i često davanje toga do

⁸ L. Mocasi, Profil uspješnog trenera, http://www.uhrt.hr/?wpfb_dl=16. Preuzeto sa sajta 12.02.2020. godine u 18:25 časova

- znanja ostalim članovima momčadi,
- manjak respekta prema igračima, samovolja trenera,
 - nedostatak pomoći igračima, nema korisnih savjeta, nema pomoći igraču pri vraćanju samopouzdanja - širenje negativnog, pesimističnog stava, obostrano nepovjerenje.

4. MODEL KARAKTERA USPJEŠNOG TRENERA

Većina autora je stava da svaki uspješan trener trebalo bi da posjeduje sljedeće karakterne osobine koje bi njega i njegove učenike učinili boljim sportskim radnicima i sportistima uopšte:

1. sposobnost komunikacije, spretnost, pristupačnost,
2. sposobnost motivacije, harizmatična osoba,
3. stručnost,
4. školovanost, uzorno ponašanje,
5. sposobnost rješavanja problema, donošenje pravilnih odluka pod pritiskom,
6. razvijeno ophođenje sa stresom, pozitivna osjećajnost i mobilizacije energije,
7. menadžerske sposobnosti - organizacija, dobri odnosi i kontakti unutar grupe, »zdrava klima« u momčadi, dobri odnosi između igrača i trenera i trenera i uprave, dobro izgrađen kontakt i suvereno ophođenje s predstavnicima medija.

Stručno kompetentan trener može biti uspješan s pozitivnim pedagoškim optimizmom, jakom voljom, željom za pobjedom, borbenošću, čvrstim uvjerenjem i kreativnim, otvorenim karakterom.

ZAKLJUČAK

Da bi se sa određene negativne pojave mogle spriječiti i prevenirati, ili barem svesti na najmanju moguću mjeru, potrebno ih je dobro poznavati. Danas postajemo sve svjesniji i zabrinutiji nad pojavama nasilja prema djeci i među djecom, te mladima u sportu, koje se pojavljuje u vidu na izgled bezazlenih neprimjerenih verbalnih konflikata, zadirkivanja, provociranja, fizičkog koškanja, saplitanja, guranja, udaranja, pa sve do ozbiljnijih akata fizičkog i psihološkog nasilja pokrenutog sa namjerom da se drugoj osobi nanese fizička ili psihološka povreda, da se ponizi, zastraši, kazni i ismeje. Imajući u vidu da sport posjeduje ogroman vaspitni potencijal, da je istovremeno aktivnost koja najpotpunije zadovoljava dječiju potrebu za igrom, druženjem i zabavom, da je u stanju da višestruko oplemeni živote onih koji su njega uključeni, naša je dužnost da sportsku sredinu učinimo bezbjednim mjestom u kome se zdravo raste, uče životno vrijedne vještine, viteški nadmeće i gradi karakter.

Sportski savezi bi trebali uvesti praksu da se na svim utakmicama djece i mladih obavezno proglašava najferplej sportista, najferplej tim, najferplej postupak - da se takvi postupci prigodno nagrade, o njima piše i govori. Istovremeno, posle svake utakmice treba jasno navesti i osuditi nesportske i ne ferplej postupke koji su potekli od strane bilo kojih aktera (gledalaca, sportista, sudija, trenera). Naravno, ovdje ne treba imenovati pojedince/ke, već samo ponašanje koje se smatra nesportskim i neferplej, koje podriva osnovne vrijednosti sporta.

U današnjem, savremenom svijetu, volja za uspjehom je neraskidivo povezana sa sticanjem profita, pa se sportsko takmičenje pretvara u agresivnu borbu za rezultat i prestiž. U profesionalnom sportu, u kome je pobjeda imperativ, takmičari često tretiraju druge samo kao objekat i prepreku koju treba savladati. To je računica između troškova i dobiti koje se ostvaruju ili snose. Razmišljanje u stilu: Ako je dobro za ekipu, onda je dobro i za mene, pošto sam i ja dio te ekipe, dovodi do žrtvovanja fer-pleja koji je struktura vrhunskog sport. Brutalnost se posebno ogleda u odlučujućim momentima takmičenja, a naročito kada je u pitanju osvajanje prvog mjesta ili opstanak

u nekom rangu takmičenja.

Sportisti često, upravo u ključnim trenucima, nagomilane frustracije pod pritiskom ispoljavaju nekontrolisanim i gotovo nesvjesnim agresivnim ispadima, kroz verbalno i fizičko nasilje na samom terenu, što ima i dalekosežne sociološke posljedice na publiku oko terena, kao i na mlade ljude koji u sportskim zvijezdama traže svoje uzore.

Kao dio kulture jednog društva sport odslikava, štiti i unaprjeđuje – promoviše vrijednosti i etiku koje članovi tog društva uvažavaju. Kada se spomene etika u današnjem sportu, najčešće se misli na negativne aspekte sporta, kao što su korupcija, lažni amaterizam, nasilje, doping, komercijalizacija itd.

Danas smo suočeni sa trkom za rekordima na skoro svim poljima ljudske djelatnosti, što ima jako loš uticaj na mlade sportiste i sve one koji se planiraju baviti sportom, prije svega na njihov moral i psihu. Takva negativna psihosocijalna sredina mlade ljude asimilira u negativnom pogledu, ali i sve ostale koji to posmatraju i ništa ne preduzimaju da se postojeće stanje izmijeni.

Pored toga što sport sve više gubi svoju plemenitost, u nekim situacijama cilj ne bi trebao da opravdava sredstvo.

Najvažniji faktor prevencije negativnih društvenih pojava u predtakmičarskim oblicima sportske prakse, pored roditelja i porodice, čine sportski treneri koji svojim ponašanjem na terenu i izvan terena, te stručnim kompetencijama može biti uspješan s pozitivnim pedagoškim optimizmom, jakom voljom, željom za pobjedom, borbenošću, čvrstim uvjerenjem i kreativnim, otvorenim karakterom.

LITERATURA:

1. Bačanac, Lj, Petrović, N, Manojlović, N. Oblici i stepen nasilja u sportu Srbije. Nepublikovan izveštaj, Beograd: Ministarstvo omladine i sporta 2009.
2. Dragan Milanović, Zrinko Čustonja, Dario Škegro: Zlostavljanje djece u vrhunskom sportu - etički izazovi 2009.
3. Dragan Popadić, Ljubica Bačanac, Milena Golić, Marija Petrović Stanislava Vidović: NASILNO PONAŠANJE PREMA I MEĐU DECOM I MLADIMA U SPORTU - REZULTATI ISTRAŽIVANJA I PREPORUKE. 2012.
4. L. Mocasi, Profil uspješnog trenera, http://www.uhrt.hr/?wpfb_dl=16.
5. Mihael Kuncik i Astrid Zipfel, Mediji i nasilje: aktualno stanje u nauci. 2013.
6. Dr Mirko Tufegđija, Sportski događaj – Nasilje sportske publike I međunarodna policijska saradnja 2005.
7. doc.dr.sc. Neven Ricijaš doc.dr.sc. Zrinka Greblo Jurakić dr.sc. Dora Dodig Hundrić Ana Žnidarec Čučković, mag.paed. ZASTUPLJENOST NASILJA I NESPORTSKOG PONAŠANJA U NOGOMETU MLADIH NA PODRUČJU GRADA ZAGREBA 2013.
8. Popadić, D. Nasilje u školama. Beograd: Unicef, Institut za psihologiju
9. Sport i nasilje u Evropi: Dominik Bodin, Luk Roben, Stefan Hes. 2009.
10. Dragan Popadić, Ljubica Bačanac, Milena Golić, Marija Petrović, Stanislava Vidović, NASILNO PONAŠANJE PREMA I MEĐU DECOM I MLADIMA U SPORTU, Beograd, 2011.
11. Jelena Žunić-Cicvarić, Radovan Cicvarić: NASILJE U ŠKOLI, Užice, 2009.

Internet izvori:

1. <http://www.zastitimodjecuodnasilja.org/latn/?page=5>
2. <http://www.stetoskop.info/Vrsnjacko-nasilje-u-skoli-4103-s1-content.htm>
3. <http://www.stetoskop.info/Pretreniranost-kod-sportista-3063-s13-conten>
4. http://www.uhrt.hr/?wpfb_dl=16.

Prof. dr Grahovac Dijana¹

Dr Bojić Borislav²

FINANSIRANJE SPORTA- KOMPARATIVNI PREGLED EU i BiH

Apstrakt

Pozitivan uticaj sporta za društvo je višestruk. Izdvajaju se značaj uticaja sportskih aktivnosti na smanjenje pojavnog oblika devijantnog ponašanja, na pravilan psiho-fizički razvoj, poštovanje normi i vrijednosti društva, socijalizacija i sl. Da bi se pomenuti procesi nesmetano odvijali, potrebno je riješiti kontinuirano i adekvatno finansiranje svih oblika sportskih aktivnosti. U radu će se prikazati komparativna analiza finansiranja sportskih aktivnosti u zemljama EU i u BiH.

Ključne riječi: *pozitivan uticaj sporta, prevencija devijantnog ponašanja, psiho-fizički razvoj, finansiranje sporta u EU, finansiranje sporta u BiH*

Uvod

U savremenim okolnostima i uslovima čovjekovog razvoja i djelovanja, u doba automatizacije i informatizacije svih ljudskih aktivnosti i potreba, sport i sportske aktivnosti stimulišu latentne snage ljudske aktivnosti i stvaralaštva, sa ciljem formiranja ljudske ličnosti. Sportske aktivnosti ne djeluju samo u pravcu korekcije čovjekovog biološkog integriteta, već predstavljaju način života i potvrđivanja ličnosti.

1 Centralna banka BiH, Univerzitet za poslovne studije, vanredni profesor, jonidg11@yahoo.com

2 Vlada Republike Srpske, PhD, borislav.bojic@gmail.com

Jedan od primarnih problema, u savremenom društvu, je svojevrsna otuđenost djece i mladih u cjelokupnom sistemu savremene civilizacije, i (ne)mogućnost odolijevanja pritiscima iste civilizacije po pitanju korištenja slobodnog vremena. Značajna je upotreba slobodnog vremena na aktivan i suštinski način, koji će im omogućiti da u slobodno vrijeme izraze i potvrde svoju ličnost kroz kreativno i aktivno izražavanje, a ne u pravcu otuđenja ličnosti, koje žive u svijetu zabavne industrije, rijaliti programa, i reklamnih kampanja. Savremeni čovjek, a naročito djeca i mladi ljudi otuđeni su u savremenom svijetu, trošeći svoje slobodno vrijeme na virtuelne igre i virtuelni život, koje su često nasilnih sadržaja.

Na taj način korištenje slobodnog vremena određuju virtuelne industrija kroz veoma sofisticirane kanale dostupne putem interneta, online servera i drugih multimedijalnih platformi. Sport je sigurna aktivnost koja odvaja, bar djelimično, ljudsku populaciju, od prethodno pomenutih procesa, koji su negativni za razvoj društva. Da bi sport imao maksimalan učinak, u određenom društvu, neophodno je iznaći modele i načine kontinuiranog finansiranja sportskih aktivnosti, koji su, nažalost, u našem društvu, često prepušteni entuzijazmu učesnika, većim dijelom.

1. Teoretske postavke

Čunović i Vuković (2004) su istražili koliko slobodnog vremena imaju mladi i na koji način ga upražnjavaju. Većina mladih ima 3-5 sati slobodnog vremena dnevno. Studenti imaju nešto više, a osnovci najmanje slobodnog vremena. 73,1% mladih u slobodno vrijeme igraju kompjuterske igrice i sjede za računarom, dok pozorište i kino često posjećuje samo 10,2 % mladih. Sportom se bavi oko 87 %. Međutim, prema ovom istraživanju, isti broj omladine se dosađuje, spava i izležava se. Najveći broj njih se druži sa prijateljima (91,7 %), od čega 88 % u kafićima. Pomenuto istraživanje potvrđuje da oko 90 % mladih u slobodno vrijeme često i ponekad čita knjige i časopise, pri čemu se uočavaju razlike među polovima (djevojčice to čine češće od dječaka). Prskalo (2007) je na uzorku od 287 učenika i učenica od 1.- 4. razreda osnovne škole utvrdio da samo 17 % ispitanika preferira fizičku aktivnost kao sadržaj slobodnog vremena, kao i da mali broj njih

(13 %) stavlja predmet fizičkog vaspitanja na prvo mjesto po značaju za njihov budući život, što svakako zavisi od uzrasta i pola, pri čemu starija djeca (4. razred) i dječaci procjenjuju čas fizičkog vaspitanja kao značajan za budućnost, za razliku od mlađih učenika (1. razred) i djevojčica. Isto tako, Prskalo sugerije na stvarno zadovoljavanje potreba djece za fizičkom aktivnošću unutar škole, obzirom da u vannastavnim aktivnostima sudjeluje samo 24% ispitanih učenika i učenica, a 64% njih te potrebe zadovoljava izvan ove institucije. Istraživanja dječijih motiva za bavljenjem sportom širom SAD pokazuju da je “zabava” razlog broj jedan, zatim slijedi potreba da se “nauče nove vještine”, “bude sa prijateljima”, doživi “uzbuđenje takmičenja” itd. “Pobjeda” je, također, navedena kao motiv, ali nije bila njihov razlog br. 1, kako to mnogi roditelji pogrešno vjeruju (Bačanac, Petrović i Manojlović, 2009).

Izvorne sportske aktivnosti nisu samo sredstvo korekcije dječijeg biološkog integriteta i traženje ravnoteže sa industrijalizovanom i urbaniziranom sredinom, već je sport i način života, područje stvaralaštva i potvrđivanja ličnosti (Petrović, 1980). Sportske aktivnosti ne smiju biti korektivna funkcija koja je posljedica negativnosti savremene civilizacije, jer bi to značilo grubo sužavanje ljudskih vrijednosti sportskih aktivnosti, jer za budućnost je najvažnije da te aktivnosti moraju biti područje koje dopušta da se kreativnim izražavanjem, putem kretanja i ekspresijom omogući realizacija i potvrđivanje čovjekove ličnosti (Petrović).

Prema mišljenju mnogih pedagoga (Janković, 1969; Galić, 2003; Pehar, 2003; Prskalo, 2007; Karić i Grandić, 2010) sadržaj slobodnog vremena može biti u funkciji snažnog vaspitno- obrazovnog sredstva. Aktivno učešće, kroz pomoć i sugestije mladima u organizaciji i strukturiranju slobodnog vremena i njihovo uključivanje u kreiranje programa u slobodnom vremenu veoma je važan zadatak je svih vaspitno – obrazovnih institucija, roditelja, nastavnika, profesora, trenera. Loše organizirano slobodno vrijeme djece i mladih dovodi do sve veće pojave nepoželjnih i društveno neprihvatljivih, delikventnih oblika ponašanja djece osnovnoškolske i srednjoškolske dobi, koja se manifestuje od povlačenja i depresivnih stanja, preko zlostavljanja vršnjaka i nasilja, do upotrebe psihoaktivnih tvari i stimulansa (Hadžikadunić, 2012).

Sportske aktivnosti su sastavni dio školskog života učenika. U svakom školskom kolektivu djeluju brojne sportske sekcije, klubovi i društva. U lokalnoj zajednici sport također zauzima svoje posebno mjesto jer su zastupljeni raznovrsni klubovi i društva. Kako je sport način odrastanja i razvijanja psihofizičkih potencijala i sposobnosti, svaki učenik treba biti član neke sportske grupe, školske družine ili sekcije (Ajanović i Stevanović, 2004). Društveno neprihvatljivo ponašanje ili delinkvencija najjednostavnije se može definirati kao ono ponašanje koje podrazumijeva različite oblike antisocijalnog i društveno neprihvatljivog ponašanja djece (osoba do 14 godina) i maloljetnika (osoba od 14 do 18 godina) koja nisu u skladu s društvenim normama i zakonskim propisima (Kljajić, 2005).

2. Značaj sporta

Kroz sportske igre djeca mogu da riješavaju neki zadatak na zabavan i kreativan način, bez obzira što se neke igre odvijaju po pravilima. Dijete kroz igru prolazi originalna rješenja u nazigled bezizlaznim situacijama, čime obogaćuje svoju kreativnost novim idejama. U prevenciji delikventnog ponašanja, uticaj sporta se manifestira kroz nekoliko važnih aspekata: prevencija nasilja kroz minimiziranje prilika u kojima nasilje može biti počinjeno; smanjenjem želja i potreba za činjenje prestupa; jačanje samopouzdanja kroz oblikovanje socijalno prihvatljivih modela ponašanja; kanalisanje agresivnog ponašanja ka pozitivnim, svrsishodnim aktivnostima; razvijanje osjećaja pripadanosti grupi i prihvatanja društvenih normi; prihvatanje autoriteta (trenera, instruktora) i shvatanje uloge lidera; kombinovanje sportskih vještina sa tehnikama savladavanja implusivnog ponašanja; poštovanje pravila i sl. Osim porodice, kao najvažnije vaspitno-obrazovne institucije, škole kao i sportska udruženja kroz svoj nastavni program ili program rada udruženja trebaju sadržavati elemente pedagoškog usmjeravanja djece ka kvalitetnoj organizaciji slobodnog vremena.

Nastavni predmet Fizičko vaspitanje ima predispozicije prethodno pomenutog vaspitno-obrazovnog djelovanja, a i kao korektor već formiranih navika, znanja i iskustava koja omladina donosi prvenstveno iz svojih porodica. Međutim, nerijetko se ta nastava svodi na rutinu i formalizam

koji predstavljaju isticanje pojedinih pokreta i zadovoljavanje formi, umjesto suštinske funkcionalnosti. To je rad bez idejnosti, bez pedagoške osnovanosti i usmjerenosti. Tačnije, fizičkom radu se pristupa jednostrano, uz zanemarivanje njegove pedagoške problematike. Ovim putem se data oblast svela na razvijanje motorike i tehnike pojedinih pokreta (Vukasović, 1999).

3. Finansiranje sportskih aktivnosti

U ekonomskoj literaturi postoji nekoliko istraživanja koji se bave poređenjem amaterskih sportskih klubova sa profesionalnim sportovima i sportskim događajima. Iako je to u američkom kontekstu lako razumljivo, u Evropskoj uniji nije, iako su sportska udruženja temelj sportskog sistema (Andreff 2007). Međutim, pojava sesija posvećenih amaterskom sportu na godišnjim konferencijama Međunarodnog udruženja za ekonomiju sporta i Evropske asocijacije za ekonomiste sporta pokazala je sve veći interes za ovo pitanje. Do sada su, međutim, samo analizirani potražnja i potrošnja (Humphreys i Ruseski 2009). Sa ove tačke gledišta, referentni rad koji su napisali Downward i sar. (2009) inovativan je jer se bavi sportom u različitim dimenzijama (sportski događaji, profesionalni sport i slobodne aktivnosti). U radu je akcentirana sportska praksa klubova i zaključeno je da taj proces, prevazilazi domet nenovčanog finansiranja, tj. volontiranja (Novotny 2008), kao i nacionalnu perspektivu. Andreff (2012) je nakon toga uporedio ponudu i potražnju u dva segmenta sportskog tržišta: subvencioniranoj i komercijalnoj praksi. Ovo su glavni doprinosi analizi strukture finansiranja amaterskih klubova iz transnacionalne perspektive. Uključene su i organizacije trećeg sektora (uključujući udruženja). Iako je to vrlo složeno polje, pa čak i ako se postojeće definicije razlikuju u Sjedinjenim Državama i Evropi (Evers i Laville 2004), treba imati na umu da je posebnost trećeg sektora provođenje projekata sa socijalnom dimenzijom. Povelja socijalne ekonomije odnosi se na raznolikost prihoda kao jednu od pet karakterističnih osobina ovog sektora. Diverzifikacija prihoda sastoji se od korištenja prihoda različitog porijekla (članovi, javne vlasti i privatni partneri itd.), ne samo u cilju povećanja prihoda organizacije (sportskog kluba), već i radi stabilizovanja finansiranja.

Ovaj je princip identičan principu tržišnog finansiranja, u kojem se nastoji imati raznovrstan portfolio kako bi finansiranje bilo manje rizično, profitabilnije, pa samim time dugoročno održivo (Amit i Livnat 1988). U takvim okolnostima, diverzifikacija prihoda se smatra pozitivnom dinamikom, za razliku od koncentracije prihoda, što je tipično za klubove u nedovoljno ekonomski razvijenim uslovima ili za klubove koji stagniraju.

Za razliku od privatnog komercijalnog sektora, finansijski prihodi nisu cilj organizacije trećeg sektora; naprotiv, oni su sredstvo za ostvarenje njegove društvene svrhe (Colette and Pigé 2007). Dok je prodaja jedini izvor prihoda za profitno orijentisane kompanije, čelnici organizacija socijalno orijentisanih subjekata moraju se obratiti velikom broju ekonomskih agenata (korisnicima pružanja usluga, javnim vlastima putem subvencija i privatnim kompanijama putem patronatstva, itd.). Posebno je istaknuta diverzifikacija prihoda koja je rezultat ovog ograničenja (Tchernonog, 2007, 2013). Ova studija, koja fokusirala na udruženja sa sjedištem u Francuskoj i obuhvatila sve podsektore sektora udruženja, pokazala je da prihodi od prodaje dobara i usluga predstavljaju 60,6% prihoda, javne subvencije 24,7%, pretplate 10,7% i donacije i pokroviteljstva 4 %. Studije provedene u drugim evropskim zemljama (Defourny i Laville 2007) dovele su do istog zaključka. Utvrđeno je da najveći dio sportske ponude dolazi iz neprofitnih klubova. Stoga u Sloveniji predstavljaju 70,6% sredstava namijenjenih sportu, dok poslovno orijentisane privatne kompanije donose 18,2% prihoda, a javne vlasti 11,2% (Bednarik i dr. 2010).

S obzirom na značaj finansiranja sporta, iznenađujuće je da znanje o pitanju finansiranja sportskih klubova ostaje i široko i nepotpuno. Studije koje se provode na nacionalnom nivou u većini zemalja su vrlo raznolike, i sa stanovišta samog predmeta studije (sport, zemlje, prihodi, izdaci i volontiranje, itd.), kao i korištene metodologije (različite disciplinske koriste se polja: ekonomija, menadžment i sociologija itd.). U tim je uslovima je teško dati precizne brojke o finansiranju sportskih udruženja, koje bi mogle biti uporedive u raznim evropskim zemljama (Heinemann, 1999).

4. Komparativna analiza finansiranja sportskih aktivnosti u zemljama EU i u BiH

Obzirom na složenost i širinu funkcija koje ima, o čemu je već bilo riječi, problem finansiranja sporta postoji u svim zemljama, bez obzira na njihovu razvijenost (mjerenu nacionalnim dohotkom po stanovniku ili nekim drugim pokazateljima) (Bartoluci i Škorić, 2009:31), pa njegovo razmatranje i rješavanje zahtijeva učešće cijele zajednice, odnosno društva. U oblasti sporta je moguće razlikovati individualni i društveni interes, što se odražava i na model finansiranja. U područjima u kojima postoji značajan društveni interes potrebna intervencija javnog sektora (prije svega u finansiranju) da bi se omogućilo zadovoljavanje javnih potreba u sportu. Dakle, iako je osnovni cilj sportskih organizacija diljem svijeta osigurati svakom pojedincu mogućnost bavljenja sportom (Council of Europe, 1992., čl. 1.), jednake se prilike i pristup sportskim aktivnostima za sve mogu osigurati samo uključivanjem javnog sektora u sistem organizacije i finansiranja sporta (European Commission, 2010). Za sport je presudna javna finansijska podrška unutar granica koje nameću zakoni.³

Sistem finansiranja sporta u Evropskoj uniji obuhvata brojne izvore prihoda (European Commission, 2007a, 26). Prema Eurostrategies (2011, 46), sportske se organizacije, tj. klubovi, u strukturi svojih prihoda mogu se osloniti na mnoge izvore kao što su:

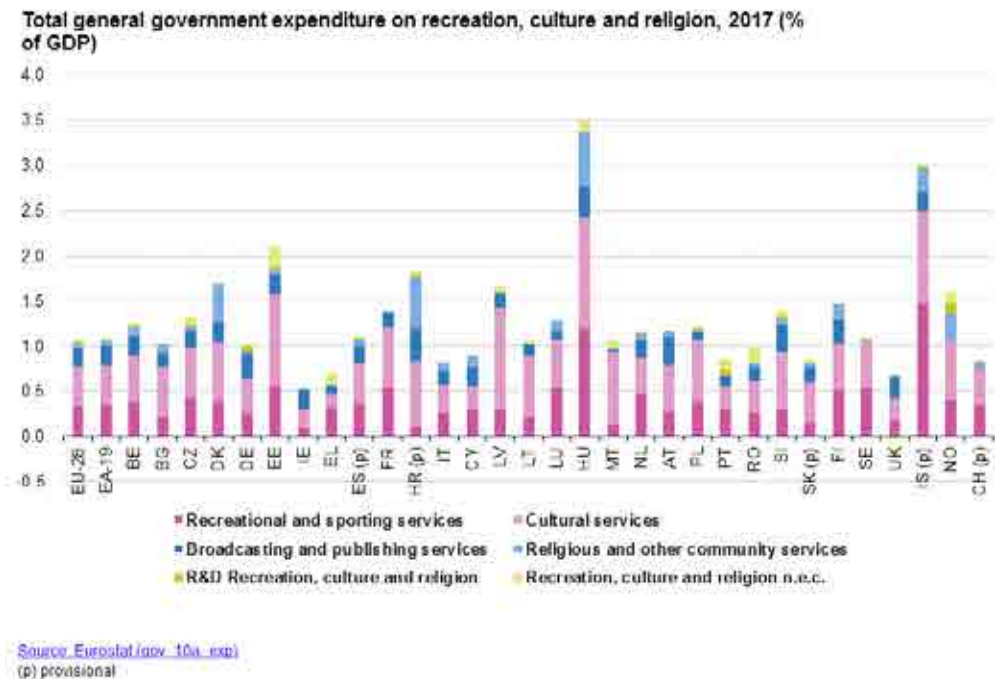
- članarine i ostala potrošnja domaćinstava,
- prihodi iz javnih izvora na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou,
- naknade vezane za lutriju i klađenja,
- ekonomska vrijednost i doprinos volonterskog rada,
- prihodi od sponzorstava, pokroviteljstava i donacija,
- prihodi od medija.

Javna finansijska podrška sportu može se pojaviti u mnogim oblicima, npr. kao direktne subvencije iz državnog budžeta subvencije od kladionica, posebne poreske stope, krediti sa nižim kamatnim stopama, garancije sa

³ Odnosi se na zakone EU, odnosno EZ-a.

nižim naknadama, javno finansiranje sportskih objekata, nabavka javnih gradskih objekata od strane privatnih klubova ili institucija po nižim cijenama, iznajmljivanje sportskih objekata od strane javnih subjekata po nižim cijenama, snošenje troškova konstrukcije ili obnove sportskih objekata od strane lokalne zajednice, javni radovi u privatnim sportskim objektima, javna nabava prostora za oglašavanje u/na sportskim objektima, prodaja zemljišta ili zamjena zemljišta za sportske objekte (European Commission, 2007a, 27).

Sredstva od igara na sreću doprinose finansiranju sporta na jedan od tri moguća načina: isplatama određenim sportskim tijelima, komercijalnim uplatama trećim osobama aktivnima u sportu (npr. sponzorstvima) ili plaćanjem poreza i naknada lokalnoj i državnoj vlasti, odnosno putem državnoga i/ili lokalnog budžeta (Eurostrategies, 2011, 62).

eurostat

Grafikon 1: Ukupna državna potrošnja u oblastima rekreacije, kulture i religije, % BDP-a

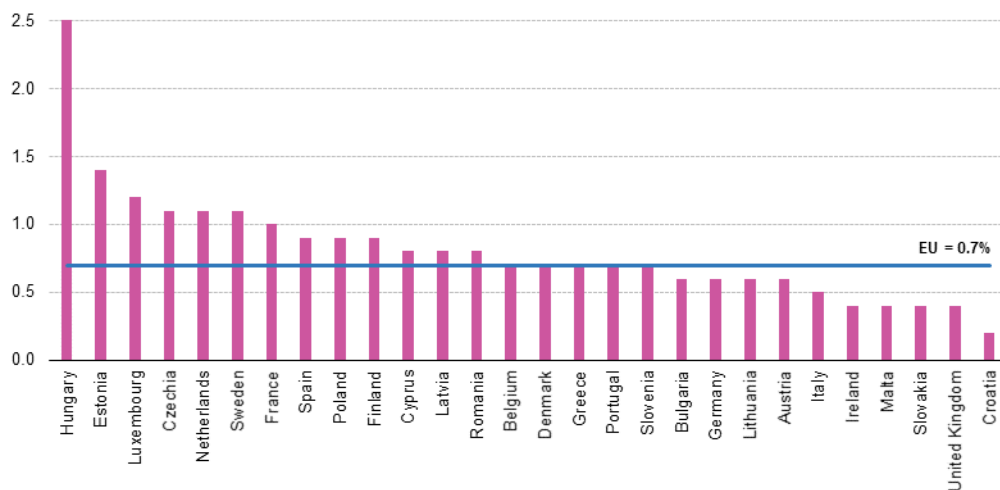
Izvor: Eurostat

Na grafikonu 1 je prikazana državna potrošnja, u oblastima rekreacije, kulture i religije, u zemljama Evropske unije, u 2017.-oj godini, mjereno kroz procenat bruto društvenog proizvoda. Uočava se visoko učešće Islanda (nešto ispod 1,5% BDP-a) i Mađarske (oko 1,2% BDP-a). Zatim slijede Finska, Francuska, Litvanija i Estonija, sa oko 0,5% BDP-a, dok su ostale zemlje ispod tog nivoa.

Na grafikonu 2 je prikazano učešće potrošnje države u oblasti rekreacije i sporta, u odnosu na ukupnu državnu potrošnju, u 2017.-oj godini. Najmanje učešće je u slučaju Hrvatske (0,2%), Irske, Malte, Slovačke i Velike Britanije (0,4%), zatim slijede Luksemburg (1,2%), Estonija (1,4%) i Mađarska (2,5%). Prosjek za EU je 0,7%.

General government expenditure on recreation and sport in the EU, 2017

(% of total expenditure)

Source: Eurostat dataset gov_10a_exp

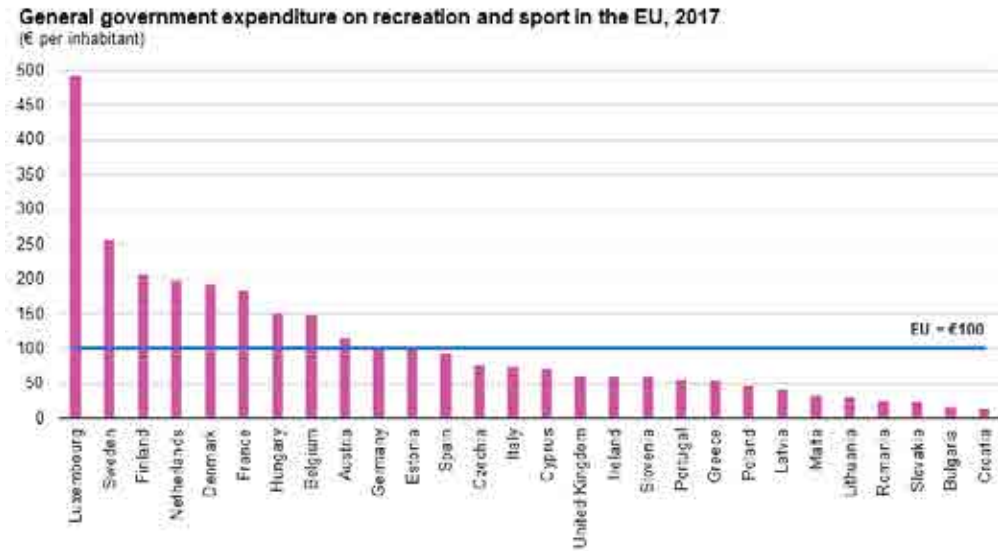
eurostat

Grafikon 2: Učešće potrošnje države u oblasti rekreacije i sporta, u odnosu na ukupnu državnu potrošnju, u 2017.-oj godini

Izvor: Eurostat

Ukoliko se iznosi državne potrošnje posmatraju uzimajući u obzir broj stanovnika, zemlja sa najvećim izdvajanjem je Luksemburg (492 evra po stanovniku), zatim slijede Švedska (256 evra po stanovniku), Finska (206

evra po stanovniku), Holandija (199 evra po stanovniku), Danska (192 evra po stanovniku) i Francuska (183 evra po stanovniku). Nasuprot njima, zemlje sa najmanjim izdvajanjima su Hrvatska (13 evra po stanovniku), Bugarska (16 evra po stanovniku), Slovačka (23 evra po stanovniku), Rumunija (25 evra po stanovniku), Litvanija (31 evro po stanovniku) i Malta (32 evra po stanovniku). Prosjek za EU je 100 evra po stanovniku.

Source: Eurostat dataset gov_10a_exp and nama_10_pe

eurostat

Grafikon 3: Državna potrošnja zemalja EU, u 2017.-oj godini, u oblasti rekreacije i sporta, evro po stanovniku

Poređenja radi, prema Amnyos-u (2008), u 2005.-oj godini, zemlje sa najvećim izdvajanjem, u pomenutoj oblasti, po istom kriterijumu su bile : Luksemburg (63 evra po stanovniku), Holandija (56 evra po stanovniku), Francuska (43 evra po stanovniku), Finska (39 evra po stanovniku), Kipar (37 evra po stanovniku), Irska (24 evra po stanovniku) i Danska (20 evra po stanovniku). Prikazani podaci upućuju na pozitivan trend rasta finansiranja oblasti sporta i rekreacije.

Kada je riječ o Bosni i Hercegovini, situacija je daleko lošija, u odnosu na zemlje Evropske unije. Za 2010. godinu sredstva namjenjena za finansiranje

sporta na državnom nivou iznosila su 1.600.000 KM, dok je u 2014. izdvojeno samo 560.000 KM, što predstavlja značajno smanjenje, iako je iznos u 2010.-oj godini bio neadekvatan i nedovoljan. Za razliku od Bosne i Hercegovina, budžet za sport Republike Srbije se kreće oko 27 miliona evra.

Prema raspoloživim podacima, redovna izdvajanja iz budžeta uz iznose izdvojene putem igara na sreću, iskazana po glavi stanovnika su još uvijek ispod jednog evra što Republiku Srpsku dovodi na samo dno evropske ljestvice budžetskih izdvajanja za sport. Kada je riječ o izdvajanju putem igara na sreću, u odabranim zemljama Evropske unije (tabela 1), na prvom mjestu je Danska sa 12,28 evra po stanovniku, zatim slijede Kipar sa 8,85 evra po stanovniku, Velika Britanija sa 5,59 evra po stanovniku i Švajcarska sa 4,22 evra po stanovniku. Republika Srpska je sa drastično manjem izdvajanju, po ovom osnovu, koji je samo 0,09 evra po stanovniku.

U nekim zemljama sredstva od igara na sreću čak značajno prevazilaze izdvajanja iz državnog budžeta. U tome prednjači Velika Britanija čiji prihod od igara na sreću je daleko najveći u Evropi (iznosi preko 370 miliona evra godišnje).

Tabela 1: Ukupna izdvajanja za finansiranje koja se ostvaruju kroz prihod igara na sreću, EUR

Zemlja	Od igara na sreću	Ukupno po glavi stanovnika
Danska	70.000.000	12,28
Kipar	10.000.000	8,85
Velika Britanija	374.400.000	5,59
Švajcarska	35.000.000	4,22
Austrija	28.000.000	3,29
Poljska	100.000.000	2,63
Češka	26.000.000	2,50
Francuska	151.000.000	2,29
Hrvatska	1.400.000	0,34
Republika Srpska	93.200	0,09

Izvor: Vlada Republike Srpske, Strategija razvoja sporta 2008.-2012., str. 40.-41, Eurostat, kalkulacija autora

Prema podacima Ministarstva za omladinu, porodicu i sport, izdvajanja iz budžeta se kreću oko 2,5 miliona KM, na godišnjem nivou, u periodu , što uz izdvajanje putem igara na sreću, predstavlja iznos od 1,38 evra po stanovniku (podatak Agencije za statistiku BiH da je u RS 964 hiljade stanovnika), pa je i dalje značajno niže od npr. izdvajanja Hrvatske od 1,82 evra po stanovniku (za 25% manje).

ZAKLJUČAK

Razvojem sporta se značajno umanjuje društveno neprihvatljivo ponašanja djece i mladih, krenuvši od siromaštva, nezaposlenosti mladih, političke situacije u državi, do odnosa u porodici. U zemljama Evropske unije je evidentan značajan rast iznosa finansijskih sredstava iz budžeta država, tokom poslednje decenije. Nasuprot tome, izdvajanja u Bosni i Hercegovini se smanjuju ili stagniraju. U Republici Srpskoj je zabilježena stagnacija i ukupan iznos se kreće oko 1,38 evra po stanovniku, što je nedovoljno za razvoj svih oblika sportskih aktivnosti. Nužno je potrebno usvojiti strategije razvoja sporta u cijeloj državi i efikasno ih implementirati.

LITERATURA:

1. Ajanović, Dž., Stevanović, M. (2004). Metodika vannastavnih aktivnosti učenika. Grafik – komerc Jelah. (str. 84 – 85).
2. Amit, R., Livnat, J. (1988) Diversification Strategies - Business Cycles and Economic Performance. *Strategic Management Journal* 9(2): 99-100.
3. Amnyos (2008), Etude du financement public et privé du sport, Etude réalisée dans le cadre de la présidence française de l'Union européenne, Ministère de la Santé, de la Jeunesse, des Sports et de la Vie Associative et du Secrétariat d'Etat aux Sports, Paris, octobre.
4. Andreff, W., (2007) New Perspectives in Economics of Sport: A European View. In M-L Klein, M Kurscheidt (Eds.), *Neue Perspektiven ökonomischer Sportforschung (New Perspectives in Sport Economics)*. Schorndorf: Hofmann, pp. 36-65.
5. Andreff, W., (2012) *Mondialisation économique du sport (Globalisation of the Sport Industry)*. Bruxelles: De Boeck.
6. Bačanac, Lj., Petrović, N., Manojlović N., (2009), Priručnik za roditelje mladih sportista, Republički zavod za sport, Beograd.
7. Bartoluci, M., Škorić, S., (2009), Menadžment u sportu. Zagreb : Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za izobrazbu trenera Društvenog veleučilišta u Zagrebu
8. Bednarik, J., Kolar, E., Jurak G (2010) Analysis of the sports services market in Slovenia, *Kinesiology* 42(2): 142-152.
9. Collette, C., Pigé, B., (2007) *Economie sociale et solidaire: Gouvernance et contrôle (The social economy: governance and control)*, Dunod, Paris.
10. Council of Europe, (1992), *European Sports Charter*. Dostupno na: [<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=Rec%2892%2913&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=rev&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>]
11. Čunović, K., Vuković, Z., (2004), *Slobodno vrijeme mladih*. Gradska knjižnica I. G. Kovačić, Karlovac.
12. Defourny, J., Laville, J-L., (2007) *Pour une économie sociale revisitée (Another perspective on voluntary sector)*, *La revue nouvelle* 1(2): 78-83.

13. Downward, P., Dawson, A., Dejonghe, T., (2009) Sport Economics – Theory, Evidence Policy, Oxford: Elsevier.
14. European Commission, (2007) Commission staff working document: The EU and sport: background and context. Accompanying document to the white paper on sport Dostupno na: [http://ec.europa.eu/sport/white-paper/doc/doc163_en.pdf]
15. European Commission, (2007), White paper on sport. Dostupno na: [http://ec.europa.eu/sport/white-paper/doc/wp_on_sport_en.pdf], hrvatski prijevod dostupan na: [<http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=9262&sec=2390>]
16. European Commission, (2010) Public sector support. Dostupno na: [http://ec.europa.eu/sport/what-we-do/doc41_en.htm]
17. Eurostrategies, (2011), Study on the funding of grassroots sports in the EU: Final report, Volume 1. Dostupno na: [http://ec.europa.eu/internal_market/top_layer/docs/FinalReportVol1_en.pdf]
18. Evers, A., Laville, J-L., (2004) The third sector in Europe. Northampton, USA: Edward Elgar Publishing.
19. Hadžikadunić, A. (2012), Sport kao prevencija od destruktivnog izražavanja djece i omladine, Kriminalističke teme, Sarajevo, XII, Broj 3-4, (str. 233-242).
20. Humphreys, B., Ruseski, J., (2009) Estimates of the dimensions of sports market in the USA, International Journal of Sport Finance 4(3): 94-113.
21. Janković, V., (1969), Pedagogija; Pedagoška problematika slobodnog vremena, Zagreb Galić, M., (2003), Pedagogija sporta, Beograd.
22. Karić, E., Grandić, R. (2010), Pedagogija i slobodno vrijeme, Tuzla
23. Kljaić, S., (2005), Delinkvencija, maloljetnička., u Petz, B. (ur.), Psihologijski rječnik, Jastrebarsko: Naklada Slap.
24. Novotny, J., (2008), Problems with evaluating voluntary work in sports, Working Paper, 10th Annual IASE Conference, May 3-5, Gijón, Spain.
25. Pehar-Zvačko, L. (2003), Slobodno vrijeme mladih ili... Filozofski fakultet, Sarajevo
26. Petrović, K., (1980), Fizička kultura i naučno – istraživački rad, Zbornik radova – društvo i fizička kultura, Subotica

27. Prskalo, I., (2007), Kineziološki sadržaji i slobodno vrijeme učenica i učenika mlađe školske dobi, Izvorni znanstveni članak, Vol. 9, br. 2. Učiteljski fakultet. Zagreb
28. Tchernonog, V., (2007), Les associations en France, poids, profil et évolutions: Financements publics et privés, emplois salariés et travail bénévole, gouvernance (Associations in France, economic weight and development: public and private financing, volunteers and employees, governance). Association pour le développement de la documentation sur l'économie sociale, November 2007, Paris, www.apes-npdc.org.
29. Tchernonog, V., (2013) Les associations entre crise et mutations: les grandes évolutions (Associations, crisis or mutation : major changes). Association pour le développement de la documentation sur l'économie sociale, October 2013, Paris, www.apes-npdc.org.
30. Vukasović, A., (1999), Pedagogija, Zagreb

Prof. dr Jagoda Petrović¹

NAVIJAČKE GRUPE U SVJETLU TEORIJE POTKULTURE I PRAKSE SOCIJALNOG RADA

Apstrakt

Prema teoriji potkulture sukoba, devijantno ponašanje se ispoljava kroz intragrupne i itergrupne sukobe, te sukobe potkulturnih grupa sa pripadnicima dominantne kulture i društvenim institucijama. Navijačke grupe, kao tip potkulturnih grupa, karakterišu verbalni i fizički sukobi. Međutim, one ispoljavaju i različite vrste altruističkog ponašanja. O tome svjedoče primjeri humanitarnih akcija i aktivnosti. To može biti resurs za praksu socijalnog rada. Umjesto etiketiranja i stigmatizacije, socijalni rad treba da koristi altruistički potencijal navijačkih grupa u svrhu preveniranja i eliminisanja njihovog devijantnog ponašanja, ali i podsticanja dobroćinih aktivnosti u zajednici.

Ključne riječi: teorija potkulture, navijačka potkultura, altruizam, socijalni rad

Abstract

According to the theory of subculture conflict, deviant behavior is manifested through intragroup and intergroup conflicts, as well as conflicts of subcultural groups with members of the dominant culture and social institutions. Fan groups, as a type of subcultural group, are characterized by verbal and physical conflicts. However, they also exhibit different types

¹ Fakultet političkih nauka Banja Luka, studijski program Socijalni rad
kontakt: jagoda.petrovic@fpn.unibl.org

of altruistic behavior. This is evidenced by examples of humanitarian actions and activities. It can be a resource for social work practice. Instead of labeling and stigmatizing, social work should use the altruistic potential of fan groups to prevent and eliminate their deviant behavior, but also to encourage community-based charitable activities.

Keywords: subcultural theory, fan subcultures, altruism, social work.

UVOD

Teorije socijalnog rada mogu se klasifikovati na teorije o socijalnom radu i teorije za socijalni rad i (Howe, 1997). Teorije o socijalnom ukazuju na prirodu, svrhu i karakter socijalnog rada, odnosno govore o tome šta je socijalni rad, šta je suština i svrha ove djelatnosti, kome je namijenjena i kako se sprovodi. Teorije za socijalni rad pomažu u razumijevanju ljudi i njihovih socijalnih situacija, one informišu praksu, tj. daju socijalnim radnicima orijentir u stručnom radu.

Pejn (2001) izdvaja tri načina izbora teorija od strane praktičara. Selektivnost je pristup u kome socijalni radnik bira jednu ili nekoliko srodnih teorija, koje pokrivaju većinu slučajeva sa kojima se susreće u praksi. Eklekticizam znači nekritičku primjenu više teorija, koje katkad nisu srodne te u praksi ne dovode do najboljih ishoda. Komplementarnost je poželjan način izbora teorije, pri čemu odabrane teorije pružaju znanje u skladu sa problemima u datoj društvenoj situaciji (Payne, 2001).

Ne postoji univerzalna teorija koja daje odgovore na sva pitanja i probleme sa kojima se socijalni radnik susreće u praksi. Promjenjiva i nepredvidiva društvena realnost zahtijeva stalno preispitivanje važećih teorijskih znanja u konkretnoj životnoj situaciji. Drugim riječima, svaki put kada se socijalni radnik nađe u situaciji da rješava neki problemi, treba da se osloni na teorijski okvir, ali tako da pomno prati obilježja i ponašanje ljudi sa kojima radi, ne bi li otkrio nova saznanja koja mogu poboljšati praksu. Teorija potkulture sukoba, ukazuje na devijantna ponašanja navijačkih grupa, ali ne treba zanemariti ni njihov altruistički potencijal, koji može biti putokaz za praksu socijalnog rada.

1. Teorija potkulture sukoba

Teorije potkulture nastaju u okviru teorija sukoba, koje izučavaju društvene konflikte kao jedan od najznačajnijih tipova društvenih odnosa. Za razliku od teorija, poput Marksove i Veberove, koje se sukobima bave na globalnom društvenom nivou, teorije kulturnih sukoba, potkulture i kontrakture usmjerene su na mikrosocijalni i mezosocijalni nivo društvenih odnosa (Milosavljević, 2009).

Sa stanovišta ovog rada značajne su teorije potkulture. Postojanje potkultura odražava, ne samo pluralizam vrijednosti, nego i težnju pojedinih društvenih grupa da odstupe od dominantnih vrijednosti i obrazaca. „Vrijednosti se mogu odrediti kao shvatanje nečeg poželjnog što utiče na izbor prikladnih načina, sredstava i ciljeva akcija. Vrijednosti predstavljaju element kulture koji određuje aktivnosti i ponašanje ljudi u društvu, kvalitet koji se pridaje osobama i njihovim postupcima, mišljenjima i ponašanjem, simbolički sistem koji služi kao kriterijum i standard za izbor između različitih alternativa. Vrijednosti su te koje osmišljavaju, a norme obavezuju na određeno ponašanje. Vrijednosti predstavljaju ciljeve prema kojima se društvo orijentiše, dok se normama one pokušavaju zaštititi. Devijantnim ponašanjima smatraju se ona ponašanja koja se nalaze u sukobu sa vrijednostima i koja krše norme“ (Kovačević i Perić, 2009: 13-14).

Ukoliko nekim članovima društva nisu dostupna legalna sredstva za sticanje društvenog statusa i ostvarenje dominantnih vrijednosti, oni tvore potkulturne grupe u kojima važe posebna mjerila i standardi ponašanja. „Krucijalni uslov za pojavu novih kulturnih formi jeste postojanje jednog broja aktera sa sličnim problemima prilagođavanja, koji su u efektivnoj interakciji jedni sa drugima“ (Cohen, 1973, prema Milosavljević, 2009: 182). Potkulturni sistemi vrijednosti upravljaju ponašanjem unutar neke društvene grupe i bitno se razlikuju od obrazaca ponašanja dominantne kulture. Otuda stalni rizik da se pripadnici potkulturnih grupa sukobljavaju sa dominantnim sistemom vrijednosti, što izaziva društvene reakcije i sankcije. Tipovi potkultura su: delikventna potkultura, potkultura sukoba i potkultura povlačenja (Milosavljević, 2009).

Potkultura sukoba često nastaje kao kolektivni odgovor mladih na nepovoljan društveni položaj i besperspektivnost. U potkulturi sukoba ne postoji striktno određena organizacija devijantnog tipa, a vrijednosti

i norme su nestruktuisane, fleksibilne i nemaju stabilnu osnovu. Nasilje postaje osnovni mehanizam za sticanje statusa u okviru potkulturne grupe. Devijantno ponašanje se ispoljava kroz međusobne sukobe, te sukobe sa pripadnicima dominantne kulture i društvenim institucijama. Jedan od tipova potkulture sukoba jeste navijačka potkultura.

Navijačke grupe treba posmatrati kao vrstu socijalne grupe u kojoj se dešavaju specifične psihosocijalne interakcije. Kao socijalno biće, čovjek provodi život kao član različitih grupa koje se mogu definisati kao „skup manjeg ili većeg broja ljudi povezanih određenim potrebama i interesima, koje vrše određene funkcije i uspostavljaju određene odnose“ (Šijaković i Vilić, 2010: 103). Socijalne grupe su mnogo više od prostog zbira individua zbog osjećaja pripadnosti, privrženosti, istih interesa i zanimanja. Dakle, socijalna grupa predstavlja skup dvije ili više osoba koje obavljaju određenu društvenu djelatnost i zato imaju istu ili sličnu usmjerenost interesovanja, manju ili veću interstimulaciju, stoje u više ili manje određenom odnosu položaja i uloga jednih prema drugima, međusobno komuniciraju i posjeduju sistem svojih vrijednosti i normi koji regulišu njihovo ponašanje (Kovačević, 2009). Mogu se podijeliti na strukturisane i nestruktuisane. U nestruktuisane se najčešće ubrajaju masa, gomila i socijalni pokreti. Kada je riječ o masi, u njoj dolazi do deindividualizacije, osoba gubi sopstveni identitet, stavove i osjećanja i utapa se u kolektivni identitet, koji često ima nekontrolisanu prirodu. Strukturisane socijalne grupe se dijele na osnovu veličina grupe (male i velike grupe), intenziteta interakcije (primarne i sekundarne), načina nastanka, trajanja, osjećaja pripadnosti i dr. (Šijaković i Vilić, 2010). Navijačke grupe su djelimično strukturisane ali često mogu imati i karakter nestruktuisane mase. Stukturisane navijačke grupe mogu biti velike i male, dugotrajne i kratkotrajne, formalne i neformalne. Ipak, za jednu navijačku grupu je najvažniji snažan osjećaj privrženosti i pripadnosti grupi. Među samim navijačima postoje unutargrupne razlike i hijerarhija. Navijači koji imaju veći autoritet takav status obično stiču dosljednim učešćem u aktivnostima navijačke grupe, a pod tim se podrazumijeva duži staž u grupi, redovni dolasci na utakmice, pripreme koreografija, poznavanje pjesama i sl. Takvi navijači su najčešće vođe navijačkih grupa.

Pojam socijalne grupe je povezan s pojmom socijalnog identiteta, koji se bazira na svijesti pojedinca o njegovoj pripadnosti određenoj grupi. Da bi osoba imala veće samopoštovanje i pozitivno viđenje samoga sebe,

isto mišljenje mora da ima i o grupi kojoj pripada. Veličajući grupu kojoj pripadaju, pojedinci podižu i sopstveno samopoštovanje, što za sobom povlači rivalitet, takmičarski duh i diskriminacione tendencije prema drugim grupama. „Grupni procesi koji se uvijek javljaju jesu i naglašavanje unutargrupnih sličnosti i maksimiziranje međugrupnih razlika – težnja da se kroz maksimizaciju razlika između sopstvene i ostalih grupa dođe do što autentičnijeg tj. pozitivnijeg identiteta“ (Dušanić, 2013: 15). Ovako opisani unutargrupni i međugrupni procesi mogu objasniti rivalitet i sukobe do kojih nerijetko dolazi između navijačkih grupa.

Treba praviti razliku između navijača i posmatrača nekog sportskog događaja jer je kod ovih drugih emocionalna uključenost na nižem nivou. „Pod sportskim navijačima podrazumijevaju se osobe koje vole sport i kroz svoje stavove, emocije i ponašanja pokazuju posebnu privrženost prema odedenoj sportskoj organizaciji“ (Dušanić, 2013: 12). To su grupe ljudi koji svojim navijanjem ohrabruju pojedinca, par ili grupu ljudi u izvođenju određene psiho-fizičke aktivnosti, uz pomoć određenih sredstava ili bez njih a u svrhu, kako vlastitog, tako i zadovoljstva onoga za koga navijaju. Navijati se može aplauzom, uz pomoć dlanova (ruku) ili pomagala za jači aplauz; glasom, tj. raznim povicima, pjesmama, parolama koje su posebno osmišljene za objekat navijanja; navijačkim rekvizitima - muzikom, udaraljka, bubnjevima, transparentima. Navijanje se sastoji od verbalne ekspresije (pjevanje i skandiranje), vizuelne ekspresija (isticanje zastava, transparenta i korišćenje pirotehnike) i ekspresije fizičkog nasilja. Stadioni često postaju mjesto gdje se ispoljavaju etnički stavovi, praćeni provokacijama pa i otvorenim sukobima na stadionu ili izvan njega. Kada se govori o navijačima, prvenstveno se misli na fudbalske navijače, jer je fudbal najpopularniji i najmasovniji sport, a vatreni navijači najčešće posjećuju upravo fudbalske utakmice.

Navijačke grupe karakteriše specifičan žargon, stil oblačenja i zajednički ideali. S pojmom navijačka potkultura može se povezati i pojam „ultras“, koji se odnosi na vrstu navijača, poznatih po fanatičnoj podršci koja može dovesti do nasilja i širenja mržnje. Njihovo međusobno fizičko obračunavanje ima za cilj ponižavanje protivnika, a njihove akcije su često ekstremne i mogu biti uzrokovane političkim ideologijama i rasizmom. „Huliganizam se najčešće manifestuje kroz sukobe i tuče suprostavljenih navijačkih grupa na stadionu i izvan njega, kroz sukobe navijača sa policijom,

utrčavanje u teren i napadanje igrača ili sudija, ubacivanje opasnih predmeta u teren, razbijanje objekata izvan stadiona itd. Ne treba svakako zanemariti ni verbalne vidove nasilja koji podrazumijevaju uvrede na ličnoj, rasističkoj i nacionalnoj osnovi“ (Dušanić, 2013: 24).

Nasilničko ponašanje se odvija u okrilju legalne djelatnosti kakva je podrška, odnosno navijanje za neki sportski klub ili ekipu. Dok se navijanje odvija u okvirima sportskih motiva i uvažavanja suparničkih ekipa i timova, ono ima prihvatljiv oblik. Navijačka podrška postaje devijantna kada je zasnovana na nekim drugim, a ne sportskim motivima. Često se agresivno ponašanje navijača opravdava sličnim ponašanjem igrača, trenera, predstavnika sportskih klubova prema protivnicima, navijačima, sudijama i drugim zvaničnim licima. Nekada i mediji utiču na „podgrijavanje“ neprijateljskih odnosa prema rivalima. Iako ovo nije za podcjenjivanje, ne može biti opravdanje za huliganizam navijačkih grupa. Navijačka pristrasnost je opravdana sve dok se zadržava u okvirima mirnog navijanja i ne prelazi u ozbiljne sukobe (Milosavljević i Jugović, 2009).

Teorija potkulture sukoba osvjetljava devijantno ponašanje navijačkih grupa. Međutim, postavlja se pitanje da li je ovakvo ponašanje jedino i najvažnije obilježje navijačkih grupa ili se kod njih mogu prepoznati i društveno prihvatljivi i korisni oblici djelovanja.

2. Altruistički potencijal navijačkih grupa

Pojam altruizam je upotrijebio Ogist Kont, tridesetih godina XIX vijeka, izvodeći ga iz latinske riječi „alter“, što znači „drugi“. Smatrao je da pojedinci imaju moralnu obavezu da služe interesima drugih ili većem dobru, pri čemu tuđe interese i interese svoje zajednice stavljaju ispred sopstvenih interesa. „Altruista je čovjek koji se u svom mišljenju i radu upravlja ljubavlju prema bližnjima, čovjekoljubac“ (Vujaklija, 1970: 32). Altruizam označava životni stav koji uključuje nesebičnost, naklonost i ljubav prema drugome i spremnost da mu se pomogne, po cijenu lične štete i žrtve bez ikakve naknade ili nagrade (Vidanović, 2006). Altruistički postupci su rezultat svjesne namjere da se nekome pomogne i često zahtijevaju žrtvovanje i odricanje. „Ljudi koji pomažu drugima koji im ne mogu uzvratiti, niti to od njih očekuju, altruistički se ponašaju“ (Maucauley i Berkowitz, 1970, prema Milosavljević, 2005: 125).

Moralni imperativ da se pomogne drugima, a posebno onima koji su u stanju socijalne ugroženosti, smatra se univerzalnom vrijednošću. Kao prosocijalni oblik ponašanja, čiji je cilj dobročinjenje bez ikakve naknade ili spoljašnje nagrade, altruizam se smatra vrlinom u većini kultura i osnova je mnogih religija. Ujedno je i suštinsko obilježje profesije socijalnog rada.

Ovim kratkim osvrtom na obilježja altruizma, želi se skrenuti pažnja na ispoljavanje altruističkog ponašanja navijačkih grupa. Nasuprot uvriježenom načinu posmatranja navijačkih grupa kroz fizičke sukobe, vandalizam i huliganstvo, pažnja se preusmjerava na njihovo učešće u humanitarnim akcijama i aktivnostima.

Nepovoljne socioekonomske prilike u našem društvu otežavaju i/ili onemogućavaju funkcionisanje velikog broja ljudi kojima je sve više potrebna, ne samo institucionalna pomoć, nego i pomoć nevladinih, vjerskih i neformalnih organizacija. Među njima se prepoznaju i navijačke grupe, koje se sve više uključuju u akcije pružanja materijalnih i nematerijalnih vidova pomoći. Neke navijačke grupe osnivaju i fondacije, kako bi raspolagale sredstvima za pravovremeno djelovanje. Putem medija masovnog komuniciranja, pogotovo putem društvenih mreža, može se vidjeti da su neke navijačke grupe organizovale humanitarne akcije ili dale svoj doprinos u već pokrenutim akcijama. Bez obzira na vrstu i obuhvat pomoći, ove aktivnosti navijačkih grupa predstavljaju pozitivan primjer i odudaraju od uobičajenog shvatanja o njihovom devijantnom ponašanju.

Primjera radi, članovi navijačke grupe Fudbalskog kluba Borac su organizovali različite humanitarne akcije za prikupljanje pomoći ugroženim članovima društva. Među njima je akcija prikupljanja novčanih sredstava za liječenje trogodišnje Sofije o čemu govori napis „Borac ima srce za Sofiju“ (<https://mondo.ba/Sport/Fudbal/amp/a725774/FK-Borac-humanitarna-akcija-za-lijecenje-Sofije-Micevic.html>) ili akciju prikupljanja pomoći za nezaposlenu samohranu majku četvoro djece, pod nazivom „Humani Lešinari“ (<https://mondo.ba/Sport/Fudbal/a542583/Humani-Lesinari.html>). Više puta su pomagali djeci i porodicama sa Kosova. Povodom devedesetogodišnjice kluba organizovali su humanitarni turnir u malom fudbalu na terenima K4 (<https://mojkontakt.com/blog/2016/07/20/lesinari-u-nedjelju-organizuju-humanitarni-turnir-u-malom-fudbalu-na-terenima-k4/>). Tradicionalno, pa tako i krajem 2019. povodom novogodišnjih praznika, navijačka grupa banjalučkog Borca pokrenula je

akciju prikupljanja slatkiša za mališane iz JU Dječiji dom Rada Vranješević (<http://www.lesinari1987.net/sajt/>). Mnogi članovi ove navijačke grupe su dobrovoljni davaoci krvi ili organizatori akcija dobrovoljnog davanja krvi. Njihov altruizam je naročito došao do izražaja tokom poplava u maju i avgustu 2014. godine, kada su pravili nasipe u Banjoj Luci i Doboju, skupljali pomoć za poplavljeni Šamac, a oko 150 članova grupe je učestvovalo u spasavanju ljudi i dijeljenju humanitarne pomoći.

Primjeri sličnih humanitarnih akcija i aktivnosti mogu se naći i kod drugih navijačkih grupa, što bi moglo biti predmet dublje analize. Pomenutim primjerima tek skrećemo pažnju na specifičan vid djelovanja navijačkih grupa. Njihovim humanitarnim akcijama su obuhvaćeni, kako pojedinci, tako i grupe i zajednice. Potencijali koje posjeduju navijačke grupe su brojnost članova, jedinstvo unutar grupe, organizovanost i predanost. Budući da navijačke grupe posjeduju značajne resurse za organizovanje humanitarnih ili radnih akcija, ovi altruistički potencijali mogu biti bolje iskorišteni i kanalisani. Jedan od načina je povezivanje sa socijalnim radom.

3. Navijačke grupe i socijalni rad

Međunarodna definicija socijalnog rada glasi: „Socijalni rad je na praksi bazirana profesija i akademska disciplina koja promoviše socijalne promjene i razvoj, socijalnu koheziju, kao i osnaživanje i oslobođenje ljudi. Središnji principi socijalnog rada su socijalna pravda, ljudska prava, kolektivna odgovornost i uvažavanje različitosti. Zasnovan na teorijama socijalnog rada, društvenih nauka, opšteljudskom i autohtonom znanju, socijalni rad angažuje ljude i strukture da se usmjere ka životnim izazovima i povećanju blagostanja“ (IASSAW i IFSW, prema Milosavljević i Petrović, 2017: 28).

U praksi socijalnog rada primjenjuju se tri teorijsko-metodska pristupa: socijalni rad sa pojedincem, socijalni rad sa grupom i socijalni rad u zajednici.

Socijalni rad s pojedincem je prvi i najčešće korišćen pristup profesionalnog socijalnog rada, koji se definiše kao „naučna disciplina teorijskog i primjenjenog karaktera koja se bavi teškoćama u ličnom i socijalnom funkcionisanju pojedinca i iznalaženjem odgovarajućih metoda i tehnika stručne pomoći radi prevazilaženja i rješavanja istih.“ (Vidanović,

2009: 21). Ovaj pristup se sastoji od aktivnosti i usluga koje obučeni radnici pružaju ljudima kada im je neophodna stručna pomoć u rješavanju njihovih ekonomskih, socijalnih, emocionalnih i drugih životnih teškoća.

Socijalni rad sa grupom je pristup putem koga se pomaže pojedincima u grupama da iz snage grupe crpe moći i ideje za prevazilaženje problema. Najčešće se odvija kao rad s porodicom, grupama korisnika sa sličnim problemima i potrebama, korisnicima neke ustanove, vršnjačkim grupama i sl. U sadržinskom smislu, socijalni rad sa grupom koristi veoma različite aktivnosti i akcije, a koje će biti iskorištene zavisi od tipa i sastava grupe (porodica, vršnjačka grupa i sl.) te ciljeva i svrhe rada (prevazilaženje konflikata, ponovno oživljavanje narušenih odnosa) i ličnih i zajedničkih potreba ili problema članova grupe (otuđenost, marginalizacija, alkoholizam i sl.).

Socijalni rad u zajednici usmjeren je na društvene uzroke nekih pojava, procese i probleme, s ciljem da utiče na društvene promjene ne zanemarujući pojedince, bilo kao nosioce tih promjena ili kao njihove žrtve. Ovaj pristup najčešće se vezuje za lokalnu zajednicu i omogućava da se prethodna dva pristupa koriste efikasnije, kao i da se racionalnije zadovoljavaju zajedničke potrebe ili prevazilaze isti ili slični problemi pojedinaca i/ili socijalnih grupa. Osnovni ciljevi socijalnog rada u zajednici su: podsticanje boljeg i osmišljenog razvoja zajednice i organizacija zajednice u cjelini; uspješno korištenje snaga i izvora zajednica (materijalni, kulturni); uspostavljanje direktne veze između uzroka i posledica ugroženosti, hendikepiranosti i socijalnih problema; mobilizacija građana, dobrovoljnih organizacija i svih formalnih i neformalnih organizacija u zajednici u ostvarivanju socijalnih ciljeva i funkcija zajednice (Milosavljević, Brkić, 2010: 121).

Kod nas je većina socijalnih radnika zaposlena u centrima za socijalni rad, ali se socijalni rad obavlja i u obrazovnim, zdravstvenim, privrednim i drugim ustanovama i organizacijama, te u formalnim i neformalnim udruženjima građana. U humanitarnom djelovanju navijačkih grupa mogu se zapaziti neki elementi socijalnog rada s pojedincem, grupom ili u zajednici. O tome govore primjeri pružanja pomoći pojedincima putem akcija prikupljanja novčanih sredstava ili organizovanja dobrovoljnih akcija poput onih za vrijeme poplava 2014. godine (izgradnja nasipa, dijeljenje hrane i pića poplavljenim građanima, čišćenje grada i sl.)

Povezivanje prakse socijalnog rada sa djelovanjem navijačkih grupa treba da počiva na etičkim principima profesije socijalnog rada, kao što su: pomoć ljudima u nevolji i djelovanje na društvene probleme, na osnovu profesionalnog znanja, vrijednosti i vještina; borba protiv socijalne nepravde i obezbijedenje jednakih mogućnosti, pristupa neophodnim informacijama, službama, izvorima i sl; poštovanje dostojanstva i vrijednosti svake osobe i ophođenje prema svakoj osobi s poštovanjem, sa sviješću o pojedinačnim razlikama i kulturološkim i etničim različitostima; prepoznavanje centralne važnosti međuljudskih odnosa i razumijevanje da su veze između ljudi i sa ljudima neophodan pokretač promjena (IFSW, 1994).

ZAKLJUČAK

Rukovodeći se teorijom potkulture sukoba, socijalni rad bi trebalo da se usmjeri na predupređenje i eliminisanje devijantnog ponašanja navijačkih grupe (fizički sukobi, vandalizam, huliganstvo). Jedan od načina može biti afirmisanje pozitivne prakse humanitarnog djelovanja navijačkih grupa.

U saradnji sa centrima za socijalni rad navijačke grupe bi mogle da osmišljavaju i provode akcije pomoći i podrške ugroženom stanovništvu. Pošto centri za socijalni rad posjeduju evidenciju o tome kome je pomoć najpotrebnija, razmjena informacija o socijalnim potrebama i problemima pojedinaca i grupa je jedan vid moguće saradnje. Drugi vid saradnje može biti osmišljavanje konkretnih akcija, pri čemu centri za socijalni rad mogu dati smjernica i savjete kako bi navijačke grupe što efikasnije realizovale namjeravane aktivnosti. Treći mogući način je promocija aktivnosti, što utiče na animiranje i uključivanje većeg broja građana.

I tako redom, a sve na temelju principa i pristupa savremenog socijalnog rada. Umjesto etiketiranja i stigmatizacije, treba uočavati resurse za pozitivne promjene. To znači korištenje altruističkih potencijala navijačkih grupa u svrhu preveniranja i eliminisanja njihovog devijantnog ponašanja, ali i podsticanja dobroćinih aktivnosti u zajednici.

LITERATURA

1. Dušanić, S. (2013). *Karakteristike fudbalskih navijača*, Banja Luka: NVO Perpetuum mobile - Centar za razvoj mladih i zajednice Banja Luka;
2. *Etički kodeks nacionalnog udruženja socijalnih radnika* (2005), Beograd: Socijalna misao, časopis za teoriju i kritiku socijalnih ideja i prakse, 2005, broj 4;
3. Howe, D. (1997). *Uvod u teorije socijalnog rada*, Beograd: Naučno - istraživački centar za socijalni rad i socijalnu politiku, FPN;
4. Kovačević, B. (2009). *Savremena sociologija*, Banja Luka: Pravni fakultet - Centar za publikacije
5. Kovačević, B. i Perić, R. (2009). *Socijalna patologija*, Banja Luka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske;
6. IFSW (2018). *Global Social Work Statement of Ethical Principles*, dostupno na <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>, pristupljeno 26.01.2020;
7. Milosavljević, B. (2005). *Socijalna psihologija I: Uvod u socijalnu psihologiju*, Banja Luka: Filozofski fakultet;
8. Milosavljević, M. (2009). *Osnove nauke socijalnog rada*, Banja Luka: Filozofski fakultet
9. Milosavljević, M. i Brkić, M. (2010). *Socijalni rad u zajednici*, Beograd: Republički zavod za socijalnu zaštitu;
10. Milosavljević, M. i Petrović, J. (2017). *Uvod u socijalni rad*, Banja Luka: Fakultet političkih nauka;
11. Payne, M. (2001). *Savremena teorija socijalnog rada*, Banja Luka: Filozofski fakultet;
12. Šijaković, I. i Vilić, D. (2010). *Sociologija savremenog društva*, Banja Luka: Ekonomski fakultet;
13. Vidanović, I. (2006). *Rečnik socijalnog rada*, Beograd: autorsko izdanje
14. Vidanović, I. (2009). *Pojedinac i porodica*, Beograd: autorsko izdanje
15. Vujaklija, M. (1970). *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd: Prosveta

Internet izvori:

- <https://mondo.ba/Sport/Fudbal/amp/a725774/FK-Borac-humanitarna-akcija-za-lijecenje-Sofije-Micevic.html>, pristupljeno 05.01.2020;
- <https://mondo.ba/Sport/Fudbal/a542583/Humani-Lesinari.html>, pristupljeno 05.01.2020;
- <https://mojkontakt.com/blog/2016/07/20/lesinari-u-nedjelju-organizuju-humanitarni-turnir-u-malom-fudbalu-na-terenima-k4/>, pristupljeno 08.01.2020;
- <http://www.lesinari1987.net/sajt/>, pristupljeno 08.01.2020.

Доц. др Драган Радишић¹

ЗНАЧАЈ СПОРТА ЗА СВЕ

с посебним освртом на навијачко насиље

АПСТРАКТ: Кроз рад се жели указати на значај спорта, за целокупно становништво, без обзира на године старости, спол итд., а нарочито значај спорта у сектору одбране и безбедности. Такођер жели се указати на изузетно повољно деловање спорта на здравље, психичку стабилност, радни и борбени морал, мотивацију и другарство. На жалост све позитивне карактеристике спорта у знатној мери нарушава и угрожава навијачко насиље, нарочито кад су у питању колективни (тимски) спортови у питању.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Спорт, одбрана и безбедност, здравље, навијачко насиље, Република Српска, спорт за све.

Phd Dragan Radisic

THE IMPORTANCE OF SPORTS FOR ALL - with special reference to violence by supporters

ABSTRACT: The aim of the paper is to highlight the importance of sport, for the entire population, regardless of age, gender, etc., and especially the importance of sport in the defense and security sector. Also, it wants to show up on exceptionally favorable effects of sport on health, mental stability, work and combat morale, motivation and fellowship. Unfortunately, all the positive characteristics of sports greatly impair and threaten violence by supporters, especially when it comes to collective (team) sports.

KEY WORDS: Sport, defense and security, health, supporter violence, Republika Srpska, sport for all

1 Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, контакт: draganradisic@yemail.com

УВОД

„Спорт је универзални језик који зближава људе,
без обзира на њихово порекло, веру или економски статус.”

Koffi Annan

Спорт и физичка активност имају важну улогу у свим подручјима људског живота. Физичка активност позитивно утиче на усвајање здравог начина живота, унапређује здравље и квалитет живота. Спорт је данас “медиј” којим се шире поруке мира, једнакости и пријатељства међу људима. Редовна физичка активност један је од кључних фактора за здрав живот. Немогуће је набројати све позитивне аспекте физичке активности, но без сумње неке од њих су: унапређење здравља и квалитета живота, продужује очекивано трајање живота и смањује ризик за хронично незаразних болести као што су болести срца и крвних судова, шећерна болест, малигне болести и сл.

Многобројни су разлози који говоре у прилог бављења спортом. Спорт и физичка активност превентивно делују на прекомерну дебљину (тежину) у дјетињству и наравно у одраслој доби. Спорт и физичка активност развијају самосвест и смањује анксиозност и стрес. Учи дете како побеђивати али и прихватати пораз, учи га фаир-плау-у у игри и животу, развија пријатељство. Деца која се баве спортом имају здравије навике храњења, мање пуше, мање конзумирају алкохол, мање се разбољевају...

Спортски програми доводе код младих људи до развоја вештина, тимског рада, самодисциплине, боље социјализације у друштву. Спорт и физичка активност испуњавају друштвени живот младих и не препушта их негативним социјалним појавама и криминалу, и у њима се јавља позитивнији приступ животу...

На жалост, данас смо сведоци све веће професионализације спорта у сврху постизања врхунских резултата и материјалне добити, односно све се чешће заборавља дух олимпизма “Важно је учествовати”,

а повећава се притисак на децу и спортисте с поруком “Важно је победити”.

Желимо ли живети у цивилизованом друштву и друштву у којем владају одговорности за будућност наше деце, морамо деловати и посветити се омасовљењу спорта, јер то на крају представља корист и за појединца и за друштво у целини.

На нивоу локалне заједнице је потребно осмислити програме за веће укључивање деце и младих бављењу спортом и то наравно бесплатно, без учешћа родитеља. Спонзори би требали донацијама подстцати такве активности, а не само врхунски спорт, који ионако окреће велики новац у рукама појединаца. Из свега произлази да спорт и физичку активност ваља искористити у побољшању здравља и развоја деце. Активна улога у овом подручју може јединствено и значајно допринети унапређењу јавног здравства и у исто вријеме ојачати друштвени кредибилитет и одговорност за спорт у целин

Важност спорта, његово место и улога у друштву регулисани су Законом о спорту, Стратегијом развоја спорта за одређени средњорочни период и другим подзаконским актима.²

Свако има право да се бави спортом. Забрањена је свака непосредна и посредна дискриминација спортиста у обављању спортских активности, с обзиром на неко лично својство, пол, статус, опредељење или уверење, укључујући и дискриминацију професионалних спортиста и спортиста који желе то да постану у погледу запошљавања, зараде или услова рада, осим када се прављење разлике, односно стављање спортисте у неповољнији положај у односу на друге спортисте у истој или сличној ситуацији темељи на самој природи или стварним и одлучујућим условима обављања одређене спортске активности, а циљеви који се тиме желе постићи јесу оправдани.

2 Закон о спорту РС, Србије и БиХ.

СПОРТ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Спорт, као значајну друштвене активност у Републици Српској, регулише Закон о спорту донет 2003. године и низ других Законских и подзаконских аката који на одређени начин регулишу поједина питања директно или индиректно везана за спорт.

Спорт у Републици Српској спада у домен надлежности Министарства породице, омладине и спорта Републике Српске и организован је на нивоу спортских савеза Републике Српске.

У Српској спорт је веома цењен и уско везан за спорт у Србији. Запажени репрезентативни и појединачни успеси спортиста из Србије, се често прослављају на улицама и трговима широм Републике Српске.

У Српској постоји око 800 разних спортских клубова од којих је 450 регистрованих са правом на учешће у већим спортским такмичењима.

„СПОРТ ЗА СВЕ“

Као синоними за ово карактеристично подручје спорта, намењено најширим деловима становништва и ослобођено старосних ограничења, у пракси се користе различити термини: рекреација, рекреативни спорт, фитнес, спорт за све, велнес... Појам рекреација потиче од латинске речи *recreo (recreare)* што значи поново створити, обновити, поново креирати. У антрополошком смислу се односи на регенерацију људских физичких и менталних потенцијала. Рекреацијом се, дакле, могу сматрати све активности које се спроводе ван подручја професионалног рада човека, а које појединац употребљава као личну потребу у циљу одмора, релаксације, разоноде и забаве.

Спорт за све- у многим јавним документима се дефинише као *област која обухвата бављење спортским активностима ради одмора и рекреације, унапређења здравља, или унапређења сопствених резултата у свим сегментима друштвеног живота.*

Последњих година се у стручној литератури и свакодневном говору одомаћио се енглески израз – фитнес (*fitness*), настао од речи *fit* што

означава добру форму, добру кондицију (бити *fit* или бити здрав и оран). Употребљава се да би се описао начин живота по којем једна особа може најефикасније да функционише у својој свакодне-вици. Фитнес, дакле, не обухвата само вежбање, већ начин живота који подразумева дозирану физичку активност, правилну исхрану, програме психичког растерећења, релаксацију и естетске програме. Многи данас фитнес лаички везују само за популарни аеробик или вежбање са теговима, што је погрешно и непотпуно схватање ове широко распрострањене појаве. Финансирање основних видова спорта (врхунског, квалитетног, рекреативног, школског, спорта особа са инвалидитетом...), као и других пратећих ресурса (спортских објеката и инфраструктуре, здравствене заштите спортиста, дијагностике, едукације кадрова, издаваштва...) сигурно је један од најзначајнијих делова Стратегије развоја спорта у Републици Српској.

Према расположивим подацима, редовна издвајања из буџета исказана по глави становника су још увек испод једног евра што Републику Српску доводи на само дно европске лествице буџетских издвајања за спорт.

Успркос објективним проблемима и недаћама присутним у свим гранама спорта, посљедњих година забележена је видна експанзија на свим нивоима – од пораста броја активних спортиста, формирања нових клубова у постојећим гранским савезима, затим формирања нових гранских савеза, преко увођења нових спортова који нису били заступљени у претходном периоду, па до спортских резултата који се остварују, на задовољство свих.

Новим Законом о спорту, желимо да заштитимо спортске клубове и њихову имовину, али истовремено и да омогућимо лицима која имају капитал да га уложе у клубове и допринесу развоју спорта - изјавила је министар породице, омладине и спорта РС Соња Давидовић за “Глас Српске”.³

3 <https://www.glassrpske.com/cir/sport/sp-republika-srpska/sonja-davidovic-ministar-porodice-omladine-i-sporta>

СПОРТ И ЗДРАВЉЕ

У основи спортом се превасходно треба бавити у функцији здравља и то би требао бити циљ свакога од нас, било да је: физичко васпитање, спортска грана или рекреација како би вежбање постало стил живота.

Спорт има важну улогу у свим подручјима људског живота. Телесна активност позитивно утиче на усвајање здравог начина живота, унапређује здравље и квалитет живота. Спорт је данас медиј којим се шире поруке мира, једнакости и пријатељства међу људима.

Редовна телесна активност један је од кључних чинилаца здравог живот. Немогуће је набројати све позитивне аспекте телесне активности, али без сумње неке од њих су: унапређење здравља и квалитете живота, продужује очекивано трајање живота и смањује ризик за хроничне незаразне болести, као што су болести срца и крвних судова, шећерна болест, малигне болести и сл.

Позитивни аспекти редовне телесне активности читавају се код физичког и менталног здравља, као и психосоцијалног развоја. Никада није прерано да се започне с усвајањем здравих навика и едукацијом о важности телесне активности: студије показују да већина деце која се баве спортом и телесно су активна у дјетињству, задрже такве навике и у старијем добу. Спорт има позитиван учинак на развој личности – деца која се од малена баве неком спортском активношћу, већ у раном животном добу развијају радне навике и самодисциплину. Спорт има позитивну улогу и у емоционалном развоју деце будући да олакшава и процес социјализације.

Веза између спорта, телесне активности и здравља, препозната је и од стране Светске здравствене организације која је 2004.г. донела документ о Глобалној стратегији здраве исхране, телесне активности и здравља. Као и Резолуцију о промоцији здравља и здравог стила живота.

Веома важно је да деца већ од предшколског узраста буду физички

активна јер тако стварају предуслове да буду здравија и када одрасту сматрају стручњаци.

Као што без алата нема ни заната, тако је и за успешно бављење спортом потребно имати добре услове, пре свега спортске терене.

Стање једне нације у области спорта огледа се у томе колико та земља брине о сваком грађанину и стварању услова да се сви баве спортом.

Изградња објеката је један од честих облика који користи држава када се упушта у решавање проблема физичке културе народа. Објекти који су намењени најширем кругу грађана планирају се, по правилу, у скромнијој варијанти, типски, по могућности на отвореном, у ближем окружењу или непосредно поред стамбених блокова. Мини-спортски центри лоцирају се уз школе или представљају својеврсно место окупљања у оквиру стамбеног насеља, а код нас су нешто ређе везани и за пословне објекте.

Које су основне вредности спорта? Према Европском кодексу спортске етике и Европској спортској повељи Савета Европе спорт у основи мора бити: доступан свима под једнаким условима; хуман; слободан и добровољан; здрав и сигуран (безбедан); фер-плеј, толерантан, етички прихватљив и усмерен ка пуном остваривању личности; у складу са природном средином и друштвеним окружењем; независан од злоупотреба у политичке, комерцијалне и финансијске сврхе, односно циљева који су супротни спортском духу. Спортски дух је суштинска вредност спорта и карактеришуга: етика, фер-плеј и поштење; здравље; изузетна достигнућа, карактер и образовање; радост и забава; тимски рад; посвећеност; поштовање правила и закона, поштовање себе и других учесника; храброст, заједница и солидарност.⁴

4 Корист од физичке припремљености:

Срце: може црпети више крви с мање напора

Масноће у крви: смањујете ниво холестерола, а и вредности триглицерида

Крвни притисак: смањићете га, поготово ако је мало повишен, спречићете висок притисак

Шећерна болест: можете снизити ниво шећера у крви, помаже у превенцији појаве старачког (тип II, независно од инсулина) дијабетес

Кости: избегавате остеопорозу, али не преинтензивно да не пореметите месечни циклус (ово важи за жене).

СПОРТ И ОДБРАНА И БЕЗБЕДНОСТ

У историји ратовања физичка способност је увек играла значајну улогу у припремљености војника за борбу. У првобитним ратовима физичка способност и физичке вештине имале су готово пресудну улогу.

Исход борби је у највећој мери зависио је од физичких потенцијала појединаца, јер су се борбе водиле „прса у прса“. Са развојем науке и технике и других технологија, а нарочито у последњој деценији, тај значај се привидно смањивао. Доминација технике и технологија, само је привидно редуковала физичко ангажовање војника на бојишту.

Због тога, све армије света и даље велику пажњу поклањају физичкој обуци. У неким јединицама, као што су јединице специјалне намене (падобранске, противтерористичке, извиђачке, диверзантске и др.) неопходан је висок ниво физичке способности због природе њиховог ангажовања. Са порастом тероризма, значај ових јединица је све већи и од њих се тражи све квалитетнија обука, где се врхунска физичка припремљеност и оспособљеност подразумевају.

Поред тога, у ратним условима, физички способнији борци су отпорнији на различите врсте стресова, напоре и недаће свих врста, од чега зависи морал и воља за борбу. Физички слаби војници у рату опажају себе као неупотребљиве и често беже од стварности одавајући се алкохолу и другим облицима непожељног понашања. Физички способнији имају већу отпорност и бољу адаптацију на различите климатске и температурне промене, на глад, жеђ, неспавање и друго. Посебно је значајно да се физички способан борац лакше одупире

Уопштено: уклањате стрес, боље се осећате, боље спавате и побољшавате концентрацију Припрема и трчање маратона побољшава здравље артерија, умањујући њихову „васкуларну“ старост за око пет година, каже једно истраживање. Истраживачи са Универзитета Бартс и Лондонског универзитетског колеџа су тестирали 138 нових тркача који су се спремали за Лондонски маратон. Током тренирања које је трајало шест месеци, њихове артерије су повратиле мало младалачке еластичности, што би требало да смањи ризик од срчаних напада и шлога. А њихов крвни притисак је пао као да су им биле преписане таблете.

Током сваке недеље, одрасле особе би требало да раде макар минимално од наведеног: 150 минута вежби умереног интензитета, као што је брзо ходање, тенис у дублу или вожња бицикла 75 минута вежби високог интензитета, као што је трчање, фудбал или одбојка, рукомет, кошарка и сл. Требало би радити и вежбе за снагу - као што су склекови, трбушњаци или дизање и ношење тегова - барем два пута недељно, како би мишићима омогућили добро вежбање.

замору и брже се од њега опоравља. Физичка способност војника, у миру и рату, има непосредан утицај на ефикасност извршавања задатака. Поред тога што физички способнији борац лакше подноси напоре и потешкоће током извршења задатака, он се мање повређује приликом савладавања различитих терена и препрека, а рањени се брже опорављају.

У заједничкој декларацији **Међународног удружења за спортску медицину (FIMS)** и **Светске здравствене организације (WHO)** под називом *Physical activity for health* наглашено је да је недовољна физичка активност, у данашње време, најважнији фактор непотребног разбољевања и прераног умирања и да редовна, програмирана физичка активност у широком обиму штити организам од најзначајнијих хроничних незаразних обољења савременог света.

Друштвено-економска и социјална стварност у којима одрастају данашње генерације оставља последице и на њихов психо-физички развој. Општа друштвено-социјална кретања у целом свету изазвала су знатан пораст зависника (дрога, дуван, алкохол и др.), а време „седаљачког живљења“, условљено начином живота (често седење испред компјутера, телевизора, заокупљеност мобилним телефонима и др.) угрожавају биолошки потенцијал младих људи. Нажалост, ни у току школовања ученика и студената у грађанству није створена у довољној мери навика бављења физичким вежбањем и спортом

У готово свим војскама света, па тако и у Војсци Србије и ОС БиХ, физичка обука се спроводи плански и систематски као трајан процес обучавања и увежбавања њихових припадника, и то извођењем: јутарњег вежбања, физичког вежбања, примењеног физичког вежбања, спортског дана, спортских такмичења и провере физичких способности.

Јутарње вежбање има за циљ да утиче на брже увођење организма у дневни режим рада и подизање оптималног нивоа издржљивости.

Часови физичке обуке су основни облик физичке активности на којем се стичу и усвајају вештине, тј. кретна знања и навике и подижу и одржавају физичке способности неопходне за успешно савлађивање процеса обуке.

Примењено физичко вежбање као облик физичке обуке изводи се у оквиру посебних форми обуке (одлазак и повратак са обуке, након

извођења тактичких вежби, гађања, припреме за логоровања и друге облике обуке, увежбавања одређених радњи под оптерећењем и сл.). То је облик физичке обуке који мора бити непосредно повезан са војностручном обуком у целини. Изводи се у свим условима уз максимално коришћење природних објеката на земљишту, приручних средстава и вежбалишта.

Спортски дан је организовани облик физичке обуке који омогућава бављење свим активностима из физичке културе, кроз такмичење и разоноду, а ради подизања физичких способности на виши ниво.

Слободне спортске активности намењене су задовољењу афинитета и потреба појединаца за бављење спортом, кроз организоване форме рада, као што су рад у спортским секцијама, такмичења и друго.

Провера физичких способности изводи се ради утврђивања нивоа физичких способности професионалних војних лица за извршавање задатака у оквиру додељене мисије команде, јединице или установе.

Поред тога, *Упутством о спортским такмичењима у Војсци Србије* предвиђена је реализација спортских такмичења и првенства редовно и на свим нивоима, закључно са спортским првенствима Војске Србије и ОС БиХ. Припадници ових војски плански, организовано и активно учествују на бројним домаћим и међународним спортским такмичењима.

Припадници ОС БиХ,
гости Воске Србије

Џудисти Војске
и полиције Србије

СПОРТСКА ТАКМИЧЕЊА У БЕОГРАДУ

Спортско такмичење у Србији и Београду потврдило је спремност за сарадњу и пријатељство два министарства и две војске. Иако су се војне-спортске екипе жестоко бориле за што бољи резултат у малом фудбалу, одбојци, атлетици, кошарци.

на крају је ипак победило дружење и пријатељство кроз спорт. Тако је спорт показао по ко зна који пут да повезује људе, јача пријатељство и развија најбоље људске особине.

НАВИЈАЧКО НАСИЉЕ

Криминалитет се данас универзално третира као један од најтежих друштвених проблема. Уз, то, криминалитет малолетника има прворазредни значај, и то како због специфичности комплексних потреба заштите и бриге о младима као осетљиве популације у развоју и „носиоца будућности“ друштва и човечанства, тако и услед важности спречавања ескалације криминалитета младих и криминалитета уопште. У том смислу, насиље навијачких група на спортским приредбама (углавном млади . .) је, у извесном смислу, константа која прати развој спорта као једну од веома важних људских делатности.

Спорт има сложenu и амбивалентну природу која се изражава у истовременој присутности хомогенизујућег (интегративног) и антагонизујућег (деинтегративног) друштвеног потенцијала у њему (Armstrong, Giulianotti, 1999). Услед тога, спорт, с једне стране, подстиче везивање различитих група, нација и култура, али се у њему и у вези с њим често појављује и разноврсно насиље, и са њим повезано вршење кривичних дела и прекршаја којима се нарушава безбедност и подстичу конфликти. У том смислу, уважени професор Ђ. Игњатовић упућује с правом на „наивно веровање да је спорт универзални антикриминални чинилац“, као и разлика између професионалних и аматерских спортских активности, при чему професионални спорт види као непожељан, будући да је „он одавно огрезао у најразличитијим видовима криминалних активности“ (Игњатовић, 2004:541).

Спортска публика је све масовнија; у оквиру ње се формирају групе које се више од других интересују, организују и припремају за пружање подршке свом клубу путем навијања. На спортским сусретима често је долазило до нереди у којима је практично било немогуће

контролисати или каналисати понашања навијача и навијачких група, услед чега су такве групе представљале и сталну опасност не само за власт већ и за безбедност заједнице у целини. Наравно да насиље навијача, као само један од појавних облика свеприсутнијег насиља, не представља подједнако велику опасност за друштвену заједницу као неки други облици насиља, али све чешћи примери са смртним последицама, великим бројем повређених и материјалном штетом, као и историјски континуитет ове појаве, представља својеврстан изазов за организовање и систематичније бављење овим безбедносним проблемом. Ово у толико пре, што се у њему углавном ангажују и малолетници који усвајају насиље као начин комуникације или чак стил живљења.

Навијање и припадност навијачким групама, постају све чешће, „модеран начин понашања“, углавном млађих лица, која у групи имају снажан осећај припадности и идентификацији са групом, непосредно учествујући у спортском догађају, претварајући навијање у спектакл или ритуал, али често и преносећи насиље из друштвеног окружења или генеришући насиље и недолично понашање у самом спортском окружењу. Такво понашање се све чешће везује за фудбалске навијаче (довољно се подсетити утакмица „велике четворке“: Ц.Звезда, Динамо, Партизан, Хајдук, за бивше СФРЈ), али треба рећи да је оно присутно и на другим спортским приредбама, попут кошаркашких, рукометашких и хокејашких утакмица, при чему је често реч о истим навијачима и навијачким групама.

Насиље спортске публике у нашем региону (земље из бивше СФРЈ), доживело је за последње две деценије ескалацију. Као најважнији узроци који су у периоду од осамдесетих и деведесетих (нарочито) година 20-ог века до данас на нашим просторима довели до појаве и ескалације насиља, хулиганизма, могу се навести: образовање фан-група, њихова све већа организованост, повећање степена агресивности навијача, политизација навијачких група и ескалација навијачких у међунационалне сукобе (Михајловић, 1997.).

Поред ових разлога, узроцима екстремног понашања треба додати и оне на које су указали истраживачи ових појава у Енглеској, чиме се слика узрочности употпуњује: друштвена криза као погодан оквир за хулиганизам (што је већа криза, израженији су

насиље и хулиганизам), губитак друштвених вредности, криза великих идеја, губљење животног смисла, појава вредносне празнине, маргинални друштвени статус омладине, бесперспективност, незапосленост, ситуација у фудбалу и фудбалским организацијама (криминализација, намештање утакмица, клађење, одлазак најбољих играча и кадрова), институционализација хулиганизма кроз навијачке организације, заштитнички однос клубова према навијачима и генерална наклоност младих према понашању које одудара од општеприхваћених норми (Мисић 2010:87). Навијачко насиље је само видљиви и упечатљиви део насиља, које само по себи представља изузетно сложен и специфичан безбедносни проблем. Насиље навијача се, поред изнетих карактеристика, разликује у односу на друге криминалне активности и по мотиву, који је често нејасан или га није могуће са сигурношћу утврдити. За разлику од других извршилаца кривичних дела и прекршаја, који избегавају контакт с полицијом, навијачке групе насиље и недолично понашање испољавају и према припадницима полиције.

Имајући све напред изнесено, јасно је да је навијачко насиље изузетно велики друштвени проблем који поприма још веће размере, јер све више обухвата и малолетну популацију.

Шта угрожава остваривање основних вредности спорта? Савремени спорт је, оптерећен и различитим злоупотребама. Озбиљне претње са којима се сусреће врхунски и рекреативни спорт, као што су допинг, насиље и комерцијалне злоупотребе, прете моралним вредностима, слици и угледу спорта и деформишу његову природу, као и улогу у промоцији здравља и образовања. Јавне власти свих нивоа, невладине спортске организације, Олимпијски покрет, наставници, родитељи, навијачи, тренери, спортски менаџери, као и сами спортисти, морају удружити своје напоре ради елиминисања овог друштвеног зла. Посебну улогу у томе имају медији. Такође, важно је и да све спортске власти и спортисти буду свесни ризика за спортисте, посебно децу, од претераног и неприкладног тренинга и психолошких притисака сваке врсте. Док је утицај спорта на друштво већи него икад, многи млади људи губе поштовање према вредностима спорта. Стога се морају предузимати мере ради подизања нивоа јавне свести о потреби да се спорт учини поштенијим и ближим властитим изворним идеалима.

Увод у социологију спорта, Факултет за физичку културу Свеучилишта у Загребу, 1996.

Закон о спорту Републике Србије („Службени гласник РС”, бр. 24/2011 и 99/2011 – други закон);

5. **Жугић З.;**

Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама („Службени гласник РС”, бр. 67/2003, 90/07, 72/09 – други закон, 111/09 и 104/2013 – други закон);

Закон о спречавању допинга у спорту („Службени гласник РС”, бр. 101/2005);

Доц. др Недељка Дедовић¹
Елвис Зукановић, МА²
Александар Дедовић, МА³
Владимир Скоропад, МА⁴
Санела Климента, МА⁵

КУЛТУРА И МЕНАЏМЕНТ У СПОРТУ - СПОРТСКОЈ ОРГАНИЗАЦИЈИ

Апстракт

Свака организација има своју културу, па се тако култура у спортској организацији, у идеолошком смислу, може описати као „облик основних претпоставки које је одређена група измислила, открила или развила учењем и рјешавањем проблема спољашње адаптације и интеграције, а што се показало као довољно добро да би се сматрало валидним и самим тим нечим што треба пренијети новим члановима, као што је исправан начин схватања, размишљања и осјећања” (Томић, М., 2006, стр.254). То такође значи да свака спортска организација тежи да буде прихваћена као нешто најузвишеније односно нешто што је битније од сваког појединца у самој организацији и његовог личног интереса. Појединци у организацији су под утицајем једни других, тако да је понашање резултат прилагођавања промјенљивом спољашњем окружењу, и оно се може мијењати свјесно, сопственом мотивацијом и тежњом да се прилагоди. Са друге стране, према Минтзбергу, организација која подржава одређену политичку идеологију не може

1 Пословни и правни факултет, Универзитет Унион Никола Тесла, Београд

2 Универзитет Апеирон, Бања Лука

3 Пословни и правни факултет, Универзитет Унион Никола Тесла, Београд

4 Пословни и правни факултет, Универзитет Унион Никола Тесла, Београд

5 Пословни и правни факултет, Универзитет Унион Никола Тесла, Београд

имати сопствени сет вриједности односно своју идеологију (Томић, М., 2006). Томић, М. у литератури “Основи спортске организације” (стр.259), такође наводи утицај културе на функционисање спортске организације:

1. “Развој и очување мисије и духа спорта и мисије спортске организације,
2. Јачање координационих механизма подједнако на вертикалној хијерархијској лествици и на хоризонталном нивоу одговорности и овлашћења,
3. Развој мотивационих ефеката код сваког члана спортске организације,
4. Развијање здравих конкурентских односа између чланова спортске организације заснованих на квалитету способности сваког појединца,
5. Смањење негативних конфликта код чланова спортске организације,
6. Успостављање система контроле понашања радног и спортског дјеловања сваког појединца у спортској организацији,
7. Усмјеравање сваког члана да се адаптира, а по могућности да утиче на промјене у спољашњем окружењу спорта и спортске организације,
8. Усмјеравање својих појединачних напора ка јединственом циљу спортске организације,
9. Обједињавање појединачних и општих циљева спортске организације,
10. Остваривање синергетског ефекта циљно усмјерених структура у спортској организацији”.

CULTURE AND MANAGEMENT IN SPORT - A SPORTS ORGANIZATION

Abstract

Each organization has its own culture, so culture in a sports organization can ideologically be described as “a form of basic assumptions made, discovered or developed by a particular group by learning and solving the problems of external adaptation and integration, which has proven to be good enough. to be considered valid and therefore something to be passed on to new members, such as the correct way of understanding, thinking and feeling ”(Tomić, M., 2006, p.254). It also means that every sports organization seeks to be accepted as something of the highest, that is, more important than any individual in the organization and his or her own self-interest. Individuals in the organization are influenced by each other, so behavior is the result of adapting to the changing external environment, and it can change consciously, with its own motivation and tendency to adapt. On the other hand, according to Mintzberg, an organization that supports a particular political ideology cannot have its own set of values or its own ideology (Tomić, M., 2006). Tomić, M. in the literature “Fundamentals of Sports Organization” (p.259), also states the influence of culture on the functioning of a sports organization:

1. “Development and preservation of the mission and spirit of sport and the mission of the sports organization,
2. Strengthening the coordination mechanisms on both the vertical hierarchical scale and at the horizontal level of responsibility and authority,
3. Development of motivational effects in each member of the sports organization,
4. Developing healthy competitive relationships between members of a sports organization based on the quality of each individual’s ability,
5. Reduction of negative conflicts with members of sports organization,

6. Establishment of a system for controlling the behavior of work and sports activities of each individual in a sports organization,
7. Directing each member to adapt and, if possible, to influence changes in the external environment of the sport and sports organization,
8. Focusing his individual efforts on the unique goal of the sports organization,
9. Combining the individual and general goals of the sports organization,
10. Achieving a synergetic effect of goal-oriented structures in a sports organization”.

Култура и спорт

У литератури Вејновић, Д., “Социологија спорта” култ духа и тијела је представљен на слиједећи начин: “Култура води поријекло од ријечи cultura, cultus, што означава гајење, крчење, његовање и оплемењивање. Не његује се само дух и тијело. Она представља начин на који се појединци суочавају са својим свакодневним животом. Интересантне идеје о тијелу и духу у фази капитализма налазимо код Стефана Цвајга, који наводи примјере о томе до којег је степен његова генерација игнорисала све што је у вези са спортом. Он примјећује да ту чињеницу неће бити лако објаснити данашњем младом човјеку. Као што је познато, у прошлом вијеку талас спорта још није био прешао из Енглеске на наш континент. Није било стадиона на ком би стотине хиљада људи бијеснило од одушевљења када један боксер другог удара песницом у вилицу. Новине још нису слале дописнике да о једној утакмици хокеја напишу ступце извјештаја хомерског полета. Један од оснивача социологије спорта у Њемачкој, Рисе, с правом је тврдио да је и потцјењивање тјелесног у односу на духовно она граница која раздваја и дијели антику од грађанске културе и да је из тог дуга произашао модерни капитализам. Он је човјека свео на постигнуће, на рекорд, па на хомо ментрума, а сви резултати које тако постиже отуђују се од њега самога, онако како то чинио рад до данашњег дана. Спорт је друштвени и културни феномен којег интересује савремена култура, а посебно масовна култура”. Културни туризам подразумијева

укупне материјалне и духовне вриједности једног друштва, тачније оне вриједности које друштво осјећа као јединствени стил живота, што се посебно односи на активне облике учешћа у туризму. "Број посјетилаца на неким мјестима свјетске баштине, поготово онима која су уврштена на Унеско-ов попис мјеста свјетске баштине, почиње представљати озбиљан проблем. Превелики број туриста претвара те локације у мјеста масовног туризма и иако Унеско заговара њихову доступност што већем броју људи, постало је веома тешко успоставити равнотежу између конверзације боравка превеликог броја људи на тим просторима. То поготово долази до изражаја у случајевима када је локално становништво дио крајолика" (Dujmović, M., 2014, str.113).

Спортски туризам и менаџмент у спорту

Због све веће освијештености људи о важности спорта и рекреације, не изненађује податак да је спортски туризам све популарнији међу туристима, па тако према Ritchie (2005) сматра се да није необично да удио спорта у БДП-у неке земље износи између 1 и 2% и да чак 20% путовања у земљама попут Велике Британије могу бити директно повезана са спортским активностима. У случају успутног учествовања у спортским активностима (бављења спортом за вријеме боравка на одмору), тај удио може порастати и до 50%. Такође, многа велика спортска првенства могу позитивно утицати на популаризацију спорта у тој дестинацији, као и на економски развој те земље, а негативна страна је што је касније након завршетка тог великог спортског такмичења тешко искористити и одржавати дате спортске објекте, и свакако нагомилани дугови. Зато се предност даје константном организовању мањих спортских догађаја који ће привући локално становништво и мањи број туриста, и то са кориштењем већ постојеће спортске инфраструктуре (Dujmović, M., 2014).

„С обзиром на чињеницу да људско понашање подлијеже социјализацији, те да за облике социјализације не постоје неки предвиђени узорци, а нити неки посебни разлози, намеће нам се мисао како мора постојати велика разноликост у понашању припадника различитих друштава и култура. Таква разноликост

заиста постоји, а антрополози су до сада разликовали око три стотине различитих култура. Него, таква велика разноликост још не значи да друштво није поклонило пажњу развоју одређеним друштвеним потребама и начинима понашања, које можемо наћи у свим друштвима” (Supek, R., 1977, str.67). Један од основних видова културног живота с аспекта спорта може се огледати кроз теорију културе сиромаштва која је присутна у свим сферама друштвеног и личног живота, па тако и у спорту. То је на веома јасан начин приказано у часопису “Дефендологија – Друштвено окружење и насиље у спорту” (Маринковић, Д., 2001, стр.117): “С обзиром да сви спортови захтијевају психофизичка инвестирања, претпоставка бављења спортом је и одређен режим исхране и физичког тренинга, који се може мјерити индексима потрошње и уношењем енергије. Ово је најдрастичнији примјер баријера на које сиромашни могу да наиђу у бављењу спортом, с обзиром да сиромаштво – на физичком нивоу – подразумијева немогућност задовољавања најелементарнијих биолошких потреба за храном, витаминима, бјеланчевинама, угљеним хидратима, мастима, протеинима, неопходним за физичку активност. То поготово важи за бављење спортом, који захтијева посебан режим, најчешће појачане и контролисане исхране. Такође, за организовано и систематско бављење спортом потребна је и одређена количина материјалних средстава преваходно за спортску опрему. Ова два основна материјална фактора већ сами по себи одређују које друштвене групе ће се бавити којим спортовима. Уколико код сиромашних и постоји мотивација за бављење спортом, материјални фактори дјелују као баријере, те сиромашни немају много избора, осим да се определијеле за оне спортове у којима нема много улагања”. Занемарујући теорију сиромаштва, која се у стварном животу тешко може занемарити, култура и физички изглед су повезани и кроз одређени имиџ. Тај имиџ појединац износи како кроз одијевање, тако и поменути начин исхране, затим уопштено бављење спортом гдје се указује пажња на изглед тијела. Из тог разлога је веома битно да је човјек свјестан себе, да посједује адекватан ниво вриједности, као и да посједује одређена знања о важности ових активности. С обзиром на велики утицај ове невербалне комуникације, данас постоје многе препоруке на који начин оставити утисак на сарадника

у циљу склапања пословног уговора, па оваква понашања тако спадају у дио опште културе. Оно што такође сваки савремени менаџер мора узети у обзир, као дио културе у послу, је правилно трошење времена гдје оно у пословном свијету представља риједак ресурс, гдје влада мисао да је вријеме новац, па је тако важно управљати адекватним распоредом активности и мјером са којом ће наступити према сарадницима, али и поштовање времена сарадника. Csikszentmihalyi (1997) сматра да “осим што управља човјековим понашањем, новац од човјека узима слободно вријеме. У односу на мајмуне као човјекове најближе еволуционе сроднике, људи троше своје вријеме готово идентично. Понашамо се по моделу три осмице. Осам сати спавамо, то раде и мајмуни. Осам сати трагају за храном. Осам сати се уређујемо, гледамо ТВ или се рекреирамо, а мајмуни то вријеме потроше на тријебљење бува и друге козметичке, рекреационе и забавне активности” (Сузић, Н., 2006, стр.13).

У културолошким разликама такође су чести и конфликти, па се управо то подручје сматра занимљивим апсектом компетенција менаџера, али и тема којом су се људи одувijek бавили. Постоје велике културолошке разлике у погледу филозофије рјешавања овог проблема. “Американци су амбивалентни у погледу овог феномена, крећу се од враћања пиштоља у футролу до револверске правде или свјетског полицајца. Кинези томе приступају много промишљеније. Када се нађу пред конфликтом, реагују првенствено когнитивно, савладавају то као кризу и могућност или прилику за ново дјеловање. Ради се о филозофији мирeња супротности јина и јанга, двију страна кружне линије које се обавезно додирују или у кругу затварају. Европљани су склони преговорима који воде избјегавању конфликта и хришћанској максими – Ко тебе каменом, ти њега погачом” (Сузић, Н., 2006, стр. 77). Када је у питању рјешавање проблема, доношење одлука и учење, конфликти су интегрални дио интеракције у малим групама, односно представљају природни продукт интеракције јер у малој групи сваки појединац доживљава ситуацију на њему својствен начин, а сукобљавање тих различитих виђења одређеног проблема могу резултирати когнитивним, емотивним, па чак и физичким конфликтом. Да би сама организација била успјешна,

потребно је припремити се за рјешавање ових непожељних ситуација. Карактеристично је то да се конфликт између двије особе најчешће завршава арбитражом треће особе, а конфликт у групи обично рјешавају њени чланови, што је заправо и неопходно. Када чланови групе сами рјешавају своје конфликте, мијења се њихова способност рјешавања и индивидуалних конфликта са другим особама (Сузић, Н., 2006, стр. 77). Према Виљему Вилмоту конфликт представља "отворену борбу између најмање двије стране које имају међузависне циљеве, недовољне ресурсе и интерференцију друге стране у остваривању властитих циљева" (Сузић, Н., 2006, стр. 79). Такође, конфликт може настати када двије стране немају међузависне циљеве, већ да само једна страна настоји да друга не оствари тај циљ. То се сматра првим спорним критеријумом дате Вилмотове дефиниције, док се другим критеријумом који је неприхватљив сматра отвореност сукоба. Према Вилмоту сукоб је отворен јер подразумијева комуникацију, али је и нешто што је латентно, јер подразумијева и невербалну комуникацију, а појединац може и да не искаже свој став већ једноставно да се повуче из датог конфликта. Значајно је када менаџер препозна висок ниво конформизма у једној групи, да заправо реагује подстицањем адекватних конфликта у корист групне интеракције јер је на тај начин доношење одлука квалитетније, односно долази до сукољавања ставова, емоција и тежи се пронаћи право рјешење у коме сви осјећају свој допринос. Осим тога, боља је и кохезија у групи због непостојања ниже вриједности односно осјећаја да га је друга особа одбацила због одређеног сукоба, већ управо супротно. Чланови групе имају слободу да искажу своје идеје па чак иако те идеје неће бити усвојене, а сукоб о одређеној идеји заснива се на аргументима који доводе до бољег рјешења, али и бољих веза у самој групи и организацији (Сузић, Н., 2006). Уопштено посматрајући појам културе, она има своје функције. Прва функција се односи се обликовање, трансформисање и мијењање природе, гдје човјек радом мијења природу и на тај начин задовољава своје разнолике потребе. Друга је функција комуникације, јер је култура незамислива без преношења идеја знања, вјештина, традиција, осјећања итд. Трећа је функција чувања и акумулирања културе, и ова функција се темељи на индивидуалној и друштвеној меморији, памћењу и усменом или писменом исказивању знања и мишљења. Четврта је

функција заштите, која је неопходна ради обликовања материјалних, психолошких и симболичких модела заштите појединаца и група. Пета функција се назива нормативна функција културе, јер су норме и вриједности који се регулишу и контролишу осјећања, мишљења и понашања, основни састав сваког друштва. Последња шеста функција је функција катарзе и емоционалног пражњења. Ова функција се заснива на објашњењу да култура одређује и одваја допуштене од недопуштених, као и нормалне од ненормалних облика понашања (Ковачевић, Б., 2000).

Учећи своју културу човјек постаје члан друштва и личност, а оно што се дешава у току најранијег дјетињства унутар породице назива се примарном социјализацијом, која се сматра најважнијим аспектом процеса социјализације. Кроз своје родитеље дијете учи језик, али и многе темељне обрасце понашања свога друштва, многе заједничке норме и вриједности без којих друштвени живот не би био могућ. Такође, овај важан аспект социјализације подразумијева два процеса – усвајање културе друштва и формирање личности. Сама социјализација траје заправо читавог живота, односно у каснијим годинама када је мање укључена породица догађа се секундарна социјализација, чија је главна карактеристика јаки утицаји околине. Са друге стране, политичку социјализацију карактеришу утицаји породице као најважнијих примарних утицаја и извор политичког учења, али И утицаји друштва, медија и политичких догађаја који се збивају у животу појединца (Vejnović, D., Lalić, V., Grbić-Pavlović, N., Pavlović, G. & Ponorac, T., 2011). “Спорт је дио човјекове културе па према томе и његове политичке културе. Као и игре тако је и спорт постао неслободним јер је постао подложен политици и политичкој идеологији, социјалном престижу, калкулацијама и манипулацијама. Политика и идеологија су се прошириле на сва подучја људског дјеловања, па и на спортско. Спорт, спортски амбијенти, спортски резултати и спортске вриједности – све то и све остало је подвргнуто политици и идеологији. А, да је тако, ево и неких аргумената:

- Политика у циљу и интересу свог престижа најчешће финансира припреме спортиста за међународна такмичења,

- Спортски резултати задобијају национални политички значај,
- Врхунски спортисти су лица која имају високи друштвени статус,
- Врхунски спортисти су особе од посебног државног интереса и амбасадори добре воље у свијету” (Ковачевић, Б., 2014, стр.95).

Спорт и политика

Да спорт није одвојен од политике, а политика од спорта, показују слиједећи примјери. “Знамо добро да су Хитлер и Гебелс искористили олимпијске игре да би пропагирани нацистичке идеје. Генерал Франко је, да би скренуо пажњу од унутрашњих економских и политичких проблема, фаворизовао фудбал. Аргентински генерали су у друштвеним околностима постојања насиља, организовали свјетско првенство у фудбалу, како би добили компензацију у односу на свеопште неуспјехе на домаћем плану” (Ковачевић, Б., 2014, стр.96). Спорт постаје средство политике онда када политика преко спорта жели да наметне одређену слику друштва или када жели да преко спорта прикаже своју супериорност, када се настоје преносити политичке поруке и ширити политичке вриједности на спортским манифестацијама, а такође спорт све више служи и за појачавање друштвеног и политичког консензуса. На тај начин управо спорт има непосредну политичку улогу, гдје се спорт показује као манифестант политике јер од ње и зависи (Ковачевић, Б., 2014). Оно што је такође карактеристично, дешава се већ од касних осамдесетих година двадесетог вијека, гдје се становиште критичке политичке економије посебно усредредило на неолиберализам, чија је суштина залагање за глобалну трговину ослобођену од царина, минимализовање државних социјалних програма, стварање богатства засновано на криминалу, приватизација и сл. Управо таква политика је опустошила спортску инфраструктуру земаља у развоју. У замбијском појасу бакра последица приватизације државног удјела у рудницима резултирала је смањеним присуством публике на фудбалским стадионима због незапослености, док су са друге стране рудничке корпорације укинуле издатке на спорт и рекреацију радника. Погоршање економске ситуације у Азији такође се лоше одразило на

спорт, а у Кореји је ситуација таква да је ММФ криза изазвала смањивање средстава у јавном и приватном сектору за финансирање спортских пројеката и програма (Đulijanoti, R., 2008). “Умјесто да спаја неолиберализам раздваја заједнице. Деиндустријализација и демодернизација смањују учешће на глобалним тржиштима и у револуцији комуникација. У земљама у развоју, у мегаградовима као што су Сао Паоло и Буенос Ајрес, јавља се друштвена дуализација – софистицирани глобални производи одржавају богатије, образованије заједнице, док се урбано насиље и незапосленост повећавају у сиротињским крајевима. Дуализацијом је захваћен и спорт јер се заједнице искључују из акција о тржишта у вези са спортом, у смислу куповине робе или укључивања у посредну спортску културу. Пораст насиља међу латиноамеричким фудбалским навијачима може да се објасни процесом дуализације” (Đulijanoti, R., 2008, str.296). “Трансфер политике у културу ишао је паралелно са трансфером универзализма у партикуларизам, истине у дискурс, вертикалних хијерархија у хоризонталне, националног у глобално, реалног у фиктивно, утопије у дистопију, цјелину у фрагмент, есенцијалног у релативно, итд. Тај процес ишао је паралелно са преласком либералног на неолиберални економски модел. Рушењем биополарног свијета, глобалног ширења конзумеризма, естетизацијом свакодневног живота, медијализацијом стварности. У том трансферу се изгубио један од темељних принципа разумијевања политике у протекла два вијека, класна борба. Неомарксизам као једна од посебно значајних струја мишљења која је утицала на формирање постмодернистичких дискурса, нарочито у оквиру студија културе, полази од претпоставке да класе не представљају једине субјекте историје као што је то постулирао класични марксизам већ да историјску динамику чине многобројни различити антагонизми” (Духачек, Д. & Лончаревић, Л., 2012, стр.6). Политичка култура у суштини подразумијева дио опште културе једног друштва који обухвата систем вриједности, увјерења, ставове, симболе, склоности и обрасце понашања на питања која се односе на опште услове и друштвени развој једног друштва. Основно обиљежје историјског развитка наше државе са аспекта политичко-културних процеса је неразвијеност дуже и стабилније демократске традиције,

односно више народне него демократске грађанске компоненте у политичко-културним токовима. Када је у питању политичка култура изван спорта, а која је опет на неки начин повезана и са спортом, представља се тако да се грађани државе противријече тежњи ка модернизму и некој новијој цивилизацијског култури, гдје многи људи остају у руралним предјелима затварајући се у своје парохијалне кругове, што резултира губљењем идентитета народа, опстанка и разним облицима манипулативне симболичке политике. Такође, политичка култура се преноси са једног народа на други, гдје се у складу са временом трансформише у складу са одговарајућим политичко-социјалним условима, гдје некад долази и успостављања нове политичке културе када су у питању неке историјске ситуације, гдје ступају на сцену неке нове норме и социјално-политички контексти. Сама традиција подразумијева политичке догађаје из прошлости, значајна достигнућа и политичка искуства, али и религијске промјене, културни расколи и велике сеобе, које трајно остају као последица код једног народа. Овакве врсте традиције се најчешће сматрају социјалном принудом и углавном је санкционисана законским правилима, а све у циљу очувања свог идентитета и битних вриједности. Карактеристично за Босну и Херцеговину је фрагментарна политичка култура са значајним подјелама, односно разликама по питању националних, вјерских, језичких и културно-традиционалних аспеката (Политичка култура). "Култура би се тако могла дефинисати као перманентни рад на прошлости с циљем обликовања заједничког идентитета једне заједнице, те прилагођавању садашњих момената већ обликованом идентитету. У таквом поставу прошлост је, напосто, оно што се догодило управо тако како се догодило, дочим је традиција (непромјенљиви) културни облик памћења прошлости, начин на који се, у непромијењеној и непормјенљивој форми, чува специфичност догођеног. У таквом поставу губи се творачки смисао традиције, односно занемарује се елементарни увид по којем је традиција перманентни предмет борбе тумачења те прошлости" (Духачек, Д. & Лончаревић, Л., 2012, стр.131). У литератури „Politička kultura“ је тако значајним описом приказано стање на нашим просторима, са акцентом на државу БиХ, као и на који начин га унаприједити, када је у питању тема опште политичке

културе и етике: „Истраживање политичке културе, дијалога, толеранције и демократије уопште, а посебно у Републици Српској и Босни и Херцеговини нужна је потреба и израз је новије оптике у истраживању политике. Политика и култура у Босни и Херцеговини биле су и јесу у промјенљивом односу: једно вријеме у релативној хармонији, повремено у дисхармонији, па и у сукобу. Културни живот није само оно што се присваја, него је он и оно што се даје и у чему се активно учествује. Да би се боље разумио однос између политике и културе, треба имати на уму дистинкцију између политике и власти. Аристотел дефинише политику као дјелатност људи у слободној заједници који се баве јавним и пословима и на тај начин производе слободне индивидуе, слободне грађане и слободну заједницу. Изван политике се налазе само бодови, демони и идиоти, гдје је идиот назив за онога ко нема никаквих интересовања, а ни способности да се бави јавним пословима. Власт је организација моћи помоћу које се остварују интереси, и најчешће доминација једних над другима, из чега проистиче и једна дефиниција државне власти као легитимног монопола на физичко насиље“. Затим, објашњава: „Задатак државе био је да ствара и васпитава добре демократске грађане који би стварали добре законе и добру државу. Политика је била у чврстој вези са етиком. Касније је политика другачије схватана, појавиле су се теорије које су одвојиле политику од морала. Макијавели је тврдио да је политика вјештина владања људима, а Хобс је за вријеме енглеске револуције пишући Левијатан закључио да су људи себична, агресивна, аморална бића која теже моћи, доминацији над другима. Схватио је то као природно стање у коме се људи налазе, али и да морају изаћи из тог стања рата свих против свију. Будући да је човјек разумно биће, он тежи споразуму и договору, грађани се одричу права да свако сам пресуђује и препуштају ту надлежност институцијама државе, законима да уређују међуљудске односе и ограничавају слободу која угрожава друге. То је веома битно да се постигне у Босни и Херцеговини. Циљ је да се политика поново споји, и то не само декларативно са моралом, што је неопходна потреба Републике Српске и Босне и Херцеговине, тражећи при том консензус грађана око одређених ствари“. Оно што је битно нагласити је да се “инструменти политичке културе дијеле према природи свог

дјеловања на економске, политичко-правне, организационе и вриједоносно-идејне, а према смјеру свог дјеловања на подстицајне-стимулативне и сузбијајуће-репресивне. Степен демократичности и развијености слободе стваралаштва у било којем друштву може релативно једноставно да се одреди на основу мјере присуства подстицајних и сузбијајућих инструмената у културној политици. Што је више подстицања различитих видова културног стваралаштва, а мање ограничавања и контролисања, то је и укупна културна клима у друштву демократскија и уочљивији су стваралачки резултати у различитим подручјима друштвеног живота. И инструменти подстицања, као и инструменти усмјерени ка сузбијању могу да се јаве како на економском, тако и на правно-политичком и моралном подручју дјеловања културне политике. Економски и политичко-правни инструменти културне политике често се посматрају заједно, јер се већина економских инструмената мора успоставити посебним законима или уредбама” (Dragičević-Šešić, M. & Stojković, B., 2011, str.47). На политичкој сцени се у суштини увелико догађа опадање политичке културе. Свакодневно смо свјedoци многих клевети, увреда и псовки од стране политичких лидера, односно људи који води државе, које упућују једни другима. Резултат такве политичке културе односно некултуре је велики утицај на људе, на масу, стварајући тако најпримитивнију културу гдје се сматра да је све допуштено. Потребно је стварати партиципативну политичку културу, у којој је морална обнова рационалан захтјев, а услови напретка државе су тако тежња ка моралним вријдностима, поштовању принципа, грађење цивилног друштва, као и развијање демократске процедуре. У БиХ грађани све више сумњају у свој интерес у државе и интерес државе за њих, као и у повјерење у рад институција у држави. То је системска грешка која може довести до озбиљних последица по економски развој и социјалну стабилност, а не изгледа да ће се и етничке тензије смањити све док постоји значајно сиромаштво и велика борба међу елитом око преосталих ресурса (Politička kultura).

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. Csikszentmihalyi, M. (1997). *Finding flow - The psychology of engagement with everyday life*. New York: Basic Books.
2. Dragičević-Šešić, M. & Stojković, B. (2011). *Kultura – menadžment, animacija, marketing*. Beograd: Clio.
3. Dujmović, M., (2014). *Kultura turizma*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
4. Духачек, Д & Лончаревић, Л. (2012). *Култура, род, грађански статус*. Београд: Универзитет у Београду, Факултет политичких наука.
5. Đulijanoti, R., (2008). *Sport – kritička sociologija*. Beograd: Clio.
6. Ковачевић, Б. (2000). *Социологија спорта*. Бања Лука: Центар за стручно образовање и усавршавање тренера – Центар за спорт.
7. Ковачевић, Б. (2014). *Друштво и спорт*. Бања Лука: Европски дефендолошки центар за научна, политичка, криминолошка и друга истраживања.
8. Маринковић, Д. (2001). *Дефендологија - Друштвено окружење и насиље у спорту*. Бања Лука: Теоријско стручни часопис за питања заштите, безбједности, одбране, образовања, обуке и оспособљавања, година ИВ, број 10.
9. Сузић, Н. (2006). *Пословна култура*. Бања Лука: ХБС Бања Лука.
10. Томић, М., (2006). *Основи спортске организације*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
11. Вејновић, Д. (2006). *Социологија спорта*. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Факултет физичког васпитања и спорта.
12. Vejnović, D., Lalić, V., Grbić-Pavlović, N., Pavlović, G. & Ponoras, T. (2011). *Politička kultura i govor mržnje u Bosni i Hercegovini*. Banja Luka: Evropski defendološki centar. Preuzeto sa http://www.defendologija.com/latinica/pdf/POLITICKA_KULTURA_FINAL1%20.pdf.

Проф. др Бисерка Кошарац¹

СПОРТ КАО ДЕО КУЛТУРНЕ ПОТРОШЊЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Апстракт: У раду се разматра однос спорта и културе кроз теорију хомологије Пјера Бурдијеа која објашњава неједнакости и стратификацију у области културних потреба и културне потрошње. Даље се објашњава који то социјални услови омогућавају потрошњу одређених спортских производа и како људи стичу укус за један спорт, а не неки други било као активност или медијски спектакл. Класна расподела спортских активности зависи од првенствено врсте спорта, затим економског и културног капитала и значења и вредности који се приписују одређеном спорту.

Кључне речи: култура, спорт, Пјер Бурдије, културни и економски капитал

Biserka Kosarac²

SPORT AS A PART OF CULTURAL CONSUMPTION IN A MODERN SOCIETY

Abstract: The paper examines the relationship between sport and culture through Pierre Bourdieu's homology theory, which explains inequalities and stratification in the field of cultural needs and cultural consumption. It further explains what the social conditions allow for the consumption of certain sports products and how people acquire a taste for one sport and not some other either as an activity or a media spectacle. The class distribution of sports activities depends primarily on the type of sport, then economic and cultural capital and the meanings and values attributed to a particular sport.

Keywords: culture, sport, Pierre Bourdieu, cultural and economic capital

¹ Филозофски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву,
контакт: biserka.kosarac@ff.ues.rs.ba

² Faculty of Philosophy Pale, University in East Sarajevo

УВОД

Спорт је интегрални део људског друштва и културе и као такав је значајан мултидимензионални социолошки феномен. У савременом друштву спорт је не само део свакодневног живота људи и његових културних потреба већ и део масовне културе и као такав представља једну од најпрофитабилнијих грана светске привреде. У најширем социолошком смислу спорт се може дефинисати као друштвена институција која се развила из рационализације и комерцијализације такмичења у физичкој игри, док се култура такође у најширем смислу дефинише као свеукупност живота једне друштвене заједнице. Повећано интересовање међу социолозима за проучавање спорта јавило се 60-тих година прошлог века у склопу ширег интересовања за популарну и масовну културу. Из функционалистичке перспективе ако се спорт схвати као део културе, онда он игра позитивну улогу у одржавању друштвеног система у смислу преношења позитивних вредности (пре свега кроз социјализацију младих). У складу са традиционалним марксистичким приступом спорт би се могао одредити као део „лажне свести“ завистан од материјалне базе друштва. Након 60-тих година прошлог века почињу да се развијају нови или прилагођавају стари теоријски и методолошки приступи у проучавању односа спорта и културе.

Главне димензије односа спорта и културе огледају се у утицајима капитализма на развој спорта и продора логике капитала у свакодневну културу, односно развоја медијског спортског културног комплекса (Rowe, 2004). Та промена је део ширег процеса индустријализације слободног времена, о чему пишу теоретичари франкфуртске школе. Најважнија сила у развоју спорта у прошлом веку била је његова интензивна веза са масовним медијима који су омогућили превазилажење ограничења времена и простора у преношењу спортских манифестација. Спорт је постао идеалан партнер медијској индустрији, пре свега због велике и страствене публике, али и способности да се уклопи у различите жанрове. Као значајан део масовне културе постао је такође носилац одређених друштвених идеологија. Са једне стране, спортска индустрија и њене вредности

добро су уклопљене у неолибералну идеологију савременог друштва, а истовремено са друге стране спортска култура може садржавати вредности везане за трибализам и идентитете који су супротстављени вредностима неолиберализма.

Ако је спорт део културе савременог друштва онда улази у концепт културних потреба и културне потрошње појединаца и група које директно зависе од друштвених неједнакости односно друштвене стратификације. На културну потрошњу појединаца и друштвених група утичу бројни фактори. Сам појам потреба односи се на успостављање поновне равнотеже која је била поремећена неким недостатком, а подразумева однос човека према природи и друштвеној средини (Коковић, 2005). Културне потребе су она врста потреба „којима се човек остварује као биће различито од свих осталих и као јединствена личност у свом друштвеном и културном окружењу. То су оне потребе помоћу којих човек развија своју личност тако да активно делује, производи, ствара нове материјалне и духовне вредности, ужива у постојећим, комуницира и сл. (Шешић-Драгићевић и Стојковић, 2011: 12-13).

Истраживања о стратификацији и неједнакостима у области културних потреба и културне потрошње интензивирани су у другој половини XX века. Теорија која се показале најплодотворнијим је теорија хомологије Пјера Бурдијеа (Pierre Bourdieu).

ПЈЕР БУРДИЈЕ- ДРУШТВЕНЕ КЛАСЕ И СПОРТ

Пјер Бурдије је у часопису *Social Science Information* 1978. године објавио рад под називом *Sport and social class* (Спорт и друштвена класа). У том раду он поставља два кључна питања која чине срж концепта спорта као дела културе, а то су: који то социјални услови омогућавају потрошњу одређених спортских производа и како људи стичу укус за један спорт, а не неки други било као активност или медијски спектакл (Bourdieu, 1978: 820). Или прецизније, према којим принципима појединци бирају између различитих спортских активности или забаве које им се у датом тренутку нуде као могуће?

Однос спорта и социјалне структуре Бурдије објашњава помоћу теорије хомологије која указује на везу између друштвеног укуса и

припадности одређеној класи (Burdije, 2013). У суштини, реч је о томе да култура и културна потрошња не само да су израз класних подела, већ доприносе репродукцији класног система у целини. „Бурдије покушава да покаже да између економских позиција (класа) и стилова живота (статусних група) постоји инваријантни однос: класе се увек појављују као статусне групе чији културно стратификовани укуси и добра легитимишу систем економске доминације приказујући га у непрепознатљивој форми“ (Cvetičanin, 2007: 15). Људи покушавају да уз помоћ својих капитала максимизују профит, и то не само у економији већ и на пољу културе. Тако Бурдије уводи појам културног капитала који постоји у три форме: отеловљени културни капитал (трајне мисаоне диспозиције: вредности, норме и сл.), објективни (културна добра као што су књиге, уметничка дела, музички инструменти и сл.) и институционализовани културни капитал (званичне академске квалификације) (Burdije, 2013). Сам културни капитал појединци користе да симболички и структурно ојачају свој друштвени (класни) положај. Такође, он се може конвертовати у друге врсте капитала: образовне квалификације у бољу позицију на тржишту рада и слично. Појединци свој културни капитал претварају у имплицитне и експлицитне укусе и обрасце потрошње културних, па и спортских добара. Социјално разликовање које се заснива на културолошком избору Бурдије назива дистинкција (Burdije, 2013) и оно подразумева како стварне културне разлике тако и перцепцију истих. Унутрашњи механизми по којима се структуришу културни избори и укус последица су хабитуса, класних диспозиција појединаца (Burdije, 2013). Теорија хомологије истиче да укуси и културни избори зависе од хабитуса који су опет класно засновани. То укључује и домен спорта.

Спорт као систем, по Бурдијеу, укључује јавна или приватна спортска удружења чија је функција заступање и одбрана интереса спортиста и доношење и наметање стандарда који регулишу ту активност, произвођаче и продавце различитих врста спортске робе у услуга потребних за бављење спортом, затим произвођаче и продавце спортских забавних садржаја и робе (Bourdieu, 1978: 821). Даље, спорт Бурдије схвата као поље специфичних пракси са својим посебним правилима, и у коме се генерише и улаже култура. Следствено томе, он даље тврди да се спортска активност појединца повећава са нивоом

образовања и да спорије опада са годинама него код припадника радничке класе чије спортске активности најчешће престају након адолесценције и уласка у свет одраслих (Bourdieu, 1978: 823). Односно, највише друштвене класе које су најбогатије у културном капиталу и имају легитимни укус (Burdije, 2013) дефинишу се дистанцом према другим класама како у уметности или музици, тако и у спорту.

У спорту као пољу специфичних пракси јављају се одређени антагонизми: аматеризам наспрам професионализма, учеснички спорт против гледалачког спорта, елитни спорт наспрам масовног и сл. А ово поље је део ширег поља борбе око дефиниције легитимне употребе тела (Bourdieu, 1978). Одређене спортске праксе карактеристичне су само за више друштвене класе (тенис, јахање, једрење, голф) и најчешће су организоване у специфичним клубовима, док су друге праксе више везане за ниже друштвене слојеве (рецимо фудбал). Постоји и опозиција између бављења спортом и потрошње (гледање спортских манифестација) спорта као забаве. Већ смо напоменули да вероватноћа бављења спортом појединаца након адолесценције опада како се иде ка нижим друштвеним класама, а вероватноћа гледања спортских манифестација посебно на телевизији опада како се иде ка врху друштвене хијерархије (Bourdieu, 1978).

Савремени спортови у већини случајева функционишу као спектакли и нуде се публици као било који други производ масовне културе. Интерес за неке популарне спорове, попут фудбала, може делом да буде и последица прошлог стварног искуства играња фудбала. Ти спортови су популарни, јер су некада били игра коју производи народ, а сада се „враћа народу попут фолк музике у облику спектакла“ (Bourdieu, 1978: 828). Додали би смо и да спортски спектакл постаје роба и профитабилни део индустрије забаве и због тога што се бављење спортом сматра позитивном вредношћу у савременом друштву и зато што су спортска такмичења постала мерило релативне националне снаге, а самим тим су добила и политичку димензију.

По Бурдијеовом мишљењу у спортском пољу постоји одређено стање расподеле спортских активности и забаве који је резултат претходне историје сукоба међу актерима и институцијама спортског поља. Појава новог спорта, нових правила или нових актера у спортском пољу захтева реструктуирање спортских пракси и редефинисање

њихових значења. Логика којом појединци бирају одређену спортску активност зависи од хабитуса. Систем укуса и склоности јесу производи класног хабитуса. Расподела спортских пракси под утицајем је економског капитала (мање или више неопходан у зависности од спорта), трансформисаног економског капитала (огледа се у слободном времену) и културног капитала. Такође да би се објаснила дистрибуција спортских активности по различитим класама морају се узети у обзир варијације у значењима и функцијама различитих спортова међу друштвеним класама (Bourdieu, 1978). Односно, класне варијације у спортским праксама не произилазе само из економских и културних могућности, већ и из перцепција непосредних или одложених добити из различитих спортских пракси. Класи хабитус дефинише значење које се придаје неком спорту, корист који се од њега очекује, али и симболички значај који појединац може да има пре свега захваљујући реткости бављења одређеним спортом (голф, једрење и сл.)

ЗАКЉУЧАК

Спорт као део масовне културе једног друштва класно је посредован и на томе се теорија Пјера Бурдијеа и заснива. Класна расподела спортских активности зависи од првенствено врсте спорта, затим економског и културног капитала и значења и вредности који се приписују одређеном спорту. Најважнија особина „популарних спортова“ јесте да су они повезани са младошћу и напуштају се рано. Насупрот томе „буржоаски спортови“ имају већу добну границу, ексклузивни су и престижнији, захтевају већа улагања економског и културног капитала, а оном појединцу који се њиме бави доноси и неку количину симболичког капитала. То нас води ка закључку да већина тимских спортова масовнија, а Бурдије им додаје још једно објашњење: то су спортови који захтевају оне вредности и врлине (дух жртвовања за тим, склоност ка насиљу, послушност) које нису карактеристичне за више друштвене слојеве (Bourdieu, 1978). Да би смо објаснили зашто се ниже друштвене класе не баве голфом, једрењем или тенисом, поред недостатка економског и културног капитала, требали би нагласити

и одређене скривене препреке: недостатак породичне традиције и раних тренинга, непознавање одређених техника друштвености који ове спортове чине затвореним за припаднике нижих друштвених класа.

У складу са Бурдијеовом теоријом проведена су и нека емпиријска истраживања повезаности класне структуре друштва и спорта. Вилсон (Thomas C. Wilson) је објавио једну од најутицајнијих студија о односу културног капитала и спортских активности (Wilson, 2002). Наиме, на основу емпиријског истраживања је утврдио да ће они који имају већи ниво економског и културног капитала вероватније бавити спортом, али они са високим културним капиталом се неће бавити „спортовима пролетеријата“ (Wilson, 2002). Вилсон тврди да разлике у економском капиталу омогућавају вишим класама да се баве скупим спортовима, а „спортове пролетеријата“ препуштају нижим класама (Wilson, 2002: 5). Ово емпиријско истраживање потврдило је Бурдијеову теорију о културном капиталу који се манифестује кроз објективирани културну потрошњу у пољу спорта.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bourdieu, P. (1978). Sport and social class. *Social Science Information* 17(6), 819–840.
2. Burdije, P. (2013). *Distinkcija: društvena kritika suda*. Podgorica: CID
3. Koković, D. (2005). *Pukotine kulture*. Novi Sad: Prometej
4. Rowe, D. (2004). *Sport, Culture and the Media: The Unruly Trinity*. Maidenhead: Open University Press.
5. Cvetičanin, P. (2007). *Kulturne potrebe, navike i ukus građana Srbije i Makedonije*. Niš: OGI
6. Šešić-Dragičević, M. i Stojković, B. (2011). *Kultura: menadžment, animacija, marketing*. Beograd: Clío
7. Wilson, T. (2002). The paradox of social class and sports involvement: The roles of cultural and economic capital. *International Review for the Sociology of Sport* 37(1), 5–16.

Mr Slavko Milić¹

Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor²

Dmitar Čičković, MA³

Prof. dr Vladimir Stojanović⁴

Vedrana Đurđević⁵

RAZVOJ I SPECIFIČNOSTI SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA

Apstrakt: *“Gotovo ni jedan međunarodni fenomen današnjeg vremena ne zaslužuje sociološko i psihološko istraživanje na visini na kojoj to zaslužuje sport. Sport je nemjerljivo narastao u opsegu, ali i u društvenom značaju..” To je bilo 1927. godine. Pedeset godina kasnije sport je i dalje jedan od najviše raspravljenih i najslabije razumljenih fenomena našeg doba.⁶ (Guttman, A., 2003, vii) I ostaje dan danas.*

Kompleksnost sporta najčešće se razmatra unutar okvira društva, spektakla i konzumerizma. Česti su pristupi koji govore o korisnosti sportskih aktivnosti u kontekstu zdrastvenih, edukativnih, rekreativnih i društvenih djelatnosti. Ni humanističke nauke nisu ostale nijeme na provokativnost teme sporta poput nasilja u sportu, dopinga, nacionalistilčkih ekstremizama i medijskog tretiranja velikih sportskih utakmica ili takmičenja. Duhovni aspekti sporta primjer su zanemarenog područja u istraživanjima fenomena sporta.

Neizostavni pojam, kada se govori o sportu, je, svakako, fizičko vaspitanje. Dekonstrukcija tradicionalnog i konstrukcija savremenog poželjnog tijela, učajurena u razumijevanju tijela kao nekog samo-projekta

1 Defendologija centar Nikšić-Centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Crne Gore, kontakt: milicslavko77@gmail.com

2 Fakultet bezbjednosnih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra, Banja Luka i glavni i odgovorni urednik časopisa Defendologija, kontakt: profesordusko@gmail.com

3 Poslovni i pravni fakultet, Univerzitet Union Nikola Tesla, Beograd

4 Poslovni i Pravni Fakultet “UNION – NIKOLA TESLA” Univerzitet u Beogradu, kontakt: maestros@gmail.com

5 Evropski defendologija centar Banja Luka, kontakt: vedrana343@gmail.com

6 Ovdje Allen Guttman citira Maxa Schelera. Citat preuzet: O sportu drugačije-Humanistički aspekti sporta, Ivana Zagorac

danas se odražava u ogledalima fitness dvorana, na šarenim stranicama žurnala za zdravlje i ljepotu, kao i u propagandama industrije izgrađene na diskriminaciji neprivlačnosti. Tijelo se disciplinuje i nadzire pogledom, aktivnim naporom konstruiše kao tijelo za druge, skrivajući svaku ranjivost i oblikujući se kao predmet i meta moći.

Imperativ brže, više, jače zaoštreno iskazuje discipline posebno u vrhunskom sportu. Ekscesnost vrhunskog sporta suočava se, prije svega, sa Aristotelovom etikom umjerenosti, forsirajući područje unutar kojega se razvija etika maksimuma. Naspram prirodne potrebe za kretanjem, vrhunski sport postaje prirodni eksces, ljudska aktivnost u kojoj je ostvarenje nemogućeg izgubilo svoju izuzetnost, a etika umjerenosti svoje orijentire.

Stoga, veoma je bitno da društvena zajednica ima dovoljno sluha da utiče u pozitivnom smislu na razvoj sporta i fizičkog vaspitanja, jer samo zdrava i pravilno fizički ravnijena djeca i omladina mogu dati garanciju za uspjeh svake nacije.

Ključne riječi: *Sport, fizičko vaspitanje, djeca, omladina, društvo, nacija.*

DEVELOPMENT AND SPECIFICITY OF SPORTS AND PHYSICAL EDUCATION

Abstract: *“Almost no international phenomenon today deserves sociological and psychological research at the height at which sport deserves it. Sport has grown immensely in scope, but also in social importance. ”That was in 1927. Fifty years later, sport is still one of the most debated and least understood phenomena of our time. (Guttman, A., 2003, vii) And it remains today.*

The complexity of sport is most often considered within the framework of society, spectacle and consumerism. There are frequent approaches that speak to the usefulness of sporting activities in the context of health, education, recreational and social activities. The humanities have also remained silent on the provocative nature of sports, such as sports violence, doping, nationalist extremism, and media treatment of major sports games or competitions. The spiritual aspects of sport are an example of a neglected area in research into the phenomenon of sport.

An indispensable term, when it comes to sports, is certainly physical education. The deconstruction of the traditional and the construction of the modern desirable body, involved in understanding the body as a self-project, is now reflected in the mirrors of fitness gyms, on the colorful pages of health and beauty magazines, as well as in industry propaganda built on discrimination against unattractiveness. The body is disciplined and controlled by the gaze, constructing the active effort as a body for others, hiding every vulnerability and forming itself as an object and target of power.

The imperative expresses disciplines faster, more, and more strongly, especially in high-end sports. The excesses of top-class sport confront, above all, Aristotle's ethics of moderation, forcing the area within which the ethics of the maxim develops. Against the natural need for movement, top sport becomes a natural excess, a human activity in which the realization of the impossible has lost its exceptionality, and the ethic of moderation has its landmarks.

Therefore, it is very important that the social community has sufficient hearing to make a positive impact on the development of sports and physical education, because only healthy and properly physically rarified children and youth can guarantee the success of every nation.

Keywords: *Sports, physical education, children, youth, society, nation.*

1. UVOD

Sport je riječ koja potiče iz engleskog jezika. Nastala je skraćanjem riječi "disport" - koja je značila - kretati se radi uživanja, razonoditi se, zabavljati se. Zapravo, termin sport vuče korijen iz srednjovjekovnog latinskog jezika i glagola "disporto", koji je prvobitno značio – raznijeti, rasuti, a kasnije – skrenuti misli na drugu stranu. Na osnovu toga može se zaključiti da je zabava bila u osnovi prvobitnog značenja sporta, a tek kasnije poprima i druge karakteristike koje ga definišu u datim društvenim okvirima.

Sport se počeo ravijati u Engleskoj, tačnije u engleskim školama tokom devetnaestog vijeka, gdje su sport i igra bili sastavni dio fizičkog vaspitanja. Međutim, sport kao poseban oblik interesovanja određenih društvenih slojeva počeo je da se razvija poslije engleske buržoaske revolucije, kada su novi društveni odnosi rezultirali klasnim kompromisom

engleskog plemstva i buržoazije, i to na kako na političkom, tako i na ekonomskom planu. Ovo se odrazilo i na fizičko vaspitanje, a kao produkt kompromisa nastao je moderan sport. Tako je došlo do spajanja nekih oblika igara i tjelesnog vježbanja (jahanje, mačevanje, lov, plivanje) i narodnih nadmetanja (trčanje, rvanje, pješaćenje, veslanje), čime je ostvaren novi kvalitet u razvoju tjelesnog vježbanja.

Kada neko izgovori riječ "sport", on pod tim razumije, na primjer, bogatstvo raznih uspješnih sportista, a onaj koji čuje tu izgovorenu riječ, na primjer, stvara sliku trčanja pored neke rijeke uz cvrkut ptica. Ali, bez obzira na njihove slike o ovom pojmu, između tih krajnosti smještena je sva složenost i širina ovog pojma. A to znači da bez obzira da li u tom trenutku čovjek vidi ili ističe samo jednu njegovu karakteristiku, on u sebi sadrži brojne važne i manje važne karakteristike.

Sport je doborovljni i uobičajeni kult intenzivnog mišićnog vježbanja zasnovan na želji za napretkom koji može da ide do rizika.⁷ (Pjer de Kuberten) Sport je igra, zabava, razonoda koja ima za cilj pobjedu nad nekom prirodnom preprekom ili nekim protivnikom, prvenstveno putem fizičkog napora, potpomognutom moralnim kvalitetima i rukovođenog živom inteligencijom i to tako da je isključena svaka materijalna korist ili bijedna slava kao svrha. (Ch. F. Dessain) Sport u njegovoj suštini nije moguće „referisati“, ali ga je moguće komponovati kao svojevrsnu pratnu života. Vrijednost sporta je u neprekidnom obnavljanju iz vlastitih snaga i univerzalnih vrijednosti njegovog duha. Pribiližavajući sport umjetnosti doživljavamo ga kao samosvijest očovječenja čovjeka, stavljajući u središte sveobuhvatni princip kontinuiteta.

Posmatrajući naučnu stranu može se reći da je to put koji se ne može izbjeći. U pristupu nauke ne smije se izbjeći činjenica da nauka sama po sebi nije krajnji cilj, nije nešto nepogrešivo, neoborivo, postavljeno jednom za sva vremena. U sportu je veoma popularna interpretacija na osnovu određenih teorija, koje su noseće mada nikada nisu provjerene, i nikada nije pokušano da budu oborene. Takođe, u sportu postoje mnoge teorijske pretpostavke

⁷ Pjer de Kuberten bio je francuski pedagog i historičar, poznat kao osnivač Međunarodnog olimpijskog komiteta. U Parizu 1984.god. organizovao je međunarodni kongres sa ciljem obnavljanja Olimpijskih igara. Na ovom kongresu je osnovan MOK, a odlučeno je da se prve moderne igre održe u Atini 1896.god. i da se potom odrazavaju svake četiri godine. Odstupio je sa funkcije MOK-a poslije Ljetnje olimpijade 1924.god.u Parizu. Do smrti 1937.god.bio je počasni predsjednik MOK.

koje je nemoguće u potpunosti eksperimentalno dokazati. Jedan od tih primjera je princip optimalizacije. Gotovo je nemoguće u potpunosti pokazati koja je to mjera i pored toga što se zna da ona postoji, i da je uslovljena pojedinačnim i situacionim specifičnostima. Time ova teorija ne postaje beznačajna ili manje značajna. Možda u vremenu njenog uspostavljanja i prodiranja u praksu nije ni potrebno očekivati njenu eksperimentalnu potvrdu u strogo naučnom smislu. Dokazi se mogu sagledavati i u njenom razvojnom toku, kao opservacija potignuća ovom metodom. U svijetu novih naučnih otkrića koja su vremenom bivala potvrđivana ima mnogo primjera otpora i neprihvatanja u vrijeme njihovog otkrića. Poznato je da nešto novo donosi iznenađenje, a sa njim i izvjesnu bojazan i nesigurnost. Da bi neko novo otkriće bilo prihvaćeno potrebno je vrijeme, ne da bi se ona dokazala ili potvrdila, već da bi se promijenila čovjekova opšta naučna svijest, da bi se došlo do mogućnosti da se prihvati to novo, jer čovjek je u suštini racionalno biće kome nije nesvojstvena ta "linija manjeg otpora." Suštinska valjanost nauke u sportu, kao i u svakoj drugoj nauci, je baratanje činjenicama, njihovo oblikovanje, razjašnjenje, zaključivanje, tumačenje, dovođenje na nivo šireg, opšteg značaja ili na nivoce principa o zakonitosti.

Vrijeme, ljudsko iskustvo, nadarenost, ljudski genije, dolaze da bi popunili prazna mjesta, ne propuštajući priliku da načine nova. To je ono što čini totalitarni pristup otvorenosti suštinske vrijednosti i valjanosti procesnih oblika u sportu, koji su uvijek samo trenutak, samo privremeni zastoj u vječnom smjenjivanju – rezultatskog i svakog drugog kretanja. Otuda shvatanja da rezultatska postignuća u sportu i kada imaju smjer kretanja unazad, kada su rezultati slabiji od već postignutih ipak predstavljaju zalet za nešto više što će se sa sigurnošću dogoditi.

2. FIZIČKO VASPITANJE DANAS, SUTRA

*"Uticao pedagoga fizičke kulture navodi nas da izaberemo fizičko vaspitanje, dok se sport bira prema ukusu."*⁸

Proces fizičkog vaspitanja ima vrlo složenu, višedimenzionalnu strukturu u kojoj odlučujuću ulogu imaju biološko-fiziološki, psihološko-

8 Koković D.: Sociologija sporta, 28.

socijalni i sportsko-tehnički elementi. Iz tog razloga je veoma kompleksna i ukupna struktura programiranja i upravljanja procesom fizičkog vaspitanja. Za uvođenje savremenog, objektivnog i stimulativnog procesa djelatnosti fizičkog vaspitanja, provjeravanja, vrednovanja i ocjenjivanja, potrebno je, prije svega, precizno utvrditi potrebe učenika u odnosu na stanje fizičkog razvoja, fizičke spremnosti, nivoa ovladanosti osnovnim kretnim i sportskim znanjima i navikama.

Fizički razvoj nije slučajno izdvojen kao prvi i vodeći faktor u definisanju zdravlja. Ustav Svjetske zdravstvene organizacije definiše zdravlje kao – stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo kao odsustvo bolesti i iznemoglosti. Zdravlje podrazumijeva tačno određeno stanje kvaliteta funkcionisanja sistema i organa čovjekovog tijela. Razviti i oblikovati tjelesnu građu je uslov ne samo lijepog i estetskog izgleda pojedinca, već i faktor pravilnog funkcionisanja organizma. Zato se u stručnoj literaturi, ali i u ljudskoj praksi kaže da je – borba za zdrav život stalna borba na održavanju pravilnog držanja tijela.

Brojna istraživanja koja ukazuju da je stručno zasnovano, organizaciono postavljeno, sadržajno i sistematski provedeno vježbanje jedan od najefikasnijih načina u nedostatku držanja posture i pojedinih djelova tijela. Tijelo, organizam u cjelini, ne može se posmatrati kao mehanički zbir organa i sistema, nego kao jedinstvo i nerazdvojna skupina, kao kompaktan sistem u kome se djelovanjem na jedan organ izazivaju odgovarajuće reakcije i u ostalim djelovima tijela. Fizičkim vježbanjem obezbjeđuju se nervno-mišićne reakcije koje imaju za posledicu angažovanje svih organa, čime se stvara veći ili manji trag na organizam u potpunosti. Zavisno od veličine, obima i inteziteta podsticaja vježbi obezbjediće se značajne fiziološke i fizičke promjene koje doprinose adekvatnoj i pozitivnoj transformaciji mladog čovjeka. Da bi ostvarili povoljne rezultate u procesu fizičkog vaspitanja nije dovoljno samo obezbjediti potrebne materijalne uslove, dobar stručni kadar i odgovarajuće nastavne programe, već to umnogome zavisi i od odnosa učenika prema fizičkom vaspitanju.

Efekti tjelesnog vježbanja su utoliko veći ukoliko kod učenika postoje određene pokretačke snage, odnosno motivi koji usmjeravaju njihovu aktivnost ka postizanju određenog cilja. Motivisati učenike pri tjelesnom vježbanju i sportskim aktivnostima znači različitim sredstvima i načinima razvijati u njima stalnu potrebu za aktivnim učešćem u tim djelatnostima, a

samim tim ih istovremeno pripremati za kasnije pobornike napretka fizičke kulture u društvenoj zajednici.

Nastava fizičkog vaspitanja kao predmet u školama bi trebala imati svoje mjesto, mjesto koje joj pripada na osnovu naučnih postavki o njejoj ulozi i vrijednosti za pojedinca i društvenu zajednicu. Ona predstavlja programiran, dinamičan proces koji je usmjeren ka razvoju mladog naraštaja i u dejstvu sa ostalim predmetima u školi doprinosi formiranju svestrane ličnosti učenika.

Ono što je neophodno znati je da razvoj motorike kod djece veoma rano omogućava da se uvježbaju neke specifične sportske tehnike. Takav slučaj je, na primjer, sa refleksom plivanja koji može da posluži kao osnova za vježbanje održavanja na vodi. Ovoj mogućnosti ide na ruku snažno izražena želja većine djece da se igraju u vodi. Tako se vježbanjem može postići da dijete prije nauči da se održava na vodi nego da hoda. Pa ipak, prerana usavršavanja tehnike koja bi trebala da se podudaraju sa psihofizičkim razvojem ne donose značajne rezultate. Takvi pokušaju mogu da štete, jer suviše opterećuju dijete i često dovode situaciju zasićenosti i gubljenja želje za određenim vježbanjem.

Takođe, postoje i faze nespretnosti izazvane naglim rastom stopala i šaka, kao i nekih drugih djelova tijela, i tako stvaraju predstavu o pojačanoj nespretnosti. Ona je naročito očigledna u igrama. U toj fazi razvoja ne treba pretjerivati sa vježbanjem. Mjerenje psihofizičkih vrijednosti u to nepogodno vrijeme može dati zabrinjavajuće rezultate. Oni će ubrzo nestati sami od sebe i ne smiju da se pripisivati vježbanju. Tako na primjer, istraživanja pokazuju da djevojčice koje u tom periodu puberteta pokazuju slabije rezultate, kasnije će dati bolje rezultate u odnosu na djevojčice koje su bile bolje u periodu puberteta.

Tjelesnim vježbanjem može se uticati na odstranjivanje primitivnog ispoljavanja društvenosti. Nastavnici fizičkog vaspitanja u početku, a kasnije treneri, treba da vode brigu da u što većoj mjeri suzbiju određene oblike primitivnog ponašanja. Mnogo je lakše uobličavati društvenost koja se priključuje cjelini – onda kada “ide” tj. kada “ne ide” ostalima, normalno je da “ne ide i meni”. Treba prevazići ovakva shvatanja i nastojati da “meni polazi za rukom”, a to znači da se uloži maksimum napora baš onda kada drugima “ne ide.” Još u ranoj mladosti, u uzrastu grupnog igranja mogu se zapaziti specifičnosti skladnosti grupe, a sve u zavisnosti od dječije

tipološke pripadnosti, tj. načina ispoljavanja ličnosti. Kasnije, ona sve više i sve jasnije dolazi do izražaja, naročito u timskoj pripadnosti, pa čak i u uslovima profesionalnog nadigravanja tj. takmičenju. Bez obzira na to da li se na ličnost gleda kao na skup odvojenih elemenata ili kao na cjelinu koja u svakoj prilici reaguje prema jednom integralnom obrascu, njena sposobnost prilagođavanja je isto toliko značajna kao i vrijednost njenih znanja i vještina. Procjena prilagodljivosti djeteta je teža i duže traje od procjene znanja, vještine, pa i inteligencije. Proces prilagođavanja je, prije svega, vremenski proces, koji nikad nije potpuno okončan, niti se ikada zaustavlja. Tako u igri mogu da se zapaze izvjesni problemi prilagođavanja djeteta, a da kada oni budu uočeni potrebni je provjeriti uzroke njihovog nastajanja.

Osim pomenutih specifičnosti i uopšte potrebe mladih ljudi za kretanjem, postoji i potreba za razvojem zdravstvene kulture učenika neophodne radi očuvanja zdravlja, odnosno i potrebe pravilnog shvatanja, odnosa prema fizičkoj kulturi i potrebe za primjenom vrijednosti fizičke kulture i izvan škole, u kulturi življenja uopšte. Međutim, samo postojanje potrebe neće pokrenuti čovjeka na aktivnost. Da bi postale pokretači aktivnosti potrebe, prije svega, moraju dobiti svoj psihološki oblik.

U literaturi se na primjer školska ocjena često navodi kao postignuće. Ocjena u nastavi fizičkog vaspitanja treba da predstavlja mjeru zainteresovanosti i zalaganja, stepen napredovanja u usvajanju predviđenih motoričkih radnji, nivo tjelesnog razvoja, posturalnog statusa i fizičkih sposobnosti. Mnoga istraživanja su dokazala da doživljavanje uspjeha povećava motivaciju, a doživljavanje neuspjeha dovodi do slabljenja motivacije. To posebno treba imati na umu pri ocjenjivanju učenika u nastavi fizičkog vaspitanja, što znači da u formiranju ocjene na prvo mjesto treba staviti zalaganje učenika, odnosno njegov radni napor kako bi ga podstakli na dalji rad.

Može se doći do zaključka da vaspitanje kao profesionalna djelatnost podrazumijeva rad identičan radu naučnika i umjetnika, koji često stoji na granici nepoznatog, gdje on često ne vrši uticaj u smislu prevaspitavanja na jedinku, već se stvara određeni uticaj, određena klima u grupi koju vaspitač nameće svojim stavom i zahtjevima.

3. ULOGA PORODICE U FIZIČKOM VASPITANJU MLADIH

Porodica je temeljna socijalna institucija koja presudno utiče na sudbinu pojedinca, ona je temeljna jedinica društvene strukture i ishodište društvenih odnosa. Porodica je najvažnija institucija u kojoj ličnost započinje svoj put u život, u društvo. U porodici djeca usvajaju intelektualne, kulturne, društvene i moralne vrijednosti, a roditelji su prvi i najvažniji učitelji. U porodici se uči komunikacija, ponašanje, stavovi, interesi ali i način provođenja slobodnog vremena.

Budući da je malo zajednički provedenog slobodnog vremena, izuzetno je važan njegov kvalitet. Način na koji se provodi slobodno vrijeme ima uticaja na djetetov razvoj, na njegovo odrastanje, samopouzdanje, razvoj kreativnosti i socijalnih vještina, kao i na razvoj intelektualnih sposobnosti. Za većinu ljudi slobodno vrijeme je predstavljeno kroz porodična iskustva. Dijete prvu percepciju, prvo opažanje slobodnog vremena formira najprije unutar porodice. Ona je bit ljudske zajednice, ona nas uči kako da živimo i kako da prevazilazimo date prepreke u životu. Porodica je mnogo bitna za razvoj naše ličnosti do njenih maksimuma. U porodici dijete doživljava prve socijalne kontakte, ostvaruje prve ljudske odnose, doživljava njihovu psihološku vrijednost, stiče predstavu o svijesti, međuljudskim odnosima, saznaje logiku društvenih odnosa i sagledava svoj položaj u društvu. U njoj se stiču prva znanja, uče vještine, navike i razvijaju sposobnosti; U porodici se razvija i stabilizuje emocionalni život ličnosti, stiču se temelji strukture ličnosti, postavljaju osnove pogleda na svijet, idejnoj orijentaciji i osnovnim životnim uslovima i pogledima; u porodici se stiču osnovna karakterna svojstva, osnove radne, estetske i moralne kulture djece i omladine; u porodičnom životu prema brojnim ranijim i novijim istraživanjima postavlja se baza fizičkom i mentalnom zdravlju ličnosti, stiču se osnovni modeli društvenog ponašanja i djelovanja.⁹ (Mandić P, 1976)

9 Petar Madić – pedagog i psiholog. Naučne oblasti kojima se bavio bile su problem saradnje porodice i škole, seksualni odgoj mladih i inovacije u nastavi. Iz tih područja objavio je niz knjiga i više od sto pedeset naučnih i stručnih radova. Bio predsjednik Saveza pedagoških društava Jugoslavije i Pedagoškog savjeta BiH. Nosilac više nagrada i odlikovanja: Nagrada za nauku "Veselin Masleša", Dvadesetsedmajulska nagrada Bosne i Hercegovine, Orden rada sa zlatnim vijencem, Orden Republike sa srebrenim zracima. Za dopisnog člana ANU BiH izabran je 1981, a za redovnog član 1990. Obavljao je funkciju generalnog sekretara ANU BiH. Predsjednik je ANURS u periodu 1996-1999.

Rano usvojena znanja o značaju fizičkog vježbanja, kao i usvajanje navike redovnog fizičkog vježbanja, značajno doprinose kvalitetu zdravlja tokom djetinjstva i predstavljaju osnovu za formiranje pravilnog držanja tijela. Sticanje navika redovnog fizičkog vježbanja kod učenika, primarni je cilj vaspitno-obrazovnog područja fizičkog vaspitanja. Različiti faktori, u različitoj mjeri, odlučuju da li će djeca formirati navike fizičkog vježbanja. Stvoriti naviku za svakodnevnim fizičkim vježbanjem nije samo zadatak nastavnog predmeta, nego i porodice. Naročito je značajno, da se kod djece još prije polaska u školu razvije pozitivan odnos prema fizičkom vaspitanju i zdravom načinu života u čemu je primjer roditelja veoma inspirativan. Postavlja se pitanje u kojoj mjeri na sticanje navike za fizičku aktivnost djece utiče porodica, kao i na koji način se to može postići? Uključivanjem roditelja u fizičko vježbanje svoje djece, ima podsticajnu ulogu i šalje snažnu poruku mladom pojedincu da je vježbanje nešto dobro, korisno i zabavno, u čemu svi mogu da učestvuju. Zato roditelji treba da su svjesni da zajedničkim vježbanjem i pravilnim usmjeravanjem djece čine ogroman korak naprijed za zdravlje i cjelokupan razvoj djeteta.

4. UPRAVLJANJE CILJEVIMA U SPORTU

Sport je, u svojoj osnovi, aktivnost usmjerena ka cilju koji se postiže sistematskim trenažnim radom. Razlozi ulaska u sport i bavljenja sportom su različiti, od poboljšanja opšteg fizičkog zdravlja, razvoja tijela, unaprjeđenja mentalnog stanja, relaksacionog efekta sporta, druženja, obezbjeđenja materijalnih dobara, pa do želje za postizanjem vrhunskih sportskih rezultata. Iza svakog od tih razloga stoji određeni kvalitet motivacije koji određuje nivo sportskog angažovanja i posvećenosti treningu. Kada razlog ulaska u sport postane izvor sistematskog trenažnog rada riječ je o sportskom cilju. Za ostvarenje nekih nezahtjevnijih ciljeva dovoljni su i periodični kratkotrajni treninzi dok ostvarenje drugih, kao što je postizanje vrhunskog sportskog rezultata, podrazumijeva i nekoliko treninga dnevno u višegodišnjem vremenskom periodu.

Sva stručna sportska literatura i trenažna praksa vrhunskih sportista upućuju na činjenicu da je postavljanje i praćenje ostvarivanja sportskih ciljeva nužan proces u unaprjeđenju sportske vještine na vrhunski nivo.

Jedini način za ispunjenje “velikog sportskog sna” je njegovo prevođenje u konkretan i ostvarljiv akcioni plan. Pokazalo se da jasno definisan cilj omogućava svrsishodno planiranje svakog pojedinačnog treninga tokom cjelokupne trenažne sezone. Takođe, istraživanja potvrđuju da postavljanje ciljeva fokusira i usmjerava sportistu, gradi adekvatnu motivaciju za trening, omogućava ulaganje velikih napora u trenucima kada trening ne ide najbolje, učvršćuje doživljaj samopouzdanja, angažuje efektivne psihološke mehanizme prevladavanja sportskog pritiska, pruža mogućnost dugoročnijeg planiranja i sagledavanja sportske perspektive. Pravilno postavljeni ciljevi mogu poslužiti kao izuzetno snažan motivator ponašanja pojedinca. Dobro postavljen cilj ispunjava nekoliko kriterijuma. Popularna teorija o postavljanju ciljeva kaže da svaki zadati cilj ispunjava SMART kriterijume:

S-specific-specifičan

M-measurable-mjerljiv

A-attainable-dostizanje

R-realistic-realan

T – time bound-vremensko ograničenje

Vrlo je bitno da je cilj specifičan. Ciljevi koji su vrlo opširni i neprecizni, nisu uvijek jasni i ukoliko se na teškom treningu želi napraviti korak dalje, potrebno je tačno specificirati u čemu će se pojedinac i na koji način maksimalno potruditi. Zatim, potrebno je odlučiti kako će se mjeriti uspješnost obavljanja zadatka, odnosno cilj mora biti operacionalizovan. Na taj način moći će se tačno znati koliko je čovjek uspješan i koliko se još mora pomaknuti ka ostvarenju cilja. Sa svakim korakom, motivacija će rasti, a cilj (sada precizan i mjerljiv) će se činiti sve dohvatljivijim. Naravno, treba voditi računa o tome da su postavljeni ciljevi dohvatljivi i realistični, a najbolji način da se to postigne je da se postavljaju na početku sezone i u dogovoru sa timom. Posljednji kriterijum jeste vremensko ograničenje. Ono pomaže da sportista bude efikasniji i da svoje vrijeme pravilno rasporedi. Pravilo “time managementa” kaže, koliko vremena pojedinac predvidi za uspješno obavljanje zadatka, tačno toliko vremena će i trebati. Kada vrijeme istekne, na redu je evaluacija ishoda, odnosno uspješnosti ostvarivanja određenog unaprijed zadatog cilja. To je vrlo važan i nezaobilazan korak, jer se na temelju te procjene planira svoj sljedeći korak i postavljaju se novi

ciljevi. Ukoliko je procjena pozitivna, potrebno je prisjetiti se svih postupaka i to ponoviti, a ukoliko je procjena negativna tada se opet treba prisjetiti i pokušati naći razloge negativnog rezultata.

Odlično postavljen krajnji cilj sezone, u vidu rezultata, nužan je, ali ne i dovoljan kriterijum za podizanje motivacije i postizanje pravilne usmjerenosti. Potrebni su kratkoročni ciljevi, na dnevnoj, sedmičnoj i mjesečnoj bazi, kako se ne bi dogodilo da zbog velike usmjerenosti na krajnji cilj, iz vidokrugla se izgubi put do njegovog ostvarenja. Motivatori poput dnevnih i sedmičnih ciljeva, mogu biti vrlo moćni i podsticajni, i služe kao kontrolne tačke na putu do dugoročnog cilja. Takvi kratkoročni ciljevi, takođe, moraju u manjoj ili većoj mjeri zadovoljavati SMART kriterijume, te ih je potrebno evaluirati. Ukoliko jedan manji dnevni cilj govori da je sportista na pravom putu, tada se javlja osjećaj uspješnosti, zadovoljstva i prije svega motivisanosti za dalji rad.

Postupak postavljanja i praćenja realizacije sportskih ciljeva je relativno složen proces, vještina koja se kroz praksu uči i usavršava. Vrijeme provedeno u bavljenju ciljevima višestruko se isplaćuje kroz unaprjeđenje sportskog rezultata.

Slika 1

Slika 2

5. ZAKLJUČAK

Sport se prožima kroz sve aktivnosti čovjekovog rada i djelovanja, i svojim aktivnostima dotiče sve ljude, direktno i indirektno, jer ne postoji osoba na svijetu koja je „isključena“, odnosno izolovana od sportskih dešavanja, nebitno da li se osoba bavila nekim sportom ili ne.

U današnje savremeno doba postao je imperativ da sve osobe koje se brinu o svojoj profesionalnoj karijeri i intenzivno rade na njoj, istovremeno paze na sebe u smislu zdravlja i opšteg stanja tijela i organizma. Primjera radi, prije 20, 30 godina, u teretanama su trenirali uglavnom samo ljudi koji su se bavili bodibildingom i takmičili se, dolazili su trenirati i drugi sportisti sa ciljem povećanja svoje snage i izdržljivosti, kako bi npr. mogli lakše da izdrže trku na 100 m. Danas, situacija je dosta drugačija. U teretanama sada treniraju svi. Zašto je to tako? Odgovor je krajnje jednostavan. Razvojem društva, razvijala se i svijest čovjeka. Čovjek koji želi uspjeh na profesionalnom planu svog života, trudi se da taj uspjeh prati i njegov lični, fizički i zdravstveni.

Svakako, formiranju takvog trenda doprinijeli su i drugi momenti koji se nalaze u okruženju čovjeka. Razne marketing kampanje, u saradnji sa zdravstvenim institucijama, povećale su svijest čovjeka po pitanju opšteg stanja tijela i organizma. Marketing kampanje koje su rađene u saradnji sa profesionalnim sportistima, takođe, su doprinijele razvoju sporta i fizičkog vaspitanja.

Sama činjenica da je u osnovnim, srednjim školama i fakultetima uveden predmet fizičkog vaspitanja, dovoljno govori samo po sebi i o sebi, da je sport kroz opšte i različite forme, nezaobilazni dio obrazovanja i vaspitanja djece i omladine, kroz ostvarivanje krajnjeg cilja, zaštite i očuvanja zdravlja.

Društveno okruženje takođe je veoma bitno, jer ako je čovjek okružen ljudima koji se na ovaj ili onaj način bave nekom sportskom aktivnošću, aktivni su, ukoliko želi ostati dio tog okruženja, prije ili kasnije moraće se uključiti u neku od tih aktivnosti da bi bio prihvaćen. Ovo okruženje igra veoma bitnu ulogu tokom cijelog života čovjeka, zapravo već od malih nogu, jer ako dijete raste pored roditelja koji su fizički aktivni, roditelja koji nakon povratka sa posla oblače sportsku odjeću i odlaze (nebitno gdje: dvorana, školsko igralište, izletišta, dvorište u bloku zgrada koje ima postavljene koševе, itd.), vrlo je vjerovatno da će se i dijete čim malo ojača sigurno početi baviti nekim sportom.

Kroz sve ove aktivnosti, čovjek zapravo zadovoljava neke svoje potrebe koje mogu biti različitog karaktera, ali posebno bitno je da se u tom procesu realizuju i određene društvene vrijednosti i zadovoljavaju određene emocije. Kroz sport i fizičko vaspitanje se ljudi zbližavaju redovnim susretima, iako ponekad ta aktivnost može biti samo puko gledanje određene utakmice na malom ekranu.

Uticaoj sporta na svakodnevni život sve je veći i jači, no pitanje koje se treba postaviti, a na koje upravo sociologija sporta pokušava da odgovori je, da li zapravo sport utiče na društveno okruženje, odnosno, pojedinca, ali i društva u cjelini, ili je društveno okruženje, razvoj civilizacije zapravo uticalo na razvoj sporta i sve ono što sport sa sobom nosi? Ili je istina negdje u sredini...

LITERATURA I IZVORI:

1. Teorija fizičke kulture – Dr N. Živanović, Dr V. Stanković, Dr N. Ranđelović, Dr P. Pavlović. Izdavači: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja u Nišu, Panoptikum Niš. Niš 2010.
2. Sportske organizacije i sportski događaji – Prof.dr Milan V. Mihajlović. Izdavač: Sportski savez Srbije. Beograd, 2013.
3. Sociologija sporta – Dr Duško Vejnović. Izdavač: Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta Banja Luka. Banja Luka 2006.
4. O sportu drugačije: Humanistički aspekti sporta – Ivana Zagorac. Izdavač: Hrvatsko filozofsko društvo, 2014.
5. Sociologija sporta – Dragan Koković. Izdavač: Sportska akademija Beograd. Beograd 2001.
6. Naukovanje u sportu – Prof. Dr Drago Tomić. Izdavač: D. Tomić. Beograd 1991.
7. Vaspitanje igrom – Prof. Dr Drago Tomić. Izdavač: Partizanovinska izdavačko propagandna ustanova Saveza za fizičku kulturu Jugoslavije. Beograd, 1974.

www.defendologija-banjaluka.com

www.sportspro.rs

www.hrks.hr/skole/19_ljetna_skola/89-Skoric.pdf

www.sportskitrening.hr

www.fitshop.hr

www.studenti.rs

www.savremenisport.com

<http://scindeks.ceon.rs>

Google, Internet

Prof. dr Rašid Hadžić¹

Jovica Petković²

Marko Đukić³

Elvira Nikšić⁴

Omer Spirtović⁵

MOTORIČKE SPOSOBNOSTI ISPITANIKA U PREDIKCIJI USPJEŠNOSTI VOĐENJA LOPTE U KOŠARCI

Sažetak

Istraživanje je provedeno na uzorku od 104 košarkaša, uzrasta od 14 do 16 godina sa ciljem da se utvrdi prediktivna vrijednost (stepen uticaja) primijenjenih bazičnih motoričkih sposobnosti na uspješnost vođenja lopte u košarci. U ovom istraživanju upotrijebljeno je devet mjernih instrumenata iz Eurofit baterije testova za procjenu bazičnih motoričkih sposobnosti i dva mjerna instrumenta (vođenje lopte „male osmice“ oko dva susjedna kruga koji su ucrtani na teren za košarku - SMOSM i vođenje lopte u slalomu - SMVLS za procjenu specifičnih motoričkih sposobnosti. Stepen uticaja, provjeren je regresionom analizom.

Na osnovu informacija o pojedinačnom uticaju nezavisnih varijabli na zavisnu varijablu i dobijenih vrijednosti, može se vidjeti da najveći statistički značajan uticaj na kriterijsku varijablu, vođenje lopte „male osmice“, imaju testovi: flamingo (BMFLA) Sig. = 0.03, pretklon sa dosjezanjem u sjedu (BMPDS) Sig. = 0.00, skok udalj iz mjesta (BMSDM) Sig. = 0.05 i čunasto trčanje 10 x 5 m (BMČUT) Sig. = 0.00. Najveći statistički značajan uticaj na kriterijsku varijablu, vođenje lopte u slalomu, imaju testovi: pretklon sa dosjezanjem u sjedu (BMPDS) Sig. = 0.00, dinamometrija ruke (BMDIR) Sig.

1 Fakultet za sport i fizičko vaspitanje, Univerzitet Crne Gore, Nikšić, Crna Gora, e-mail: rera@t-com.me

2 Fakultet za sport i fizičko vaspitanje, Univerzitet Crne Gore, Nikšić, Crna Gora

3 Fakultet za sport i fizičko vaspitanje, Univerzitet Crne Gore, Nikšić, Crna Gora

4 Pedagoški fakultet, Univerzitet u Sarajevu, BiH

5 Departman za sport, Državni Univerzitet u Novom Sadu, Srbija

= 0.00, ležanje-sjed za 30 sekundi (BMT30) Sig. = 0.01 i čunasto trčanje 10 x 5 m (BMČUT) Sig. = 0.05. Ostali testovi na parcijalnom nivou nijesu pokazali statistički značajan uticaj, ali itekako daju doprinos u ukupnom djelovanju na kriterijsku varijablu.

Ključne riječi:

/košarka/ / situaciona motorika / vodjenje lopte / regresiona analiza /

UVOD

Košarka je kolektivna igra u kojoj svaki igrač usklađuje svoju individualnu tehniku i taktiku sa saigračima, preko kolektivne taktike (Trninić, 1996).

Da bi košarkaši bili uspješni u ostvarivanju uloga i zadataka unutar odabranog modela taktike igre moraju imati visok nivo sposobnosti, osobina, tehničko taktičkih znanja, vještina i navika u igri (Mandir, Knežević & Jeličić, 2014).

Aktivnost košarkaša podijeljena je u toku igre na dvije osnovne faze – fazu odbrane i fazu napada. Obije faze igre se izmjenjuju vrlo brzo i međusobno se djelomično nadovezuju jedna na drugu. Svaka od spomenutih faza igre prepoznatljiva je po tipičnim strukturama kretanja igrača. Za fazu napada u toku igre karakteristične su strukture kretanja s loptom i bez nje. Jedan od osnovni elemenata tehnike s loptom koji karakteriše fazu napada u košarci je vodjenje lopte. (Matković, 1984)

Vodjenje lopte je element košarkaške tehnike koji omogućava igraču sa loptom kretanje po igralištu i ima značajnu ulogu za uspješnost u igri (Matković, Knjaz & Rupcic, 2015).

Sposobnost vladanja loptom ogranočava ili ubrzava maksimalnu brzinu vodjenja lopte. Uspješnost izvodjenja ovog motoričkog akta je, izmedju ostalog, povezano sa upotrebom različitih tehnika i kinestetičkim osjećajem, koji je uslovljen integrisanjem informacija u analizatore u mišićima, tetivama i zglobovima, ali u suštini zavisi od sposobnosti koordinacije pri upravljanju loptom (Hadžić, 2004).

Dakle, s obzirom na strukture kretanja u košarkaškoj igri, za planiranje i programiranje transformacionih postupaka mladih košarkaša bilo bi potrebno imati informacije o relacijama različitih segmenata antropološkog statusa mladih košarkaša i specifičnih motoričkih sposobnosti te nivou njihovih motoričkih sposobnosti.

Na osnovu rezultata dosadašnjih istraživanja Matković, (1990.), Pašalić (2003) Mirvić (2006) Nikolić (2006) Saratlija, Saratlija i Babić (2007) Šahbegović, Mehinović i Tanović (2009) usmjerenih u prepoznavanju faktora značajanih za usvajanje košarkaške tehnike, može se reći da uspjeh u košarci primarno zavisi od nivoa usvojenih specifičnih motoričkih znanja. Predmet ovog istraživanja jeste vođenje lopte kao faktor uspješnosti u košarci. Cilj u ovom istraživanju jeste da se utvrdi uticaj motoričkih sposobnosti na sposobnost vladanja loptom, odnosno vođenje lopte u košarci.

METOD RADA

Prikupljanje podataka uz upotrebu tehnike testiranja, izvršeno je u jesenjem dijelu takmičarske sezone 2014/15. u pet košarkaških klubova iz Crne Gore. Procjena motoričkih i specifičnih motoričkih sposobnosti, izvršena je u zatvorenom prostoru (fiskulturna sala).

Uzorak ispitanika

U uzorak ispitanika ušlo je sto četiri (104) mlada košarkaša, muškog pola, uzrasta 14 – 16 godina (± 6 mjeseci) iz sledećih košarkaških klubova: KK „Lim“, KK „Berane 2010“, KK „Jedinstvo“ i KK „Centar“ i KK „Pljevlja“.

Uzorak mjernih instrumenata

U ovom istraživanju upotrijebljeno je devet (9) mjernih instrumenata iz Eurofit baterije testova za procjenu bazičnih motoričkih sposobnosti i dva (2) mjerna instrumenta za procjenu specifičnih motoričkih sposobnosti. Za procjenu bazičnih motoričkih sposobnosti primijenjeni su sledeći mjerni instrumenti: za *procjenu ravnoteže - flamingo* (BMFLA), za *procjenu brzine alternativnih pokreta - taping rukom* (BMTAR), za *procjenu gipkosti zglobova trupa - pretklon sa dosjezanjem u sjedu* (BMPDS), za *procjenu eksplozivne snage donjih ekstremiteta - skok udalj iz mjesta* (BMSDM), za *procjenu statičke sile dominantne ruke - dinamometrija ruke* (BMDIR), za *procjenu repetitivne snage trbušnih mišića i pregibača zgloba kuka - ležanje-sjed za 30 sekundi* (BMT30), za *procjenu statičke sile gornjih ekstremiteta - izdržaj u zgibu* (BMIUZ), za *procjenu brzine trčanja sa promjenom smjera - čunasto trčanje 10 x 5m* (BMČUT), za *procjenu maksimalne aerobne izdržljivosti - istrajno čunasto trčanje* (BMIČT).

Za procjenu specifičnih motoričkih sposobnosti primijenjeni su sledeći mjerni instrument: vođenje lopte „male osmice“ oko dva susjedna kruga koji su ucrtani na teren za košarku (SMOSM) i vođenje lopte u slalomu (SMVLS)

Metode obrada podatak

U skladu sa ciljem istraživanja izabrana je odgovarajuća metoda statističke obrade podataka. Uticaj prediktorskog sistema varijabli na kriterij, analiziran je uz primjenu multiple regresione analize. Statistička obrada podataka u ovom istraživanju rađena je pomoću kompjuterskog softvera *SPSS statistics 19.0* u operativnom sistemu *Windows 7*.

REZULTATI

U skladu s ciljem ovog istraživanja, pristupilo se utvrđivanju uticaja bazičnih motoričkih sposobnosti na uspješnost u košarkaškoj igri kod mladih selekcionisanih košarkaša. Step en uticaja je provjeren regresionom analizom a rezultati su prikazani u tabelama (1 i 2).

Tabela 1 - regresiona analiza testa vođenje lopte „male osmice“ oko dva susjedna kruga koji su ucrtani na teren za košarku u prostoru bazičnih motoričkih sposobnosti

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.59 ^a	.35	.28	.84

ANOVA ^b						
	Model	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	35.61	9	3.95	5.57	.00 ^a
	Residual	66.72	94	.71		
	Total	102.34	103			

Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	5.66	2.97		1.90	.06
	BMFLA	.07	.03	.19	2.16	.03
	BMTAR	.09	.05	.16	1.73	.08
	BMPDS	.04	.01	.28	2.91	.00
	BMSDM	-.01	.00	-.21	-1.91	.05
	BMDIR	-.01	.00	-.01	-.15	.88
	BMT30	-.01	.03	-.04	-.48	.62
	BMIUZ	.00	.00	.04	.42	.67
	BMČUT	.33	.11	.29	2.98	.00
	BMIČT	-.01	.00	-.08	-.95	.34

a. Predictors: (Constant), BMIČT, BMDIR, BMIUZ, BMČUT, BMFLA, BMPDS, BMTAR, BMT30, BMSDM
b. Dependent Variable: SMOSM

Legenda:

R – koeficijent multiple korelacije, **R Square** – koeficijent determinacije, objašnjena varijansa, **Adjusted R Square** – prilagođeni koeficijent determinacije, **Std. Error of the estimate** – standardna greška prognoze, **Df** – stepeni slobode, **F** – veličina F odnosa, **Sig.** – značajnost vrijednosti korelacije, **Beta** – parcijalni regresioni koeficijenti svake prediktorske varijable, **T** – regresioni t-test.

U tabeli 1 prikazane su relacije između zavisne (kriterijske) varijable SMOSM - vođenje lopte „male osmice“ oko dva susjedna kruga koji su ucrtani na teren za košarku i nezavisnih (prediktorskih) varijabli koje čini sistem svih bazičnih motoričkih varijabli. Iz tabele se mogu vidjeti osnovni regresioni koeficijenti prediktivne vrijednosti bazičnih motoričkih sposobnosti na efikasnost izvođenja testa - vođenje lopte „male osmice“. Koeficijent multiple korelacije (R) iznosi 0.59 i ukazuje na visoku saglasnost između zavisne varijable sa nezavisnim varijablama. Koeficijent višestruke determinacije, čija je vrijednost R Square = 0.35, pokazuje da se 35% ukupnog varijabiliteta

zavisno promjenjive može objasniti uticajem udruženih nezavisnih varijabli, dok je preostalih 65% varijabiliteta pod uticajem neidentifikovanih faktora. Daljom statističkom procedurom (analizom varijanse multiple regresije) testirana je značajnost multiple regresione veze.

Tabela 2 - regresiona analiza testa vođenje lopte u slalomu u prostoru bazičnih motoričkih sposobnosti

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.51 ^a	.26	.19	.69

ANOVA ^b						
Model	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.	
1	Regression	16.50	9	1.83	3.75	.00 ^a
	Residual	45.94	94	.48		
	Total	62.45	103			

Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	4.78	2.46		1.94	.05
	BMFLA	-.04	.02	-.13	-1.45	.14
	BMTAR	.03	.04	.07	.76	.44
	BMPDS	-.04	.01	-.31	-3.04	.00
	BMSDM	.00	.00	.17	1.46	.14
	BMDIR	.02	.00	.33	3.30	.00
	BMT30	-.06	.02	-.25	-2.46	.01
	BMIUZ	.00	.00	.01	.19	.84
	BMČUT	.18	.09	.20	1.92	.05
	BMİČT	-.01	.00	-.01	-.11	.90

a. Predictors: (Constant), BMİČT, BMDIR, BMIUZ, BMČUT, BMFLA, BMPDS, BMTAR, BMT30, BMSDM

b. Dependent Variable: SMVLS

Legenda:

R – koeficijent multiple korelacije, **R Square** – koeficijent determinacije, objašnjena varijansa, **Adjusted R Square** – prilagođeni koeficijent determinacije, **Std. Error of the estimate** – standardna greška prognoze, **Df** – stepeni slobode, **F** – veličina F odnosa, **Sig.** – značajnost vrijednosti korelacije, **Beta** – parcijalni regresioni koeficijenti svake prediktorske varijable, **T** – regresioni t-test.

U tabeli 2 prikazane su relacije između zavisne (kriterijske) varijable SMVLS - vođenje lopte u slalomu i nezavisnih (prediktorskih) varijabli koje čini sistem svih bazičnih motoričkih varijabli. Iz tabele se mogu vidjeti osnovni regresioni koeficijenti prediktivne vrijednosti bazičnih motoričkih sposobnosti na efikasnost izvođenja testa- vođenje lopte u slalomu. Koeficijent multiple korelacije (R) iznosi 0.51 i ukazuje na visoku saglasnost između zavisne varijable sa nezavisnim varijablama. Koeficijent višestruke determinacije, čija je vrijednost R Square = 0.26, pokazuje da se 26% ukupnog varijabiliteta zavisno promjenjive može objasniti uticajem udruženih nezavisnih varijabli, dok je preostalih 74% varijabiliteta pod uticajem neidentifikovanih faktora.

Daljom statističkom procedurom (analizom varijanse multiple regresije) testirana je značajnost multiple regresione veze.

DISKUSIJA

Iz tabele 1 se vidi da je vrijednost objašnjenog (regresionog) varijabiliteta manja od vrijednosti neobjašnjenog (rezidualnog). Vrijednost F testa iznosi 5.57, a ostvareni nivo značajnosti Sig. = 0.00 ukazuje na to da između objašnjenog i neobjašnjenog dijela ukupne varijanse multiple regresije postoji statistički značajna razlika, na osnovu čega je moguće zaključiti da postoji signifikantnost regresione veze, odnosno da sistem odabranih bazičnih motoričkih varijabli statistički značajno utiče na uspješnost u ovom specifičnom motoričkom testu.

Informacije o pojedinačnom uticaju nezavisnih varijabli na zavisnu varijablu testirane su preko procedure zasnovane na primjeni regresionog t-testa, čije su vrijednosti prikazane kroz koeficijente regresije, standardne greške koeficijenta regresije, beta koeficijente, vrijednosti t-testa i nivoe značajnosti. Na osnovu dobijenih vrijednosti može se vidjeti da najveći

statistički značajan uticaj na kriterijsku varijablu imaju testovi: flamingo (BMFLA) Sig. = 0.03, pretklon sa dosjezanjem u sjedu (BMPDS) Sig. = 0.00, skok udalj iz mjesta (BMSDM) Sig. = 0.05 i čunasto trčanje 10 x 5 m (BMČUT) Sig. = 0.00. Ostali testovi na parcijalnom nivou nijesu pokazali statistički značajan uticaj, ali itekako daju doprinos u ukupnom djelovanju na kriterijsku varijablu.

Upravo oni testovi koji procjenjuju motoričke sposobnosti koje razni autori navode (Pašalić (2003); Mirvić (2006); Saratlija, Saratlija & Babić (2007); Šahbegović, Mehinović & Tanović (2009), kao najbitnije u košarkaškoj igri: ravnoteža, fleksibilnost, eksplozivna snaga i brzina trčanja s promjenom smjera (agilnost) su se pokazali kao dobri prediktori u realizaciji ovog testa vođenja lopte. U izvođenju ovog zadatka ravnoteža je bila bitan faktor zbog pojavljivanja centripetalne sile prilikom brzog obilaska krugova, eksplozivna snaga donjih ekstremiteta i brzina trčanja prilikom polaska i cijelog izvođenja zadatka.

Generalni zaključak je da se na osnovu bazičnih motoričkih sposobnosti može predvidjeti efikasnost izvođenja testa vođenje lopte „male osmice“ oko dva susjedna kruga koji su ucrtani na teren za košarku (SMOSM).

Iz tabele 2 se vidi da je vrijednost objašnjenog (regresionog) varijabiliteta manja od vrijednosti neobjašnjenog (rezidualnog). Vrijednost F testa iznosi 3.75, a ostvareni nivo značajnosti Sig. = 0.00 ukazuje na to da između objašnjenog i neobjašnjenog dijela ukupne varijanse multiple regresije postoji statistički značajna razlika, na osnovu čega je moguće zaključiti da postoji signifikantnost regresione veze, odnosno da sistem odabranih bazičnih motoričkih varijabli statistički značajno utiče na uspješnost u ovom specifičnom motoričkom testu.

Informacije o pojedinačnom uticaju nezavisnih varijabli na zavisnu varijablu testirane su preko procedure zasnovane na primjeni regresionog t-testa, čije su vrijednosti prikazane kroz koeficijente regresije, standardne greške koeficijenta regresije, beta koeficijente, vrijednosti t-testa i nivoe značajnosti. Na osnovu dobijenih vrijednosti može se vidjeti da najveći statistički značajan uticaj na kriterijsku varijablu imaju testovi: pretklon sa dosjezanjem u sjedu (BMPDS) Sig. = 0.00, dinamometrija ruke (BMDIR) Sig. = 0.00, ležanje-sjed za 30 sekundi (BMT30) Sig. = 0.01 i čunasto trčanje 10 x 5 m (BMČUT) Sig. = 0.05. Ostali testovi na parcijalnom nivou nijesu pokazali

statistički značajan uticaj, ali itekako daju doprinos u ukupnom djelovanju na kriterijsku varijablu.

Ovo nas navodi na zaključak da veliki uticaj na vođenje lopte u slalomu zauzima izdržljivost, tj. mehanizmi energetske potrošnje, kao i snaga trupa i agilnost, jer imamo nagle promjene u kretanju. Snaga ruku ima uticaj prilikom kontrole nad vođenjem lopte u slalomu. Generalni zaključak je da se na osnovu bazičnih motoričkih sposobnosti može predvidjeti efikasnost izvođenja testa vođenje lopte u slalomu (SMVLS).

ZAKLJUČAK

Primarni cilj u ovom istraživanju bio je da se utvrdi uticaj motoričkih sposobnosti na sposobnost vladanja loptom, odnosno vođenje lopte u košarci.

Na osnovu dobijenih rezultata uz primjenu regresione analize, može se zaključiti da prediktorski sistem varijabli ima značajan uticaj na vođenje lopte u košarci. U velikoj mjeri, podaci do kojih se došlo ovim istraživanjem potvrđuju dosadašnja saznanja brojnih autora na ovu temu, odnosno ukazuju da motoričke sposobnosti imaju značajan uticaj na vođenje lopte u košarci kod mladih košarkaša. Dominantnu prediktivnu vrijednost imali su motorički testovi koji se nalaze pod uticajem složenih regulacionih struktura kretanja.

LITERATURA/

1. Hadžić, R. (2004). *Relacije morfoloških i bazičnih motoričkih dimenzija sa rezultatima situaciono-motoričkih testova u fudbalu*. Doktorska disertacija, Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.
2. Mandir, M., Knežević, A., Jeličić, M. (2014). Utjecaj kombiniranog trenažnog programa na transformaciju antropoloških obilježja vrhunskih košarkaša predkadetskog i kadetskog uzrasta. *Kondicijska priprema sportaša*, 254-256. Zagreb: Kineziološki fakultet.

3. Matković, B. (1984). Napad blokadama u košarci. *Sportska praksa*, 4, 39-41.
4. Matković, B. (1990.): Neki pokazatelji vrijednosti odnosa bazičnih motoričkih sposobnosti situacionih motoričkih sposobnosti kod pionira košarkaša, *Košarkaški medicinski vjesnik*, Vol. 5: 7-12.
5. Matković, B., Knjaz, D., Rupčić, T. (2015). *Temelji kosarkaske igre*. Zagreb: Kineziološki fakultet.
6. Mirvić, E. (2006). Relacije motoričkih i situaciono – motoričkih sposobnosti u košarkaškoj igri. *Sport Mont* (10-11), 74 – 80.
7. Nikolić, B. (2006). *Relacije između morfoloških karakteristika, bazično i situaciono – motoričkih sposobnosti košarkaša starijeg pionirskog uzrasta*. Magistarski rad. Nikšić: Filozofski fakultet.
8. Pašalić, E. (2003). *Utjecaj nekih antropometrijskih karakteristika i motoričkih sposobnosti na izvođenje situaciono – motoričkih testova kod košarkaša uzrasta od 14 – 17 godina*. Magistarski rad. Sarajevo: Fakultet sporta i tjelesnog odgoja.
9. Saratlija, P., Saratlija, T., Babić, V. (2007). Prediktivna vrijednost morfoloških obilježja u rezultatima specifičnih košarkaških testova u dječaka u dobi od 9 do 11 godina. *Magistra Iadertina* (2-2), 43 – 60.
10. Trninić, S. (1996). *Analiza i učenje košarkaške igre*. Pula: Vikta.
11. Šahbegović, S., Mehinović, J., Tanović, I. (2009). Utjecaj motoričkih sposobnosti i morfoloških karakteristika učenika uzrasta 11 – 13 godina na rezultate ostvarenja u specifičnim kretnim strukturama iz košarke. *Sport i zdravlje* (2), 185 – 192. Tuzla: Fakultet za tjelesni odgoj i sport.

Doc. dr Biljana Bepaljko¹

EKONOMSKI ZNAČAJ SPORTSKOG MENADŽMENTA

Rezime: Osnovni razlog za pisanje ovog rada je da se ukaže na izuzetno veliku povezanost ekonomije i sportskog menadžmenta. Sport predstavlja djelatnost ljudi koju ljudi širom svijeta upražnjavaju prije svega zbog pozitivnog uticaja na zdravlje kao i zbog zabave. Svakodnevno se organizuju sportska takmičenja iz raznih vrsta sportova koja privlače veliki broj posjetilaca. Da bi sportisti postizali dobre rezultate na sportskim takmičenjima ulažu se velika novčana sredstva. Sportski menadžment nastoji da iz organizovanih sportskih manifestacija ostvari što veću ekonomsku dobit. Ovaj rad pruža veoma bitne informacije koje su navedene s ciljem da se ukaže na značaj sporta, na definisanje sportskog menadžmenta, u radu su predstavljene pretpostavke za nastanak menadžmenta u sportu, dat je pregled nauke i tehnologije u sportu, kao i menadžment i rukovođenje u sportu, u radu je naveden sociokulturni i ekonomski značaj sportskih manifestacija. Predmet ovog rada odnosi se na sport i doprinos sportskog menadžmenta razvoju ekonomije.

Ključne riječi: ekonomija, sport, menadžment, rezultati, dobit.

Biljana Bepaljko, PhD²

ECONOMIC IMPORTANCE OF SPORTS MANAGEMENT

Summary: The main reason for writing this paper is to point out a very strong connection between economy and sports management. Sport is an activity practiced by people all over the world, primarily for its positive impact on health and for entertainment. Every day, sports competitions in various types of sports are organized, attracting a large number of visitors. In order

1 Profesoric biologije u JU Poljoprivrednoj školi u Banjoj Luci

2 Biology teacher at the Public Institutions Secondary School of Agriculture in Banja Luka

for athletes to achieve good results in sports competitions, large amounts of money are invested. Sports management seeks to maximize economic profits from organized sports events. This paper provides very important information given in order to point out the importance of sport and the definition of sports management, the paper presents the assumptions for the emergence of management in sports, provides an overview of science and technology in sports, as well as management and administration in sports, the sociocultural and economic importance of sports events is also stated in the paper. The subject of this paper is sports and the contribution of sports management to the development of the economy.

Keywords: *economy, sport, management, results, profit.*

1.UVOD

Sport je svaka fizička i psihička aktivnost koju čovjek izvodi po utvrđenom skupu pravila, u cilju takmičenja sa protivnikom ili protivničkim timom, uz primjenu propisanog sistema bodovanja na osnovu kojeg se utvrđuje pobjednik. Sportovi se dijele na dvije grupe: grupni i samostalni.

Sport je sastavni dio društvenih potreba pojedinca, univerzalno je sredstvo razumijevanja i saradnje među ljudima, s ciljem fizičkog i duhovnog odgoja, vitalnosti i zdravlja, socijalnih odnosa i stavova, odbrambene spremnosti i kvaliteta života. Sport je i ekonomska kategorija u funkciji zapošljavanja, pokretača proizvodnje i ekonomskog rasta, promocije, reklame i ostalih marketinških aktivnosti i u oblastima turizma, transporta, medija, zabave i sl.

U grupne (zajedničke) sportove spadaju svi sportovi koji se izvode grupno, gdje najveće mjesto zauzimaju sportske igre, kao na primjer nogomet (ili fudbal), košarka, rukomet, odbojka, hokej, ragbi³, kriket⁴ itd., ali tu također spadaju i sportovi kao što su spalvarenje, povlačenje konopca. Kao i neki borbeni sportovi kao na primjer: karate, džudo itd.

3 ragbi – Oblik fudbala koji se igra jajastom loptom

4 kriket – Engleska igra lopte sa po igrača u svakoj od dvije partije, drvenim maljicama i gumenim loptama teškim po 2 grama.

U samostalne (pojedinačne) sportove spadaju sportovi gdje se pojedinac sam zalaže za svoje uspjehe. U pojedinačne sportove spadaju šah, karate (u nekim slučajevima), džudo, atletika, atletska gimnastika, gimnastika, plivanje, fitness itd.

Neki sportovi mogu se izvoditi pojedinačno ili grupno, tačnije u parovima. Tu spadaju tenis, umjetničko klizanje i skokovi u vodu. Sport može biti takmičarskog ili slobodnog karaktera. Takmičarski karakter označava samostalno nastupanje sportiste na takmičenjima u želji za postizanjem vrhunskih rezultata. Slobodni (amaterski) karakter se odnosi na bavljenje sportom iz sebi poznatih razloga, koji su najčešće zdravstveni budući da je bavljenje sportom odlično za fizički razvoj i zdravlje.⁵

Savremen način života koji često primorava ljude da zanemari bazične potrebe organizma za vježbanjem i zdravom ishranom utiče na povećanje umora i preopterećenosti. Zdravstvene tegobe i smetnje usljed fizičke neaktivnosti postaju moderna boljka od koje pati sve veći broj ljudi. Upravo zbog toga je važno da se pristup promjeni, te da se vježbanjem i upražnjavanjem fizičke aktivnosti tijelo dovede u optimalno stanje.⁶

Potreba savremenog čovjeka da bude uspješan u svojoj profesiji, životu i poslu nameće sve više primjenu menadžmenta, a i njegovo temeljito izučavanje. Ovome teži dobar dio naprednog dijela čovječanstva, naročito onaj koji ima svoju sferu interesovanja u svakodnevnom biznisu. Naravno, pod "biznisom" se uopšte podrazumijeva svaki legalan posao koji omogućuje lično, poslovno i kreativno napredovanje.

Razumije se da se takva težnja ka višem nivou uspjeha smatra normalnom manifestacijom pojedinca u svom okruženju pa i samoj ljudskoj populaciji. Svakako da pod ovim ne podrazumijevamo sve ono što predstavlja hazard⁷, sticanje majoriteta⁸ i razvijanje nelojalne konkurencije.

Menadžment u osnovi podrazumijeva posebnu multidisciplinarnu naučnu disciplina, poslovnu vještinu dok se izražena profesionalnost nameće

5 <https://bs.wikipedia.org/wiki/Sport> (7.3.2020. 10:15h)

6 <http://kapiten.rs/kako-sport-utice-na-zdravlje/> (7.3.2020. 10:32h)

7 hazard – smio pokušaj ili posao koji uglavnom zavisi od sreće

8 majoritet – većina, većina glasova

snagom svojih pravila (principa) kao pogodan alat za uspješno upravljanje biznisom, al i ostalim ljudskim djelatnostima (van biznisa)-upravljanje neprofitnim organizacijama i dr. Primjenu svega ovoga treba izučavati kroz naučne discipline kao i efekte primjene pravila (principa), zatim implementirati, sagledati i razumjeti. Sve to treba da nam pomogne u odgovarajućem multidisciplinarnom znanju savremenog svijeta i stalne potrebe osavremenjivanja brojnih djelatnosti savremenog izražavanja djelatnosti čovjeka. Krajnji cilj svakako je razvijanje uspješnosti u poslu (biznisu) kao i njegovom kreiranju.

Dosadašnja ljudska i naučna praksa iznjedrila je veliki broj principa koji se odnose na menadžment. To samo pokazuje, nadalje, da je menadžment, kao nerazdvojni dio savremenog biznisa i ekonomije, pokazao da je on sam po sebi jedna stalna protivrječnost u ekonomskoj sferi i postoru čovjeka, jedna stalna vrsta ljudskog izazova, što nadalje uslovljava traganje za najboljim rješenjima, uvijek i u svakoj prilici.

S toga, principi menadžmenta mogu biti uvijek plodonosni, korisni, primjenjivi u svakoj prilici i na svakom mjestu: bilo u kući, školi, crkvi, bolnici, sportskim društvima itd⁹.

2.DEFINICIJA SPORTSKOG MENADŽMENTA

Teorijsko shvatanje i definisanje određenog procesa ili pojma uvijek kao po nekom pravilu je u neskladu pa i raskoraku sa empirijskom praksom i praksom dotičnog procesa ili pojma. Sportski menadžment je u postojećem realnom okruženju kod nas posve nova pojava. Realnost postojeće prestruktuiranosti društvenog sistema, i ideološke, političke i socijalne transformacije, nametnula je kako drugačije međusobne, ljudske tako i nove poslovne odnose koji se odvijaju na svim nivoima društvenih segmenata. Nametanje novih poslovnih interesa kao i proces uvođenja novih tehnologija nametnula je i novi pristup shvatanju sporta i njegovog uticaja na društvo u društvu. Shvatanje značajnosti i uloge koju sport ima na ljude uticalo je i na bitno mjenjanje njegovog ponašanja i njegovog daljeg razvoja.

9 Aćimović, D.: Menadžment u sportu. Niš: SERBONA, 2007., str.107.

Savremeno društvo je pored svog ekonomskog diskursa koji nosi u sebi i koji je sam po sebi osnova primanja društva uopšte i društvo sportskog nadmetanja, odnosno igara koje u sebi sadrže nadmetanje i označavanje pobjednika. Naravno, iako je sport sam po sebi nešto što pripada kolektivnom ili individualnom izražavanju, on u velikoj mjeri izražava i određene ekonomske parametre. Usljed toga, sport sa svoje strane čini svoje područje djelovanja profitabilnim i ekonomski isplativim što je dovoljan razlog da se sport posmatra i sa aspekta menadžmenta. Sportski menadžment, otuda, nije fikcija niti plod teorijskih spekulacija, već realnost življenja i ekonomskih zakonitosti u razvoju savremenog društva. Da bi pristupili razmatranju sportskog menadžmenta moramo prvo da razmotrimo njegovu definiciju.

Navešćemo prvo neke od pokušaja definisanja sportskog menadžmenta. Iako je sportski menadžment u našim uslovima relativno nov opseg poimanja u okviru opšteg menadžmenta, on je širom svijeta prisutan i ustaljen oblik u sportskim organizacijama, komitetima i drugim oblicima sportkog ispoljavanja. Jedna od definicija sportskog menadžmenta, na bivšem Jugoslovenskom prostoru dolazi iz Hrvatske. Tako autor M. Bartoluci¹⁰, jedan od plodnijih autora iz Hrvatske na području sportskog menadžmenta, daje definiciju: "menadžment u sportu možemo definirati kao proces organiziranja i upravljanja sportom ili sportskom organizacijom radi ostvarivanja sportskih i drugih ciljeva uz racionalno korištenje ograničenih resursa." Ova definicija sportskog menadžmenta sadrži za naša poimanja sve potrebne aspekte definisanja sportskog menadžmenta.

Ova definicija je opšteg tipa i malo šta bi joj se moglo prigovoriti. Ona sadrži opšte i pojedinačne principe, dajući primat opštim nad pojedinačnim u sportu. U skladu sa ovim, menadžment sporta izražava (podržava) aktivnost opšteg organizovanja u sportu i upravljanju njime. Saznanje koje iz ovoga proizilazi je opšti stav da je sport prije svega ljudska djelatnost kao i svaka druga.

Sport ima svoje područje djelovanja, subjekte djelovanja, predmet svog djelovanja, svoje krajnje ciljeve postignuće rezultata, i to vrhunskih ukoliko pod ovim podrazumijevamo ne samo postignuća koja su vezana za neka

10 Aćimović, D.: Menadžment u sportu. Niš: SERBONA, 2007., str. 28.

duševna stanja društva ili pojedinca, već, iako se iz ovoga, manifestuju najdublje ekonomske manifestacije i društva i pojedinca. Ukoliko nema ovog zadnjeg, teško da se može govoriti o sportskom menadžmentu i svrsi bavljenja sportom uopšte.

Jedna od definicija sportskog menadžmenta jeste da se on zasniva na „koordinaciji različitih aktivnosti, tehnologiji i procesa usmjernih u pravcu učinkovitog stvaranja sportskih rezultata i stvaralaštva”. Ova definicija sportskog menadžmenta ukazuje nam da je njen autor usmjerio svoje posmatranje na raznolikost sportskog izražavanja i ujedno njegovu koordinisanost kao različitih tehnologija koje nam potpomažu mnogostrukost izražavanja sportskih nadmetanja. Ova nam definicija, na neki način, sugerije da obratimo pažnju na to da je sport po sebi višestruka fizička aktivnost da je različit po izražavanju i nivoima izražavanja. Da on nije jednolična fizička funkcionalnost, već, naprotiv, različitost izražavanja subjektivnog u prostoru.

Da bi se dobila ukupnost koordiniranja u osnovi, različitog subjektivnog, potrebna je i određena organizovanost, koju može izraziti samo sportski menadžment. Krajnji cilj takvog organizovanja jeste postizanje sportskih vrhunskih rezultata a time i korisnost ekonomskog ulaganja. Otuda, možemo govoriti o različitim tipovima organizovanja sportskog menadžmenta: o menadžmentu sportskog događanja, menadžmentu izgradnje sportskih objekata, menadžmentu upravljanja ljudskim aktivnostima, sportskom finansijskom menadžmentu.

U okviru definicija sportskog menadžmenta jeste i ova: “ Sportski menadžment podrazumijeva specifičan menadžment, povezan sa sportskim aktivnostima čiji je temeljni zadatak koordinacija sportskih aktivnosti”. Ovakva definicija naglašava tzv. “specifičan menadžment”, koji se realizuje u okviru i sadejstvu sportskih aktivnosti, ali i sa zadatkom međusobne koordinacije sportskih aktivnosti.

Smatramo, da pod ovim, treba u daljem slijedu podrazumijevati, vrstu menadžmenta koji mora da se organizuje i sprovodi u posve nespecifičnim okolnostima, kakve su na primjer sportske aktivnosti. Ukoliko tako shvatimo pojam “specifičnog” pa time i menadžmenta, onda nam je jasnije

šta bi sportski menadžment podrazumijevao u sportu, kao specifičnoj izražajnosti čovjeka. Njegova, nadasve heterogenost ispoljavanja životnih ciljeva, izražena putem sportskog nadmetanja, u okolnostima društvenog ekonomskog izražavanja i zakonitostima privređivanja, u velikoj mjeri određuju i specifičnost menadžmentskog organizovanja u sportu.

Iz navedenih i predstavljenih mišljenja o definisanju sportskog menadžmenta mogli smo uočiti, da sve definicije polaze od jednog zajedničkog supstrata, kada je u pitanju sportski menadžment to je proces organizovanja i upravljanja sportom.

Sport, kao oblik ispoljavanja djelatnosti čovjeka, ovim dobija i prateću (adekvatnu), službu organizacionog usmjerenja sportski menadžment. Ipak, kada smo prethodno naveli da je "sport oblik ispoljavanja djelatnosti čovjeka", pod ovim smo imali na umu daleko širu djelatnost čovjeka.

Sport u svakom slučaju, pripada najneodređenijoj slobodnoj aktivnosti čovjeka i jedino se ispoljava kod čovjeka kao takva. Sport u sebi održava niz usmjerenih htjenja čovjeka, izražava njegovu slobodnu volju da odlučuje u pogledu upotrebe svog tijela u komercijalne svrha i da na osnovu toga stiče određene finansijske prinadležnosti. Iz preglednih definicija koje smo naveli, iako one nisu i jedine koje postoje o sportskom menadžment, moguće je da iznesemo i našu definiciju o sportskom menadžmentu, iako smo uvjereni, da ona neće unaprijed odražavati i potpunost ili cjelovitost iznesenog uvjerenja¹¹.

3. PRETPOSTAVKE ZA NASTANAK MENADŽMENTA U SPORTU

Govoriti o pretpostavkama za nastanak menadžmenta u sportu, unaprijed podrazumijeva određeno teorijsko uopštavanje same teme. Potom bi smo mogli, da dođemo do onih činilaca koji su "sine qua non" da se menadžment, kao prateća ekonomska djelatnost, pojavi i u sportu. Prije nego ukažemo na takve mogućnosti, potrebno je naznačiti, da ćemo govoriti o takvim naznakama u profesionalnom sportu. Razlog za to je činjenica da današnje bavljenje sportom u svjetskim razmjerama zahvata skoro 80 - 90% učešća

11 Aćimović, D.: Menadžment u sportu. Niš: SERBONA, 2007., str. 27- 31.

profesionalnog bavljenja sportom. Profesionalni sport je dostigao ove proporcije nakon sloma socijalističkih zemalja 1989. god.

Do ovog perioda učešće sportista amatera bilo je u izjednačenoj razmjeri. Ipak, pošto menadžerska aktivnost nije prepoznatljiva u amaterskom sportu kao što je u profesionalnom, kao i u skladu sa novim ekonomskim i političkim prestrukturiranjima u svijetu mi ćemo se usredsrediti na pojašnjavanje pretpostavki za nastanak menadžmenta u sportu karakterističnih za profesionalni sport.

1. Potrebno je istaći, da sport kao određena slobodna ljudska djelatnost u kapitalističkom okruženju potpada pod "proizvodnu" djelatnost, a time i djelatnost koja donosi dobit.
2. U skladu sa ovim, sport kao organizovana djelatnost ljudi podliježe zakonima ekonomskog tržišta i zakonima koje svojim postojanjem ono proizvodi. Prije svega, zakonu ekonomske konkurencije.
3. Sport kao specifična ljudska djelatnost koja u svom teorijskom određenju izmiče konačnom definisanju podliježe i svom svjetskom korporativnom udruživanju. Naime, u sportu postoje različiti nivoi udruživanja, počev od onih na nivou jedne nacionalne zajednice, a zatim i u predstavljanju i zastupanju iste na svjetskom nivou. Svakako, da na svjetskom nivou među nizom sličnih nacionalnih sportskih organizacija dolazi do međunarodno organizovanih saveza na različitim nivoima. Po svojoj snazi, ugledu u svijetu i pojedinačnoj nacionalnoj zastupljenosti, prednjači "Olimpijski komitet". Ovaj savez, po svojoj brojčanoj zastupljenosti registrovanih sportista ne samo da je najveći, već i najorganizovaniji u svakom pogledu. Kako je ovaj savez takođe podliježe i posluje pod ekonomskim zakonitostima, cilj svakog nacionalnog saveza je da svojom djelatnošću kao i profesionalnim sportskim dostignućima (individualnim i grupnim) obezbijedi profit iz učešća svojih sportista. To se i postiže kvalifikacijama za najveće svjetsko takmičenje Olimpijske igre.
4. Organizacija OI¹² po svom organizacionom djelovanju, snazi i vještini koja je potrebna da bi se same OI organizovale, zasigurno

spadaju u vrhunske domete menadžerskog umijeća organizacionog djelovanja. Otuda, nije iznenađujuće, da profesionalna menadžerska djelatnost, koja se sprovodi na OI zahtjevaju punu pažnju od strane menadžerske profesije. Moglo bi se čak i pretpostaviti da bez dobre i organizovane menadžerske djelatnosti OI ne bi bile imale taj značaj koji danas imaju u svijetu.

5. Određena koordinacija, koja je nadasve potrebna između različitih sportova i njihovih sportskih organizacija i saveza, uslovljena je ne samo međusobnom aktivnošću, već zahtijeva i punu akcionu menadžersku mobilnost, koja bi sve sportove dovela do svog punog profesionalnog izražaja.
6. Krajnji smisao menadžerske djelatnosti u sportu je izvlačenje ekonomske dobiti. Ona se pak ostvaruje iz ostavrenih rezultata sportista, a na osnovu uloženog profesionalnog rada svakog ponaosob, kao i djelatnosti menadžera u sportu. Ostvarenju tog krajnjeg cilja teže zajednički kako neposredni učesnici (sportisti) tako i menadžerski sloj. Obe strane imaju isti zajednički interes u postizanju što povoljnijeg rezultata. Na pitanje ko je zaslužniji u postizanju najvišeg cilja sportisti ili menadžeri u sportu teško je odgovoriti decidno. Čini se da je u tom spoljnjem okruženju koje je vidljivo i mjerljivo na neki način udio sportista veći, pa i nemjerljiv. Ipak, ni udio menadžera i samog menadžementa u sportu je itekako važan, a po mnogima i odlučujući. Biti menadžer u sportu podrazumijeva različite djelatnosti. Jedna od mnogih je, i da se između velikog broja učesnika odaberu oni koji mogu najviše da postignu profesionalnim bavljenjem sportom. Da bi se postiglo menadžer u sportu mora imati "profesionalnog sluha" za pronalaženje sportskih talenata, a zatim i ponijeti brigu o njihovom uspješnom razvoju. Tek nakon tako uspješno odrađenog posla, menadžer u sportu se može nadati konačnom završetku svog menadžerskog posla stvaranju šampiona, a time i ekonomske dobiti koja iz toga slijedi. Svakako, ekonomska dobit se na kraju dijeli shodno kapitalističkoj raspodjeli vlasništva nad kapitalom.
7. Amaterski sport i organizovanje su još uvijek prisutni. Svakako, da amaterski sport podliježe drugačijem organizovanju, odlučivanju i

nagrađivanju kako samih sportista tako i pratećih organizacionih službi u amaterskom sportu¹³.

4. NAUKA I TEHNOLOGIJA U SPORTU

Razvoj nauke i tehnologije u savremenom svijetu je ne samo značajan, već nadasve nužan ukoliko pod ovim podrazumijevamo da je današnji svijet, ljudsko društvo, sve više u svom razvoju zavisnije od napretka nauke i prateće tehnologije kao manifestacionog i izražajnog elementa napretka nauke. Danas je nemoguće govoriti o bilo kakvom napredovanju, ukoliko nije to u vezi sa novim naučnim saznanjima i tehnološkim dostignućima savremenog svijeta. Oblast sporta takođe nije izuzeta iz svekolikog naučnog i tehnološkog razvoja svijeta. Sport danas je u direktnoj promociji naučno - tehnoloških dostignuća i jedan od glavnih promotera nauke i tehnologije. Savremena dostignuća sportista u velikoj mjeri počivaju na naučnim i tehnološkim saznanjima, što neposredno govori i o velikoj međuzavisnosti i isprepletenosti između sporta i razvoja nauke i tehnologije uopšte.

Pod naukom u sportu podrazumijevamo u širem smislu "...zakonitosti upravljanja transformacionim procesima antropoloških karakteristika pod uticajem programiranog treninga radi ostvarivanja odgovarajućih željenih stanja (ishodišta) u različitim sportskim granama ili disciplinama kao i posljedice (efekte) tih procesa na ljudski organizam. "

Kao što se može primjetiti, u navedenoj definiciji dominira stav "zakonitost upravljanja transformacionim procesima antropoloških karakteristika", što nam jasno ukazuje da autor povezuje određene prirodne zakonitosti u razvoju čovjeku sa razvojem čovjekovih antropoloških karakteristika. Ipak, za razliku od prirodnog fiziološkog razvoja čovjeka, pod uticajem naučnih saznanja i razvoja tehnološkog funkcionalnog opsega, prirodne predispozicije čovjeka kao sportiste su znatno pomjerene unaprijed. Da je ovo tačno dovoljno je uporediti sportske rezultate starijih generacija sa rezultatima savremenih sportskih generacija.

Sa druge strane, osnovnim antropološkim karakteristikama bavi se sportska antropologija, putem naučnih zakonitosti u okviru sportske antropologije, putem naučnih zakonitosti u okviru sportske metodologije, dok bi

13 Aćimović, D.: Menadžment u sportu. Niš: SERBONA, 2007., str. 39 – 41.

bavljenje ostalim transformacionim procesima bilo u opsegu tzv. sportske metodologije. Nauka kao osnovni postulat savremenog svijeta u pogledu sporta i njegove afirmativnosti zahtijeva sljedeća razmatranja i pristupe analizi sporta:

- "određivanje željenog stanja što podrazumijeva izradu modela kompleksiteta (jednačine specifikacije) u pojedinim sportovima ili sportskim disciplinama, a to znači da je shodno tome potrebno utvrditi od kojih antropoloških karakteristika zavisi rezultat u sportskim aktivnostima, kakva je njihova važnost, međusobne relacije, relacije u odnosu na odgovarajuće sportske fenomene i njihova promjenjivost pod uticajem treninga s obzirom na njihovu genetičku ograničenost,

- utvrđivanje stanja sportista čije su antropološke karakteristike najbliže željenom stanju one sportske aktivnosti pomoću koje se ostvaruju unaprijed definisan cilj transformacije subjekata, a u vezi s tim postoje mogućnosti da je željeno stanje i stanje subjekta poznato ili nepoznato,

- konstrukcija modela upravljanja, odnosno izrade transformacionog procesa relevantnih antropoloških karakteristika, a to znači izrade metoda mjerenja i metoda za kondenzaciju izmjerenih podataka radi izračunavanja njihovih kvantitativnih i kvalitativnih promjena kao neophodne osnove za spovođenje dijagnosticanja, programiranja, kontrolisanja, obrade podataka i analiziranja dobijenih trenažnih efekata, i

- valorizovanje trenažnih sadržaja pomoću kojih se mogu relevantne antropološke karakteristike mijenjati¹⁴.

5. MENADŽMENT I RUKOVOĐENJE U SPORTU

U bilo kojoj organizovanoj ljudskoj aktivnosti mora postojati funkcija upravljanja-menadžment. Menadžment je profesija ili vještina upravljanja (vođenja), racionalno korišćenje sredstava i načina ostvarivanja ciljeva; ostvarivanje ovih ciljeva zavisi od kapaciteta vođenja i sposobnosti izvršavanja. Funkcije menadžmenta obuhvataju:

14 Aćimović, D.: Menadžment u sportu. Niš: SERBONA, 2007., str. 53-54.

1. koordinacije aktinosti drugih ljudi od strane jedne ili više osoba radi ostvarivanja rezultata koji se ne mogu obezbijediti angažovanjem samo jednog izvršioca;
2. odlučivanje i kontrolu rada ljudi radi ostvarivanja ciljeva organizacije;
3. rad sa ljudima ("ljudski resursi"), uz uključivanje ostalih organizacionih resursa;
4. vještinu upravljanja posredstvom drugih;
5. prilagođavanje organizacije uslovima i zahtjevima okoline (okruženja)
6. koordinaciju i usmjeravanje grupne akcije prema definisanim ciljevima;
7. racionalno vođenje poslova u ime korporacije;
8. funkciju koordinacije i upravljanja posebne grupe ljudi u formalnoj organizaciji;
9. naučnu oblast koja opisuje i objašnjava pojave u organizaciji i uslove okruženja u kojima se te pojave odvijaju.

Menadžment je proces razvoja i selekcije organizacionih ciljeva i strategija, sprovođenje određenih strategija kroz kooperaciju i usmjeravanje organizacionih resursa (kadrova, finansija, materijala, opreme, tehnologiju).

Menadžment i vođstvo se na najrazličitije načine obrađuju u literaturi o upravljanju.

Uglavnom se mogu izdvojiti dva stanovišta: vođstvo je uža fenomen od menadžmenta, ono je samo jedna funkcija menadžmenta; menadžment i vođstvo su različite pojave.

1. Istraživači, koji vođstvo sagledavaju kao jednu od menadžerskih funkcija, smatraju da je to njegova suštinska funkcija (uz planiranje, organizovanje i kontrolu). Poslije planiranja i organizovanja posla, neophodno je da menadžer sa svojim saradnicima sprovode u djelo ciljeve firme, a upravo je to funkcija vođenja.

2. Nasuprot prvom, stanovištu, postoji mišljenje da se menadžment i vođstvo razlikuju; u menadžmentu je akcenat na racionalnoj analizi situacije i postojećeg, dok je vođstvo kreiranje novog i vizionarskog¹⁵.

6. SOCIOKULTURNI I EKONOMSKI ZNAČAJ SPORTSKIH MANIFESTACIJA

Sportske manifestacije javljaju se kao odgovor na rekreacijsku ili takmičarsku potrebu, ali i na potrebu turizma i djeluje nadređeno na psihičke funkcije čovjeka, a istovremeno imaju i povoljni fiziološki i psihološki uticaj na čovjeka. Priredbeno-rekreativno-turistička ponuda u širem smislu riječi obuhvata ponudu koja služi za zadovoljivanje svih drugih potreba posjetioca, učesnika i organizatora takvih manifestacija (priredbi, događaja). Pod pojmom manifestacije podrazumijeva se: 1. Vidljivo prikazivanje nekog unutrašnjeg raspoloženja, 2. Kolektivna akcija u kojoj većina pokazuje svoje oduševljenje povodom neke situacije.

Prema rekreativno - turističkim pokazateljima iz 1992. godine kada je održan najveći broj sportskih manifestacija, njihova posvećenost je bila blizu 26.000,000 ljudi. Možemo sa visokom pouzdanošću reći da su veći dio tih posjetilaca predstavljali rekreativci i turisti, koji su u isto vrijeme predstavljali i ekonomsku silu tih manifestacija. Prema tome možemo zaključiti da su sportske manifestacije, rekreacija i turizam veoma povezani. Uticaj sportskih manifestacija ogleda se u više efekta, i to ne samo privlačenjem određenog broja učesnika i posjetioca, već i direktnim ekonomskim uticajem. Održavanje sportskih manifestacija daje mogućnost za poboljšanje već postojeće ili izgradnju potpuno nove infrastrukture (saobraćajna i informaciona infrastruktura, sportski objekti, i sl.). Sociokulturni i ekonomski efekti sportskih priredbi mogu da budu pozitivni i negativni. Pozitivni efekti prvenstveno mogu da se ogledaju u širini sa kojom sportska manifestacija doprinosi socijalnom, kulturnom i ekonomskom razvoju regiona u kome se održava. Iz socijalnog efekta prije svega poboljšava se kvalitet ličnih odnosa što proizilazi iz širine dobronamjernih naslojavanja. Sportska manifestacija ima svoj uticaj prema razvoju životne sredine, zdravstvenim i higijenskim uslovima, a i mogućnost za početak ili ubrzavanje nekih aktivnosti. Velike sportske manifestacije

15 Aćimović, D.: Menadžment u sportu. Niš: SERBONA, 2007. str. 143.

pored toga pružaju i mogućnost za kulturni razvoj, podsticaj za kulturne aktivnosti regiona i razvijanje kulturnih pogleda stanovništva.

Za razliku od pozitivnih postoje i negativni efekti, koji mogu nastati ukoliko se dovoljno ne vodi briga da aktivnosti učesnika budu u saglasnosti sa vrijednostima domaćeg stanovništva, moglo bi doći do negativnih posljedica na planu sociokulturnih i ekonomskih efekata, odnosno mogućnosti da se socijalni sukobi pojave na određenom kulturnom elitizmu. Prevelika komercijalizacija velikih sportskih manifestacija može dovesti do uništavanja sociokulturnih vrijednosti i tradicije. Ponekad negativni efekti mogu proizići iz samih sportskih manifestacija, kao na primjer zagađivanje okoline oštećenje samih sportskih objekata pojava poroka (kocka, alkohol, droga i dr.) čije su pojave značajno povećane na velikim sportskim manifestacijama¹⁶.

7. ZAKLJUČAK

Sport predstavlja sredstvo kojim se ostvaruje uzajamna saradnja među ljudima koji ima za cilj održavanje zdravlja ali ima i svoje ekonomske efekte u povećanju broja zaposlenih, utiče na razvoj proizvodnje, doprinosi ekonomskom rastu i razvoju marketinških aktivnosti. Sportski menadžment predstavlja realnost življenja kao i ekonomskih zakonitosti u razvoju društva. Cilj menadžmenta u sportu je što veće postizanje ekonomske dobiti. Sport ima značajnu ulogu u promovisanju nauke i tehnologije. Sportska dostignuća zasnivaju se na naučnim i tehnološkim saznanjima što ukazuje i na povezanost sporta i napredak nauke i tehnologije.

Sportske manifestacije nastaju kao odgovor na potrebu za takmičenjem ili rekreacijom imaju pozitivan uticaj na psihu čovjeka i doprinose ekonomskom napretku. Razvoju infrastrukture u velikoj mjeri doprinosi održavanje sportskih manifestacija. Sociokulturni i ekonomski efekti

¹⁶ <http://savremenisport.com/teorija-sporta/drustvo-i-sport/2/93/sociokulturni-i-ekonomski-znacaj-sportskih-manifestacija> (8.3.2020. 12:01h)

sportskih manifestacija mogu pozitivno da djeluju na način da sportska manifestacija unapređuje socijalni, kulturni i ekonomski razvoj područja u kome se održava. Negativni sociokulturni i ekonomski efekti sportskih manifestacija mogu da se ogledaju u zagađivanju životne sredine kao i nanošenju štete na sportskim objektima.

8. LITERATURA

1. <https://bs.wikipedia.org/wiki/Sport> (7.3.2020. 10:15h)
2. <http://kapiten.rs/kako-sport-utice-na-zdravlje/> (7.3.2020. 10:32h)
3. Aćimović,D.:Menadžment u sportu.Niš:SERBONA,2007.
4. <http://savremenisport.com/teorija-sporta/drustvo-i-sport/2/93/sociokulturni-i-ekonomski-znacaj-sportskih-manifestacija> (8.3.2020. 12:01h)

др sci. Марио Караџа¹
проф. др Владимир Стојановић²
проф. др Душко Вејновић³
мр Мирко Миличевић⁴

ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ СПОРТА

Апстракт

Спорт је вишедимензионални и сложен феномен. Поред такмичења, подручје спорта обухвата социјалне, психолошке, економске, политичке, педагошке, научне, медицинске, филозофске, културне, и друге вриједности. Спорт је друштвена појава са специфичним социјалним функцијама и израз је одређених друштвених потреба. Социологија и спорт су међусобно повезане појаве кроз постојање утицаја спорта на друштво, али и друштвени утицај на спортске токове. Економски аспекти спорта условљени су комерцијалним замахом и друштвеним детерминизмом.

Кључне ријечи: спорт, друштво, економија, комуникација

1 Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања Бања Лука, контакт: mario.karadz@banjaluka.rs.ba

2 проф. др Владимир Стојановић, Пословни и Правни Факултет "УНИОН – НИКОЛА ТЕСЛА" Универзитет у Београду, maestros@gmail.com

3 редовни професор, Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, предсједник Удружења наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци и главни и одговорни уредник часописа Дефендологија, контакт: profesordusko@gmail.com

4 Пореска управа Републике Српске, Бања Лука

SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF SPORT

Abstract

Sports are multidimensional and complex phenomena. In addition to competition, the subordination of sports includes social, psychological, economic, economic, political, pedagogical, scientific, medical, philosophical, cultural and other veridities. Sport is a social resting place with specific social functions and the performance of separate other social needs. Sociology and sport are notoriously entrenched notions of the persistent use of sport on society, but also of social accommodation on sport courses. The economic aspects of sport are conditioned by commercial lure and social determinism.

Circular words: sport, society, economy, communication

Спорт и економија

Битни односи у спорту сагледавају се кроз економску логику и свијет новца који данас угрожава спортску игру, која је некад била суштинска компонента спорта. Културни аспект спорта је, такође, незаобилазан за социологију спорта. Спорт је феномен културе, начин живота савременог друштва, дио свакодневног живота људи. Уколико једна појава додирује и осмишљава културу и начин живота ширег круга људи, мора привући пажњу не само социологије спорта, већ и других наука (социологија културе, социологија слободног времена итд.). Антрополошки приступ истражује спорт као био-психо-социо-културну појаву, односно у којој је мјери модерни спорт спојив са архаичним менталитетом и колективном свијешћу. Полазећи с аспекта спорта, комуникација је врло важна за сврсисходно усмјеравање и спровођење промјена битних за развој и унапређење циљева организације, па се тако може и дефинисати као средство повезивања људи ка остварењу заједничког циља. односно успјешно вођење спортског процеса и спортске организације у цјелини. Без квалитетне комуникације није могуће ефикасно поставити и спровести циљеве, израдити планове, организовати људске и друге неопходне ресурсе, одабрати квалитетне

кадрове и бринути о њиховом развоју, водити, мотивисати и стварати позитивну климу, као и објективно вредновати постигнућа појединаца или организације у цјелини (Спортски менаџмент-Специфичности спортске комуникације). Према истраживањима везаних за природу организовања сваког посла људи троше око 80% свог времена на комуницирање (интерперсонална комуникација, састанци, телефонски разговори и др.). Комуницирање је најважнија активност на свим нивоима и у свим организацијама, при чему су посебно важне и заступљене непосредне, личне комуникације (лицем у лице). Такође, према међународним истраживањима, сматра се да је овај непосредан начин комуницирања најпроблематичнији облик комуницирања, и стога му се придаје посебна важност (Bahtijarević-Šiber, F., Sikavica, P. & Pološki-Vokić, N., 2008). У општем окружењу има све мање активности којима се може управљати унутар спортске организације у спортском свијету, гдје спортски актери морају бити способни да у сваком тренутку предвиде одређене промјене, као и да се адаптирају кроз примјену разних стратегија. Најважнији људи у организацији у тиму морају бити лидери, јер се економија спорта заснива на посебним принципима (Nićin, Đ., Fratrić, F., Nemes, P., Krsmanović, V., Tomić, D. etc., 2006). Тако и вођење као једна од активности заузима централну позицију у области спортског организовања. Примјера ради менаџери у спорту су укључени у активности усмјеравања и вођења послова запослених, где је посебно важна њихова улога у расподјели одговорности свим запосленим у складу са постигнутим резултатима” (Nićin, Đ., Fratrić, F., Nemes, P., Krsmanović, V., Tomić, D. etc., 2005, str.136), а начин на који спортска организација третира запослене директно ће утицати на начин на који они поступају са спортским потрошачима,. Тако је снага водећих спортских актера у ауторитету, моћи и утицају на основу којих захтијевају одговорност, и које су као три важне карактеристике међусобно повезане и условљене, јер у супротном дјелују у кратком року. Дobar лидер може да се сматра регулатором подстицаја, гдје запослени одговарају на регулаторе подстицаја из окружења на одређени начин који зависи од утицаја лидера на њих, да ли их је научио да се понашају на послу - јер су сви облици понашања које запослени усвоје научени, затим да адекватно реагују и комуницирају у датом моменту, као и да ли их је мотивисао

да га слиједе. Све то указује на значај људских односа, повјерења и комуникације, с тим да иза сваког доброг учења, понашања и резултата стоји награда, која самим тим мора бити везана за учинак и допринос. На основу претходног је јасно да је мотивација веома битна, јер ако је особље мотивисано може се укључити у услужни процес, а да би запослени били мотивисани морају конкретно да знају шта се од њих очекује да раде и колико овлашћења могу употријебити. Такође, стандарди за мјерење успјешности спортских лидера се мијењају са промјенама у окружењу, и они као такви дјелују у организацији, док је спортска организација заправо у оквиру друштва, па се на основу њене успјешности препознаје ефикасност односно ефективност лидера. Раније је циљ сваке организације био искључиво профит и њихов рад се оцјењивао према томе колико доприносе остварењу финансијских циљева организације. Међутим, данас спортске организације имају ширу друштвену одговорност која се испољава према различитим интересним групама, потрошачима, навијачима и др. Окружење исто тако уводи и потребу брзог реаговања, па тако прави лидер не треба да посједује само скуп одређених принципа или карактеристика личности, већ да комплементарно уједини те карактеристике у конкретној ситуацији (Nićin, Đ., Fratrić, F., Nemes, P., Krsmanović, V., Tomić, D. etc., 2006).

Култура и комуникација – биће спорта

Када се осврнемо на област културе, може се рећи да “човјек живи у друштву тако што у оквиру различитих друштвених односа учествује у стварању материјалних и духовних вриједности, односно учествује у стварању културе. Егзистирајући у друштву, човјек у заједништву са другима развија темељне садржаје свог живота, како оне материјалне, тако и оне духовне и културне. Тако се он показује не само као биће рада или производно биће, него и као биће културе, односно културно биће. Сваки човјек је производ своје културе: онакво какво већ јесте, људско биће представља производ и рефлексiju културе којој припада. Управо, у том смислу теоретичари и одређују човјека као друштвено односно културно биће” (Ковачевић, Б., 2000, стр.129). “Култура је ријеч која се често користи у свакодневном говору. Под

културом се подразумевају различити садржаји. Она се односи на све области човјековог рада, стваралаштва и на човјеков живот уопште” (Вејновић, Д., 2006, стр.94). Гледајући са историјског аспекта, у древној Грчкој култури дјеца су већ у прилично млађем узрасту укључивани у спорт, да би већ са пунољетством били снажни ратници. Спорт тога времена је кроз игру развијао многе спортске способности и карактерне особине као што су издржљивост, храброст, самопоуздање, послушност, оданост и многе друге. Такође је битна била равнотежа између духовних и физичких способности, што је посебно било заступљено у Атини. Полазећи од данашњег времена, насиље у спорту постаје главна карактеристика спортских догађаја, а спорт се све више претвара у трку за безобзирним успјехом гдје су спортисти под сталним притиском захтјева за побједом и добрим резултатима, па бављење спортом постаје рад, посао и профит (Вејновић, Д., 2006). Такође, морал у спорту има своје специфичности. Оно се усваја одгојем и живљењем у одређеној средини, а ослања се на свијест и савјест појединца. Морал је скуп неписаних правила и обичаја који одређују међусобне односе људи, то су у првом плану питања добра и зла. У друштву се потврђује одобравањем или пријекором. За морално процјењивање неопходна је савјест, а савјест је управо скуп начела моралног процјењивања. Према Калину (1997) морал треба схватати као друштвено историјско начело па се тако и мијења са раздобљима, класама, срединама и разликује се од људи до људи у истом друштву. За морал је карактеристично поштовање људског достојанства, заједништво, као и одрицање присиле и насиља. Управо ова наведена карактеристика за морал кључна је за спорт и спортисте. Такође, велику важност треба посветити васпитању као кључном фактору за схватање етичких начела као темељних вриједности спорта (Џећ, М., *Etika i sport*).

Такође се због све већих негативних карактеристика спорта у новије доба јавља узлет социолошко теоријске науке, гдје је основни циљ да се наметањем оваквих тема утврде законитости које су присутне у спорту, затим циљ је оцјењивање утицај спорта на друштво и обратно (Павловић, П. & Вејновић, Д., 2014). „Спорт је један аспект спортских активности, спортских садржаја, а социологија спорта јесте онај дио

социологије који проучава феномен спорта и истражује законитости друштвених односа и процеса у самом спорту. Може се констатовати да је социологија спорта теоријска и социолошка научна дисциплина која проучава спорт као друштвено – културну појаву” (Павловић, П. & Вејновић, Д., 2014, стр.124). Перманентно у области спорта циљеви су описивање (дескрипција) кроз пружање теоријског оквира социолошко-теоријских аспеката у спорту: комуникације која је од најважнијег значаја за организацију и спортски тим, јер без добре комуникације ниједна организација не може бити успјешна. Затим описивање специфичности културног живота у спорту, конфликта и политичке културе. Када је у питању етика у спорту, она се посебно односи на морал односно неморал који је присутан у спорту како би се на што лакши начин остварили резултати, а са друге стране зарадио новац, што доприноси губљењу правог значења спорта. Ту су свакако и негативности у смислу насиља у спорту. Циљ објашњења друштвених аспеката спорта овог рада је друштво, како добра организација, добра сарадња, комуникација и праве моралне вриједности у спорту могу допринијети квалитетнијој спортској организацији, квалитетног спортског тима и задржавању правог значења спорта. Предвиђање се односи на то да се кроз јасан приказ друштвених вриједности и спортских активности једне земље у развоју дају смјернице, препоруке, важности и примјери, који би биле значајни за њихово побољшање. У области спорта је могуће побољшати комуникацију која ће довести до успјешније организације, могуће је развити културни живот и политичку културу код спортских учесника, али и отклонити многобројне негативности које су присутне у спорту и друштву уопште. У области спортских активности држава се представља са свим својим предностима и недостацима како би се на основу досадашње популарности и традиције у туризму, могао достићи даљи развој посебно са аспекта спорта.

Ауторитет и улога спортских актера се повећавају са адекватном комуникацијом у спортској организацији, гдје и спортски тим у оптималној комуникацији доприноси већој спортској успјешности. Не занемаривањем мијешања политике и спорта, коришћења недозвољених средстава у спорту, неморала, насиља, и многих других

негативности, резултирало би се постепеним отклањањем тих негативности и развоја културе и правих моралних вриједности код свих спортских учесника.

Социологија спорта – савремени приступи спорту

“У свом богатом корпусу посебних дисциплина, социологија је својим научним интересом покривала све већи број подручја друштвеног живота. Овакав принцип научног развоја сасвим је разумљив, имајући у виду да је ријеч о науци која развија свој апартут и емпиријски фокус с обзиром на специфичност различитих друштвених појава, које с друге стране своју онтологију заснивају на друштву, као глобалном друштву. Подјела социологије на посебне дисциплине резултат је првенствено француске социолошке традиције. Тако је читав низ посебних социологија у суштини означавао процес у коме се јединственим теоријским приступом открива и разумијева једно ново, неиспитано подручје друштвеног живота. У оваквој перспективи тешко је међутим говорити о томе да настаје нова наука, само због чињенице што је социолошки метод посредован на конкретно емпиријско подручје. Научно би било прихватљивије да се говори о новим научним дисциплинама. У том смислу социологија се ваља разумјети као научна дисциплина, те се може дефинисати у најширем смислу као разумијевање друштвене стране спорта, као емпиријског феномена. Но, будући да се овакав приступ, веома често користи као “номина” за један нејасан научни став, остаје питање како би ваљало разумјети спорт као друштвену појаву, или поставити питање: Шта је то друштвено у спорту?” (Ђукановић, В., Вођовић, Р. & Бешић, М., 2001, стр.9). Такође, поставља се питање “вриједи ли развијати науку о животу друштва само зато да би они који воле правду и напредак стигли до обесхрабрујућих закључака. Социологија никако не ниподаштава човјекову слободу. Људска бића су слободна, а њихова слобода укључује и ону да смишљају племените планове за друштво, све удаљеније од природе. Али то што се нови и нови снови о човјечанству увијек непрестано саплићу о исте препреке указује да се наша слобода остварује у оквиру ограничавајућих параметара које је узалудно занемаривати. Социологија помаже да стекнемо

јасну свијест о структурном терету који притиска наша понашања. Тим чином она не умањује границе нашег маневрисања у односу на оно што је принудно; она их проширује, нудећи нам могућност да их успјешније искористимо у односу на сопствене циљеве. Не узимајући у обзир обавјештења која нам пружа значило би абдикацију разума и одбијање промишљеног дјеловања” (Koenen-Iter, Ž., 2005, str.195). Социологија се као наука занима и за друштвени карактер говора и језика. Језик чини саставни дио културе и као такав је производ друштва. Али баш та чињеница да је језик саставни дио културе говори истовремено и о његовој веома важној страни, односно да он и није само производ друштва него и истовремено добрим дијелом његов креатор, будући да се друштво почев од извјесног нивоа може успјешно развијати тек усвајањем језика и његовим коришћењем у низу својих активности. Социјална страна језика и говора је видљива већ и по томе што су језици средство комуникације, па тако и комуникације у спорту (Ilić, M., 1978). “Човјекови поступци, управо по томе што су то његови поступци имају сасвим лични значај за њега, какав немају ни за ког другог човјека. Ово изгледа као туризам. Али са утилатаристичке тачке гледишта то заправо није чак ни истина. Све што утилариста може да каже јесте да морамо поклањати већу пажњу сопственим поступцима него поступцима других, зато што над резултатима сопствених поступака имамо већу контролу него ли над резултатима поступака других људи. Разлика је само у степену, а не квалитативна разлика која би се састојала у томе што су моји поступци значајни за мене управо зато што су моји и што стога одређују какав сам ја човјек” (Јаковљевић, Д., 1999, стр.37). “Морални напредак човјека састојао се управо у томе да је за етичке норме и судове тражио извор све више у властитој етичкој свијести или савјести, дакле да је интериоризирао изворе етичког просуђивања, док је истовремено стално проширивао сам предмет свога моралног просуђивања од своје уже кланске, племенске, породичне или националне групе до читавог човјечанства. У развоју морала видимо један противрјечни процес: све већи индивидуализам у погледу извора или личног критеријума етичког просуђивања и све већи универзализам с обзиром на сам предмет етичког одношења, јер сваки човјек или читаво човјечанство подједнако постају предмет

етичког просуђивања, односно иста етичка начела или императиви важе за све људе” (Supek, R., 1977, str.166). Човјек је друштвено биће, и није чудно што он као члан неке групе задовољава низ својих друштвених потреба: за разговором, игром или сарадњом, за истицањем властите личности или обожавањем туђе личности. Тако је као једна од првих појава уочено да група поспјешује или олакшава изражавање појединца, да она на њега дјелује као друштвени стимулатор. Појединци који су иначе ћутљиви постају брбљиви, они који су стидљиви у групи постају агресивни (младићи које називамо полујакима дрско добацују на улици само кад су у групи). Група не само да поспјешује људске пориве за јелом или пићем, за игром или истицањем своје личности него она често ослобађа и потиснуте пориве за рушењем друштвених норми и ауторитета (деструктивно понашање) или за примитивним идентификацијама са друштвеним идолима (фантазиране гомиле спортских навијача или политичких истомишљеника). Група ослобађа друштвено изражавање појединца и он се лакше идентификује са другим човјеком, лакше прима његове изразе и брже се преноси у њега, тако да се говори о појавама повећане сугестибилности или повећаној склоности имитације појединаца у групи. Сигурно да нису сви појединци толико подложни утицајима групе, постоје они који се понашају супротно очекивањима и који недоличном понашању пружају извјестан отпор. Функције групе у основи се свде на социјализацију људске индивидуе зависно од типа друштва. У сваком типу друштва основна функција групе јесте интеграција људских јединки преко друштвених улога и положаја у свим бројним облицима друштвених група у класну структуру друштва. Функција групе је активност, дјелатност која је усмјерена како на своје очување тако и на даљи развој друштва, чиме у основи служи потребама својих чланова, а и широј цјелини. Према Бауману, Ж. група припрема индивидуу за друштвено функционисање према нормама и прописима, прописаном мјесту њене класе, група преноси на човјека садржину и симболику културне матичне класе, у извјесном смислу она је институција друштвеног наслеђивања класног положаја у области свијести (Раденовић, П., 1999).

“Врло изражен друштвени развој допринио је укидању друштвених јединица које су довољне саме себи и у којима се друштена веза остваривала непосредним контактом. Развој је омогућио стварање друштвених веза између врло удаљених дјелова друштва међу којима није могућ непосредан свјесни контакт. Тај исти друштвени и технички развој и друштвена подјела рада допринијели су и дезинтеграцији некада јединствене човјекове личности на комплекс различитих улога и функција. Тако, човјек у односу са другим људима најчешће игра једну од својих улога, једну од својих функција. А управо је то услов образовања дјелимичних веза. Потпуне друштвене везе су основ за формирање друштвених група, а дјелимичне везе представљају основ за формирање организације, односно установа. У различите друштвене везе људи најчешће ступају из потребе за обављањем неке друштвене дјелатности на кооперативан начин, захваљујући свом положају у друштву и заједничком друштвено-историјском поријеклу или потреби за задовољавањем неких заједничких склоности” (Раденовић, П., 1999, стр.279). Интерес истраживача за психологију појединца у групи прешао је на понашање саме групе, па је уочено да свака група има неку своју унутрашњу структуру или организацију. То се односи на мрежу међуљудских односа у којима су неки више истакнути, а други више запостављени односно једни више у центру пажње а други више на периферији, једни имају више моћи и представљају вође групе док други имају мање утицаја и представљају вођене. Ти односи могу бити боље или слабије повезани, чвршћи или лабавији, од чега зависи морал или унутрашња повезаност групе. Ипак све то зависи од врсте активности те групе, гдје рецимо појединац који је вођа за неку спортску активност биће популаран у тој области, али са друге стране биће сасвим по страни и мало популаран када је у питању учење или нека политичка активност (Supek, R., 1977).

ЗАКЉУЧАК

Објашњења друштвенио-економских аспеката спорта овог рада објашњавају и свестране карактеристике друштва, како добре организације, добре сарадње, комуникације и праве моралне вриједности у спорту могу допринијети квалитетнијој спортској

организацији, квалитетног спортског тима и задржавању правог значења спорта. Предвиђање се односи на то да се кроз јасан приказ друштвених вриједности и спортских активности једне земље у развоју дају смјернице, препоруке, важности и примјери, који би биле значајни за њихово побољшање.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. Bahtijarević-Šiber, F., Sikavica, P. & Pološki-Vokić, N. (2008). *Suvremeni menadžment*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
2. Čeh, M. *Etika i sport*. Accessed at http://www.hrks.hr/skole/22_ljetna_skola/404-408-Ceh.pdf.
3. Đukanović, B., Vožović, R. & Бешић, М., (2001). *Svijet sporta*. Podgorica: CID, Socen.
4. Plić, M., (1978). *Sociologija kulture i umjetnosti*. Beograd: Naučna knjiga.
5. Јаковљевић, Д. (1999). *Етика*. Подгорица: ЦИД.
6. Koenen-Iter, Ž., (2005). Prevela sa francuskog Ljiljana Mirković. *Sociologija elita*. Beograd: Clio.
7. Nićin, Đ., Fratrić, F., Nemes, P., Krsmanović, V., Tomić, D, etc. (2005). II Међународна конференција “*Menadžment u sportu*” (zbornik radova). Beograd: Fakultet za menadžment u sportu, Univerzitet Braća Karić.
8. Nićin, Đ., Fratrić, F., Nemes, P., Krsmanović, V., Tomić, D, etc. (2006). II Међународна конференција “*Menadžment u sportu*” (zbornik radova). Beograd: Fakultet za menadžment u sportu, Univerzitet Braća Karić.
9. Павловић, П. & Вејновић, Д., (2014). *Теорија и социологија спорта*. Бања Лука: Европски дефендологија центар за

научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања.

10. Раденовић, П., (1999). *Општа социологија*. Београд: Војно-издавачки завод.
11. Супек, Р. (1977). *Sociologija*. Ријека: Ријечка тiskara.
12. Вејновић, Д. (2006). *Социологија спорта*. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Факултет физичког васпитања и спорта.

Prof. dr Milija Bogavac¹
Prof dr . Duško Vejnović²
Dr. sci. Mario Karadža³

SPORT I KLASIFIKACIJA SPORTA

Apstrakt: *Svaka nauka ili djelatnost dijeli objekat svog istraživanja na svoj način. Fizička kultura kao čovjekova djelatnost i dio opšte kulture obuhvata širok krug pojava koje je neophodno proučiti, pa se stoga nužno javlja potreba za određenim podjelama i klasifikacijom tih pojava. Jedna od klasifikacija koja je prisutna i često korištena je klasifikacija sporta, kao i karakteristike svih segmenata u toj klasifikaciji. A upravo je to predmet ovog rada.*

Zbog svog sveobuhvatnog karaktera sport nije samo uskoprofesionalna ljudska djelatnost, nego i i dio kulturnog, političkog i ekonomskog života određene zemlje, nerazdvojni dio tradicije i samospoznaje naroda. U njemu je neobično važan ljudski faktor, a naročito pažnja prema konkretnoj ličnosti.

Sport predstavlja organizovano fizičko vježbanje agonističkog karaktera (borba, takmičenje) u kom se radi na usavršavanju ličnosti sportiste, kako bi se postigli maksimalni rezultati u datom sportu. I upravo ta težnja ka postizanju maksimalnih sportskih rezultata je najveća nepoznanica i još veći problem ovog područja fizičke kulture. Sport je zbog svoje atraktivnosti itekako u službi politike i biznisa, i zbog toga treba ukazati na njegovu upotrebnu vrijednost u političke i ekonomske svrhe.

Ključne riječi: *Sport, fizička kultura, klasifikacija, vježbanje, sportski rezultat.*

1 Poslovne i pravne studije, Univerzitet Nikola Tesla, Beograd,

2 Redovni profesor na Univerzitetu u Banjoj Luci, kontakt:profesordusko@gmail.com

3 Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka, kontakt: mario.karadza@banjaluka.rs.ba

SPORT AND CLASSIFICATION OF SPORT

Summary: *Every science or business shares object of their research in their own way. Physical culture as activity of human and part of the general knowledge includes a wide range of phenomena that need to be examined, and is therefore necessarily a need for a specific divisions and classification of such phenomena. One of the classification that is present and is often used for the classification of sport and of characteristic of all segments in this classification. And that is precisely the subject of this paper.*

Because of its comprehensive nature, sport is not only uskoprofesionalna human activity, but ii part of the cultural, political and economic life of the country concerned, an inseparable part of the tradition of self-realization and the nation. It is extraordinarily important human factor, especially the attention to your own personality.

Sport represents organized physical exercise agonistic character (fight, competition) which involves the training of athletes, in order to achieve maximum results in a given sport. And it is this aspiration to achieve maximum athletic performance is the greatest unknown and an even greater problem of the area of physical education. Sport is attractive because of its very much in the service of politics and business, and therefore we need to point to its utility in the political and economic purposes.

Keywords: *Sport, physical education, classification, training, sport performance.*

1. UVOD

“Gotovo ni jedan međunarodni fenomen današnjeg vremena ne zaslužuje sociološko i psihološko istraživanje na visini na kojoj to zaslužuje sport. Sport je nemjerljivo narastao u opsegu, ali i u društvenom značaju..” To je bilo 1927. godine. Pedeset godina kasnije sport je i dalje jedan od najviše raspravljenih i najslabije razumljenih fenomena našeg doba.⁴ (Guttman, A., 2003, vii) I ostaje dan danas.

⁴ Ovdje Allen Guttman citira Maxa Schelera. Citat preuzet: O sportu drugačije-Humanistički aspekti sporta, Ivana Zagorac

Kompleksnost sporta najčešće se razmatra unutar okvira društva, spektakla i konzumerizma. Česti su pristupi koji govore o korisnosti sportskih aktivnosti u kontekstu zdravstvenih, edukativnih, rekreativnih i društvenih djelatnosti. Ni humanističke nauke nisu ostale nijeme na provokativnost teme sporta poput nasilja u sportu, dopinga, nacionalističkih ekstremizama i medijskog tretiranja velikih sportskih utakmica ili takmičenja. Duhovni aspekti sporta primjer su zanemarenog područja u istraživanjima fenomena sporta.

Dekonstrukcija tradicionalnog i konstrukcija savremenog poželjnog tijela, učajurena u razumijevanju tijela kao nekog samo-projekta danas se odražava u ogledalima fitness dvorana, na šarenim stranicama žurnala za zdravlje i ljepotu, kao i u propagandama industrije izgrađene na diskriminaciji neprivačnosti. Tijelo se disciplinuje i nadzire pogledom, aktivnim naporom konstruiše kao tijelo za druge, skrivajući svaku ranjivost i oblikujući se kao predmet i meta moći.

Imperativ brže, više, jače zaoštreno iskazuje discipline posebno u vrhunskom sportu. Ekscesnost vrhunskog sporta suočava se, prije svega, sa Aristotelovom etikom umjerenosti, forsirajući područje unutar kojega se razvija etika maksimuma. Naspram prirodne potrebe za kretanjem, vrhunski sport postaje prirodni eksces, ljudska aktivnost u kojoj je ostvarenje nemogućeg izgubilo svoju izuzetnost, a etika umjerenosti svoje orjentire.

Svaki čovjek izvršava njemu odgovarajući posao sa određenom ljubavlju. Za najveći rod poslova koji je ujedno i najraznolikiji, odredbena je ljubav naspram novca. Svako ko smatra da je materijalna dobit neophodna za ostvarenje sreće pripadnik je tog roda. Neznatan je broj onih koji se posvećuju poslovima takmičenjima. Oni ne oduzimaju vrijednost novcu, već pravu sreću traže u pobjeđivanju, i život posvećuju sportskim igrama i ratovima. Za njihov je rod odredbena ljubav naspram časti. A među svima se izdvajaju i oni koji sreću traže u razmatranju istine, ali oni su do te mjere malobrojni da se gotovo i ne mogu pronaći. Određeni su kao pripadnici roda ljubitelja mudrosti.⁵ (Platon).

⁵ Platon je bio izuzetno uticajan grčki filozof, idealista, Sokratov učenik, Aristotelov učitelj i osnivač Akademije. Poznat je po idealističkom tumačenju svijeta.

2. KLASIFIKACIJA SPORTA

2.1. Kriterijumi za klasifikaciju sporta

Velika raznorodnost sportova otežava njihovu klasifikaciju. Problem pri svakoj klasifikaciji je kako izabrati najbolji i najpogodniji kriterijum. Taj problem je svakako vezan i za problem samog određenja, tj. definisanja pojma "sport".

Zbog velike različitosti u definisanju ovog pojma, tako postoje i različite klasifikacije, jer se polazilo od različitih kriterijuma. Najčešće klasifikacije koje se danas pominju su:

Prema kriterijumu psihofizičkih osobina koje pojedini sportovi naročito mogu da razviju (Lagrange, Mc Cardz, Bainbridge, Schmid):

- a) Sportovi snage - dizanje tegova,
- b) Brzine – sprinterske discipline u atletici,
- c) Izdržljivosti – srednje i duge distance u atletici, maraton, trijatlom, skijaško trčanje i
- d) Okretnosti – ritmička gimnastika.

Po kriterijumu uloženog napora u jedinici vremena (Krestovnikov, Maršak i drugi ruski filozofi):

- a) Sportove maksimalnog – kratke distance u atletici,
- b) Submaksimalnog – boks i
- c) Srednjeg inteziteta – sportske igre.

Sportove po kriterijumu karakteristične vrste kretanja (Schmid):

- a) Ciklične – trčanje, voznja bicikla, veslanje, plivanje i
- b) Aciklične sportove – sportske igre, borički sportovi.

Po zastupljenosti tehnike (Boigey):

- a) Sportove sa maksimalnom – gimnastikom i
- b) Sportove sa minimalnom tehnikom – dizanje tegova, biciklizam.

Sportove po psihičkom usmjerenju (Lorenz):

- a) Automatizovane sportove – plivanje, sportska gimnastika, veslanje i
- b) Borbene sportove u ekipnim sastavima.

Sistematizacija po psihofiziološkom kriterijumu (Beaujean):

- a) Sportove automatizma – veslanje, biciklizam, trčanje, neke sportsko gimnastičke vježbe,
- b) Sportove po sopstvenom zadatku ili komadi – sportska gimnastika, dizanje tereta, kajakaštvo i
- c) Sportovi ponavljane inicijative, odnosno volje koja neprestano interveniše – mačevanje, boks, fudbal, tenis itd.

Klasifikacija po tzv. utilitarnom kriterijumu (Kuberten):

- a) Sportove sa ciljem spasavanja i to: na zemlji - trčanje, skokovi, bacanja; i na vodi – plivanje, ronjenje,
- b) Odbrambeni sportovi – borenje sa oružjem (mač, palica streljaštvo); borenje bez oružja – rvanje, boks i
- c) Lokomotorni sportovi – hodanje, jahanje, biciklizam, veslanje.

U odnosu na kriterijum broja učesnika:

- a) Individualne – trčanje plivanje, skakanje,
- b) Parne – skokovi u vodu, ples,
- c) Individualno grupne – ritimička gimnastika i
- d) Kolektivne – sportske igre.

Prema kombinovanom kriterijumu (Kurelić):

- a) Atletika – hodanja, trčanja, skokovi, bacanja,
- b) Sportska gimnastika – vježbe na spravama, akrobatika, gimnastički skokovi,
- c) Odbrambeni (borački) sportovi – rvanje, boks, džudo, mačevanje, streljaštvo,
- d) Nautički sportovi (u vodi) – plivanje, skokovi u vodi, vaterpolo, veslanje,ajak,
- e) Sportske igre – fudbal, rukomet, košarka odbojka, tenis i dr.,
- f) Klizački sportovi – umjetničko klizanje, hokej na ledu, sankanje,
- g) Smučarski sportovi – trčanje, skokovi, alpske discipline,
- h) Konjički sportovi – dresura, preponske i druge trke,
- i) Ciklistički sportovi – automobilizam, motociklizam, biciklizam,
- j) Vazduhoplovni sportovi – motorno letenje, padobranstvo i
- k) Ekstremni sportovi – slobodno penjanje, rafting, planinski biciklizam.

S obzirom na karakter motoričke aktivnosti sportiste, kao i takmičarskih specifičnosti:

- a) Sportovi koji imaju značajan uticaj na transformaciju psihosomatskog

- statusa sportiste – atletika, plivanje, gimnastika, borilački sportovi, sportske igre,
- b) Sportovi kod kojih rezultat pretežno zavisi od tehničkih uslova, posebno spoljašnjih izvora energije – vazduhoplovstvo, automobilizam, motociklizam itd,
 - c) Sportovi kod kojih je motorička aktivnost strogo limitirana uslovima pogađanja cilja iz specijalnog oružja ili pomoću sprave –streljaštvo, mačevanje, kuglanje i sl.,
 - d) Sportovi u kojim a se vrši upoređivanje rezultata modelarsko konstruktorske aktivnosti sportista – aviomodeli, automodeli i
 - e) Sportovi čiji se sadržaj takmičenja sastoji u apstraktno logičkom nadmetanju – šah.

Klasifikacija vodeći računa o tome da li su rezultati te aktivnosti mjerljive veličine ili ne, potencijalnoj koristi u preobražaju psihosomatskog statusa, sklonostima ili interesima pojednaca i društveno definisanih ciljeva, strukturalnoj i biomehaničkoj analizi kretanja pošto ona grade motorički sadržaj, i s obzirom na stepen zastupljenosti motoričke komponente:

- a) Monostrukturalni sportovi u kojima dominira standardna struktura cikličnog i acikličnog tipa s fizikalnim ciljem čije se postizanje može objektivno mjeriti i kod kojih rezultat po pravilu ne zavisi od kooperacije članova grupe. U ovim sportovima cilj je savladati prostor vlastitim tijelom ili projektilom. Detaljnija podjela ovog segmenta je na:-Aciklične sportove u čijoj je osnovi savladavanje prostora vlastitim tijelom ili projektilom – atletske skokovi i bacanja, vježbe na spravama, dizanje tegova, skokovi u vodi, smučarski skokovi. Ciklični sportovi u čijoj je osnovi ponavljanje istovrsnih pokreta – atletska trčanja, plivanje, veslanje, biciklizam, smučarsko trčanje.
- b) Polistrukturalni sportovi u kojima dominira kompleksna struktura acikličnog i cikličnog tipa, u čijoj osnovi je varijabilitet, uz prisustvo više raznovrsnih faktora:
 - Polistrukturalni aciklični sportovi u kojima dominiraju aciklična kretanja, gdje je rezultat po pravilu binarna varijabla, a gdje se kretanje izvodi i ograničava u direktnom sukobu sa protivnikom, i gdje je cilj kretanja simbolička destrukcija protivnika – boks, džudo, karate, mačevanje, rvanje, stoni tenis, tenis i dr.
 - Polistrukturalni kompleksni sportovi čije je osnovno obilježje

kompleksni sistem kretanja cikličnog i acikličnog tipa, gdje je osnovni cilj kretanja pogađanje određenog cilja u prosotru vođenim ili bačenim projektilom i u kojima rezultat po pravlu zavisi od kooperacije članova tima – košarka, odbojka, fudbal, rukomet, ragbi, hokej na ledu itd.

- Polistrukturalni konvencionalni sportovi čija su osnovna obilježja ciklična kretanja koja se izvode u skladu sa nekim konvencionalnim sistemom i od kojih je osnovna osnovna svrha kretanja da se dostigne neki estetski kriterijum izvođenja kretanja dopuštenih prethodnih dogovorima – ritmičko sportska gimnastika, umjetničko klizanje, umjetničko plivanje.
- c) Kompleksni sportovi u kojima dominiraju stalni sadržaji – atletski troboj, petoboj, desetboj i sl.

U klasifikaciji sovjetskih autora sport se veoma čvrsto dijeli na:

- a) Vrhunski – sport viših dostignuća i
- b) Bazični sport.

Podjela (Kurelić):

- a) Masovni – rekreativni sport i
- b) Selekcionisani – vrhunski sport.

Podjela polazeći od specifičnosti društvene sredine u kojoj se sport upražnjava (Kurelić):

- a) Školske (univerzitetske);
- b) Armijske (vojne, radničke, narodne, folklorne).

Podjela prema cilju bavljenja fizičkim vježbanjem i nadmetanjem (Živanović):

- a) Školski sport,
- b) Registrovani sport - amaterski, vrhunski i profesionalni i
- c) Rekreativni sport.

U daljem pismenom izlaganju će fokus upravo biti na podjeli prema Živanoviću, tj. podjelu prema cilju bavljenja fizičkim vježbanjem i nadmetanjem, koja se negdje i smatra najkarakterističnijom, najčešćom, podjela koja donekle najbolje opisuje, odnosno nepoznatom čitaocu najbolje približava sport i klasifikaciju sporta, ali i specifičnostima svakog segmenta te kvalifikacije.

Slika 1

2.2. Školski sport⁶

S obzirom da je sport pristutan u školama, kao takav ima veliku vaspitno-obrazovnu ulogu. Njegov cilj je razvoj duha i tijela, formiranje ličnosti, jačanje karaktera, socijalizacija ličnosti kroz razna takmičenja i organizacije itd. Nastavnici ili treneri sportskih klubova su ti koji najčešće prepoznaju potencijal učenika za neki sport, i oni su ti koji su rukovodioci samih takmičenja. Tako postoje školska prvenstva, ali i takmičenja na nivou republike, tzv. Olimpijske školske igre, i to u raznim kolektivnim sportovima kao što su rukomet, fudbal, košarka i dr. Slično je i sa studentskim takmičenjima. Postoje prvenstva na fakultetu, a potom i međunarodna takmičenja - Studentske sportske igre. Studenti imaju i svoja takmičenja - univerzijade.

Školski sport je poseban segment sporta. Osnovna značajnost je što u školskim takmičenjima može učestvovati bilo koji učenik, bez obzira na njegove sposobnosti, a nastavnik je taj koji uvijek treba podržavati svoje učenike lijepim pristupom i pedagoškim radom, i ne težiti za rezultatom i ličnom afirmacijom, već da upravo ta takmičenja imaju više karakteristike fizičkog vaspitanja, a ne sporta.

Školski sport je u nekim zemljama dominantan sa stanovišta ulaganja sredstava i obrazovanja kadrova. Primjenjuje precizno razrađena sredstva i metode selekcije i treninga, sa izraženom takmičarskom komponentom koja talentovanom sportisti omogućava potpunu afirmaciju u okviru školskog

⁶ "Školski sport treba smatrati najvažnijom nevažnom stvari u školama" (Pavlović P.: Teorija fizičke kulture)

ili fakultetskog kluba. U Velikoj Britaniji, SAD i Kanadi posebno je razvijen, tzv. high school, college i univerzitetski sport. Sada, kada su sagledane neke osnovne specifičnosti školskog sporta, postavljanje se pitanje - Da li bi naziv mogao biti sport u školi, jer su to termini koji se u svakodnevnom govoru miješaju i odražavaju jedan isti pojam.

Zašto je potrebno praviti razliku između školskog sporta i sporta u školi? Sport je zasebno područje fizičke kulture koje ima svoje specifičnosti kao što su želja za takmičenjem, rezultatom, dokazivanjem, kao i jaka volja i istrajnost u datom sportu, što se zasigurno ne poklapa sa ciljem školskog sporta, koji ističe prije svega edukativnu dimenziju. To jest kada bi se kazalo sport u školi, to se smatra pod prisutnošću sporta sa svim svojim pozitivnim i negativnim karakteristikama. U školama sport je prisutan isključivo kao dio obrazovnog sistema, gdje se stvara navika za pravilnim odnosom prema sopstvenom tijelu i duhu, kao i navika za vježbanjem, a rezultat je sredstvo kojim će mladi čovjek da se uzdigne, a ne da ostvari cilj.

Takođe, postoje razlike i u pristupu nastavnika i trenera. Nastavnik treba biti trodimenzionalna ličnost – stručnjak, vaspitač i društveni radnik, koji će svoje znanje prenijeti na učenika, znanje o fizičkom vježbanju i za fizičko vježbanje. On je taj koji stvara snažnu ličnost, dok sa druge strane trener stvara snažnog sportistu.

2.3. Registrovani sport⁷

Registrovani sport je najorganizovaniji segment sporta u kojem je maksimalan rezultat osnovni cilj. Pod terminom registrovani sport smatra se segment sporta u kom svaki sportista ima sportsku legitimaciju – licencu, i gdje sportski savezi regulišu pravila takmičenja koja se moraju poštovati. Ta pravila se odnose na materijalne uslove takmičenja – sportska oprema i borilište, pravila igre, broj igrača, broj sudija i sl. Ova pravila su jedinstvena i važe za sve rangove takmičenja. Termin koji se često u svakodnevnom govoru koristi za ovaj segment sporta je takmičarski sport. Taj termin nije dobar zato što je ta karakteristika specifična za sve segmente sporta, a to je jedan od primjera neadekvatnog biranja riječi i njihovog nepromišljenog

⁷ S aspekta javne uprave, registrovani sport se smatra i odobenom djelatnošću od strane nadležnog organa javne uprave.

korišćenja. Registrovani sport se dijeli na tri kategorije: amaterski, vrhunski i profesionalni sport.

*“Uvek najbolji da budeš i odličan između drugih,
Da ne sramotiš lozu otaca, što najbolji behu
I u gradu Efiri i prostranoj likejskoj zemlji”⁸*

Ove Homerove riječi – Pelejev savjet sinu Ahileju, najvećem grčkom junaku u Trojanskom ratu, možda najbolje odslikavaju suštinu sporta u kome preovladavaju agonističke aktivnosti.

Osnovne karakteristike registrovanog sporta:

- Česti i naporni treninzi,
- Težnja za maksimalnim dostignućima,
- Maksimalna naprezanja,
- Individualna priprema,
- Selekcija,
- Specijalizacija,
- Strog režim života,
- Kategorija i
- Pravila.

2.4. Amaterski sport

Amaterski sport je ona vrsta registrovanog sporta u kojoj sportista ne dobija nikakvu materijalnu nadoknadu, iako je prisutan trenažni proces i takmičenje u okviru određenog sportskog saveza. U osnovi ovakvog bavljenja sportom je želja za nadmetanjem, sportskim napredovanjem i druženjem. Ovaj najrasprostranjeniji segment registrovanog sporta omogućava velikom broju ljudi da se angažuju i takmiče. Iako je sportista preko svog kluba uključen u sistem takmičenja određenog sportskog saveza, on zapravo mnogo više ulaže nego što dobija, a sve zbog potrebe za kretanjem i zadovoljstva koji osjeća uključenjem u taj sport. Nadoknada ili

⁸ Homer, Ilijada, VII 208-210, XI 784

dobit može postojati, ali ona je najčešće u vidu ishrane, prevoza ili smještaja, odnosno ta dobit je usmjerena na osnovne životne potrebe. Takođe, veličina naknade zavisi, tj. raste sa povećanjem ambicija koje prati veći trenažni proces odnosno veća posvećenost, a sa približavanjem vrhunskom sportu mijenjaju se kompletni odnosi u radu i organizaciji samog kluba.

Amaterski sport se često poistovjećuje sa rekreativnim sportom. Između njih je bitna razlika, jer u rekreativnom sportu iako čovjek dobrovoljno pristupa sportskom angažovanju, ne postoji čvrsta organizacija koja određuje sistem takmičenja. Ono što je karakteristično za ovaj segment sporta je da ni u jednoj ljudskoj djelatnosti nema toliko amatera kao u sportu, jer to je područje svačije i ničije, u kome se takmičenje smatra biološkom potrebom i tendencijom sveprisutnosti u ljudskom životu na svim uzrastima i na svim geografskim širinama i dužinama. Amater je samo onaj koji voli, samo ljubitelj i ništa više. To su najčešće ljudi kojima je sport hobi, a to znači velika ljubav koja se obično pojavljuje sa zakašnjenjem i koja nije pronašla puteve u zbiljsku, profesionalnu orijentaciju. Najčešće su u pitanju sportisti koji su zapravo na sasvim drugoj strani, u drugoj djelatnosti i vrsti posla, a ipak to ne smeta da se pokažu veoma ambiciozni uplivi u sportu, pa i u onom koga smatramo naučnom disciplinom.

Otuda u sportu tako veliki broj lica sa visokim stručnim pretenzijama uz malo istinskog znanja i stručnog obrazovanja. Zapravo, ono što je realnost je da amateri u savremenom sportu nanose više štete nego koristi jer se smatraju stručnjacima, iako su veoma daleko od naučnih i visoko stručnih shvatanja sporta kao jednog od oblika društvene nadgradnje. Da bi se bilo što bliže istini i njenoj realnosti potrebno je istaći da krivicu za naglašeni amaterizam u sportu ne snose njegovi amateri, već odgovornost u zastoju sporta kao naučne discipline snose profesionalno orijentisana lica u sportu, tj. oni koji pripadaju rukovodećoj strukturi i politici sporta. Škola života i boravak u sportu kao istaknuti takmičar nije dovoljna garancija za stručnost u sportu. Tako jezik većine stručnjaka iz sporta je jezik amatera, koji se stvara iz najmasovnijeg amaterizma u sportu. Naprosto, odnos prema terminu i terminologiji neophodan je odnos prema cjelini sporta, jer odvodi čovjeka na opredeljenje shvatanja sporta kao naučne discipline. Stoga, neophodno je da postoji preciznost jezičkog izraza za pojmove primjenjive u sportu, a samim tim se postiže i borba oko podizanja stručnosti na neki viši nivo. Posmatrajući amaterski sport sa istorijske strane, njegova osnovna forma

je tzv. tradicionalni klupski sport koji je nastao u Engleskoj, proširio se na Zapadnu Evropu i kao takav opstao do osamdesetih godina dvadesetog vijeka. Prvi propisi o amaterizmu su nastajali u vrijeme kada su se sportom bavili imućni ljudi, sa dosta novca i slobodnog vremena. Termin "amater" prvi put je upotrijebljen u veslanju 1835. godine u listu "Bell s Life". Za amatera se smatrao neko ko vesla, a nije mornar niti na neki drugi način veslanjem zarađuje za život. U listu "Rowing Almanac" iz 1861. godine amateri su definisani navođenjem spiska univerziteta, škola i institucija u kojim se ti mladi ljudi školuju.

Amaterska atletska federacija je 1866. godine donijela propis po kome je sportistu amatera definisala kao džentlmena koji još nikada nije učestvovao na javnom takmičenju otvorenom za sve učesnike, koji se nije takmičio za novac, koji se nije borio sa profesionalnim atletom za novčanu nagradu, koji nikada u životu nije obavljao poziv sportskog učitelja ili trenera, i koji nije ni radnik ni umjetnik ni novinar. Ovakva definicija amaterskog sportiste nije dugo opstala i na kongresu u Parizu 1894. godine, koji je održan sa ciljem obnavljanja Olimpijskih igara, posebno obrazovna komisija dala je sljedeće propise o amaterizmu:

- Amater je sportista koji nikada nije učestvovao na takmičenjima za novac ili za nagradu čija je vrijednost veća od 50 dolara,
- Amateru je zabranjeno da se takmiči sa profesionalcima,
- Profesori ili plaćeni učitelji fizičkog vaspitanja nemaju pravo da se takmiče sa sportistima amaterima,
- Svaka povreda propisa o amaterizmu povlači diskvalifikaciju amatera,
- Status amatera gubi ona sportista koji stiče novac prodajom dobijenih nagrada,
- Novac koji se skupi prodajom ulaznica smije se podijiti društvima čiji sportisti učestvuju na takmičenju i
- Javne opklade su nespojive sa amaterizmom.

Od tada je na Kongresima Međunarodnog olimpijskog komiteta u više navrata dorađivana, ta definicija. Brzi su se izdvojila dva pravca razmišljanja o amaterizmu (Bijkerk, 2000):

- Za dosljedno poštovanje izvornih principa amaterizma i
- Za liberalnije stanovište kojim se proširivao krug lica kojima treba dopustiti učešće na Olimpijskim igrama. U svakom slučaju, insistiranje MOK-a na poštovanju principa amaterizma do osamdesetih godina dvadesetog

vijeka, uticalo je da se amaterizam, tj. profesionalizam transformiše u razne forme. U socijalističkim zemljama se profesionalizam krio iza tzv. državnog amaterizma. Vrhunski sport je bio stavljen u funkciju promocije državne politike i međunarodnog prestiža. Bio je centralistički organizovan, tj. tretiran kao državni interes. Država je stvarala naučne, stručne, materijalne i tehničke mogućnosti za bavljenje sportom. Stvoreni su takvi uslovi da je vrhunski sportista imao bolje uslove za život i rad u odnosu na ostale građane, a to je praćeno njegovom društvenom promocijom. U zapadnim zemljama su razvijene profesionalne lige – NBA, NFL i sl. Međutim, tamo je, takođe, postojao amaterski način organizovanja sporta. Engleski atletičar Sebastijan Kou – višestruki svjetski rekored i olimpijski pobjednik, Predsjednik Organizacionog komiteta Ljetnjih Olimpijskih igara u Londonu 2012., je svojevremeno na sesiji MOKA-a 1981. godine govorio o sportu kao teškom radu koji treba adekvatno nagraditi za rezultate. Bez obzira što je u zapadnim zemljama tržište omogućavalo da se od sporta dobro zaradi, statuti MOK-a, međunarodnih i nacionalnih federacija su onemogućavali takmičenje profesionalnim sportistima na Olimpijskim igrama. Tako je razvijen drugi segment u kojoj je dominirao školski i univerzitetski sport. To su bile ustanove sa odličnim materijalnim mogućnostima za bavljenje sportom i razvijenim sistemom sponzorstva i donatorstva. Na Olimpijske igre se dugo gledalo kao na takmičenje na kome ne treba zarađivati, zato što je bilo takmičenje amatera. Međutim, nakon finansijskih neuspjeha Olimpijskih igara 1976. godine u Montrealu i velikog zaduženja grada domaćina Igara koncept finansiranja se morao promijeniti i Igre se od 1984. godine komercijalizuju. Dopuštanjem da na Olimpijskim igrama u Barseloni učestvuju i sportisti profesionalci – američki košarkaši „Dream team“, praktično je ukinuta razlika između vrhunskog i profesionalnog sporta. Sada je na Olimpijskom igrama dozvoljeno, osim u boksu i rvanju, da učestvuju sportisti profesionalci. U svakom slučaju, tendencija je širenje profesionalnog, tzv. komercijalnog sporta.

2.5. Sport kao dio određenog društva

Učešće u sportu omogućava mladim ljudima da konstruktivno koriste slobodno vrijeme. Razne aktivnosti među timovima promovišu

osjećaj zajedništva i ponosa zbog dostignuća koja povećavaju osjećaj značaja i vrijednosti u zajednici. Istraživanja sprovedena u osnovnim školama pokazuju da rana iskustva u sportu imaju nemjerljiv uticaj na učešće u sportu tokom kasnijeg života. Za neka društva je karakteristično prekomjerno vjerovanje u sport i njegove funkcije, dok je za druga sport nešto sekundarno i marginalno. Pretjerano vjerovanje u sport dovodi do njegove mitologizacije, jer se na sport gleda kao na neku novu vrstu religije koja treba da omogući ostvarenje vodećih ideala. U današnjem vremenu velike ekonomske krize sport se čak posmatra kao spasonosna formula za društvenu pokretljivost. Sport, odnosno fizička kultura uopšte ostvaruje svoju društvenu funkciju ako je usmjerena i organizovana tako da prerasta u specifičan oblik kulture zajedničkog života, gdje se na specifičan način formiraju međuljudski odnosi. Sportisti je potreban drugi čovjek bilo kao saradnik, protivnik ili gledaoc. On mu pomaže da ostvari svoje planove, da bude zadovoljan, da poštuje one koji su bolji od njega i da provjerava svoje vrijednosti. Međutim, sportista se ne može realizovati bez zajednice, bez društvenog oslonca, jer čovjek je integralni dio društvene sredine kojoj pripada i zato ni jedna njegova osobina i sposobnost nije nezavisna od društvene strukture.

Društveni status podrazumijeva položaj koji zauzima neki pojedinac u određenoj društvenoj hijerarhiji. Istraživanja su pokazala da je bavljenje sportom zapravo manifestovanje socijalne satisfikacije i društvenog položaja. Društveni odnosi imaju ogromnu ulogu u svim sportskim djelatnostima. Oni mogu motivisati i stimulisati pojedinca, a mogu i negativno uticati na bavljenje sportom. Razlike u tim odnosima između ljudi nastaju zbog podjele rada u društvu, učešća u organizaciji rada, upravljanju i raspodjeli. Društvene razlike koje su trajne u masi stvaraju nejednaku hijerarhiju i raspodjelu uloga i položaja, odnosno nižih i viših slojeva.

“Najelementarniji oblici uključivanja u sportsku aktivnost nisu bili nezavisni od položaja pojedinca u dimenzijama koje su ih diferencirale prema posjedovanje životne ili realne društvene moći.”⁹

Sport postaje veoma značajna profesija, moćna privredna grana, a ništa

9 Koković, D.: Sociologija sporta, 68

manje značajan segment politike. On pojedince koji su postigli visoke rezultate stavlja u red značajnih ličnosti i u svjetskim okvirima. Vrhunski sportisti postaju tako istinski predstavnici – ambasadori svoje zemlje. U sportu se ostvaruju velike zarade, a sportisti postaju idoli svojih navijača koji se poistovjećuju sa njima. Veoma je važan upravo taj fenomen navijača i sportske publike kao čin kolektivnog ponašanja povezan sa društvenom strukturom u kojem sport postaje spektakl.

Sportovi, takođe, služe i kao način da se pažnja populacije skrene od stvarnih problema na svijet uzbuđenja kroz atraktivnost koju sport nudi. Osim toga, privlačnost sporta za politiku kao opijuma za ljude je itekako očigledna. Sport postaje središte politike, i često ga više zloupotrebljava nego što mu koristi. Ranije se govorilo da fudbal zbližava narode i nacije, međutim, danas postaje način za izražavanje nacionalnih netrpeljivosti. Nacionalizam je sveopšta pojava u sportu koji može postati neiscrpan izvor neprijateljstva i nasilja. Dolazi do gubljenja značaja igre, a sport se sve više koristi kao način za buđenje nacionalističkih osjećaja, gdje savremena sportska takmičenja postaju mješavina politike i folklora lokalnog prestiža. U toj funkciji sport predstavlja sredstvo afirmacije i društva i države.

Sport može biti izvanredno sredstvo i obrazac za objašnjenje društva i kulture iz drugog plana. Društvo nije homogena cjelina i ne može se posmatrati kao jedinstven blok. Njega čine određeni podsistemi i društvene grupe sa kojima se njegovi članovi identifikuju. Može se zaključiti da je sport veoma izražajna slika određenog društva, jer reprodukuje društvo u sažetom obliku. Sport je zdrav kad je i društvo zdravo i kviri se zajedno sa krizom društva. Ako u društvu ima poroka i kriminala, oni vrlo lako nalaze svoj put do sporta. Važnost istraživanja sporta je evidentna, jer on pripada našoj civilizaciji, sastavni je dio kulturnih tokova. Sport je izraz određenog društva, njegovih obrazaca i svih protivvrječnosti koje ono nosi sa sobom. Predstavlja podsistem, što znači da pripada globalnijem poretku i široj društvenoj cjelini.

2.6. Profesionalni sport

Profesionalni sport označava onu vrstu registrovanog sporta u kojoj se sportista profesionalno angažuje i za takvo sportsko opredjeljenje dobija određena materijalna sredstva koja su dovoljna, a često i više od toga,

za lijep i normalan život i egzistenciju. Profesionalni sport podrazumijeva ugovor za koji dobija određeni iznos novca, ali i mjesečna primanja, radni staž, smještaj, ishranu i sl. Ali sa druge strane, veoma su mala prava samog sportiste.

Ugovorom kojim su regulisana prava, ali još više radne obaveze profesionalnih sportista, dovode sportistu u situaciju da se dobrovoljno odrekne svojih prava, i tako postaje vrsta robe kojom njegovi poslodavci slobodno raspolažu. Takvi odnosu su vremenski ograničeni i njihovo trajanje je precizirano. Po isteku ugovora, ako se ne obnovi, prestaju obaveze i sportiste i poslodavca.

U profesionalnom sportu sistem fizičkog vježbanja je usmjeren na sticanje takvih psihofizičkih karakteristika koje će omogućiti što bolju sportsku predstavu. Gledaoci koji dolaze na stadione radi posmatranja utakmica i takmičenja u različitim sportovima, su osnov razvoja profesionalnog sporta, što znači da ovaj segment sporta itekako posjeduje zabavljački karakter.

Profesionalni sport podliježe strogo tržišnim kriterijumima poslovanja, koji je specifičan i zbog velikih psihofizičkih napora uglavnom kratko traje. U ovom segmentu sporta, ako su neophodna vrhunska sportska ostvarenja i napredovanje, tome će se težiti, ali ako nije, onda će se to ipak izostaviti. To znači da se vrhunska ostvarenja mogu, ali i ne moraju ostvarivati.

Istraživanja pokazuju da je prvi profesionalni sportski klub koji je plaćao igrače za igre u provincijskim gradovima u SAD "The Cincinnati Red Stockings" osnovan je 1863. godine. Deset bejzbol igrača ukupno je bilo plaćeno 9.300 američkih dolara godišnje, tj. 930 dolara po igraču, dok je u to vrijeme prosječna plata u SAD iznosila 170 dolara. Istraživanja pokazuju da je još u devetnaestom vijeku plata profesionalnog sportiste bila veća od plate radnika. Prema časopisu Forbs iz 2009. godine golf igrač Tajger Vuds je prvi sportista koji je zaradio milijardu američkih dolara, a sportisti koji su blizu takve zarade su Majkl Džordan koji i nakon prestanka sportske karijere godišnje od Najk kompanije zarađuje 45 miliona dolara, i procjenjuje se da je od 1984. godine kada je zaigrao u NBA zaradio oko 800 miliona dolara. Osim njega pominje se i Majkl Šumaher koji je zaradio oko 700 miliona američkih dolara.

Profesionalni sport se u svijetu dijeli na dvije varijante – zapadna

i istočna, ali može se reći da postoji i treća varijanta između njih – naša varijanta.

Zapadna varijanta se dijeli na menadžerski i univerzitetski profesionalni sport. Menadžerski sport je karakterističan po tome što menadžeri svojim novcem ili novcem onih koji se sa njim udruže, kupuju pojedine klubove i sportiste, i tom kupovinom ostvaruju materijalnu dobit. Oni investiraju i upravljaju klubovima i sportistima. Kod univerzitetskog sporta univerziteti investiraju preko stipendija u najbolje sportiste koji se takmiče za te univerzitete, a u cilju privlačenja donatora, ali i studenata koji će platiti visoke školarine za studiranje.

Istočna varijanta podrazumijeva državni profesionalizam u kom država investira u sport i sportiste iz prije svega političkih razloga, ali važno je naglasiti da se investiranjem u sport prilično mijenja slika o toj zemlji.

3. SISTEM ORGANIZOVANJA TAKMIČENJA U PROFESIONALNOM SPORTU

Bejzbol je prvi sport koji je uspješno organizovao ligaški sistem takmičenja, a specifičan doprinos razvoju menadžmenta u sportu dali su Amerikanci tako što su engleski neprofitabilni način organizovanja i takmičenja u sportu pretvorili u komercijalizovan sistem – liga, turniri, sa holivudskim propagandnim pravilima, gdje se prodaje događaj i ono prije i poslije njega. U početku, bejzbol je bio organizovan po klupskom sistemu. Rukovodioci kluba su organizovali treninge, iznajmljivali terene i pozivali druge klubove da se takmiče. Tako je nastala slabo organizovana liga. Grupa profesionalnih bejzbol timova je 1871. godine organizovala Nacionalnu asocijaciju. Okupljala je timove koji su mogli da privuku hiljade navijača, da plate putne troškove ekipa i platu igračima. Huber je 1876. godine preuzeo rukovođenje Nacionalnom asocijacijom i promijenio joj ime u Nacionalnu ligu. Vjerovao je da bejzbol timovi mogu postati profitabilni ukoliko se organizuju kao i svako drugi biznis. Vlasnici klubova preuzeli su na sebe finansijski rizik. Huber je uveo stroga pravila takmičenja, npr. ukoliko klub počne da gubi utakmice, taj isti klub ne može napustiti takmičenje kao što je svojevremeno činio Red Stocking iz Sinsinatija. Klub iz Sinsinatija nije izgubio ni jednu utakmicu tokom dvije godine, a kada je u trećoj sezoni izgubio tri utakmice za redom, pala mu je popularnost tako da se tim uskoro

raspao. Dakle, klubovi su morali da se takmiče tokom sezone bez obzira da li stvaraju ili gube novac. Natjeravši klubove da se takmiče do kraja sezone stvoreni su uslovi da se isti bore za pobjedu u svakoj utakmici, i to je privlačilo publiku. Postojalo je pravilo prelaska igrača među timovima, tj. postojali su ugovori između igrača i uprave u trajanju jedne sezone. Huber je shvatio da ugledu bejzbola škodi klađenje na samom stadonu, tako da je ubrzo pravilima to zabranjeno. Takođe, je povećao cijene karata kako bi se smanjilo prisustvo nižih slojeva stanovništva u publici i tako napravio igru privlačnijom za više slojeve. Zabranio je igranje utakmica nedeljom, prodaju piva na stadionu, a igrači koji su se kladili bili su doživotno diskvalifikovani. Nakon što su uspostavljena čvrsta pravila igre, bilo je lakše privući publiku, ali je bio još uvijek prisutan problem klubova koji su bili van lige. Hubert 1876. godine uvodi takmičenje za prvo mjesto. Od tada su utakmice posmatrane ne kao pojednačni događaj, već kao događaj u seriji. U ligi je bilo samo osam timova, sa idejom da se svima pruži prilika da osvoje prvo mjesto. U to vrijeme štampa posvećuje značajan prostor ligaškom takmičenju, jer se pokazalo da novine koje prate lokalni sportski događaj imaju veći tiraž. Lokalni timovi postaju simbol grada, a tome je takođe doprinijela izgradnja njihovih stadiona. Za razliku od klubskog i ligaškog sistema takmičenja, gdje su glavni izvor prihoda prodate ulaznice, uspjeh organizovanja profesionalnih turnira zavisi od sponzorstava. Razvoju turnira su poseban doprinos dali tenis i golf. Po ugledu na bejzbol, vlasnici golf klubova su organizovali takmičenja tako da se novac zarađivao od prodaje ulaznica i koncesija. Dakle, vlasništvo nad objektom je bio preduslov finansijskog uspjeha. Fred Korkoran je stvorio profesionalne golf turnire. Uspio je da pretvori sportski događaj u prostor za profesionalne golf turnire, prostor za lokalne političare, dobrotvorne akcije, promociju grada. Korkoran je 1934. godine angažovao Bing Krozbiya, glumca i pjevača da učestvuje u dobrotvornoj akciji, a ameterski igrači, poznate ličnosti i predstavnici lokalne vlasti platili su da učestvuju na turniru. Novac je išao u dobrotvorne svrhe. Od ovoga je golf imao velike koristi, jer je pojava javnih ličnosti privukla publiku i oni su postali jezgro oko koga se organizuju profesionalni turniri.

Tokom II svjetskog rata golf je korišten za pribavljanje novca za Crveni krst, za izgradnju bolnica i finansiranje raznih programa za mlade. Donatori koji su pomagali ove dobrotvorne akcije bili su oslobođeni poreza.

Proizvođači opreme su koristili sportski događaj – turnire da prodaju opremu, javne ličnosti da se prikažu javnosti, a lokalna vlast da poveća svoj politički uticaj.

Slika 2.

4. VRHUNSKI SPORT

4.1. Općenito o vrhunskom sportu

“Trebalo bi se pedesetorica baviti sportom kako bi se stotina ljudi podvrgla fizičkoj kulturi, da bi se pedeset ljudi bavilo sportom treba da se dvadesetorica specijalizuju, da bi se dvadeset ljudi specijalizovalo potrebno je da petorica budu sposobni za zapanjujuće podvige.”¹⁰

Vrhunski sport podrazumijeva postizanje vrhunskih sportskih rezultata, takmičenje do kog stižu samo najbolji među najboljima, najuporniji

¹⁰ Pjer de Kuberten. Kubertenovo načelo odavno je prevladano u praksi modernog sporta. Vrhunski sport zahtijeva intenzivan trening od malih nogu, gdje dolazi do odvajanja onih koji mogu postići vrhunske rezultate, a manje perspektivnoj omladini ostaje da se bavi sportom kao rekreacijom radi sopstvenog zadovoljstva. Vidjeti više: Koković, D.: Sociologija sporta, 37.

i najspremniji. U ovoj kategoriji sporta sportista se u potpunosti posvećuje treninzima i takmičenju da bi se ostvarili vrhunski rezultati, tj. sport je uvijek u prvom planu, a samim tim su i ogromna odricanja i ogromna ljubav prema određenom sportu. Takođe, moraju biti materijalno obezbijeđeni, i za razliku od profesionalnog sporta u ovom segmentu ne postoje novčane naknade na osnovu ugovora, iako na takmičenjima postoje određene novčane nagrade za postignut uspjeh. Na samim takmičenjima se okupljaju sportisti iz cijelog svijeta. Često dolazi do povlačenja jednakosti između vrhunskog i profesionalnog sporta, iz razloga što se u vrhunskom sportu teži ostvarenju postavljenog cilja biti najbolji, a sa druge strane postoji i sve ono što je potrebno da bi se taj cilj ostvario.

Vrhunski sport podrazumijeva složene strategije i taktike u sportskoj borbi čiji je cilj ili pobjeda ili poboljšanje plasmana. To sport pretvara u predstavu čiji protagonisti mogu biti samo pojedinci izuzetnih motoričkih sposobnosti i psihosocijalnog potencijala, pri čemu se akteri podvrgavaju intenzivnom i sveobuhvatnom treningu, kao i strogim ograničenjima u ličnom životu. Tačnije, vrhunski sport podrazumijeva vrhunska sportska ostvarenja, koja se provjeravaju na svjetskom ili regionalnom nivou, što znači da je potreban vrhunski trenažni proces koji uključuje veliki tim stručnjaka različitih profila, kao i sve neophodne uslove za normalan život. A to znači da takvi pojedinci trebaju biti oslobođeni tereta oko obezbjeđivanja sredstava za životne potrebe.

Vrhunska ostvarenja se dovode u pitanje upravo u tom dijelu finansijskih sredstava, jer ni jedan klub ili sportsko društvo nije u mogućnosti da obezbijedi tolika sredstva, pa često roditelji preuzimaju potpuno finansiranje svoje djece. To je ipak u dužem periodu ogromno opterećenje za roditelje, posebno u današnjem vremenu velike ekonomske krize. Ono što je karakteristično je uključivanje sponzora koji preuzimaju određeni dio finansijskih troškova po dogovoru i ugovoru, a sportista se obavezuje da će biti promoteri te organizacije od koje dobija pomoć. Upravo u tom dijelu sponzorstva, vrhunski sport se ipak približava profesionalnom sportu. Razlika je u tome što je sponzorstvo kod vrhunskog sporta isključivo u funkciji postizanja sportskog olimpa, a ne u funkciji sticanja novca. Svaka nagrada koja se dobija na takmičenju dolazi kao nagrada za postignut uspjeh, dok je kod profesionalnog sporta ta nagrada cilj sportskog napredovanja.

Kandidati za vrhunski sport biraju se posebno planiranim

postupkom grupa stručnjaka – trenera, ljekara, naučnika, tako da put do pobjede u ovom segmentu sporta ne vodi preko metode pokušaja i grešaka, već preko maksimalne naučne prognoze. Sa druge strane, talenat, motiv, samoodricanje i napor uloženi u sportsko stvaralaštvo nisu samo stvar ličnih potreba i interesa, već je u istoj mjeri društveni, odnosno državni interes.

“Za malu zemlju sportista postaje heroj i oličenje nacije, dok se u razvijenim zemljama smatra običnim proizvodom.”¹¹

Kao što je već pomenuto, do sportskih vrhova mogu doći samo povlašteni, oni čije trenutne psihofizičke sposobnosti omogućavaju transformaciju i usavršavanje, ali trebaju posjedovati i veliku volju, jak takmičarski duh i karakter, i trebaju težiti ka ostvarenju velikih ciljeva. Dobra selekcija mladih ljudi je itekako bitna, jer u suprotnom može doći do narušavanja njihovog zdravlja zbog prevelikog trenažnog opterećenja, ali i korišćenja raznih stimulativnih sredstava.

4.2. Granice vrhunskog sporta

“Od proizvodnje trkačke staze i skakačke obuće pa do najnovijih medicinski dijagnostikovanih testiranja, nauka pomaže sportistima da pomjeraju granice mogućeg. Iskorištavanje prednosti koja im nudi nova tehnologija dio je potrage za onim milimetrom više ili onim djelićem sekunde koji čini razliku između zlata i srebra, dijeleći pobjedu od poraza.”¹²

Mnogi autori nude nove interpretacije i nova razumijevanja vrhunskog sporta, kloneći se njegovog olakog osuđivanja. Tako se na primjer smatra da sport i doping ne izlaze iz strukturno različitih kategorija, već imaju zajedničke strukturne elemente. U tom smislu, doping se razumije kao izraz i kao stvarna realizacija određenog oblika svijesti. Struktura vrhunskog sporta, osnovna skica sporta i nauke daje doping u zeleno svjetlo, jer je u službi maksimalizacije dostignuća. Misaona usmjerenost doping u rezultat je neprestalnog obaranja rekorda, kao i prevelikog isticanja pobjede. Snažan

11 Koković, D.: Sociologija sporta, 94.

12 Jonathan Edwards je bio svjetski rekorder u troskoku i diplomirani fizičar.

motor radnih sila usmjerenih prema sportskom dostignuću zasigurno je usmjeren prema dobiti.

Potjera za rekordima smještena je unutar razgranate mreže društvenih normi produktivnosti, imperativa stalnog napredovanja i razvoja. Fenomen sportskog rekorda odnosi se posebno na one sportove kod kojih se rezultat može mjeriti preciznim matematičko-fizičkim entitetima – metri, sekunde, kilogrami, kao i u standardizovanim prostorno-vremenskim okvirima koji određuju pravila igre. Upotreba visokih tehnologija i nauke svakako je dobrodošla da savlada nesavladivo, te sportsko takmičenje pretvori u sam laboratorijum. Usavršavanje je jedino što se računa. Usavršavanje tehnologije, trenažnih metoda, psihološke stabilnosti i fizičke spremnosti, i ono što je najvažnije napredak u rezultatu. Ništa nije za svakoga. Napredak, stalni rast, cilj je sam po sebi i jedini cilj, a statistika umjetnost življenja.

Sport kakav danas poznajemo izrastao je u društvo u kom se biraju životne ideali u skladu sa zahtjevima slobodnog tržišta, tržišta koje slijedi logiku stalnog napretka i tako stvara kulturni autoritet u kom ni nebo nije granica. Vrhunski sport u najljepšem svijetlu se pokazuje u krilatici *citius, altius, fortius*. Stalno nadilaženje samih sebe i drugih. Vrhunski sport je, dakle, daleko od osnovnih potreba čovjeka za kretanjem, daleko je od umjerenosti i optimalne ravnoteže između previše i premalo.

Strast i nagoni koji vladaju sportom su na najvišoj visini, i nalaze se između nadzora i mogućnosti kontrole. Postavljanje granica ključ je Aristotelovog razumijevanja prave mjere, dok je prelazak preko nje znak prekomjernosti. I na području preko granice stvara se poseban užitak, ali i bol koju mogu podnijeti samo odabrani pojedinci. Režim koji vodi prema pobjedi i na takmičenju ne dopušta umjerenost za koje se opredjeljuje Aristotel, odnosno koju pokušava utemeljiti. Zdravlje tako u ovom dijelu sporta spada u problematičnu kategoriju, nekako kao da je zanemareno, jednostavno kao da nije dovoljno važno, te se moraju upoređivati sa totalnom predanošću mukotrpnom treningu i pobjedničkoj strategiji koja iskorišćava svaku mogućnost da osigura prednost. Istraživanja su pokazala da veliki broj sportista povredu shvata kao moralno prihvatljivom, ako se time osigura pobjeda. Energija uložena u godine treniranja, novac koji ulažu institucija i sportista, odnosno roditelji, sve se to nekako mora isplatiti. Iz toga razloga ovaj segment sporta zahtijeva maksimalno profesionalan pristup i zato ekonomska logika ne smije biti zanemarena. Niko nije spreman na trošenje

vremena i novca ako ništa ne dobije zauzvrat. Stoga, logično je da sportisti traže takmičarsku prednost na sve moguće načine, a to je rezultat.

Na kraju, neophodno je ukazati na neka od važnih pitanja koja bi se trebala iznova i iznova analizirati kada se raspravlja o sportu, a koja ukazuju na kompleksnost tematike - Čuva li vrhunski sport život uopšte, pridonosi ili ipak šteti blagostanju sportista, drugih ljudi i okoline, kako vrhunski sport postupa sa tijelom, koliko je zapravo štetan po zdravlje, kao i da li je moguće tražiti koncept trajnosti u vrhunskom sportu?

5. REKREATIVNI SPORT

5.1. Općenito o rekreativnom sportu

Rekreativni sport je treći segment sporta koji povezuje dva područja fizičke kulture – sport i rekreaciju. Naziva se još - sport za razonodu ili sport za sve. Ova vrsta sporta okuplja i angažuje sve one koji osjećaju potrebu za tjelesnim vježbanjem, bez obzira na uzrast, pol i fizičke sposobnosti. Iz tog razloga je rekreativni sport u osnovi rekreacije, kao područja fizičke kulture. Rekreativni sport je organizovan tako da se njime mogu baviti radnici u radnim organizacijama, ali i građani u mjesnim zajednicama. Ovaj sport, iako nije organizovan preko sportskih saveza, ipak poštuje sportska pravila takmičenja, koja nisu tako stroga, već se prilagođavaju potrebama ljudi. Prilikom organizovanja ovakvih nadmetanja, neophodno je obezbijediti adekvatne sportske terene i stručne kadrove koji će voditi osmišljen program ili takmičenje, ali i treba i zainteresovati ljude da se uključe na taj program i podstaći ih na rad. Zapravo, rekreativni sport je forma kada društvo osigurava odgovarajuće objekte i kadrove koji su dovoljno edukovani da mogu proizvoditi i sprovoditi kvalitetan rekreativni priogram. Učesnici programa svojom aktivnošću i redovnim vježbanjem održavaju optimalan nivo fizičkih sposobnosti i zdravlja, a suština je briga o zdravlju naroda, odnosno najširi obuhvat stanovništva fizičkim vježbanjem. Takođe, u ovom segmentu sporta nema selekcije i rezultat nije primaran, a u samom činu čovjek nalazi zadovoljstvo i to je ono što je primarno i dovoljno da se održava volja za vježbanjem. Nakon toga dolazi zadovoljstvo zbog

postignutih rezultata u razvoju fizičkih sposobnosti, poboljšanju sportske tehnike, ali i socijalizacije ličnosti.

“Zdravlje nadmašuje sva spoljna dobra tako mnogo da je zdrav prosjak zaista srećniji od bolesnog kralja.”¹³

Citat ukazuje na negativna stranu rekreativnog sporta. Zdravlje i lijep izgled mogu da budu jak motiv za vježbanjem. Ta činjenica u sebi nosi određenu dozu opasnosti, jer se čovjek veoma često u toj velikoj želji za napredovanjem uključuje u različite oblike tjelesnog vježbanja visokog inteziteta i opterećenja, bez prethodne edukacije, kao i bez konsultacije sa ljekarom, što može prouzrokovati niz negativnih posljedica po zdravlje. Danas se obraća velika pažnja na pokret koji se odnosi na osobe sa invaliditetom. Sport značajno doprinosi njihovom kvalitetnijem uključivanju u životnu i radnu sredinu, jer pruža velike mogućnosti na planu fizičke i mentalne rehabilitacije, kao i integraciji u društvo.

Ubrzo po završetku Drugog svjetskog rata 1948. godine, dr Ludvig Gutman je u Stouk Mandevilu – Velika Britanija, organizovao takmičenje za ratne veterane koji su ostali invalidi zbog povreda kičme. Četiri godine kasnije osnovana je organizacija koja je od 1960. godine u Rimu održala Paraolimpijske igre – Masterman 2004. godine, koje se od tada održavaju na svake četiri godine, a od 1988. godine se održavaju odmah nakon Olimpijskih igara u istoj zemlji. Organizaciju paraolimpijskih igara je od 1984. do 1989. godine sprovodio Internacionalni koordinacioni komitet, a 1989. godine se nacionalni paraolimpijski komiteti udružuju u Međunarodni paraolimpijski komitet.

5.2. Rekreacija u turizmu

Područje sportske rekreacije i turizma predstavljaju dvije pojave koje su neizostavan dio tržišta i aktivnosti slobodnog vremena kako u mjestu

13 Šopenhauer je bio [njemački filozof](#), jedan od najbitnijih filozofa devetnaestog vijeka, najpoznatiji po svom djelu “Svijet kao volja i predstava” (Die Welt als Wille und Vorstellung). Bio je [iracionalista](#), [filozofski pesimista](#), smatrao je da je sve privid, varka i da zato ne treba tražiti suštinu u pojavnom, vidljivom svijetu. Svojim pesimizmom uticao je na kulturu devetnaestog vijeka, posebno na umjetnost.

stanovanja, tako i izvan njega. Ove su dvije pojave međusobno isprepletane i povezane, i pripadaju području zadovoljavanja tzv. sekundarnih ljudskih potreba, a aktivnosti koje se provode u okviru ove dvije djelatnosti zasigurno zavise od promjena u društvu. Jedna od tih promjena vezana je i za individualizaciju, čime se naglašava važnost edukovani stručnjaka iz područja sportske rekreacije, koji najbolje poznaju karakteristike potrošača na tržištu, te stoga mogu kreirati i izvoditi programe koji će u potpunosti biti prilagođeni njihovim zahtjevima.

Za turizam je kao i u sportu karakteristična potreba za kretanjem, da se čovjek bavi nekom novom aktivnošću koja odgovara njemu i njegovim potrebama. Ekspanzijom turizma kao masovne pojave, kao i proširivanja ponude u odabiru aktivnosti u slobodnom vremenu, savremeni turizam se sve više uvodi u problematiku turizma kao cjelokupnost ljudske egzistencije i adekvatnog upotpunjavanja vremena u slobodnom vremenu. Tako se može reći da je jedan od najvećih savremenih trendova razvoj individualnih nasuprot kolektivnim sportovima, a u dva moguća oblika se stručnjaci rekreacije mogu pojavljivati na tržištu. Ili se nalaze u okviru djelovanja nekih drugih turističkih organizacija (hotela) ili kao samostalna preduzeća-sportsko-rekreativni centri, koji svoje usluge pružaju i mještanima i turistima. Sa druge strane, vrlo često hoteli imaju svoje odjele za sport, koji uglavom ne posluju samostalno i sigurno da svoje ciljeve moraju uskladiti s ciljevima hotela. Zahtjevi za ovim stručnjacima prisutni su primarno zbog potrebe što kvalitetnijeg i profesionalnog kreiranja i izvođenja sportsko-rekreacijskih programa, ali i zbog činjenice da ovaj kadar najbolje poznaje potrebe „sportskih turista”. Naime, definirati i poznavati karakteristike tržišta sportskih turista postaje imperativ, naročito ukoliko je destinacija definisala sportski turizam kao razvojnu strategiju.

Postoji i zdrastveno-rekreativni turizam, tj. vrsta turizma koja omogućava ljudima da putuju na odmor i uživaju u ljepotama tog mjesta, a sa druge strane istovremeno im je obezbijeđena rehabilitacija, odnosno rješavaju probleme po pitanju zdravlja. Takva mjesta se nazivaju i banjama. Banje su zapravo naselja u blizini termalnih i mineralnih voda, specifičnih po ljekovitim svojstvima. Na osnovu te njihove ljekovitosti razvijena su sredstva kojima se unapređuje liječilišna funkcija ovih prirodnih resursa, i sa odgovarajućom opremom banje predstavljaju prave turističke centre. Prema istraživanjima, ovaj turizam ima rastući trend.¹⁴

14 Koković D.: Sociologija sporta, 31 "Rekreacija je sport na nivou naše svakodnevnice.

Slika 3

6. ZAKLJUČAK

S obzirom da je fizička kultura čovjekova djelatnost koja kao dio opšte kulture znanjima o fizičkom vježbanju i znanjima za fizičko vježbanje, a unutar svojih područja - fizičkog vaspitanja, sporta i rekreacije, omogućava transformaciju ličnosti od stvarnog u moguće¹⁵, gdje se ova tri bitna elementa fizičke kulture sagledaju kroz jedno, u čijem je središtu čovjek. Tako možemo zaključiti da sve što čovjek radi, sva pažnja i znanje, trebaju biti usmjerene ka njegovoj ličnosti. A fizička vježba, kao osnovno oruđe, uz riječi kojima se čovjek i sportista služi, mora biti bogočovječanski obojena i nadahnut.

Dok područje fizičkog vaspitanja predstavlja pedagoški proces usmjeren na ostvarivanje vaspitnog cilja i na razvoj ljudske ličnosti kroz fizičko vježbanje i kretanje, područje sporta je stablo posebnog načina

Dokolica ne obnavlja, nego stvara, kreira i predstavlja prostor samorealizacije čovjeka. Dokolica bez rekreacije je nedostizna, a rekreacija bez dokolice siromašna.”

15 Živanović, N.: Teorija fizičke kulture, str. 38

života, uspon uz planinu u kome sportista ima pouku i iz pobjede i iz poraza, a sportski rezultat je bezvrijedan, ili treba biti, prema duhu sporta. Sa druge strane, područje rekreacije usmjereno je na zadovoljenje ličnih potreba, očuvanje i unapređenje zdravlja, rasterećenje od svakodnevnih obaveza, upotpunjavanje slobodnog vremena, i kao takva ona predstavlja svojevrijedno odabranu aktivnost.

LITERATURA I IZVORI:

1. Teorija fizičke kulture – Dr N. Živanović, Dr V. Stanković, Dr N. Ranđelović, Dr P. Pavlović. Izdavači: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja u Nišu, Panoptikum Niš. Niš 2010.
2. Sportske organizacije i sportski događaji – Prof.dr Milan V. Mihajlović. Izdavač: Sportski savez Srbije. Beograd, 2013.
3. Sociologija sporta – Dr Duško Vejnović. Izdavač: Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta Banja Luka. Banja Luka 2006.
4. O sportu drugačije: Humanistički aspekti sporta – Ivana Zagorac. Izdavač: Hrvatsko filozofsko društvo, 2014.
5. Sociologija sporta – Dragan Koković. Izdavač: Sportska akademija Beograd. Beograd 2001.
6. Naukovanje u sportu – Prof. Dr Drago Tomić. Izdavač: D. Tomić. Beograd 1991.
7. Vaspitanje igrom – Prof. Dr Drago Tomić. Izdavač: Partizanovinska izdavačko propagandna ustanova Saveza za fizičku kulturu Jugoslavije. Beograd, 1974.

www.defendologija-banjaluka.com

www.sportspro.rs

www.hrks.hr/skole/19_ljetna_skola/89-Skoric.pdf

www.sportskitrening.hr

www.fitshop.hr

www.studenti.rs

www.savremenisport.com

<http://scindeks.ceon.rs>

Google, Internet

Борис Тривановић, мастер правник¹

Дарко Бањац, мастер правник²

ПРАВНИ АСПЕКТИ СПОРТА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ И БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Апстракт: Предмет овог рада је приказ и анализа позитивних законских прописа који уређују област спорта у Републици Српској и Босни и Херцеговини, са нарочитим освртом на одредбе Закона о спорту у Босни и Херцеговини, те Закона о спорту, Закона о спријечавању насиља на спортским приредбама и Закона о јавним скијалиштима који су усвојени у Републици Српској. Поред наведених важећих закона који уређују систем спорта у Босни и Херцеговини и Републици Српској, значајан фокус је стављен и на Нацрт закона о спорту Републике Српске који је усвојен на сједници Народне скупштине Републике Српске одржаној дана 06.12.2019. године, а који предвиђа извјестан број нових законских рјешења која имају за циљ унапријеђење правног оквира за развој спорта кроз отклањање недостатака важећег Закона о спорту Републике Српске, нарочито у погледу рада и организације спортских савеза Републике Српске, дистинкције између аматерског и професионалног ангажмана спортиста, стручног рада са спортистима, адекватне здравствене заштите за спортисте и могућности трансформације дијела спортских удружења – клубова у спортска привредна друштва

Кључне ријечи: спорт, спортске организације, спортске приредбе, права и обавезе спортиста и учесника у спорту.

1 ЈУ Центар „Заштити ме“ Бања Лука, контакт: boristrivanovic@yahoo.com

2 Народна скупштина Републике Српске, контакт: darko_banjac@yahoo.com

LEGAL ASPECTS OF SPORTS IN REPUBLIKA SRPSKA AND BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary: The subject of this paper is a review and analysis of the applicable legal regulations governing the field of sports in Republika Srpska and Bosnia and Herzegovina, with particular reference to the provisions of the Law on Sport in Bosnia and Herzegovina and the Law on Sport, the Law on the Prevention of Violence at Sports Events and of the Law on Public Ski Resorts adopted in Republika Srpska. In addition to the applicable laws governing the sports system in Bosnia and Herzegovina and Republika Srpska, significant emphasis was also placed on the draft Law on Sport in Republika Srpska, which was adopted at the session of the National Assembly of Republika Srpska held on 06.12.2019. which envisages a number of new legal solutions aimed at improving the legal framework for the development of sport by eliminating the deficiencies of the applicable Law on Sport of Republika Srpska, especially regarding the work and organization of sports associations of the Republika Srpska, the distinction between amateur and professional engagement of athletes, professional working with athletes, adequate health care for athletes and the possibility of transforming a part of sports associations - clubs into companies

Keywords: sport, sports organizations, sporting events, rights and obligations of athletes and participants in sport.

1. УВОД

У свим савременим друштвима спорт и спортска дјелатност заузимају важно мјесто и представљају дјелатност од јавног интереса чијем регулисању друштвена заједница посвећује значајну пажњу са циљем обезбјеђивања што оптималнијих услова за развој. Европска повеља о спорту у члану 2. став 1. наводи да спорт представљају сви облици физичке активности који, кроз неорганизовано или организовано учешће, имају за циљ изражавање или побољшавање физичке спремности и менталног благостања, стварање друштвених односа или постизање резултата на такмичењима свих нивоа. Као

један од културних феномена савременог доба, важност спорта за све сегменте живота човјека је непроцјењива и његов значај се огледа у немјерљивом доприносу развоју и личној и социјалној афирмацији како дјеце и омладине, тако и одраслих особа.

Током посљедњих деценија уочљива је све већа економска и политичка улога спорта у оквиру друштва, што за посљедицу има и развој спортског права као релативно нове самосталне гране права. Област спорта представља комплексно подручје чије правно регулисање је уско повезано са традиционалним правним областима јавног и приватног права, као што су пореско, радно, уговорно, одштетно и кривично право. На правну регулативу и правне односе у подручју спорта велики утицај има чињеница да спорт заузима специфичан положај у друштву, па тако и у правном поретку, а што у знатној мјери узрокује начело аутономије и аутономан положај који имају спортске организације. Такав аутономан положај, између осталог, подразумијева и да се у спорту примјењују аутономна правила која имају директан утицај на положај, права и односе које одређени субјект успоставља са другим субјектима.

Када је ријеч о правном оквиру спорта у Босни и Херцеговини и Републици Српској, потребно је имати у виду да је Босна и Херцеговина (у даљем тексту: БиХ) сложена државна заједница сачињена од два равноправна ентитета (Република Српска и Федерација Босне и Херцеговине) и Брчко Дистрикта, од којих сваки од нивоа власти (државни, ентитетски, односно кантонални ниво власти) има утврђене надлежности у погледу правног уређења спорта и спортске дјелатности. Такође, значајно је поменути да се на организацију система спорта у БиХ и Републици Српској непосредно примјењују принципи и стандарди садржани у одређеном броју правних аката међународног карактера.

2. МЕЂУНАРОДНИ АКТИ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ОБЛАСТ СПОРТА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Спорт у БиХ се заснива на принципима и стандардима који проистичу из извјесних међународних аката, те прихватањем примјене тих међународних аката БиХ је преузела и одређене обавезе у области

спорта. Од примарног значаја за спорт у БиХ су сљедећи међународни акти:

1. Европска повеља о спорту³ коју је донио Савјет Европе 1992. године са циљем да представља основу за политике влада из области спорта. Наведеним актом је дефинисано да ће државе потписнице предузети мјере да се свим грађанима омогући бављење спортом, као и да ће се примијенити и додатне мјере како би се младим талентованим људима или хендикепираним и инвалидним лицима омогућило да ефикасно користе ту могућност;
2. Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода коју је донио Савјет Европе 04.11.1950. године, нарочито у дијелу који се односи на гарантовање права на слободу мирног окупљања и слободу удруживања, као и на уживање права без дискриминације по било каквом основу, попут пола, расе, боје, језика, религије, политичког или другог става, националног или социјалног поријекла, везе са националном мањином, својине, рођења или другог статуса;
3. Конвенција УН-а о правима дјетета усвојена од стране Генералне скупштине Уједињених нација 20.11.1989. године, са тежиштем на утврђеној забрани дискриминације дјеце, те праву дјеце на живот и развој у свим видовима живота, укључујући тјелесни, емотивни, психосоцијални, когнитивни, друштвени и културни;
4. Међународна конвенција против допинга у спорту⁴ коју је 2005. године усвојила Општа конференција Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу (UNESCO), а сходно којој је БиХ преузела сљедеће обавезе: прихватање мјера на националним и међународном нивоима у складу са начелима Свјетског кодекса против допинга; потицање свих облика међународне сарадње чија је сврха заштита спортиста и спортског морала те размјена

3 Европска повеља о спорту преузета са адресе <http://www.cok.me/wp-content/uploads/2018/04/EVROPSKA-SPORTSKA-POVELJA.pdf>

4 Предсједништво БиХ је 11.02.2009. године донијело Одлуку о ратификацији Међународне конвенције против допинга у спорту и иста је објављена у „Службеном гласнику БиХ-Међународни уговори“, бр. 2/09

резултата истраживања и његовање међународне сарадње између држава странака и водећих организација у борби против допинга у спорту, нарочито са Свјетском антидопинг агенцијом;

5. Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама⁵ коју је донио Савјет Европе 19.08.1985. године, а која између осталог обавезује БиХ да: у оквиру својих уставних одредаба предузме одговарајуће мјере за провођење одредаба ове Конвенције са намјером да се спријечи и контролише насиље и недолично понашање гледалаца на фудбалским утакмицама као и да примијени одредбе Конвенције и на остале спортове и спортске приредбе за које постоји бојазан од насиља и недоличног понашања гледалаца; да усклади политику и мјере својих државних служби и других државних агенција против насиља и недоличног понашања гледалаца кроз оснивање координационих тијела; да обезбиједи да се адекватна средства за одржавање јавног реда примијене као одговор на избијање насиља и недоличног понашања; да олакша уску сарадњу и размјену одговарајућих информација између полицијских снага на разним локацијама; да примијени или да усвоји закон којим се предвиђа да одговорни за прекршај који се односи на насиље или недолично понашање гледалаца буду одговарајуће кажњени или да им се пропишу одговарајуће административне мјере; те налаже друге обавезе са циљем сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама;
6. Олимпијска повеља коју је донио Међународни олимпијски комитет и Параолимпијска повеља усвојена од стране Међународног параолимпијског комитета, којима се претежно уређују питања која се односе на улогу ових тијела, њихове органе, организацију олимпијских, односно параолимпијских игара, етичку комисију, поступке, симболе, знакове, химну и слична питања;
7. Изјава из Лозане о организовању спорта у БиХ, коју су 28.07.1999. године потписали чланови Предсједништва БиХ и подржали

⁵ Ова Конвенција је ратификована у Босни и Херцеговини 29.12.1994. године, а ступила је на снагу 01.02.1995. године

учешће спортиста са цијеле територије БиХ у једном заједничком тиму на Олимпијским играма у Сиднеју 2000. године, под вођством Олимпијског комитета БиХ, а према принципима и правилима Олимпијске повеље;

8. Европски кодекс о спортској етици;
9. Декларација о спорту, толеранцији и фер-плеју;
10. Правила међународних спортских асоцијација;
11. Декларација о антидопингу у спорту⁶;
12. Додатни протокол на Конвенцију против допинга од 12.09.2002. године⁷;
13. Проширени парцијални уговор о спорту (EPAS)⁸ .

3. УСТАВНО И ЗАКОНСКО УРЕЂЕЊЕ СПОРТА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

3.1. Уставне и законске одредбе о спорту у БиХ

БиХ, као сложена држава, има и веома сложен уставни систем којег чини тринаест устава (Устав БиХ, Устав Републике Српске, Устав Федерације БиХ и уставни десет кантона у оквиру Федерације БиХ). Уставни основ за доношење закона који уређује област спорта на нивоу БиХ се налази у члану IV 4.а) Устава БиХ⁹ којим је утврђена надлежност Парламентарне скупштине БиХ да доноси законе који су потребни за провођење одлука Предсједништва БиХ или за вршење

⁶ Одлука о ратификацији овог акта објављена је у „Службеном гласнику БиХ-Међународни споразуми“, бр. 2/05 од 26.01.2005. године

⁷ Предсједништво БиХ донијело је 14.04.2004. године Одлуку о ратификацији Додатног протокола

⁸ БиХ је једна од седамнаест земаља суоснивача овог Уговора који је основан Резолуцијом Кабинета министара Вијећа Европе на 117. сједници од 11.05.2007. године

⁹ Устав БиХ је саставни дио Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини који је потписан 14.12.1995. године у Паризу, као његов Анекс 4, који садржи основна начела државно-правног и политичког уређења Босне и Херцеговине

функција Парламентарне скупштине дефинисаним Уставом БиХ, као и у чл. II/3и) који гарантује свим лицима на територији БиХ уживање слободе мирног окупљања и слободу удруживања са другима и чл. II/4 који свим лицима на територији БиХ гарантује уживање права и слобода без дискриминације по било којем основу.

Област спорта у БиХ је првенствено регулисана Законом о спорту у БиХ¹⁰ као кровним законом у овој области са чијим одредбама сви закони и прописи ентитета и других нивоа административног организовања у БиХ из области спорта морају бити усклађени (чл. 75. Закона). Предмет овог закона је уређивање спорта у БиХ, јавни интерес и циљеви надлежности БиХ, Републике Српске и Федерације БиХ, те Брчко Дистрикта БиХ и других нивоа административног организовања; основни принципи у организовању спорта; права и обавезе спортиста; домаћа и међународна спортска такмичења других нивоа административног организовања у БиХ; приредбе, изградња, одржавање и коришћење спортских објеката; остваривање међународне сарадње; организовање и рад установа у области спорта; спортске активности лица са инвалидитетом; награде и признања спортистима и спортским организацијама; здравствена заштита спортиста; спречавање и сузбијање свих облика насиља и недоличног понашања гледалаца; кориштење недозвољених стимулативних средстава у спорту; стручни рад; научноистраживачки рад и информатика у спорту; финансирање спортских активности, надзор и казнене одредбе (члан 1. Закона). Доношење овог закона на нивоу БиХ је био услов за чланство у међународним спортским асоцијацијама, као и формирање спортских савеза на нивоу БиХ. Сходно одредбама Закона о спорту у БиХ спорт је дјелатност од јавног интереса, а у циљу остваривања јавног интереса и циљева у спорту утврђује се Стратегија развоја спорта у БиХ за најмање четири године (олимпијски циклус), на основу које се доносе програми развоја спорта. Стратегију и Програм развоја спорта у БиХ, уз претходно прибављене сагласности ентитета и Брчко Дистрикта БиХ, усваја Парламентарна скупштина БиХ на приједлог Савјета министара БиХ, с тим да ентитети и други нивои административног организовања доносе своје стратегије и

10 („Службени гласник БиХ“, број 27/08, 102/09 и 66/16)

програме развоја спорта који морају бити усклађени са Стратегијом развоја спорта у БиХ и Законом о спорту у БиХ. Спорт у БиХ се организује на децентрализован начин, при чему су утврђена права и надлежности БиХ, ентитета, Брчко Дистрикта БиХ и других нивоа административног организовања, док се сва питања из области спорта која нису регулисана Законом о спорту у БиХ регулишу у складу са уставима ентитета и других нивоа административног организовања као и њиховим Законом о спорту. Законом о спорту у БиХ предвиђено је формирање Савјета за спорт БиХ као највишег савјетодавног тијела Министарства цивилних послова БиХ задуженог за бригу о развоју и квалитету спорта на нивоу БиХ. Савјет чини 17 чланова које именује Савјет министара БиХ на приједлог министра цивилних послова БиХ, а чланови се бирају између истакнутих спортиста и спортских радника.

Закон о спорту у БиХ дефинише носиоце спортских активности у БиХ и то су правна и физичка лица регистрована да обављају спортске активности у складу са Законом о спорту у БиХ, Законом о удружењима и фондацијама БиХ, ентитетским законима о удружењима и фондацијама, ентитетским законима о спорту и законима о предузећима ентитета и других нивоа административног организовања (чл. 14. Закона). Носиоци спортских активности су обавезни да изврше упис у посебне регистре. Као правна лица у спорту (спортска удружења) овим Законом су дефинисани: а) спортски клуб (аматерски и професионални); б) спортско друштво; в) спортски савез у одређеном спорту; г) спортски клуб лица са инвалидитетом (аматерски и професионални); д) спортско друштво лица са инвалидитетом; ђ) спортски савез лица са инвалидитетом у одређеном спорту; е) Олимпијски комитет БиХ; ж) Параолимпијски комитет БиХ; з) установе и институције у области спорта. Спортски клуб је основни облик организовања у спорту који спортску активност може обављати аматерски, као добровољна невладина непрофитна организација која се оснивачким актом организује као удружење грађана, или професионално када се такав спортски клуб оснива као привредно друштво с циљем обављања спортске дјелатности и региструје као пословни субјекат код надлежног суда. Спортски клубови, са циљем остваривања и уређивања заједничких циљева и интереса из заједничког

наступања у области спорта у складу са оснивачким актом, могу се удруживати у спортска друштва. У појединим спортовима спортски клубови се удружују у спортске савезе ради остваривања заједничких интереса и циљева, и организују се на нивоу БиХ и ентитета, с тим што у зависности од развијености спорта могу се организовати и на другим нивоима административног организовања у БиХ. На нивоу БиХ за један спорт може да се организује само један спортски савез, а Спортски савез БиХ се оснива у складу са Законом о удружењима и фондацијама БиХ на основу одлука ентитетских спортских савеза о добровољном удруживању. У случају спора између ентитетских спортских савеза одлуку о томе доноси Савјет министара БиХ. Сједиште спортских савеза се одређује на основу развијености појединог спорта, традиције, масовности и квалитета одређене спортске гране (чл. 22. ст. 4. Закона), али уколико на нивоу једног ентитета не постоји организован спортски савез због неразвијености спорта тада ће се за тај спорт извршити регистрација савеза на нивоу БиХ уз сагласност Министарства цивилних послова БиХ и то до испуњења услова за доношење одлука ентитетских спортских савеза о добровољном удруживању. Олимпијски комитет БиХ је невладино спортско удружење које оснивају спортски савези олимпијских спортова БиХ, врхунски спортисти, стручњаци и спортски радници у складу са одредбама Олимпијске повеље. Олимпијски комитет се оснива оснивачким актом, те се овим актом, статутом и другим актима овог спортског удружења уређују циљеви и дјелокруг рада, састав, чланство, органи и тијела, и то уз равноправну заступљеност конститутивних народа у БиХ. Спортски савези лица са инвалидитетом се удружују у Параолимпијски комитет БиХ који представља спорт лица са инвалидитетом у Међународном и Европском параолимпијском комитету. Закон о спорту је уредио питања која се односе на спортске клубове, спортска друштва и спортске савезе лица са инвалидитетом на начин како су та питања уређена за спортске клубове (аматерске и професионалне), спортска друштва и спортске савезе. Закон је предвидио и могућност оснивања удружења спортске рекреације како би се задовољиле потребе грађана да одрже и побољшају здравље и психофизичке способности, те организовало вјежбање и бављење спортским активностима у слободном времену (чл. 30. Закона), а таква удружења-клубови спортске рекреације се

удружују у савез спортске рекреације БиХ под условима предвиђеним за оснивање спортских савеза.

Спортска удружења се слободно оснивају и организују те су самостална у остваривању својих права и обавеза у складу са позитивним прописима који уређују спорт и оснивање удружења и фондација на нивоу БиХ и ентитета, а својство правног лица стичу уписом у регистар код надлежног органа сходно прописима који се односе на удружења и фондације на нивоу БиХ и ентитета. Правна лица која су регистрована као удружење у области спорта, поред оснивачког акта и статута, морају имати скупштину као највиши орган удружења (чл. 33. Закона). Законом је дозвољено правним лицима да обављају привредне дјелатности искључиво уколико је основна сврха тих дјелатности остваривање циљева утврђених статутом. Даље, Законом је предвиђено да правна лица могу засновати радни однос са спортистима, стручним радницима, стручним и административним особљем, и то правна лица на нивоу БиХ у складу са Законом о раду у институцијама БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 26/04, 7/05 и 48/05), а правна лица на ентитетском и другим нивоима административног организовања сходно одговарајућим прописима о раду на том нивоу. Поред правних лица у спорту, Закон је дефинисао и физичка лица у области спорта и то: спортисте, стручне и спортске раднике. Спортиста је лице које се припрема и учествује у организованим спортским такмичењима (чл. 37. ст. 1. Закона), те може да се бави спортским активностима самостално и у оквиру спортских удружења, и то аматерски или професионално. Спортиста ужива сва права загарантована уставима и законима на свим нивоима административног организовања у БиХ, док је Закон прописао и специфичне обавезе спортисте: да поштује норме и правила спортског понашања; да редовно тренира и учествује на такмичењима; да поштује спортска правила, службена лица и гледаоце; да својим понашањем чува углед спортског колектива и средине коју представља и да сарађује са здравственим службама и посебним органима који провјеравају употребу недозвољених стимулативних средстава. Уколико остварује врхунске спортске резултате сходно међународним стандардима, спортиста може да стекне ста-

тус врхунског спортисте БиХ, што се детаљније уређује правилником о категоризацији спортиста који доноси Савјет министара БиХ. Законом је дозвољено страним држављанима да учествују у спортским такмичењима на основу уговора који закључују са спортским удружењима и којима се уређују међусобна права и обавезе, у складу са међународним спортским правилима. Синдикално организовање спортиста и спортских стручњака у спортски синдикат је дозвољено, у складу са законом, правилима Савеза синдиката БиХ, савеза синдиката ентитета и Брчко Дистрикта БиХ.

Стручне послове у спорту обављају искључиво стручна лица оспособљена за рад у спорту према условима утврђеним Законом о спорту БиХ, а Закон као стручне послове у спорту дефинише: планирање и реализовање спортских активности дјецe и омладине, спортске обуке, спортске рекреације грађана и планирање и тренирање спортиста; обучавање грађана у спортским знањима и вјештинама; дијагностиковање и провјера психофизичких и моторичких способности учесника; планирање и извођење корективне гимнастике; спровођење правила у спорту; информатика у спорту; менаџмент и маркетинг у спорту и научноистраживачке дјелатности. Закон о спорту БиХ посебно дефинише категорију стручних лица са лиценцом, која имају лиценце спортског савеза за обављање одређених активности у спорту и то су: судије, делегати и спортски радници. За све учеснике у спорту прописана је обавезна здравствена заштита и само лице за које је утврђена општа и посебна здравствена способност може да учествује у спортским такмичењима. Законом је изричито утврђена забрана допинга те је свим учесницима у спорту забрањено узимање недозвољених стимулативних средстава, као и њихово давање и подстицање њиховог коришћења. Једна од значајних одлика Закона о спорту БиХ је што се овим законом оснива Агенција за антидопинг контролу као самостална управна организација за праћење и спровођење међународних конвенција против допинга у спорту у БиХ, чијим радом руководи директор којег на приједлог предсједавајућег Савјета министара БиХ именује Савјет министара. Систем, услове и организацију спортских такмичења на нивоу БиХ утврђују спортски савези БиХ, док се ентитетски спортски савез

бави овим питањима на ентитетском нивоу. Међународна спортска такмичења и спортске приредбе се могу организовати у БиХ уколико организатор добије сагласност Министарства цивилних послова БиХ и надлежног ентитетског органа, те обезбиједи услове предвиђене правилима међународних спортских организација, а Закон о спорту БиХ разликује сљедећа међународна спортска такмичења: олимпијске и параолимпијске игре; свјетска и европска првенства; универзијаде; медитеранске игре; свјетске купове и завршне турнире европске и свјетске лиге; зимске и љетне олимпијске фестивале младих Европе; балканска и друга регионална првенства; критеријумске и квалификационе међународне спортске турнире и традиционалне међународне спортске манифестације које су у календару међународних спортских асоцијација.

Законом су дефинисани спортски објекти као вишенамјенски отворени или затворени простори намијењени обављању спортских активности, који морају да имају неопходне садржаје и опрему, те бити приступачни лицима са инвалидитетом. Питања везано за спортске објекте од интереса за БиХ се регулишу посебним споразумом између институција БиХ, ентитета, Брчко Дистрикта БиХ и власника објекта. БиХ и ентитети су дужни да предузму све потребне мјере како би се спријечило и сузбило насиље и недолично понашање гледалаца на спортским приредбама, а све у складу са Европском конвенцијом о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама. Законом о спорту БиХ је предвиђено доношење посебног закона којим би се утврдили начин и мјере за спријечавање и сузбијање насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, али такав закон још увијек није усвојен на нивоу БиХ. Као орган надлежан за послове спорта на нивоу БиХ утврђено је Министарство цивилних послова БиХ, у оквиру којег се формира посебан сектор за спорт са Законом утврђеним надлежностима. Битно је истакнути да наведени сектор за спорт, између осталог, утврђује садржај и облик информационог система у спорту који систематски прати и евидентира стање у спорту, стручној, научној и издавачкој дјелатности, а сва правна и физичка лица регистрована за обављање спортских активности су дужна да

воде евиденцију у складу са јединственим информационом системом у спорту. Такође, Законом о спорту БиХ су предвиђене олакшице за спортисте и спортске организације, нарочито у погледу изградње и одржавања спортских објеката, организације великих спортских такмичења, спортских приредби, набавке спортске опреме и у погледу систематских прегледа спортиста. Исто тако, Закон препознаје и извјесне олакшице за инвеститоре који улажу средства у развој спорта, при чему се таква уложена средства признају као трошкови и ослобођени су пореза.

3.2. Уставне и законске одредбе о спорту у Републици Српској

За подручје спорта у Републици Српској значајне су сљедеће одредбе Устава Републике Српске¹¹ које утврђују: да Република уређује и обезбјеђује радне односе, заштиту на раду, запошљавање, социјално осигурање и друге облике социјалне заштите, здравство, борачку и инвалидску заштиту, бригу о дјечи и омладини, образовање, културу и заштиту културних добара, физичку културу (чл. 68. ст. 12) који је замијењен Амандманом XXXII); да Република штити и подстиче физичку културу и спорт (чл. 64. алинеја 7); да се општина преко својих органа стара о задовољавању потреба грађана у култури, образовању, здравственој и социјалној заштити, физичкој култури, информисању, занатству, туризму и угоститељству, заштити животне средине и другим областима (чл. 102. тачка 5.).

3.2.1. Закон о спорту

У погледу законског уређења спорта у Републици Српској од највећег значаја је Закон о спорту¹² којим се уређују: општи интерес и програми у области спорта; услови за обављање спортских активности и дјелатности; остваривање слободе удруживања и организовања; права и обавезе спортиста; ученичке и студентске активности; спортска такмичења и приредбе; остваривање међународне спортске сарадње; спортски објекти; стручни рад; спријечавање и сузбијање

11 („Службени гласник Републике Српске“, број 21/92 – пречишћени текст, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, 48/11)

12 („Службени гласник Републике Српске“, број 4/02, 66/03, 73/08 и 102/08)

насиља и коришћења недозвољених средстава у спорту; финансирање; информатика у спорту; обављање надзора и казнене одредбе (члан 1. Закона). Овим Законом је спорт у Републици Српској дефинисан као дјелатност од општег интереса, с тим да се општи интерес остварује доношењем и реализацијом програма развоја спорта које доносе Република Српска, градови и општине. Наведеним програмима се утврђују основни правци, стратегија развоја и остваривање општег интереса у спорту Републике Српске, као и локалног интереса у градовима и општинама, а доносе се за период од четири године (Олимпијски циклус), осим краткорочних програма који се доносе за период од једне године. Закон о спорту уређује категоризацију спортова и спортиста, укључујући и инвалидна лица која се баве спортом, односно утврђује критеријуме за рангирање спортских грана и спортиста које на републичком нивоу прописује министар задужен за послове спорта, односно на нивоу јединица локалне самоуправе овлашћено лице за град или општину. Као савјетодавно тијело у области спорта Влада Републике Српске на приједлог министарства надлежног за послове спорта формира стручни савјет који је задужен за давање мишљења у припремању одлука о стручним питањима у спорту, стручне помоћи и изради програма развоја, приједлога програма за олимпијски циклус и годишњих програма. Надлежни органи града и општине образују своје стручне савјете, а чланове савјета чине спортски стручњаци, спортисти и спортски радници. Стручни раду спортским организацијама обављају спортски стручњаци и стручњаци у спорту, а стручни рад обухвата: тренажни рад; истраживачко-развојни и научно-истраживачки рад; стручно обучавање, оспособљавање и усавршавање; планирање и програмирање развоја спорта; информационо-документациону дјелатност; међународну стручну сарадњу; пропаганду, рекламу и маркетинг у спорту; јавно информисање; издаваштво; професионално вођење пословања и друге видове стручног рада у спорту (чл. 25 и 26. ст. 1. Закона). У основним и средњим школама и на факултетима могу се формирати школске, односно студентске спортске организације које се могу удруживати у школски или студентски спортски савез, а као сегмент ученичких и студентских активности у спорту дефинисана су школска спортска такмичења која подразумевају масовна такмичења ученика и студената у оквиру школског система. Такође, Законом су

уређене рекреативне, масовне и традиционалне спортске активности грађана које се могу остваривати путем различитих спортско-рекреативних облика, као што су масовне, колективне и појединачне акције, покрети и манифестације. У циљу остваривања наведених активности грађана могу се слободно и добровољно организовати спортске организације као спортска удружења, предузећа, агенције, соколске организације те други облици организовања, који се нивоу Републике или на нивоу града или општине могу удруживати у спортско-рекреативне савезе, савезе соколских организација и друге облике.

Законом о спорту се спортистима гарантују сва права утврђена Уставом Републике Српске и позитивним законима, док се уједно утврђује обавеза спортиста да се придржавају општих и посебних правила која произлазе из закона, те правила прописаних законима и правилима својих организација и међународним спортским правилима. Спортиста може аматерски да учествује у спортским такмичењима, а може и професионално када закључује професионални уговор са спортском организацијом за коју наступа или када учествује самостално у индивидуалном спорту као лице које се спортом бави професионално. Законом су изричито прописани обавезни елементи професионалног уговора спортисте са спортском организацијом који обухватају: вријеме на које се уговор закључује, накнаду на име закључивања уговора, динамику исплате уговорених обавеза, премије и награде за остварене резултате, права из здравственог и пензијско-инвалидског осигурања и друга права и обавезе (чл. 43. ст. 3. Закона). Поред законског регулисања статуса и права и обавеза професионалног спортисте, ова питања се уређују и аутономним правилима односно актима професионалне спортске организације са којом је професионални спортиста закључио уговор, правилима гранског спортског савеза и међународном спортским правилима. Анализом одредаба важећег Закона о спорту којима се уређује положај спортиста-аматера и професионалних спортиста долази се до закључка да је недовољно јасно постављена разлика између ових категорија учесника у спорту, нарочито имајући у виду различите циљеве њиховог бављења спортом. Исто тако, иако су законским одредбама прописани

обавезни елементи професионалног уговора спортисте са спортском организацијом, у пракси се јавља потреба додатног прецизирања елемената уговора ради лакше примјене ових одредаба.

Статус професионалне спортске организације могу имати спортске организације које учествују у републичким и међународним спортским такмичењима. Спортисти и спортски стручњаци страни држављани се могу ангажовати у професионалним спортским организацијама под условима које утврђују грански спортски савези на основу међународних спортских правила, с тим да се права и обавезе спортиста страних држављана регулишу уговором и међународним спортским правилима. Спортски стручњаци који су страни држављани се региструју код министарства надлежног за послове спорта и обавезно морају посједовати дозволу за рад издату од стране надлежног органа. Спортистима који аматерски учествују у такмичењима или на спортским приредбама, као и спортистима стручњацима и стручњацима у спорту који се аматерски баве стручним радом у области спорта, аматерске и професионалне спортске организације могу својим актима утврдити посебна права као што су право на награде и премије за постигнуте резултате, накнаде за набавку спортске опреме или за трошкове појачане исхране, стипендије, те трошкове учешћа на стручном усавршавању и такмичењу. Такође, аматерски спортиста има право на здравствено осигурање у складу са прописима који уређују осигурање лица која самостално обављају дјелатност и то уколико није осигуран по прописима обавезног здравственог осигурања, а обавезе по основу здравственог осигурања спортисте може преузети како спортска организација, тако и друго правно лице. У погледу здравствене заштите спортиста, а нарочито малољетних спортиста, примјетно је да важећи Закон није предвидио обавезне здравствене прегледе спортиста, што представља недостатак Закона.

Закон посебно уређује положај врхунског спортисте као држављанина Републике Српске који постиже врхунске спортске резултате међународне вриједности, те прописује да се врхунском спортисти аматеру обезбјеђује из буџета Републике Српске плаћање доприноса за здравствено и пензијско-инвалидско осгурање,

осигурање од посљедица несретног случаја и накнаде за стипендије. Такмичар може учествовати на такмичењу само ако је претходно утврђена његова општа и посебна здравствена способност, а Законом је успостављена изричита забрана употребе, навођења на употребу и давања недозвољених стимулативних средстава. У том погледу, Закон исти тако налаже спортисти обавезу да сарађује са здравственим службама и посебним органима који провјеравају евентуалну употребу недозвољених средстава. Спортиста се не смије излагати спортским активностима које могу угрозити или чак погоршавати његово здравствено стање. Спортиста има право да на основу слободно изражене воље да своју сагласност за учешће у репрезентативним селекцијама Републике Српске, односно БиХ. Сходно уставном принципу слободе синдикалног организовања и Законом о спорту је потврђено право спортиста и спортских стручњака да оснују спортски синдикат (чл. 53. Закона).

Овим Законом спортска организација се дефинише као неладина организација која окупља спортисте, спортске раднике, спортске стручњаке, стручњаке у спорту и друге љубитеље спорта са циљем обављања спортских активности и дјелатности. Ове организације се могу оснивати као спортска удружења, спортска друштва, предузећа, установе, спортски савези и стручна удружења, а њихов рад је јаван. Спортске организације могу уз сагласност министра надлежног за послове спорта обављати привредне дјелатности које су непосредно повезане са остваривањем њихових основних статутарних циљева и активности и то без обавезе формирања новог правног лица у те сврхе. Након уписа у судски регистар спортске организације стичу својство правног лица, а право да обављају спортске активности и дјелатности стичу након уписа у регистар који води министарство надлежно за послове спорта. Имовину спортске организације чине новчана средства, хартије од вриједности, право својине на покретним и непокретним стварима и друга имовинска права, а за своје обавезе одговарају својом цјелокупном имовином. У случају престанка рада спортске организације сва њена имовина прелази на правно лице одређено њеним статутом које има исте или сличне циљеве у оквиру спорта. Спортска организација може засновати радни однос

са спортистима, спортским стручњацима, административним и помоћним радницима на одређено и на неодређено вријеме.

Спортску организацију као удружење грађана могу да оснују најмање три физичка или правна лица, а члан удружења може бити свако физичко или правно лице које је добровољно приступило удружењу (чл. 64. и 65. Закона). Малољетна лица могу бити чланови спортског удружења и учествовати у његовом раду под условима прописаним његовим статутом, а сви чланови имају право да у свако доба иступе из удружења. Закон о спорту у том погледу прописује ограничење за спортисте који имају потписан уговор о професионалном ангажовању или уговор о стипендирању и који могу иступити из удружења само у складу са одредбама таквих уговора уколико је спортским правилима надлежног гранског спортског савеза тако предвиђено. Дио спортског удружења може имати својство правног лица ако је статутом удружења тако прописано. Оснивачка скупштина спортског удружења доноси оснивачки акт, статут и именује органе управљања, а за сједиште удружења одређује се мјесто у коме је сједиште управе. Закон прописује да спортским удружењем управљају чланови, с тим што је остављена могућност да се статутом удружења предвиди да оснивачи или други чланови имају и посебна права у погледу управљања сразмјерно достигнутом нивоу такмичења и доприноса у раду удружења, али таква посебна права не могу бити противна одредбама статута, општих аката и правилима спортских асоцијација. Такође, спортско удружење са државним капиталом може повјерити или пренијети уговором овлашћења управе удружења физичком или правном лицу које унесе у удружење средства потребна за остваривање циљева и програма удружења, и то у потпуности или сразмјерно вриједности уложених средстава. Спортско удружење заступа овлашћено лице сходно одредбама статута удружења, док је скупштина коју чине сви чланови удружења са једнаким правом гласа највиши орган управљања удружења. Закон је утврдио сљедеће надлежности скупштине удружења: доноси статут; одлучује о статусним промјенама; бира и разрјешава чланове извршних органа; разматра и усваја извјештај о раду и финансијском пословању и одлучује о другим питањима која нису у надлежности другог органа. Скупштина именује једно или

више лица које ће заступати удружење у правном саобраћају у случају када статутом није предвиђено формирање извршног или другог органа управљања. Како би могло обављати спортске активности и дјелатности спортско удружење мора имати обезбијеђен одговарајући простор и опрему, стручни кадар и средства потребна за почетак рада. Основни општи акт спортског удружења је статут са којим сви остали општи и спроведбени акти морају бити усаглашени, док сам статут мора бити усаглашен са оснивачким актом удружења. Садржај статута је дефинисан Законом о спорту и мора обавезно да садржи одредбе о: називу и сједишту, циљевима, стицању и престанку чланства, правима и обавезама чланова, органима и начину њиховог избора, начину сазивања скупштине, начину доношења одлука и њиховог овјеравања, заступању, рјешавању спорова унутар удружења, добровољном престанку и поступању са имовином, подручју дјеловања и другим питањима одређеним законом. Спортско удружење престаје са радом брисањем из судског регистра на основу рјешења о брисању из судског регистра, а на основу уговора о спајању може се спојити са другим спортским удружењем преносом или припајањем имовине удружења на друго спортско удружење, као и подијелити на два или више спортских удружења уз престанак постојећег удружења.

Спортску организацију као предузеће или установу могу основати Република Српска, град, општина и физичка и правна лица, и то под условом да се спортска активност обавља већим дијелом као дјелатност предузећа. Спортиста може у таквој организацији да се бави спортским активностима професионално или аматерски, када закључује уговор о дјелу или уговор о стипендирању. Грански спортски савези представљају асоцијације спортских организација, спортских стручњака и стручњака у спорту у једној спортској грани, који се могу основати у случају да за њихово оснивање искажу интерес најмање три спортске организације. У једној спортској грани на територији Републике Српске може се основати један грански савез и то на нивоу Републике, регије, града и општине, а који има обавезу да донесе спортска правила у одговарајућој грани спорта у складу са правилима међународних спортских асоцијација. Грански савези уређују систем такмичења својих чланова и учешће спортских

организација на спортским такмичењима и приредбама у Републици Српској, те обезбјеђују регуларност спортских такмичења из своје надлежности. У циљу рјешавања спортских спорова који се могу јавити између гранског савеза и чланова тог савеза, при гранском савезу се формира стална спортска арбитража. Више гранских спортских савеза може се удружити савез спортских организација на основу одлуке о удруживању. Стручни радници и стручњаци у спорту могу основати своја удружења ради унапријеђења стручног рада и организације спорта, а таква удружења могу имати и статус правног лица. У циљу остваривања заједничких циљева и интереса, рационалнијег коришћења спортских простора, унапријеђења стручног рада и заједничког наступа у програмирању развоја спортова друштва могу се основати спортска друштва која настају удруживањем спортских организација, спортиста, спортских стручњака и стручњака у спорту из различитих грана спорта. Влада Републике Српске може основати републичку установу за развој спорта ради остваривања програма из области спорта, док спортске организације и друга правна и физичка лица могу оснивати организације за обављање спортске дјелатности (предузећа, задруге, агенције, спортске центре, спортске школе, радње и друге облике приватног предузетништва). Такође, Законом је дефинисано да физичка лица могу да обављају спортску активност и дјелатност самосталним радом и то у индивидуалним спортовима и такмичењима, уз обавезу уписа у судски регистар и спортски регистар. Уколико физичко лице обавља послове обучавања и припреме и вођења тренинга, мора претходно да има одговарајући сертификат од надлежне установе или организације, а у супротном мора да запосли лице које посједује такав сертификат.

Важећи Закон о спорту ставља тежиште на удружење грађана као основну организациону јединицу спортског система, те се у пракси уочава да је такав оквир превише узак за даљи развој система спорта у Републици Српској. У том смислу постоји потреба проширивања постојећег формално-правног оквира и омогућавања трансформације извјесног броја спортских организација у облик који ће омогућити како промјену титулара, тако и лакши проток капитала и остваривање добити, односно трансформацију у спортско привредно друштво.

Спортским објектима у смислу Закона о спорту се сматрају грађевине и површине намијењене за спортске активности и дјелатности, укључујући планинарске и соколске домове, те дијелове школе или факултета који се користе за остваривање наставног плана и програма физичког васпитања. Организатори спортских приредби (спортских такмичења и манифестација) су дужни да обезбиједи несметано и безбједно одржавање такве приредбе, као и да предузму мјере које омогућавају предупређење ризика настанка штете за ученике, гледаоце и трећа лица. Организатор мора да обезбиједи све услове прописане спортским правилима за одржавање спортског такмичења који се односе на објекат, опрему, стручне и друге раднике, те да донесе план безбједности и сарађује са министарством унутрашњих послова ради сузбијања насиља и недоличног понашања гледалаца, што, између осталог, укључује и забрану точења алкохолних пића на дан одржавања такмичења на и у спортским објектима.

Закон о спорту предвиђа пореске олакшице правним и физичким лицима тако што се средства уложена у спонзорства, донације, помоћи и рекламе за спортске намјене признају у расходе чиме се умањује пореска основица. Такође, предвиђају се и пореске олакшице аматерским спортским организацијама, спортистима и стручним радницима у спорту на име накнада за стипендије, појачану исхрану, ауторска права и трошкове смјештаја, док спортске и друге организације у области спорта могу да остваре царинске, пореске и друге олакшице за набавку и увоз спортске опреме, грађевинског и другог материјала за изградњу спортских објеката и терена. Министарство надлежно за послове спорта води одговарајуће евиденције у области спорта, а спортске и друге организације у области спорта обавезне су да воде базичне евиденције својих чланова, спортских објеката, спортских стручњака и стручњака у спорту, ангажованих спортиста, спортских резултата, финансијског пословања и друге евиденције.

3.2.2. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама и Закон о јавним скијалиштима

Поред Закона о спорту, у Републици Српској је битно поменути и Закон о спречавању насиља на спортским приредбама¹³ којим се уређују мјере за спријечавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у циљу обезбјеђења заштите гледалаца, такмичара и других учесника спортских приредби и имовине, услови за спријечавање, сузбијање и санкционисање неодговорног понашања, нереда и насиља прије, за вријеме и након спортских приредби, обавезе организатора, гостујућег клуба и надлежне организационе јединице Министарства унутрашњих послова при одржавању спортских приредби повећаног ризика, те услови да спортске приредбе што више придонесу квалитету живота грађана, као и обавезе организатора и овлашћених надлежних органа у спровођењу тих мјера (члан 1. Закона). Иако Закон о спорту представља пропис који уређује систем спорта у Републици Српској, јавила се потреба да се посебним законом уреди проблематика спријечавања, сузбијања и санкционисања нереда и насиља који се могу појавити прије, за вријеме и након спортских приредби. Фокус предметног Закона је стављен на утврђивање обавеза организатора спортске приредбе, као и других надлежних институција, које се односе на спречавање и сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. У том смислу организатор спортске приредбе (спортска организација и друго правно и физичко лице) је дужан да обезбиједи несметано одржавање приредбе и да предузме мјере којима се предупредује и онемогућава избијање насиља и недоличног понашања гледалаца, а уколико спортска организација повјери организацију такве приредбе другом правном или физичком лицу тада је дужна да врши надзор над спровођењем мјера утврђених предметним Законом. Спортске организације су нарочито дужне да: подстичу организовање и добро понашање клубова својих навијача и навијача уопште; остварују сарадњу са клубовима својих навијача и иницирају одређивање редара из њихових редова ради пружања помоћи организаторима спортских приредби у одржавању реда; информишу своје навијаче; координишу активности са клубовима

13 („Службени гласник Републике Српске“, број 106/15)

својих навијача приликом одласка на спортске приредбе на којима су те спортске организације гостујуће; сарађују са својим члановима у циљу спријечавања недоличног понашања. Такође, организатор спортске приредбе има обавезу да формира редарску службу или да ангажује агенцију за обезбјеђење лица и имовине ради обављања послова физичког обезбјеђења и одржавања реда на приредби, да сарађује са надлежном организационом јединицом Министарства унутрашњих послова и да обезбиједи присуство одговарајуће службе медицинске помоћи и по потреби других органа и организација.

За систем спорта у Републици Српској од значаја је и Закон о јавним скијалиштима¹⁴ чији предмет регулисања је начин пружања услуга на јавном скијалишту, управљање скијалиштем, скијашки терени, одржавање скијалишта и система косог транспорта, механизација и сигнализација на скијалишту, спасилачка служба служба медицинске помоћи и редарска служба, одржавање спортских манифестација на скијалишту, организовање школе скијања, надзор и друга питања од значаја за управљање скијалиштем.

3.2.3. Нацрт закона о спорту

За даљи развој спортског система Републике Српске значајно је поменути и Нацрт закона о спорту Републике Српске¹⁵ који је усвојен на сједници Народне скупштине Републике Српске од 06.12.2019. године, а који предвиђа извјестан број нових законских рјешења која имају за циљ унапријеђење правног оквира за развој спорта кроз отклањање недоречености и недостатака важећег Закона о спорту.

У образложењу овог Нацрта и разлога за доношење новог Закона о спорту се наводи да је основни разлог за доношење новог Закона боље уређење појединих сегмената спортског система у циљу развоја спорта, а нарочито: рад и организација спортских савеза Републике Српске, дистинкција између аматерског и професионалног ангажмана спортиста, стручни рад са спортистима, адекватна

14 („Службени гласник Републике Српске“, број 106/15 и 33/16)

15 Нацрт закона о спорту преузет са адресе <https://www.vladars.net/>

здравствена заштита и превентива кроз обезбјеђење минимума здравствених прегледа за спортисте до 18 година, развој широке базе школског и универзитетског спорта, могућност трансформације дијела спортских удружења – клубова у спортска привредна друштва и правовремена контрола рада спортских организација кроз рад спортске инспекције, на основу прецизно нормираних обавеза свих учесника у спортском систему Републике. Важна улога у процесу трансформације и промјене титулара спортских организација је предвиђена за јединицу локалне самоуправе која најчешће и обезбјеђује услове за њихов рад. У погледу здравствене заштите и бриге о спортистима, Нацртом закона о спорту предвиђено је обавезно обављање једног здравственог прегледа за спортисте до 18 година, и то на терет буџета Републике. Нацртом закона настоје се отклонити постојећи недостаци у односу на недовољно стручан рад са дјецом и младима, те се тако прописују строжији услови за бављење стручним радом у спорту. Прописане су нове одредбе којима се настоји прецизније уредити рад спортских савеза, те се спортски савези усмјеравају како треба да прописују своја спортска правила у циљу елиминације незаконитог, самовољног и нестручног рада у спорту. Нацртом закона дата су и нова рјешења у дијелу који се односи на право на здравствену заштиту, односно на здравствено осигурање свих спортиста, укључујући и спортисте-аматере, те на исплату новчаних накнада спортистима које се сматрају стипендијом и ослобођене су пореских давања до износа од 75% просјечне плате након опорезивања.

4. ЗАКЉУЧАК

Правна регулатива система спорта у Босни и Херцеговини је веома комплексна с обзиром да сваки од нивоа власти у БиХ (државни, ентитетски, односно кантонални ниво власти) има утврђене надлежности у погледу правног уређења спорта и спортске дјелатности. Систем спорта у БиХ је првенствено регулисан Законом о спорту у БиХ као кровним и системским законом у овој области који налаже да сви закони и прописи ентитета и других нивоа

административног организовања у БиХ из области спорта морају бити усклађени са његовим одредбама. Као значајну одлику овог Закона потребно је поменути утврђивање посебних олакшица за спортске организације и спортисте, као и то да се правни основ за оснивање Агенције за антидопинг контролу садржи у овом Закону.

Када је ријеч о правном уређењу области спорта у ентитетима БиХ, према одредбама Устава Федерације БиХ¹⁶ спорт не спада у надлежност Федерације БиХ, већ кантона који доносе своје законе којима уређују ову област. Ситуација у погледу уређења спортског система је далеко једноставнија у Републици Српској гдје су усвојени и примјењују се Закон о спорту, Закон о спријечавању насиља на спортским приредбама и Закон о јавним скијалиштима, као и низ подзаконских аката који су нужни за примјену ових законских прописа. Примјеном Закона о спорту долази се до закључка да његове поједине одредбе захтијевају прецизирање у одређеним сегментима, нарочито у погледу рада и организације спортских савеза Републике Српске, јаснијег разликовања између аматерског и професионалног ангажмана спортиста, стручног рада са спортистима и здравствене заштите спортиста до 18 година. Такође, имајући у виду важну улогу коју спорт и спортске организације имају у савременом свијету, а имајући виду искуства других држава, изражена је и потреба правног регулисања трансформације дијела спортских удружења – клубова у спортска привредна друштва.

16 Устав Федерације БиХ објављен је у „Службеним новинама Федерације БиХ“, број 1/94, од 21.07.1994. године

ЛИТЕРАТУРА

- Европска повеља о спорту преузета са адресе <http://www.cok.me/wp-content/uploads/2018/04/EVROPSKA-SPORTSKA-POVELJA.pdf>
- Устав Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 21/92 – пречишћени текст, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, 48/11)
- Устав Босне и Херцеговине – интернет презентација Парламентарне скупштине БиХ <https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vazniji-propisi/Ustav%20BiH%20-%20B.pdf>
- Закон о спорту БиХ („Службени гласник БиХ“, број 27/08, 102/09 и 66/16)
- Закон о спорту Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 4/02, 66/03, 73/08 и 102/08)
- Закон о спречавању насиља на спортским приредбама („Службени гласник Републике Српске“, број 106/15)
- Закон о јавним скијалиштима („Службени гласник Републике Српске“, број 106/15 и 33/16)
- Нацрт закона о спорту Републике Српске преузет са адресе https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/Documents/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%80%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%20%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%83_351607992.pdf

Ведрана Ђурђевић¹

ПОСЛОВНА КОМУНИКАЦИЈА У СПОРТУ

Апстракт:

Савремено друштво карактерише глобализација и интернационализација, чија је основа развој информационах технологија и телекомуникација. Друштво масовно користи за комуникацију модерне технологије, које су такође омогућиле пренос и ширење информација из сфере спорта. Наведени медији и начини комуникације утичу на спорт али и спортске догађаје, јер су под пуном медијском пажњом. Можемо рећи да се спортским комуникацијама може прићи различито. Овдје се оне одређују програмским циљевима масовне едукације и ближе усмјеравају детерминантама иза којих стоје проблеми комуникације из области образовања и области спорта. Треба ло би повезати теоријски приступ спортске комуникације и практичног настојања да се дају одређене смијернице и обезбиједи стварање, преношење и кориштење информација, те развијање спортских комуникација и оспособљавање у области комуникација уопште. Кључне ријечи: спорт, комуникација, криза, међуљудски односи

Vedrana Djurdjevic²

BUSINESS COMMUNICATION IN SPORTS

Modern society is characterized by globalization and internationalization, the basis of which is the breakdown of information technology and telecommunications. The society is widely used to communicate modern technology, which also enabled the transfer and dissemination of information in the field of sports. The aforementioned media and communication

¹ Европски дефендологија центар Бања Лука, контакт: vedrana343@gmail.com

² European Defendology Center, Banja Luka

methods influence sports as well as sports events, as they are under full media attention. We can say that sports communications can be approached differently. Here, they are determined by the programmatic goals of mass education and more closely directed to the determinants behind the problems of communication in the field of education and the field of sports. The theoretical approach to sports communication and the practical endeavor to provide specific guidelines should be linked and provide for the creation, transmission and use of information, and the development of sports communications and training in communications in general.

Keywords: sport, communication, crisis, interpersonal relations

1. ДРУШТВЕНА КРИЗА И КРИЗА У СПОРТУ

Комуникација потиче од латинске ријечи – *communis*, што значи – веза, заједништво. Комуникација међу људима је процес преноса информација, знања и искуства. У животу сваког појединца комуницирање има врло велики значај. У систему комуницирања најважније је да онај ко прима поруке схвати шта је желио да саопшти онај ко је послао поруку.³

Друштвене кризе уопште, па тако и криза у спорту је посљедица кризе у комуникацији, вертикалној прије свега. То је комуникација са аспекта положаја и улоге гдје одлучујући значај поприма хијерархизација односа. Но и тај однос, без обзира на хијерархију, мора бити педагошки усмјерен. Међусобна комуникација спортиста је вид хоризонталне комуникације, она је важан канал комуникације за сазнавање многих односа и процеса у спортском колективу. С друге стране то је специфичан вид међуличних односа. Групна игра и други видови међусобне дјелатности захтијевају прилагођавање (подешавање) вјештина колективној дисциплини, усклађују индивидуалне навике и способности колективним⁴

Посматрајући вертикалну комуникацију, гдје у међусобној интеракцији активности спортски менаџери или водећи у тиму утичу на спортисте,

3 Илић Г. (2005). Основи менаџмента, Пољопривредни факултет; Бања Лука; стр.244.

4 Павловић П. и Вејновић Д. 2014, стр. 192.

схвата се да није само потребно усмјерити се на комуникацију већ и на мотивацију, јер она има важну улогу при обликовању способности и при стицању вјештина и знања, и која је често приказана кроз ланац задовољења потреба односно “мотивација је, у ствари, проучавање снага које утичу на понашање, стога се она може посматрати као ланчана реакција потреба које доводе до жеља, а оне узрокују напетости, што доводи до акција које резултирају задовољством.

Неспособност комуницирања једна је од десет највећих препрека успјешности сваке организације. Није важно колико неко има знања, ако то знање не може да пренесе на друге. Комуникацијске вјештине су пресудне за многе активности - за управљање сукобима и промјенама, савјетовање и обучавање (coaching), интервјуисање, развијање добрих међуљудских односа и др. Комуникација у суштини представља процес преношења информација, с тим да је комуникација права када обје стране разумију исту поруку (информацију), и то у истом значењу (перспективи). Да би се боље приближио значај вјештина комуницирања за успјешније пословање, постоји примјер који је дао предсједник једне познате свјетске компаније. Он је рекао да особа која покушава постићи пословну каријеру, а не влада добро говорним и писаним језиком, слична је будућем пилоту који жели управљати авионом без иједне лекције о летењу, јер у оба случаја би преживљавање било чудо. Такође, истраживања показују да и проблем слушања постаје све већи, односно да непосредно након слушања особа упамти 50% главног садржаја говора дугог 10 минута, а након 48 сати памти још свега 25%, а док новије процјене кажу да људи непрецизно чују 75% онога што чују.

Сви чланови спортске или радне екипе требало би да буду свјесни узвишеног циља и одговорни у испуњавању свог задатка. Важно је да мотивација за њихово дјеловање не буде извана наметнута, него изнутра лично прихваћена. Кад особа нешто чини из властитог увјерења, онда ће она свој циљ највјероватније и остварити. У тимском дјеловању битно је да сви чланови објективно процијене своје способности и своје слабости, као и да имају одговорност или да преузму свој дио одговорности за неуспјех.⁵

5 Никић М., Темелјна начела тимског рада; Филозофски факултет, (2004); Загреб.

2. ФУНКЦИЈЕ КОМУНИКАЦИЈЕ

“1. Информацијска функција – Пружање информација о циљевима, стандардима успјешности и прихватљивог понашања, темељним вриједностима, потребним промјенама, проблемима, успјесима и другим аспектима живота организације.

2. Мотивацијска функција – У комуникацији се утврђују предности сарадника, преносе очекивања, објашњава инструменталност доброг рада, одређују радни и пословни циљеви, даје дјелотворна повратна информација и др. Квалитетна комуникација подиже мотивацију сарадника.

3. Координацијска и контролна функција – Комуникације такође служе за координисање активности и напора запослених, за објашњавање улога, правила и норми понашања, за провјеру постигнутих резултата и расправу о њима, одступања од планираног и очекиваног.

4. Функција увјеравања – У комуникацији менаџери увјеравају друге у своје визије, предлоге, рјешења и др. Већ је сам начин и садржај комуникације моћно средство увјеравања, апелирања на разум или емоције, те осигуравања подршке и прихваћења предлога и идеја.

5. Едукативна функција комуникације – Комуникације су дјелотворно средство размјене знања, подучавања других и преношења искустава. Ту функцију можда најбоље изражава мисао да се може понешто научити од сваке особе с којом се комуницира ако се она помно слуша. Усне комуникације посебно су важне за преношење имплицитног знања стеченог искуством, које по правилу није нигђе регистровано ни похрањено осим у “глави” онога ко га посједује.

6. Емоционална функција комуникације – У комуникацији се изражавају осјећаји, као што су позитивна и негативна расположења, усхићење, радост, љутња, разочарење и др., те се тако преноси позитивна енергија, изражава подршка, симпатија и антипатија”.

3. ПРЕПРЕКЕ У КОМУНИКАЦИ

-Културне разлике (етничке, вјерске), различите културе, поријекла, састав вриједност, те би се на тај начин мијењао смисао поруке или би се порука могла криво схватити.

-Бука извана/изнутра, саговорници треба да имају способност концентрације како би успјешно размијењивали поруке.

- Социјални и образовни статус

-Разлика у добу и полу (различити, појмови, жаргони, изрази, формални и неформални израз.

-Неусклађеност вербалних и невербалних порука

-Излагање поруке, наступ особе која преноси поруку, фокус

-Перцепција друге особе, колико саговорници поштују једни друге

-Анализа поруке, да ли је пренешена информација схваћена на прави начин

-Стрес, умор, особа која је под утицајем различитих околности, може пренијети погрешан или промијењен садржај поруке, која има други контекст

-Околина, свјетло, простор, присутност других особа. ⁶

На основу истраживања Галлуповог инситита иритантна понашања у разговору су:

-Упадање у ријеч – 88%

-Псовање – 84%

-Мумљање и тих говор – 80%

-Монотон и досадан глас – 73%

⁶ Марушић С, Павлетић З, Птичек Р

- Поштапалице(хм, овога, овај) – 69%
- Слаба граматика или лош изговор – 63%
- Пискутави гласови – 61%
- Различити нагласак – 24% 5”

4. ЗАКЉУЧАК

Комуникацијске вјештине су пресудне за многе активности - за управљање сукобима и промјенама, савјетовање и обучавање (coaching), интервјуисање, развијање добрих међуљудских односа и др. Комуникација у суштини представља процес преношења информација, с тим да је комуникација права када обје стране разумију исту поруку (информацију), и то у истом значењу (перспективи).). С обзиром да је комуникација свеприсутна представља врло важну улогу у процесу пословања како у спорту, тако и ван њега. Веома је битно имати контролу у комуникацији унутар организације јер се на тај начин она и успјешније контролише. Односи међу запосленима вишег и нижег нивоа морају се стално усавршавати и развијати у позитивном смјеру како не би дошло до несугласица, негативних резултата или одређеног неповјерења. Такође, важно је нагласити значај и вјештине слушања које представљају кључ разумијевања у комуникацијском процесу. Спорт спаја различите људе и културе, омогућује им сусрете, комуникацију и служи за борбу против предрасуда, против оних врста увјерења која стварају мржњу и нетолеранцију. Спортски догађаји су прилике у којима се људи могу отворити према другима од којих се разликују и научити нешто о њима. Васпитање нуди један приступ будућности спорта који се састоји у преносу вриједности, поштовању и толеранцији. Васпитање посебно у физичком васпитању и школским спортским активностима представља битно подручје за стварање свијести о спорту као здравој и уравнотеженој активности у којој се поштују одређена начела и правила.

5. ЛИТЕРАТУРА

1. Илић Г., Основи менаџмента, Пољопривредни факултет (2005); Бања Лука; стр.244.
2. Марушић С., Павлетић З., Птичек Р., Развој комуникацијских вјештина.
http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/RAZVOJ_KOMUNIKACIJSKIH_VJESTINA_-_PRIRUCNIK_TEORIJSKI_MODUL.pdf
3. Матаја Ж., Живот за спорт и од спорта, (2003); Загреб, Накладни завод Матице Хрватске.
4. Павловић П. и Вејновић Д. (2014), стр. 192.
5. Никић М., Темељна начела тимског рада (2004); Загреб, Филозофски факултет

Проф. др Небојша Шврака ¹

СТАВОВИ ФУДБАЛЕРА И ФУДБАЛСКИХ СТРУЧЊАКА О ПРИВАТИЗАЦИЈИ ФУДБАЛА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Резиме: Фудбал се може посматрати као својеврсни облик масовног друштвеног понашања људи који на себе преузимају бар за одређени , али врло масовни део друштва и неке друштвене функције које нису друштвено-спортске нарави и не припадају само подручју чисте разоноде, забаве и игре. Кроз овај рад се жели показати који су ставови фудбалера и фудбалских стручњака о приватизацији у фудбалу узимајући у обзир тренд који тренутно присутан на светској спортској сцени.

Кључне речи: фудбал, ставови, фудбалери, фудбалски стручњаци, приватизација

Prof. PhD Nebojsa Svraka

OPINIONS OF FOOTBALL PLAYERS AND FOOTBALL EXPERTS OF PRIVATISATION OF FOOTBAL IN REPUBLIKA SRPSKA

Summary: Football can be observed as sort of massive social behavior of people that of people that take over at least for part but very big part of society some social functions that are not of socio-sport nature and do not belong to area of pure leisure, fun and game. Through this paper we want to show which are opinions of players and football experts about privatization in football taken into account trend that is currently present on world sport scene.

Keywords: football, opinions, football players, football experts, privatization

¹ Независни универзитет Бања Лука

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Фудбал се може посматрати као својеврсни облик масовног друштвеног понашања људи који на себе преузима бар за одређени , али врло масовни део друштва и неке друштвене функције које нису друштвено-спортске нарави и не припадају само подручју чисте разоноде, забаве и игре. У савременим друштвеним условима фудбал, у свом најактивнијем и најдиректнијем делу подлеже читавом низу значајних промена које су својеврстан одраз дубљих друштвених тенденција карактеристичних за свремени индустријализовани свет. Фудбал се све више комерцијализује и поступно али неизбежно се претворио у велики бизнис. Средства која се ангажују за фидбал и обрћу у вези са гудбалом убрзано расту и њихов обим премашује средства неких признатих традиционалних привредних грана. Фудбал се у својим темељним друштвено организацијским облицима све изразитије бирократизује. Фудбалске организације повећавају обим својих операција и на овај или на онај начин ангажујући све већа средства и све више људи претварају се у бирократске апарате с односима типичним за њих.

Фудбал привлачи младе људе и као бизнис и као облик привређивања којим себи могу осигурати високе легитимне зараде и остварити значајне приходе.

Демократизација друштва током друштвених промена започета је у свим сферама друштвених збивања као што су информисање, образовање, деловање више партија, афирмација приватног власништва. Те процесе су зналачки искористили многи појединци као и групе у фудбалу и фудбалској организацији. Савремена догађања у Републици Српској као и измењене околности у друштву утицале су на формирање нових погледа и ставова на развој фудбала.

МЕТОДЕ РАДА

Узорком испитаника обухваћено је 406 испитаника , 209 фудбалера и 197 фудбалских стручњака из Републике Српске. Подузорак фудбалера има карактеристике намерног и карактеристике једноставног

случајног узорка: намерног, јер су се испитивањем обихватили фудбалери из намерно бираних прволигашких екипа (Борац, БСК, Козара, Рудар Приједор, Славија; Гласинац, Леотар, Рудар- Угљевик, Радник) водећи рачуна да се територијално „покрије“ Република Српска и случајно, јер се из тих клубова случајним избором, користећи таблице случајних бројева, дошло до жељеног броја испитаника.

Подузорок спортских стручњака (менаџера, тренера, лекара, новинара, судија...) је намеран, јер су се анкетирали сви стручњаци који су нам у време испитивања били доступни и случајан, јер је низ случајних фактора допринео томе ко се у време испитивања затекао на терену. Овај подузорок је обухватио 122 тренера и члана управе, 31 фудбалског судију , 24 медицинска радника (лекари, масери...) , те 24 политичка функционера укључена у локалне фудбалске органе.

СТАТИСТИЧКА ОБРАДА ПОДАТАКА

У истраживању су се користиле две основне методе : метод теоријске анализе , док смо у емпиријском проучавању користили сервеј истраживачки метод. Инструмент истраживања је била скала за испитивање става према променама у фудбалу. У обради података кориштени су они статистички поступци који највише одговарају природи дистрибуције добијених података.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Табела 1

Да ли фудбал треба приватизовати?		
Да	249	61,3
Не	108	26,6
Нисам сигуран	49	12,1

Подаци у овој табели показују да три петине испитаника има став да фудбал треба приватизовати. Међу испитаницима је далеко највише (око 45%) оних који мисле, да би приватизација допринела побољшању такмичења и бољим такмичарским резултатима. Имајући у виду ситуацију једну или две деценије раније, кад се генерално негативно гледало на приватизацију, ови подаци нас упућују на очекивање, да ће вероватно за неколико наредних година доћи до масовне приватизације у фудбалу.

Како се види из података у табели 2 посматраним појавама у фудбалу Републике Српске испитаници који подржавају приватизацију у фудбалу чешће су „мање“ него „изразитије“ задовољни (28,5 наспрам 23,7%). Разлика је у супротном смеру још већа. Међу испитаницима који су против приватизације у фудбалу- „мање“ задовољних је 26,9 а „изразитије“ задовољних је 38%. Занимљиво је да међу испитаницима који су неодлучни има далеко више „изразитије“ него „мање“ задовољних (38,8 наспрам 2,0%).

Табела 2

Да ли фудбал треба приватизовати?		Задовољство појавама у фудбалу			Тотал
		мање	умерено	изразитије	
Да	Ф	71	119	59	249
	%	28,5	47,8	23,7	100,0
Не	Ф	29	38	41	108
	%	26,9	35,2	38,0	100,0
Нисам сигуран	Ф	1	29	19	49
	%	2,0	59,2	38,8	100,0
Тотал	Ф	101			
	%		186	119	406
Х- квадрат = 23,49; Ц = 23; дф=4; п=000					

И овде се емпиријски потврђује теза , да је незадовољство пре него задовољство знак спремности да се предузме акција. То практично значи , кад су спортисти и спортски стручњаци задовољни како ствари стоје у фудбалу (кад су задовољни његовим друштвеним третманом, ситуацијом у клубу, стручношћу тренерског кадра, новцем који стичу од фудбала ...) они су мање него они што су незадовољни усмерени на преузимање акције како би то своје непријатно осећање отклонили, тачније како би променили стање којим су незадовољни.

Из података датих у табелама А3 и А4 види се да је усмереност на приватизацију у нешто другачијем смислу повезана са две остале компоненте општег става према фудбалу.

Табела 3

Да ли фудбал треба приватизовати?		Општи став према фудбалу			Тотал
		Изразитије позитиван	Позитиван	Негативан	
Да	Ф	73	103	73	249
	%	29,3	41,4	29,3	100,00
Не	Ф	24	47	87	108
	%	22,2	43,5	34,3	100,0
Нисам сигуран	Ф	29	4	16	49
	%	59,2	8,2	32,7	100,0
Тотал	Ф	126	154	126	406
	%				
Х- квадрат = 29,20; Ц = 000; дф=4; п=000					

Из података датих у табелама 3 и 4, види се да је усмереност на приватизацију у нешто другачијем смислу повезана са две компоненте општег става према фудбалу. Реч је о позитивној повезаности: 1. Кад су на приватизацију мање орјентисани они спортисти и спортски стручњаци који имају негативан став о вредности фудбала (који

мисле да он не развија психо-физичке потенцијале младог човека, да не доприноси преузимању пожељних моралних норми, контроли емоција, изградњи позитивног односа итд.) 2. Кад су на промене путем приватизације промена у сфери власништва више орјентисани они спортски кадрови који су иначе на плану свог општег става, више орјентисани на промене у фудбалу и фудбалској организацији, а пре свега на одговарајуће организационе и кадровске промене.

Табела 4

Да ли фудбал треба приватизовати?		Став према променама у фудбалу			Тотал
		Изразитије позитиван	Позитиван	Негативан	
Да	Ф	76	107	66	249
	%	30,5	43,0	26,5	100,0
Не	Ф	29	38	41	108
	%	26,9	35,2	38,0	100,0
Нисам сигуран	Ф	7	31	11	49
	%	14,3	63,3	22,4	100,0
Тотал	Ф	112	176	118	406
	%				
Х- квадрат = 14,34; Ц = 19; дф = 4; п = 000					

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Добијени резултати су показали разноликост ставова о приватизацији и вредновању у фудбалу. На питање „да ли фудбал треба приватизовати“ позитиван одговор знатно чешће су дали фудбалски стручњаци и функционери него сами фудбалери. С друге стране, фудбалски стручњаци и функционери знатно ређе него играчи перципирају да није развијен интерес да појединци и групе улажу у фудбал. Нађенекоји су ставови разлике вероватно су у првом реду резултат разлика у компетенцији кад се функционери чешће него играчи доживљавају позвани и оспособљени да тако ствари посматрају, сматрајући кад они објективно имају боље услове и да више виде него играчи крећући се међу људима који могу али нису спремни да приватно улажу у фудбал.

ЛИТЕРАТУРА

1. Коковић, Д.: (2001) „Социологија спорта“, Спортска академија, Београд
2. Куљић, Р.: (2002) „Социологија“, МБ Пресс, Београд
3. Михајловић, С.: „Спорт и друштво“, Гледишта 5-6 (1987)
4. Параносић, В.: „Психологија спорта“; Београд 1982
5. Штакић, Ђ.: (1996): „Социологија физичке културе“, Универзитету Београду, Београд
6. Шврака, Н.: Општи став према фудбалу, Нова школа, Бијељина 2005
7. Шврака, Н.: Фудбал данас у Републици Српској, Нова школа, Бијељина 2006

Dr Momčilo Šavija¹

SPORT I CIVILNO DRUŠTVO

Apstrakt: *Pored porodice, raznih ekonomskih, političkih, kulturnih, naučnih i drugih društvenih institucija i organizacija, i sportske institucije i organizacije mogu da igraju veoma veliku i značajnu ulogu u oblikovanju i afirmaciji civilnog društva. Ta se uloga prije svega odnosi na demokratizaciju društvenih i političkih odnosa, ali se odnosi i na druge komponente bez kojih nije moguće postojanje civilnog društva kao društvene i civilizacijske vrijednosti.*

Ključne riječi: *civilno društvo, sport, sportske organizacije, sportske institucije*

SPORTS AND CIVIL SOCIETY

Abstract: *Apart from the family, various economic, political, cultural, scientific and other social institutions and organizations, sports institutions and organizations can play a very large and significant role in shaping and affirming of the civil society. This role primarily refers to the democratization of social and political relations, but also to other components without which the existence of the civil society as a social and civilizational value is not possible.*

Keywords: *civil society, sport, sports organizations, sports institutions.*

1 ЈУ Раднички универзитет, Бања Лука

UVOD

Civilno društvo predstavlja značajni društveni prostor organizovanja pojedinaca, društvenih grupa, institucija i organizacija. Svrha i smisao njihovog organizovanja u civilnom društvu može se odnositi kako na zadovoljavanje različitih potreba, tako i na širenje prostora demokratije, vladavine i prava, ljudskih prava i sloboda. U tom smislu, pored ostalog, treba posmatrati i ulogu sporta i sportskih organizacija i institucija u civilnom društvu.

Sport, sportske organizacije i civilno društvo

Sportske organizacije i sport u cjelini mogu da igraju veliku ulogu u afirmaciji civilnog društva. Prije nego što se osvrnemo na tu vezu, najprije ćemo odrediti pojam civilnog društva, a zatim vezu između sporta, sportskih organizacija i civilnog društva.

Sam pojam „civilnog društva“ se različito definiše.

Jedno od shvatanja pojma *civilnog društva* se odnosi na oznaku za „političku zajednicu“, odnosno društvo u kojem vladaju državni zakoni. Međutim, ipak se ovaj pojam češće koristi kao oznaka za područje koje je nezavisno od države, odnosno kao oznaka za područje organizovanja privatnih grupa i udruženja – interesnih grupa, preduzetnika, klubova, porodica.²

Kako god da definišemo, razumijemo i odredimo pojam civilnog društva, ipak se on ne može shvatiti nikako drugačije nego kao isključiva protuteža državi. Iako, na određen način sa državom povezan, ipak prostor civilnog društva mora imati svoju autonomiju u okviru koje djeluju i razvijaju se nezavisna udruženja i organizacije u čije prostore država ne smije da ulazi.

Od 90-tih godina prošlog stoljeća civilno društvo je postalo veoma popularna tema i područje istraživanja u društvenim naukama. Ali, i pored

2 Endru Hejvud, Politika, CLIO, Beograd, 2004, str. 21.

toga, pojam civilnog društva izaziva mnoge kontroverze i zato je relativno malo slaganja o njegovom značenju i konceptualnom određenju. Neki teoretičari shvataju civilno društvo više kao apstraktnu kategoriju, pripisujući mu makrosociološke karakteristike, dok drugi zastupaju individualistički pristup, naglašavajući pojam civilnog djelovanja, kao i socijalnog kapitala. Konačno, oni treći civilno društvo vide kao institucije i organizacije smještene u javnoj sferi. Tako se i pokazuje da, koncepti istraživanja civilnog društva, prelaze granice pojedininačnih disciplina, jer u središte teorijske analize stavljaju neka izazovna i zanimljiva pitanja o odnosima između ekonomije, države i društva.

Leri Dajmond definiše civilno društvo „kao područje koje je dobrovoljno, samogenerišuće, (uglavnom) samo-izdržavano (*self-supporting*), autonomno od države i u okviru legalnog poretka ili skupa zajedničkih pravila“. Ono je i „različito od `društva`u opštem smislu po tome što uključuje kolektivno djelovanje građana u javnoj sferi, kojim oni izražavaju svoje interese, želje i ideje, razmjenjuju informacije, postižu zajedničke ciljeve, postavljaju zahtjeve državi i pitanja odgovornosti državnih činovnika.“ Za Dajmonda je civilno društvo okvir organizovanog socijalnog života koji je otvoren, dobrovoljan, samo-generišući, djelimično samo-podržavajući i autonoman u odnosu na državu, vezan zakonskim poretkom i pravilima. Ono je različito od „društva“ jer uključuje građane koji djeluju kolektivno u javnoj sferi da bi izrazili i zadovoljili svoje interese, strasti, prioritete i ideje, kao i da bi razmjenili informacije, postigli kolektivne ciljeve, postavili zahtjeve prema državi, te držali predstavnike vlasti odgovornim. Takođe, mobilizacija civilnog društva je jedno od glavnih sredstava za razotkrivanje zloupotreba i za podrivanje legitimiteta nedemokratskih režima.³

Građansko društvo se odnosi na mrežu autonomnih udruženja nezavisnih od države, a koja povezuje građane od zajedničkog interesa.

Kako Norman Berri ističe, građansko društvo predstavlja „kompleks posredničkih udruživanja koja se nalaze između pojedinca i države“

3 Lary Diamond, Toward Democratic Consolidation, „Journal of Democracy“, July, Vol. 5, No. 3, p. 5; D. Vujadinović, Pojam civilnog društva u savremenom kontekstu, u: Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora, Hrvatska, Knj. II, Civilno društvo i politička kultura (Ur. D. Vujadinović, L. Veljak, V. Goati, V. Pavićević), „CEDET“, Beograd, 2004, str. 16

uključujući u sebe „etničke, religijske i druge dobrovoljne skupine“.⁴

Pojam građanskog, odnosno, civilnog društva, često predstavlja dio dihotomne teorijske paradigme, *civilno društvo - politička država*, koja je najprije ustanovljena u evropskoj i anglo-saksonskoj političkoj filozofiji i teoriji, od polovine XVIII-tog do polovine XIX-tog vijeka. Upravo, u klasičnoj evropskoj tradiciji, civilno odnosno građansko društvo i država, bili su međusobno isprepleteni i zamjenjivi pojmovi u okviru kojih se iskristalisao pojam individualnog građanina kao vlasnika svojine, kao temeljnog elementa pojma civilnog društva. U marksističkoj teoriji će se, pretežno koncept građanskog društva pogrešno izjednačavati sa buržoaskim društvom.

Međutim, početkom `90-ih godina prošlog stoljeća je, sasvim razumljivo s obzirom na situaciju u kojoj su se nalazila društva, a socijalistička posebno, koncept civilnog društva postao jednim od najatraktivnijih i najpopularnijih fenomena političkih praksi, kao i područja istraživanja u društvenim naukama. Pa, i pored toga, pojam civilnog društva je izazivao i kontroverze, tako da nije bilo nekakve prevelike saglasnosti oko njegovog pojma i značenja. U tom pogledu su, jedni civilno društvo vidjeli kao nekakvu posebnu apstraktnu kategoriju, sa određenim makrosociološkim karakteristikama; drugi su zastupali individualistički, pristup posebno naglašavajući opšti pojam i značaj civilnog djelovanja u društvu, kao i značaj socijalnog kapitala, dok su treći u civilnom društvu posebno vidjeli značaj institucija i organizacija smještenih u javnoj sferi.

Za civilno društvo se može reći da ima određene funkcije u društvu, kao i u odnosu prema državi i društvenim grupama u društvu, a što je značajno i sa stajališta uloge sporta i sportskih organizacija u društvu.

Pavlović ističe dvije funkcije i karakter civilnog društva: teorijsko-analitičku i normativno-mobilizatorsku. Civilno društvo u teorijsko analitičkom smislu predstavlja agregatni pojam za skup društvenih komunikacija, socijalnih veza i socijalnih interakcija, društvenih institucija i društvenih vrijednosti, čiji su glavni akteri ili promotori: građanin sa svojim civilnim i ljudskim pravima; građanske (nepolitičke i ne-vladine) organizacije, udruženja, društveni pokreti i građanske institucije, kao i svi drugi akteri i promotori civilnog društva

4 Norman Beri, Uvod u modernu političku teoriju, Službeni glasnik, Beograd, 2007, str. 7.

uključeni u prostor javnosti. S druge strane, pojam civilnog društva ima i karakter *normativnog koncepta*, čiji je cilj da pomaže, motiviše i mobiliše građane, kao i ostale aktere i promotore civilnog društva, kako bi razvili različite oblike i sadržaje civilnih aktivnosti u civilnom društvu.⁵

Bitna funkcija civilnog društva u odnosu na državu, društvo i njihove institucije jeste - **kritička funkcija** civilnog društva.

Prije svega, postojanje civilnog društva podrazumijeva postojanje *prava* na različitost koje se mora ostvarivati u okvirima pravne države i vladavine prava. Uloga civilnog društva pa, prema tome i sporstkih organizacija i sportskih institucija u okviru civilnog društva, jeste afirmacija demokratskih vrijednosti koje nije moguće učvrstiti bez postojanja ove kritičke funkcije i prava na različitost. A, to znači, da civilno društvo, mkao i njegovi elementi, kao što su to i sportske organizacije i sportske institucije, razvijaju kritičku funkciju civilnog društva kao *kulturnu* dimenziju civilnog društva. Kulturna, etička dimenzija socijalnog života je bitna za formiranje i socijalizaciju kulturnih vrijednosti i *političke kulture*. Sport, sportske organizacije i sportske institucije u tom pogledu zauzimaju značajno mjesto.

Sa prethodnom funkcijom civilnog društva je povezana i **kontrolna funkcija** civilnoga društva u odnosu prema državi i njenim institucijama. Da li je civilno društvo osposobljeno za kvalitetnu kontrolu države i koliko su razvijene veze građana i civilnog društva sa medijima, i kolika je uloga civilnoga društva u formiranju javnoga mnjenja, kao i koliko građani drže do naših ocjena politike i političara - pitanja su od posebnog značaja, i njihovi odgovori pokazuju stvarnu kontrolnu poziciju civilnog društva u odnosu na državu i njene institucije. Postojanje autonomnosti sportskih organizacija i institucija manifestuje njihovu kontrolnu funkciju u odnosu na društvu. U suprotnom, ne samo da se gubi ova kontrolna funkcija i autonomija, nego država širi svoju totalitarnu moć i volju.

Civilno društvo ima i **edukativnu funkciju**. Ono ili *jeste* ili *treba* da bude razvijena društvena škola demokratije, kritičke javnosti i razvoja građanske osviještenosti. U okviru ovog demokratskog prostora sasvim razumljivo veliku ulogu imaju sportske organizacije i institucije.

5 Vukašin Pavlović, Potisnuto civilno društvo, u Potisnuto civilno društvo, (Ed. Vukašin Pavlović), Eko centar, Beograd, 1995, str. 248, 250.

U društvima koja su siromašna, bitna je i **solidaristička funkcija** civilnoga društva. Iako su na ovom području često prisutne vjerske i crkvene organizacije, ipak su na ovom području prisutne i druge grupe, posebno sportske, koje izgrađuju humanitarnu, solidarističku i karitativnu brigu o siromašnima i slabima, licima sa posebnim potrebama i, uopšte, socijalno isključenim, nezaštićenim i ugroženim osobama društvene zajednice.

Civilno društvo ima i **integrativnu i stabilizirajuću funkciju** u društvima sa heterogenom etničkom, religijskom i kulturnom strukturom, u društvima sa visokim nivoom etnifikacije politike i društvene konfliktnosti različitog tipa ova funkcija civilnog društva može da doprinosi stabilizaciji društvenih odnosa. Iako se preko sporta i njegovih medija često šire dezintegrative i destabilizirajuće ideje, ipak sport, sportske organizacije i sportske institucije mogu doprinijeti stabilizaciji društvenih odnosa.

Tako se pokazuje da je **civilizirajuća funkcija** civilnog društva potrebna, važna i neophodna na mnogim prostorima društvenog života.⁶

U okviru civilnog društva, sportske organizacije i institucije mogu da šire vrijednosti tolerancije, posebno značajnih za etnički, kulturno, i religijski heterogena društva.

ZAKLJUČAK

Izgradnja i afirmacija civilnoga društva je istovremeno izgradnja i afirmacija njegovog osnovnog subjekta *građanstva* organizovanog kroz različite medije, institucije i organizacije civilnog društva, pa prema tome, i sportskih organizacija i institucija kao dijela civilnog društva.

Preko sportskih organizacija i sporta u cjelini mogu da se šire vrijednosti koje su značajne za civilno društvo i društvo u cjelini. Zato je njihova uloga velika. Posebno u tranzicionim društvima i društvima koja su, kao što je to slučaj sa Bosnom i Hercegovinom, prošla kroz težak period iskušenja svih vrijednosti, pa i onih vezanih za širenje i afirmaciju civilnog društva.

⁶ Vukašin Pavlović, Uloga civilnog društva u razvoju demokratskih institucija, u: Budućnost civilnog društva u Srbiji (Ur. Ž. Paunović), Beograd, 2007, str. 20-21.

LITERATURA

1. Beri Norman, *Uvod u modernu političku teoriju*, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
2. *Budućnost civilnog društva u Srbiji* (Ur. Ž.Paunović), Beograd, 2007.
3. Diamond Lary, *Toward Democratic Consolidation*, „Journal of Democracy“, July, Vol. 5, No. 3.
4. Hejvud Endru, *Politika*, CLIO, Beograd, 2004.
5. *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora, Hrvatska*, Knj. II, *Civilno društvo i politička kultura* (Ur. D. Vujadinović, L. Veljak, V. Goati, V. Pavićević), „CEDET“, Beograd, 2004.
6. Pavlović Vukašin, *Uloga civilnog društva u razvoju demokratskih institucija*, u: *Budućnost civilnog društva u Srbiji*, (Ur. Ž. Paunović), Beograd, 2007.
7. *Potisnuto civilno društvo*, (Ed. Vukašin Pavlović), Eko centar, Beograd, 1995.
8. Vujadinović Dragica, *Pojam civilnog društva u savremenom kontekstu*, u: *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora, Hrvatska*, Knj. II, *Civilno društvo i politička kultura* (Ur. D. Vujadinović, L. Veljak, V. Goati, V. Pavićević), CEDET, Beograd, 2004.

Александар Дедовић, МА¹

Елвис Зукановић, МА²

Дмитар Чичковић, МА³

Доц. др Недељка Дедовић⁴

Владимир Скоропад, МА⁵

ЕТИКА И СПОРТ-ЕКОНОМИЈА И ОДГОВОРНОСТ

Апстракт

Етика и спорт, добро и лоше, спортско и неспортско у спорту на специфичан начин се третирају у овом раду. Кроз историју цивилизације ова тема и дилема присутна је, како у друштву, тако и у спорту. Спортски морал или етика у спорту представља специфичну свијест о понашању у процесу такмичења, тренажног процеса, понашања публике – спортиста на спортским манифестацијама. Даље се сагледавају врхунски спортисти и њихови обрасци и стилови понашања, те износе различити приједлози како побољшати стање спорта у друштву и држави.

Кључне ријечи: етика, спорт, економија, одговорност, врхунски спортисти

1 Пословни и правни факултет, Универзитет Унион Никола Тесла, Београд

2 Универзитет Апеирон, Бања Лука

3 Пословни и правни факултет, Универзитет Унион Никола Тесла, Београд

4 Пословни и правни факултет, Универзитет Унион Никола Тесла, Београд

5 Пословни и правни факултет, Универзитет Унион Никола Тесла, Београд

ETHICS AND SPORT-ECONOMICS AND ACCOUNTABILITY

Abstract

Ethics and sports, good and bad, sports and non-sports in sport are treated in a specific way in this paper. Throughout the history of civilization, this theme and dilemma has been present, both in society and in sport. Sport morality or ethics in sport is a specific awareness of the behavior in the competition process, the training process, the behavior of the audience - athletes at sporting events. Next, top athletes and their patterns and behaviors are outlined, and various suggestions are made on how to improve the state of sport in society and the state.

Keywords: ethics, sport, economics, responsibility, top athletes

Општа разматрања

Свестрана истраживања у друштвеним наукама указују да је “спорт тијесно везан за човјекове потребе изражене у игри, кретању, такмичењу, комуникацији, доминантном статусу и наравно, групној идентификацији. Познати теоретичар Роже Кајоа спорт посматра као игру: „Игре остављају дубок печат на разне типове друштва, покажи ми коју игру играш па ћу ти рећи ко си“ (Кајоа, Р., 1965). Међутим, спорт је неминовно у контексту етике и правила која су темељна за сваку спортску манифестацију, јер посебно врхунски спорт врло често је инструментализован са присуством макијавелистичког понашања. Такво понашање у оквиру мимоилажења етичких норми доводи до поремећаја у спорту, до присуства негативних друштвених форми. Негативни односи изражавају се у насиљу, непоштовању правила, допингу као тихом виду насиља, мржњи, конфликту, итд” (Kozarčanin, A., 2008, str.54).

“У савременим условима парцијални интереси често се представљају као општи, ствара се амбијент да се побјегне од одговорности што

доводи до хијерархијских односа тј. стратификације – слојевитости, а све то условљава поремећаје у спорту. Наиме, такмичење без којег спорт не би имао своју сврху јер такмичење представља мотивацију и за спортисту и за спортску екипу. Дакле, у том контексту је питање етике и слободе у спорту, посебно у врхунском спорту. Спортски морал или етика у спорту представља специфичну свијест о понашању у процесу такмичења, тренажног процеса, затим публика - спортисти и публика спортска манифестација. Социологија спорта морал посматра као стандард друштвеног понашања са циљем да норме, правила прихвате не само спортисти него и тренери, судије, публика и остали. Дакле, етика као научна дисциплина има двојачко значење, прво, етика је филозофска дисциплина а друго то је скуп правила, норми о понашању људи што их формира друштвена група или заједница. У том смислу морал се спознаје са аспекта глобалног друштва односно друштвене заједнице, као цјелине. Према Павићевићу (1974) за разлику од теоријске етике практична или нормативна етика има за циљ да не објашњава постојећа морална схватања већ да формулише и утврђује принципе и правила на основу којих се треба руководити у свакодневном понашању и дјеловању” (Korzačanin, A., 2008, str.54).

Појам етике

У најпростијем смислу етика је наука о моралу, а морал састав норми или правила људског понашања. Везано за спорт, најближи је појам “аутономија морала”, која подразумијева прихватање друштвено-моралних норми које се проводе из знања и разумијевања да нам је то људска дужност, да излази из нас самих, да усвајамо људско јер припадамо људској врсти као таквој, јер смо људи. Ријеч је о моралним принципима толеранције, хуманости, као и поштовања потреба других. Савремени спорт је на удару сталних етичких испитивања и искушења. Спорт укључује разне ризике попут постизања успјеха по сваку цијену, а истовремено је средство пропаганде у међународној политици. То потврђују бројна дешавања повезана са добијањем медаља свјетских првенстава, олимпијада, параолимпијада и сл. Спортисти тако постају борци за престиж своје нације па не смију бити нездравни, па макар по цијену властитог здравља и упркос савјетима спортских љекара. Етика

је филозофска грана која се развила из тзв. практичне филозофије, а дефинише се као наука о моралу. Такође, подразумијева уважавање моралних принципа, толеранције, хуманости, поштовање потреба других. Аутономно постојање моралних норми знак је развијене, зреле моралности (Brkljačić, M., *Etika i sport*).

Врхунски спортисти и етика-морал

Врхунским спортистима, посебно онима који се баве спортовима који су до крајњих граница прожети професионализмом и комерцијализмом, у деорганизованом капитализму је лакше него раније да варање представе као повећање простора за зарађивање новца. Међутим, то је производ дубље структуралне транзиције о којој се никада не говори у извјештајима са спортских надметања. Прије свега осталог, то је одраз препорођених објективних класних односа, али је парадоксално то што настају у друштвима у којима субјективни класни односи играју све мању улогу у конструкцији идентитета свог ја. Спортске звијезде, могу имати огромне приходе, међутим, вриједност тих спортских звијезда за друге, за чланове све глобализованијег капиталистичког естаблишмента и њихове најближе савезнике из новонасталог средњег сталежа, далеко је већа. "Спорт бива колонизован у све већој мјери за шта је највише одговоран економски подсистем који функционише захваљујући моћним медијима који имају новац. Коришћење дроге у спорту потиче од дијалектике између логике акумулације капитала и класних односа с једне стране, и с друге стране оно што би се могло назвати логиком части и односом статуса односно оно што у постмодерној култури све више долази до изражаја – славе. Ако класа допушта или чак унапређује статус и славу, захваљујући статус и слави спортисти ће бити веома добро плаћени, али што је још значајније, чланови капиталистичког естаблишмента ће имати још веће приходе. Класа и статус или слава се узајамно хране и испомажу. То што спортисти користе дрогу, са социолошког становишта не може се објаснити без осврта на ту логику и те односе" (Skembler, G., 2007, str.150).

Етички проблем је управо таква ситуација. Спорт је машинерија у којој суболесни, повријеђени, исцрпљени они који више нису профитабилни.

Улога доктора одређеног клуба је да најбољу могућу терапију повријеђеном спортисти, као и да одреди трајање рехабилитације ради што бољег опоравка. Са друге стране, дешава се то да је питање хоће ли спортиста изабрати најбољу терапију за свој опоравак и осигурати тако сигуран и здрав повратак тренинзима и такмичењима или ће ипак предност дати брзом опоравку који ће га за што краће вријеме вратити на терен и у статус профитабилног спортисте, ствара немир у спортском (етичном) миру. Тако са једне стране постоји болестан спортиста, а са друге доктор који мора донијети одлуку о његовом начину лијечења. Он мора донијети одлуку о терапијском приступу складно типу и врсти повреде, као и временски ток опоравка с којим се често не слажу тренери, менаџери, а неријетко и сам спортиста. Све то ствара одређени спортски односно етични немир. Свјесни да живимо у материјалном свијету који је у потпуности ушао и на врата спорта, морално је да се одлука доктора поштује, јер његова професионална одговорност за спортисту је управо заштита његовог здравља и доброг стања. Тако одлука доктора мора бити вођена искључиво медицинским мотивима. Што се тиче повезаности термина етика и спорт, као што је поменуто најчешће семисли о негативним (неетичним) аспектима спорта. Свјedoци смо бројних неетичних елемената везаних за спорт - допинг, мито и корупција, продате утакмице и прије него што се одиграју, куповина и продаја врхунских играча чији су вртоглави износи трансфера досегли и по неколико милиона еура, доминантност појединих спортова и истовремено недовољно улагање у оне мање атрактивне, мање профитабилне, као и вријећање по различитим основама (националној, полној, вјерској). Наведена проблематика постоји упркос дефинисаним тачкама Етичког кодекса међународног Олимпијског комитета. Једно од начела је достојанство, у ком је изнесено пет тачака. То су очување достојанства појединца темељан је захтјев олимпизма, нема дискриминације на основи расе, пола, поријекла, вјере, филозофског или политичког мишљења, брачног статуса или на другим основама, не толерише се пракса која подржава било који облик физичке или менталне повреде, строго је забрањен допинг на свим нивоима. Те се тачке могу генерализовати и примијенити на сваког спортисту, спортско друштво, односно на цјелокупно дјеловање у спорту. Да би осигурали престиж својој држави, спортисти се излажу

врло захтјевним, напорним и често једва издржљивим тренинзима. Око себе скупљају цијели тим стручњака разних професија као што су кинезиолози, нутриционисти, психолози и други, не би ли остварили задате норме и дошли до толико жељеног циља – првог мјеста. Такође, ситуација је таква да се мијења се и напредује све. Стагнација доноси губитак, незадовољство, неуспјех. Истовремено, свјedoци смо да је човјек као такав остао анатомски непромијењен. И ту се рађа тешко премостив проблем у спорту и међу спортистима, јер је тијело њихов једини алат за дјеловање. Спортисти једино могу помјерати границе физичке издржљивости, али увијек је потребно ићи преко максимума, више него је што организам способан, а ту се јавља проблем. Ако смо морални, проблем је непремостив, а ако рушимо и не поштујемо етичке принципе и правила, рјешења су једноставно остварива узимањем допинга, поткупљивањем судија, спријечавањем напредовања бољима намјерним повређивањем и сличним неморалностима. Остати на трону значи бити најбољи, доносити профит свом клубу, нацији, а то никако не подразумејева бити болестан и немоћан. Данас готово да нема спортског клуба без свог спортског доктора и физиотерапеута. Уз њих у богатијим клубовима постоје и психолози, социолози, нутриционисти итд. Постоје тимови стручњака у служби спортисте како би остварили што боље резултате и осигурали побједу (Brkljačić, M., *Etika i sport*).

Враћајући се на саме почетке настанка спорта, физичка вјежба је имала своју улогу од најелементарније борбе за живот, ратних потреба, народних игара па све до данас, која се мијењала с материјалним добрима неког друштва или одређене средине. Према Матаји (2003) под појмом физичка култура подразумејамо сва духовна или материјална добра створена или везана за физичке активности у практичном или теоретском смислу. Потребно је сагледати појам вјежбања и увидјети разлику између вјежбе и спорта. Људи у суштини приступају вјежби и спорту као средству или циљу и то је нешто попут филозофије живота. Уколико спортисти придоносе учинковитости и радним процесима у ком су они највиши радни и социјални узор сваком професионализму, тада су вјежба и спорт средство, а ако су вјежба и спорт циљ, онда ће све то бити подређено циљу независно о

приносу друштвеном развоју. Смисао и погледи на спорт мијењали су се са временом. У суштини, везу између спортисте и здравља одређује увијек спортиста, односно човјек. Онолико колико је човјек здрав, толико је и веза између спорта и здравља корисна или штетна. Та је веза иста у било којој људској дјелатности или занимању. Разлика је само у карактеру повреда које у спорту зовемо спортским повредама, а у осталим занимањима назива се професионалном болешћу. Гледајући сва та блистава спортска достигнућа, већина људи не зна што се догађа иза кулиса. Врхунски спортиста у жељи за превазилажењем граница посежу за поменутиим фармаколошким средствима, допингом, због чега изгубе здравље. Посежући за недопуштеним средствима јављају се моралне дилеме. Данас су допинг контроле ригорозне. Као што је већ речено, осим нарушеног и у неповрат изгубљеног здравља, спортиста је санкционисан и од стране федерације против злоупотребе. Губе се сва примања на основу резултата, прекидају се уговори и трајно му постаје забрањен повратак на такмичењима. Према Бодин, Робене, & Хеас (2007) спорт је постао жртва напретка самом чињеницом да свако друштво има дио неуспјешне праксе и навијаче које је тешко контролисати, што управо представља погодан простор за различите идеолошке, политичке и криминалне облике дјеловања. Због тога питање насиља тражи одговор у саставу вриједности друштва, а последично и у спорту као друштвеном дијелу од ког се може очекивати да путем врхунских спортских домета направи све оно што политика није у стању да постигне. Врхунски домет увијек тражи цијелог човјека, а само је мали број оних који су успјешни на оба поља (Џећ, М. *Etika i sport*).

Тако је дошло до тога да је такмичарска етика замијењена радном етиком, док се агон као категорија игре прилично деградирао, јер спортисти више не играју већ раде, и то је управо начин на који спорт излази из подручја игре. Спремност на самодеструкцију постаје такмичарска врлина доброг спортисте, а врхунски спорт постаје системски обрачун са здрављем. То више није ни радни етос, већ етос каскадерства у коме је повреда издаја тијела које је на цједило оставило цјелокупну институцију спорта. У критичне аргумент спаде и отуђење, гдје спортиста није само отуђен од свог стварања, спортског

резултата, већ и од свог тијела, јер тијело је клупско власништво тима стручњака који који су ту да рад обаве што учниковитије, а када се тијело спортисте као материјал потроши, тако да од њега више нема користи и прихода, налази се неко ново тијело и нови строј (Zagoras, I., 2014).

Како побољшати садашње стање спорта у држави?

Поставља се питање које су препоруке ради побољшања садашњег стања спорта у држави? Прво, комуникативна и друштвена етика спорта мора да буде преформулисана у складу са дијалогом. Када је ријеч о идентитету спортисте, требало би да се у спортској пракси избјегава умртвљавање, које собом носе специјализација и рутинизација, и да се више ради на промовисању различитих спортских улога и дисциплинарних интересовања код појединаца. Спортски догађаји су карневалски и треба да стимулишу, а не да гуше дијалог између различитих тијела, културних идентитета, народних обичаја и слојева званичника. Овакав дијалогски принцип мора да буде заснован на демократији, за шта је неопходна већа реформа неких културних традиција и праксе да би се очувала права свих грађана на учешће. Друго, институционална реформа спорта треба да се креће у правцу обухватне, демократски дефинисане заједнице обичаја која минимализује принцип новца и максимизира дистрибутивну правду у оквиру реформисаних управних тијела. Док спортска глобализација региструје задовољавајуће узајамно дејство ревитализованих идентитета и глокализованих навика, хиперробни статус функционише да би се искључио или трансформисало учешће одређених заједница. Управна тијела треба да гарантују да глобалним спортом не доминирају знаци, пракса и идентитети космополитске елите. Треће, социолози могу да усвоје проактивнију улогу у политичкој трансформацији спорта. Треба промовисати интересе подређених група у спорту, треба се бавити истраживањима и објављивати их у сврху излагања емпиријске неистине и раздорене интересе који су у основи неправедне праксе великих спортских институција. Треба сарађивати са прогресивним елементима у спортским управним тијелима који примјењују игру да би помогли дјечи са траумама

или промовисали позитивну комуникацију у свим подијелим друштвима (Đulijanoti, R., 2008).

Комерцијализација спорта-економске димензије

“Комерцијализација спорта доводи и до трансформације аматерског спортисте у професионалног спортistu, па сама подјела спортисте на аматерског и професионалног спортistu, како је то дефинисао актуелни Закон, више не стоји. Професионални спорт носи са собом материјалну корист, носи одређене приходе стечене кроз обављање редовних и споредних дјелатности, кроз изласке на највећа свјетска тржишта, што доводи до све дубљега задирања јавних власти у ову сферу живота и примјену порескоправне регулативе на спортисте, спортске стручњаке и друга лица ангажована у спортским организацијама. Поред чињенице да утиче на статус у друштву, кроз прихватање идеја о спортском моралу и утицају на поштовању сопствене личности и ега, спорт утиче и на животни стандард становника који се њиме баве као професионалним и јединим занимањем. Врхунски спорт у многим земљама доноси право економско богатство, па се о спорту говори и као о бизнису у коме се окреће огромна количина новца, кроз валоризацију спортских догађаја, приредби, пословних активности, награда за постигнуте врхунске резултате. Зато се кроз нова законска рјешења питање статуса, права и обавеза професионалних спортиста морају другачије, на квалитетнији начин регулисати. Спорт је, како смо више пута нагласили, у савременом друштву постао високопрофитабилна пословна активност, услјед чега су се отворила многа питања која задиру у домен уставног права. Јавила се потреба за новим врстама облигационих и привредних уговора, за специфичним регулисањем кривичне и одштетне одговорности и сл. Споразум двије стране у спорту обично подразумијева (захтијева) неку врсту уговора који је дефинисан уговорним правом и који подлијеже истим принципима формирања уговора као и у свим другим областима савременог друштва, која су правно регулисана. Уговор представља једну од основа правног система, и као такав је заступљен у свим аспектима и на свим нивоима спорта, од запошљавања путем уговора (ангажовање играча, тренера, менаџера, особља, итд), до склапања послова (куповина

опреме, уговарање спонзорстава, продаја ТВ права за пренос спортских манифестација, итд). Конкретна област уговарања односа спортиста, тренер - спортски клуб, спонзор, заснована је на уопштеном Закону о облигационим односима. Садашњи оквир уговарања, дефинисан кроз Закон о облигационим односима није довољан, нити прецизан, па често вуче у злоупотребу поједине уговорне стране. Ни Закон о спорту не дефинише уговорне односе између спортских субјеката. Актуелни Закон о спорту само декларативно утврђује, односно прописује, да се међусобни односи спортисте и клуба уређују уговором – „Права, обавезе и одговорности спортисте уређују се уговором између спортисте и спортске организације, у складу са законом, спортским правилима и актима спортске организације. Уговор се закључује у писаној форми и региструје код надлежног националног спортског савеза “. Исту одредбу законодавац је прописао и када уговор са клубом потписује професионални спортиста”.

Закључак и препоруке

Када је ријеч о идентитету спортисте, требало би да се у спортској пракси избјегава умртвљавање, које собом носе специјализација и рутинизација, и да се више ради на промовисању различитих спортских улога и дисциплинарних интересовања код појединаца. Спортски догађаји су карневалски и треба да стимулишу, а не да гуше дијалог између различитих тијела, културних идентитета, народних обичаја и слојева званичника. Овакав дијалогски принцип мора да буде заснован на демократији, за шта је неопходна већа реформа неких културних традиција и праксе да би се очувала права свих грађана на учешће. Друго, институционална реформа спорта треба да се креће у правцу обухватне, демократски дефинисане заједнице обичаја која минимализује принцип новца и максимизира дистрибутивну правду у оквиру реформисаних управних тијела, дакле треба фаворизовати етички-морални приступ.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. Bodin, D., Robene, L & Heas, S. (2007). *Sport i nasilje u Evropi*. Zagreb: Knjiga trgovina d.o.o.
2. Brkljačić, M. *Etika i sport*. Accessed at file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/8.pdf.
3. Čeh, M. *Etika i sport*. Accessed at http://www.hrks.hr/skole/22_ljetna_skola/404-408-Ceh.pdf.
4. Đulijanoti, R., (2008). *Sport – kritička sociologija*. Beograd: Clio.
5. Кајоа, Р. (1965). *Игре и људи*. Београд: Полит.
6. Korzačanin, A.(2008). *Etika u sportu*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Fakultet sporta i tjelesnog odgoja.
7. Accessed at <http://www.sposci.com/PDFS/BR0101/SVEE/04%20CL%2011%20AK.pdf>.
8. Павићевић, В. (1974). *Основи етике*. Београд: БИГЗ.
9. Skembler, G. (2007). *Sport i društvo – istorija, moć i kultura*. Beograd: Clio.
10. Zagoras, I. (2014). *O sportu drugačije: Humanistički aspekti sporta*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.

dr sc. Sandi Dizdarević¹

ZNAČAJ KRIMINALISTIČKO OBAVJEŠTAJNOG I ANALITIČKOG RADA U SPREČAVANJU NASILJA U SPORTU

Etiološki promatrano, nasilje u sportu u znanstvenom smislu vezuje se za brojne čimbenike. Polazeći od dezorganizacije i disfunkcionalnosti obitelji, gubitku socijalnih veza, nekvalitetnom odgojno obrazovnom sustavu, u suvremenom sociološkom ambijentu suočavamo se sa tendencijom sociopatoloških fenomena poput alkoholizma, ovisnosti o drogama, nasilju u obitelji, maloljetničkom i vršnjačkom nasilju. Posljedice neuspjele rane socijalizacije i konformizma kulminira sve češće među mladim na sportskim događajima, u vidu različitih oblika nasilja. U kriminološkom promatranju primjetno je kombiniranja različitih oblika nasilja, koje pored nasilja na sportskim terenima poprima i oblike organiziranog kriminaliteta. Policijske agencije razvile su sustav preventivno represivnog djelovanja sa jedinstvenom metodologijom i vrlo preciznim metodama i tehnikama sprečavanja i suzbijanja takvih oblika ponašanja. U suvremenom kriminalističko policijskom radu koristi se metodologija kriminalističko obavještajnog i analitičkog rada na sprečavanju i suzbijanju nasilja u sportu. Znanstveni rad ima pretenzije da pruži jasan prikaz prodora i opstojnost znanstvene metodologije u kriminalističkom i policijskom zanimanju.

Ključne riječi: kriminalistički, obavještajni, nasilje, maloljetnici, sport

THE IMPORTANCE OF CRIMINAL INTELLIGENCE AND ANALYTICAL WORK IN THE PREVENTION OF SPORT VIOLENCE

Etiologically speaking, violence in sport is scientifically linked to a number of factors. Starting from the disorganization and dysfunctionality of the family, loss of social ties, poor quality educational system, in the contemporary sociological environment we face the tendency of sociopathological

¹ Profesor visoke škole UNION u Mostaru, kontakt: sandidizdarevic42@gmail.com

phenomena such as alcoholism, drug addiction, domestic violence, juvenile and peer violence. The consequences of the failure of early socialization and conformism culminate in increasing frequency among young people at sporting events, in the form of various forms of violence. In criminological observation, it is noticeable to combine different forms of violence, which, in addition to violence on sports grounds, takes on forms of organized crime. Police agencies have developed a system of preventive repression with a unique methodology and very precise methods and techniques for preventing and suppressing such behaviors. In contemporary criminal police work, the methodology of criminal intelligence and analytical work on the prevention and suppression of violence in sport is used. Scientific work has the pretensions to provide a clear account of the breakthroughs and the persistence of scientific methodology in the criminal and police profession.

Keywords: *criminal, intelligence, violence, minors, sport*

Uvodna razmatranja

Sport u suvremenom sociološkom ambijentu predstavlja najvažniju sporednu aktivnost čovjeka. Veći dio svog slobodnog vremena čovjek provodi promatrajući i prateći određene sporske događaje. Sport kao sastavni dio čovjekovog života treba se promatrati isključivo kao pozitivna sociološka aktivnost koja ima višestruke ciljeve. Polazeći od odgojno vaspitnih, zdravstvenih i na kraju čimbenika koji je neizostavan ekonomski predstavljaju samo neke od već spomenutih ciljeva. Veći broj obitelji sport promatra kao aktivnost koja kod djece treba da razvije pozitivne društveno prihvatljive vrijednosti. Upravo takvo promatranje kod velikom broja djece i mladih sportista razvija društveno prihvatljivo ponašanje, i u socijalizaciji igra vrlo značajnu ulogu. Sport kao metod pozitivne socijalizacije ima za cilj razvoj onih društvenih vrijednosti koje mladom čovjeku, ali i obitelji u cjelini pomažu u razvijanju konformističkog shvatanja i prilagođavanja opće prihvatljivog. Macanović ukazuje da: „pojave kao što su društvene devijacije svojom razgranašću i otpornošću stalno prijete da permanentno ugroze duhovne, moralne, materijalne i kulturne vrijednosti društva. One zapravo

uporno narušavaju normativni poredak zajednice i kao takve predstavljaju pojave koje su antipod autentičnim ljudskim potrebama i mogućnostima čovjeka da se ostvari kao slobodno i kreativno biće“.² Informacijsko komunikacijska revolucija iako doprinosi progresivnom razvoju, ipak može uticati negativno na živote osobito u osjetljivom psiho-socijološkom razvoju pojedinca. Kako ističe Ljeljak, Radić i Dizdarević, „socijalno sigurnosni postmoderni ambijent opterećen je brojnim ugrožavajućim fenomenima“.³ Takvi fenomeni, poput tuča, narušavanju javnog reda i mira, alkoholizam i ovisnost o drogama, sadržani su u brojnim znanstvenim teorijama koja daju vrlo značajne spoznaje. Kongnitivnost takvih fenomena omogućava ofanzivno djelovanje policije ka sprečavanju i suzbijanju. Obično sa posljedicama takvih ponašanja primarno se u socijalnom ambijentu suočavaju policijske službe i agencije. Kriminalističko policijske discipline nastoje temeljem spoznaja različitih znanosti sažeti takva znanja sukladno kojim kreira vlastite modalitete za sprečavanje i suzbijanja društveno neprihvatljivih ponašanja. Jedan od takvih modaliteta policijsko kriminalističkog rada može se podijeliti na:

- policijsko obavještajni
- kriminalističko obavještajni i,
- analitički.

Policijsko obavještajni ili policijsko operativni rad obuhvata kako ističe Korajlić i Modly, ali i drugi kriminalistički eksperti mjere prve intervencije. Cilj takvih radnji ogleda se kroz prizmu dispozicije i mogućnosti da poduzimanjem osnovnih policijskih djelatnosti se dolazi do najvećeg procenta sigurnosno interesantnih informacija. Kriminalističko obavještajni rad kao samostalna ali i nadopunjujuća djelatnost policijsko obavještajnog rada, podrazumijeva stručniji i ofanzivniji prodor prema konkretnim osobama i grupama s ciljem dolaska do kriminalističko obavještajno interesantnih informacija i dokaza. Informacije kao ključ sprečavanja i suzbijanja bilo kojeg fenomena, nužno se pojavljuju u velikom spektru.

2 Macanović, N. (2017). Anomija društva i posljedice, Zbornik radova – Centar modernih znanja, Banja Luka, str. 7.

3 Ljeljak, H., Radić, G., Dizdarević, S. (2016). Kriminalističko obavještajna djelatnost kantonalnih policijskih agencija u sprečavanju i suzbijanju terorizma, Zbornik radova, Međunarodna konferencija Sarajevo, str. 12.

Takve informacije je nužno sortirati i analizirati temeljem vjerodostojnosti, izvorima i značajnosti. Analitički procesi i alati koji se apliciraju u praksi omogućavaju da se iz velikog spektra nebitnih informacija izoluju one koje su značajne.

NASILJE U SPORTU

Simović, Jovašević i Simović ističu da: „sportsko ili navijačko nasilje (iako se teško može nasilje spojiti sa viteškim vrlinama sportskog nadmetanja) dobija na razmjerama, sve više postaje i politički obojeno, ne samo nacionalnim simbolima, već u posljednje vrijeme i simbolima političkih stranaka ili drugih oblika udruženja građana koja nemaju svojstvo političke stranke“.⁴ Pitanje nasilja u sportu predstavlja fenomen koji se javlja još tijekom XV stoljeća, prvobitno u Velikoj Britaniji. Takav oblik nasilja širio se po dva osnovna principa:

- ✓ metodom revanšizma,
- ✓ metodom mrežne teorije.

Metod revanšizma javlja se prvobitno kao reakcija između suparničkih skupina i odvija se prvobitno unutar samog prostora za sportske događaje, odnosno između samih navijačkih skupina. Vremenom se revanšizam razvijao do te mjere da se nasilje sa tribina prenijelo i u sferu javnih površina. Time takvi oblici nasilja prodiru u segment javnosti, predstavljajući prijetnju zaštiti i održavanju javnog reda i mira, pravnog poredka, sigurnosti građana, i na kraju političke stabilnosti. Ovakva ponašanja mogu se promatrati i kao izazivanje općeg straha među građanima. Prema odredbama Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, kazneno djelo je: „protupravno djelo koje je zakonom propisano kao kazneno djelo, čija su obilježja propisana zakonom i za koje je zakonom propisana kaznenopravna sankcija“.⁵ Iz zakonske definicije kaznenog djela jasna je namjera zakonodavca kojom se ukazuje da svaki oblik nasilja treba biti sankcionisan, na način da takvo

4 Simović, N. M., Jovašević, D., Simović, M. V. (2015). Problem nasilja navijača u Republici Srbiji, Zbornik radova: Rizici i bezbjedonosne prijetnje, Banja Luka, str. 288.

5 Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine, članak 21. („Službene novine F BiH, br. 36/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017“)

ponašanje mora biti propisano odredbama zakona. Sve veći problem sa kojim se Bosna i Hercegovina (*u daljem tekstu BiH*) ali i zemlje Zapadnog Balkana suočavaju čini se kontraverzna tema poput nasilja u sportu. Iako mnoga istraživanja provedena u ovoj oblasti ukazuju da postoje brojni čimbenici koji dovode do nasilja u sportu. Promatranje nasilja u sportu sa aspekta etiologije veoma je latentno, iz razloga jer se mnogi čimbenici javljaju u fazi antideliktum stadija, te ostaju prisutni tijekom tempore deliktum kao i post deliktum stadijuma. Alkoholizam, ovisnost o drogama kao i drugi čimbenici opstojni su tijekom čitavog tijeka fenomena nasilja. Temeljem opstojnosti čimbenika može se kazati da glavni pokretač nasilja odvija se u mirnodopskom vremenu upravo u sportu. Fenomenologija nasilja u sportu u post ratnom periodu poprima nove i vrlo opasne forme, koje simboliziraju etničke, nacionalne, vjerske i političke simbole. Ovakve forme nasilja jasno ukazuju na konzumiranje političke dimenzije koje se u ratnih polja, u mirnodopskom vremenu s političkih stolova proklamiraju te zastupa i kroz nasilje u sportu. U posljednjih nekoliko godina, osobito na području zemalja nastalih disolucijom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (*u daljem tekstu SFRJ*) fenomen nasilja u sportu poprima i fašisoidne elemente gdje se pojedinim uvredljivim simbolima vrijeđa piježet žrtvi, bez obzira kojem etnosu one pripadale.

DISTINKCIJA IZMEĐU NAVIJAČA I HULIGANSTVA

Vrlo je važno napraviti znanstvenu distinkciju između navijača i huliganstva. Lalić, ukazuje da vrlo važan element po kojem je moguće napraviti razliku između navijača i huliganstva je: „ekspresija“.⁶ Navijači su pripadnici publike koji jasno svojim ponašanjem, poput nošenje šalova, odjevanja odražavaju ljubav prema sportu i konkretnom sportskom klubu. Za razliku od navijača, kod osoba sklonih huliganstvu, odnosno nasilju u sportu ljubav prema klubu prelazi u domen patologije, koji se očituje najčešće kroz različite aspekte agresije i terorora. Lalić ističe da postoje dva osnovna oblika navijanja:

- ✓ pravi i istinski navijači koji ne prelaze iz verbalnog i gestikulativnog u fizičku formu nasilja

6 Lalić, D. (2015). Sociologija sporta, Beograd, str. 20.

- ✓ devijantni navijači koji su u pravilu maloljetne grupe, koje upravo zbog svog nedovoljno razvijenog psihofizičkog razvoja neprezaju od fizičkog nasilja. Ovakve grupe upravo zbog nedovoljne psihofizičke razvijenosti podložne su različitim oblicima manipulacija.

Kod distinkcionih elemenata evidentno je da huliganstvo kao agresivni oblik navijanja konzumira neke elemente pravih i istinskih navijača. Temeljna razlika evidentna je u formi agresije. Kod pravih navijača ona nikada ne izlazi iz domena verbalnog delikta, praćena silnim nabojem emocija i kod kojih je sport njihovog kluba primat u odnosu na nasilje i agresiju. S druge strane, kod devijantnih huliganskih skupina nasilje polazi iz verbalnog i prelazi u formu fizičkog onog trenutka kada simboli koje koriste vrijeđaju dignitet drugog. Najteži oblik takve forme jeste fizičko nasilje. Devijantne huliganske skupine primat u svom ponašanju daju nasilju a ne sportu, što znanstvenicima daje za pravo da huliganstvo i njihova ponašanja promatraju u okviru jasne mogućnosti za manipulaciju. Njihove forme nasilja koje je praćeno izrazitom agresivnošću prema drugim ogleda se kroz:

1. vrijeđanje drugih po raznim oblicima diskriminacijskih osnova
2. postavljanje uvredljivih simbola kojim se vrijeđa etnička, nacionalna i vjerska pripadnost
3. postavljanje uvredljivih simbola kojim se zadire u povjest naroda, vrijeđajući pijetet žrtava
4. fizička agresija usmjerena prema različitim grupacijama:
 - ✓ suprotnim navijačkim skupinama koja u pravilu otpočinje prije, u tijeku i nakon sportskog događaja,
 - ✓ građanima. Nasilje praćeno agresivnim ponašanjem sa tribina veoma često prenosi se u javni prostor i time se povećava rizik za nanošenje povreda običnim građanima koji nemaju poveznicu sa sportskim događajem,
 - ✓ djelatnicima zaštitarskih agencija koji osiguravaju unutarnjost sportskog događaja prilikom sprečavanja nereda većih razmjera,
 - ✓ policijskim djelatnicima koji osiguravaju unutarnjost događaja, ali koji su nadležni za održavanje javnog reda i mira na svim javnim prostorima.

FORME NASILJA NA SPORTSKIM DOGAĐAJIMA

U znanstvenom opusu postoji neograničen broj agresivnih oblika ponašanja pojedinaca. Za razliku od pojedinačne forme nasilja, daleko teži fenomen agresivnosti javlja se sa grupama a još teži sa masama. Čuveni Sherlock Holmes je jednom prilikom svom pomoćniku Watsonu kazao u želji da mu predoči razliku između kvalitete individualnog i društvenog ponašanja: „dok je pojedinac nerješiva zagonetka, u svojoj skupini postaje matematička stvarnost. Nikad ne možete predvidjeti što će neki čovjek uraditi, ali ćete s preciznošću moći predvidjeti šta bi u toj situaciji uradila većina. Pojedinac može iznenaditi ali postotak ostaje konstantan“.⁷ Jedan od najčešćih, i sve učestalijih formi devijantnog ponašanja na sportskim događajima je govor mržnje. Vojvodić i Čelaš ukazuju da je govor mržnje: „svaka komunikacija koja omalovažava osobu ili grupu na osnovu nekih karakteristika kao što su rasa, boja kože, etnička i nacionalna pripadnost“.⁸ Evidentno je da se i kod govora mržnje vidi čin nasilja, ili čin započinjanja nasilja. Zbog toga se nasilje smatra kao fenomen koji se ne može precizno definirati. Razlog nemogućnosti proizilazi iz oblika dinamičnosti, i strukturirane promjene koje nasilje prati kroz različite oblike tranzicije. Terminološki promatrano nasilje ima svoju strukturu koja je promjenjiva. Pored svoje promjenjivosti postoje elementi koji su opstojni kao što su prijetnja silom, upotreba sile, agresivnost. Može se kazati da je nasilje u sportu kauzalitet između:

- ✓ riječi i rečenica u vidu teksta i simbola kojim se vrijeđa drugog temeljem različitih diskriminatornih čimbenika
- ✓ govora mržnje u vidu konzumiranja i/ili prenošenja političkih igara na polje sporta
- ✓ prijetnje silom
- ✓ upotreba sile.

Četiri grupe oblika ponašanja prožimaju se u kontinuitetu šireći se principom rekurzivnosti i mreža sa jasnim fazama koje se mogu tumačiti

7 Nierenberg, G. (1990). Umetnost pregovaranja, Privredni pregled, Beograd, str. 33. preuzeto iz knjige Gutić, D., Stanić, L., Kuzmanović, S. Organizacijsko ponašanje, str. 55.

8 Vojvodić, M. Čelaš, N. (2015). Povezanost nasilja u sportu i govora mržnje, Zbornik radova Nauka, društvo, tranzicija, Europski defendologija centar, Banja Luka, str. 1184.

kao ciklus nasilja. Ciklus nasilja kreće se u vidu:

- ✓ psihološkog u vidu verbalnog, kroz koji su vidljivi svi oblici društvene patologije
- ✓ fizičke agresije usmjerene prema suparničkoj grupi, a ponekad i prema članovima vlastite grupe
- ✓ kombinirani psihološko-verbalni i fizički koji su u većini slučajeva sinhronizirani i istovremeno usmjereni prema suprotnoj suparničkoj grupi.

MODEL POLICIJSKO OBAVJEŠTAJNOG RADA NA DETEKCIJI NASILJA U SPORTU

Policijsko obavještajni model rada na detekciji ponašanja koja vode ka nasilju u sportu primarno se odvija kroz redovne modele policijskog rada. Razvojem policijske znanosti spoznate su brojne mogućnosti koje se mogu preventivno ostvariti primjenom različitih modela policijskog rada. Kako ističe Dizdarević: „nemoguće se baviti nekim fenomenom sa sigurnosnog aspekta ukoliko je preskočena temeljna srž policijskog rada“.⁹ Veći procenat policijskog djelovanja odvija se kroz temeljne policijske poslove, poput patrolne i pozorne djelatnosti, rada policije u zajednici, suradničkih veza, audio-video snimanjem sportskih događaja. Korajlić ukazuje da: „operativna kontrola kriminaliteta ostvaruje se i u najužoj vezi je s operativno-preventivnom postavljanju i pokrivanju područja, objekata, punktova i sredina, o djelovanju pozornika i patrola u ostvarivanju partnerstva sa zajednicom o korištenju informatora, o kontroli i nadziranju profesionalnih kriminalaca i drugih kategorija osoba“.¹⁰ Iz Korajlićeve postavke jasno je koliko osnovna policijska djelatnost predstavlja široko područje djelovanja a time i mogućnosti za prikupljanjem velikog broja informacija. Operativne informacije u policijskom radu predstavljaju svaku moguću spoznaju, ponekad i potpuno neutralnu, a koja dovodi do sumnje o društveno neprihvatljivom ponašanju. Takve informacije nužno se

9 Dizdarević, S. (2019). Uloga i značaj kantonalnih policijskih službi u primjeni modela rane detekcije ponašanja i modela ranog obaviještavanja kod radikalizma, ekstremizma i terorizma, doktorska disertacija, Univerzitet modernih znanosti CKM Mostar, Mostar, str. 108.

10 Korajlić, N. (2011). Kriminalistička metodika-drugo izdanje, Tešanj, str. 75.

prenose kroz različite procese pravnog i kriminalističkog formiranja, u vidu službenih bilješki i/ili kroz kriminalističko obavještajne informacije i/ili kroz obrasce legitimiranja. Svaka od dobijenih ili spoznatih informacija predstavlja vrlo značajan element koji se dalje mora procesuirati na višoj razini. Viša razina podrazumijeva stručnije i ofanzivnije djelovanje po konkretnoj liniji kriminaliteta. Moldy, Petrović i Korajlić ukazuju na različite načine saznanja za društveno neprihvatljiva ponašanja: „javni pogovor, masovni mediji, povjerljive osobe“. Vrlo je interesantna domena spoznaje putem medija koristeći se već formiranim i spoznatim informacijama. Ovakve informacije potrebno je uvijek uzimati i koristiti sa određenom dozom predozrenja, jer se radi o posrednim. Informacije koje se mogu koristiti iz masovnih medija odnose se na početne ili inputne informacije o pripadnicima pojedinih navijačkih skupina. Prikaz morfologije pripadnika navijačkih skupina, njihova kretanja u masi, način agresije koje ispoljavaju, govor mržnje, garderobu i način oblačenja, te sredstva koja koriste u psihološkoj i kriminalističkoj analizi predstavljaju vrlo značajne operativne informacije. Inputne informacije nadalje se nadopunjuju kroz dalje i šire policijsko djelovanje u vidu provjera kroz različite evidencije koje u pravilu treba da dovedu do utvrđivanja identiteta. Spoznajne informacije između policijskih službi nužno se moraju razmjenjivati kako bi se grupa i pojedinci iz konkretne grupe mogli opservirati i kontrolirati u smislu devijantnog i kriminogenog djelovanja. Identifikacijom pojedinaca pripadnika navijačkih skupina prema pripadnosti grupi se mora klasificirati i o istim se moraju formirati odgovorajuće baze podataka.

KRIMINALISTIČKO OBAVJEŠTAJNI RAD NA DETEKCIJI NASILJA U SPORTU

Kriminalističko obavještajni rad podrazumjeva stručnije, profesionalnije i ofanzivnije djelovanje kriminalističke i temeljne policije. Time, kriminalističko obavještajni rad predstavlja suvremeni metod kriminalističkog istraživanja konkretne pojave.¹¹ Prema Swansonu, Chamelin i Territo: „kriminalističko obavještajna djelatnost (*criminal intelligence*) se pojavljuje u obavještajnoj

11 Ljeljak, H., Radić, G., Dizdarević, S. (2016). Kriminalističko obavještajna djelatnost kantonalnih policijskih agencija u sprečavanju i suzbijanju terorizma, Zbornik radova, Međunarodna konferencija Sarajevo, str. 17.

djelatnosti, analizi kriminaliteta i obavještajnom ciklusu koji se razvio u praksi obavještajnih službi, ali je u modifikovanom vidu upotrebljiv i za potrebe kriminalističkog istraživanja¹². Ljeljak, Radić i Dizdarević ističu da je: „osnovni cilj kriminalističko obavještajnog rada da temelj policijskih operacija budu kvalitetne kriminalističko obavještajne informacije, odnosno da se temeljem takvih informacija mogu blagovremeno sumnjiva lica staviti pod kriminalističku kontrolu, te da se od samih početnih saznanja, takve informacije mogu procesno pravno formirati u dokaze“¹³. Pajević u svojoj studiji o kriminalističko obavještajnom radu zaključuje kako: „obavještajno kriminalistička služba se formira, održava, ažurira, sistematizira dosjee o osobama za koje se zna da imaju sklonost ka nasilju, kao i grupama koje su involvirane u kaznena djela i nasilje koje koriste kao sredstvo za učvršćivanje njihovih ciljeva i uzdrmanje vlade“¹⁴. Koliko je kriminalističko obavještajni metod kao oblik istraživanja značajan pokazuje i činjenica da je britanski Skotland Yard formirao nacionalnu kriminalističko obavještajnu jedinicu koja se bavi prikupljanjem i ažuriranjem informacija o pripadnicima navijačkih skupina. Fundamentalni elementi kriminalističko obavještajnog rada ogledaju se kroz:

- ✓ **P**-prikupljanjem informacija
- ✓ **O**-održavanje informacija
- ✓ **A**-ažuriranje informacija
- ✓ **S**-sistematiziranjem informacija
- ✓ **A**- analiza informacija
- ✓ **D**- dostavljanje informacija.

Prikupljanje informacija kao prva faza kriminalističko obavještajnog rada otpočinje u pravilu temeljem zaprimljenih inputnih informacija temeljne policije. Tehnike prikupljanja podataka i informacija u okviru kriminalističko obavještajnog rada su široko rasprostranjene, multidisciplinirane i kreću se od medijskih emisija, prikaza samih sportskih događaja, društvenih mreža, te drugih izvora. Pored otvorenih izvora koji su, većini građana javno dostupni a koji se za razliku od građana u okviru kriminalističkog rada detaljnije i

12 Swansonu, Chamelin, Territo. (2003). Criminal intelligence, str. 243.

13 Ibid.

14 Pajević, M. (2013). Savremene obavještajne teorije, Mostar, str. 98.

stručnije obrađuju i procesuiraju, veliki broj informacija prikuplja se i kroz poluotvorene izvore poput prijateljsko poznaničkih veza, opservacija istražitelja. Zadnji oblik istraživačkih tehnika u okviru kriminalističko obavještajnog rada su procesne radnje poput klasičnih istražnih radnji i posebnih istražnih radnji.

ANALITIČKI PROCESI KOD ISTRAŽIVANJA NASILJA U SPORTU

Analitički procesi u kriminalističko obavještajnom radu zahtjevaju izuzetnu stručnost i odgovorajuću naobrazbu analitičara za konkretne oblasti. Prema Pajeviću, faza analize u obavještajnom radu: „temelj je svakog obučnog programa i zahtjeva podatke od zapovjednog osoblja, krajnjih korisnika, stručnjaka u određenom području (SME), te stručnjaka za izobrazbu i razvoj obuke“.¹⁵ Problemi analize i kriminalističko obavještajnog rada u Bosni i Hercegovini iz domene nasilja u sportu ogleda se u nepostojanju centraliziranog i stručnog tijela koji bi se bavio primarno takvom djelatnošću. Provoditi analitičke procese unutar konkretne oblasti zahtjeva tri ključna čimbenika:

- ✓ stručnjake analitičare
- ✓ materijalno tehnička sredstva i,
- ✓ finansijska sredstva.

Bez bilo kojeg prethodnog čimbenika, sustav analiza može dovesti do daleko većih i neželjenih posljedica. Jedna od ekonomskih metoda analiza, koju su sigurnosni znanstvenici modificirali i aplicirali u praksi zove se FMEA metod analize. Dizdarević i Čolaković, FMEA metod definiraju kao: „preventivno djelovanje temeljem istraživanja i analogije ranijih slučajeva iz prakse koji omogućava minimiziranje ranijih pogreški a time i eliminaciju prijetnji“.¹⁶ FMEA metod u kriminalističko obavještajnoj praksi obuhvata i odvija se kroz nekoliko faza:

- ✓ FMEA analizu sustava, koja primarno obuhvata analizu odredbi zakona, prakse, pogreški iz ranijih slučajeva.

15 Pajević, M. (2013). Savremene obavještajne teorije, Mostar, str. 287.

16 Dizdarević, S. Čolaković, S. (2017). Upravljanje rizicima u procesnim radnjama dokazivanja ratnih zločina, Zbornik radova M&S 12, Neum-Mostar.

- ✓ FMEA analizu dizajna, podrazumjava analizu svih slabih i jakih točki koje istražni organ posjeduje u odnosu na konkretnu istragu.
- ✓ FMEA analiza procesa, prevashodno je fokusirana na proceduralne obveze i mogućnosti varijanse, odnosno fleksibilnosti u granicama zakonskih normi.
- ✓ FMEA analizu softvera, pruža mogućnost različitih softverskih alata.

Isti autori ukazuju da je temeljni cilj FMEA metoda analize utvrđivanje razine potencijalnog rizika (*u daljem tekstu RPR*), odnosno razine potencijalnog rizika. RPR se dobija stepenovanjem potencijalnog rizika odnosno:

- ✓ posljedice
- ✓ vjerovatnosti pojavljivanja uzroka i,
- ✓ mogućnosti detekcije uzroka.

Pored FMEA metoda analize postoji čitav spektar analitičkih metoda koje se primjenjuju od strane kriminalističko obavještajnih jedinica, poput: metoda sadržajne analize, SWOT analize, SMIAKS analize i planiranja, komparativne analize. Koja analiza će biti primjenjena ovisi od konkretnog događaja koji je predmet istraživanja te procjenjenog rizika sigurnosnog događaja.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Današnja globalizacija u svijetu, pa i Bosni i Hercegovini sa sobom nose niz pozitivnih ali i negativnih društvenih pojava. Jedna od takvih negativnih pojava evidentna je kroz brojne primjere nasilja koje se odvija u okviru sportskih događaja. Za razliku od događaja nasilja u sportu koja su zabilježena u svijetu, u Bosni i Hercegovini javlja se dodatni otežavajući čimbenik u formi izražavanja etničkih, nacionalnih i uvredljivih sadržaja kojim se vrijeđa pijetet žrtava. Takvi akti nespojivi su sa bilo kojim oblikom sportskog događaja. Veoma je teško procjeniti da li je uzrok nasilja u sportu prerana ovisnost o alkoholu i drogama, ili se radi o devijacijama koje su nužna pojava ka višem obliku delinkvenciji i kriminogenom ponašanju. Opstanak nasilja u sportu evidentan je stoljećima, sa određenim promjenama u strukturi samog nasilja koje se javlja kroz različite forme. Nasilje u okviru sportskih događaja prouzrokovano od strane huliganskih skupina odvija se

po principu revanšizma i širi se metodom mrežnih teorija s jedinstvenim ciljem: dominirati u odnosu na suparničku skupinu. Distinkcioni elementi između navijača i huligana jasno pokazuju prisutnost vrlo jake i intenzivne forme agresije koja se kod huliganskih skupina javlja kao primat u odnosu na sportski događaj. To znači da je huliganstvo samostalno, i neovisno od samog sportskog događaja, ali da se sportski događaj koristi samo kao paravan za ispoljavanje devijantnog i kriminogenog ponašanja. Agresivnost kao fundamentalni element nasilja u sportu odvija se kroz jasan ciklus nasilja, u vidu psihičkih formi, fizičkih formi i najčešće u vidu kombiniranih oblika. Jedan od mogućih načina sprečavanja u radu je prikazan kao metod sinhroniziranog djelovanja organa unutarnjih poslova i policije. Kriminalističko obavještajno analitički model, obuhvata veliki spektar metoda i tehnika putem kojih se dolazi do vrlo značajnih podataka i informacija. Temeljem analitičkih alata mogu se napraviti vrlo precizne prognoze temeljem kojih se mogu primarno spriječiti a potom i suzbijati devijantna i kriminogena ponašanja pojedinaca i/ili grupa na sportskim događajima. U radu je prikazan i objašnjen jedan od vrlo učinkovitih analitičkih alata, FMEA metod koji u kombinaciji sa drugim metodama predstavlja vrlo efikasan i učinkovit mehanizam u rukama policije i drugih organa za sprovođenje zakona.

LITERATURA

Znanstveni izvori

1. Dizdarević, S. (2019). Uloga i značaj kantonalnih policijskih službi u primjeni modela rane detekcije ponašanja i modela ranog obavještavanja kod radikalizma, ekstremizma i terorizma, doktorska disertacija, Univerzitet modernih znanosti CKM Mostar, Mostar.
2. Dizdarević, S. Čolaković, S. (2017). Upravljanje rizicima u procesnim radnjama dokazivanja ratnih zločina, Zbornik radova M&S 12, Neum-Mostar.
3. Korajlić, N. (2011). Kriminalistička metodika-drugo izdanje, Tešanj.
4. Lalić, D. (2015). Sociologija sporta, Beograd.

5. Ljeljak, H., Radić, G., Dizdarević, S. (2016). Kriminalističko obavještajna djelatnost kantonalnih policijskih agencija u sprečavanju i suzbijanju terorizma, Zbornik radova, Međunarodna konferencija Sarajevo.
6. Ljeljak, H., Radić, G., Dizdarević, S. (2016). Kriminalističko obavještajna djelatnost kantonalnih policijskih agencija u sprečavanju i suzbijanju terorizma, Zbornik radova, Međunarodna konferencija Sarajevo.
7. Macanović, N. (2017). Anomija društva i posljedice, Zbornik radova – Centar modernih znanja, Banja Luka.
8. Nierenberg, G. (1990). Umetnost pregovaranja, Privredni pregled, Beograd, str. 33. preuzeto iz knjige Gutić, D., Stanić, L., Kuzmanović, S. Organizacijsko ponašanje.
9. Pajević, M. (2013). Savremene obavještajne teorije, Mostar.
10. Simović, N. M., Jovašević, D., Simović, M. V. (2015). Problem nasilja navijača u Republici Srbiji, Zbornik radova: Rizici i bezbjedonosne prijetnje, Banja Luka.
11. Swansonu, Chamelin, Territo. (2003). Criminal intelligence, London.
12. Vojvodić, M. Ćelaš, N. (2015). Povezanost nasilja u sportu i govora mržnje, Zbornik radova Nauka, društvo, tranzicija, Europski defendologija centar, Banja Luka.

Zakonski i podzakonski propisi

1. Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine, članak 21. („Službene novine F BiH, br. 36/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017“)

mr Žarko Ćaćić¹

UTICAJ MORFOLOŠKIH KARAKTERISTIKA NA EKSPLOZIVNU SNAGU MLADIH KOŠARKAŠA

SAŽETAK

Morfološke karakteristike košarkaša su značajan faktor koji utiče i na njihove motoričke sposobnosti kao i realizaciju motričkih zadataka u košarci. Na uzorku od 55 mladih košarkaša KK „Vrelo“ iz Čajniča uzrasta 11,12,13 i 14 godina primarni cilj je bio ispitati uticaj morfoloških karakteristika na eksplozivnu snagu. Mjerene su morfološke karakteristike longitudinalna dimenzionalnost skeleta, transferzalna dimenzionalnost skeleta i obim i masa tijela, sa ukupno 21 antropometrijskom mjerom, kao i eksplozivna snaga, procjenjena sa tri testa. Za upoređivanje rezultata korištene su metode deskriptivne statistike, kao i regresione analize za utvrđivanje uticaja sistema prediktorskih na kriterijske varijable.

Dobijeni rezultati su pokazali da na rezultate testova za procjenu eksplozivne snage (sistem kriterijskih varijabli) bacanje medicine iz stojećeg položaja – BMSP i vetrikalni skok „Sardžent“ postoji ukupan, visok, statistički značajan uticaj morfoloških karakteristika mladih košarkaša (sistem prediktorskih varijabli). Kod rezultata testa za procjenu eksplozivne snage skok u dalj iz mjesta – SDM može se zaključiti da ukupan uticaj morfoloških karakteristika nije statistički značajan.

Rezultati deskriptivne statistike morfoloških karakteristika i eksplozivne snage mladih košarkaša ukazuje na određeni nivo varijacije rezultata u pogledu njihovog raspona kao i mjera asimetričnosti tj. koeficijenta zakrivljenosti i ispupčenosti.

Ključne riječi: morfološke karakteristike, eksplozivna snaga, mladi košarkaši.

1 Opština Čajniče, kontakt: zarecacic@gmail.com

Žarko Ćaćić

INFLUENCE OF MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS ON THE EXPLOSIVE POWER OF YOUNG BASKETBALL PLAYERS

SUMMARY

The morphological characteristics of basketball players are a significant factor that affects their motoric skills as well as the realization of motoric tasks in basketball. In a sample of 55 young basketball players from BC "Vrelo" from Čajniče aged 11, 12, 13 and 14, the primary objective was to examine the influence of morphological characteristics on explosive power. Morphological characteristics, longitudinal dimensionality of the skeleton, transversal dimensionality of the skeleton and body circumference and mass were measured, with a total of 21 anthropometric measures, as well as the explosive power estimated by three tests. Descriptive statistics methods were used to compare the results as well as regression analyzes to determine the impact of the predictor systems on the criterion variables.

*The obtained results showed that the results of tests for the evaluation of explosive power (system of criterion variables) throwing medicine ball from a standing position – **T.M.S.P.** and vertical jump "Sargent" have a total, high, statistically significant influence of morphological characteristics of young basketball players (system of predictor variables). With the results of the test for the estimation of explosive power at standing long jump – **S.L.J.** it can be concluded that the total influence of morphological characteristics is not statistically significant.*

The results of descriptive statistics on the morphological characteristics and explosive power of young basketball players indicate a certain level of variation in results in terms of their range, as well as measures of asymmetry, i.e. curvature and bulge coefficient.

Key words: *morphological characteristics, explosive power, young basketball players.*

UVOD

Poznato je da je antropologija nauka o čovjeku u vremenu i prostoru. U antropološki status čovjeka spadaju i morfološke karakteristike, koje su od izuzetnog značaja za bavljenje košarkom. Košarka u morfološkom prostoru zahtjeva igrače koji imaju veliku tjelesnu visinu. Košarka je igra natprosječno visokih ljudi, zato se od samog početka vrši određena selekcija. Kada se govori o morfološkim karakteristikama utvrđeno je da je antropometrijski prostor četverodimenzionalan i da pri odabiranju antropometrijskih mjera treba koristiti varijable sa najboljim metrijskim karakteristikama:

- Longitudinalna dimenzionalnost skeleta, koja je odgovorna za rast kostiju u dužinu, i koju određuju: tjelesna visina, sjedeća visina, dužina noge, dužina ruke, dužina šake, dužina stopala, raspon ruku.

- Transverzalna dimenzionalnost, koja je odgovorna za rast kostiju u širinu i koju određuju: širina ramena, širina kukova, širina šake, dijametar lakta, dijametar koljena, dijametar šake, dijametar skočnog zgloba.

- Obim i masa tijela odgovorna je za obim i masu tijela, i jedna je od najvažnijih antropoloških dimenzija, jer je najviše povezana sa motoričkim faktorima. Nju određuju: masa tijela, obim trbuha, srednji obim grudi, obim nadlaktice, obim podlaktice, obim natkoljenice, obim potkoljenice.

- Potkožno masno tkivo definisano je kao ukupna količina masti u organizmu, ali se zapravo mjeri količina masnog tkiva zato što postoji velika povezanost između potkožne masti i ukupne masti u tijelu. Ono predstavlja remeteći faktor za većinu motoričkih sposobnosti. Njega određuju: kožni nabor nadlaktice, kožni nabor podlaktice, kožni nabor pazuha, kožni nabor ledja i kožni nabor trbuha.

Većina antropologa primjenjuje instrumentarijum i tehniku mjerenja u vidu Internacionalnog programa (IBP), koji sadrži 39 antropometrijskih mjera, koje obuhvataju kompletan morfološki status čovjeka. Motoričke sposobnosti su bez sumnje jedno vrlo složeno područje koje je bilo predmet mnogih istraživanja.

Motoričke sposobnosti konkretno u košarci učestvuju u realizaciji svih kretanja i omogućavaju snažno brzo i dugotrajno izvodjenje motoričkih i tehničkih zadataka. Motoričke sposobnosti predstavljaju :

snaga, brzina, izdržljivost, koordinacija, ravnoteža, preciznost i gipkost. U ovom slučaju predmet našeg interesovanja biće eksplozivna snaga mladih košarkaša.

Eksplozivna snaga podrazumjeva sposobnost čovjeka da ispolji veliku snagu u što kraćem vremenskom intervalu. Eksplozivna snaga, kao dio faktora snage, sagledava se kao sistem u kome vodeću ulogu nekog elementa određuje vrsta eksplozivnog pokreta a u košarci je zastupljena u skoro svim vidovima kretanja.

U dosadašnjim istraživanjima veliki broj autora bavilo se problemom i relacijama morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti. P.Saratlija, T.Saratlija, V.Babić istraživali su uticaj morfoloških karakteristika na rezultate postignute u motričkim testovima i zaključili da morfološke varijable generalno slabo utiču na rezultate u specifičnim motoričkim testovima košarkaša uzrasta od 9 do 11 godina. Erčulj, Bračić, (2010) navode da longitudinalne dimenzije ponajviše utiču na efikasnost nekih specifičnih košarkaških pokreta sa izraženom vertikalnom komponentom. Ovi istraživači navode da veći procenat tjelesnih masti negativno utiče na brzinu, eksplozivnost i skočnost, koje se smatraju osnovnim motoričkim sposobnostima za uspješno igranje košarke. Takođe su došli do zaključka da uspeh mladih košarkašica na poziciji centra ne remeti nešto veći procenat potkožnog masnog tkiva.

Jakovljević, Karalejić, Pajić, Gardašević i Mandić (2011) bavili su se uticajem antropometrijskih karakteristika na agilnost mladih elitnih košarkaša uzrasta od 14 godina. Rezultati govore o umjerenom ali značajnom uticaju antrpometrijskih varijabli na rezultate u testovima agilnosti.

PREDMET I PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Predmet ovog istraživanja su morfološke karakteristike i eksplozivna snaga mladih košarkaša. U širem smislu, predmet su mladi košarkaši i njihove morfološke karakteristike i eksplozivna snaga.

Problem istraživanja odnosi se na utvrđivanje uticaja morfoloških karakteristika na eksplozivnu snagu kod mladih košarkaša.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Primarni cilj ovog istraživanja je da metodološki, naučno, pouzdano i valjano utvrdimo da li postoji uticaj morfoloških karakteristika na eksplozivnu snagu mladih košarkaša.

METODE ISTRAŽIVANJA

Uzorak ispitanika

Populacija iz koje je odabran uzorak za ovo istraživanje može se definisati kao populacija košarkaša muškog pola, starosne dobi 11, 12, 13 i 14 godina (+ - 6 mjeseci) koji su zdravi i koji redovno dolaze na košarkaške treninge najmanje godinu dana . Istraživanjem je obuhvaćeno 55 mladih košarkaša.

To su košarkaši KK „Vrelo“ iz Čajniča. Uzorak je selekcionisan, namjeran u smislu odabira kluba i uzrasne kategorije. Jedan od glavnih razloga za uzimanje uzorka iz ovog kluba svakako je svakodnevni pristup igračima kako kroz nastavu, tako i kroz trenažni proces. Uzimanje podataka antropometrijskih varijabli vršilo se po metodu IBP –Internacionalnog biološkog programa (Lohman, Roche&Martrell, 1988). Uslovi za sprovođenje istraživanja bili su optimalni, vršilo se u prije podne od 07 do 15 časova, instrumenti standardne izrade, dvorana optimalno prostrana i osvijetljena sa temperaturom od 17 – 22 stepena, sa 5 obučenih mjerilaca, sa jasno obilježenim antropometrijskim tačkama i nivoima koji su bili obuhvaćeni mjerenjem.

Tehnika korištena u istraživanju je mjerenje i testiranje, a instrumenti korišteni u radu su standardizovani testovi za procjenu eksplozivne snage (BMSP, SDM i VS). Za mjerenje morfoloških karakteristika korišten je sledeći instrumentarijum: mjerna traka, antropometar po Martinu, vaga za mjerenje tjelesne mase i klizni šestar. Za primjenu testa eksplozivne snage takodje su korišteni i odgovarajući rekviziti. Za obradu podataka korišćena je bazična/ deskriptivna statistika i regresiona analiza izračunata u sttističkom paketu Statistika 10.0.

Uzorak varijabli

U istraživanju je primjenjen sledeći uzorak varijabli:

1. Varijable za procjenu morfoloških karakteristika,
2. Varijable za procjenu eksplozivne snage.

Varijable za procjenu morfoloških karakteristika

Za procjenu morfoloških karakteristika mladih košarkaša primjenjene su antropometrijske mjere kao **prediktorske varijable** za tri morfološke dimenzije, i to: longitudinalna dimenzionalnost skeleta, transverzalna dimenzionalnost skeleta i obima i mase tijela.

a) Longitudinalna dimenzionalnost skeleta:

1. Tjelesna visina- TV , 2. Sjedeća visina- SV, 3. Dužina noge - DN , 4. Dužina ruke – DR, 5. Dužina šake- DŠ, 6. Dužina stopala- DS, 7. Raspon ruku- RS.

b) Transverzalna dimenzionalnost skeleta:1. Širina ramena- ŠR,2. Širina kukova- ŠK,,3. Širina šake – ŠŠ,4. Dijametar ručnog zgloba- DiRZ,5. Dijametar lakta- DiL,,6. Dijametar koljena- DiK, 7. Dijametar skočnog zgloba- DiSZ

c) Obim i masa tijela:1. Srednji obim grudi- SOG,2. Obim trbuha- OT,3. Obim nadlaktice- ONL,4. Obim podlaktice- OPL,5. Obim natkoljenice- ONK,6. Obim potkoljenice- OPK,7. Tjelesna masa- TM.

Varijable za procjenu eksplozivne snage

Motorička sposobnost u ovom istraživanju odnosi se na eksplozivnu snagu mladih košarkaša. Varijable za procjenu iste predstavljaju ujedno i **sistem kriterijskih varijabli**. Navedeni vid snage, procjenjen je sa tri varijable (testa)

Eksplozivna snaga:

1. Bacanje medicinke iz stojećeg položaja - BMSP
2. Skok u dalj iz mjesta - SDM
3. Vertikalni skok "Sardžent" – VS.

REZULTATI

U proceduri utvrđivanja statistički značajnih uticaja morfoloških karakteristika na eksplozivnu snagu mladih košarkaša primjenjena je regresiona analiza. Rezultati ovog rada imaju svoju vrijednost i mogućnost primjene u praksi te se na osnovu uticaja morfoloških karakteristika na eksplozivnu snagu mogu utvrditi kriterijumi pri selekciji mladih košarkaša.

Tabela 1. Deskriptivna statistika morfoloških karakteristika mladih košarkaša

Var.	N	Mean	St.Error.Mean	Stan.Dev.	Koefic.V.	Min.	Max.
TV	55	158,13	1,12	10,37	6,55	140,00	187,00
SV	55	118,12	0,52	4,81	4,07	110,00	134,00
DN	55	93,33	0,77	7,07	7,57	76,00	114,00
DR	55	64,43	0,62	5,75	8,92	54,00	78,00
DŠ	55	16,69	0,13	1,23	7,36	14,00	20,00
DS	55	24,52	0,18	1,65	6,72	20,00	29,00
RS	55	156,27	1,30	12,03	7,69	135,50	188,00
ŠR	55	34,08	0,25	2,38	6,98	29,00	43,00
ŠK	55	30,92	0,35	3,29	10,64	25,00	42,00
ŠŠ	55	7,82	7,08E-02	0,65	8,31	6,00	9,00
DIRZ	55	4,82	5,95E-02	0,54	11,20	4,00	6,00
DIL	55	7,08	7,57E-02	0,69	9,74	5,50	9,00
DIK	55	9,02	6,79E-02	0,62	6,87	7,50	10,50
DISZ	55	5,77	6,29E-02	0,58	10,05	4,00	7,50
SOG	55	73,85	0,69	6,44	8,72	62,00	90,00
OT	55	66,87	0,68	6,30	9,42	53,00	86,50
ONL	55	21,30	0,26	2,47	11,59	16,00	29,00
OPL	55	20,66	0,21	2,02	9,77	15,50	25,00
ONK	55	38,66	0,54	4,99	12,90	21,00	54,00
OPK	55	31,22	0,32	2,99	9,57	22,00	37,00
TM	55	46,61	1,13	10,47	22,46	29,00	75,00

U tabeli 1 prikazani su rezultati deskriptivne statistike morfoloških karakteristika mladih košarkaša i to: aritmetička sredina, standardna devijacija, koeficijent varijacije, koeficijent zakrivljenosti Skewness, koeficijent ispupčenosti Kurtosis, minimalni i maksimalni rezultat, sa standardnim greškama. Najveći raspon rezultata kod longitudinalne dimenzionalnosti primjećujemo kod varijabli tjelesna visina (TV) i raspon ruku (RS). Rezultati aritmetičkih sredina ovih varijabli, takođe prikazuju najveće vrijednosti. Koeficijent varijacije ukazuje da košarkaši u ovom slučaju, najmanje variraju kod varijable sjedeća visina (VS), a najviše kod varijable dužina ruke (DR). Mjera asimetričnosti koeficijent zakrivljenosti (Skewness) ne pokazuje značajno odstupanje dobijenih rezultata ni jedne varijable od normalne raspodjele. Mjera asimetričnosti koeficijent ispupčenosti (Kurtosis) ukazuje da je kriva kod svih varijabli, platikurtična (spljoštena), izuzev varijable sjedeća visina (SV), koju karakteriše manja leptokurtičnost (izduženost)

Najveći raspon rezultata kod transverzalne dimenzionalnosti primjećuje se kod varijabli širina ramena (ŠR) i širina kukova (ŠK). Aritmetičke sredine istih varijabli takodje su ostvarile najveće vrijednosti. Koeficijent varijacije ukazuje da rezultati najmanje variraju kod varijable dijametar koljena (DIK), a najviše kod varijable dijametar ručnog zgloba (DIRZ). To znači da, prva navedena varijabla (DIK) ima homogene rezultate, dok su kod druge (DIRZ), rezultati heterogeni. Mjera asimetričnosti koeficijent zakrivljenosti (Skewness) pokazuje značajno odstupanje rezultata od normalne raspodjele samo kod varijable širina kukova (ŠK). Kod ostali varijabli, odstupanje od normalne raspodjele se ne primjećuje. Mjera asimetričnosti koeficijent ispupčenosti (Kurtosis) pokazuje plaktikurtičnu zaobljenost (spljoštenost) krive, a u slučaju varijabli širina ramena (ŠR) širina kukova (ŠK), i dijametar skočnog zgloba (DISZ) kriva pokazuje manju leptokurtičnost (izduženost). Najveći raspon rezultata morfološke dimenzije obim i masa tijela primjećuje se kod varijabli obim trbuha (OT) i srednji obim grudi (SOG), a istovremeno, iste varijable imaju najveće vrijednosti rezultata aritmetičkih sredina. Koeficijent varijacije ukazuje da rezultati najmanje variraju kod varijable srednji obim grudi (SOG), a najviše kod varijable tjelesna masa (TM). U prvom slučaju, kod varijable srednji obim grudi (SOG) rezultati su homogeni, a kod varijable tjelesna masa (TM) rezultati su heterogeni.

Generalno, rezultati u okviru morfoloških karakteristika mladih košarkaša, najmanje variraju kod varijable sjedeća visina (SV), a najviše kod varijable tjelesna masa (TM). To znači da su rezultati kod varijable sjedeća visina homogeni, a kod varijable tjelesna masa, heterogeni.

Mjera asimetričnosti koeficijent zakrivljenosti (Skewness) ne pokazuje značajno odstupanje od normalne raspodjele ni kod jedne varijable.

Mjera asimetričnosti koeficijent ispupčenosti (Kurtosis) pokazuje plaktikurtičnu zaobljenost (spljoštenost) krive, izuzev varijabli obim trbuha (OT) i obim natkoljenice (ONK), koje karakteriše manja leptokurtičnost (izduženost).

Tabela 2. Deskriptivna statistika, testovi za procjenu eksplozivne snage mladih košarkaša

Var.	N	Mean	St.Error.Mean	Stan.Dev.	Koefic.V.	Min.	Max.
BMSP	55	5,02	0,13	1,26	25,09	2,90	9,10
SDM	55	171,00	3,42	0,59	34,50	1,10	1,85
VS	55	28,65	0,74	6,85	23,90	15,00	45,00

Tabela 2. pokazuje dobijene rezultate deskriptivne statistike eksplozivne snage i to: aritmetička sredina, standardna devijacija, koeficijent varijacije, koeficijent zakrivljenosti Skewness, koeficijent ispupčenosti Kurtosis, minimalni i maksimalni rezultat, sa standardnim greškama.

Najveći raspon rezultata izražen u metrima, primjećuje se kod motoričkog testa za procjenu eksplozivne snage bacanje medicine iz stojećeg položaja (BMSP). Najveći raspon rezultata izražen u centimetrima, primjećuje se kod motoričkog testa za procjenu eksplozivne snage, skok u dalj iz mjesta (SDM).

Koeficijent varijacije ukazuje da rezultati najmanje variraju kod varijable za procjenu eksplozivne snage vertikalni skok "Sardžent", a najviše kod varijable skok u dalj iz mjesta (SDM). U prvom slučaju, rezultati su homogeni, a kod varijable SDM rezultati su heterogeni.

Mjera asimetričnosti koeficijent zakrivljeneosti (Skewness) pokazuje odstupanje dobijenih rezultata od normalne raspodjele kod motoričkog

testa za procjenu eksplozivne snage, bacanje medicine iz stojećeg položaja (BMSP). Mjera asimetričnosti koeficijent ispupčenosti (Kurtosis) kod svih testova ukazuje na plaktikurtičnu zaobljenost (spljoštenost) krive, izuzev motoričkog testa za procjenu eksplozivne snage bacanje medicine iz stojećeg položaja (BMSP).

Tabela 3. Rezultati regresione analize tj. uticaja morfoloških karakteristika na varijablu za procjenu eksplozivne snage bacanje medicine iz stojećeg položaja (BMSP).

Model	R	R square	adjusted R square	Std. error of the estimate
1	0,88	0,78	0,71	0,67

Model		sum of squares	dF	meansquares	F	Sig.
1	regresion	105,75	21	5,03	10,99	0,00
	residual	28,40	62	0,45		
	total	134,16	83			

		unstandardized coefficients		standardized coefficients	t	Sig
Model		B	Std. error	beta		
1	(constant)	-10,09	2,69		-3,75	0,00
	TV	-4,81E-02	0,03	-0,39	-1,29	0,19
	SV	2,93E-02	0,04	0,11	0,73	0,46
	DN	2,42E-02	0,02	0,13	0,83	0,40
	DR	-4,77E-02	0,03	-0,21	-1,53	0,13
	DŠ	-3,10E-02	0,12	0,03	-0,25	0,79
	DS	0,123	0,07	0,16	1,65	0,10
	RS	8,10E-02	0,02	0,77	2,77	0,00
	ŠR	2,30E-02	0,05	0,04	0,45	0,64
	ŠK	1,43E-02	0,05	0,03	0,41	0,68
	ŠŠ	-0,20	0,23	-0,10	0,86	0,38

DIRZ		0,29	0,26	0,13	1,14	0,25
DIL		4,42E-02	0,17	0,02	0,24	0,80
DIK		0,57	0,20	0,28	2,80	0,00
DISZ		-7,39E-02	0,19	-0,03	-0,38	0,70
SOG		4,01E-02	0,02	0,20	1,39	0,16
OT		-4,95E-02	0,02	-0,24	-2,09	0,04
ONL		-7,86E-02	0,07	-0,15	-1,08	0,28
OPL		0,131	0,09	0,20	1,44	0,15
ONK		-4,64E-02	0,02	-0,18	-2,06	0,03
OPK		-4,54E-03	0,04	-0,01	-0,10	0,91
TM		8,52E-04	0,00	0,00	0,09	0,92

Regresiona analiza u tabeli 3. pokazuje potpun ukupan statistički značajan uticaj prediktorskih na kriterijsku varijablu, i on se može prihvatiti sa greškom manjom od 1%. Pojedinačan statistički značajan uticaj prediktora na kriterij vidljiv je samo kod varijabli raspon ruku (RS) koja pripada longitudinalnoj dimenzionalnosti, dijametar koljena (DIK) koja pripada transverzalnoj dimenzionalnosti i obim trbuha (OT) i obim natkoljenice (ONK) koje pripadaju obimu i masi tijela.

Tabela 4. Rezultati regresione analize tj. uticaja morfoloških karakteristika na varijablu za procjenu eksplozivne snage skok u dalj iz mjesta (SDM) .

Model	R	R square	adjusted R square	Std. error of the estimate
1	0,47	0,22	-0,03	32,31

Model		sum of squares	dF	meansquares	F	Sig.
1	regression	19076,94	21	908,42	0,87	0,62
	residual	64752,78	62	1044,40		
	total	83829,73	83			

		unstandardized coeficients		standardized coeficients	t	Sig
Model		B	Std. error	beta		
1	(constant)	-10,21	128,48		-0,08	0,93
TV		1,12	1,77	0,36	0,63	0,52
SV		-1,24	1,91	-0,19	-0,65	0,51
DN		-0,37	1,39	-0,08	-0,27	0,78
DR		-1,05	1,48	-0,19	-0,71	0,48
DŠ		1,38	5,79	0,05	0,23	0,81
DS		5,32	3,55	0,28	1,49	0,13
RS		7,66E-02	1,39	0,02	0,05	0,95
ŠR		-3,57	2,40	-0,27	-1,48	0,14
ŠK		0,11	1,66	0,01	0,06	0,94
ŠŠ		-15,04	11,07	-0,31	-1,35	0,18
DIRZ		0,88	12,44	0,01	0,07	0,94
DIL		1,50	8,49	0,03	0,17	0,86
DIK		12,68	9,78	0,25	1,29	0,20
DSZ		2,23	9,16	0,04	0,24	0,80
SOG		0,35	1,37	0,07	0,26	0,79
OT		-0,71	1,13	-0,14	-0,63	0,52
ONL		-7,61	3,46	-0,59	-2,20	0,03
OPL		5,99	4,34	0,38	1,37	0,17
ONK		-0,14	1,07	-0,02	-0,13	0,89
OPK		2,58	2,01	0,24	1,28	0,20
TM		6,54E-02	0,41	0,02	0,15	0,87

Regresiona analiza u tabeli 4. ne pokazuje ukupan statistički značajan uticaj prediktorskih na kriterijsku varijablu. Taj uticaj pokazuje 38 % greške i nije statistički značajan. Pojedinačan statistički značajan uticaj prediktora na kriterijsku varijablu zabilježen je samo kod varijable obim nadlaktice (ONL), koja pripada morfološkoj karakteristici obim i masa tijela.

Tabela 5.. Rezultati regresione analize tj.uticaja morfoloških karakteristika na varijablu za procjenu eksplozivne snage vertikalni skok "Sardžent" (VS).

Model	R	R square	adjusted R square	Std. error of the estimate
1	0,65	0,43	0,24	5,98

Model		sum of squares	dF	meansquares	F	Sig.
1	regresion	1688,99	21	80,42	2,24	0,00
	residual	2219,41	62	35,79		
	total	3908,41	83			

		unstandardized coefficients		standardized coefficients	t	Sig
Model		B	Std. eror	beta		
1	(constant)	-2,82	23,78		-0,11	0,90
TV		-0,29	0,32	-0,44	-0,88	0,38
SV		-1,90E-02	0,35	-0,01	-0,05	0,95
DN		-7,54E-03	0,25	-0,00	-0,02	0,97
DR		0,17	0,27	0,14	0,63	0,52
DŠ		-0,31	1,07	-0,05	-0,29	0,77
DS		0,64	0,65	0,15	0,97	0,33
RS		0,24	0,25	0,43	0,95	0,34
ŠR		0,13	0,44	0,04	0,29	0,77
ŠK		0,45	0,30	0,22	1,48	0,14
ŠŠ		1,20	2,05	0,11	0,58	0,55
DIRZ		-2,47	2,30	-0,19	-1,07	0,28
DIL		2,87	1,57	0,29	1,82	0,07
DIK		1,33	1,81	0,12	0,73	0,46
DSZ		-1,31	1,69	-0,11	-0,77	0,44
SOG		-3,14E-02	0,25	-0,03	-0,12	0,90
OT		-0,41	0,20	-0,38	-1,98	0,05
ONL		-0,51	0,64	-0,18	-0,80	0,42
OPL		1,50	0,80	0,44	0,87	0,06
ONK		0,037	0,19	-0,27	-1,88	0,06
OPK		-2,04E-02	0,37	-0,00	-0,05	0,95
TM		8,25E-02	0,07	0,12	1,07	0,28

Regresiona analiza u tabeli 5 pokazuje ukupan visok statistički značajan uticaj prediktorskih na kriterijsku varijablu. Taj uticaj pokazuje 0,00 statistički je značajan i može se prihvatiti sa greškom manjom od 1%. Pojedinačan statistički značajan uticaj prediktora na kriterijsku varijablu je zabilježen je kod varijable dijametar lakta (DIL) koji pripada transverzalnoj dimenzionalnosti, obim trbuha (OT), obim podlaktice (OPL) i obim natkoljenice (ONK) koje pripadaju obimu i masa tijela.

ZAKLJUČAK

Rezultati regresione analize potvrđuju statistički značajan uticaj prediktorskih varijabli (morfoloških karakteristika) na kriterijsku varijablu, koja je prikazana kao varijabla-test za procjenu eksplozivne snage bacanje medicinke iz stojećeg položaja (BMSP). Pojedinačan statistički značajan uticaj morfoloških prediktora na pomenuti kriterij zabilježen je od strane sledećih varijabli: raspon ruku (RS), dijametar koljena (DIK), obim trbuha (OT), i obim natkoljenice (ONK).

Kriterijska varijabla za procjenu eksplozivne snage skok u dalj iz mjesta (SDM) nije značajno objašnjena od strane morfoloških prediktora, naime greška predikcije je 38% što se ne može smatrati statistički značajnim. Pojedinačan, statistički značajan uticaj prediktora na pomenuti kriterij, zabilježen je samo kod varijable obim nadlaktice (ONL).

Ukupan uticaj prediktorskih varijabli, odnosno morfoloških karakteristika, na test za procjenu eksplozivne snage, vertikalni skok "Sardžent" (VS), je visok i statistički je značajan, greška je manja od 1%. Pojedinačan, statistički značajan uticaj prediktora na isti kriterij zabilježen je kod sledećih varijabli: dijametar lakta (DIL), obim trbuha (OT), obim podlaktice (OPL) i obim natkoljenice (ONK).

Primarni cilj istraživanja koji se odnosio na utvrđivanje postojanja uticaja morfoloških karakteristika na eksplozivnu snagu mladih košarkaša, je ostvaren.

Generalno, rezultati u okviru deskriptivne statistike morfoloških karakteristika mladih košarkaša, najmanje variraju kod varijable sjedeća

visina (SV), a najviše kod varijable tjelesna masa (TM). To znači da su rezultati kod varijable sjedeća visina homogeni, a kod varijable tjelesna masa, heterogeni. Mjera asimetričnosti koeficijent zakrivljenosti (Skewness) ne pokazuje značajno odstupanje od normalne raspodjele ni kod jedne varijable. Mjera asimetričnosti koeficijent ispupčenosti (Kurtosis) pokazuje plaktikurtičnu zaobljenost (spljoštenost) krive, izuzev varijabli obim trbuha (OT) i obim natkoljenice (ONK), koje karakteriše manja leptokurtičnost (izduženost).

Rezultati deskriptivne statistike testova za procjenu eksplozivne snage ukazuju da se najveći raspon rezultata izražen u metrima, primjećuje kod motoričkog testa za procjenu eksplozivne snage bacanje medicinke iz stojećeg položaja (BMSP). Najveći raspon rezultata izražen u centimetrima, primjećuje se kod motoričkog testa za procjenu eksplozivne snage, skok u dalj iz mjesta (SDM). Koeficijent varijacije ukazuje da rezultati najmanje variraju kod varijable za procjenu eksplozivne snage vertikalni skok "Sardžent", a najviše kod varijable skok u dalj iz mjesta (SDM). U prvom slučaju, rezultati su homogeni, a kod varijable SDM rezultati su heterogeni. Mjera asimetričnosti koeficijent zakrivljeneosti (Skewness) pokazuje odstupanje dobijenih rezultata od normalne raspodjele kod motoričkog testa za procjenu eksplozivne snage, bacanje medicinke iz stojećeg položaja (BMSP).

Mjera asimetričnosti koeficijent ispupčenosti (Kurtosis) kod svih testova ukazuje na plaktikurtičnu zaobljenost (spljoštenost) krive, izuzev motoričkog testa za procjenu eksplozivne snage bacanje medicinke iz stojećeg položaja (BMSP).

LITERATURA

1. **Blašković, M.(1977).**: Relacije morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti. Doktorska disertacija, FFK, Zagreb.
2. **Viskić-Štalec, V.(1974).**: Relacije dimenzija kretanja s morfološkim i nekim dimenzijama energetske regulacije, Magistarski rad, FFK Zagreb.
3. **Vuksanović, M.(1995).**: Uticaj antropometrijskih karakteristika i motoričkih sposobnosti na programske sadržaje iz atletike kod učenika srednje škole, Magistarski rad, FFK, Novi Sad.
4. **Đordjević, D.(1989).**: Opšta antropomotorika- skripta, Fakultet za fizičku kulturu, Beograd.
5. **Đorđević, A (2015),** :Morflopke karakteristike i pojedine brzinsko-snažne sposobnosti košarkaša uzrasta 10 i 11 godina, Master rad, Fakultet sprta i fizičkog vaspitanja Beograd.
6. **Dragaš, M.(1998).**: Antropološke dimenzije u nastavi fizičkog vaspitanja i sportu, Prosvjetni rad, Podgorica.
7. **Erčulj, F, Bračić, M., (2010).** Poredjenje morfoloških profila mladih evropskih košarkašica sa različitih takmičarskih nivoa. Fizička kultura, 64 (2), 14-21.
8. **Živković, M.,Granović, S., Branković, N.(2010).** Relacije morfoloških karakteristika i testova za procjenu eksplozivne snage kod mladih rukometaša, Naučni rad, Časopis Sportlogija, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta Banja Luka.
9. **Ivančević, K. (1988).**: Povezanost morfoloških karakteristika i eksplozivne snage kod mladih žena starosti 19-25 godina, Istraživački rad, Kineziologija, Zagreb.
10. **Jakovljević, S., Karalejić, M., Pajić, Z., Gardašević, B., Mandić, R., (2011).** The influence of antropometric characteristics on the agilityabilities of 14 year- old elite male basketballplayers. FactaUniversitatis-Series: Psihicaledukationand Sport, 9(2) 141-149.

11. **Koprivica, V.(1986).**:Medjusobna povezanost fizičkog razvitka i aktivne tjelesne mase s biomotoričkim sposobnostima, Istraživački rad, FFK Beograd.
12. **Kosinec, Z.(1991).**:Antropomotoričke razlike izmedjušestogodišnjaka, Istraživački rad, Fizička kultura, vol.44-45, broj 1-2, Beograd.
13. **Krezić, S.(2002).**: Povezanost morfoloških karakteristika i bazičnih motoričkih sposobnosti, Istraživački rad, Fakultet sporta i tjelesnog odgoja, Sarajevo.
14. **Kurelić, N., Momirović, K., Stojanović, M., Šturm, J., Radojević, Đ., Viskić- Štalec, N.(1975).**: Struktura i razvoj morfoloških i motoričkih dimenzija omladine, Institut za naučna istraživanja fakulteta za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd.
15. **Mijanović, M.(2005).**Statističke metode. Univerzitet u Podgorici.,str.189-243.
16. **Mijanović,M.,Vojvodić,M. (2008).** Metodologija antropologije sporta. Univerzitet u Banjoj Luci. Str.205-241.
17. **Pavičević, A.(2003).**: Uticaj eksplozivne snage i morfoloških karakteristika na rezultat u skoku u dalj, Diplomski rad, FFK, Srpsko Sarajevo.
18. **Pavlović, R. (2000).**:Uticaj nekih antropometrijskih dimenzija na eksplozivnu snagu donjih ekstremiteta dječaka uzrasta 13 godina, Diplomski rad, FFK, Srpsko Sarajevo.
19. **Pejičić, A. (1981).**: Povezanost morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti, Istraživački rad, Kineziologijavol.11br.1, Zagreb.
20. **Saratlija, P., Saratlija, T., Babić, V. (2007).** Prediktivna vrijednost morfoloških obilježja u rezultatima specifičnih košarkaških testova u dječaka u dobi od 9 do 11 godina. Magistra ladertina, 2,2.
21. **Ćaćić, Ž., (2008).** Morfološke i motoričke promjene učenika u toku jedne školske godine, Magistarski rad, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta Banja Luka.
22. **Čolović, B. (2016),** : Morfološke karakteristike košarkaša i košarkašica uzrasta od 12 do 14 godina, Master rad, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd.

RECENZIJ E

Проф. др Владимир Копривица
Факултет за спорт, Београд

Без обзира што спорт заузима значајно место у савременом свету, што има планетарну популарност и посебну улогу у друштвеном животу, наша струка се не може похвалити да је у протеклом времену закупила већу пажњу експерата из других области. Ако и јесте, било је то у оквирима државних пројеката развоја спорта и спортских резултата у борби војно-економских и политичких блокова Истока и Запада. Тако пројектована и организована наука плодове својих резултата је најчешће усмеравала ка врхунском спорту, врхунским спортским резултатима на највећим светским такмичењима.

Сазнања и њихова практична примена најчешће су остајала под кључем и трајно недоступна широј стручној и научној популацији, нарочито оној на супротној страни. Наравно, реч је о примењеним истраживањима, која су дуго била доминантна у спорту. Необично, с обзиром на блоковске и друге поделе, друштвене науке су дуго остале прилично пасивне, чак и када је спорт био ударна тема светских друштвених збивања.

У савременом спорту као да је дошло до озбиљног заокрета у друштвеним наукама, јер оне све чешће имају спорт и збивања у њему као предмет свог интересовања. Управо се тако нешто десило у нашој средини појавом Зборника радова „СПОРТ И РАЗВОЈ – СПОРТ ЗА СВЕ“, као заједничком пројекту седам издавача из три државе (БиХ, Црне Горе и Србије). На челу издавачког тима је Удружење наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци, које се потрудило да на овај, сигурно најбољи могући начин, обележи двадесет година успешног

рада и окупи већи број значајних аутора, академика, универзитетских професора и сарадника и истраживача. Добили смо зборник радова који спорт, а донекле и физичко васпитање, осветљава са културног, економског, правног, политичког, религијског, етичког, управљачког, уметничког, комуниколошког и безбедносног аспекта. Тематски разноврстан, садржајно богат, свеобухватан и подстицајан текст Зборника, дуго ће бити незаобилазно штиво аутора који се баве друштвеним аспектима спорта. Штета што у Зборнику нема текстова философске и опште психолошке оријентације, као и општестручног теоријског садржаја, што би учинило да Зборник буде целовитији. Ако је Зборник замишљен и реализован као општи теоријски аспект спорта, три рада по свему судећи тематски не припадају Зборнику, не због квалитета, већ због њиховог уског стручног карактера, што не умањује значај ове публикације.

Очигледно је да је припрема овог зборника потрајала, па организатори и уредници заслужују велику похвалу што су успели да окупе значајне ауторе из других струка који су нам неопходни за холистичко сагледавање спорта као друштвене појаве.

На крају, једноставно речено, зборник је одличан и радо ћу га држати на полици међу одабраним књигама. Захваљујем се организаторима што су ме позвали да напишем стручни текст за овај зборник. Сада ми је још жалије што то нисам могао да учиним и нађем се у Вашем друштву у овој значајној публикацији.

Проф. др Владимир Копривица

Факултет за спорт, Београд

Prof. dr. sc. Bojan Matković

Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Već sama pojava *ZBORNIKA* sa tematikom *Sport i razvoj – sport za sve*, događaj je hvale vrijedan. Stavi li se pak to u kontekst trenutka u kojem živimo, izrazito opterećenog epidemijom korona virusom i svime onime što takva epidemija negativno nosi sa sobom tada izlazak *Zbornika* sa navedenom tematikom i dodatno dobiva na značaju. U periodu u kojem se ljudi gotovo doslovno bore za „goli“ život, skupina znanstvenika i stručnjaka, ovim je *Zbornikom* zapravo svima nama pokazala da je život nešto što se ne može prekinuti, on ide dalje, da nije sve stalo koliko god ovaj trenutak nosi prepreka, pa vjerujem da će se svi oni kojima ovaj *Zbornik* dođe u ruke, složiti sa mnom i autorima radova, kao i urednicima uputiti iskrene čestitke na svemu urađenom.

Pregled *Zbornika* već na samom početku ukazuje da su si glavni i odgovorni urednici „dali nemalog truda“ i na jednom mjestu okupili i više nego respektabilan autorski kadar te objedinili niz institucija koje su vodilje kineziologijske znanosti i struke. Uredničkom kolegiju na tome valja čestitati jer, ponavljam, vremena su sve samo ne uobičajena.

Već površan pregled *Zbornika* daje na znanje da su u istom obrađene teme iz najšireg spektra vezanog uz prostor *SPORTA*.

Za početak će doajen kineziologijske znanosti i struke *prof. Dr. Mihajlo Mijanović* sa temom *Sport i porok*, te se potom nižu radovi uglavnom interdisciplinarnog karaktera, tj. povezanosti sporta i ekonomije, sporta i politike, sociološki aspekti sporta, kriminalistike i sporta...

Aplikativna vrijednost velike većine radova prezentiranih u *Zborniku* je izrazita. Takav pristup zasigurno će potaknuti čitatelje bliske kineziolozijskoj znanosti, a potom i „širu publiku“ da *Zbornik* uzme u ruke i iskoristi ga.

Ja sam pronašao puno toga i zanimljivog i korisnog i interesantnog, te sam duboko uvjeren da ćete i vi poštovani čitatelji kojima upućujem ove retke doći do istih saznanja i zaključaka.

Osvrtina Zbornik svojom zanimljivošću i kvalitetom poneki puta autora „povuku za riječ“ što i nije neočekivano. Produže se...Uz ispriku čitateljima to se ovaj puta dogodilo i meni, isključivo zbog želje da uputim čitateljstvo u izrazitu interesantnost tema koje se provlače kroz *Zbornik*.

Da ne bih pao u još veći ambis!, gotovo da osjećam tu opasnost, zadržat ću se još tren i uputiti moje istinske čestitke na učinjenom radu urednicima, znanstvenom odboru, recenzentima, a prije svega autorima koji su u ovom *Zborniku* iznjedrili jedan izuzetno vrijedan dokument kao prilog onom čime se svi mi bavimo, *SPORTU*, i to u najširem kontekstu tog pojma.

Čitatelji, pak, kojima *Zbornik* dođe u ruke i počnu ga čitati, siguran sam neće zažaliti vremena.

Uz čestitke još jednom svima na ovom projektu i sa poštovanjem prema učinjenom, srdačan sportski pozdrav!

Prof. dr. sc. Bojan Matković – redoviti profesor u trajnom zvanju

Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Prof. dr. sc. Muriz Hadžikadunić

Fakultet sporta i tjelesnog odgoja u Sarajevu

Poštovani čitatelji, čini mi neizmjernu čast i zadovoljstvo ponuditi svoje mišljenje na uvid naučnoj i stručnoj javnosti u vezi Zbornika radova "SPORT I RAZVOJ - SPORT ZA SVE". Ovaj Zbornik radova, čiji su izdavači Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci, Evropski defendologijski centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, Udruženje Sport za sve, Banja Luka, Univerzitet modernih znanosti CKM Mostar, Visoka škola Union u Mostaru, Poslovni i pravni fakultet Univerzitet "Union Nikola Tesla" je mjesto idejnog susretanja i misaonog zbližavanja u različitim oblastima sporta, neovisno da li oni ideji sporta pristupaju iz akademsko-teorijske perspective ili je riječ o praktičarima koji na multidisciplinarni i aplikativni način govore o sportskim i ostalim djelatnostima vezanih za sport, fenomen vrhunskog sporta kao poziva i djelatnosti, te "rekreacije" i "wellnessa" kao svakodnevnih prakse i "vještine življenja".

Zbornik radova „Sport i razvoj – sport za sve“, predstavlja snažan novi i veliki iskorak u pristupu temi sporta. Prezentirani radovi predstavljati fundament za naredne analize i kritička promišljanja sa različitih aspekata koji su sastavni dio sporta.

Zbornika radova ne bi bilo bezpredanog rada i entuzijazma urednika, recezenata i naravno mnogobrojnih autora, koji su veoma uspješno prezentirali svoja promišljanja u vezi sporta. Ovim putem želim da se zahvalim svima koji su doprinjeli u kreaciji ovoga značajnog Zbornika radova. Posebno ističem, cijenim i pozdravljam sve aktere ovog Zbornika

što su ga priredili, publikovali i dali na uvid javnosti u vrijeme nenajavljene Pandemije virusa Corone. Kako se vidi, nauci ne može ništa ni Korona, što na najbolji način potvrđuje ovaj *Zbornik*.

Iskreno se nadam da će ovaj *Zbornik* radova imati svoj kontinuitet u prezentiranju različitih promišljanja u oblasti sporta za sve. Sasvim iskreno!

Prof. dr. sc. Muriz Hadžikadunić, redovni profesor u mirovini
Fakultet sporta i tjelesnog odgoja u Sarajevu

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

796/799(082)

СПОРТ и развој

Sport i razvoj : Sport za sve : zbornik radova / [glavni i odgovorni urednici Braco Kovačević ... [et al.]]. - Banja Luka : Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta ; Beograd : Poslovni i pravni fakultet Univerzitet "Union Nikola Tesla" ; Banja Luka : Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja : Udruženje Sport za sve ; Mostar : Univerzitet modernih znanosti CKM : Visoka škola Union ; Nikšić : Defendologija centar Nikšić - Centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Crne Gore, 2020 (Banja Luka : Grafopapir). - 479 стр. : илустр. ; 25 cm

Текст лат. и ћир. - Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Abstracts.

ISBN 978-99976-22-56-3 (Evropski defendologija centar)

COBISS.RS-ID 128185857